STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06305

SEYFER SHEYRIS YANKEV

Chaim J. I. Berger

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ספר

שארית יעקב

על מועדים וימים נוראים

הוא חלק שני מספרי כל ישראל חברים

כולל דברי אגדה דרוש ומוסר אשר זכני השי"ת לדרוש בכל חג וחג, לפני חברים מקשיבים המבקשים את דבר ד', לעורר אהבת ישראל לאבינו שבשמים, אהבה וריעות בין אדם לחבירו, ולעורר על ידי זה רחמי שמים עלינו ועל פליטתנו ועל ארצנו הקדושה, לגאולה שלימה במהרה על ידי גואל צדק משב"ד בבי"א.

דער מאמר „אמונה און בטחון" אויך די „פתיחה" וועגען דעם הייליגען שבת זיינען אין אידיש, יעדער זאל עס קענען לייענען.

חובר בעזר השי"ת על ידי הצעיר

חיים יעקב ישראל בערגער

רב בקליוולאנד, אהייא

בעהמ"ח הספרים: אהבת ישראל, וכל ישראל חברים

שנת בנין ירושלים לפ"ק

מוינעשטער פאַבלישינג קאָמפּ.

211 איסט בראָדוויי

ניו יארק, נ. י.

שארית יעקב

תכלית ספרי זה הוא להודיע גלוי לאחינו בני ישראל, מאמינים בני מאמינים, שחלילה לנו להתיאש מן הגאולה, על ידי זה שאלפי רבבות מישראל נהרגו בידי הרוצחים האכזרים, הן יקטלני לו איחל, לית אנא מוביד סברי מן בריי, עזרי מעם ד׳ עושה שמים וארץ, אויבי ד׳ יכלו וישראל ישכון לבטח, שארית הפליטה יעמדו לתחיה עדי עד, וישראל עושה חיל על הרי ציון וירושלים.

הדרשות מתחילות בשבת נחמו ומסיימות בימי הפורים, להורות כי נחמת ישראל וירושת ארצו תלוי בקימו וקבלו, כאשר נקיים עלינו מה שקבלו אבותינו על הר סיני אז תתקיים בנו בזעקך יצילך קבוציך, כינוס של בני ישראל החרדים לדבר ד׳ ולתורתו תגלה לנו קץ הפלאות לגאולה שלימה לנחלה בלי מצרים.

מדינה זו של ארצות הברית עוד מחזקת בתומתה לשלטון של יושר וצדק לכל העמים ובתוכם לאחינו בני ישראל ולמדינת ישראל, השונאים הגלוים כבר נפלו לפני חיל צבא דגל המדינה, ממשלת ארצות הברית תנצח כל אויביה מבית ומבחוץ מרחוק ומקרוב, בימה ובימינו תושע יהודה וירושלים, **וישראל ישכון לבטח בארצו תחת חסות משיח צדקנו בבי״א.**

Printed in U.S.A.
MOINESTER PUBLISHING CO.
211 East Broadway
New York, N. Y.

SHEYRIS YAKOV

(The Remnant of Israel)

PART II

ESSAYS AND COMMENTARIES ON THE ETHICAL AND SPIRITUAL SIGNIFICANCE OF THE JEWISH HOLIDAYS, DESIGNED TO STIMULATE AND INCULCATE FAITH AND HOPE IN THE ULTIMATE TRIUMPH OF RIGHTEOUSNESS, THE REDEMPTION OF OUR PEOPLE, AND THE RETURN OF THE WHOLE HOLY LAND TO ITS RIGHTFUL OWNERS — THE PEOPLE OF ISRAEL.

By

Rabbi Chaim Jacob Israel Berger

of Cleveland, Ohio

New York

1948

MOINESTER PUBLISHING CO.

211 East Broadway

New York, N. Y.

Copyright 1948
by
RABBI CH. J. I. BERGER

מצבת זכרון

להנשמות הקדושות והטהורות שנהרגו על ידי הנאצים ימ"ש
בימי הרעש במדינת פולין בשנות תש"א—תש"ד
ובתוכם אחותי היקרות החשובות

פיגא, ליבא, רבקה, איטא, יוכבד

הן ובעליהן ובניהם ובנותיהם, שנסתלקו במיתות משונות
ואכזריות, ע"י הזדים הארורים הצוררים ימ"ש וזכרם, בגיטות
בערי ווארשא ולאדז במדינת פולין.

ד' ינקום דמם.

וינחם את כל בית ישראל בנחמת ציון וירושלים.

כתובת המחבר:
RABBI CH. J. I. BERGER
10605 EARLE AVENUE
Cleveland 8, Ohio
Telephone Potomac 2791

מכתבים מגדולי ישראל

מחתנא דבי נשיאה **האדמו״ר מליובאוויטש** שליט״א

ב״ה כ״ט תמוז תש״ד

לכבוד ידידנו הרב הגאון המפורסם המופלג והמצוין
איש חי ורב פעלים לתורה ולתעודה המוכתר בנימוסין
מוהר״ר יעקב ישראל בערגער שליט״א
ראב״ד בקליוולאנד, אהייא

שלום וברכה.

יקרת מכתבו מיום ח״י תמוז וכ״כ ספרו היקר „כל ישראל חברים" לנכון קבלתי בתודה רבה.

הנה הראתי את הספר לכ״ק מו״ח אדמו״ר שליט״א וגם המקומות שכותב כת״ר מדברי האדמו״ר שליט״א והיה לו לנחת רוח גדול.

ובזה הנני דורש בשלומו ומברכו בכל מילי דמיטב.

ברגשי כבוד ובברכת התורה,

שמריי גורארי

יו״ר ועד הפועל

מכתבים מגדולי ישראל

יצחק אייזיק הלוי הרצוג הרב הראשי לארץ ישראל החופעה"ק ירושלים ת"ו	ISAAC HERZOG, M. A. D. Lita. Cheif Rabbi of the Holy Land Jerusalem, Israel

ב"ה י"ד כסלו תש"ז

הו"כ ידידי הרב הגאון אוצר תורה ויראה נאה דורש וכו'
כש"ת ר' יעקב ישראל בערגער שליט"א
הרב בקליוולאנד אהייא

שלום וברכה.

הנה זה רגע חזרתי לביתי ומצאתי את ספרו „כל ישראל חברים", יישר חיליה לאורייתא ומחזיקנא ליה טיבותא על המתנה הטובה ששלח לי, עיינתי פה ושם והתענגתי על הדברים היפים הנאמרים בהשכל ודעת ומלאים אהבת תורה ויראת שמים ואהבת ישראל וארץ ישראל. כבר שמעתי את דרשותיו הנעימות עוד בחו"ל ות"ח כל זמן וכו', יהי רצון שדבריו היוצאים מן הלב יכנסו ללבות אחב"י לקרבם לאביהם שבשמים.

בברכת התורה וברכת כט"ס.

ידידו מוקירו מאד החותם בברכה,

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הרב הראשי לארץ ישראל

מכתבים מגדולי ישראל

אליעזר זילבער
הרב לאגה"ק פה
סינסינעטי, אהייא

RABBI ELIEZER SILVER
609 Glenwood Ave.
Rabbi of Vaad Ho-ir
Cincinnati 29, Ohio

בס"ד עש"ק לסדר שמן זית, שנת „בנין ירושלים" תש"ח.

כבר אתמחי גברא ואתמחי קמיע ספרי ידידי הרב הגאון עסקן
ונאה דורש ביראת שמים ואהבת ישראל ותורתו
ה"ה חברנו מה"ר חיים יעקב ישראל בערגער שליט"א
רב בקליוולאנד, אהייא, יצ"ו.

ועתה השגתי עלים אחדים מספרו החדש „שארית יעקב" שעומד לצאת לאור בקרוב, ומרוב ענותנותו בקשני ידידי כדי לקיים מנהג הקדמונים שרק בהסכמה הוציאו ספרים לאור בקש הסכמתי על החדו"ת, ולמרות רוב הטירדא עיינתי בהעלים אשר שלח אלי ודקדקתי בהם מהחל ועד כלה, וראיתי שכמעשהו בראשון כן באחרון, ספרו מלא דברי תוכחה ומוסר השכל מתובל עם דברי נועם וחדו"ת הראוים לדפוס. בכמה ענינים יש כדי לישא וליתן בהם בפלפולא דאורייתא לקיים תן לחכם, וכמה ענינים נרבצים בפנינים יקרים דברי טעם לבעלי אגדה, מטיפים וחכמי תורה, ולאות אהבה כי עיינתי פה ושם הנני שולח לוטא בזה מעט מהערותי על העלים שראיתי. ואתן ברכה לידידי המחבר יצליח בכל אשר יפנה, יפיץ מעינותיו על פני תבל ויתענגו חכמים בספרו החדש.

בידידות,

אליעזר בהרה"ג ר' בונים צמח זצ"ל זילבער
הרב לאגה"ק סינסינעטי

מכתבים מגדולי ישראל

אליהו מאיר בלאך
באדמו"ר הגאון מהרי"ל זצוק"ל
ראש הישיבה הקדושה דטעלז
קליוולאנד, אהייא

RABBI ELIJAH M. BLOCH
President and Professor of the
Rabbinical College of Telshe
Cleveland 8, Ohio

בע"ה א' דר"ח תמוז תש"ח

רו"כ ידי"נ הרב הגאון המפורסם רב פעלים לתורה יראת ד' אוצרו
מוהר"ר חיים יעקב ישראל בערגער שליט"א
שלום וברכה נצח.

אחד"ש כתר"ה באהבה.

נתכבדתי בקבלת גליונות אחדים מספרו העומד לצאת מביהד"פ, אשר בשם „שארית יעקב" יכונה, והתענגתי להתבונן בדבריו המלאים אהבת ד' אהבת תורה ואהבת ישראל, ראיתי כי רוח מחברו נוסס בו בהיותו מכוון לא לשם סחורה עוברת לסוחר כפי רוח הלקוחות, אלא לשם השפעה להרבות כבוד שמים בדברי מוסר והתעוררות לאמונת ה', אהבתו ויראתו, ומובטחני כי דברים אלה היוצאים מן הלב יכנסו אל לבות הקוראים והוגים בהם.

יהי ה' עמו להפיץ מעינותיו—מעינות תורה ויראת ה' טהורה לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה.

כנפשו היקרה ונפש ידידו עוז מוקירו ומכבדו מלו"נ.

אליהו מאיר בלאך

לוח המפתחות

עמוד

הקדמה — — — — — — — י"א

ענין הוצאת ספרים בימים הללו, התורה היא מזון רוחני המקיים את הנפש, מ"מ אין מברכים על הבשמים במוצאי יו"ט, קדושת שבת וקדושת יו"ט, שם הספר כבוד הורים.

פאררעדע צו פתיחה — — כ"ב

אמונה און בטחון, צדיק באמונתו יחי', אויפקלערונג וועגען דעם גרויסען אידישען חורבן אין אייראפא.

פתיחה — — — — — — — ל"ה

זכור ושמור, דער הייליגער שבת, שבת דער יסוד פן אידישקייט און הייליגקייט פון אידישען פאָלק, פאַרוואָס מען רופט שבת כלה און מלכתא, אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות, מנוחה וקדושה, מנוחה ושמחה.

לשבת נחמו — — — — ע"ט

בירושלים תנחמו, חטאו בכפלים — ומתנחמים בכפלים, גלות בא לעולם — ועל שמיטת הארץ, שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, ישוב אפך ותנחמני, ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ.

ליום א' דראש השנה — — ק"ב

חוקת משפט, למשפטך עמדו היום, מפני מה ר"ה הוא יום הדין, כל באי עולם עוברין לפניו, הלא בע"ד צריכים לעמוד בפני בי"ד, ביאור בענין אמירת הלל, תירוץ על קושית הטו"א במס' מגילה.

ליום ב' דראש השנה — — קי"ל

יום זכרון, ביאור הענין של הזכרת העקדה בר"ה, חינוך הבנים, גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך, וירושלים תעלה על לבבכם, שכינתא בגלותא, תק"ש מעורר לגאולה.

לר"ה שחל בשבת — — קמ"ו

מועד ושבת, ביאור הענין שהעמידו חכמים דבריהם לבטל מ"ע של תק"ש, העברת ד"א ברה"ר הלא הוי מלאכה שאצל"ג, גם לא הוה מהבב"ע, ביאור הסוגיא של שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום וכו'.

עמוד

לשבת תשובה — — — — ק"ס

שבת בו תשוב, מפני מה קורין שובה ישראל לאחר ר"ה, איסורין מבטלין זה את זה, ביאור בקדושת ארץ ישראל, ביאור המאמר ג' דברים צריך אדם לומר בע"ש — עשיתם ערבתם הדליקו את הנר.

לשבת תשובה ב' — — — ק"פ

שובה ישראל, כל הדר בא"י יש לו אלקי, קורות ביתו ואבני ביתו מעידין עליו, משל נאה בדבר החלום, כל הלן שבע בלא חלום, אם נעשה הדין למטה אין דין למעלה, ביאור דברי המדרש עשיתי תשובה ונתפשרתי עם קוני.

כל נדרי — — — — — קצ"ח

סליחה ומחילה, ביאור מפני מה אומרים סלח נא קודם התפילה, ביאור גודל תפילה הראשונה, נסיון העוני, נסיון העושר, ביאור המדרש על ויהי ערב ויהי בוקר, לליל יוה"כ.

ליום הכפורים — — — — רי"ב

לפני ד' תטהרו, ביאור בדברי חז"ל קטן המוטל בעריסה עושין אותו סניף לעשרה, בינונים תלוים ועומדים עד יום הכפורים, ביאור בדברי הרשב"א בענין מטה כלפי חסד, לא תענית גורם אלא תשובה ומע"ט גורמין.

דרוש ב' ליוה"כ — — — רכ"ה

להזכרת נשמות, טל אורות, מה תועלת של הזכרת נשמות, ברא מזכי אבא, תדיר ומקודש תדיר קודם, האדמו"ר ר"ש זצ"ל מסקירניעוויטץ, נשמת שדי תחיינו.

דרוש ג' ליוה"כ — — — רל"ג

להזכרת נשמות, כפרה ופדיון, רמז להזכרת נשמות מענין עגלה ערופה, ביאור בענין שבירת לוחות הראשונות, טובתו של השטן לא טוב לנו, נשתברו הלוחות מעבר לים, עלינו לפסול לוחות כראשונים.

למנחה של יוה"כ — — רמ"ד

מי יודע ישוב, כנסת ישראל נמשלה ליונה, ביאור הכתוב ההיטב חרה לך, ביאור שייכות של ההפטרה לקריאה, וירא אלקים את מעשיהם כי שבו, לא התענית עיקר אלא תשובה.

לנעילה — — — — — — — רנ"ד

נעילת שער, הכל הולך אחר התחום, למען נחדל מעושק ידינו, הביא אשמו עד שלא הביא גזילו לא יצא, לשנה הבאה בירושלים, סומכין לד' הוא האלקים.

לחג הסוכות — — — — — רס"ז

בואו חשבון, ביאור הענין של ראשון לחשבון עונות, ביאור צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, רמזי ארבעה מינים שבלולב, להבין דברי חכמים וחידותם.

דרוש לשמיני עצרת — — ר"פ

להזכרת נשמות, נשמה ורוח, מפני מה מזכירים נשמות בשמע"צ, רמז של שלש רגלים, שלשה שמות יש לאדם ולמועדים, זמן שמחתנו, מפני מה היהדות בערי השדה הלוך וחסור למרות רוב בתי כנסיות, בהזכרת נשמות יש תשובה על כמה שאלות.

לשמיני עצרת ב' — — — רצ"ג

להזכרת נשמות, קראו עצרה, ביאור של שמיני עצרת, להחזיק בקדושת ימים נוראים, עצרת תהי' לכם להנאתכם, צא מדירת עראי ושוב לדירת קבע, ביאור בענין כאן אי אתה זוכה לבנים ושם — בארץ ישראל — אעשך לגוי גדול, התקן עצמך ללמוד תורה, ביאור בא מלאך וסטרו על פיו.

דרוש לחנוכה — — — — — ש"ז

חנוכה ושמחה, ביאור שאלת חז"ל מה חנוכה, ישוב קושית ב"י מפני מה עושים חנוכה שמונה ימים, ביאור דברי חז"ל בענין הנס להתאים עם נוסח של ההודאה, ביאור דברי חז"ל שהזכירו שהשמן הי' בפך, לכשיגיע הקץ ותבנה ירושלים אני מביאו — למלך המשיח.

דרוש לפורים — — — — — שכ"ט

לך כנוס, מה ראתה אסתר לצוות צומו עלי, ביאור דברי המדרש על מה זה ועל מה זה — מזה ומזה הם כתובים, מה ראו לתקן משלוח מנות בפורים, מלחמה לד' בעמלק.

הקדמה

לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי. (תהלים קי"ט)
אין אומתנו אומה אלא בתורתה. (או"ד מרסע"ג)

יתברך הבורא וישתבח היוצר ב"ה וב"ש החונן לאדם דעת, ובטרם יצרו בבטן ידעהו, גוזר ואומר מה יהי' ומה מעשהו, מה עמלו ומה פעולתו, ולפי תכליתו בעולם מונה ושוקל כחו וחילו, זה יטול חלק בראש וזה בגוף, והנה שם חלקי מיושבי ביהמ"ד, וחיזק ואימץ כחי הדל ושכלי הרפה להוסיף חיילים לכתוב על הספר מה שחננו השי"ת והביאני עד הלום לסדר כעת ספר השלישי „שארית יעקב".

כמו בספרי הקודמים כמו כן בספרי זה, בכל דרשה וענין נמצא איזהו דבר תורה או רעיון מקורי, אשר עכ"פ אנכי לא ראיתי בשום ספר, אינני יכול להבטיח כי לא נמצא בשום מקום, כי מעט הם הספרים אשר זכיתי לראות לערך הספרי קודש אשר נמצאים, גם השתמשתי עם כמה ספרי דרוש הנמצאים ברשותי לחומר בקודש, לבנות על ידם את הבנינים אשר צריכים חומר מוכן, לצייר ולתאר על ידם נועם דברי ד', ויהי לנו לעינים דברי רבותינו ז"ל.

אודה להשי"ת על חסדיו המרובים כי נחלתי מאד ל"ע בשנה העברה שלח דברו וירפאני, נשתנה שמי מחמת חולי ונתוסף לי שם חיים, גם נתן ד' חן ספרי כל ישראל חברים בעיני תלמידי חכמים ויראי ד', וכשם שקבלו את ספרי אהבת ישראל בסבר פנים יפות כמו כן הוסיפו לקבל בשתי ידים ובפנים שוחקות את ספרי כל ישראל חברים, כי הדרישה היתה בכפלים, והחזיקו את ידי בדבריהם הנעימים כי ספרי מביא תועלת לאנשים שכמוני, לעורר את האהבה בין ישראל לאבינו שבשמים ובין איש לרעהו.

בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך.

ישנם אנשים שתמהים ושואלים מפני מה מדפיסים כעת ספרים חדשים בזמן שמחיר הדפסה עלה הרבה מאד, ולדעתם מוטב היה להקדיש מעות הללו לעזרה בעד שארית הפליטה הנמצאים במחנות בארץ אויביהם ולא באו עוד אל המנוחה ואל הנחלה. ישנם גם נדיבי עם המפקחים על חנוך הבנים והחזקת התורה, ועכ"ז לדעתם ספרים הם מהדברים אשר אינם שווים לכל נפש ויכולים לוותר עליהם בזמנים כאלו, מענה בפיהם כבר נמצאים ספרים למכביר, היינו כאלו אמרו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף

עליהם. אבל האמת עד לעצמו כי בעידן רותחא כזאת צריכים עוד יותר לדברי תורה מהזמנים שהשנים כתקונם, כי לב אדם יתר בקרבו עם השאלה של יוצאי מצרים בשעה שבא עליהם עמלק, היש ד׳ בקרבנו אם אין. לזאת עלינו לחזק את ברכים כושלות ולהורות לבני ישראל כי השי״ת לא הסיר חלילה את השגחתו מאתנו ובד׳ נעשה חיל והוא יבוס צרנו.

אולי גם לזמנים הללו כוון שהע״ה בקהלת באמרו בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך — ואם שניהם כאחד טובים, רש״י ז״ל מפרש אם למדת תורה בילדותך למוד תורה בזקנותיך, ויש להוסיף לפי זמננו, בבוקר זרע את זרעך היינו אם בשעה אשר החמה זרחה כבוקר בהיר לבני ישראל, התורה עשתה פרי, פרחה ספרות גדולה וענקית, גם לערב בשעה שהחמה שקעה עלינו והשמים כסה קדרות, גם אז אל תנח ידך מלהוציא לאור ספרים, כי שניהם כאחד טובים, היינו אם כי אין להעריך ספרים שלנו לספרן של הראשונים, עכ״ז בזמנים הללו ספרים שלנו הם כפרפרת ללחמה של תורה של הראשונים והכל עשה יפה בעתו.

ומשה נגש אל הערפל.

בשם הגאון ר׳ מאיר שפירא זצ״ל נשיא יח״ל שמעתי ומובא בספר ילקוט המועדים, שנצנצה בו רוה״ק וצפה מרחוק את המצב האיום שלנו, וביאר על דרך זה את הכתוב ויעמד העם מרחוק, העם כאשר התבונן בעתידו וראה עצמו שה אחת בין שבעים זאבים, הזדעזע ונרתע לאחוריו, ויעמוד העם—עמד משתומם—מרחוק—מהעתיד הרחוק,—אולי מהמצב האיום של אחינו באירופא בימי ממשלת זדון ושארית הפליטה בהמחנות. אבל „משה" אדון הנביאים הוא נגש אל הערפל, נגש אל העמים המתעתדים להקדיר שמשו של ישראל וראה אשר גם „שם האלקים", בין ערפלי טוהר מצא התגלות אלקות אלופו של עולם.

ומה נמלצו בזה דברי חז״ל בירושלמי שקלים פ״י ה״א, התורה שנתן לו הקב״ה למשה נתנה לו אש לבנה באש שחורה, התורה כולה אש דת, ויש אשר האש הזאת הזהיר לישראל לבנה ונוגה לה סביב בבהירות והתגלות, ויש אמנם עידן ועדנים — כמו הזמן שלנו — אשר תלאות מתלאות שונות יסובבוהו, ואש שחורה — אש של שורפי נפשות מישראל ילדים וזקנים גם יחדיו יתקיפו בהסתרת פנים חו״ש, ותורתו של משה רבינו ע״ה היתה נתונה אש לבנה בתוך האש השחורה, גם שם בערפל ראה את האלקות, ערפל לו יתרה ועמיה שריה נהורא.

בעקדה פריש הפסוק בתהלים קי״ט, לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חיתני, ר״ל יען כי נהיו לי פקודיך כמזון רוחני המקיים חיי נפשי, ע״כ לא אוכל לשכחם כמו שלא ישכח איש לאכול מאכלו ומזונו הגשמי להעמיד חיי גופו. כמובן שכמו כן לא נוכל לדחות התורה שהיא מזון רוחני שלנו על זמן יותר נאות, כמו שאינו יכול אדם להמתין במאכלו הגשמי עד אשר ייטיבו תנאי החיים. ומובא בספרים בשם כתבי האר״י זצ״ל על הכתוב בתהלים ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי, שאותה המצוה והתורה שיש לו לאדם חשק בה ע״ז הוא נברא לתקן אותה דייקא, כמו כן שמעתי בשם הרה״ק מקאצק זצ״ל על הא דאמרו חז״ל במסכת נדרים דף ח׳ האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלקי ישראל, והקשה הגמרא הא מושבע ועומד הוא מהר סיני, והקשה לו להרה״ק הנ״ל וכי על זה הפרק דייקא מושבע ועומד הוא, הא יכול לשנות פרק אחר לקיים שבועת הר סיני של ת״ת ואם ישבע על זה הפרק נדר גדול הוא ומה מקשה הגמרא, ותירץ הרה״ק כשאדם אומר אשכים ואשנה פרק זה עינינו רואות שנפשו חשקה דייקא בזה הפרק, א״כ בודאי על זה נברא שזהו חלקו בתורה, א״כ הוא אמנם מושבע ועומד על זה הפרק דוקא, ושפיר הקשו חז״ל הא מושבע ועומד הוא.

אמנם השגתי כמה מכתבים מגדולי ישראל אשר משבחים את ספרי הקודמים ודורשים ממני להוציא לאור את יתר ספרי למען כבוד התורה וחיזוק הדת, אבל הנני מונע את עצמו מלפרסם אותם כי חלילה לי לפאר ולשפר את דברי, בשעה אשר ספרים של גדולים וקדושים מונחים כאבן שאין לו הופכים. שמעתי מספרים על הרה״ק הרי״ם זצ״ל מגור, שפעם אחת כאשר החסידים דחקו את עצמם אצל „השלחן״ לשמוע תורה מפיו הקדוש, אמר בזה הלשון: מחמת החטא שלא רצו לשמוע להנביאים מוכרחים כעת לדחוק לשמוע לשפל ונבזה כמוני, ואח״כ פנה להחסידים וסיים בה, צריכים אתם להתפלל שלא תבואו לשפל ונבזה עוד גרוע ממני, עכ״ל הטהור. ידוע הוא שהרי״ם זצ״ל היה גאון וצדיק אמיתי, מה נענה אנן אבתריה.

שמעתי בשם קדוש אחד שפירש דברי המשורר בזמירות לליל ש״ק, הוא אשר דיבר לעם סגולתו, שמור לקדשו מבואו ועד צאתו, פירוש מי יוכל להגיד תורה להשמיע לעם קודש עם סגולה דברי אלקים חיים, דברי תורה ודברי מוסר, הוא האיש צדיק אשר שמר את עצמו, לקדשו להיות קדוש, לקדש את עצמו במותר לו, מבואו לעוה״ז עד צאתו לעוה״ב, היינו איש צדיק מילדותו בלי שום הפסק כל ימי חייו, אשר נאמר עליו אשרי ילדותו שלא

ביישה את זקנותו. אי לזאת איך ארהיב עוז בנפשי להגיד דברי תורה ומוסר לעם קדוש זרע ברוכי ד' ההוגים באמרי שפר, בכל ספר היוצא לאור, ושמעתי בשם הרה"ק רמ"מ מווארקא זצ"ל דאיתא בזוה"ק פרשת אמור אורייתא וקוב"ה וישראל חד הוא, וכמו שאסור להקשות על השי"ת ואורייתא כן אסור להקשות שום קושיא על אחד מישראל המוחזק בכשרות, על התנהגות של כאו"א בתורה ועבודה ושאר מעשיהם.

חרפה שברה לבי ואנושה להעריך ספרי נגד ספרי קדושי עליון, אבל זאת נחמתי בעניי כי אנן שליחותא דקדמאי קא עבידנא, ורבותינו נוחי עדן הניחו לנו מקום להתענין בו, ואולי רק משום זה בזכות התורה אשר היה מוטל עלי להוציא לאור דברי תורה הגנוזים, הציל השי"ת ברחמיו המרובים אותי ואת ביתי מידי צר הצורר אותנו, ונתן בלבנו לעזוב את ארץ הדמים פולין בעוד מועד.

אודך ד' כי אנפת בי. (ישעיה י"ב).

בעינינו ראינו ובאזנינו שמענו כי נתקיימו בנו דברי הנביא, עלינו להודות להשי"ת לא רק על הטובה אשר עשה עמנו ונתן בלבנו לעזוב את הארץ רשע, אשר נעשה הצר-מות לאלפי רבבות מאחינו הנאהבים והנעימים, אלא גם על הרעה אשר עשתה לנו ממלכת הרשעה אשר מלכה שם בחמת רוחה גם לפני המלחמה, גם זאת היתה לנו לטובה, כי לולא הרשעות שלהם לא עלתה על דעתינו להטיב את מצב הכלכלי שלנו ולבוא למדינה זו אשר יש בה חירות הגוף וגלות הנפש, ובפרט הדרכים מסוכנים להילדים רכים אשר מאד קשה להם לעמוד בנסיון נגד ברק-הזהב של עשירי עם אשר עומד ומכריז מי פתי יסור הנה.

חסד ומשפט אשירה. (תהלים ק"א).

במסכת ברכות דף נ"ד אמרו חז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, ופירש בספר או"י שהוראת לשונם הוא כי שתיהם לפניו והוא מברך על הטובה מחפץ לבבו, והעירו חז"ל לברך גם על הרעה, והוא כי יש ב' בחינות בנותני תודות על הצלתם ממקריהם. יש יודה על הצלתו ובלבו יחשוב לו כי עיקר דבר המאורע היה למותר ולמה לו המקרה שיצטרך אל הצלה, ויש שיחייב עצמו להודות גם על המקרה כי הוא מכיר שהכל בא אליו מאתו יתברך לטובתו ולתועלתו להטיב אחריתו, כמ"ש תהלים ק"ג: הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי, וזה חסד ומשפט אשירה

כלומר כמו שאני מודה על חסד ההצלה והישועה כן אני מודה על המשפט, וזה חייב אדם לברך וכו' ר"ל כשם שהוא מברך על הטובה עתה, כן הוא חייב לברך על שסבב עליו מתחלה את המקרים, כי אף הם היו מפיקים טובתו ותועלתו. ובכל פעם עלינו לקבל את כל היסורים באהבה ולאמור להקב"ה, ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי (תהלים כ"ה).

ויחד יתרו על כל הטובה. (פ' יתרו).

על דרך זה יש לפרש בפרשת יתרו אחרי אשר כתב וישמע יתרו את כל אשר עשה אלקים למשה וישראל כתיב אח"כ ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה אלקים וגו', לכאורה קשה מה היה לו למשה לספר לחותנו אחרי אשר כבר שמע יתרו מכל אשר עשה אלקים למשה וישראל. אך הענין הוא כי יתרו שמע והבין ניסי השי"ת ביציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק וכדומה, אבל עדיין היה מהרהר בלבו אם לא היו משועבדים לפרעה במצרים, כי אז לא היו צריכים כלל לניסי השי"ת חללו. ולפי דעתו השעבוד במצרים לא הביא שום תועלת לבני ישראל, וכאלו היה במקרה אשר נפלו בידי אדונים קשים במצרים אחרי אשר באו לגור שם מפני הרעב, לזאת ויספר משה לחותנו, מלשון ספיר ויהלום, האיר את עיניו והבינו דעת כי גם גלות מצרים היה לתועלת גדולה שאחרי כן יצאו ברכוש גדול, היינו אמונה בד' ובמשה עבדו והכנה לקבלת התורה, לכך כתיב אח"כ ויחד יתרו על כל הטובה, כל לרבות לא בלבד היציאה ממצרים היתה לטובה אלא גם הגלות היה לו תכלית טוב, ואין טוב אלא תורה שעל ידו זכו לקבלת התורה, מי יתן ויבוא עד מהרה הגואל צדק ויודיענו התכלית טוב של האסון הנורא אשר קרה לאחינו בימי הרעש מעבר לים.

אולי יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה. (שמואל א' ט').

כיוצא בזה מפרש האלשיך הקדוש מה דכתיב אצל שאול מלך ישראל כאשר הלך לבקש את האתונות של אביו אשר נאבדו ולא מצאם, שאמר לו נערו לשאול הנה איש אלקים בעיר הזאת נבוא אליו, אולי יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עלי', והלא היה צריך לומר אולי יגיד לנו את הדרך אשר נלכה בה למצוא את האתונות, אך בעת אשר הלך שאול ונערו לבקש האתונות ולא נמצאו, והלכו כמה דרכים בחנם וכמה יגיעות יגעו בדרך שלא לצורך, אמר לו נערו לשאול אפילו שלא נמצאו לנו האתונות אעפי"כ הדרך אשר הלכנו בה עד עתה, בודאי לא לחנם היה דרכנו, כי מד' מצעדי גבר

כוננו, (תהלים ל"ז). ובטח יש לנו לתקן איזהו דבר בדרך הזה, לכן נשאלה מהנביא אולי יגיד לנו את הדרך אשר הלכנו עד עתה מה פעלנו בזה ולאיזה צורך היה. והאמת כן היה שהלכו אל שמואל הנביא והוא הגיד להם כי האתונות כבר נמצאו. ותכלית דרכם לא היה אלא כדי שימשח שמואל את שאול למלך על ישראל.

בדרך זה יש לפרש ג"כ מה שאמרו חז"ל במסכת שבת דף ל"ג ברשב"י לאחר שיצא מן המערה אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזל אתקין מילתא, היינו אם חלילה לא היה מתרחיש ניסא אז היה יכול לחשוב שנענש לכפרת עון, אבל כאשר אתרחיש ניסא אז יש להתבונן מפני מה קרה לו כל הדבר, הלא בטח הכל היה בהשגחה פרטית ולולא שנגזר עליו זאת מן השמים כי אז לא היה יהודה בן גרים עשה ולא כלום, אין זאת כי אם שצריך הוא לתקן איזהו דבר, לכך הלך לעשות מה שהוטל עליו.

גם אנכי בבואי למדינה זו אמרתי הואיל ואתרחיש ניסא בטח צריך אני לתקן איזהו דבר, כי בלעדי זאת הלא יכול היה השי"ת לעזור לי גם בארץ מגורתי, בבואי לפה קליוולאנד בשנת תרצ"א אמרתי למיודעי אולי יש בעיר דבר הצריך תיקון, ואמרו לי שההשגחה על כשרות בבתי מקולין וגם בבתי מטבחיים עומדת על הפרק בתוך שאר עניני העיר שצריכים תיקון, וכבר קדמוני בזה רבנים המקומיים, אבל עוד לא עלתה בידם להעמידה על בסים חזק ואמיץ, פניתי לדבר זה עבדתי ביחד עם חברי הרבנים באופנים שונים לחזק את בדקי הכשרות. בשנה העברה יסדנו בפה ועד הכשרות מאוחד של מרכז הרבנים משותף עם חברי ועד העיר להשגיח על בתי המקולין מוכרי בשר כשר, והעמדנו משגיחים מיוחדים עם משכורת הגונה ממוסד הצדקה של ועד העיר הבודקים את המקולין מדי יום ביומו. אבל בכל זאת שאלה זו עודנה עומדת בראש הדברים הנחוצים לתיקון.

אמרתי בלבי אולי יעלה בידי להוציא לאור ספרי אגדה ומוסר ולהפיצם בישראל שיהיה לתועלת להקוראים, וביחוד בעניני שבת קודש אשר נפלה במדינה זו תפארתה ונזרה של שבת מלכתא. ובעזר השי"ת כבר הוצאתי לאור ספר אהבת ישראל ח"א וספר כל ישראל חברים ח"א. בכל אחד מהם נמצא מדור מיוחד למען השבת, כל הספרים כבר נתחלקו ביעקב, כמה מאות מהם נמצאים בבתי כנסיות ובתי מדרשות במדינה, אשר יש לקוות כי יהיה לעינים לאלו הצריכים להם, אבל השגתי כמה מכתבים מאנשים פרטים וממנהלי בתי כנסיות שתהי' לתועלת גדולה אם עכ"פ חלק מהספר יהיה

בשפה המדוברת—יהודית. לזאת גם בספרי זה קבעתי מדור מיוחד לכבוד שבת קודש והוא הפתיחה, גם הקדמתי לו מאמר אמונה ובטחון, כמו הקדמה לפתיחה מעניני שבת, כי מי שהוא מאמין ויש לו בטחון בהקב"ה הוא יכול לשמור שבת כדת. שני מאמרים הללו כתבתי בשפה השוה לכל, שפה המדוברת יהודית. ויהי רצון שיקוים בי דברי דוד המלך ע"ה אגורה באהלך עולמים. כאשר ביארו דבריו הקדושים חז"ל במסכת יבמות דף צ"ו ע"ב, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, וכמו שאמר רבי ירמיה בשם ר' יוחנן כתוב אגורה באהלך עולמים, וכי תעלה על דעתך שדוד בקש דירה בשני עולמים, אלא אמר יהיו קורין ומזכירין אותי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כאלו אני קיים.

פתחתי את ספרי זה במאמר למען השבת בשפה המדוברת כדי שיבינו הכל שקדושת השבת היא לנו מקור מים חיים המחיה נפשות ישראל בחומר וברוח, וכל המזלזל בקדושת השבת הרי הוא כאלו נותן יד לשונאי ישראל לעמוד עלינו בחמת אפם, המלחמה באירופה כבר נגמרה אבל אתה האסון אשר קרה שמה לאחינו בני ישראל הוא גדול הרבה יותר מאשר דמינו, וגם שארית הפליטה לא מצאה מנוח אחרי אשר הנאצים הארורים כבר נפלו שדוד, עלינו לפשפש במעשינו לתקן את המעוות ומקולקל בעניני שמירת שבת במדינה זו, כמו שכתוב ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת, אשר לכאורה קשה מה ענין עשיה אצל שבת. יום טוב תלוי בבי"ד אבל שבת הלא ממילא באה מימי בראשית, אלא ע"כ הוא כמו שביאר ראב"ע כי פירוש לעשות הוא מלשון תיקון כמו וימהר לעשות אותו, ובן הבקר אשר עשה, אלא שראב"ע פירוש ושמרו בנ"י את ימי החול שלא לשכוח איזהו יום הוא שבת, ולעשות ולתקן לצרכי שבת כדי שיהא לו מנה יפה לשבת, ונ"ל להוסיף כי תוה"ק מרמזת למדינה זו שעל בני ישראל, הם החרדים לדבר ד', לשמור את השבת שלא בלבד שהם ישבתו אלא לעשות ולתקן כל מה דאפשר את השבת שלא ישתכח חלילה מישראל אלא ישאר אצלם לדורותם, לפעול על הדור הצעיר שישיבו מדרכם השובב וישבתו ביום השבת, ואם נשתדל את עצמנו כראוי וכהוגן למען השבת אז יחשב אצלנו כאלו עשינו את השבת, וקדושה זו תשאר לנו לעולם משום זה, כמו שכתב הרמב"ן ז"ל שקדושה מה שאדם מקדש את עצמו בפועל היא נשארת לו לעולם, משא"כ קדושה שבאה מלמעלה בלא פעולת אדם אינה נשארת אצלו.

כמו ששמעתי בשם הגאון הקדוש ר"א זצ"ל מסאכאטשאוו שביאר דברי חז"ל במסכת יומא דף כ"ח שאמרו קיים אברהם אבינו כל התורה כולה

אפילו עירוב תבשילין, שרבים שאלו אמאי נקטו חז"ל דוקא ע"ת הלא יש הרבה מצות דרבנן, וביאר דלעולם קשה מפני מה באמת יו"ט אינו מכין לשבת בלא ע"ת, הלא שבת גדול מיו"ט, אלא שיש ליישב דהנה במסכת נזיר במשנה פרק ז', פליגי ר"א וחכמים בנזיר וכה"ג מי מהם יטמא למת מצוה, שר"א סבר כה"ג יטמא שאין טומאתו חמורה כל כך כמו נזיר שמביא קרבן על טומאתו וכה"ג אינו מביא קרבן. וחכמים ס"ל יטמא נזיר שאין קדושתו קדושת עולם משא"כ כהן גדול שקדושתו קדושת עולם, וא"כ ה"נ לפי דברי הרמב"ן הנ"ל קדושת יו"ט שהיא מחמת ישראל, שבי"ד מקדשין החודש ועי"ז יום טוב מקודש, כמו שאומרים מקדש ישראל והזמנים, היינו שישראל מקדשי להו לזמנים, וכמו שנאמר מקרא קודש וכידוע שהוא מחמת ישראל, א"כ קדושה זו נשארת לעולם והוה קדושת עולם, משא"כ קדושת שבת שהיא קבוע וקיימא אף אם ישראל לא מקדשו, ממילא אינה נשארת לעולם קדושת שבת, לזאת יו"ט מצד אחד קדושתו גדולה שהיא קדושת עולם, ולחכמים במסכת נזיר הנ"ל וכן פסק הרמב"ם קדושת עולם גדולה מקדושה חמורה, וא"כ יו"ט שהוא קדושת עולם לפי דברי הרמב"ן הנ"ל שפיר אינו מכין לשבת אף ששבת קדושה חמורה שהיא בסקילה וכדומה.

ובזה יש ליישב קושית התוס' במסכת ביצה ובמסכת פסחים אמאי אין מברכים ברכת בשמים במוצאי יו"ט, דממ"נ אם אין ביו"ט נשמה יתירה שוב במוצאי שבת ויו"ט יברכו ברכת בשמים ואם גם ביו"ט יש נשמה יתירה א"כ במוצאי יו"ט לחול יברכו על בשמים, אבל להנ"ל ניחא שלעולם יש ביו"ט נשמה יתירה אבל אין מברכים על בשמים במוצאי יו"ט משום שהקדושה מיו"ט וגם הנשמה יתירה שלה אינה הולכת לה במוצאי יו"ט ונשארת לעולם.

ולפי"ז ניחא ג"כ מה שאמרו חז"ל שקיים א"א אפילו ע"ת, משום שבזמנו של א"א קודם מתן תורה היה גם יו"ט מהקב"ה לבד לא מפעולת בי"ד, דהא איתא במדרש החודש הזה לכם, שאמר הקב"ה למשה אני ואתה ואהרן נקדש החודש, אבל מקודם לא היה קידוש החודש על ידי בי"ד, א"כ אז גם קדושת יו"ט לא נשארה לעולם משום שהיה רק קדושה מלמעלה, ושוב באמת קדושת שבת חמורה מיו"ט בכל אופן, וא"כ בימים ההם לא היה צריכין כלל לעירוב תבשילין משום שיו"ט הקל יכול להכין לשבת שגדול ממנו מכל צד, ומשו"ה הוה רבותא שאף על פי שלא היה צריכים אז על פי דין לע"ת, עכ"ז קיים אברהם אבינו אפילו מצוה דרבנן זו משום שאח"כ אחר מתן תורה יהיה מקום לתקנת חכמים לעשות ע"ת מיו"ט לשבת.

אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי.

יכול להיות שמשום כך אמנם חמורה קדושת יו"ט אצל אנשים שמחללים שבתות עכ"ז ביו"ט חניות שלהם סגורות, שאף על פי שהם אינם יודעים מאומה אבל מזל שלהם מרגיש בקדושת יו"ט, לא בלבד היו"ט של ר"ה ויו"כ אלא אפילו שלש רגלים חמורה להם משבת החמור, לזאת עלינו לעשות כל מה דאפשר להמשיך עלינו קדושת השבת בפועל ממש כדי שקדושתה לא תפסוק לנו ולזרעינו ולזרע זרעינו עד עולם.

ר' נחבה"ק היה עושה יו"כ כשבת.

סיפר לי רב אחד שפעם אחת כשלמד בצבור במסכת כתובות ר' נחוניא בן הקנה היה עושה יו"כ כשבת, אחר הלימוד בא אליו הנשיא ושאל אותו רבי היכן הוא הדין בזה שאמר התנא שיו"כ הוא כשבת, אמר לו הרב שהלכה הוא כרבנן שחולקים על ר' נחוניא, הנשיא סבר שחכמים חולקים ואומרים שוי"כ חמור משבת, והשיב להרב אמנם כן ידעתי בעצמי שאינו יכול להיות שיו"כ תהי' כשבת, חלילה לנו דבר כזה, כי אז היינו צריכים לסגור את בית הכנסת אם רק המתפללים של שבת יבואו ביום הכפורים, הרב גילה לו טעותו שאין ההלכה שיו"כ חמור משבת אלא שיו"כ קל משבת, אבל עכ"ז אנשים פשוטים הללו מרגישים בקדושת יו"כ כמעט כל השנה, ושפיר קאמר הנשיא שאם חלילה יתקרר אצלם קדושת יום כפור כי אז קיום הקהלות היה בסכנה.

קראתי שם ספרי זה **שארית יעקב** על שם הכתוב והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ד', אוי לנו כי כבר נתגלה האסון הגדול אשר קרה לאחינו בנ"י מעבר לים והנה נשארנו מעט מהרבה, מבואר הוא בט"ז יו"ד סימן מ"ג כי לשון נשאר שייך על פחות מחציה, אבל אהה מעט מאד הוא השיור של אחינו בארצות הדמים, אבל לשון נשאר יורה על חלק היפה, כמבואר במפרשים על שינוי הלשון שיעקב אבינו אמר על בנימין והוא לבדו נשאר, אבל יהודה כשדיבר ליוסף אמר ויותר הוא לבדו, יען שיעקב כוון להחשיבו בעיניהם שאינו יכול לשלחו עמהם פן יקרהו אסון לכך אמר עליו לשון נשאר שהוא הטוב והיקר לו מכל בניו. אבל יהודה כוון לזלזלו בעיני יוסף כדי שיתרצה לקחת אותו במקומו, כפירש"י ז"ל שם שאמר לכל דבר אני מעולה ממנו, לז"א ויותר לשון נותר ששייך על חלק לא טוב, כלומר

שהוא הגרוע שבכולם, מה נאמר ומה נדבר הטובים והיפים שבנו נלכדו ברשת ונתפסו על עון הדור, לזאת קראתי השם „שארית יעקב" ולא „שארית ישראל". כי רק ביעקב הננו השארית חלק הטוב אבל בישראל הם הקדושים והטהורים צדיקים יסודי עולם אשר עליהם נאמר דודי ירד לגנו ללקוט שושנים נגדם הננו רק נותר, ויש לפרש עד"ז הכתוב והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, בציון רק הנשאר הוא הטוב והיפה שבהם הוא נקרא קדוש, אבל אלו אשר בירושלים אף הנותר שבהם מסרו נפשם על קדושת השם לזאת קדוש יאמר לו. מפרשים עוד הבדל בין נשאר לנותר, כי נשאר היינו בכוונה ונותר הוא במקרה שלא בכוונה, אין ספק אצלנו כי הכל היה בהשגחה פרטית ובכוונה ועל השארית הפליטה להשתדל לרצות פני אלקינו שיחוס עלינו ויגאלנו.

ויש לכוון בזה הכתוב הנ"ל והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל לישראל, היינו ששמחה תהיה לנו, שאין והיה אלא לשון שמחה, בזמן שאפילו שארית יעקב היינו המון העם אשר כבר נבלעו בקרב עמים רבים שנראים כמתבוללים עכ"ז ישיבו להיות כטל לישראל, טל של תחיה תעורר אותם להביא רוח חיים בהעצמות יבשות ויעמדו שוב לתחיה להיות בבחינת ישראל אשר בך אתפאר.

הורי היקרים הרגישו לא בלבד קדושת יום טוב, אלא גם קדושת שבת קודש לא נפסקה מהם כל ימי השבוע, תורה וגדולה היה אצלם במקום אחד, נתקיים בהם דברי חז"ל במסכת הוריות דף י' שאמרו, אטו צדיקי אי אכלו תרי עלמי מי סני להו, אף שישבו בשלוה השקט ובטח וביתם היה מלא מטוב הארץ, עכ"ז לא הסיחו דעתם מעוה"ב, ע"ד ששמעתי בשם הסבא קדישא ר' יצחק מווארקא זצ"ל שאמר על מה שפירש רש"י ז"ל בפרשת וישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים וכו'. והקשה הרה"ק וכי עוה"ז לא נברא בשביל צדיקים הא חייב אדם לומר בשבילי נברא העולם אמרו חז"ל במסכת סנהדרין, ואמר הרה"ק הפירוש לא דיין לצדיקים, אינו בלשון תמיה רק בניחותא שבאמת לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם בעוה"ב, רק גם עוה"ז שייך להם, אך מה שקפץ עליו רוגזו של יוסף הוא משום „שבקש" לישב בשלוה, אבל אם לא היה מבקש דוקא לישב בשלוה בודאי היה לו מנוחה גם בעוה"ז כי הכל נברא בשביל צדיקים.

הורי היקרים עשו מעשה לעשות את השבת לדורותם על ידי זה שלא בלבד שהם בעצמם קבלו את השבת מלכתא בחיבה יתירה אלא השפיעו גם על בניהם ובנותיהם שיגדלו גם הם את יוצאי חלציהם ברוח התורה והמסורה ויזכרו כל ימיהם לקדש את יום השבת, וזאת היא שעמדה לנו שגם במדינה זו יו"ה ב"ה מתנהגים כשורה שומרי תורה ומצות, והם מגדלים את בניהם אשר ילדו להם במדינה זו ברוח התורה והמסורה, כבוד אאמו"ר החסיד המפורסם ר' **משה צבי בר' מנחם** זצ"ל הרגיש בעצמו כי ת"ח הוא בבחינת שבת, פתח בית המדרש ביחוד בתוך ביתו אשר שם אור תורה וקדושת השבת הופיע בכל השבוע, כי משכנו את ידינו מכל מלאכת חול וקדושת השבת היתה בת זוגה של תורה. כבוד אמי מורתי הצנועה מרת **איידל רחל** בת ר' **מאיר** ז"ל השתדלה מלבד חינוך יוצאי חלציה גם עם מרי נפש להשפיע להם מכל טוב כדי שיכבדו את השבת כראוי, בימי המלחמה-עולמית הראשונה בזמן שהיה דוחק במזונות חלקנו קמח וגריסין כל יום חמישי בשבת לכל הפושט את היד, גם היה שלחן שלנו ערוך ביום הש"ק בעד הרבה אורחים עוברים ושבים, זכותם יעמוד לנו ולזרענו שנזכה לראות נכדנו שומרי שבת כדת ושומרי תורה ומצות אז לא ימוש התורה מאתנו עד עולם. הנני מצפה לרחמי שמים שנזכה אני וביתי לעלות לארץ הקדושה ולעסוק שמה בתורה ועבודה ולהוציא לאור יתר ספרי בעיר הקודש בירושלים.

המחבר

פאָררעדע

אמונה און בטחון

אַלס פאָררעדע צו דעם ספר וואָס איז געווידמעט צו דער שארית הפליטה פון אידישען פאָלק אויף יענער זייט ים, געפין איך פאַר נויטיג ארויסצוקומען מיט דעם מאמר „אמונה און בטחון", ווייל צוליעב דעם גרויסען אומגליק וואָס עס האָט אונז געטראָפען, אַז די בעסטע זיהן און טעכטער פון אונזער פאָלק זיינען אומגעבראַכט געוואָרען אויף אַ שרעקליכען אופן דורך די ברוטאלע דייטשען ימ"ש, האָט זיך אריינגע'גנב'עט א ספק אין דער אמונה אין דער השגחה עליונה, אַפילו אַ טייל פרומע אידען געהען אַרום מיט צווייפעלהאַפטע מחשבות און נישט איין מאָל כאַפּט זיך ביי זיי אַרויס די פראַגע וואָס די אידען האָבען אין אַ קריטישען מאָמענט געפרעגט אין דער מדבר: היש ד' בקרבנו אם אין, איז גאָט פאַראַן צווישען אונז אָדער ניט.

אין טייל שטעלען אין דעם ספר ערקלערען מיר פיעל ווענינ לויט אונזער קורצען פאַרשטאַנד אַ חלק פון די סיבות וואָס האָבען געבערענגט צו דעם אַז דער רבש"ע, אונזער דערבאַרעמדיגער פאָטער אין הימעל, זאָל די שמנה וסלתה של האומה, דאָס בעסטע און שעהנסטע פון אונזערע ברידער און שוועסטער לאָזען אומקומען דורך די רשעים מיט די ערגסטע חיה'שע אינסטינקטען.

מיין האַרץ איז מיר פאַרקלעמט, איך פיהל זיך אַלס אָבל רח"ל וואָס טרויערט אויף דעם גרויסען חורבן האומה, בפרט נאָך ווען מיינע נאָהנטע קרובים אויף וועלכע מען דאַרף על פי דין צו טרויערען זיינען צווישען די אומגעקומענע, מיינע פינף שוועסטער מיט זייערע פאַמיליעס זיינען לײדער צווישען די קרבנות פון די געטאס אין ווארשא און לאָדזש. אויך מיין רביצין'ס ברודער און שוועסטער מיט זייערע פאַמיליעס זיינען אומגעקומען אין דעם טרויעריג בעוואוסטען לאַגער אין טרעבלינקא. צו דעם נאָך אונזערע אַנדערע נאָהנטע קרובים מיט אַ קליינער אויסנאַם פון אַ געוויסע צאָהל צעריסענע פאַמיליעס וואָס זיינען מיט גרויסע נסים פון השי"ת געראַטעוועט געוואָרען פון די מערדערס הענט און געפינען זיך יעצט אין אַ שווערער לאַגע צושפּרייט און צוזייעט אין דער אומגליקליכער וועלט. אייניגע אין דעם עמק הבכא פון פוילין, אנדערע געפינען זיך אין פאַרשידענע לענדער, אין סיביר, אין

דייטשלאַנד און אין שוועדען. השי"ת זאָל זיך אויף זיי מרחם זיין און זיי ברענגען לעבעדיגע צו אַ מקום מנוחה אין אונזער הייליג לאַנד צוזאַמען מיט דעם גאַנצען שארית הפליטה, און מיר האָפען צו השי"ת אַז מיר וועלען קענען זיין די שלוחים פון דער השגחה זיי באַהילפיג צו זיין אין דעם.

אויך מיינע רביים, חברים און פריינד זיינען ליידער פאַרשוואונדען געוואָרען אין דער שרעקליכער בהלה פון דער הערשאַפט פון די נאַצים ימ"ש. אויף דעם אַלעם האָבען מיר מקיים געווען די מצוה פון די חכמים אַז כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה, מיר האָבען געדאַנקט דעם רבש"ע פאַר די נסים פון די יעניגע וואָס זיינען געבליבען לעבען און מצדיק הדין געווען אויף די אומגעקומענע און געזאָגט די ברכה ברוך דיין אמת.

אָבער דאָ קומען מיר נישט ווידער מצדיק צו זיין את הדין, אַנערקענען די גערעכטיגקייט פון דער גרויזאַמער גזירה, אַז די קדושים וטהורים, די הייליגע מאַרטירער זיינען אומגעקומען חו"ש צוליעב זייערע מעשים, נאָר מיר זיינען אויסען צו שטאַרקען דעם בעוואוסטזיין אַז דער רבונו של עולם, דער גאָט פון אונזערע אבות אברהם יצחק און יעקב, האָט חלילה נישט אָפגעטוהען זיין השגחה פון אונז.

די הייליגע צדיקים זיינען געפאַלען אויף קידוש השם, זיי זיינען פון די יעניגע אויף וועלכע עס איז געזאָגט געוואָרען בקרובי אקדש, דער רבש"ע האָט וועגען זיי געזאָגט: דורך מיינע נאָהנטע וועל איך געהייליגט ווערען, און פאַר דעם גאַנצען פאָלק וועל איך געערליכט ווערען. די נפשות פון אונזערע הייליגסטע האָט די השגחה העליונה אויסגעקליבען מיט זיי צו בעווירקען אונזער פאַרשטאַנד אַז מיר זאָלען דערזעהן די געטליכע ליכט אַזוי ווי מיר וועלען עס שפּעטער דערקלערען, און מיר זאָלען זיך באַטראַכטען „אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר". ווען דער מדת הדין האָט געטראָפען די גייסטיגע ריזען מיט וואָס קענען מיר קליינע מענשעלעך שטאָלצירען. פאַר וואָס אָבער האָט די השגחה עליונה אויסגעקליבען דוקא די צדיקים פאַר קרבנות און די אַנדערע אַלס שארית הפליטה, דאָס איז אַ הימלישער סוד וואָס קיין מענשליכער שכל קען נישט בעגרייפען, נאָר מיר דאַרפען האָבען אמונה אַז משפטי ד' אמת, און נישט מהרהר זיין נגעגן די געטליכע הנהגה וועלכע איז פול מיט חסד און רחמנות.

און אפשר איז מעגליך אַז די צדיקים און קדושים פון יענע לענדער וואו דער גרויסער אומגליק האָט פּאַסירט, אַזוי ווי זיי זיינען שטענדיג גרייט געווען צו מסירת נפש פאַר דעם כלל ישראל, האָבען זיי אַליין ברצונם הטוב

געגומען אויף זיך און אויף זייערע נאָהנטע די דינים קשים אלס כפרת עון פאַר דעם כלל ישראל, כדי אַזוי אַרום מקרב צו זיין די גאולה, אַזוי ווי מיר געפינען אין משניות נגעים פרק ב׳ משנה א׳, אַז דער תנא ר׳ ישמעאל ווען ער דערמאָנט די אידען, זאָגט ער „אני כפרתם״, און דער רמב״ם אין פירוש משניות ערקלערט עס, אַז צוליב די גרויסע ליעבשאַפט פון ר׳ ישמעאל צום אידישען פאָלק, נעמט ער אויף זיך אַז ער זאָל אָפּלייזען יעדען איד פון נישט קיין גוטע זאַך. אַזוי איז מעגליך אַז די קדושים פון אייראָפּא, האָבען געוואָלט אָפּלייזען די אידען פון די לענדער, וועלכע זיינען ליידער מזלזל אין תורה און מצוות, אַז עס זאָל זיי קיין שלעכטס נישט טרעפען.

צדיק באמונתו יחיה.

דער נביא חבקוק האָט געזאָגט, אַז דער הויפּט פונדאַמענט פון דער אידישער רעליגיאָן איז אמונה, גלויבען אין גאָט, מיר דאַרפען פאַרשטעהען וואָס עס מיינט גלויבען, די זאַך וואָס דער מענטש זעהט מיט זיינע אויגען, אָדער פאַרשטעהט מיט זיין שכל דאַרף ער נישט צו גלויבען, דאָס ווייסט ער דאָך אַליין, און פיהלט עס מיט זיינע חושים, גלויבען דאַרף מען נאָר אַזעלכעס וואָס איז העכער פון אונזער פאַרשטאַנד, מיר זעהען עס נישט מיט אונזערע אויגען און פאַרשטעהען עס נישט מיט אונזער שכל, נאָר אונזער האַרץ אונזער נשמה פיהלט אַז עס איז פאַראַן עפּעס אַ העכערע קראַפט וואָס מיר קענען נישט באַגרייפען.

דער יעניגער וואָס וויל ווערטה זיין צו טראָגען דעם נאָמען איד, מוז גלויבען אַז עס איז פאַראַן אַ גאָט אויף דער וועלט, וועלכער האָט די וועלט בעשאַפען אַ „יש מן האין״, און האַלט אָן ביז דעם היינטיגען טאָג זיין השגחה אויף אַלעם וואָס געפינט זיך אין דער וועלט, אַלעס עקזיסטירט מיט דעם ווילען פון דעם בעשאַפער און אָן דעם רבונו של עולם׳ס ווילען קען קיין זאַך אויף דער וועלט נישט פאָרקומען, סיי דאָס גוטע און סיי דאָס שלעכטע איז פון איהם נישט פאַרהוילען.

דער עקרים זאָגט אַז אַ איד דאַרף גלויבען דריי הויפּט פּרינציפּען פון אידישקייט, די ערשטע זאַך איז מציאות השם, דער הויפּט פון אַלע עיקרים איז אַז לד׳ הארץ ומלואה, די וועלט און אַלעס וואָס געפינט זיך אויף איהר בעלאַנגט צום רבש״ע, וועלכער האָט אַלעס בעשאַפען און מיט זיין ווילען עקזיסטירט אַלעס. דער צווייטער פּרינציפּ איז, מען זאָל גלויבען אַז די תורה איז מן השמים, די תורה הקדושה וואָס מיר האָבען האָט דער רבש״ע

געגעבען צו משה רבינו, און אלעס וואס די אידישע חכמים האבען ערקלערט אין דער תורה, איז פריהער ארויסגעזאגט געווארען פון רבש"ע צו משה רבינו אויף דעם בארג סיני. דער דריטער פרינציפ איז השגחה, שכר ועונש, דאס הייסט דער רבש"ע רעגירט מיט דער וועלט צו טוהען גוטעס מיט די יעניגע וואס זיינען עס ווערטה, און צו בעשטראפען דעם וואס האט זיך פארדינט.

דער רבש"ע גיט ווירקליך דעם מענשען די בחירה. דאס הייסט דער מענטש האט די מעגליכקייט צו טוהען וואס ער וויל, אבער שפעטער מוז ער אפגעבען דין וחשבון פאר זיינע מעשים. ווען ער האט געטוהען גוטעס, ארויסגעפאלגט די מצות פון דער תורה און עוסק געווען אין גמילת חסדים, וועט ער פאר זיינע גוטע מעשים בעקומען א שכר טוב, א גוטע בעלוינונג, מיט לעבען געזונד, פרנסה און רייכטום, עושר וכבוד, און אלעס גוטעס אויף דער וועלט, אויב די השגחה עליונה זעהט אז דאס גליקליכע לעבען וועט איהם נישט ארונטערפיהרען פון גוטען וועג. ווען אבער עס איז פאראן א געפאהר אז דער מענטש קען דורך גליק און רייכטום פארפיהרט ווערען, דאמאלס וועט ער זיין שכר בעקומען אין עולם הבא, זיין נשמה וועט געניסען פון אייביגען לעבען אין גן עדן, און וועט נהנה זיין מזיו השכינה. נאך אלעמען דארף מען וויסען אז דאס לעבען אויף דער וועלט איז זעהר בעגרעניצט אויף לפי ערך קורצע יאהרען, דאס גרעסטע גליק האלט נישט אויף לאנג, אבער דער תענוג רוחני פון דער נשמה אין גן עדן איז אן אייביגקייט.

ווען אבער א מענטש טהוט שלעכטעס אויף דער וועלט, ער איז עובר אויף די געזעצען פון דער תורה, אדער טהוט שלעכטעס צו מענשען, דאמאלס וועט ער פאר זיינע מעשים רעים ווערען בעשטראפט, ענטוועדער אויף דער וועלט וועט ער אפקומען פאר זיינע עבירות, אדער ער וועט פארלירען זיין עולם הבא און זיין נשמה וועט ליידען אייביגער חרפה אין גיהנם.

דער איד וועלכער גלויבט פולשטענדיג אין די דערמאנטע פרינציפען, דעם איז לייכט צו טראגען דעם עול פון אידישקייט, ער פרעגט נישט קיינע קשיות און שאלות, א גוטער איד האט איינגעטייטשט דעם פסוק אין דער תורה (דברים יו"ד), ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד, ווען איהר וועט באשניידען די פארהויט פון אייער הארצען און אייער נאקען, און איהר וועט זיך אונטערווארפען דעם עול פון דער תורה, דאמאלס וועט איהר שוין מעהר קיין קשיות נישט פרעגען. דער גלויביגער איד וויים אז גלויבען מיינט אז מען דארף פארבויגען זיין אייגענעם שכל און אויספאלגען

אַלעס וואָס די הייליגע תורה בעפעהלט, דאַמאָלס וועט איהם גוט זיין, וויפיעל עס איז מעגליך, אויף דער וועלט, און דער הויפט וועט ער האָבען די אייביגע וועלט.

ווען מען גלויבט אין עולם הבא איז לייכט איבערצוטראָגען אַלעס אויף דער וועלט, פונקט אַזוי ווי מיר זעהען ווען אַ סוחר פאָהרט אויף אַ מאַרקעט איינקויפען סחורה, זאָרגט ער זיך נישט וועגען דעם וואָס ער ווערט געפּלאָגט אין דער פרעמד, עס מאַכט זיך פיעל מאָל אַז ער האָט נישט קיין צייט אָפּצועסען, ער דערשלאָפט נישט און ווערט זעהר אויסגעמאַטערט, דאָך ווען עס גיט זיך איהם נאָר איין צו קויפען די געהעריגע סחורה איז ער שוין צופרידען, ער זאָגט יעדען אַז ער האָט געהאַט אַ גוטען מאַרקעט, ער לייגט נישט קיין אַכט אויף דעם וואָס ער האָט זיך געפּלאָגט. קוים ווייסט ער נאָר אַז ער האָט איינגעקויפט די ריכטיגע סחורה, אין וועלכער ער וועט קענען גוט פאַרדינען איז ער שוין צופרידען. דאָס זעלבע איז אין אידישקייט, ווען אַן אמת גלויביגער איד טהוט נאָר מצות ומעשים טובים פאַר וועלכען ער האָפט צו האָבען עולם הבא, איז ער שוין צופרידען, עס מאַכט ביי איהם נים אוים, דאָס וואָס ער פּלעגט זיך פּלאָגען אויף דער וועלט, ווייל דאָס לעבען איז ביי איהם נאָר אַ מאַרקעט איינצוקויפען גוטע סחורה מצות און מעשים טובים, קוים גיט זיך איהם איין צו קויפען די ריכטיגע סחורה האָט ער זיין ציעל דערגרייכט.

דער ענין שכר ועונש אויף דער וועלט, איז בכלל אונמעגליך פאַר דעם מענשליכען שכל משיג צו זיין. ווען משה רבינו ע"ה האָט געבעטען ביים רבש"ע ער זאָל איהם אויפקלערען זיינע וועגען, ערקלערען די חז"ל אַז ער האָט געוואָלט וויסען פאַר וואָס זאָלען צדיקים ליידען אויף דער וועלט, און פאַרוואָס זאָלען זיך געפינען רשעים וועלכע בעגליקען אין זייערע פאַרדאָרבענע וועגען. דער רבש"ע האָט איהם אויף זיינע פראַגען ערקלעהרט, אַז עס איז אונמעגליך פאַר אַ מענטש, ווי לאַנג ער לעבט, צו פאַרשטעהן די געטליכע וועגען, און די הימלישע אויפפאַסונג וועלכעס הייסט גוט פאַר דעם איד. און ווירקליך אין דעם ליגט די גרויסקייט פון אידישען פאָלק. דער אמת'ער איד קען לייכט איבערטראָגען דאָס מאַרטירער לעבען און זיך האַלטען פעסט אין זיין גלויבען אַז אל אמונה ואין עול.

מיר זיינען איבערצייגט אַז עס וועט קומען די צייט ווען אידען וועלען פאַר זייער גלויבען אין גאָט געניסען נישט בלויז עולם הבא נאָר אויך אויף אונזער וועלטעל וועלען זיי אַנערקענט ווערען אַלס דאָס פאָלק פון צדק און

יושר. וואָס מעהר דאָס אידישע פאָלק ליידט, אַלס מעהר ווערען זיי צוגעפּאַסט צו זייער ראָלע אַלס ממלכת כהנים וגוי קדוש. דער גלות מצרים האָט אויסגעלייטערט דאָס אידישע פאָלק צו קענען מקבל זיין די תורה אויף דעם באַרג סיני. די טויזענדער יאָהרען פון מאַרטירער לעבען, ליידענדיג די גרעסטע נגישות און רדיפות, שייטערהויפענס פאַגראָמען ביז די גאָר לעצטע גאַז־קאַמערען פון די רשעים ארורים די נאַצים ימ"ש, האָבען פאַרפאָלקאָמט דאָס לייטערען פון דער אידישער נשמה און פאַרהאַרטעוועט דעם אידישען גייסט און כאַראַקטער צו געהן פאָרווערטס צו זיין גרויסען ציעל, הויך צו טראָגען דעם דגל התורה אַלס די אייביגע ליכט, וואָס קען קיינמאָל נישט פאַרלאָשען ווערען, און וועט ווערט זיין דעם גרויסען קאָמפּלימענט גערופען צו ווערען דאָס אתה בחרתנו פאָלק.

די גאַנצע וועלט וועט אַנערקענען דאָס אידישע פאָלק אַלס די יעניגע וואָס צו זיי האָט דער רבש"ע געגעבען די הייליגע תורה אַלס וועג ווייזער פאַר דער גאַנצער מענשהייט. דאָס אידישע פאָלק וועט צוריק קומען צו זיין בעשטאַנד, נישט בלויז וועלען די אידען צוריק ווערען די בעלי בתים פון ארץ ישראל, אָהנע חסדים פון די ליבעראַלע גרויסע פעלקער, נאָר אויך יעדעם לאַנד וועט זיך פיהלען גליקליך צו עפענען זייערע טויערען פאַר דעם פון רבונו של עולם אויסדערוועהלטען און אַנערקענטען פאָלק ישראל.

דאָס אַלעס און נאָך פיעל מעהר, וואָס עין לא ראתה אלקים זולתך, דאָס מענשליכע אויג קען נישט פאָראויס זעהען דאָס אַלעס גוטעס וואָס מיר קענען ערוואַרטען אין בעלוינונג פאַר אונזער גלויבען אין רבונו של עולם. ווען די צייט פון בעלוינונג וועט קומען וועט יעדער אַנערקענען אַז עס האָט זיך געלוינט צו ליידען און גלויבען, דאָס האָט דער רבש"ע געזאָגט צו משה רבינו, וועלכער האָט געזעהן ברוח הקודש דעם גרויסען חורבן וואָס עס שטעהט פאַר דעם אידישען פאָלק אין זיין לאַנגען גלות לעבען, און האָט געוואָלט וויסען די וועגען פון דער השגחה צו קענען ענטפערען אויף דער האַרבע פראַגע: זו תורה וזו שכרה? פאַרוואָס קומט דעם אידישען פאָלק צו ליידען מעהר פון אַלע פעלקער, ערקלערט איהם דער רבש"ע אַז עס וועט קומען די גליקליכע צייט וואָס יעדער וועט אַנערקענען אַז די געטליכע וועגען זיינען גערעכטע, און דאָס אידישע פאָלק וועט בעקומען זיין פאַרדיענטע אַנערקענונג, אָבער אין פּראָצעס פון שאַפען איז די מענשליכע השגה צו קליין משיג צו זיין די גרויסע וועלט עפּאָכע וואָס ווערט געשאַפען פון דער השגחה עליונה.

אשרי אדם בוטח בך.

די פרוכט פון **אמונה** איז **בטחון**, אַז מען איז פעסט אין דער אמונה אַז דער רבש"ע האָט השגחה אויף דער וועלט, און ער האָט די מעגליכקייט צו געבען דעם מענשען לעבען געזונד און פרנסה, איז לייכט צו האָבען אין איהם בטחון, אַז דער רבש"ע וועט געווים דערפילען דעם וואונש צום גוטען, פון די אַלע וועלכע פאַרלאָזען זיך אויף איהם און האָבען צו איהם פול־שטענדיגען צוטרוי, דער גרעסטער נחת רוח צום רבש"ע איז ווען ער האָט די מעגליכקייט מענשען גוטעס צו טוהען. דאָס הייסט ווען די מענשען שטערען נישט מיט זייערע מעשים אַז דער גוטער ווילען און ברכה פון גאָט זאָל אויף זיי קענען פאַרווירקליכט ווערען.

גליקליך איז דער מענש וואָס בעזיצט אין אַ געהעריגער מאָס די מידה פון בטחון. ער דאַרף נישט איינצורייסען אַ וועלט, ער האָט נישט מורא אַז עס וועט איהם מאָרגען פעהלען דאָס נויטיגסטע וואָס ער בעדאַרף. ער ווייסט אַז דער רבש"ע וועט איהם שטענדיג מזמין זיין די פרנסה אין צייט, ער קען זיך ערלויבען מיט אַ רוהיג הארץ נישט צו אַרבייטען אָדער האַנדלען אום שבת קודש, וויל ער איז איבערצייגט אַז פרנסה איז ביים רבש"ע אין דער האַנד, און דער רבש"ע וויל געווים נישט אַז אַ איד זאָל חלילה מחלל שבת זיין כדי צו האָבען פרנסה אָדער אפילו רייך צו ווערען.

די חז"ל זאָגען „אין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות", רייכטום איז נישט אָפּהענגיג אין דעם וויפיעל שעה אָדער טעג אין דער וואָך דער מענש אַרבייט. דער רבש"ע קען אַ מענש געבען רייכטום אפילו ווען ער איז בעשעפטיגט ווייניג טעג און שעה'ן אין זיינע ביזנעס.

אַ נייער פּראָבלעם איז יעצט אויף דעם טאָגעס אָרדענונג ביים רעלי־גיעזען אידענטום ביי אונז אין לאַנד, די פראַגע פון די שוהלען און בתי מדרשים וואָס שטעהען האַלב ליידיג און מען דאַרף זיך זאָרגען יעדען טאָג אין דער פריה און פאַרנאַכט וועגען אַ צעהנטען צום מנין, עס איז ליידער אַזוי ווייט געקומען אַז פיעל שוהלען האָבען זיך אין די וואָכען טעג אין גאַנצען צוגעמאַכט און אַנדערע שוהלען האָבען זיך פאַראייניגט, מען זאָל איינער דעם אַנדערען אויסבאָרגען אַ מנין מאַן. געווימע טעג אין דער וואָך דאַוונען אַלע מתפללים אין אַ בעשטימטע שוהל און די אַנדערע טעג דאַוונען די זעלבע מתפללים אין אַ צווייטע שוהל, כדי אָנצוהאַלטען דעם פּרעסטיזש פון די שוהלין. שבת אין דער פריה איז נאָך וויא עס איז, אין די גרעסערע

שטעדט פאראן א מנין אין יעדער שוהל, אבער פרייטאג פארנאכט און שבת צו מנחה מוז שוין דער שמש שטעהן אין סטריט ביי פיעלע אלטע שוהלען, און בעטען דורכגעהענדע אידען אז זיי זאלען אריין קומען אין שוהל משלים זיין דעם מנין.

פערשיעדענע אומשטענדען זיינען פעראנטווארטליך פאר דעם דער־מאנטען פראבלעם, פיעל האט מיטגעהאלפען צו מאכען האלב ליידיג די שוהלען דאס באגרעניצען די אימיגראציע וועלכעס האט צוריק געהאלטען דעם צופלוס פון עלטערע אידען, וועלכע פלעגען קומען צו זייערע קינדער, און די לעצטע האבען זיי אויסגעהאלטען מיט אלעם נויטיגען. אט די עלטערע אידען וועלכע האבען נישט געהאט קיינע באשעפטיגונג האבען אנגעפילט די שוהלען יעדען טאג ערב ובוקר, אבער ביז צו דער יעצטיגער וועלט מלחמה האבען דאך די שוהלען אין די גרעסערע שטעדט, נישט געהאט קיין גרויסע זארג וועגען מנין, ווייל א טייל יונגע לייט איבערהויפט די יעניגע וועלכע זיינען געוועזן אבלים רח״ל, און האבען געדארפט זאגען קדיש, זיינען געקומען אין שוהל אריין צו מנין. אבער מיט דעם אויסברוך פון דער מלחמה, און מיט דער פראספעריטי אויף ארבייט, ווען יעדער שעה ארבייט בעצאהלט זיך גוט און מאכט מעהר אווערטיים, איז דעם עולם א שאד צו פארלירען א שטונדע ארבייט אין שוהל, און אפילו די יעניגע וואס דארפען זאגען קדיש זיינען זיך אויך מורה היתר און קומען ליידער נישט צום מנין אין שוהל אריין.

פיעל פון די יעניגע וואס קומען יא אין שוהל אריין דאווענען ווילען טרעפען צו ברכו, זיי זאלען קענען שנעל פארטיג ווערען, ווען עס קומט נאך אוים אביסעל צוווארטען ביז דער מנין קומט זיך צוזאמען ווערען די מתפללים זעהר אומגעדולדיג, און א טייל פון זיי דאווענען גלייך אוועק ביחידות, זיי רעכענען זיך נישט מיט דער ווירקליכקייט אז מיט זייער האנדלונג צושטערען זיי דעם מנין, און ברענגען צו דעם אז די שוהלען זאלען זיך מוזען שליסען, לויט דעם זוהר הקדוש דארף תפילת שחרית צו דויערען איינס און א האלבע שטונדע, אבער ביי אונז אין די שוהלין וואלטען פיעלע מתפללים געוואלט פארטיג ווערען מיט דעם דאווענען אין א האלבע שטונדע.

דער סיסטעם פון אינשורענס איז ביי אונז זעהר ענטוויקעלט, מענשען צאהלען זייער גאנץ לעבען פאר אינשורענס פאליסים, מיט דער אויסרעכענונג אז פיליכט טרעפט זיך חלילה עפעס אן עקסידענט זאלען זיי נישט דארפען צופיעל ליידען, לויט דעם זוהר הקדוש איז תפילה בצבור אויך אן אינשורענס געגען א געוויסען אומגליק.

איבער 120 יאָהר, ווען דער מענש געהט אַוועק פון דער וועלט, און קומט אויף יענער וועלט אָפּצוגעבען דין וחשבון פאַר זיינע מעשים, אויב חלילה ער ווערט פאַר'משפט צו ליידען אין גיהנם פאַר זיינע חטאים, אויב ער האָט געדאַווענט אויף דער וועלט יעדען טאָג תפילה בצבור, בעקומט ער שפּעטער אין גיהנם פרייהייט און מנוחה פיער און אַ האַלב שטונדע יעדען טאָג. פאַר דער צייט וואָס ער האָט געפלעגט פאַרברייינגען אין שוהל אָדער בית המדרש ביי תפילה בצבור. אויך בעקומט מען פריעדען און מנוחה אַ גאַנצען טאָג שבת, אויב מען איז ביים לעבען געווען אַ שומר שבת, מיט אַ צוגאָבע פרייטאָג פאַרנאַכט און מוצאי שבת לויט די צייט וואָס ער האָט געפלעגט צו האַלטען שבת ביים לעבען, אַלס תוספת שבת. ליידער פאַרגעסט מען אָבער אין דעם אַלעם און ווען מען קומט שוין יאָ אין שוהל אַריין וויל מען מאַכען אַלעם „האַרי־אַפּ", און וואָס שנעלער אַנטלויפען פון דער שוהל. דאָס אַלעם איז דער רעזולטאַט פון חסרון אין בטחון אין רבונו של עולם. ווען אָבער מען זאָל האָבען אמת'ן בטחון, וואָלט מען געוואוסט אַז אויסער אַלע חשבונות, פאַרלירט מען גאָר נישט מיט דעם וואָס מען גיט אַוועק אַביסעל צייט אין טאָג פאַר דער שוהל, וויפיעל דער איד דאַרף פאַר־דינען פאַר זיין פרנסה, וועט ער אַלעם איינם דאָס זייניגע האָבען.

ברוך הגבר אשר יבטח בד'.

ווי ווייט עס געהט דער בטחון ביי אידען וואָס זיינען שטאַרק אין דער אמונה, קען אונז פאַרשטעלען די פאָלגענדע געשיכטע וואָס איך האָב געהערט דערציילען. דער צדיק ר' זושא פון אניפאליא ז"ל, האָט געפלעגט צו דאַווענען מיט גרויס התלהבות און מסירת נפש פון גאַנץ פריה ביז נאָהנט צו האַלבען טאָג, ווען זיין האַרץ איז געוואָרען אָפּגעשוואַכט פון דער גרויסער עבודה ביים דאַווענען, האָט ער געפלעגט צו זאָגען: רבש"ע זושאַ'ן חלש'ט דאָס האַרץ. זיין גבאי האָט געפלעגט צו זיצען אין בית המדרש אין אַ ווינקעל ווען דער רבי האָט געדאַווענט, און האָט געהאַט ביי זיך צוגעגרייט אַביסעל שנאַפּס מיט אַ קיכעל, ווען דער גבאי האָט געהערט אַז דער רבי זאָגט אַז דאָס האַרץ חלש'ט איהם, האָט ער דעם רבי'ן גלייך דערלאַנגט די צוגעגרייטע שנאַפּס מיט דעם קיכעל. דער רבי האָט זיך מיט דעם דער־כאַפּט דאָס האַרץ און האָט פאַרטגעזעצט זיין עבודות השם.

איין מאָל איז דעם גבאי איינגעפאַלען אַ זינדיגער געדאַנק, ער האָט זיך געטראַכט וואָס מאַכט דער רבי אַן אָנשטעל און קלאָגט זיך פאַר דעם

רבש"ע אַז זיין האַרץ הלש'ט איהם, אַזוי ווי ער וואָלט געבעטען פון רבש"ע ער זאָל איהם געבען מיט עפּעס דאָס האַרץ צו דערכאַפּען, ער דער גבאי שטעהט דאָך גרייט איהם צו געבען עפּעס אין מויל אַריין מיט וואָס ער זאָל זיך מחיה זיין, פאַרוואָס זאָגט נישט דער רבי אַיינפאַך צו איהם אַז ער זאָל איהם דערלאַנגען עפּעס צום עסען. דער גבאי האָט ביי זיך געטראַכט שטעהט דען דער רבש"ע גרייט אין בית המדרש אויסצוהערען דעם רבין'ס קלאָגען זיך אַז זיין האַרץ חלש'ט איהם, ער זאָל איהם בעזאָרגען מיט עסען. ער האָט ביי זיך געפּאַסט אַ בעשלוס אַז עס איז אַ יושר דעם רבי'ן אָנצולערנען ער זאָל נישט מאַכען קיינע אָנשטעלען, און זאָל דער רבי זיך איבערצייגען אַז ווען ער דאַרף עפּעס זאָל ער זיך ווענדען צו זיין גבאי, וועלכער שטעהט איהם צו דיענען און נישט בעטען ביים רבש"ע.

אין אַ געוויסען טאָג ווען דער רבי האָט געדאַווענט האָט זיך דער גבאי מיישב געווען און איז אַוועק מיט דעם צובייסען פאַר דעם רבי'ן פון בית המדרש, ער זאָל דאַרטען נישט זיין דאַמאָלס ווען דער רבי וועט זיך ווענדען צום רבש"ע אַז זיין האַרץ חלש'ט איהם, און זאָל דער רבי זעהען אַז ווען ער וועט איהם נישט דערלאַנגען צו ער וועט האָבען מיט וואָס דאָס האַרץ צו דערכאַפּען, דער גבאי האָט זיך צוגעגרייט אַ תירוץ פאַר זיין אַוועקגעהן, עס איז געווען זעהר דרינגענד, ער האָט געמוזט עמיצען זעהען און איז געווען געצוואונגען דאַרטען לאַנג צו פאַרברייגגען, יענער האָט איהם אויפגעהאַלטען ביז נאָך האַלבען טאָג.

אינצווישען האָט פּאַסירט, גראָד יענער טאָג איז געווען אַ מאַרק טאָג, ווען עס פאָהרען זיך צוזאַמען סוחרים פון די שטעדטלעך פון דער אומגעגענד. דער רבי פלעגט נישט טראָגען קיין ספּעציעל רבנישע קליידער, ער איז געווען געקליידעט אין אַיינפאַכע מלבושים פון נישט רייכען מיטעל שטאַנד. אויך פלעגט דער רבי יעדען טאָג גאַנץ פריה געהן אַליין אין מקוה אַריין זיך טובל'ען פאַר דעם דאַוונען. די צייט דאַמאָלס איז געווען ענדע ווינטער ווען אין קליינע שטעדטלעך אין אייראָפּאַ זיינען דאַמאָלס געווען גרויסע בלאָטעס. קיין סייד-וואָקס זיינען דאַמאָלט נאָך נישט געווען, נאָר אין דעם בלאָטע-סיזאָן פלעגט מען לייגען אויף דער ערד שמאָלע ברעטער אויף וועלכע איין מענש האָט געקענט אַדורכגעהען. דער רבי געהענדיג יענעם פריה-מאָרגען אין דער מקוה אַריין איז געגאַנגען אויף איינעם פון די ברעטער, ער איז געווען פאַרטראַכט אין זיינע געדאַנקען און האָט נישט באַמערקט אַז איינער פון די אָנגעפאָהרענע סוחרים קומט איהם אנטקעגען אויף דעם

זעלבען ברעט, זעלבסט פארשטענדליך אז ער האט נישט געקענט אפטרעטען דעם וועג פאר דעם סוחר. דער סוחר ווידער האט לויט דעם רבין'ס אויסזעהן דערקענט אז ער איז נישט פון די צוגעפאהרענע סוחרים, פון זיינע קליידער ווידער איז נישט געווען צו דערקענען אז ער איז א רבי, דערפאר האט ער געדענקט אז פיליכט איז ער אן ארימאן וואס איז אויך געקומען אויף דעם יריד בעטען נדבות.

ווען זיי זיינען געקומען נאהנט איינער געגען אנדערען, האט זיך דער סוחר נישט פיעל מיישב געווען, נאר ער האט דעם רבי'ן פלוצלונג געגעבען א שטופ אראפ פון דעם ברעט, ער זאל קענען אדורכגעהן, און דער רבי איז אריינגעפאלען אין דער בלאטע אריין. דער רבי האט זיך אויפ־געכאפט פון זיינע געדאנקען און דערזעהן אז ער ליגט אין דער בלאטע. ער האט גארנישט געזאגט נאר האט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד זיך ארומגעקוקט, צוריק ארויף אויף דעם ברעט און ווייטער געגאנגען זיין וועג. ארטיגע איינוואהנער וואס האבען צוגעזעהן דעם אינצידענט זיינען אויפגע־ציטערט געווארען פון דעם גרויסען אומרעכט וואס דער צוגערייזטער סוחר איז בעגאנגען געגען דעם הייליגען רבי'ן. זיי האבען דעם סוחר אויסגערעדט און האבען איהם אנגעשראקען אז דער רבי וועט איהם „מעניש" זיין פאר זיין חוצפה.

דער סוחר האט זיך ווירקליך שטארק דערשראקען, ער איז געגאנגען אויף זיין אכסניא און האט געבעטען אז מען זאל איהם העלפען מפייס זיין דעם רבי'ן. דער בעל אכסניא האט איהם געזאגט אז דער רבי איז זעהר א גוטער איד, ווען ער וועט נאר זעהען אז דו האסט באמת חרטה אויף דעם וואס דו האסט געטוהען, וועט ער דיר גלייך מוחל זיין. דאביי האט ער איהם געגעבען אן עצה, אזוי ווי דער רבי נעמט א גלעזעל בראנפען מיט א שטיקעל לעקיך יעדען טאג גלייך נאך דעם דאווענען. אלזא זאל דער סוחר קויפען א פלעשעל בראנפען מיט א פונט לעקיך, און געהן אין רבין'ס בית המדרש אריין, דארטען זאל ער בעטען דעם רבין'ס גבאי אז דאמאלס ווען דער רבי וועט זאגען: רבש"ע זושא איז פאר'חלש'ט, זאל דער גבאי איהם ערלויבען צו דערלאנגען דעם רבי'ן דעם לעקיך מיט א ביסעל בראנפען, און ווען דער רבי וועט זאגען צו איהם לחיים זאל ער איהם בעטען אז ער זאל איהם מוחל זיין אויף דעם וואס ער האט איהם בעליידיגט.

דער סוחר האט אזוי געטוהען, ער האט גענומען א פלעשעל בראנפען מיט לעקיך און איז אוועק אין רבין'ס בית המדרש אריין, ער האט געטראפען

דעם רבי'ן דאַוונען, ער האָט געזוכט דעם גבאי אָבער ער האָט איהם אין ערגעץ נישט געזעהען, איז דער סוחר געבליבען וואַרטען אין בית המדרש טראַכטענדיג אַז געווים וועט דאָך דער גבאי גלייך קומען, דער גבאי איז נישט געקומען, אָבער ער הערט ווי דער רבי שעפּשעט שוואַכער הייט: רבש"ע זושע'ן חלש'ט דאָס האַרץ. ער האָט זיך שנעל אָריענטירט און איז צוגע־גאַנגען צום רבי'ן און איהם דערלאַנגט אַ שטיקעל לעקיך מיט אַ גלעזעל בראַנפען, און דאָס פלעשעל מיט דעם בראַנפען אויך די רעשט לעקיך האָט ער אַוועקגעלייגט אויף דעם טיש. דער רבי האָט געטרונקען צום סוחר לחיים. דאַמאָלס האָט דער סוחר געזאָגט צום רבי'ן אַז ער האָט צו איהם אַ גרויסע בקשה. ווען דער רבי האָט איהם געפרעגט וואָס זיין בקשה איז, האָט דער סוחר געבעטען אַז דער רבי זאָל איהם מוחל זיין וואָס ער האָט איהם אין דער פריה אַריינגעשטופּט אין דער בלאָטע, דער רבי האָט איהם געזאָגט אַז אין דער אמת'ן האָט ער אויף איהם נישט געהאַט קיינע תרעומות, ווען יענער האָט איהם אַראָפּגעשטופּט פון ברעט אין דער בלאָטע אַריין. ער האָט זיך געטראַכט אַז דאָס איז זיין אייגענע שולד וואָס ער האָט איהם נישט אָפּגעטרעטען דעם וועג. דער רבי האָט דעם סוחר געלערענט אַז נאָך אַמאָל ווען ער וועט זעהן אַז אַ איד ליגט אויף דער ערד זאָל ער איהם גלייך אויפהויבען, ווייל אַ איד איז געגליכען צו אַ ספר תורה, און אַ ספר תורה טאָר מען נישט לאָזען ליגען אויף דער ערד און אַוועקגעהן. אַלענפאַלס האָט דער רבי איהם מוחל געווען אויף דעם וואָס עס האָט פּאַסירט און האָט נאָך איהם צוגעוואונשען אַז ער זאָל מצליח זיין אויף דעם יאַריד.

אַביסעל שפּעטער איז דער גבאי געקומען צו געהן אין בית המדרש אַריין, ער האָט זיך געהאַט צוגעגרייט אַ תירוץ זיך צו פאַרענטפערען פאַר דעם רבי'ן מיט אויסגעטראַכטע מעשיות. אָבער ווי ערשטוינט איז ער געוואָרען ווען ער האָט דערזעהן אַז ביים רבי'ן אויף דעם טיש שטעהט אַ פלאַש מיט בראַנפען און עס ליגט קיכעל. ער האָט פאַרשפּאָרט זיך צו פאַרענטפערען און בישלעכווייז האָט ער אויסגעפונען וואָס עס האָט פּאַסירט, און ווי אַזוי דער רבי האָט געהאַט דאָס ביסעל בראַנפען מיט קייק צו דערכאַפּען זיך זיין האַרץ. דער גבאי האָט זיך איבערציינגט אַז דער רבי איז גערעכט וואָס ער בעט ביים רבש"ע יעדען טאָג, אַז ער זאָל איהם געבען מיט עפּעס זיין האַרץ צו דערכאַפּען, ווייל דער רבש"ע ערפילט דעם פאַרלאַנג פון די אַלע וואָס האָבען אין איהם בטחון און איז אַ זן ומפרנס צו יעדען מענש אין זיין צייט.

זאָלען מיר האָבען אמת'ן בטחון נאָר אין רבש"ע, אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו, אַזוי ווי דער איינצעלנער מענש אַזוי אויך דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, גליקליך וועלען מיר זיין ווען מען וועט האָבען בטחון אין השי"ת, דאַמאָלס וועט ער ערפילען אונזער נויט-רוף, מיר וועלען נישט דארפען בעטען ברעקלעך ביי פרעמדע טישען, קלאַפּען אין די פאַרמאַכטע טירען אַז מען זאָל אַריינלאָזען אונזער שארית הפליטה אין ארץ ישראל. נאָר אונזער פאָטער אין הימעל וועט אונז שיקען אַ גרויסע ישועה צו אַ גאולה שלימה. עס וועט ביי אונז מקויים ווערען וואָס דער נביא ישעיה זאָגט, פתחו שערים ויבוא גוי צדיק. די טויערען פון אונזער הייליג לאַנד וועלען זיך ברייט עפענען פאַר אַלע אונזערע פאַרוואָגעלטע ברידער און שוועסטער אונטער די הער־שאַפט פון מלך המשיח במהרה בימינו אמן.

פתיחה

זכור ושמור — דער הייליגער שבת

מאן דיזיף שבתא פרעיה שבתא. (שבת קי״ט).
זכור את יום השבת לקדשו.

ר׳ יצחק אומר: לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין אלא תהא מונה לשם שבת, (מכילתא שמות כ׳). את סבור שמא לרעתך נתתי לך השבת, לא נתתי לך אלא לטובתך. כיצד אתה מקדש את השבת במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ומהנה את נפשך ואני נותן לך שכר, מניין שנאמר: וקראת לשבת עונג. (ישעיה נ״ח). (דברים רבה פ״ג).

שבת דאָס הייליגטום פון אידישען פאָלק.

די תורה הקדושה זאָגט אונז אַז מיר זאָלען געדענקען דעם טאָג שבת איהם צו הייליגען, דאָס מיינט אַז נישט בלויז איז שבת אַ רוה־טאָג פאַר אידען, נאָכדעם ווי מען האָט געאַרבייט זעקס טעג אין דער וואָך זאָל מען זיך שבת אויסרוהען, כדי מען זאָל נאָך שבת קאָנען אָנפאַנגען צו אַרבייטען מיט פרישע כחות און ענערגיע, נאָר צוזאַמען מיט דעם רוה־טאָג שבת איז פאַרבונדען קדושה, הייליגטום, אַזוי ווי מיר זאָגען אין דער שבת׳דיגער שמונה־עשרה: יום מנוחה וקדושה לעמך נתת, אַ טאָג פון רוה און הייליגטום האָסטו צו דיין פאָלק געגעבען.

קודש ישראל לד׳. (ירמיה ב׳).

אין די קדושה פון שבת איז אָפהענגיג די הייליגקייט פון אידישען פאָלק, ווען אידען האַלטען הייליג דעם טאָג שבת, דאַמאָלס זיינען זיי אויך הייליג ביים רבש״ע, אָבער ווען אידען זיינען חלילה מחלל די קדושה פון שבת און מאַכען דעם טאָג וואָכעדיג, מיט דעם נעמען זיי פון זיך אַליין אויך אַרונטער די קדושה. אַזוי ווי עס זאָגט דער מדרש אויף דעם פסוק שמות ל״א: כי קודש היא לכם, מגיד שהשבת מוספת קדושה על ישראל, שבת מעהרט קדושה אויף די אידען.

— א —

ולא תכבה את נר ישראל. (ש"ב כ"א).

דאָס גרויסע רעטעניש וואָס דאָס אידישע פאָלק שטעלט מיט זיך פאָר, ווי אַזוי קען אַזאַ קליינע מינדערהייט עקזיסטירען שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר אין די גלות לענדער. אַנדערע פעלקער וועלכע זיינען פאַרטריבען געוואָרען פון זייער לאַנד זיינען שוין לאַנג אָפּגעווישט געוואָרען פון דער ערד, און דאָס אידישע פאָלק, טראָץ דעם וואָס עס האָט אומעטום שונאים, עס איז כמעט נישט פאַראַן אַ לאַנד אין דער וועלט, אַ חוץ אונזער לאַנד אַמעריקא, וואָס זאָל זיין פולשטענדיג פריי פון דער שרעקליכער קללה וואָס הייסט אנטיסעמיטיזם, עקזיסטירט דאָך אין אַלע וועלט טיילען און איז אַ פּראָבלעם צו אַלע שונאי ישראל וועלכע שטיקען זיך מיט דער אידען-פראַגע און קענען עס ניט לייזען.

די איינציגע אויפקלערונג צו דעם איז דער הייליגער שבת, וועלכער איז משפיע קדושה צו די יעניגע וועלכע האַלטען איהם הייליג, די קדושה מאַכט די אידען פאַר אַ מרכבה צו דער שכינה הקדושה, און אַלס אַזעלכע זיינען זיי אונבעריהרליך. קיינער פון די אידישע שונאים זאָל זיי נישט קענען טוהען קיין שלעכטס. אַזוי ווי די חז"ל פאַרטייטשען דעם פסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. דער רבש"ע זאָגט צו די אידען: מאַכט אייער הויז הייליג, דער שבת קודש זאָל משפיע זיין צו אייך קדושה אין אייער גאַנצען לעבען, דאַמאָלס וועט די שכינה רוהען צווישען אייך און וועט אייך באַשיצען פון אַלעם שלעכטען.

תהא מונה לשם שבת. (מכילתא שמות).

עס איז אַ הייליגער פליכט אויף יעדען איד צו געדענקען שטענדיג וועגען שבת, נישט בלויז אין דעם טאָג שבת, דאַרף מען נישט מסיח דעת צו זיין אַז היינט איז שבת, כדי מען זאָל נישט קומען חלילה מחלל שבת צו זיין, נאָר אפילו אַ גאַנצע וואָך, ביי יעדער געלעגענהייט אין לעבען דאַרף מען צו געדענקען, אַז עס איז פאַראַן ביי אידען אַ הייליגקייט וואָס רופט זיך שבת, און מען דאַרף שטענדיג שטעהן אויף דער וואַך אַכטונג צו געבען אַז מען זאָל חלילה נישט ברענגען צו דעם אַז דער הייליגער שבת זאָל מחולל ווערען, צום ביישפּיעל ווען אַ איד געהט זיך אויסקלייבען אַ באַשעפטיגונג, בעפאָר ער באַשליסט מיט וואָס זיך צו בעשעפטיגען דאַרף ער פריהער זיך

פארזיכערען אז ער וועט ביי דעם קענען עהרליך האלטען שבת און נישט געשטעלט ווערען אלע מאל פאר אנדערע נסיונות. דאס זעלבע ווען מען געהט מופען אין אן אנדער מדינה אדער אין אן אנדער שטאדט אדער אפילו אין אן אנדער געגענד אין דער זעלבער שטאדט, מוז מען דאס ערשטע בעטראכטען צו דורכדעם וועט דער שבת קודש חלילה נישט ליידען.

לעשות את השבת לדורותם.

א בעזונדער וויכטיג ארט פארנעמט דער שבת ביים ערציהען די קינדער, עס ליגט א פליכט אויף די עלטערען זיי זאלען טוהען אלעס מעגליכעס אז זיי זאלען נישט ברענגען זייערע קינדער צו א נסיון וועגען שמירת שבת, און נישט גורם זיין חלילה צו קיין חילול שבת, דורך זייער בילדונג אדער פאך און פראפעשאן וואס זיי קלייבען אויס פאר די קינדער, דאס איז דער פשט פון פסוק: זכור את יום השבת לקדשו, אין דיין גאנצען לעבען ביי יעדער געלעגענהייט געדענק דעם טאג שבת און זיין הייליגקייט, אבער נישט חלילה אין א פאלשען וועג, אז דו זאלסט קומען צו א נישט ריכטיגען בעשלוס אז עס איז פארפאלען. ליידער מוז מען אין דעם לאנד ברענגען דעם הייליגען שבת פאר א קרבן. און מיט כלומר'שטען בעדויערען קומען צום שרעקליכען בעשלוס אז אין דעם לאנד קען מען נישט היטען שבת, נישט צוליעב דעם זאלסטו געדענקען דעם שבת, נאר געדענק איהם לקדשו, איבעראל וואו דו זאלסט נישט זיין געדענק אז שבת איז אונבעדינגט הייליג, דאמאלס וועלען די אידען אויך זיין הייליג און די אומות העולם וועלען פאר אונז האבען רעספעקט און דרך ארץ, אזוי ווי מען בעציהט זיך צו א דבר שבקדושה, אזוי ווי עס שטעהט אין דער תורה: וראו כל עמי הארץ כי שם ד׳ נקרא עליך ויראו ממך. אלע פעלקער וועלען זעהען אז דעם בעשאפער'ס נאמען ווערט אויף דיר גערופען, דאס הייסט, דורך דעם וואס א איד האלט שבת פאר הייליג זאגט ער מיט דעם עדות אז דער רבש"ע האט די וועלט בעשאפען אין זעקס טעג און דעם זיבעטען טאג האט ער גערוהט. מיט דעם ברענגט דער איד אויף זיך א הימלישע קדושה. און די אומות העולם וועלען נישט וואגען אונז צו באלעסטיגען.

כל אוכליו יאשמו. (ירמיה ב׳).

די לאנגע אידישע מארטירער געשיכטע האט אונז געוויזען אז ווען עס האט זיך געפונען א יחיד אדער א פאלק וועלכע האבען זיך פארטשעפעט מיט אידען, האט דער רבש"ע געוויזען א נס, די שונאי ישראל האבען געכאפט

א מפלה און די אידען זיינען אפגעקומען מיט שרעק, דאס אבער איז נאר געווען דאמאלס ווען אידען האבען געהאלטען שבת פאר הייליג און זיינען דורכדעם אליין אויך געווען הייליג. אזוי ווי עס זאגט דער נביא ירמי׳ אין קאפיטאל ב׳: קודש ישראל לד׳ — כל אוכליו יאשמו, ווען אידען זיינען הייליג צום רבש״ע, דאס הייסט מיט א הייליגקייט דורך וועלכען דער שם שמים זאל געהייליגט ווערען, און דאס איז דער הייליגער שבת, דאמאלס איז כל אוכליו יאשמו, יעדער וואס וויל די אידען פארצעהרען, וועט טראגען די שווערע פאראנטווארטליכקייט פון א מחלל את הקדשים, וואס דער דין איז: הזיד במעילה במיתה, דער יעניגער וואס פארשוועכט מוטוויליג הייליגקייטען פארדינט ער די הארבסטע שטראף.

— ב —

לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת.

עס איז א פעסטגעשטעלטע זאך אז קדושת שבת איז נישט אפהענגיג אין א לאנד אדער אין א צייט. נאר שטענדיג און אומעטום וואו אידען געפינען זיך זיינען זיי מחויב צו רוהען אום שבת און האלטען דעם טאג פאר הייליג, אהן אונטערשייד צו זיי זיינען געווען אין ארץ ישראל אדער מיר געפינען זיך יעצט אין די גלות לענדער. דאס איז דער אויסדריקליכער געדאנק פון געבראכטען פסוק. איהר זאלט נישט אנצינדען קיין פייער אום שבת אין אלע אייערע וואהן-ערטער. אלעס איינס צו אין יוראפ אדער אין אמעריקא. דא אין אמעריקא מוז אויך שבת זיין הייליג פונקט אזוי גוט ווי אויף יענער זייט ים, אויף וועלכען מיר געפינען א רמז אין דעם געבראכטען פסוק.

מען דארף דאך בעטראכטען פאר וואס האט די תורה הקדושה גע־שטעלט דעם „בכל מושבותיכם״ ביי דעם פסוק לא תבערו אש און נישט בעסער ביי דעם פסוק לא תעשה כל מלאכה, קיין שום מלאכה טאר מען דאך אום שבת נישט טוהען אומעטום, נישט דוקא בלויז נישט אנצינדען קיין פייער, נאר די חז״ל פרעגען דאך אז עס שטעהט שוין לא תעשה כל מלאכה, אז מען טאר קיין שום ארבייט נישט טוהען אום שבת. נאך וואס דארף דער פסוק בעזונדער עקסטרא ארויסברענגען אז מען טאר קיין פייער נישט אנ־צינדען, דאס איז דאך אויך א מלאכה. די חז״ל ערקלערען דאס על פי הלכה, און מיר וועלען דאס ערקלערען על פי אגדה, דער רבש״ע ווען ער האט געגעבען די תורה צום אידישען פאלק, האט פאראויסגעזעהן אז עס וועט

קומען א צייט וואס אנצינדען א פייער וועט גאר קיין ארבייט נישט זיין. איבערדעם האט ער אין דער תורה הקדושה געגעבען אן עקסטרא פסוק נישט אנצוצינדען קיין פייער, אונז צו לערנען אז אויף קיין פאל טאר מען אום שבת קיין פייער נישט אנצינדען אפילו אז עס וועט אנקומען גאנץ לייכט, און דערביי האט דער רבש"ע צוגעגעבען „בכל מושבותיכם", איבעראל וואו איהר וועט זיך געפינען, אפילו ווען איהר וועט זיין אין אמעריקא, וואו צו מאכען פייער וועט מען אפילו נישט דארפען אנצורייבען א צינד-העלצעל, עס וועט זיין גענוג צו געבען א קוועטש א קנעפעל און פייער וועט זיך אנצינדען, צו לייכטען אין עלעקטריק, צו ווארמען אין געז-רענדזש, אדער אויפהויבען דעם רעסיווער פון טעלעפאן און דאס פייערל וועט זיך אנצינדען צו מאכען די פארבינדונג. אט וועגען דעם אלעם ערקלערט אונז די תורה אז עס איז פארבאטען אום שבת קודש פונקט ווי א שווערע ארבייט וואס מען טאר נישט טוהען.

כי בערה כאש רשעה. (ישעיה ט').

לויט ווי מיר האבען פריהער ערקלערט, קען מען אויך טייטשען דעם פסוק אז עס רעדט זיך נישט בלויז פון אנצינדען א פייער אום שבת, נאר דער פסוק דייטעט אויך אן דעם אידישען פאלק צו וואס חילול שבת קען חלילה ברענגען, דורך חילול שבת ווערט פארשוועכט די קדושה פון אידען און דורכדעם ווערט אנגעצונדען א פייער פון שנאה און האס צום אידישען פאלק, צוליעב דעם ווארענט אונז דער פסוק לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, איהר זאלט זיין זעהר פארזיכטיג נישט צו קומען חלילה צו קיין חילול שבת, ווייל מיט חילול שבתות איז פארבונדען א דאפעלט פאר-ברעכען, מען איז עובר אויף א הארבע עבירה אנטקעגען דעם רבונו של עילם, דען אז מען רוהט אום שבת זאגט מען עדות אז דער רבש"ע האט די וועלט בעשאפען אין זעקס טעג און דעם זיבעטען טאג האט ער גערוהט און כדי מיר זאלען שטענדיג געדענקען אז דער רבש"ע האט די וועלט בעשאפען און ער האלט אן זיין פאטערליכע השגחה אויף איהר שטענדיג, האט ער אויך אונז אידען געהייסען רוהען אום שבת.

גלייכצייטיג פארברעכט מען אויך געגען דעם אידישען פאלק, ווייל ווי געזאגט מיט חילול שבתות נעמט מען ארונטער פון אונז די קדושה און מען מאכט מעגליך אז עס זאל אויפגעבלאזען ווערען א פייער פון שנאה און האס פון די אידישע שונאים אויף אונזערע אומשולדיגע ברידער און שוועס-

טער. איבערדעם שטעלט די תורה הקדושה נעבען דעם לא תבערו אש אויך די ווערטער בכל מושבותיכם, אויפצוקלערען אז אפילו ווען מיר וועלען זיך געפינען אין א פריי דעמאקראטיש לאנד, זאלען מיר נישט דענקען אז דא האבען מיר נישט קיין מורא פאר פייער פון שנאה און האס דורך אונזערע שכנים, און מיר וועלען זיך ערלויבען מזלזל צו זיין אין קדושת השבת, ווייל לוידער זיינען אידען אין קיין לאנד נישט זיכער פאר קיינע שונאים, אין די ליבעראלסטע לענדער פעהלען אויך נישט קיינע שונאי ישראל. און נאר שמירת שבת, ווען מיר וועלען האלטען שבת הייליג וועלען מיר פאר אלע אונזערע שונאים קיין מורא נישט האבען.

שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע.

עהנליכעס געפינען מיר אין ספר יסודי התורה וועגען די גרויסע מעלות וואס שמירת שבת האט פאר דעם אידישען פאלק. שבת הויבט אויף גייסטיג די אידען זיי זאלען זיך אנערקענען אלס ממלכת כהנים וגוי קדוש, דאס הייסט אז זיי זאלען זיין גרייט צו דיענען דעם רבש״ע אלס זיין אויסדער־וועהלט פאלק, צו דאוונען יעדען טאג אין דער פרי און פארנאכט, צו טוהען צדקה און גמילת חסדים צו יעדער צייט ווען עס וועט קומען צו דער האנד א נויטבעדערפטיגער, צו האנדלען עהרליך און קיינעם נישט צו טוהען קיין עולה, אזוי ווי עס שטעהט אין דעם אויבען דערמאנטען פסוק, אז דער יעניגער וועלכער היט שבת עהרליך היט אויך זיין האנד פון צו טוהען שלעכטעס, אויך ברענגט שמירת שבת צו זיין א הייליג פאלק, אפצוהיטען שטרענג די מאראל, צו פיהרען א פיין און אנשטענדיג פאמיליע לעבען, אויפצובריינגען די קינדער אין א פיינעם אידישען וועג און זיי געבען א חינוך פון תורה און מוסר, זיך און די פאמיליע נישט צו פאראומרייניגען מיט מאכלות אסורות, האלטען א שטרענג כשר הויז און בכלל זיך נישט נאכצוגעבען פארשיעדענע תאוות, נאר צו מאכען דעם שכל הערשען איבער דעם הארץ און אלע מענשליכע ליידענ־שאפטען און אינסטינקטען. ווען מען נעמט אין אנבעטראכט אז דורך דעם רוהען און הייליגען שבת קומט מען אין פארבינדונג מיט דעם רבש״ע, דעם גאט פון ישראל, וועלכער האט אויך גערוהט אום שבת.

ושמרתם את השבת כי קודש הוא.

די תורה הקדושה גיט אן דעם טעם פארוואס א איד דארף צו היטען שבת ווייל זי איז קודש, דער יעניגער וואס היט נישט שבת ווי געהעריג

איז הייסט אַ מחלל שבת, און בכלל דאָס נישט היטען שבת ווערט אָנגערופען חילול שבת, די פאַרשוועכונג פון דער קדושה פון שבת, דאָס זעלבע זעהען מיר ביי דער קדושה פון כהנים, ווען אַ כהן היט נישט אָפּ זיין קדושה און הייראַט מיט אַ פרוי, וואָס ער אלס כהן האָט נישט געטאָרט נעמען, פאַרשוועכט ער זיין קדושה און זיין זוהן ווערט אָנגערופען אַ חלל, אַ פאַרשוועכטער, און האָט מעהר נישט די קדושה וואָס די תורה האָט געגעבען צו כהנים, ער געהט אַרויס פון כלל כהנים, אַזוי ווי רש״י זאָגט אין פרשת אמור אויף דעם פסוק אמור אל הכהנים בני אהרן, אַז ווען עס שטעהט בלויז אמור אל בני אהרן, וואָלט איך געדענקט אַז מען מיינט אויך חללים, איבערדעם קומט דער אויסדרוק „הכהנים״, צו ווייזען אַז נאָר אהרן׳ס כשר׳ע קינדער זיינען אין כלל אָבער נישט קיינע חללים, זיי זיינען מעהר נישט אין כלל כהנים.

דאָס זעלבע איז אין דעם ענין פון שבת קודש, דער מדרש אין בראשית י״א זאָגט, אַז שבת האָט גע׳טענה׳ט צום רבש״ע, דאָס יעדער זאַך וואָס ער האָט בעשאַפען האָט ער צוגעגרייט דערפאַר אַ זווג, אַ פּאָר, וואָס זאָל מעגליך מאַכען זיין עקזיסטענץ, אָבער פאַר שבת האָט ער נישט פאַרזאָרגט קיין פּאָר, האָט דער רבש״ע צו איהר געזאָגט, דו האָסט אויך אַ בן-זוג, דאָס אידישע פאָלק איז דיין זווג, צוזאַמען וועט איהר ביידע עקזיסטירען, און אַזוי ווי יעדער פּאָר טאָר אייגער דעם אַנדערען קיינמאָל נישט פאַרראַטען, נאָר מוזען זיך בלייבען געטריי אין אַן אייביגען בונד, אַזוי וועט די כנסת ישראל אויך אייביג בלייבען געטריי צום פאַרטנער שבת, און קיין מאָל איהר נישט פאַר־ראַטען מיט קיין אַנדער רוה-טאָג, ווען חלילה אַ איד פאַרראַטה יאָ דעם שבת קודש, ווערט ער און זיין פאַמיליע חללים, זיי וואַרפען פון זיך אַרונטער די קדושת ישראל, און לויט דעם דין בעלאַנגען זיי מעהר נישט צום כלל ישראל, אַזוי ווי עס איז פאַראַנען אין דער גמרא מסכת חולין דף ה׳ ע״א: אַז אַ מחלל שבת בפרהסיא הייסט אַ מומר לכל התורה כולה, די חז״ל האָבען מדייק געווען אַז עס איז פיעל ערגער ווען איינער איז מחלל שבת אין דער עפענטליכקייט, ווייל ווי לאַנג אַ איד שעהמט זיך נאָך מחלל שבת צו זיין פאַר מענשען, אָבוואָהל ער איז מזלזל אין קדושת שבת ווען קיינער זעהט נישט, ווייזט עס דאָך אַז ער גלויבט אַז מען דאַרף היטען שבת עהרליך. און ער ווייסט אַז ער בעגעהט אַ פאַרברעכען מיט דעם וואָס ער איז מחלל שבת בעהאַלטענער הייט, נאָר ער קען זיך נישט אַנטקעגען שטעלען דעם יצר הרע וואָס רעדט איהם אָן צום שלעכטען, איבערדעם איז צו האָפען אַז אַזאַ איינער וועט נאָך תשובה טוהען, און וועט געפינען גענוג מוטה צו

בעקעמפען זיינע ליידענשאַפט וואָס מאַכט איהם צו פאַרברעכען געגען זיין אייגען געוויסען.

אָבער דער יעניגער וואָס עס קימערט איהם נישט קיין זאַך, און ער שעהמט זיך נישט מחלל שבת צו זיין בפרהסיא איז אַ בעוויז אַז ער גלויבט אין גאַנצען נישט אין דער הייליגקייט פון שבת. דאָס איז אַ בעוויז אַז ער גלויבט אויך נישט אַז גאָט האָט בעשאַפען די וועלט און האָט גערוהט אום שבת, איבערדעם הייסט ער אַ מומר לכל התורה כולה, אַזוי ווי עס געפינט זיך אין מדרש: דריי קדושות זיינען פאַראַן: די קדושה פון רבש״ע, די קדושה פון טאָג שבת, און די קדושה פון ישראל, דאָס מיינט אַז ווען אידען אַנער־קענען די הייליגקייט פון שבת, מיט דעם אַנערקענען מיר אויך די קדושה פון רבש״ע און דאַמאָלס איז די שכינה הקדושה משפיע קדושה אויף דעם פאָלק ישראל.

— ג —

אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי.

עס ווילט זיך זעהר נישט אַרויסזאָגען עפּעס שאַרפע ווערטער, וועלכע קענען פאַרשאַפען צער און עגמת נפש צו אידען, אפילו ווען זיי זיינען אפשר ווערטה אַז מען זאָל זיי זאָגען אַביסעל מוסר. שלמה המלך ע״ה זאָגט אין משלי: אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך, מען קען עס פאַרשטעהן אַז דער גרויסער חכם אויף ווען דער פסוק זאָגט: ויחכם מכל אדם, און די חז״ל פאַרטייטשען עס, אַז ער האָט פאַרשטאַנען יעדען מענשען׳ס גע־דאַנקען, ער וואָס האָט געוואוסט די פּסיכאָלאָגיע פון יעדען מענש, האָט אונז געלערענט אַז ווען מיר דאַרפען זאָגען אַ איד מוסר זאָל מען עס נישט זאָגען מיט אַ שאַרפען אויסדרוק, נישט אָנרופען יענעם מיט אַ שלעכטען נאָמען אפילו ווען ער פאַרדינט עס, נאָר אדרבה זאָג איהם, אַזאַ קלוגער און פיינער מענש וואָס דו ביזט, ווי קומט עס צו דיר דו זאָלסט טוהען אַזעלכעס און אַזעלכעס. דאַמאָלס וועט יענער האָבען צו דיר דעם געהעריגען צוטרויען, וועט דיינע רייד נעמען אין אַכט און וועט דיר נאָך ווערען אַ פריינד.

איך ווייס אַז אַ גרויסער טייל פון די אַמעריקאַנער אידען האָבען זעהר וואַרימע הערצער, צו פיהלען מיטלייד מיט יעדען נויטבאַדערפטיגען. זיי האָבען אָפענע הענד צו געבען צדקה פאַר יעדען וואָהלטעטיגען אנשטאַלט, איבערהויפּט תורה אינסטיטושאַנס, ישיבות, פּאַראָקעל סקולס און סתם תלמוד תורה׳ס ווערען אויסגעהאַלטען מיט אַ ברייטע האַנד. דאָס איז זעהר אַ גוטע

מידה און העלפט ארוים אין יעדער עת צרה רח"ל, אזוי ווי די חז"ל זאגען, עס שטעהט אין פסוק ונתן לך רחמים ורחמך, ווען דער איד האט רחמנות אויף נויטבאדערפטיגע, דאמאלס האט דער רבש"ע אויך אויף איהם רחמנות, מען קען דאס פארשטעהן מיט דעם כלל אז דער רבש"ע טהוט מיט דעם מענש מדה כנגד מדה, אזוי ווי ער אליין העלפט זיין חבר, אבוואהל יענער קען ביי איהם גארנישט מאהנען, ער האט ביי איהם גארנישט, נישט ער האט איהם געליהען און נישט ער האט פאר איהם געארבייט עס זאל איהם קומען שכירות, נאר ער העלפט יענעם ארוים בלויז אויס מיטגעפיהל און רחמנות, אזוי אויך אפילו עס קומט דעם מענש גארנישט ביים רבש"ע, ער איז נישט קיין גרויסער צדיק און האט ליידער נישט פארדינט אז דער רבש"ע זאל טוהען זיין ווילען, אבער דאך האט דער רבש"ע אויף איהם רחמנות און גיט איהם אלס מתנת חנם אלעס וואס איהם איז נויטיג, לעבען געזונד און פרנסה.

כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים.

עס איז גאנץ מעגליך אז די מצוה פון נדיבות און צדקה איז ביי־געשטאנען צו דעם אמעריקאנער אידענטום אין דער יעצטיגער עידן ריתחא, אין דער שרעקליכער עת צרה ליעקב, ווען דער גרעסטער טייל פון דעם אייראפעאישען אידענטום איז צו אונזער גרויסען צער און אומגליק אומ־געקומען דורך די דייטשע רוצחים און מערדער און זייערע מיטהעלפער. דער רבש"ע זאל די רשעים בעצאהלען וואס עס קומט זיי פאר דעם שרעקליכען שפיכת דמים פון אונזערע אומשולדיגע ברידער און שוועסטער, דער אנהויב פון זייער מפלה איז שוין געקומען, מיליטעריש זיינען זיי שוין געפאלען און האבען זיך אונטערגעגעבען צו דעם זיגרייכען מיליטער פון אמעריקא און די פארבינדעטע, אבער דאס איז נאך נישט קיין געהעריגע בעצאהלונג פאר זייער שרעקליכען פארברעכען.

אבער די אלע רשעים האבען חלילה קיין שליטה נישט געהאט אויף אונזערע ברידער און שוועסטער פון אונזער לאנד, עס איז מעגליך אז ווייל די אמעריקאנער אידען זיינען נישט קיין גרויסע איבערקלייבער, זיי מאכען נישט קיין אונטערשיעד ווענען יא צו געבען און ווענען נישט צו געבען, אפילו אזעלכע אנשטאלטען אדער יחידים וועלכע זיינען אפשר גאר נישט ווערט אונטערשטיצט צו ווערען, דאך ווייסען די היגע אידען א כלל אז דער יעניגער וואס שטרעקט אויס זיין האנד נאך צדקה און גמילת חסדים גיבען

זיי איהם, דאָס איז פאַר זיי אַ מעלה און אַ לימוד זכות, אַזוי ווי זיי גיבען צדקה און הילף אפילו צו אַעלכע וואָס זיינען נישט כדאי עס צו בעקומען, אַזוי העלפט זיי אויך דער רבש"ע, אפילו די יעניגע וואָס זיינען נישט שטאַרק ווערטה אַז מען זאָל זיי העלפען.

אָבער ביי די אַלע מעלות און גוטע מדות וואָס מיר פאַרמאָגען דאָ אין לאַנד, כאַפּט אָן אַ שרעק ווען מען טראַכט זיך גוט אַריין וועגען דעם טרויעריגען מצב פון דעם הייליגען טאָג שבת. נישט בלויז די אַמעריקאַנער געבוירענע אידען, וועלכע זיינען אַ געוויסער צייט פאַרנאַכלעסיגט געוואָרען אין זייער אידישער רעליגיעזער ערציהונג, און האָבען נישט קיין בעגריף וועגען די גרויסקייט און וויכטיגקייט פון דעם הייליגען שבת, ערפילען נישט זייער פליכט צום הייליגען שבת, נאָר צו אונזער גרויסען וועהטאָג און בעדויערען, פיעל אַריבערגעקומענע אידען פון יענער זייט ים, וועלכע האָבען אין זייער אַלטער היים געהיטען שבת ווי עס בעדאַרף צו זיין, האָבען ליידער דאָ אין דער מדינה לויז געמאַכט פון זיך דעם עול התורה בכלל און בפרט פאַרשוועכט די קדושה פון דעם הייליגען שבת. אין דעם פולשטענדיג אידישען געגענד, צווישען די שוהלען און בתי מדרשים, ווען מען געהט שבת אין שוהל אַריין, ווערט דאָס פנים רויט פון בושה ווען מען טרעפט עלטערע אידישע מענער און פרויען וואָס שאָפּען אין די סטאָרס, אַזוי ווי אין אַ מאַרק טאָג אין די שטעדטלאך פון דער אַלטער היים, מען רעדט צווישען זיך אידיש און דאָך איז מען גלייכגילטיג צום הייליגען שבת, מען טראָגט בפרהסיא פעקלעך און מען בעמיהט זיך צו קויפען באַרגענס אום שבת.

מיין האַרץ קלאַפּט אין מיר צו האַסטיג ווען איך דערמאָן זיך אין דעם אַלעם; אין מיין קאָפּ בליצט אויף אַ טרויעריגער געדאַנק, איך טראַכט אַז דאָס וואָרט חלל האָט אַ ספּעציעלע בעדייטונג אין דער תורה. אין סוף פּרשת שופטים שטעהט: כי ימצא חלל באדמה, אויף דעם אָרט מיינט חלל אַ הרוג, אַ מענש וואָס איז נישט געשטאָרבען מיט זיין נאַטירליכען טויט נאָר איז אומגעבראַכט געוואָרען דורך מענשען, חלל הייסט אויך אַ בן-כהן וואָס ווערט געבוירען פון אַן אומגעזעצליכע פרוי. יאָ די תורה הקדושה איז מרמז אַז דער כהן וואָס נעמט אַ פרוי וועלכע איז איהם פאַרבאָטען טויטעט ער מיט דעם אָפּ די כהונה און קדושה פון זיינע קינדער, זיי ווערען אָנגערופען חללים וועלכעס האָט אַ צווייפאַכע בעדייטונג, אַ לשון נופל על לשון איז חלול-שבת, מיט די זעלבע צוויפאַכע בעדייטונג, דער יעניגער וואָס איז מחלל שבת פאַרשוועכט אויך זיין אייגענע הייליגקייט און טויטעט אָפּ זיין אייגענער

נשמה און די נשמות פון זיינע קינדער, זיי לעבען מיט א בלויזען אינסטינקט, צו עסען און טרינקען און נאכלויפען אלערליי תאוות אזוי ווי אלע אנדערע בעלי חי, אבער זייערע נשמות זיינען אוועקגע׳הרג׳עט, און צו וואס פיהרט אזא טרויעריגער מצב, צו דעם ווייטערדיגען אויסדריק אין דער תורה: בחלל-חרב, דאס הייסט א דערשלאגענער פון דער שווערד,ליידער צו אונזער גרויסען הארץ-וועהטאג איז מעגליך אז צוליעב דעם חלול-שבת פאלען נעבעך אומשולדיגע אידישע יונגע לייט אין ארץ ישראל.

די פארשטעלונג פון אנגסט און שרעק פיהרט מיך נאך פיעל ווייטער, זוער ווייסט צו דער חלול שבת האט נישט קיין האנד אין דעם גרויסען אומגליק וואס האט פאסירט מיט אונזערע ארימע ברידער און שוועסטער אויף יענער זייט ים, וועלכעס איז פיעל שרעקליכער אין דער ווירקליכקייט איידער די פאנטאזיע פון די גרעסטע פעסימיסטען. אבוואהל די אידען אין פוילען, ליטא, טשעכען און אונגארן, און אין די אנדערע לענדער וואס זיינען געווען באהערשט דורך די מערדערליכע נאצים, וועלכע זיינען געווארען די קרבנות פון זייער רשעות. זיי אלע האבען אין דער גרעסטער מעהרהייט יא געהיטען שבת הייליג, אבער מיר ווייסען וואס די חז״ל זאגען אין סנהדרין כ״ז ע״ב: כל ישראל ערבים זה לזה, דאס אידישע פאלק איז פאראנטווארטליך איינער פאר דעם צווייטען, מען לערענט עס ארויס פון פסוק ויקרא כ״ו: וכשלו איש באחיו, איש בעון אחיו, איינער פאלט חלילה צוליעב דעם ברודער׳ס זינד, ביי אונז אין אמעריקא ווען מען וויל זאגען מוסר א איד פאר וואס ער פארנאכלעסיגט זיין חוב צו דער הייליגער תורה און צום רבש״ע, זאגט יענער דעם בעוואוסטען שפרוך: זארג פאר זיך אליין קלער נישט פאר יענעם, דער מדרש אין ויקרא זאגט אויף דעם א משל. עטליכע מענשען זיינען געפאהרען צוזאמען אין א שיף, האט איינער פון זיי גענומען אן עגבאר און האט אנגעפאנגען צו בויערען א לאך אין זיין רום, האבען זיינע פריינד גענומען שרייען צו איהם פאר וואס ער טהוט דאס, האט ער צו זיי געאנטווארטעט וואס ארט אייך וואס איך מאך א לאך אין מיין אייגענע רום, אין מיין וואהנונג מעג איך טוהען וואס איך וויל, האבען אבער זיינע חברים אויף איהם אנגעשריגען, ער דארף דאך פארשטעהן אז מיט דעם וואס ער מאכט ביי זיך אין רום א לאך וועט די שיף פארפלייצט ווערען מיט וואסער און זיי וועלען אלע דערטרונקען ווערען.

נאך מעהר זאגען די חז״ל צדיק נתפס בעון הדור, די פרומע בעצאהלען פערזענליך פאר דעם אומרעכט וואס עס טוהען די פרייע, וואס איז אייגענטליך

דער יושר פון דעם, פאַרוואָס זאָל דער עהרליכער איד בעצאָהלען פאַר די חטאים פון זינדיגע, אַבוואָהל עס איז אונז אונבעקאַנט דעם רבש"ע'ס וועגען, און דער הייליגער צדיק פון קאָצק זצ"ל האָט געזאָגט, אַז דאַרטען וואו מיר זעהען נישט קיין יושר אין דעם רבש"ע'ס מעשים, דאַרף מען האָבען אמונה אַז אַלעס וואָס דער רבש"ע טהוט איז עס ריכטיג, דאָך קען מען עס אַביסעל ערקלערען נאָהנט צום מענשליכען שכל, דער רבש"ע וויל טוהען גוטעס, ווי וויט עס איז מעגליך, צו אַלע אידען, אַזוי ווי מיר זאָגען אין פיוט: הטוב ומטיב לרעים ולטובים, דער רבש"ע וועלכער איז דער מקור פון גוטסקייט, טהוט גוטעס צו שלעכטע און צו גוטע. ער וויל אפילו דעם פרייען, וועלכער פאַלגט נישט אוים זיינע מצוות, אויך נישט בע'עול'ען, איבערדעם אַזוי ווי דער פרייער וועט דאָך נישט האָבען קיין עולם הבא, פאַרזאָרגט איהם די השגחה עליונה ער זאָל על כל פנים האָבען עולם הזה. אָבער דער פרומער איד וואָס פאַר איהם וואַרט דאָך עולם הבא און דער אונענדליכער תענוג פון גן עדן אויף וועלכען די משנה זאָגט אין אבות פ"ד: יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה, עס איז פיעל מעהר ווערטה איין שעה תענוג אין גן עדן פון אַלע פערגעניגענס וואָס אַ מענש קען האָבען אין זיין גאַנצען לעבען, מוז ער ליידער דערפאַר ליידען אויף דער וועלט, נישט בלויז פאַר זיינע אייגענע מעשים, נאָר אויך פאַר די מעשים פון די יעניגע וואָס זיינען עובר אויף דער הייליגער תורה, איבערהויפט די יעניגע וואָס זיינען מחלל שבת.

מען פרעגט אייגענטליך פאַרוואָס זאָלען די בעלי עבירות נישט האָבען קיין עולם הבא, יעדער איד מעג ער זיין דער ערגסטער טהוט דאָך אַמאָל אַ מצוה אויך, אַזוי ווי די גמרא זאָגט: פושעי ישראל מלאי מצוות כרמון, דאָס הייסט אַז אפילו פרייע אידען טוהען אויך אַסאַך מצות אַזוי ווי צדקה און אַמאָל אַ גמילת חסד, אַ טובה צו אַ מענש, איז די פראַגע פאַרוואָס זאָל דער רבש"ע די יעניגע בעצאָהלען פאַר זייערע מצוות מיט עולם הזה און דורכדעם פאַרלירען זיי אין גאַנצען זייער עולם הבא. עס וואָלט דאָך פאַר זיי בעסער געוועזען אַז זיי זאָלען ליידען אויף דער וועלט פאַר זייערע עבירות און פאַר זייערע מצוות זאָלען זיי ענדליך האָבען עולם הבא.

נאָר עס ווערט ערקלערט על פי הלכה, דער דין איז אַז אַ בעל חוב גובה מן זיבורית, דאָס הייסט אַז ווען מען איז עמיצען שולדיג צו בעצאָהלען אַ חוב, מוז יענער זיין צופריעדען אָפצונעמען אויף זיין חוב אפילו די קנאַפּסטע אַרטיקלען מיט וועלכע מען בעצאָהלט איהם, נאָר די חכמים האָבען איבער-

געקלערט אַז פיליכט וועט צוליב דעם איינער נישט וועלען באַרגען דעם צווייטען קיין געלד, האָבען זיי אויסגעבעסערט די לאַגע פון מלוה, אַז ער זאָל קענען פאָדערען מען זאָל איהם בעצאָהלען מיט בעסערע אַרטיקלען, ווען דער לוה האָט נישט קיין באַרים געלד צו בעצאָהלען.

אָבער דער רבש"ע ווען ער נעמט פון מענש בעצאָהלט פאַר זיינע חובות וואָס ער איז געבליבען שולדיג בעגעהט ער זיך מיט דעם מענש על פי דין און נעמט ביי איהם זיבורית, דאָס הייסט פאַר די עבירות וואָס דער מענש טהוט מוז ער אַלענפאַלס פריהער אָדער שפעטער בעצאָהלען, אויף דער וועלט אָדער אויף יענער וועלט, אַמאָל בעצאָהלט דער מענש מיט עולם הזה, ער קומט אָפּ מיט יסורים און ליידען אויף דער וועלט פאַר זיינע חטאים, און פאַר די מצוות וואָס ער טהוט האָט ער שפעטער שכר אין עולם הבא, זיין נשמה לעבט דאָס אייביגע לעבען אין גן עדן, אָדער דער מענש בעצאָהלט פאַר זיינע חטאים מיט עולם הבא, אויף דער וועלט האָט ער פון אַלעם גוטען אַלם שכר פאַר דעם ביסעל מצוות וואָס ער האָט אַמאָל געטהון אין זיין לעבען, און ווען ער געהט אַוועק פון דער וועלט בעצאָהלט ער פאַר אַלע זיינע חטאים מיט דעם עולם הבא, זיין נשמה ווערט פאַר'משפט צו אייביגע ליידען בכף הקלע רח"ל און געניסט נישט פון אייביגען לעבען אין גן עדן.

ווער אָבצר בעצאָהלט מיט ליידען אויף דער וועלט און ווער בעצאָהלט מיט דער אייביגער וועלט, דאָס בעשטימט דער רבש"ע אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם אויבען דערמאָנטען דין, ער נעמט ביי יעדען איינעם בעצאָהלט מיט דעם יעניגען וואָס דער בעשטראָפטער מענש האַלט פאַר זיבורית, פאַר די קנאַפּסטע סחורה. דער פרומער איד ביי וועמען עולם הבא איז דאָס בעסטע אַרטיקעל אין דער וועלט, ביי איהם אַלזאָ איז עולם הזה זיבורית, בעצאָהלט ער מיט דעם פאַר זיינע חטאים אויב ער האָט אַזעלכע, און אויך פאַר די חטאים פון אַנדערע מענשען פאַר וועלכע ער איז אַן ערב, ער קומט פאַר אַלעם אָפּ אויף דער וועלט מיט פערשיעדענע יסורים און שפּאָרט אָפּ פאַר זיך עולם הבא, אָבער דער פרייער מענש, דער מחלל שבת, ביי איהם איז עולם הזה, דאָס געניסען פון דער וועלט מיט אַ פולער האַנד, זיך זעטיגען מיט תענוגים און תאוות, דאָס איז ביי איהם די בעסטע סחורה. דאַגעגען קלערט ער זעהר ווייניג פאַר יענער וועלט, ווען מען דערמאָנט אַזוי איינעם פאַר וואָס ער גרייט זיך גאָר נישט צו עולם הבא, זאָגט ער מיט אַ לייכט הארץ אַז עולם הבא פאַרגינט ער אַנדערע מענשען, ער קען זיך אָהן דעם בעגעהן.

אלזא איז דאך דאס אייביגע לעבען ביי איהם זיבורית, די קנאפסטע סחורה, איבערדעם בעצאהלט ער מיט דעם פאר זיינע חטאים.

— ד —

באו ונחשוב חשבונו של עולם.

זעהר פיעל איז פאראן זיך אריינצוטראכטען אין דעם דערמאנטען ענין, אבער אונאבהענגיג ווי אזוי די דערמאנטע פרטים ווערען רעגולירט, ווען יעדער איינער פון אונז, איבערהויפט די יעניגע וואס האבען אויף זייער געוויסען חילול שבת, וואלט זיך אריינגעטראכט, ביי דער יעצטיגער שרעקליכער צייט ווען דאס הארץ פון יעדען איד איז צובראכען איבער דעם גורל פון אונזערע ברידער און שוועסטער אויף יענער זייט ים. די מלחמה האט זיך שוין געענדיגט, די נאצים האבען בעקומען זייער מפלה. אבער מיר ווייסען נאך אלעס נישט ווי עס האלט מיט אונזערע לייבליכע געבוירענע נאהענטע און ווייטע קרובים וואס מיר האבן דארטען איבערגעלאזן. לעבען זיי נאך אין די געטאס און קאנצענטראציע לאגערם וואוהין די רשעים האבען זיי פארטריבען, צו זיינען זיי חלילה נישט אומגעקומען אין די געז קאמערען און קרעמאטאריעס וואס די בלוט דורשטיגע חיות אין מענשען געשטאלט האבען דארטען איינגעפיהרט. איוב׳ס בשורות הערען מיר ליידער פון די שלוחים וואס קומען אהער פון יענער זייט ים. פיעל מיליאנען אידען זיינען אומגעבראכט געווארען, א קליינער טייל איז געבליבען ממש דורך נסים אלס שארית הפליטה. ווען מיר זאלען זיך אפגעבען א חשבון הנפש, ווער וויים, אפשר האט דער חילול שבת פון דעם לאנד עפעס צוגעהאלפען, אז אונזערע נאהנטע זאלען אריין פאלען אין די מערדערס הענד, דאמאלס וואלטען זיך ביי יעדען איינעם פון אונז די האר געשטעלט קאפויר, יעדער וואלט דערשפירט דעם אמת׳ן גרויל פון זיינע מעשים, און וואלט אויף זיך גענומען תשובה צו טוהען פון גאנצען הארצען. דער יעניגער וואס האט נאר א געוויסען וואלט גענומען אויף זיך אונטער א הייליגער שבועה מעהר נישט מחלל שבת צו זיין, און נאך צו ווירקען אויף פריינד און חברים אז זיי זאלען אויך ווערען שומרי שבת כדת.

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך.

א בעזונדער קאפיטאל פארנעמט די פראגע פון חינוך הבנים בנוגע שבת, ביי קיין שום מצוה אין דער תורה ווערען די עלטערען נישט געמאכט

דירעקט פאראנטווארטליך פאר די מעשים פון זייערע קינדער אזוי ווי ביי שבת, אזוי ווי עס שטעהט אין די עשרת הדברות, וואס זיינען געזאגט געווארען פון רבש"ע אויף דעם בארג סיני: לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך. דו זאלסט אום שבת נישט טוהען קיין שום ארבייט, נישט דו אליין און אויך נישט דיין זוהן און נישט דיין טאכטער. אבוואהל עס זעהט אויס ווי דאס וואלט געזאגט געווארען צום פאטער, אבער אין דער ווירקליכקייט איז עס געזאגט געווארען צו ביידע עלטערען, צום פאטער און צו דער מוטער. עס איז א כלל: השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, אלעס וואס איז פאר-באטען לויט די תורה הקדושה צו טוהען, זיינען פרויען און מענער גלייך מחויב אויסצופאלגען. אבוואהל דער פסוק רעדט מיט א לשון זכר, מיינט עס אבער פרויען אזוי גוט ווי די מענער, ווייל לויט די כללים אין לשון קודש קומט אויס אז ווען מען רעדט צו ביידע געשלעכטער צוזאמען רעדט מען מיט לשון זכר.

פרויען זיינען נאר פריי פון א טייל מצוות עשה, אזעלכע שהזמן גרמא, דאס הייסט אזעלכע מצוות וואס זיינען אפהענגיג אין צייט, פון אזעלכע מצוות זיינען פרויען פטור, אזוי ווי פון תפילין, ציצית, סוכה און דאס גלייכען. אויסגענומען איז אבער שבת וואס אפילו מצוות עשה שהזמן גרמא אזוי ווי קידוש און חינוך הבנים, צו לערנען און איינטרייען די קינדער אז זיי זאלען היטען שבת, זיינען פרויען מחויב אזוי ווי מענער. די חז"ל לערנען עס ארויס פון א ספעשעל בעוויז אין די פסוקים, אין די עשרת הדברות וואס שטעהען אין פרשת יתרו איז געשריבען זכור את יום השבת לקדשו, און אין פרשת ואתחנן שטעהט: שמור את יום השבת לקדשו. דער אויסדרוק פון זכור מיינט א מצות עשה און דער אויסדרוק פון שמור מיינט א לא תעשה, דאס לערענט אונז אז אזוי ווי פרויען זיינען מחויב אויף שמור נישט צו טוהען קיין מלאכה אום שבת אזוי זיינען זיי אויך מחויב אויף זכור, אלעס וואס איז א מצות עשה ביי שבת, דאס בעווייזט אז ביידע עלטערען פאטער און מוטער זיינען פאר-פליכטעט אויפצופאסען אויף זייערע קינדער אז זיי זאלען האלטען הייליג דעם טאג שבת.

עס שטעלט זיך אייגענטליך די פראגע ווי אזוי קען מען מאכען די עלטערען פאראנטווארטליך פאר די מעשים פון זייערע דערוואקסענע קינדער, עס שטעהט דאך געשריבען: לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, די עלטערען קענען נישט בעשטראפט ווערען איבער די מעשים פון

זייערע קינדער און די קינדער קען מען נישט האלטען פאראנטוואָרטליך פאר דעם וואָס זייערע עלטערען טוהען. טייל פוסקים ווילען פון דעם ארויסדרינגען אז די עלטערען זיינען פאראנטוואָרטליך פאר דעם אז זייערע מינדעריעהריגע קינדער זאָלען נישט מחלל שבת זיין, און אויב די לעצטע זיינען מחלל שבת מיט דער צושטימונג פון די עלטערען, זיינען די עלטערען עובר אויף אַ לא תעשה אין דער תורה. אָבער אַנדערע פוסקים זיינען אין דער מיינונג אַז די עלטערען זיינען נישט עובר אויף דעם פסוק לא תעשה כל מלאכה מיט דעם וואָס די מינדעריעהריגע קינדער זיינען מחלל שבת, ווייל פאַר די מעשים פון אַ קטן איז קיינער נישט פאַראַנטוואָרטליך. די עלטערען זיינען נאָר מחויב אַנצואווענדען אַלעס מעגליכעס אויסצולערנען זייער קינדער אַז זיי זאָלען האַלטען הייליג דעם טאָג פון שבת. אָבער ווען די קינדער זיינען דאָך מחלל שבת קען מען די עלטערען צוליעב דעם נישט פאַררעכנען אַלס מחללי שבתות. און דער פסוק לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך, מיינט גרויסע קינדער, אַ זוהן עלטער פון דרייצעהן יאָהר און אַ טאָכטער עלטער פון צוועלף אָיהר, זיי הייסען שוין גדולים מיט זייער פאַרלעצען דעם הייליגען שבת הייסט עס חילול שבת.

איז דאָך אָבער צוריק די פראַגע ווי אַזוי קען מען די עלטערען מאַכען פאַראַנטוואָרטליך פאַר די מעשים פון זייערע דערוואַקסענע קינדער. אין אונזער ספר „אהבת ישראל" חלק א׳, ערקלערען מיר אַז די תורה הקדושה ווארענט די עלטערען אַז זיי זאָלען אָנווענדען אַלעס מעגליכעס פאָרצוברייטען זייערע קינדער אַז זיי זאָלען האַלטען עהרליך שבת. די הויפט אויפגאַבע פון די עלטערען איז צו געבען זייערע קינדער אַ גוטע אידישע ערציהונג, אָפּצוגעבען זיי צו לערנען אין אמת אידישע חדרים און תלמוד תורות, וואו מען לערענט מיט קינדער אידישקייט אין אמת׳ן גייסט פון דער תורה הקדושה, וואו די מיטשערס אַליין זיינען שומרי שבת כדת. דען נאָר דער לעהרער וואָס איז אַליין אַ שומר שבת קען משפיע זיין אויף זיינע תלמידים אַז זיי זאָלען האַלטען שבת הייליג. און בכלל איינפלאַנצען אין זיי ריכטיגע אידישקייט, אָבער עס האָט אויך אַ גרויסע השפעה אויף דעם קינד די סביבה אין וועלכע ער געפינט זיך, איבערהויפט מאַכט אַ גרויסע איינדרוק אויף יעדען קינד זיין היים, ווען דאָס קינד זאָל זעהען חילול שבת אין הויז פון זיינע עלטערען, דאַמאָלס קען אפילו דער חדר ביים בעסטען ווילען פון דעם רבין, נישט האָבען די געהעריגע השפעה איינצוואָרצלען אין קינד דעם ריכטיגען רעספּעקט פאַר די הייליג־קייט פון שבת.

ווען די עלטערען טוהען אלעס וואס עס איז אין זייערע מעגליכקייטען איינצופלאנצען אין דעם קינד שמירת שבת, דאמאלס נעמען זיי פון זיך ארונטער די פאראנטווארטליכקייט פאר דעם קינד׳ס מעשים. ווען אבער די עלטערען פארנאכלעסיגען דעם חינוך פון זייערע קינדער, אדער זיי גיבען די קינדער א געלעגענהייט ביי זיך אין הויז צו זעהען חילול שבת, דאמאלס אויב די קינדער זיינען שפעטער מחלל שבת אפילו ווען זיי זיינען שוין דער־וואקסען, זיינען אלץ איינס די עלטערען פאראנטווארטליך פאר זייערע נישט גוטע מעשים. איבערהויפט נאך ווען די עלטערען האבען ביזנעס בשותפות מיט זייערע קינדער, די עלטערען זיינען שומרי שבת, זיי קומען שבת נישט אין די ביזנעס אריין, אבער די ביזנעס זיינען שבת אפען און ווערען געפיהרט פון זייערע קינדער, דאמאלס זיינען די עלטערען זיכער פאראנטווארטליך פאר דעם חילול שבת פון זייערע קינדער, און זיי ווערען דאמאלס אליין פאררעכענט אלס מחללי שבת, אויף זיי מיינט דער פסוק וואס איז מזהיר: לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך, די מלאכה פון דיין זוהן אדער טאכטער איז דאמאלס דיין אייגענע מלאכה.

— ה —

לא יומתו אבות על בנים.

די אויבען דערמאנטע אויפקלערונג וועגען די פליכטען פון עלטערען צו קינדער וואס אנבעלאנגט דעם הייליגען שבת, קען אונז אויך געבען א געלעגענהייט צו פארשטעהן דעם פשט פון פסוק **לא יומתו אבות על בנים.** די תורה הקדושה זאגט אונז צו אז די עלטערען וועלען נישט באשטראפט ווערען פאר די זינד פון זייערע קינדער, אבער נאר דאמאלס זיינען די עלטערען פריי פון דער פאראנטווארטליכקייט, ווען ובנים לא יומתו על אבות, אז די קינדער זיינען נישט געווארען גייסטיג אפגעשטארבען איבער דער שולד פון זייערע עלטערען. ווען אבער די עלטערען האבען מיט זייער נאכלעסיגקייט, אדער מיט זייערע אייגענע מעשים געברענגט צו דעם אז זייערע קינדער זאלען מחלל שבת זיין, וואס דאס איז אייגענטליך אזוי גוט ווי זיי וואלטען גורם זיין צום אפשטארבען פון די קינדער׳ס נשמות, דאמאלס איבער 120 יאהר, ווען די עלטערען׳ס נשמות זיינען שוין אויסגעלייטערט, זיי זיינען שוין אפ־געקומען פאר זייערע זינד און געפינען זיך שוין אין גן עדן. פון דארטען ווערען זיי גערופען צו משפט ביים בית דין של מעלה און מוזען טראגען

אויפסניי די שולד פאַר דעם הילול שבת פון זייערע קינדער און אייניקלאך עד סוף כל הדורות.

בכל דרכיך דעהו.

דער בעפעהל פון זכור את יום השבת לקדשו. אזוי ווי מיר האָבען עס אויסגעטייטשט, אַז ביי יעדער געלעגענהייט אין לעבען זאָל מען געדענקען צו הייליגען דעם טאָג שבת, האָט מיך אויך געברענגט צו דעם, צו שרייבען אַ פתיחה וועגען שבת צו דעם ספר פון ימים טובים, אין דעם ספר רעדט זיך וועגען ראש השנה און יום כפור, וועלכע ווערען ביי אַלע אידען אַנערקענט אַלס די הייליגע טעג, איך האַלט פאַר מיין חוב אויפצוקלערען אַז אַבוואָהל יום-כפור ווערט אָנגערופען שבת-שבתון, איז דאָך די קדושה פון שבת גרעסער און שטרענגער איידער די קדושה פון די ימים נוראים. די ימים נוראים זיינען אָפהענגיג אין בית דין, ווען דער בית דין געפינט פאַר נויטיג על פי דין צו מאַכען ראש חודש תשרי, אַ טאָג פריהער אָדער אַ טאָג שפּעטער, דעם צעהנטער טאָג אין תשרי לויט זייער חשבון איז יום כפור, דאָס צייגט אַז דער טאָג יום כפור האָט נישט קיין אייגענע קדושה, נאָר דער בית דין דאַרף איהם הייליגען מיט דעם וואָס זיי זיינען קובע דעם טאָג פון ראש חודש תשרי, ראש השנה, און זאָגען מקודש, דאַמאָלס איז דער בית דין של מעלה מסכים מיט זיי און הייליגט די טעג פון ראש השנה און יום כפור אַלס יום הדין און דער טאָג פון סליחה ומחילה.

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו.

אָבער די קדושה פון שבת איז נישט אָפהענגיג אין בית דין. דער טאָג איז געהייליגט געוואָרען פון רבש"ע אַליין פון ששת ימי בראשית, אַזוי ווי עס שטעהט אין פסוק ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו, ווען עס זאָלען זיך אפילו צוזאַמען קומען אַלע בתים דינים פון דער גאַנצער וועלט און זאָלען וועלען ענדערען דעם טאָג שבת אויף אַן אַנדערען רוה-טאָג, מעג עס זיין צוליעב די וויכטיגסטע סבות וואָס זיינען נאָר פאַראַנען, קענען זיי עס נישט טוהען, נאָר דער טאָג וואָס דער רבש"ע האָט געהייליגט אַלס רוה טאָג האָט אין זיך די אמת'ע ברכה און הייליגקייט, אָבער קיין אַנדער רוה-טאָג וואָס מענשען קלייבען זיך אַליין אויס האָט אין זיך נישט קיין קדושה און ברכה פאַר דעם אידישען פאָלק.

כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו.

ליידער הערשט אין דעם לאַנד אַ גרויסע צומישונג אין דעם ענין פון שבת קודש, נישט בלויז רעפאָרם אידען האָבען זיך אָפּגעזונדערט פון כלל ישראל און האָבען מחלל הקודש געווען, אויסצוטווישען דעם הייליגען טאָג שבת אויף זונטאג. נאָר אפילו אַ גרויסער טייל אידען וואָס בעלאַנגען צום אָרטאָדאָקסישען לאַגער, זיינען מיטגליעדער פון אָרטאָדאָקסישע קאָנגרע־גיישאנס רעכענען זיך מיט רעליגיעזע אנגעלעגענהייטען און אַנדערע זיינען אפילו פיהרער פון אָרטאָדאָקסישע קהלות און רעליגיעזע אינסטיטוציעס און דאָך זיינען זיי ליידער מחללי שבת. עס איז איינפאַך געוואָרען אַ הפקרות און בלבול־המוחות. יעדער ערלויבט זיך אויף זיינע אייגענע אחריות צו פאַרטווישען דעם הייליגען שבת אויף אַן אַנדערען רוה־טאָג וואָס ער אַליין און זיינס גלייכען קלייבען זיך אויס.

חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם.

אין די אַלטע היים לענדער האָבען מיר פון דעם קיין מאָל נישט געהערט, ביי אונז אין דעם יעצט אומגליקליכען פוילען איז קיין רעפאָרם קהלות אין גאַנצען נישט געווען. די גרעסטע אידישע קהילה אין אייראָפּא, די יעצט טרויעריג בעוואוסטע חרבה קהלה פון ווארשא איז געווען איין פאַראייניגטע קהלה מיט איין בית דין און מיט אַן אַלגעמיין בית החיים פאַר די גאַנצע אידישע קהלה. שבת איז אומעטום געווען נישט בלויז דער אָפיציעלער אידישער רוה־טאָג, נאָר טאַקע אויך דער פאַקטישער הייליגער שבת, דאָס איינציגע לאַנד אויף יענער זייט ים פון וואַנעט די טומאה פון רעפאָרם איז געקומען, איז דאָס פאַרשאָלטענע דייטשלאַנד, פון וואַנעט עס איז אַרויס־געקומען דער גרויסער חורבן פון אידישען פאָלק, וואָס זייערע מערדער האָבען אומגעברענגט מיט דער גרעסטער אכזריות לערך זעקס מיליאָן מענער, פרויען און קינדער, און אומגליקליך געמאַכט נאָך אַנדערע מיליאָנען וואָס זיינען געבליבען לעבען עלענדע אָרימע צובראָכענע, השי״ת זאָל זיך אויף זיי מרחם זיין, אַז דער שארית הפליטה זאָל קומען אל המנוחה ואל הנחלה צו קאָנען זיך צוריק אויפבויען אין דעם לאַנד פון אונזער האָפנונג אין ארץ ישראל.

מי האיש החכם ויבין את זאת.

ווער ווייסט צו נישט דער חורבן היהדות, וואָס מען האָט עפענטליך איינגעפיהרט אין אידישע קהלות אין דייטשלאַנד מחלל שבת צו זיין און אויסצוטווישען דעם הייליגען שבת אויף זונטאג, צו דאָס האָט נישט געברענגט

אז אין דייטשלאנד זאל אויפשטעהן דער צורר כל היהודים ימ"ש און חרוב מאכען נישט בלויז די אידישע קהלות אין דייטשלאנד נאר אויך אין אלע שכנות'דיגע לענדער. עס איז מקוים געווארען, „אוי לרשע ואוי לשכנו", אין דער ווירקליכקייט האבען מיר געזעהען דעם פסוק: כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או קמה, איבער די דערנער פון אידישען גארטען אין דייטשלאנד, האט זיך אנגעצונדען דאס פייער פון שנאה און האס צום אידישען פאלק און עס איז צו אונזער גרויסען אומגליק פארצעהרט געווארען דאס בעסטע און שעהנסטע וואס דאס אידישע פאלק האט פארמאגט.

העולם נדון אחר רובו.

עס איז אמת אז אין דייטשלאנד זיינען אויך געווען פרומע און ערליכע אידען וואס זיינען געגאנגען אין די וועגען פון תורה און מצוות, אבער זיי זיינען געווען א קליינע מינדערהייט, די גרעסטע מעהרהייט האט זיך ליידער אסימילירט, זיי האבען זיך געוואלט אויסמישען מיט די דייטשען, זיך אויס־גלייכען מיט זיי אין אלע הינזיכטען, אזוי וויט ביז צו פארטוישען דעם הייליגען שבת אויף זונטאג. מיר זעהען אבער אז גראד פון דייטשלאנד איז אויפגעשטאנען דער נייער המן הרשע, און האט פארטריבען אפילו די רעפארמירטע אידען אין די קאנצענטראציע לאגערם אריין.

הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב.

ווי לאנג די אידען האבען זיך געהאלטען אפגעזונדערט פון די שכנישע פעלקער, האבען זיך געלעבט זייער אייגען טראדיציאנעל אידיש לעבען, האבען געהאלטען זייער אייגענעם שבת חשוב און טייער, זיך געהיטען צו עסען נאר וואס איז כשר און ערלויבט פאר א אידען צו עסען, זיינען געווען נזהר אין טהרת המשפחה, צו פיהרען א פאמיליע לעבען אויף דעם יסוד פון אידישען תורה־מאראל, האבען ערצויגען זייערע קינדער אין דעם וועג פון תורה ומסורה, דאמאלס האבען זיי אין די גלות לענדער געפונען רוה און מנוחה, געלעבט זייער גלות לעבען אומגעשטערט פון זייערע נישט אידישע שכנים. אבער ווען אידען ווילען זיך דוקא פארגלייכען מיט די נישט אידישע שכנים, אראפצווארפען פון זיך די אידישע צורה, טראגען דעם נישט אידישען נאמען גלייך מיט אלע איינוואהנער פון לאנד, געהען אין זייערע וועגען, דאמאלס רופען זיי ארויס געגען זיך שנאה און האס, ביז די רשעים טראכטען אויף זיי אויס בלבולים און בעטראכטען די אידען פאר א נידריגע

ראַסע און פאַרשפּאַרען ליידער די אומשולדיגע אידען אין אַפּגעזונדערטע געטאַס עפּעס ווי אומריינע.

שובו שובו למקורות חיינו ולקדושת שבתותינו ומועדנו.

האָט אויסגערופען דער רב הראשי פון ארץ ישראל הגרי״א הרצוג, צום ישוב און צו די פאַבריקאַנטען דאָרטען, וועלכע האָבען אין מלחמה צייט זיך ערלויבט צו אַרבייטען אום שבת, און יעצט ווען די מלחמה האָט זיך שוין געענדיגט האַלטען זיי ווייטער אָן דעם חילול שבת אונטער פאַרשיעדענע אויסריידען. איך גיב צו פאַר אונזערע ברידער און שוועסטער אין אַמעריקאַ, אַלעס וואָס עס האָט פּאַסירט לעצטענס, דער גרויסער חורבן פון דער אומה היהדות אין יוראָפּ, דאָס אומקומען אויף אַ שרעקליכען אופן פון פיעלע מיליאָנען פון אונזערע אומשולדיגע ברידער און שוועסטער אויף יענער זייט ים, דורך די מערדער און רויבער די נאַצים ימ״ש, דאַרף צו זיין אַ מוסר השכל פאַר אונז דאָ אין אַמעריקאַ, מיר מוזען זיך אומקערען צו היטען שבת פולשטענדיג, כדי מיר זאָלען חלילה נישט אָנצינדען דאָס פייער פון שנאה און האַס פון אונזערע שכנים די נישט-אידען צו אונז אויך דאָ אין דעם לאַנד, אָהן דער השגחה פון רבש״ע וועלכער זאָל אויף אונז רחמנות האָבען זיינען מיר אויך דאָ נישט זיכער, דער אידישער הייליגער געוויסען האָט זיך לעצטענס אָנגעהויבען אויפצואוועקען פון דעם ליטאַרגישען שלאָף אין וועלכען דאָס אַמעריקאַנער אידענטום איז אַזוי לאַנג געשלאָפען, עס האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ באַוועגונג צוריקצוקערען דעם שבת זיין הייליגקייט. עס טאָר אָבער נישט בלייבען אַ בלויזע טעאָרעטישע אויפלעבונג, עס דאַרף פאַרווירקליכט ווערען אין מעשים, סיי דער ביזנעס מאַן און סיי דער אַרבייטער זאָלען קומען צו דער איבערצייגונג אַז שבת איז אונמעגליך פאַר אַ איד צו אַרבייטען, אַפילו ווען עס זאָל זיך איהם אויסדאַכטען אַז דער שבת׳דיגער טאָג אַרבייט וועט איהם ברענגען די גרעסטע גליקען, פונקט אַזוי ווי אַ איד וועט זיך חלילה, נישט שמד׳ן צוליעב גליקען, אַזוי דאַרף ביי איהם אויך זיין דאָס זעלבע נישט צו פאַרלעצען די הייליגקייט פון שבת פאַר קיין שום אורזאַכע אין דער וועלט, אויסער פקוח נפש, ווען חלילה עמיצער איז געפעהרליך קראַנק, פאַר יענעם מעג מען אין שבת אַלעס טוהען צו ראַטעווען זיין לעבען, כדי ער זאָל לעבען און קענען מקיים זיין פיעלע שבתות.

יעדער איד דאַרף זיין איבערצייגט אַז דער רבונו של עולם וועט איהם געבען פרנסה ברווח מיט אַ ברייטע האַנד ווען ער וועט שבת נישט אַרבייטען.

דער אינגער דור דארף ערצויגען ווערען אין דעם גייסט פון דער תורה, מיט דעם פעסטען בעשלוס אַז אונטער קיינע אומשטענדען וועלען זיי נישט אַרבייטען אום שבת, אַפילו עס זאָל אויסקומען צייטוויליג צו ליידען פאַר דעם, וועלען זיי דעם נסיון אויסהאַלטען. עס לוינט זיך באמת צו ליידען פאַר דעם הייליגען שבת, יעדער איינער דאַרף צו וויסען אַז מעהר וויפיעל ער טהוט פאַר דעם שבת, טהוט דער שבת פאַר איהם. די עקזיסטענץ פון אידישען פאָלק וועלכעס איז אָפּהענגיג אין שבת איז כדאי צו ברענגען דערפאַר אַ קרבן אַביסעל באַקוועמליכקייט, בפרט ווען אַ **גרויסער טייל אידען וועלען** היטען שבת וועט די שבת פראַגע ווערען אַ קליינער פּראָבלעם. די אידישע פאַבריקען וועלען נישט אַרבייטען אום שבת. די אָפּיסעס וועלען זיין געשלאָסען, אויך די אידישע סטאָרס וועלען שבת זיין פאַרמאַכט. דאַמאָלס וועט דאָך פאַר אַלע שומרי שבת זיין געגנוג דזשאָבס וואָס דער הייליגער שבת וועט זיי נישט שטעהן אין וועג, און די רעליגיעזע יוגענד וואָס וועט וועלען היטען שבת וועלען נישט האָבען די שוועריגקייטען וואָס זיי האָבען יעצט ביים בעקומען אַ פּלאַץ צום אַרבייטען, נאָר זיי וועלען קענען האַלטען שבת קודש אָהנע נסיונות.

לויט דער יעצטיגער הנהגה ווי עס פיהרט זיך דאָ אין לאַנד, האָבען דעם גרעסטען נסיון צו האַלטען שבת הייליג די אַרבייטער און פּראָפעשיאַנעלס, ווייל די גוט בעצאָהלטע דזשאָבס און שטעלעס, אַפילו ביי אידישע בעלי-בתים, זיינען ליידער פאַרבונדען מיט חילול שבת, אַפילו אין יענע פלעצער וואו מען אַרבייט נאָר פינף טעג אין דער וואָך שטעהט אויך אין וועג דער פרייטאג צו נאַכט, איבערהויפּט אין די ווינטער טעג ווען שבת הויבט זיך אָן בעפאָר פינף אַ זייגער.

למען ינוח עבדך ואמתך כמוך.

צו אונזער גרויסען וועהטאָג זיינען אַ גרויסע טייל אידישע בעלי-בתים פון פאַבריקען אַזוי ענגהערציג אַז אויף דעם בעסטען אופן, מאַכען זיי אויך שלעכט פיהלען דעם אָנגעשטעלטען אָדער אַרבייטער וואָס פאַרלאָזט זיין אַרבייט פּלאַץ אום פרייטאג פריהער ווי געוועהנליך, כדי ער זאָל נישט מחלל שבת זיין. די בעלי בתים מחללי שבתות לערנען דעם פשט פון דעם דערמאָנטען פסוק פאַרדרעהט, זיי זאָגען די תורה הקדושה הייסט דעם בעל הבית ער זאָל זיין אָנגעשטעלטען געבען די מעגליכקייט צו רוהען אום שבת אַזוי ווי ער אַליין, אַלזאָ ווי באַלד אַז ער אַליין איז אַ מחלל שבת דענקט ער אַז אויך זיין אָנגעשטעלטער דאַרף מחלל שבת זיין.

איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו.

דער אמת איז אַז קיינער האָט נישט קיין רעכט צו הייסען וועלכען איד אַז ער זאָל מחלל שבת זיין, אַפילו ווען עלטערען הייסען זייער קינד אַז ער זאָל פאַר זיי מחלל שבת זיין דאַרף דאָס קינד זיי נישט פאָלגען, אַזוי ווי דער אויבען געבראַכטער פסוק זאָגט לויט די פאַרטייטשונג פון די חז״ל, יעדעס קינד דאַרף האָבען פולע רעספעקט פאַר זיינע עלטערען, אַלעס וואָס זיי הייסען טוהען דאַרף מען אויספאָלגען אָבער דער הייליגער שבת דאַרף ווערען אָפּגעהיטען אונטער אַלע אומשטענדען, אַפילו ווען די עלטערען הייסען מחלל שבת זיין דאַרף מען זיי נישט פאָלגען. און גאָר זיכער איז אַז דער בעל הבית ביי וועמען מען אַרבייט האָט קיין שום רעכט נישט צו פאַרלאַנגען פון זיין אַרבייטער אָדער אַנגעשטעלטען אַז יענער זאָל מחלל שבת זיין. פאַר זיין שכירות גיט דער אַרבייטער אַוועק נאָר זיין גוף אָבער נישט זיין נשמה. פאַר קיין שום געלד אין דער וועלט ווער דער עהרליכער איד זיין נשמה נישט פאַרקויפען. די אידישע היסטאָריע איז פול מיט מאַרטירער געשיכטעס. אין משך פון טויזענדער יאָהרען האָבען אידען מקריב געווען זייערע קערפּערס און זייער האָב און גוטס פאַר דער אידישער אמונה און פאַר דער תורה הקדושה, אָבער קיין מאָל האָט דער כלל ישראל אָדער אַפילו אַ ציבור נישט פאַרקויפט זייערע נשמות פאַר ערדישע גליקען. אפטריניגע יחידים האָט זיך געטראָפען וועלכע זיינען אָפּגעמעקט געוואָרען פון כלל ישראל, אָבער די גרעסטע רייכטימער און דאָס גרעסטע פאַרשפּראָכענע גליק האָט דעם כלל ישראל קיין מאָל נישט אַראָפּגעפיהרט פון וועג פון דער תורה און פון געטרייהייט צום רבש״ע.

אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה. (ישעי׳ נ״א).

דער נביא ישעיה אין קאַפּיטעל נ״א זאָגט צו דעם שבח פון אידישען פאָלק, עס זיינען געווען צייטען ווען די אומות העולם האָבען פאַרלאַנגט פון די אידען אַז זיי זאָלען פאַרבויגען זייער נשמה לעבען, זיך אָפּזאָגען פון דער הייליגער תורה און מצוות, דאַמאָלס וועלען זיי געבען די אידען פולשטענדיגע גלייכבערעכטיגונג, צו געניסען פון גליק פון דעם לאַנד אין וועלכען זיי האָבען געוואָהנט גלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער, אָבער דאָך „ותשם לארץ גוך״, דער איד האָט בעסער זיין קערפּערליך לעבען מקריב געווען, געליטען אַלערליי רדיפות און פאַרפאָלגונגען, אָבער זיין נשמה האָט דער כלל ישראל קיין מאָל נישט פאַרקויפט. עס האָבען זיך ליידער שטענדיג געפונען איינצעלנע מענשען

וואס האבען פאראטען זייער פאלק און די תורה הקדושה, אבער זיי זיינען דערפאר פון אלעמען פאראכטעט געווארען. דער מחלל שבת בפרהסיא איז געווען כמעט אויסגעשלאסען פון כלל ישראל. יעדער איד האט אויף איהם געקוקט ווי אויף א בוגד, א פאררעטער פון זיין פאלק, מען האט אין זיינע ד׳ אמות נישט געוואלט שטעהען, נית קיין עהרליכער איד האט איהם געלאדען צו זיך צו א שמחה און נישט קיין פרומער איד האט דער שוועל פון זיין הויז איבער געטראטען.

— ז —

שגו צאני בכל ההרים. (יחזקאל ל״ד).

גאנץ אנדערש איז דער מצב דא ביי אונז אין לאנד. די באציהונג צו אידישקייט בכלל און צום דעם הייליגען שבת בפרט האט אנגענומען א גאנץ נייע טרויעריגע ווענדונג אין דער היסטאריע פון אידישען פאלק, די גרויסע מעהרהייט פון אונזערע ברידער און שוועסטער, די היגע-געבוירענע מיט די אריבער געקומענע צוזאמען, איבערהויפט אויף דער פראווינץ, איז גלייכ־גילטיג צום שבת, אפילו עלטערען וואס זיינען אליין שומרי שבת קוקען צו מיט א לייכט געמיטה ווי זייערע קינדער זיינען מחלל שבת, און נעמען עס אן פאר א גאנץ נאטירליכער ערשיינונג אז אין אמעריקא זאל דאס אידישקייט א נייע־פארם אננעמען, מחללי שבת ווערען נישט אויסגעשלאסען פון דעם קהלה׳שען לעבען, מען האלט זיי פאר גוטע מעמבערס פון ארטאדאקסישע קאנגרעגיישאנס און קענען אפילו ווערען בעאמטע און פיהרער פון דער קהלה.

הצדיק אבד ואין איש שם על לב.

עס פאלט גאר קיינעם פון די אמת פרומע אידען נישט איין אז מיט דעם טאלערירען מחללי שבתות און מיט דעם מחפה זיין אויף זיי, גראבט מען אונטער דעם פונדאמענט פון אידישען פאלק און זיין מעגליכקייט צו עקזיסטירען, ווי וויט איך זאל נישט מיטפיהלען און אנערקענען די נישט זיכערע עקאנאמישע לאגע פון די רבנים און אנדערע כלי קודש, וועמעס פרנסות זיינען נישט ברויוח און קענען ליידער זיך נישט אפזאגען פון די פארדינסטען ביי די מחללי שבתות, דאך קען איך זיך נישט באפרייען פון דעם געדאנק וואס פלאגט מיך און גיט מיר נישט קיינע רוהע, אז פיליכט זיינען מיר רבנים און כלי קודש אליין א סאך פאראנטווארטליך פאר דעם פארנאכלעסיגטען און טרויעריגען צושטאנד פון דעם הייליגען שבת.

מיט קיין ווארט און מיט קיין זאך לאזט מען נישט פיהלען די יעניגע וואס זיינען מחלל שבת אז זייער פיהרונג איז נישט ריכטיג, ביי יעדער געלעגענהייט, ביים לעבען און נאך דעם אוועקגעהן פון דער וועלט טיילט מען זיי צו כיבודים און שבחים און מען מאכט זיי פאר צדיקים. ווער רעדט נאך ווען איינער פון זיי האט אן אפענע האנד, פאר יענעם זיינען אלע טירען אפען, אפילו סטריקט רעליגיעזע לעהר אנשטאלטען און ישיבות זאגען זיך נישט אפ פון אריינצונעמען מחללי שבתות אין דער פערוואלטונג. דאס ווירקט פארפיהרעריש אויף פיעלע וואס זיינען נאך פוסחים על שתי הסעיפים, פריש אריבערגעקומענע יונגע לייט וואס האבען אויף יענער זייט ים געהאט א שטרענגע אידישע ערציהונג, און דא זעהען זיי אן עולם הפוך. צווישען זיי איז פאראן אזעלכע וואס וואקלען זיך און קענען נישט באשליסען צו זיי זאלען זיך לאזען מיטשלעפען מיט דעם שטראם, וואס לעבט אהן חשבון הנפש, און רעדט זיך איין אז אין אמעריקא איז נישט אזוי שרעקליך חילול שבת, אדער צו שטעהן אויף דעם פרינציפ אז די תורה הקדושה און איהרע מצוות זיינען גלייך פאר אלע לענדער. די יעניגע ווערען לייד׳ער ערמוטיגט מחלל שבת צו זיין, ווען זיי זעהען אז פרומע אידען ווייזען נישט ארוים קיין געגנערשאפט צו מחללי שבתות. עס ווילט זיך חלילה נישט מקטרג זיין אויף רבנים און תלמידי חכמים און זאגען: „אין האשמה תלוי אלא בראשים". איך בין זיכער אז נישט איין רב אדער ראש ישיבה טהוט דאס הארץ וועה אויף דעם נישט נארמאלען מצב פון די רבנים און ראשי-הישיבות אין דעם לאנד. קיינער האט נישט קיין זיכערען באדען אונטער די פיס. עס עקזיסטירען נישט קיינע קהלות וועלכע זאלען אויסהאלטען רבנים און ישיבות בכבוד, אלעס איז אפהענגיג אין גוטען ווילען פון די מעמבערס און אפיסערס פון דער קאנגרעגיישאן. דער רב און ראש ישיבה מוז שטעהן אויף דער וואך ער זאל חלילה נישט פוגע בכבודו זיין קיינעם פון זיינע אנהענגער, און איבערהויפט חלילה נישט אריינברענגען אין כעס קיין אפיסער. דער רב קען זיך דאך נישט מישען אין דעם עלעקשאן פון די אפיסערס פון זיין קהלה. עס טרעפט ליידער אז אפילו א ישיבה עלעקטעד צווישען איהרע בעאמטע מחללי שבת און ביי שוהלען איז עס אן אפטע ערשיינונג צו האבען א בעאמטען א מחלל שבת. מיר קענען זיך פארשטעלען אין וואס פאר א פארלעגענהייט עס געפינט זיך דער רב ווען ער דארף דרשנ׳ען וועגען שבת און נעבען איהם זיצט דער בעאמטער וועלכער איז א מחלל שבת, קען ער דען איהם זאגען דעם אמת וואס ער פיהלט, אז נישט בלויז פארדינט נישט דער בעטרעפענדער קהל׳שער

פאַרזאָרגער צו זיין אַ נשיא ביי אידען, נאָר עס איז אַ גרויסער ספק צו ער ווערט פאַררעכענט אין כלל ישראל, צו מען קען איהם מצרף זיין צו מנין, צו מען מעג קידוש מאַכען אויף דעם וויין וואָס ער ריהרט אָן, און ד. גל. דעם אמת'דיג עהרליכען איד וועמען דאָס הארץ טהוט וועה אויף דעם עלבון התורה והדת איז גאַנץ שווער זיך צו קאָנטראָלירען נישט אַרויסצוזאָגען אַ טייל פון זיין שטעלונג געגען די מחללי שבתות, אָבער עס איז נישט דאָ מקנא צו זיין דעם רב וואָס כאַפּט זיך אַרוים מיט אַ וואָרט.

עמי מאשריך מתעים. (ישעיה ג').

ווי מען זאָל נישט וועלען רעכטפאַרטיגען די האַנדלונג פון די כלי קודש איז דאָך ביי מיר אַ גרויסער ספק, אויב חלילה מיר רבנים וואָס שטיקען אין זיך און פאַרשווייגען דעם ריינעם אמת וועגען דער שרעקליכער סיטואַציע, טראָגען נישט אויף זיך אַ גרויסע אחריות פאַר דער טרויעריגער לאַגע, אויב נישט אויף אונז האָט דער נביא ירמיה נביאות געזאָגט: הכהנים לא אמרו איה ד', די כהנים, די גייסטיגע פיהרער, ערקלערען נישט פאַר דעם עולם אַז מחללי שבת זיינען געגליכען צו די יעניגע וואָס לייקענען אין גאָט, ותופשי התורה לא ידעוני, און די יעניגע וועלכע האַלטען אויף די תורה האָבען מיך נישט געקענט, זיי ווייסען נישט וואָס דער רצון פון רבש"ע איז, והרועים פשעו בי, און די פאַסטוכער וועלכע דאַרפען צו פיטערען די צאן קדשים מיט גייסטיגע שפּייז האָבען מיך פאַרראַטען. מיר דאַרפען קומען צום בעוואוסטזיין אַז עס מוז עפּעס ממשות'דיגס געטוהן ווערען אין דער הינזיכט. גענוג איז שוין אַז זיי האָבען דעם היתר פון עבר ושנה, ווען מען ווערט צוגעטרייט צו אַ זאַך, מעג עס זיין דאָס ערגסטע, דאַכט זיך אַז עס איז ריכטיג אַזוי, אַזוי דאַרף צו זיין, עס זעהט שוין באַלד אוים נאַטירליך אַפילו ביי פרומע עלטערען, אַז קינדער זאָלען זיין מחללי שבתות, ווען מען זעהט נאָך אַז רבנים און תלמידי חכמים רעאַגירען נישט ענערגיש געגען דעם פאַקט פון חילול שבת, הייסט עס: התירו פרושים את הדבר.

ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו.

דער רבש"ע האָט געבענטשט דעם טאָג פון שבת, אין שבת ליגט די ברכה פון אידישען פאָלק, מיר דאַרפעןווירקליך קיינע מחלוקות נים צו פיהרען, געווים נישט צו טיילען די אָרטאָדאָקסישע קהלות אויף שומרי שבת און מחללי שבתות. דער רבש"ע ריהמט זיך מיט די אידען אלס „מי כעמך

ישראל גוי אחד בארץ״. אידען דארפען זיין אַ פּעראייניגט פאָלק. איין גאָט, איין תורה און איין רוה טאָג, דער הייליגער שבת. אָבער מיר דארפען אָנפיהרען אַן אויפקלערונגס קאַמפּיין, אויפצוקלערען אַז שבת איז חלילה נישט קיין אָנשיקעניש פאַר אידען, נאָר פאַרקעהרט שבת איז דער מקור פון ברכה און גליק פאַר דעם אידישען פאָלק, ווען מען האַלט דעם טאָג שבת הייליג ברענגט ער אַ ברכה פאַר אַ גאַנצע וואָך, „שקולה שבת כנגד כל המצוות״, אַז מען האַלט שבת הייליג וועט מען אויך אָפּהיטען אַלע מצוות פון דער תורה, איז מען חלילה מחלל שבת, לייקענט מען אין רבש״ע און אויך אין דער גאַנצער תורה, אַזוי זאָגט דער מדרש אין ספר שמות פכ״ה, און עס לייגט זיך אויך אויף דעם שכל אַז דער יעניגער איד וואָס גלויבט אין גאָט מוז אויך האַלטען שבת, שבת קודש פלאַנצט איין אין דעם איד די יסודי הדת, אמונה אין רבש״ע, גוטע און איידעלע מדות, נישט צו וועלען איינרייסען אַ וועלט, צו זיין צופריעדען מיט וויפיעל עס לאָזט זיך פאַרדינען אויף אַן ערליכען און כשר׳ן וועג, נישט צו גלוסטען די פאַרבאָטענע זאַכען, און עס מאַכט אונז פיהלען אַז עס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט עפּעס שעהנערע און בעסערע אייגענשאַפטען איידער געלד און מאַטעריעלען וואָהל־זיין. איינפאַך געזעדט שבת איז מעין עולם הבא, שבת מאַכט דענקען אַז די וועלט איז נישט בלויז גשמיות נאָר האָט אויך עפּעס רוחניות וואָס שטעהט פיעל העכער און איז פיעל וויכטיגער איידער אַלע מאַטעריעלע אנגעלעגענ־הייטען צוזאַמען.

שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע.

מיט רעכט זאָגט דער נביא ישעיה אין קאַפּיטאל נ״ו: וואויל איז דעם מאַן וואָס טהוט דאָס דאָזיגע און דעם מענש־קינד וואָס האַלט זיך אין דעם, ער היט שבת אום נישט צו פאַרשוועכען, און היט זיין האַנד פון צו טוהן אַ שום בייז, דער יעניגער וואָס היט שבת ווי געהעריג איז, היט אויך זיין האַנד פון צו טוהען שלעכטעס. ווען מיר זעהען אידען וואָס גיבען זיך אַן אַלס שומרי שבת און טוהען דאָך שלעכטעס, איז אַ בעוויז אַז זיי זיינען נישט קיין אמת׳ע שומרי שבת, ענטוועדער זיי גיבען זיך נאָר אַן אַלס אַזעלכע פאַר מענשען, אָדער זיי פאַרשטעהן נישט דעם אייגענטליכען געדאַנק פון שבת קודש. דאָס איז אויך איינע פון די אויפגאַבעס פון די גייסטיגע פיהרער, נישט בלויז פאָדערען מען זאָל היטען שבת נאָר אויך אויפקלערען די גרויסקייט פון דעם הייליגען שבת אין אַלע הינזיכטען.

— ח —

מנוחה וקדושה.

אין די אַלטע צייטען מיט טויזענדער יאָהרען צוריק ווען קיין פאָלק אויף דער וועלט האָט נאָך נישט געוואוסט פון אַ בעשטימטען רוה־טאָג אין דער וואָך, האָבען די בני ישראל, דאָס ניי געשאַפענע אידישע פאָלק געהערט ביים באַרג סיני פון רבונו של עולם אַליין, דעם בעפעהל צו רוהען און הייליגען דעם טאָג שבת, אָבער נאָך מעהר ווי דריי טויזענד יאָהר צייט וואָס דאָס אידישע פאָלק האָט אָנגענומען דעם הייליגען שבת אַלס רוה־טאָג, אין דער יעצטיגער צייט ווען אַלע פעלקער האָבען שוין אָנערקענט אַז עס איז נויטיג צו רוהען איין טאָג אין דער וואָך, געפינען זיך ליידער אידען וואָס מיינען אַז זיי וועלען רייך ווערען דורך דעם וואָס זיי וועלען אַרבייטען זיבען טעג אין דער וואָך, דאָס זעהען מיר ליידער ביי בעקערס, רעסטאָראַנען, דראָג־סטאָרס, פול־רומס און ד. גל. לעצטענס האָבען אויך אַרבייטער און פאַבריקען אָנגעפאַנגען צו אַרבייטען זיבען טעג אַ וואָך, כלומרש'ט אונטער דעם אויסרייד פון איבערגעטריבענעם פאַטריאָטיזם צוליעב די מלחמה נויט־ווענדיגקייטען, עס קען אָבער גאַנץ מעגליך זיין אַז פיעל געלד גייציגע נוצען נאָר אויס די מלחמה אַלס אַ תירוץ, און דענקען אַזוי אַרום גליקליך צו ווערען ביים אַרבייטען זיבען טעג אַ וואָך און בעקומען בעצאָהלט אַלס צוגאבע פאַר אָווער־טיים. נאָך יעצט מוז מען אָנקומען צום געטליכען באַפעהל מען זאָל אויפקלערען אַז זעקס טעג איז געגעבען געוואָרען פאַר אַרבייט און דער זיבעטער טאָג איז יום שבת מנוחה.

אָבער בלויז רוהען אַליין איז נאָך נישט גענוג, מען דאַרף פּאָפּולאַר מאַכען דעם געדאַנק פון מנוחה וקדושה. די טרויעריגע פּראַקטיק ביי אונז אין שטאָדט האָט אונז געלערענט אַז אָהן דעם בעוואוסטזיין פון זכור את יום השבת לקדשו, ווי לאַנג מען פיהלט נישט די קדושה פון דעם טאָג שבת, ווערט נאָך אַלעס דער טאָג שבת פאַרנאַכלעסיגט אפילו ווען מען אַרבייט נישט מעהר ווי זעקס 'טעג אין דער וואָך. דער מרכז הרבנים פון קליוולאַנד האָט אָנגעפיהרט אַ קאַמפּיין צווישען די בעקערס אַז זיי זאָלען פאַרמאַכען זייערע סטאָרס אין שבת, מען האָט זיי אויפגעקלערט אַז זעקס טעג צו אַרבייטען איז גענוג פאַר אַ מענש ער זאָל קענען מאַכען אַן אָנשטענדיג לעבען. נאָך פיעל אויפקלערונג צווישען די בעקערס האָט דער קאַמפּיין געהאַט אַן ערפאָלג, אַ טייל בעקערס זיינען געקומען צו דער איבערצייגונג אַז מען דאַרף

טאקע נאר ארבייטען זעקס טעג אין דער וואך, אבער ליידער צו אונזער גרויסען וועהטאג און שאנדע, אנשטאט צו פארמאכען די בעקעריי אום שבת איז געווארען צווישען זיי א גאנצע צומישונג, איינער האט פארמאכט די בעקעריי יעדען מאנטאג און דער אנדערער יעדען פרייטאג, אבער גאנץ וועניג האלטען געשלאסען אום שבת, דאס איז ווייל עס פעהלט דער געפיהל פון קדושה צוזאמען מיט דעם געדאנק פון מנוחה.

מנוחה ושמחה.

אין דער אלטער היים אין אייראפא האט מען נישט געדארפט פיהרען קיינע קאמפיינס פאר קדושת השבת. ביי יעדען איד איז די געוואהנהייט געווארען א צווייטע נאטור צו האלטען הייליג דעם זיבעטען טאג. אין מיין געבורטס שטאדט ראווא-מאזאוויעצקא אין פוילען, וואו עס האבען פאר דער מלחמה געוואהנט מעהר ווי טויזענד אידישע פאמיליעס, האט זיך נישט געפונען קיין איינציגער איד וועלכער זאל זיין א מחלל שבת בפרהסיא, אפילו די ארבייטענדע יוגענד אויף וועלכע מען האט גערעדט אז זיי זיינען נישט פרום, זיי זיינען שוין געווען אנגעשטעקט מיט מאדערנע דעות און שיטות ווי סאציאליזם און ד. גל. דאך האט קיין איינער פון זיי נישט געארבייט און נישט אויפגעהאלטען קיין ביזנעס אום שבת. אויך דארטען האט מען אין א געוויסען זין געפיהרט אן אויפקלערונגס קאמפיין וועגען שבת. אבער מען האט נישט געדארפט אגיטירען אז מען זאל נישט ארבייטען אום שבת, דאס האט יעדער איינער געוואוסט, מען האט נאר אויפגעקלערט אז יעדער זאל זיין צופריעדען מיט דעם הייליגען שבת, מען זאל נישט דענקען אז מען האט עפעס שאדען דורכדעם וואס מען ארבייט נישט און מען האנדעלט נישט אום שבת, נאר יעדער זאל זיין פולשטענדיג זיכער אז וויפיעל פרנסה ער וואלט געקענט האבען פון זיבען ארבייטס-טעג דאס זעלבע האט ער פולשטענדיג אין קנאפע זעקס ארבייטס-טעג.

איך זאג קנאפע זעקס ארבייטס-טעג ווייל מען דארף מוסיף זיין מן החול אל הקודש, דאס הייסט פרייטאג פארנאכט דארף מען אויפצוהערען ארבייטען ווען עס איז נאך טאג און מוצאי שבת דארף מעןווארטען מיט א מלאכה ביז עס איז שוין זיכער נאכט, תוספת שבת איז דאורייתא, אזוי גוט ווי מען דארף האלטען שבת הייליג אזוי דארף מען אויך מוסיף זיין פרייטאג פארנאכט און מוצאי שבת, מען דארף וועגען דעם אויפמערקזאם מאכען אונזערע פרומע אידען שומרי שבת דא אין אמעריקא, וועלכע זיינען אום-

געדולדיג און קענען זיך נישט דערוואַרטען. איבערהויפּט אין די גרויסע זומער טעג, ביז מען זעהט שוין מוצאי שבת דריי מיטעלע שטערען עס זאָל שוין זיין על פּי דין אויס שבת. נאָר ליידער בין השמשות און טיילמאָל ווען עס איז נאָך אַפילו זיכער טאָג, דאַווענט מען שוין מעריב מוצאי שבת און מען מאַכט גלייך הבדלה, וואָס ביים אָנצינדען די ליכט צו הבדלה איז דאָ אַ חשש פון חילול שבת. און אַפילו די יעניגע וואָס שטעלען זיך אַוועק קוקען אין הימעל אַריין און וואַרטען מיט אומגעדולד מען זאָל שוין זעהען די שטערען, טוהען אויך נישט ריכטיג. אין פּסוק שטעהט: ושמרו בני ישראל את השבת, פון דעם לשון ואביו שמר את הדבר, וואָס מיינט האָפען און ערוואַרטען עס זאָל שוין ווערען שבת, אַזוי ווי מען קוקט אַרויס און מען וואַרט-אָפּ אַ טייערען און חשוב׳ן גאַסט, אָבער ווען מען שטעהט מוצאי שבת און מען קוקט אַרויס אַז עס זאָל שוין ווערען אויס שבת, און אויב דער רב הייסט נאָך אַביסעל וואַרטען מיט דעם דאַוונען מעריב שרייט מען אַז מען האָט קיין צייט נישט און מען דאַווענט אַוועק ביחידות, איז עס אַזוי גוט ווי מען האָט אַ גאַסט און מען גיט איהם צו פיהלען אַז ער פאַלט צו לאַסט און מען וואָלט שוין געוואָלט פון איהם פּטור ווערען, וועלכעס איז אַיינפאַך אַ בעליידיגונג פאַר דעם חשוב׳ן גאַסט.

למען ינוח עבדך ואמתך כמוך.

אין משנה תורה וואו די עשרת הדברות ווערען איבערגעחזר׳ט ווערט דערמאָנט וועגען שבת: אַז דיין קנעכט און דינסט זאָלען רוהען אום שבת אַזוי ווי דו אַליין. מיר דאַרפען אייגענטליך פאַרשטעהן די כוונה פון דער תורה הקדושה מיט דעם וואָס מען פאַרגלייכט דאָס רוהען פון די אנגעהעריגע צום איהם אַליין. מיר קענען עס אויסטייטשען לויט די כללים וואָס די חז״ל האָבען אונז אָנגעוויזען ווי אַזוי אויפצוקלערען אַן אומפאַרשטענדליכען פּסוק אין דער תורה. ווען מיר טראַכטען זיך אַריין אין דער לאַגע פון בעל הבית און זיין אַרבייטער אום שבת, זעהען מיר אַז דער אָנגעשטעלטער וועלכער בעקומט זיין פעסטע געהאַלט פאַר דעם חודש אָדער יאָהר, אָהנע אונטערשיעד וויפיעל טעג ער האָט אין דער בעטרעפענדער צייט געאַרבייט, ווען אַזעלכער דאַרף צו רוהען אַ טאָג אין דער וואָך איז ער פולשטענדיג צופריעדען. ער איז נאָך דאַנקבאַר זיין בעל-הבית וועלכער הייסט איהם רוהען אַ טאָג אין דער וואָך און דאָך צאָהלט ער איהם זיין צוגעזאָגטע שכירות אין גאַנצען. ער רעכענט נישט אַרונטער פאַר יענע טעג אין וועלכע ער האָט נישט געאַרבייט

דאגעגען דער ארביטס געבער וואלט געוואלט וואס מעהר ארבייט געבען זיינע אנגעשטעלטע, ווען ער איז געצוואונגען צו האלטען זיין פאבריק אדער געשעפט געשלאסען א טאג אין דער וואך זעהט עס ביי איהם אויס א גרויסער פארלוסט.

די תורה הקדושה פארלאנגט אבער פון דעם ארבייטס-געבער און געשעפטס-מאן אז ער זאל אזוי זיין צופריעדען מיט דעם רוה-טאג פונקט ווי זיין ארבייטער, אזוי ווי יענער איז פולשטענדיג זיכער אז ער האט נישט קיין פארלוסט דורך זיין רוהען אום שבת, אזוי אויך זאל ער אליין ביי זיך זיין איבערצייגט אז זיין פרנסה פאר דעם יאהר איז באשטימט געווארען אום ראש השנה, אונאפהענגיג וויפיעל טעג אין דער וואך ער איז באשעפטיגט, ווען זיין פאבריק אדער געשעפט פונקציאנירט נאר זעקס טעג אין דער וואך האט ער אויך זיין באשטימטע פרנסה פולשטענדיג. ער דארף גלויבען אז ווען ער זאל אפילו פיהרען זיינע געשעפטען גאנצע זיבען טעג אין דער וואך ביי טאג און ביינאכט וועט ער אויך דעם קלענסטען פראפיט מעהר נישט האבען, דאס מיינט די תורה הקדושה צו זאגען אז זיין ארבייטער מיט איהם צוזאמען זאלען גלייך רוהען אום שבת, ביידע זאלען האבען די זעלבע אויפ-פאסונג וועגען שבת. אזוי ווי דער ארבייטער איז צופריעדען מיט זיין רוה-טאג אזוי זאל אויך זיין בעל-הבית זיין פולשטענדיג צופריעדען מיט דעם רוהען אום שבת. עס זאל ביי איהם זיין מנוחה ושמחה. ער זאל זיין ביי זיך זיכער אז ער האט דורך דעם שבת קיין שום שאדען נישט.

אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלו.

לויט דעם געדאנק וואס מיר האבען אויבען ענטוויקעלט קען מען געפינען א וועג אויסצוטייטשען דעם געבראכטען מאמר חז״ל: אז ווען אידען וואלטען געהיט צוויי שבתים וואלטען זיי גלייך אויסגעלייזט געווארען. ווען מען זאל דעם מאמר פארטייטשען בוכשטאבליך שטעלען זיך פארשיעדענע פראגען, פארוואס עפעס דוקא צוויי שבתים, אויב אין שמירת שבת ליגט דער כח פון דער אידישער גאולה פאר וואס זאל נישט אויך דאס אפהיטען פון אלע אידען ווי געהעריג איין שבת קענען ווירקען צו ברענגען די אידישע אויס-לייזונג. נאר מיר קענען עס ערקלערען אז מען מיינט נישט צוויי שבתים אין דער רייהע איינע נאך דעם אנדערען. נאר א דאפעלטע פייערונג פון שבת, מנוחה וקדושה אויך מנוחה ושמחה, אין דעם ליגט דער גרויסער כח פון שבת צוליעב וועלכען עס זאל קומען די גאולה.

— ט —

שבת מלכתא.

די חז״ל דערצעהלען פון גרויסע חכמים וועלכע האָבען פרייטאג פאַר־נאַכט זיך אָנגעטוהן שעהנע שבת׳דיגע מלבושים, איינער האָט געזאָגט לאָמיר אנטקעגען געהן שבת מלכתא, מקבל פנים זיין די מלכה שבת, אַן אנדערער האָט געזאָגט בואו לקראת כלה, ער האָט פאַרגליכען שבת צו אַ כלה, און ער האָט זיך אויסגעדריקט, לאָמיר מקבל פנים זיין שבת, אַזוי ווי אַ חתן איז מקבל פנים זיין כלה ווען זי קומט צו איהם צו גאַסט. דיביידע פאַרגלייכונגען זיינען פאַראייביגט געוואָרען אין דער תפילה פון קבלת שבת, און זיי האָבען אַ גרויסע בעדייטונג אין דער אויפקלערונג פון די אייגענשאַפטען פון שבת. די חז״ל ערקלערען מיט דעם אַז דורך שבת ווערט באַשטימט דער גורל פון אידישען פאָלק, שבת איז דער קעניג וועלכער האָט כח און אויטאָריטעט צו באַשיצען, און פאַרטיידיגען זיינע אנגעהעריגע וועלכע האַלטען איהם עהרליך, זיינען איהם מכבד אַזוי ווי עס קומט איהם, און טוהען נישט קיין זאַך וואָס איז געגען דעם ווילען פון הייליגען שבת.

בעון חילול שבת חיה רעה באה.

וועה איז צו די יעניגע וועלכע זיינען מחלל שבת, זיי זיינען אַזוי ווי מורדים במלכות, וועלכע נישט בלויז זיי ווערען מעהר נישט גענומען אונטער דעם שוץ פון דער רעגירונג נאָר פאַרקעהרט זיי ווערען נאָך פאַרפאָלגט מיט די שטרענגסטע רדיפות. אַזוי ווי מיר ווייסען פון דער פראַקטיק אַז אפילו די ליבעראַלסטע רעגירונג ווערט שטרענג און אונבע׳רחמנות׳דיג, געגען די יעניגע וואָס גראָבען אונטער דער עקזיסטענץ פון דער מלוכה. שבת איז מעין עולם הבא, ווען אידען היטען שבת ווי עס געהער צו זיין, היט דער שבת אויך זיי פון אַלעם שלעכטען און זיי געניסען אויף דער וועלט דעם טעם פון גן עדן, ווען אָבער חלילה אידען זיינען מחלל שבת ווערט די וועלט פאַר זיי אַ גיהנם. ביים היינטיגען טאָג ליידער מאַכען אונזערע אומגליקליכע ברידער און שוועסטער אין אייראָפּא אַדורך אַלע שבעה מדורי גיהנם אויף דער וועלט.

שבעה מדורי גיהנם.

מען פרעגט אייגענטליך נאָך וואָס זיינען אין גיהנם פאַראַן זיבען אָפּ־טיילונגען און יעדער וואָס פאַרדינט דעם גיהנם מאַכט אַדורך אַלע זיבען לאַגערען, וואָלט דען נישט גענוג געווען אַז דער גיהנם וואָלט באַשטאַנען

פון איין אלגעמיינעם לאגער וואו דער רשע וואלט זיך געמאטערט פאר דער צייט וואס ער איז פאר'משפט דארטען זיך צו געפינען. די ערקלעהרונג דערפון איז, אז צו יעדער זאך מעג עס זיין דאס ערגסטע, קען זיך ליידער א מענש צוגעוואהנען, ווען מען ווערט געוואהנט מיט א סיטואציע אפילו ווען דאס איז זעהר נישט גוט דאך פיהלט מען שוין נישט אזוי שטארק די ביטערקייט דערפון. דערפאר קען זיין איז דאס דער איינפיהר אז ווען א שולדיגער איז אין גיהנם א געוויסע צייט און ווערט שוין געוואהנט מיט דעם גיהנם לעבען, שיקט מען איהם איבער אין א צווייטער מדורה אריין, וואו ער דערפיהלט מיט אמאל דעם גאנצען גרויל פון זיין לאגע אויף דאס נייע.

בוכשטאבליך אזוי האט צו אונזער גרויסען באדויערען פאסירט מיט אונזערע ארימע ברידער און שוועסטער אויף יענער זייט ים. צום ערשטען האבען די רשעים זיי פארשפארט אין די געטאס, אפגעריסען פון דער גאנצער וועלט, געלעבט איינזאם אין דחקות און נויט אין גרוים ענגשאפט. קערפערליך און מאראליש צובראכען, זייענדיג צוריק געווארפען צום מיטעל-אלטער מיט א געלע לאטע אויף די פלייצעס, ווען זיי האבען זיך שוין צו דער שרעקליכער לאגע צוגעוואהנט, שטיל געטראגען זייער ביטערען גורל און האבען גע־פראבירט צו מאכען פון ערגסטען דאס בעסטע וואס איז מעגליך אונטער די אומשטענדען, מיט דער האפנונג אז השי"ת וועט זיי געבען כח איבער־צוטראגען אלע ליידען און איבערצולעבען די מלכות הרשעה, האבען אבער די רשעים צושטערט זייערע חשבונות און מען האט זיי אונבע'רחמנות'דיג דעפארטירט אין קאנצענטראציע לאגערען צו שקלאפען ארבייט, ביז מען האט צו אונזער גרויסען אומגליק, און צו דער שאנדע פון דער מענשהייט און איהר מאדערנע ציוויליזאציע, מיליאנען פרויען און קינדער אומגעברענגט אויף א שרעקליכען אופן אין גאז קאמערען, קרעמאטאריעס און דאס גלייכען. השי"ת וועט זיך געוויס נוקם זיין אין די רשעים פאר דעם אומשולדיג פאר־גאסענעם בלוט פון אלטע לייט פרויען און קינדער, און וועט העלפען די שארית הפליטה וואס האט איבערגעלעבט די רשעים'ס מפלה, אבער געפינען זיך נאך אין די לאגערען, דאס זיי זאלען געפינען א מקום מקלט און מנוחה אין אונזער הייליג לאנד ארץ ישראל.

בואו ונחשוב חשבונו של עולם.

יעדער איד וואס האט אמונה שלימה אין רבונו של עולם און גלויבט אין השגחה פרטית קלאפט איהם האסטיג דאס הארץ, מי יודע, ווער ווייסט

אויב אונזערע מעשים דאַ אין לאַנד, אונזער פאַרנאַכלעסיגען דעם הייליגען שבת, דאָס מזלזל זיין אין דעם כבוד פון שבת מלכתא, דאָס פאַרשוועכען די קרוין פון דער קעניגען שבת, האָט נישט חלילה גורם געווען אָדער על כל פנים מיטגעהאָלפען אַז אונזער פאָטער אין הימעל דער אב־הרחמן זאָל אונטער־דריקען זיין רחמנות צו זיינע קינדער, די נאָכפאָלגער פון זיינע גרויסע פריינד אונזערע הייליגע אבות, און האָט שוואַך געמאַכט די השגחה פון רבש"ע איבער זיין פאָלק ישראל, ביז ער כביכול האָט געגעבען אַ פרייער האַנד צו די רוצחים און מערדער די פאַרשאָלטענע נאַצים מיט זייערע מיטהעלפער זיי זאָלען טוהען מיט דעם צאן קדשים, וואָס זייער פאַרדאַרבען האַרץ גלוסט, און טראָץ די גאַנצע ציוויליזאַציע האָבען די מערדער אַרויסגעוויזען זייערע וואָלפישע ציין אומצובריינגען די בעסטע זיהן און טעכטער פון אונזער פאָלק. לאָמיר איבער־בעטען די צאַרטע איידעלע קעניגען שבת, לאָמיר אויפהויבן איהר קרוין וועלכע איז ליידער אַרונטערגעפאַלען צו דער ערד אין אונזער לאַנד. לאָמיר צוריק אַרויפטוהען די הימלישע קרוין אויף די הערליכע קעניגען שבת, און אַנערקענען די שבת מלכתא אַלס די מטרנותא וועלכע איז פאַרבונדען מיט דעם פאָטער אין הימעל, דעם אדון פון דער גאַנצער וועלט און אונזער הייליגער תורה, דאַמאָלס וועט זיך שבת איינשטעלען פאַר אונז צו זיין אַ מליץ יושר פאַר דעם אידישען פאָלק אַז דער רבש"ע זאָל מיט זיינע גרויסע חסדים אונז באַשיצען, מעהר נישט אַוועקנעמען זיין פאָטערליכער השגחה פון אונז, קיין אומה ולשון זאָל איבער אונז מעהר קיין שליטה נישט האָבען, לאָמיר אַנער־קענען די קדושה און הייליגקייט פון שבת דאַמאָלס ווערען מיר אידען אויך הייליג און הקדש מפקיע מידי שיעבוד, די הייליגקייט וועט בעפרייען די אידען פון צו זיין פאַרשקלאַפט, אַזוי ווי עס שטעהט אין פסוק ישלח עזרך מקודש, דער רבש"ע וועט שיקען די אידישע הילף דורך די קדושה.

המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו.

שבת ווערט אויך פאַרגליכען צו אַ כלה, וועלכע מען וויזט אַרויס אין אַ גרויסער מאָס אַכטונג און רעספעקט ליעבשאַפט און איבערגעגעבענהייט, אַזוי דאַרף יעדער איד פיהלען טרייהייט און ליעבשאַפט צום הייליגען שבת, צו זיין איבערצייגט אַז אונזער פאַרבינדונג מיט שבת קודש איז פאַר אונזער גוטען, אַזוי ווי די חז"ל זאָגען אין מסכת שבת אַז דער יעניגער וועלכער פאַרשאַפט דעם שבת פאַרגעניגען גיט מען איהם פון הימעל דעם באַגעהר פון זיין האַרץ. די חז"ל זאָגען נישט צו דאָס עס וועט ערפילט ווערען דעם

הארצענס פארלאנג פון דעם מענש וואס האט פארגעניגען אום שבת, נאר זיי דריקען זיך אויס אז דאס וועט בעקומען דער יעניגער וואס פארשאפט דעם שבת פארגעניגען. דאס הייסט ער אנערקענט די גרויסקייט און הייליג־קייט פון דעם טאג שבת און בעמיהט זיך צו טוהען אלעס וואס זאל פארשאפען א נחת רוח צום רבש"ע וואס האט געהייליגט דעם טאג שבת אלס דער מקור פון ברכה פאר די וועלט און ספּעשעל פאר דעם אידישען פאלק, דאס איז א בעוויז אז דער יעניגער האט דעם פולען בעוואוסטזיין, אמונה און בטחון אין רבש"ע, דאס איז א גאראנטיע אז זיין הארץ וועט קיינע שלעכטע זאכען נישט פארלאנגען, דעם יעניגען קען מען ערפילען אלעס וואס זיין הארץ גלוסט, ווייל די נאהנטקייט פון שבת איידעלט אוים זיינע געפיהלען, מאכט ליכטיג זיינע אויגען צו זעהן בלויז גוטעס.

קדש עצמך במותר לך.

מען קען אויך ערקלערען אז צוליעב דעם פארגלייכט מען שבת קודש צו א כלה, ווייל אזוי ווי ווען דער חתן פארבינדט זיך מיט דער כלה אין אן אייביגען בונד, זאגט ער צו איהר הרי את מקודשת לי, דו זאלסט זיין גע־הייליגט צו מיר, זי זאל נישט זיין צו איהם א פרוי בלויז צו לעבען אן ערדישעם לעבען, נאר עס זאל אין זייער לעבען אויך זיין קדושה און הייליג־קייט, דאס פאמיליע לעבען דארף זיין באזירט אויף הויכען מאראל און איידעלקייט, אזוי אויך דארף שבת זיין געבונדען מיט קדושה און הויכען מאראל, נישט בלויז דארף מען רוהען פון ארבייט און פארברענגען דעם טאג שבת מיט קערפערליכע פארגעניגענס, נאר אויך צוגעבען צום שבת רוחניות־דיגע שטימונג הייליגקייט מעין עולם הבא אין אן אטמאספערע פון תורה און דעת.

ימינא ושמאלא וביניהו כלה.

מען פארגלייכט שבת צו א מלכה און צו א כלה נישט צו א מלך און א חתן, מיט דעם וויל מען אונז אויפמערקזאם מאכען אז עס איז פיעל אפהענגיג אין דער אידישער פרוי אז איהר מאן זאל היטען שבת, גאנץ ווייניג אידען זיינען פאראן וואס ארבייטען אום שבת להכעים. די גרעסטע מעהרהייט טוהען עס נאר כדי צו פארדינען און גרעסער מאכען זייער פרנסה, אום צו קענען גענוגען טוהען און צופריעדענשטעלען דער פרוי און קינדער, פארשאפען דער פרוי פארגעניגען דורך קויפען איהר טייערע מלבושים, ציערונג

און ד. גל. נאָכצוקומען די פאָדערונגען פון לעבען צו פאָהרען אום זומער אין קאָנטרי און ווינטער אין פלאָרידא, און נישט צו זיין אונטערשטעליג געגען די שכנים, ארויספאָהרען אין א שעהנע קאָסטבאַרע מאַשין און לאָזען לערנען די קינדער אַלס פראָפעשיאנאלס. ווען אָבער די פרוי זאָל זיך פול־שטענדיג צופרידענשטעלען מיט דעם וואָס דער מאַן קען פאַרדינען אויף א כשר'ן וועג אין די וואָכען טעג, זי זאָל עפענטליך און אויפריכטיג זאָגען איהר מאַן אויב דו ווילסט מיך צופרידענשטעלען איז מיין גרעסטער פאַרגעניגען אז דו זאָלסט עהרליך האַלטען דעם הייליגען שבת, ווען דו וועסט צוזאַמען מיט אונזערע קינדער מיט מיר פאַרברענגען דעם שבת אין הויז, ביי דעם שבת טיש מיט די טראַדיציאָנעלע שבת'דיגע מאכלים, אין א הייליגער אטמאָס־פערא, איז ביי מיר טייערער איידער דו זאָלסט מיר קויפען די טייערסטע מתנה. דאַמאָלס וואָלט דער מאַן גליקליך געווען צו האַלטען הייליג דעם שבת, ער וואָלט געוואוסט ער פאַרשאַפט מיט דעם א נחת רוח זיין פרוי און פאַמיליע, און אַליין געניסט ער אויך אַן עונג רוחני פון דעם הייליגען שבת וואָס וואָלט געגעבען גייסטיגע אָנרעגונג פאַר זיין ארבייט א גאַנצע וואָך.

המחלל את השבת בפרהסיא כאילו עובד עכו"ם.

זעהר א שטרענגען אורטייל און א שרעקליכע באַהויפטונג האָבען די חז"ל און אַלע פוסקים ארויסגעטראָגען געגען די יעניגע וועלכע זיינען מחלל שבת. זיי האָבען בעהויפטעט אַז דער יעניגער וואָס איז מחלל שבת איז אַזוי ווי ער וואָלט זיך אָפגעזאָגט פון דעם אידישען פאָלק, פון דער הייליגער תורה און פון רבש"ע. פיעלע פון די מחללי שבתות וואָלט עס געווים זעהר וועה געטוהן ווען זיי זאָלען וויסען אַז מען האָט אַזוי א מיינונג וועגען זיי, זיי דענקען אַז מען קען זיין א פיינער איד אַפילו ווען מען האַלט נישט די אָדער יענע מצוה פון דער תורה, איינגעשלאָסען די מצוה פון שבת, אָבוואָהל נישט איינער פון זיי האָט שוין געהערט פון רבנים און פון דרשנים אַז שבת איז דער אידישער סיין, שבת איז דער יוניפאָרם וואָס דער איד טראָגט אויף זיך אַלס צייכען אַז ער איז פון רבש"ע'ס פאָלק, א זוהן און נאָכפאָלגער פון אונזערע גרויסע אבות אברהם יצחק און יעקב.

דאָך האָבען זיך טייל מענשען איינגערעדט אַז דאָס איז נאָר געווען אין דער אַלטער היים, אויף יענער זייט ים, דאָרטען האָט מען א מחלל שבת געשטעמפעלט אַלס פושע ישראל, פאַררעטער פון אידישען פאָלק. אָבער דאָ אין דער נייער וועלט גלייך ווי מען האָט געטוישט די קליידונג, די שפּראַך

און די נעמען האָט מען אויך געטוישט די בעציהונג צו מחללי שבתות. חלול שבת שטערט דאָ נישט צו ווערען אַ קהלה'שער פאַרזאָרגער און צו בעקומען דעם גרעסטען כבוד און רעספּעקט אפילו פון תורה און רעליגעזע אנשטאַלטען. אָבער גאַנץ אַנדערש איז די שטעלונג פון די חז"ל און פוסקים אין דער אַנגעלעגענהייט. זיי זאָגען אַז די גאַנצע וועלט איז איין מדינה וואָס אַנבעלאַנגט צו תורה און מצוות. ווען אַ איד איז עובר אויף איינע פון אַלע אַנדערע מצוות אין דער תורה הייסט ער נאָר אַ חשוד צו דער איינער מצוה, ער ווערט אָן דעם נאמנות צו דער באַטרעפענדער זאַך, אַז מען קען איהם אין דיעזער אַנגעלעגענהייט מעהר נישט גלויבען, אָבער צו יעדער אַנדער ענין פון דער תורה און אידישקייט הייסט ער אַלץ ווייטער אַ איד. גאַנץ אַנדערש איז אָבער מיט שבת, דער יעניגער וואָס איז מחלל שבת הייסט על פי דין אַ מומר לכל התורה כולה, זיין נאמנות צו יעדער דבר מצוה און צו אַלע זאַכען וואָס זיינען נוגע די תורה און אידישקייט איז נישט מעהר ווי צו דעם צוטרויען וואָס מיר האָבען צו אַן עכו"ם אַ נישט אידען.

בטח אל ד' בכל לבבך. (משלי ג').

די חז"ל'ס שטאַנדפּונקט וועגען מחללי שבתות איז באַזירט אויף אַ פילאָזאָפישער אויפקלערונג אין דעם ענין פון רעליגיאָן און גלויבען אין דעם איינציגען באַשאַפער פון דער וועלט. אַ מיינונגס פאַרשיעדענהייט איז פאַראַן צווישען גרויסע אידישע גלויביגע געלעהרענטע וועגען דעם וואָס איז געווען דער תכלית און די כוונה פון די פעלקער און זייערע געלעהרענטע וואָס האָבען איינגעפיהרט ביי זיי צו דינען עבודה זרה. דער רמב"ם אין זיין פירוש אויף משניות אין מסכת עבודה זרה זאָגט אַז דאָס דינען עבודה זרה האָט ווירקליך קיין שום תכלית און קיין צוועק נישט געהאַט, די יעניגע וואָס האָבען געדינט צו דער עבודה זרה האָבען דורכדעם גאָר נישט דערגרייכט אין קיין שום הינזיכט, די געצען דינער האָבען זיך פאַלש איינגערעדט אַז די פאַרשיעדענע געצען העלפען זיי, און פון דעם איינרעדען זיך האָט זיך ביי זיי געשאַפען אַ פאַלשען גלויבען, וואָס האָט קיין שום גרונד נישט געהאַט, אַז יעדע גוטע זאַך וואָס עס האָט מיט זיי פּאַסירט האָבען זיי צו פאַרדאַנקען דעם אָדער יענעם אָפּגאָט, וועלכעס איז באמת געווען פאַלש. נאָר נישט איינמאָל האָט גראד אַ צופאַל געטראָפען אַז ווען אַ געצענדינער האָט געבעטען צו זיין אָפּגאָט האָט נישט לענגס נאָכדעם עפּעס גוטעס מיט איהם פּאַסירט. די געצען דינער האָבען עס אויסגענוצט צו בעווייזען אַז די עבודה זרה האָט

א כח. דער אמת אָבער איז אַז ווען ער וואָלט נישט געגאַנגען צום אָפּגאָט, וואָלט אויך מיט איהם דאָס זעלבע גוטעס פּאַסירט, און דאָס צושרייבען עס צו דער עבודה זרה איז נאָר אַ זעלבסט אָפּנאַרעריי.

אַזוי ווי דער חכם אבן עזרא זאָגט וועגען דעם כח פון בלעם הרשע מיט זיינע קללות, ווען ער האָט געשאָלטען איז די קללה מקוים געוואָרען, אַז באמת האָט בלעם גאָרנישט געהאַט קיין איבערנאַטירליכען כח אַז זיין וואָרט זאָל האָבען אַ ווירקונג. נאָר אַזוי ווי בלעם איז געווען אַ שטערען זעהער, דורך געוויסע סמנים אין די שטערען האָט ער געקענט וויסען פריהער־אויס וועלכער מענש עס וועט שטאַרבען אָדער האָבען אַן אַנדער אומגליק אין דער צוקונפט, האָט בלעם שוין אַזוי אויס מאַנעווירט אַז ער זאָל האָבען אַ מעגליכקייט יענעם צו שעלטען, און ווען מען האָט שפּעטער געזעהען אַז דער געשאָלטענער איז געשטאָרבען אָדער עס האָט מיט איהם פּאַסירט אַן אומגליק האָט מען געזאָגט אַז דאָס האָט בלעם׳ס קללה געווירקט און אַזוי אַרום איז בלעם געוואָרען באַריהמט פאַר אַ מאַן וואָס זיין קללה האָט אַ ווירקונג.

גאַנץ אַנדערש איז די מיינונג פון עקרים וועגען דער אַנגעלעגענהייט. דער עקרים זאָגט אַז עס איז אוממעגליך צו דענקען אַז מענשען זאָלען זיין אַזוי נאַריש צו גלויבען אַז די עבודה זרה האָט עפּעס אַ ממש, נאָר דער אור־שפּרינג פון געצען דיענסט שטאַמט פון דעם, וואָס מענשען האָבען זיך נישט געוואָלט פאַרלאָזען בלויז אויף דער השגחה עליונה, נאָר האָבען געוואָלט זיך אַליין העלפען דורך דעם דרך הטבע. דורך די מזלות וואָס זיינען זיי געווען באַקאַנט האָבען זיי געפּרובירט צו ווירקען אַז דער גוטער מזל זאָל זיי דינען. פון דאַנען זיינען ענטשטאַנען פאַרשיעדענע עבודה זרות, מיט וועלכע זיי האָבען געפּריווט דורך פאַרשיעדענע וועגען זיך צו העלפען מיט כחות הטבע, פון דעם שטאַנדפּונקט קומט אויס, אַז יעדער וואָס פאַרלאָזט זיך נישט אויף דער השגחה עליונה נאָר פּריווט זיך אַליין צו העלפען אויף איינעם אָדער אויף אַן אַנדערען וועג און גלויבט אַז זיין גליק איז אָפּהענגיג אין זיין אייגענער אַרבייט, איז עס אַ מין עבודה זרה. דער איד וואָס האָט אמת׳דיג אמונה דאַרף צו זיין איבערצייגט אַז זיין גליק איז אָפּהענגיג נאָר אין דער השגחה עליונה, אָהן אונטערשיעד צו ער וועט אַרבייטען מעהר אָדער וויינינגער, מען דאַרף נאָר אַרבייטען פיעל ווייניג לויט די אומשטענדען און גלויבען אַז דער רבש״ע וועט דורך די אַרבייט געבען זיין ברכה, אַזוי ווי די חז״ל זאָגען „אין עניות מן האומנות ולא העשירות מן האומנות”, דאָס הייסט אַז נישט די באַ־

שעפטיגונג מאכט דעם מענשען רייך, נאר די ברכה פון רבש"ע קען ברענגען גליק ביי יעדער באשעפטיגונג און וויפיעל צייט מען זאל ארבייטען.

דאס זעלבע איז מיט שמירת שבת, דער איד וואס איז א פולשטענדיגער מאמין און גלויבט אז פרנסה איז ביי דעם רבש"ע אין דער האנד, און דער מענש קען זיך אליין נישט נעמען קיין רייכטום, יענער איז א שומר שבת, דען נאך וואס זאל ער ארבייטער אום שבת קודש, פלאגען זיך אן איבעריגער טאג אין דער וואך, אז ער וועט פון דעם סיי ווי גארנישט פארדינען. ער איז דאך איבערצייגט אז דער רבש"ע גיט איהם זיין פרנסה אלעם איינם וויפיעל טעג אין דער וואך ער ארבייט, ווען מיר זעהען אבער א איד וואס ארבייט אום שבת, און ער פארטיידיגט זיך אז ער איז געצוואונגען געגען זיין ווילען צו ארבייטען אום שבת ווייל ער דארף פרנסה, און ער האט מורא אז אויב ער וועט נישט ארבייטען אום שבת וועט ער נישט האבען קיין פרנסה, הייסט עס אז ער גלויבט נישט אז דער רבש"ע איז מזמין דעם מענש פרנסה נאר ער נעמט זיך אליין מיט זיין ארבייט, וועט ער מעהר ארבייטען וועט זיין פרנסה זיין בעסער און גרעסער, און אויב ער וועט ארבייטען מיט א טאג ווינציגער וועט זיין פרנסה זיין א קלענערע, לויט דעם עקרים'ס שיטה הייסט דאס געדינט עבודה זרה, ווייל מען גלויבט נישט אין השגחה עליונה און מען האט נישט קיין בטחון אין רבש"ע.

ולא תחללו את שם קדשי.

דער הייליגער חפץ חיים זצ"ל שרייבט וועגען שבת, דער יעניגער וואס איז חו"ש מחלל שבת בפרהסיה אויסער וואס די עבירה אן און פאר זיך איז זעהר הארב, איז אין דעם אויך פאראן די גרויסע זינד פון חילול השם, שענדען די געטליכע הייליגקייט פון אידען, און פאר די אומות העולם, יענע זאגען אז אידען אליין אנערקענען נישט זייער תורה און די מצוות האבען ביי זיי מעהר נישט קיין ווערטה, און די עבירה איז הארבער פון אנדערע חייבי כריתות און מיתות בי"ד, אויף אלע אנדערע עבירות ווען מען טהוט תשובה און מען איז אויף זיך מקבל יסורים ווערען די זינד אויסגעלייטערט. אבער אויף דעם עון פון חילול השם שמים האט אפילו תשובה און יסורים נישט קיין כח אפצומעקען די זינד, ביז דער איד שטארבט פון תשובה. דאס איז נאך אלעם ווען מען טהוט ריכטיג תשובה אין צייט, ווען אבער איינער געהט אוועק פון דער וועלט און האט קיין תשובה אויף די גרויסע עבירה נישט געטוהן, איז גאר אונמעגליך זיך פארצושטעלען דעם שרעקליכען עונש

וואס זיין נשמה ליידט אויף יענער וועלט, פון יעדען מאל וואס ער האט מחלל שבת געווען איז בעשאפען געווארען א משחית, א נישט גוטער צו פייניגען זיין נשמה, און אין משך פון דער צייט באשאפט ער מיט זיינע אייגענע הענט הונדערטער משחיתים וואס טוהען איהם אן שרעקליכע יסורים און בושה אויף יענער וועלט. עס איז אויך שווער זיך פארצושטעלען וויפיעל יסורים מען ליידט אין גיהנם פאר איין מאל מחלל שבת זיין, ווער רעדט נאך ווען איינער פאסט ביי זיך אפ אין געדאנק מחלל שבת צו זיין פאר א לענגערע צייט, וועט זיין נשמה ליידען אין גיהנם אויסערגעווענליכע ליידען און יסורים.

אות הוא לעולם.

דער רמב"ם ז"ל סוף הלכות שבת זאגט אז דאס אפהיטען שבת איז אזוי גרוים ווי אלע מצוות פון דער תורה צוזאמען, שבת איז דער אות, דער פארבאנד־צייכען צווישען דעם רבש"ע און דעם אידישען פאלק, איבערדעם איז יעדער איד וואס איז עובר אויף איינע פון אלע אנדערע מצוות פון דער תורה בכלל רשעי ישראל — דאס הייסט אף על פי שחטא ישראל הוא — אבער דער יעניגער וואס איז מחלל שבת בפרהסיא איז אזוי ווי אן עכו"ם צו יעדער זאך, און דער רמב"ם ז"ל פיהרט אויס יעדער וואס היט שבת ווי דער דין איז, ער איז אויך מכבד דעם שבת און פארשאפט איהם פארגעניגען לויט זיינע מעגליכקייטען, אויסער דעם שכר וואס איז פאר איהם באהאלטען צו עולם הבא, האט ער אויך א גרויסען שכר אין עולם הזה, אזוי ווי עס שטעהט אין פסוק אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר.

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך.

אין די עשרת הדברות, גלייך נאכדעם ווי עס איז געזאגט געווארען פון רבש"ע דער געבאט פון שבת, קומט דער געבאט עהרליך צו האלטען פאטער און מוטער, פרעגט דער מדרש וואס פאר א שייכות האבען די דער־מאנטע צוויי געבאטען איינער צום אנדערען וואס דער רבש"ע האט זיי געגעבען איינעם נעבען דעם צווייטען. און דער מדרש ערקלערט אז דאס קומט אונז צו לערנען אז ווי לאנג דער מענש איז מכבד זיינע עלטערען קען דער חטא פון חילול שבת און קיין שום אנדערע חטאים דורך איהם נישט געטוהען ווערען. אויבערפלאכליך ווייזט זיך אויס אז דער כלל פון מדרש האלט נישט אויס, עס זיינען ביי אונז פאראן פיעלע יונגע לייט וואס זייערע

עלטערען זיינען זיי מכבד אָבער שבת זיינען זיי ליידער מחלל. ווען מען טראַכט זיך אָבער גוט אַריין אין דעם דערמאָנטען מדרש פאַרשטעהט מען דעם הויכען אידעאַלען אינהאַלט פון די אַרויסגעזאָגטע ווערטער. דער ריינער אמת איז אַז אפילו ווען קינדער זאָלען די עלטערען אָפּגילטען, אויסגעבען פאַר זייערט וועגען פיעל געלד, זיינען זיי נאָך נישט מקיים די מצוה פון כיבוד אב ואם ביז זיי פיהרען זיך אויף אידיש און היטען שבת ווי עס דאַרף צו זיין, דען קיין גרעסערער בזיון פאַר די עלטערען איז נישט פאַראַן ווי דער, אַז זייערע קינדער זיינען חלילה מחללי שבתות. דאָס מיינט דער מדרש אַז דער זוהן אָדער טאָכטער וואָס וויל באמת מכבד זיין די עלטערען יענער קען קיין מחלל שבת נישט זיין און אויך נישט טוהן קיין אַנדערע נישט גוטע מעשים.

השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.

צוויפאַך איז דער בזיון פאַר די עלטערען ווען די קינדער היטען נישט שבת, זיי ליידען אויף דער וועלט פון דעם וואָס די קינדער גלויבען נישט אין דער השגחה העליונה, נאָר געהען אין דער שיטה פון כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, זיי דענקען אַז מען קען זיך אַליין נעמען רייכטום, אויב מען איז נאָר געניג פעהיג און אַרבייטזאַם, איבערדעם איז זיי אַ שאָד אַדורכצולאָזען דעם טאָג אָהן פאַרדינסט. מיט דעם פאַרשאַפן זיי גרויס צער זייערע עלטערען. זיי פאַרגעסען אין דעם פאָטער אין הימעל דעם רבש"ע, וועלכער האָט אַריינגעגעבען אין דעם מענשען זיין נשמה, אַזוי ווי די חז"ל זאָגען, אַז דריי שותפים זיינען פאַראַנען ביים ברענגען דעם מענש אויף דער וועלט פאָטער און מוטער באַשאַפען דעם קערפּער און דער רבש"ע גיט אַריין די נשמה אין מענש, און די קערפּערליכע עלטערען פיהלען אַזוי ווי מען וואָלט אין זיי פאַרגעסען אַלס עלטערען.

למען יצוה את בניו ואת ביתו אחריו.

צוויי מצוות זיינען פאַראַן ביי וועלכע עס ווערט בפירוש דערמאָנט אַז עלטערען זאָלען וועגען דעם אכטונג געבען אַז זייערע קינדער זאָלען די מצוות מקיים זיין, דאָס זיינען תורה לערנען ביי וועלכען עס ווערט געזאָגט אַז עלטערען זיינען מחויב צו געבען זייערע קינדער אַ תורה ערציהונג און אַליין לערנען זייערע קינדער, אָדער דינגען אַנדערע וועלכע זאָלען מיט זיי תורה לערנען, און אויך ביי שבת קודש ווערט עטליכע מאָל אין דער תורה דערמאָנט אַז עס איז די פליכט פון די עלטערען אַכטונג צו געבען און בע־איינפלוסען זייערע קינדער אַז זיי זאָלען היטען שבת. די תורה הקדושה מאַכט

יעדען איד אַלס שומר וואָס איז פאַראַנטוואָרטליך פאַר דעם אַז די הייליגקייט פון שבת זאָל נישט פאַרשוועכט ווערען, די תורה זאָגט ושמרו בני ישראל את השבת. די ווערטערליכע איבערזעצונג פון דעם פסוק אין אידיש איז: די קינדער פון ישראל זאָלען היטען שבת, דאָס מיינט צו זאָגען דאָס אַ איד איז נישט יוצא די מצוה פון שבת מיט דעם וואָס ער אַליין היט שבת, נאָר ער דאַרף צו טוהען אַלעס וואָס עס איז אין זיינע מעגליכקייטען צו ווירקען אויף זיינע קינדער אַז אויך זיי זאָלען האַלטען שבת הייליג, דאַמאָלס וועט דער שבת זיין „לדורותם" אַ ירושה פאַר די שפּעטערדיגע דורות. ווען אָבער נאָר די עלטערען אַליין זיינען שומרי שבת און זיינען גלייכגילטיג צו דעם וואָס זייערע קינדער זיינען מחלל שבת, דאַמאָלס זיינען די עלטערען אַליין אויך נישט מקיים שבת ווי געהעריג, על כל פנים זיינען זיי נישט די ריכטיגע שומרים פאַר דעם שבת און פאַרלעצען געגען דעם געבאָט פון ושמרו בני ישראל את השבת.

מכבדו בחיים ומכבדו לאחר מותו.

די מצוה פון כיבוד אב ואם הערט נישט אויף אַפילו ווען די עלטערען געהען אַוועק פון דער וועלט. ווען די עלטערען געפינען זיך שוין אויף דעם עולם האמת אין גן עדן, איז אויך דער חוב פון די קינדער צו טוהען אַלעס וואָס עס איז מעגליך צו פאַרשאַפען כבוד צו פאָטער און מוטער און איבער־הויפּט נישט צו פאַרשאַפען זיי חלילה בזיון. מיר קענען זיך אָבער פאָר־שטעלען דעם בזיון פון די עלטערען אין גן עדן ווען זייערע קינדער זיינען מחלל שבת. די עלטערען ווערען דאַמאָלס גערופען צו דער פאַראַנטוואָרטליב־קייט אויף דער בעשולדיגונג אַז זיי האָבען נישט גענוג איינגעפלאַנצט אין זייערע קינדער דעם גלויבען און בטחון אין רבש"ע אַז יענע זאָלען קענען האַלטען שבת, און די עלטערען פון די מחללי שבתות ווערען פון גן עדן אַרויס־גענומען גע'משפּט צו ווערען פאַר דעם חילול שבת פון זייערע קינדער.

עס איז איבערהויפּט זעהר אָנגענומען אין דעם לאַנד דער מנהג פון הזכרת נשמות. יעדער איינער אָהן אונטערשיעד צווישען פרומע מענשען און נישט פרומע, ווען עס קומט אַ טאָג פון הזכרות נשמות, דערפיהלט ער דעם אינערליכען רוף אָפּצוגעבען כבוד צו זיינע פאַרשטאָרבענע עלטערען און געהט אין שוהל אַריין זאָגען אַ תפילה פאַר זייערע נשמות, ער בעמיהט זיך זיי צו העלפען מיט וואָס ער קען.

פון דעם אלעם קומען מיר צום בעשלום אז דער מדרש איז פולשטענדיג גערעכט מיט זיין בעהויפטונג אז דער יעניגער וואס וויל מקיים זיין די מצוה פון כיבוד אב ואם ווי עס דארף צו זיין וועט נישט זיין קיין מחלל שבת, ווייל קוים איז א איד מחלל שבת איז ער סוף כל סוף עובר אויף די גרויסע מצוה עהרליך צו האלטען פאטער און מוטער.

למשפטך עמדו היום כי הכל עבדיך.

אין דעם ספר שארית יעקב רעדען מיר וועגען די ימים נוראים ר"ה און יום כפורים. יעדער איד וואס באלאנגט נאר צו א שוהל אדער וואהנט נאר אין א אידישען געגענד וואו עס געפינט זיך א שוהל קומט אין די ימים נוראים אין שוהל אריין אויסבעטען א גוט יאהר, ער בעט דעם רבש"ע ער זאל איהם אנשרייבען א יאהר פון לעבען געזונד און פרנסה. ער פארגעסט אויך נישט צו בעטען נחת פון קינדער און אלגעמיינעם גליק. אבער ווען קענען מיר ערווארטען אז דער רבש"ע וועט אונזער פערלאנג ערפילען, ווען מיר האלטען עהרליך שבת און מיר באווייזען מיט דעם אז מיר גלויבען אז דער עקזיסטענץ און וואהלזיין פון מענש איז ביי דעם רבש"ע אין דער האנד, אהן זיין ווילען קענען מיר פון קיין גוטעס נישט געניסען. דאמאלס זיינען מיר בארעכטיגט ביי דעם רבש"ע צו בעטען ער זאל מיט אונז גוטעס טוהען. קוים אבער דענקען מיר אז מיר קענען זיך אליין העלפען, מיר האלטען נישט הייליג דעם טאג שבת וועלכער דארף צו זיין אן אות און צייכען אז דער רבש"ע האט השגחה אויף די וועלט און אלע מענשען וואס זיינען אויף איהר, ווי אזוי קענען מיר אין די ימים נוראים בעטען ביים רבש"ע ער זאל מיט זיין השגחה אונז באשיצען א גאנץ יאהר.

איבערדעם האבען מיר מסדר געווען דעם מאמר וועגען שבת קודש אלס פתיחה צום ספר פון די ימים נוראים כדי אנצואווייזען אז דורך דעם זכות פון שמירת שבת וועלען מיר זוכה זיין צו א כתיבה וחתימה טובה, יעדעס יאהר ווען מיר קומען ימים נוראים אין שוהל וועלען מיר אויסבעטען א יאהר פון לעבען געזונד און פרנסה פאר אונז און פאר אונזערע קינדער, אויך א ישועה פאר דעם כלל ישראל און פאר ארץ ישראל. אונזערע ברידער און שוועסטער וועלכע געפינען זיך ליידער נאך אלץ אין א גרויסער צרה אויף יענער זייט ים, די שארית הפליטה וואס זיינען ניצול געווארען פון די מערדערס הענד פון די נאצים ימ"ש, אבער געפינען זיך נאך אין גרוים נויט זאל השי"ת העלפען אז די טויערען פון ארץ ישראל זאלען פאר זיי געעפענט ווערען וואו

זיי וועלען געפינען אַ מקום מקלט און אַ מנוחה ונחלה. עס זאָל פון דעם שארית הפליטה צוריק אויפגעבויט ווערען דער בית ישראל וואָס איז חרוב געוואָרען, און בזכות זה וואָס מיר וועלען נעמען אויף זיך דעם עול פון שמירת שבת קודש זאָל ביי אונז מקוים ווערען דעם מאמר: המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות. מיר זאָלען זוכה זיין צו אַ גאולה שלימה אין אונזער הייליגען לאַנד במהרה בימינו אמן.

הגהה לעמוד ק"א:

בספר כרם הצבי פרשת בהר מביא בשם ספר אחד ישן ירושלמי, ביאור הכתוב ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ, כלומר כאשר תחובו חובת גלות חו"ש ותגלו למקום אשר השכנים יקבלו אתכם באהבה וספ"י ויתנו לכם אחוזה בארץ ולהתאזרח בה, בל תאמרו כי נעמה עלינו ישיבתנו וכי גם בחו"ל ברכת ד' עלינו לרשת אחוזות ולהנחיל לבנינו אחרינו, ואין לנו לדאוג עבור ארץ ישראל ולהשתדל לבנות חרבותיה. לזה אמרה תוה"ק „ובכל ארץ אחוזתכם" לא רק בארצות החושך אשר ישללו החופש העממי מבנ"י ולא יתנו למו זכות אזרח, כי אם גם בכל ארץ אחוזתכם אשר תאחזו בו ליהנות מכל הזכיות, ומשרות הכי גבוהות וכל שערי המדעים והמסחר יהיו פתוחים לפניכם, בכ"ז גאולה תתנו לארץ, כי בגוים לא נמצא מנוח, וכמ"ש רש"י ז"ל בישעיה נ"ט ובא לציון גואל כתיב, כל זמן שלא בא גאולה לציון, אינו גאולה, ר"ל אף אם ישיגו בנ"י גאולה וחירות בחו"ל לא נחשוב זה לגאולה, כי גאולתן וישועתם רק בציון, וכמ"ש יברכך ד' מציון.

לשבת נחמו

בירושלים תנחמו

חטאו בכפלים שנאמר חטא חטאה ירושלים, ולקו בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ד׳ כפלים בכל חטאתי׳, ומתנחמים בכפלים שנאמר נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם. (ילקוט ישעיה רמז ש״ח).

וכבר היו ר״ג וראב״ע ור״י ור״ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של ארם ברחוק ק״ך מיל, התחילו הם בוכים ור״ע משחק, אמרו לו מפני מה אתה משחק וכו׳ אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כו״כ, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קה״ק התחילו הם בוכים ור״ע משחק וכו׳ אמר להם לכך אני משחק — עד שלא נתקיימה נבואתו של אורי׳ הייתי מתיירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכרי׳ עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי׳ בידוע שנבואתו של זכרי׳ מתקיימת, ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו. (במס׳ מכות כ״ד ובמדרש איכה).

רבים נלאו למצוא הפתח לפרש דברי הילקוט הנ״ל מה זה שחטאו בכפלים, האם לא חטאו ישראל שבאותו הדור אלא בשני דברים בלבד, א״כ מפני מה נענשו כל כך קשה, הלא לפי הנחה זו קיימו רוב גדול של מצוות והעולם נדון אחר רובו כמו כן עם נדון אחר רובו, ולא היה להם לפי״ז לקבל עונש כלל וכלל. גם מה זה הפירוש של „לקו בכפלים״, הכי חשוד הקב״ה שיעניש את מי שהוא יותר ממה שמגיע לו לפי החטא, ואם הכוונה שחטאו ונענשו הרבה הל״ל חטאו הרבה ונענשו הרבה מפני מה נקט לשון כפל, גם אצל הנחמה הלא לא שייך כלל לשון כפל ואפילו לשון הרבה, ובכלל יש להבין כיצד אנו למדין דבר זה מדכתיב כפל לשון כמו חטא חטאה וכן נחמו נחמו, הלא כבר אמרו חז״ל במס׳ בבא מציעא דף ל״א ע״ב דברה תורה כלשון ב״א.

גם יש לעיין במאמר חז״ל במס׳ מכות המובא לעיל שאמרו לו חבריו לר״ע עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו, כנראה דייקו בלשונם לומר לשון כפול בנחמה, כי סמכו על הקרא נחמו נחמו עמי שהורה לנו שנחמה צריכה להיות כפולה, והודו בזה לר״ע שקיים מִצות עשה מפי הקבלה לנחם אותם בכפלים. אבל עדיין צריכים אנחנו להבין מה ענינו של נחמה כפולה, ומפני מה צריכים דוקא לנחם בכפלים, גם צריכים להבין מה זה אמנם היתה הנחמה של ר״ע,

מפני מה היתה להם להתיירא שלא תתקיים נבואת זכרי׳ עד אשר ראו שנתקיימה נבואתו של אורי׳. בספרי אהבת ישראל ח״א במאמר גאולת ישראל תקון העולם כבר הארכנו לבאר דברי חז״ל אלו במס׳ מכות כיד ד׳ הטובה עלינו. כעת נבוא לבאר בעזר השי״ת באופן אחר.

וצדיק באמונתו יחיה.

בספר קוא״ק מבאר באריכות הענין שחטאו בכפלים, היינו שמצות ואזהרות התורה הם משני סוגים. אחת היא המצות שבין אדם למקום, שלא יגיע לאדם מזה שום תועלת זמניי, כמו מצות ציצית ותפילין, לולב ושופר, ואכילת מצה וכדומה, וכמו אזהרת שעטנז ובב״ח וכהנה. והשני הוא בין אדם לחברו. מה שמגיע מהם תועלת לחברת מין האנושי כמו צדקה וגמ״ח, טעינה ופריקה ושאר הדינין. והנה יש מבני ישראל שמחזיקים בכל עוז ותעצומות במחלקה הראשונה. לא יפילו מדבר ד׳ ארצה, ובדעתם שזה ודאי עיקר התורה שעל ידה ישיג האדם המטרה לחסות בסתר כנפיו של הקב״ה, והמצות שבין אדם לחבירו נראין בעיניהם כנימוסיות מועילים רק לישוב המדיני, וסייעתם ממאמר חז״ל במס׳ מכות דף כ״ד דרש ר׳ שמלאי וכו׳ בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, משמע שרק אמונה בד׳ היא יסוד וקיום היהדות.

אמנם כת השני סוברים בהיפוך וסומכים דעתם הסכלה על מאמר הלל הזקן במס׳ שבת דף ל״א שאמר לנכרי שבא אליו לגיירו ע״מ שילמדנו כל התורה כולה כשהוא עומד על רגל אחת וא״ל מה דעלך סני לחברך לא תעביד זו כה״ת ואידך פירושא היא זיל גמור. הרי נראה לכאורה שמקיימים כל התורה במצות שבין אדם לחבירו ואהבת רעים.

מזה ומזה אל תנח את ידך.

באמת כבר ביארו המפרשים כי חלק האחד עיקר כמו השני ואין לבכר האחד על חבירו כי אם בזמן, כי סמכו זאת על הפתגם דרך ארץ קדמה לתורה, היינו שמקודם ימלא אדם חובתו לחבירו ועל ידי זה יבוא לקיים גם את המצות שבין אדם למקום, אבל מי שמסתפק את עצמו במצות שבין אדם לחבירו ואינו מקיים את המצות שבין אדם למקום סופו שיבוא גם לבגוד בחבירו כמו שמדייקים את הכתוב נפש כי תמעל מעל בד׳ וכחש בעמיתו. היינו מי שימעול מעל בד׳ בדברים שבין אדם למקום אז וכחש ויכפור גם בחבירו, נמצא זה וזה לא יעלה בידו.

לפי״ז יש לומר שישראל שבאותו הדור בימי החורבן בית המקדש חטאו בכפלים, היינו שעברו בזדון לבם על שני חלקי תוה״ק, בדברים הנוגעים שבין אדם לחבירו ובמה שבין אדם למקום, אבל עדיין לא הונח לנו מפני מה כתיב חטא חטאה ירושלים, למה תלה הכתוב החטא בירושלים, הנה במדרש איכה רבתי פ״א איתא, חטא חטאה ירושלים, וכי או״ה אינם חוטאים, אלא או״ה אע״פ שחוטאין אינו כלום, כלומר אין הקב״ה מדקדק עמהם כל כך,— משום שלא קבלו עליהם עול תורה ומצות, — וכמאמר הנביא עמוס ג׳: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם. משמע שבני ישראל נקראים כאן בשם המושאל ירושלים, וטעמא בעי למה משתמש הכתוב בשם ירושלים בשעה שבא להגדיל חטא ופשע של בני ישראל נגד כל אומות העולם שאע״פ שהם חוטאים אינו כלום נגד האשמה של ישראל, מפני מה לא כתיב בפירוש חטא חטאו ישראל?

וישלחם ביד פשעם. (איוב ח׳).

ונ״ל בזה דהנה כבר כתבו המפרשים מפני מה הגלה הקב״ה את ישראל מירושלים הלא היה יכול לענישם במקומם. אלא כל זמן שישראל האמינו כי לד׳ הארץ ומלואה וכי הוא ית״ש אדון כל הארץ הוא, אז לא נגלו מארצם, אבל כאשר בני ישראל הטילו ספק באמונת אבותם וכמעט שפסקו מלהאמין כי הבורא ית״ש הוא בורא ומנהיג לכל הארץ, וחשבו כי הם בעצמם אדוני הארץ ויכולים לעשות בה כאשר עם לבבם, הגלה אותם הקב״ה כדי להראות להם שהם בעצמם אינם בידם וברשותם ואף גם ארצם אין תחת ידם, רק הכל הוא בידי הקב״ה ברצונו נתנה להם וברצונו הגלה אותם מעל אדמתם, ואם ישיבו וירצו אותו אז ישיבם לארצם ולנחלתם.

גלות בא לעולם — ועל שמיטת הארץ. (אבות פ״ה).

חז״ל הסבירו לנו כי בעון שמיטת הארץ שבני ישראל מזלזלים במצות שמיטה, על ידי זה הם גולים מארצם, וכמו שכתוב בפרשת בחקותי: אז תרצה הארץ את שבתותי׳ כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם. וכפי שביאר האלשי״ך זצ״ל טעם מצות שמיטה, להראות כי הארץ אינה של האדם רק של הקב״ה ובידו לצוות מתי לעבוד אותה ומתי להניחה בורה. ומי שאינו משמט את הארץ בטח מדמה בדעתו כי האדמה שלו הוא וחושב כי כחו ועוצם ידו עשה לו את החיל הזה, ומי יאמר לו מה תעשה. לזאת העונש שלו הוא שיגלה מארצו ומאדמתו ויעזוב לאחרים חילו, אז יתבונן וידע כי בראשונה השי״ת

נתן לו את הארץ במתנת חנם על מנת שישמור חוקיו ותורותיו ינצור, וכאשר מעל בד׳ כחש בו שהוא אדוני הארץ ורצה לכפור בו שהוא הנותן כח לעשות חיל, אז נטל ממנו את אדמתו וגלה אותו מארצו, וכאשר ישיב לד׳ בכל לבו וישים בטחונו בו, אז בחסדי השי״ת ישיבנו לארצו כבראשונה.

ויתהלכו מגוי אל גוי.

לא רק מארצנו הקדושה גלינו מפני חטאינו אשר היינו מקטני אמנה ולא ידענו ולא הכרנו שהשי״ת משגיח עלינו תמיד וכי הוא הנותן לנו כח לעשות חיל, אלא גם מארצות גלותינו אשר נתישבנו בהם והיינו לתושבי הארץ, אם רק שכחנו שם אלקינו ואמרנו נהיה ככל הגוים אשר יושבים בארצותם כי גרים ותושבים אנחנו עמהם, לאשר כבר הננו גרים בארצם זה זמן רב ועל פי חוקות הארץ והמדינות יש לנו שווי זכיות ביחד עם כל תושבי וגרי הארץ, והתחלנו להתבולל ביניהם לילך בדרכיהם לעשות כמעשיהם ולחוג את חגיהם ושכחנו שם אלקינו אשר בצלו נחי׳ בגוים. גם אז נתקיים בנו, הם עם לבדד ישכון, משונה הוא עם ישראל משאר אומות ולשון, עמים אחרים כאשר יתבוללו עם תושבי הארץ ימצאו מנוחה שלימה יתערבו בגוים ולא נודע כי באו אל קרבינה, לעם אחד יתחשבו כמו מלידה ומבטן. אבל לא כן הוא עם ישראל, כל זמן אשר אנחנו יודעים שהננו לא מתושבי הארץ, רק בחסדי השי״ת מצאנו מרגוע ומנוחה בארץ לא לנו ועומדים ומצפים אנחנו להגאל ולשוב לארצנו, אז הננו שוכנים בשלוה ומנוחה, אבל בשעה שכבר הננו אומרים ככל הגוים בית ישראל הננו גרים ותושבים ככל גוי הארץ ולא נופלים אנחנו מהם, אז נתקיים בנו ובגוים לא יתחשב, אינם חפצים אומות העולם לחשוב אותנו גוי אחד בארץ כאחד מהם, עושים אותנו לגרים גרורים וזרים, עומדים עלינו בגזירות קשות ורעות עד אשר הננו מוכרחים לעזוב את הארץ ההוא ולנדוד לבקש מקלט ומקום מנוחה בארץ לא לנו. ככה היתה לנו בארץ הדמים שפאניא, וכמו כן בהרבה ארצות, גם אותן הארצות אשר הם היום מן העמים הנאורים גם הם גזרו לפנים גירוש על היהודים, והרבה שנים חלפו ועברו אשר רגל יהודי לא עבר ודרך בהם. וכן קרה לאחינו בארץ הדמים אשכנז בימינו, אשר היהודים כבר חשבו את עצמם שמה לאזרחי ארץ. הרבה מהם התבוללו עמהם, דברו את שפתם, התרגלו עם מנהגיהם, והם בעצמם הביטו על היהודים אשר באו מארצות אחרות כמו על גרים גרורים, עד אשר קם עליהם הרשע הצורר ימ״ש, שלל מהם כל זכיותיהם, גזל מהם הונם ורכושם ועשה אותם לעבדים, מי אשר עלה

בידו לברוח ולילך לגולה היתה לו נפשו לשלל, ואלו אשר נשארו בהארץ אשר כבר חשבו לארצם, רוב גדול מהם נאבדו מתחת השמים.

בהדי הוצא לקי כרבא. (ב"ק צ"ב).

ארצות הסמוכות לגבול אשכנז כמו פולין, טשעכין והונגריא וכדומה, הגם כי רובם הלכו בדרך ד' והיה בהם צדיקים ואנשי מעשה אשר הם בעצמם יכלו להגן על דורם בצדקתם ותורתם, עכ"ז גם הם נכבשו תחת יד הצורר וגם הם שתו מכוס התרעלה מחמת המציק. בתחילה לא הגלו מארצם למדינות אחרות רק הגביל להם אותו הרשע תחום המושב וסגר עליהם מקום מושבם בדלתים ובריח, והעמיד שומרים עליהם שלא יצאו איש ממסגרו, אבל כאשר ארכו הימים הגביר מדת הדין עליהם עד אשר כלה חמתו עליהם הצר הצורר, ושלחם לכליה רח"ל עד אשר נעשה קרחה בימינו בכרם ישראל, נתעקרו כמה מאות קהלות מישראל עד היסוד ואלפי רבבות קדושים וטהורים נהרגו על קידוש השם במיתות אכזריות, ד' ינקום נקמת דם עבדיו השפוך וינחם אותנו בכפלים.

— ב —

חטא חטאה ירושלים.

במס' יומא דף ט' אמרו חז"ל מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שהיה בו ג' דברים: ע"ז ג"ע ושפ"ד, ומפרש הש"ס, ע"ז דכתוב (ישעיה כ"ח) כי קצר המצע מהשתרע, א"ר יוחנן קצר מצע זה מהשתרר עליו שני רעים כאחד, ומפרש רש"י ז"ל, שני רעים שהעמיד מנשה צלם בהיכל, ועל ג"ע מפרש הש"ם דכתיב (ישעי' ג') יען כי גבהו בנות ציון וגו' א"ר יצחק מלמד שהיו מביאות — ומהלכות בשוקי ירושלים וכו' ועל ש"ד מפרש הש"ם דכתיב (מ"ב כ"א) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה.

הרי דכל ג' עבירות היו בירושלים, ומה נעשה בכל המדינה הכי בכל המדינה היו צדיקים גמורים רק בירושלים לבד עברו על ג' עבירות היותר חמורות, הלא איפכא מסתברא, אם בירושלים חטאו, בהעיר שבה מקדש ד' וגילוי שכינה ועשרה נסים נעשה בהם בכל יום, השכל מחייב שבשאר המדינה בטח חטאו עוד יותר מזה, מפני מה הזכירו רק חטאת ירושלים ולא החטא של כל המדינה.

דרך אמונה בחרתי. (תהלים קי"ט).

נראה לי לבאר בזה דאמנם כל העם לא היה נקי מחטא, אבל העם בגבולין שחטאו יכולים עוד להמליץ עליהם מה שאמרו שם חז"ל רשעים הם אלא שתלו בטחונם בהקב"ה, היינו שלעולם האמינו במציאת השי"ת ובהשגחתו על כל באי עולם, עכ"ז לא יכלו למשול ברוחם וחטאו, אבל סמכו את עצמם על ירושלים עיר הקודש, על אנשי ירושלים ועל הכהנים שהם יחלו את פני הקב"ה וירצו אותו שיכפר את החטאים והעונות של בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם, וזה הוא כוונת חז"ל: רשעים הם, היינו שעברו על התורה והמצות, אלא שתלו בטחונם בהקב"ה שימחול להם על כל עונותם בזכות הקרבנות ובזכות הצדיקים. אבל אנשי ירושלים הוסיפו חטא על פשע, לא די שחטאו גם הם ועברו על ג' עבירות החמורות אלא גם כפרו בהשגחת השי"ת, כדאיתא במס' סוכה דף נ"א במתניתין: הגיעו לשער היוצא ממזרח הפכו פניהם למערב ואמרו אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל, וברש"י שם, אבותינו בבית הראשון היו כופרים ולא היו פניהם לבית אלא אחוריהם אל היכל ד'.

לפי מה שביארנו לעיל משום החטא של העם שבגבולין לא היו גולין יען שהאמינו בהשגחת השי"ת על עמו וארצו, אבל מפני שאנשי ירושלים כפרו גם בהשגחתו ית"ש משום זה נחרב הבית וישראל גלו מארצם, זה שאמר הכתוב, חטא, היינו כל העם חטאו אבל ביותר חטאה ירושלים, שמלבד החטאים של כל העם הם כפרו ג"כ בהקב"ה. זה שאמר הילקוט חטאו בכפלים, היינו מלבד החטא של כל העם כפרו הם גם בהקב"ה, לכך גלה כל העם.

מה שהיה הוא שיהיה.

כעין ביאור זה הננו רואים בעינינו במדינה זו, שהרבה מבני ישראל בערי השדה ואפילו בעיירות גדולות ומטרפולין, אף על פי שמאמינים בהקב"ה כי יש אלקים בישראל ונתן לנו תורת אמת, עכ"ז הם עוברים בשאט נפש על גופי התורה, מחללים את השבת, מזלזלים בטהרת משפחה, יש מהם שאינם נזהרים ג"כ על מאכלות אסורות, הם סומכים את עצמם שתסור עונם וחטאתם תכופר על ידי משרתי ד', הם הרבנים וכלי הקודש אשר הם תומכים בהם, ואלו האחרונים לפי דעתם יתפללו אל ד' בעדם וכל חטאתם לפני ד' תטהרו. אבל לא פעם יקרה כי אותם הכלי קודש בעצמם מקטני אמנה הם ואינם עושים רצונם של אותם האנשים אשר שמו בטחונם בהם, והנם להם למפח נפש.

אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר. (ב"ב פ"ט).

אחד המיוחד מגדולי ישראל, רבן של ישראל רבי יוחנן בן זכאי השתמש במאמר הנ"ל, ושאלו רבותינו במסכת בבא בתרא אחרי שהיה מסופק אם לאמור או לחדול מה החליט בדבר, ומסיימי אמרה ומצא לזה סמך מקרא, כי ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם, השומע ישמע והחדל יחדל, מה שביארנו לעיל לענין ירושלים עיר הקודש בזמן בית הראשון אולי יש לכוון הדברים גם על הזמן הנוכחי, אלפי אלפים מאחינו בני ישראל שמו בטחונם בארץ הקדושה, הם תומכים ביושבי הארץ וחושבים כי על ידי זה לבד כבר יזכו לחיי העולם הבא, כי חיי נשמות אויר הארץ, ואמנם גם אנכי משתוקק לעזוב את חוץ לארץ ולחסות בצל כנפי השכינה בארץ האבות. אבל האם חושבים עכ"פ רוב יושבי הארץ כי עליהם לרצות את אבינו שבשמים להלוך בדרכיו ולשמוע בקול ד' בכח, אשר נתן לנו את תורתו כי ישרים דרכי ד', אוי לנו מה שקרה עם רוב יושבי הגולה, ולא אמרו באי הארץ בואו ונחשב חשבונו של עולם מה חרי האף הגדול הזה, יעיר ד' רוחו עליהם ותפקחנה עיניהם וידעו כי עם ד' הם ועיני ד' תמיד בארץ האבות, להגן עליהם, והיא אשר עמדה להם להנצל בימי הרעש והפקידה על כל הארצות, ולעמוד על הפרק לדון בדבר ממשלה יהודית בלתי תלוי'.

גמול ידי אדם ישוב לו. (משלי י"ב).

מדה כנגד מדה נעשה לאותו הדור, יען שחטאו בכפלים כנ"ל לכך לקו גם כן בכפלים, היינו לא די שנענשו במשקל כל חטאותם שזאת היו יכולים להענש במקום מושבותם בארצם, אלא שנענשו גם בזה שהוכרחו להגלות ולגור בארץ לא להם, ועל ידי הגלות ילמדו ויתנוכחו כי יש אדון לבירה וכי יש אלקים שופטים בארץ, ושפיר שייך בזה כי לקחו מיד ד' כפלים מכל חטאותיהם, לא חלילה שדיין האמת העביר עליהם את הדין להענישם יותר מחטאם, רק אם שילם להם כגמולם במקום מושבותם גם כן היו יכולים להענש די צרכם, וכפול הוא העונש אם הנענש מוכרח לעזוב את ביתו ולילך לגולה עם מקל נודדים, כי מקל מיוחד יש לנודד, אשר נדידה כשהיא לעצמה היא מקל חובלים, אבל הנענש מוצא כר נרחב להבין ולדעת כי עיני ד' צופות רעים וטובים, כמו מי אשר נאסר בבית האסורים אפילו בעיר מושבו גם כן עונש קשה הוא, אבל אם עוד גולים את הנאשם לבית אסירים במקום רחוק ממחנתו אז העונש קשה לו בכפל כפלים.

זורע עולה יקצור און. (משלי כ"ב).

עם ישראל בהגלותו לבין האומות תכבד הגלות עליו ביותר יען שחקר ומצא הסיבה אשר על ידה הגלהו ה' מארצו, שילם להם מדה כנגד מדה, לא להעם כולו ביחד כאיש אחד, רק לכל אחד ואחד לפי כובד חטאו ומעלו אשר מעל בד', הם לא האמינו בהשגחת השי"ת עליהם, לזאת נגלו מארץ ישראל אשר עיני ד' בה תמיד, ובאו לגולה אשר לפי דעתם הנפסדה ושכלם הגם חשבו כי בהיותם בארץ אויביהם בטח כבר הסיר השי"ת השגחתו מעליהם ומסרם בידי אדונים קשים אשר יתנהגו עמהם כפי טבעם ומזגם, כאשר ביאר בספר יערות דבש את מאמר חז"ל במסכת ברכות דף ז' על הכתוב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, ושאלו קינה מבעי ליה, אלא ד' אמר לו לדוד הנני מקים עליך רעה מביתך — היה לבו סוער — שמא עבד או ממזר יקום עליו שאינו מרחם עליו והיה מצטער מאד, כיון שראה שבנו רודף אחריו היה שמח ואמר מזמור, באשר סתם ברא מרחם על אבא. והקשה הגאון הנ"ל שמחה זו מה עושה הלא ראה שאבשלום בנו רדפו עד נפש ונהג בו מנהג אכזריות יותר מכל עבדים אשר אכזורים המה ולא ירחמו. ועוד אם הוא לא היה מתיירא מבנו אבשלום למה ברח לנפשו. ומבאר כי בעונשין יש ב' אופנים, יש שהעונש מגיע להאדם בכוונה ישר מאת השי"ת לענשו על חטאיו כדי להטיבו באחריתו, ויש אדם שמזלו רע וכפי מולד כוכבי השמים הוא לרוע, רק ד' מגן בעדו ומשדד מערכות השמים שלא יריעו לו אבל כאשר יחטא השי"ת מסלק השגחתו ממנו ומניחו למנהגו של עולם תחת כוכבי השמים וכסליהם, והם פועלים בו כפי מזלו לרעה.

זה גורלך מנת מדיך. (ירמי' י"ג).

ההבדל בין זה לזה הוא שבאופן ראשון העונש ינקה עונו ומקבל תשלום פרי חטאתו ואז טוב לו לעוה"ב, כי היסורים מכפרין עונותיו של אדם אבל באופן שני אין כאן עונש מיוחד רק סילוק השגחת השי"ת והוא כפי מזלו ומקרי טבעו קרה לו מה שקרה, לזאת ענשו עדיין בשלימותו ליום הגמול, לפי זה יש לבאר דברי חז"ל שמתחילה חשב דוד שיכול להיות כי כפי מזלו היה במערכה רעה למאד, רק ד' מגן בעדו להושיבו במקום נגידים, ועתה כאשר הקב"ה אמר לו להקם רעה מתוך ביתו חשב שהקב"ה יסלק השגחתו הפרטית ממנו ויניחו תחת מזלו אשר הוא לרוע לו, ועל ידי זה עבד או ממזר שהם אכזרים בטבעם יקימו עליו שהוא עונש כפי הטבע, אבל בראותו כי בנו רודפו אמר הלא מטבע הבן לחוס על אביו, א"כ אילו היה העונש מפאת

הטבע לא יתכן שיהי' בנו רודפו כי בטבע הבן חס על אביו לבלי להסב לו שום צער ונזק, לזאת עונש זה בטח הוא בהשגחה פרטית מבעל המשלם גמול וא"כ הרי מקבל בזה עונשו ונפטר מחטאותיו ויצא בזה לחפשי מק"ו משן ועין לכך שר מזמור לד'.

ויחן ד' אותם וירחמם. (מ"ב י"ג).

אנחנו נסיים בזה כי הוא מתאים למה שאמר דוד המלך ע"ה: גם כי אלך בגי צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי, היינו בזמן שהשכינה עמו השי"ת לא הסיר את השגחתו ממנו אז דוד לא יירא אפילו בשעה שהולך בגי צלמות, ומלבד סברת הגאון הנ"ל כי אז העונש נחשב לו לכפרת עון יש לומר גם כן יען שהשי"ת הוא אב רחמן ואם לא יסור השגחתו מהאדם אז אם יצר לו מאד ויכאיב נפשו עליו אז ישוב להקב"ה בכל לבו ויקרא לאביו שבשמים עד אשר השי"ת ירחם עליו, ישלח לו עזר מצר ויחלצו ממיצר.

משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. (שה"ש ב').

לזאת יש לומר שבני ישראל פחדו מאד אולי הסיר הקב"ה חו"ש השגחתו מהם ואז אפילו אם יזעקו לד' בצר להם לא ישמע תפילתם, לכך נחמם הנביא בכפלים, היינו מלבד מה שנחמם כי יש שכר לפעולתם וכי עתיד השי"ת לגאלם באחד משני הזמנים, בעתו אם לא יזכו חלילה, ואם יזכו ויעשו תשובה בלב שלם אז יחיש הקב"ה לגאלם לפני זמנו, ועל נחמה זו רמז להם הנביא באמרו: דברו על לב ירושלים וקראו עליה, כי מלאה צבאה, היינו שיגאלו בעת שיתמלא זמנה הקצוב, וזה יהי' אם לא יזכו בעיני ד' להגאל קודם לכן, או יגאלו קודם הזמן על ידי כי נרצה עונה, אם ירצו עונם על ידי תשובה ומעשים טובים, זאת היא נחמה יחידה שסוף כל סוף ירחם ד' על עמו ויגאל אותנו מהגלות המר בזמן אשר ימצא הקב"ה לנכון שכבר ראוים אנחנו להגאל, אבל נוסף על זה יש לנו עוד נחמה כפולה שאף בהיותם בארץ אויביהם בארץ לא להם לא הסיר השי"ת חלילה השגחתו מהם ולא מסרם לחוקי הטבע, אלא השי"ת בעצמו יעניש אותם כדי רשעתם לנקות אותם מעון אשמם, ובזה יקבלו תשלום פרי חטאתם, ואלה הם דברי הנביא שהנחמה הכפולה היא: כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, היינו שהשי"ת בכבודו ובעצמו ענשם ברחמיו המרובים ומידו היתה זאת להם.

דברי הנחמה של הנביא לא סרו מלבי ולא משו מפי כל ימי המלחמה הנוראה האחרונה, בשעה שרוב גדול מטובי עמנו היו במצור ובמצוק תחת יד

אויב קשה, הגרמנים הארורים, אשר פשטו ידם בכל הארצות סביבותיהם ושפכו כל חמתם על אחינו בני ישראל אשר היו ממש נתונים למכה ולחרפה להרג ולאבד, דמינו כי יש לנו להתנחם כי רחמי השי״ת חופפים עלינו ולא יסיר חו״ש את השגחתו גם מאחינו שבויי חרב, אבל אהה עונותינו ילכדונו כי יד ה׳ נגעה בנו למסור את אחינו ואחיותנו אלפי אלפים ילדים שלא טעמו טעם חטא בידי אומה שפילה אשר הביא רבים מבני עמנו לדאוג כאלו חו״ש הסיר הקב״ה השגחתו מאתנו, הן יקטלנו לו איחל כי עד מהרה יבוא יום נקם להנקם מצריו עד אשר יגאל אותנו בקרוב וישלח לנו גואל צדק במהרה.

סתרו יושר עצתו אמונה פעולתו אמת.

שמעתי בשם האדמו״ר מקאצק זצ״ל שפירש דברי הפייטן הנ״ל הגם שלפעמים היושר של הקב״ה נסתר ונעלם מאתנו, כי אין אנו יכולים להבין כיצד הקב״ה מתנהג עם בני ישראל על כל זה העצה היותר טובה היא להאמין בהקב״ה שפעולתו אמת וכל מה שהוא עושה עמנו הוא לטוב לנו כל הימים, מי יתן ויעשה הקב״ה עמנו ח ס ד י ם ט ו ב י ם , היינו שגם אנחנו נכיר ונודה כי טוב לנו.

ובזה יש להבין מה דכתיב דברו על לב ירושלים וגו׳ מדוע דוקא על לב ירושלים ולא על לב כל העם, ועל פי הנ״ל יש לומר יען כי עיקר הסיבה שגלו מארצם הוא החטא של אנשי ירושלים ועל ידם נגלה כל העם, לזאת הנביא מנחם את בני ישראל כי אם אך תתכפר חטא ירושלים אף אם לא תתכפר עוד חטא של כל העם עכ״ז כבר יגאלו וישלמו בעד עונותיהם בארצם הם, כל אחד כפי החטא שלו.

— ג —

חלק לבם עתה יאשמו.

יש לומר עוד בזה מפני מה נענשו רק על חטא של ירושלים ולא על אשמת כל העם, לפי שבזמן בית ראשון לא היה אצל העם שנאת חנם וא״כ אע״פ שעברו על עבירות היותר חמורות עכ״ז נאמר עליהם חבור עצבי אפרים הנח לו, וכדרשת חז״ל שבשעה שיש אחדות בישראל הקב״ה מאריך אף להם, זה היה רק בגבולין אצל העם, אבל בירושלים אצל נשיאי ישראל עליהם כתיב היו שרי׳ כאילים לא מצאו מרעה, וכדרשת חז״ל במסכת שבת דף ק״ט מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה כך וכו׳ פירוש כל אחד מהשרים הביט ומצא רק שפלותו של חבירו, רק החסרונות ומגרעות של רעהו מצאו

וראו, ומתוך כך באו לידי שנאת חנם, לזאת נתפסו אנשי ירושלים על כל חטאותם כמו שאמרו במסכת שבת דף הנ"ל לא חרבה ירושלים אלא מפני שביזו בה ת"ח.

לפי"ז יש לפרש מה שאמר הנביא נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, ידוע הוא כי בלשון עם נקראו דלת העם לא הרוזנים ושרים, להעם אמר הנביא כי מדת אלקים, היא מדת הדין, גם כן צוה לנחמם שאין להאשימם כל כך, יען כי העם, הם דלת העם, הוא באחדות גמור, וממילא עם ד' המה, כי כבר כתבה התורה ואהבת לרעך כמוך, אני ד', בזמן שיש אהבת ישראל בין אדם לחבירו אז ד' הוא מלכם, לזאת צוה השי"ת לנחמם בכפלים כי יגאלו בני ישראל מארץ שביים ועוד ישובו לארצם ויבנו בית הבחירה, ועוד נחמה כפולה להם שלא נגלו מארצם בעונות שלהם רק על ידי אשמת שריהם, אשר עליהם נאמר: שאין האשמה תלוי אלא בראשים.

זה שאמר הנביא חטא חטאה ירושלים, כי לפי חיבת הקודש הן טומאתן, והנביא עומד ומשמיע שרק מפני חטאת ירושלים, היינו העון של שנאת חנם אשר היתה בין השרים, על ידי זה נגלו מארצם ולא מפני חטאים אחרים, כדי שנדע במה לשוב להשי"ת ואיך לתקן את המעוות, כמו שאמר הכתוב חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, וכדרשת חז"ל מפני עון שנאת חנם נמכרתם לידי אויביכם, ולא בכסף תגאלו היינו לא במצות אחרות תגאלו רק עליכם להסר את השנאת חנם מכל שדרות העם וגם מבין השרים.

גם יש לומר שהנביא מכוון את דבריו גם להדור שלנו, שנדע כי לא במקרה חרבה ארצנו אלא חטא חטאה ועל ידי זה נגזר עליה גלות, ואם חפצים אנחנו באמת לבנות חרבת ירושלים עלינו לתקן מקודם את החטא אשר על ידה נחרבה, ואז יעלה בידינו לבנאה מחדש, בנין קבע כיתד במקום נאמן ולחזור את עטרה ליושנה תפארת ירושלים ציון בית תפארתנו ולבנות בית המקדש על תלו.

כי מלאה צבאה כי נרצה עונה.

נראה לי עוד בזה הענין לבאר דברי הנביא שאמר לנחם את בני ישראל שכבר הגיע זמנם להגאל, אשר לכאורה תקשה לנו אם אמנם כבר הגיע זמן הגאולה מפני מה לא נושענו זה כמה אלפים שנה, אחרי אשר גם כבר נתכפר עונה של ירושלים, ויש להסביר הענין למה הדבר דומה לאיש שהיה נצרך ביותר לכסף ונתרצה לו עשיר מפורסם והניח בבנק סכום גדול על שמו ומסר לו פנקס מלא מחאות ואמר לו המעות אשר נמצא בהבנק על שמך הם

מסורים לך, ובידך להשתמש בהם מתי שתצרך אם אך תחתום את שמך על המחאה כהוגן ותמציא את המחאה להסוכן באופן הראוי, אבל עליך להשתדל לכתוב את המחאה בכתיבה תמה ונקיה, גם עליך לדקדק לערוך את החתימה כראוי, אז המעות יהי׳ מסורים בידך, אבל אם לא תשים עינא פקוחא לערוך את המחאה כהלכה אז אפילו אם אלף אלפים דינרי זהב יהי׳ מונחים בהבנק על שמך לא תשיג מהם אפילו דינר אחד. האיש הזה כבר לא הרגיש כל כך הסרון כים שלו כי ידע שבכל עת וזמן בידו להשתדל לצמצם את עצמו ולדקדק שיעשה ויסדר המחאה כראוי ואז ישיג מבוקשו. וכבר אמרו חז״ל במס׳ כתובות דף ס״ד ובעוד מקומות כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. ובמדרש רבה בראשית פס״ה, לא דמי ההוא דחמי סולגיתיה פניא וכפין לההוא דחמי סולגיתיה מליא ושבע. מדברי חז״ל אלו משמע שאע״פ שאינו אוכל מהסל שלו מחמת איזהו סיבה עכ״ז בידעו רק שיש לו פת בסלו ובידו לאכול כשירעב כבר הוא כאילו שבע.

כמו כן הנביא אומר לבני ישראל שבאחרית הימים, ודברי הנביא הם נצחיים וראוים גם לאנשי הדור שלנו, אל תתיאשו חלילה מרוב הפורעניות של צר הצורר אתכם, עליכם לדעת כי קץ לכל צרותיכם תלוי רק בכם, ובידכם לקרב את הגאולה ולשום פדות לנפשיכם, כי כבר נתמלאה הסאה של הגלות שלכם וגם כבר נרצה עונה של ירושלים, אבל צריכים אתם לשוב לד׳ בכל לב, כמו שאמרו חז״ל במסכת סנהדרין דף צ״ז ע״ב כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים, וא״כ הגאולה בידכם, וכבר יש לכם פת בסלו ואין לכם להצטער כל כך.

בין כך ובין כך נגאלין.

ויש לפרש שנחמת הנביא בכפלים הוא. שהבטיח לנו שבכל אופן יגאלו ישראל כמו שאמרו במסכת סנהדרין דף צ״ז ע״ב אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו — היינו אם ישראל לא יעשו תשובה ברצונם הטוב — הקב״ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב. זאת היא נחמה יחידית שאף על פי שעל ידי מלך קשה כהמן, יסבלו עם בני ישראל הרבה, היינו בין העם ובין גדולי האומה כולם יחד יפלו בידי הצורר אותם, הגם שלהמן הראשון לא עלתה בידו לשלוח יד ביהודים, כי כולם כאיש אחד קיימו וקבלו עליהם ועל זרעם מה שקבלו כבר על הר סיני. אבל מי יודע אם גם בדורות האחרונים גדולה תהי׳ הסרת הטבעת מכל הנביאים וחכמים, וישיבו לד׳ בעוד מועד, כאשר לדאבונינו ראינו בעונותינו עלתה בידי הצורר שבימינו

לכלות חלק גדול מעמנו, עכ"ז נחמה היא בזמן שהנביא מבטיח לנו שזאת היא חבלי לידה של גאולת ישראל, ועל ידי החבלים הנוראים הללו ילד שעשועים יולד לנו, עם ישראל אשר נתהפך לגוי קדוש ממלכת כהנים משוחרר בלתי־תלוי בארץ האבות, אבל נחמה כפולה מבשר לנו הנביא שבידינו הוא למנוע את המלך קשה כהמן שלא יוכל ליגע בנו לרעה, והוא כי עלינו לקדם את פני הרעה ולשוב בכל לב ונפש לאבינו שבשמים בלי חמת המציק, אז הידים ידי עשו לא ישלטו בנו ונהפוך תהיה כי ישלטו היהודים בשונאיהם ובדורשי רעתם.

— ד —

כל הכתוב לחיים בירושלים.

יש לנו להתבונן בדברי הנביא אשר הורה באצבע על הדור שלנו, לפי מה שביארנו שירושלים הוא שם נרדף על טובי וגדולי ישראל, באמרו הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו, הנביא מדבר מזמן הנוכחי שבני ישראל נתחלקו לשתי מפלגות, אלו אשר נדגלים בשם ציון הוא הישוב החדש אשר בארץ ישראל אשר רובם חושבים כי זרועם הושיע למו ובידם לגאול את הארץ, אבל גם בהם נמצא יחידי סגולה אשר עוד רד עם אל ועם קדושיו נאמן, וישנם גם יושבי ירושלים עיר הקודש אשר מחזיקים בתומתם, בני ישוב הישן המחזיקים בנושנות, החדש אסור להם בכל מקום, והם מחזיקים בתורת משה לפי המסורה כאילו היום קבלוה בסיני ובשם אלקינו נדגול.

שוא להם תשועת אדם ואפילו ממשלה יהודית בלתי תלוי' מידי בשר ודם זרה להם, הם מחכים לביאת המשיח בפשטות, שאליהו הנביא יבוא ויבשר לנו בדבר ביאת משיח בן דוד גואל צדק במהרה בימינו, ולמחרתו בן דוד יבוא ויגאלנו רוח אפנו משיח ד'.

ירושלים עיר האמת. (זכרי' ח').

ידוע הוא שלשון נשאר שייך על חלק יפה ומעולה, ולשון נותר שייך על חלק רע ושפל, גם לשון נשאר היינו בכוונה, ונותר הוא במקרה שלא בכוונה, זה שאמר הנביא יגיע עת שאין חפץ בה שרוב יהודי הגולה ימצאו בידי אדונים קשים, ארץ ישראל תשאר לפליטה גדולה למרות חמתו של הצורר, והיה הוא לשון שמחה, שבאפילה גדולה זו תזרח אור לבני ישראל בארץ אבותם, הנשאר בציון הוא שאר ישוב בניך שנמצאים במחנותם, הם שמדגילים אותם בכוונה להראות כי גם בתוכם ד' וכי גם הם קדושים הם,

והנותר בירושלים הם אפילו הפחות והגריע שבאנשי ירושלים, הם שוים לענין זה כי קדוש יאמר להם, והנביא מסיים כי שארית יעקב אשר בקרב עמים רבים, כאילו כבר בלעוה הלגיונות ומתיעצים להם להתבולל בתוך העמים להציל את נפשם מצר הצורר אותם, שארית הפליטה זו לא תשאר בקרב העמים ולא נודע כי באו אל קרבינה, רק מגמתם ושאיפתם תהי׳ לבוא לארץ אבותם לבנות בית ישראל מחדש, והנביא מייעץ אותם כי כל אלו שנכתבו לחיים בימי הרעש הללו, ונשארו אחד בעיר ושנים במשפחה בכל ערי הנדחות הללו, עליהם לא להרם נס ציונה רק להתחבר עם תושבי ירושלים, כי בשום אופן שבעולם אין אנחנו יכולים לאמר נהי׳ ככל הגוים בית ישראל, עם של אכרים עובדי אדמה, שותלים ונוטעים מיבשי ביצות ומיישרי דרכים, לא די לנו לבנות חרבות הארץ רק חרבות ירושלים הרוח והנשמה. אין אנחנו יכולים להשליך מעלינו נזר הקודש עטרת תפארת של ממלכת כהנים וגוי קדוש, טועים אלו אשר אינם חפצים להחזיק את שומרי חומת ירושלים בני ישוב הישן, מתרומת הכסף אשר בעד ארץ ישראל, כי אמנם הם ישנם נטורי קרתא דירושלים וכל הישוב, כאשר גזר ואמר גדול האומה עזרא הסופר לתת מנת להמחזיקים בתורת ד׳, כי כל זמן אשר אנחנו מחזיקים בירושה זו היקרה לנו מפז, יש לנו זכות הקיום עד עולם, ואפילו ימתיקו סוד כל הארצות ביחד חלילה להכחיד אותנו מן הארץ כל כלי יוצר עלינו לא יצלח, תתקיים בנו והי׳ זרעך כעפר הארץ, מה עפר זו הכל דשים עליה אבל סוף כל סוף העפר מכסה על הכל והיא נשארת קיים לעולם, כמו כן הוא עם ישראל. אבל אם חלילה נשליך מעלינו עול מורשה קהלת יעקב מה אנחנו כי קטן יעקב ודל.

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. (תהלים קכ״ב).

על דרך שביארנו עד כה יש לפרש ג״כ מה שאמרו לו חבריו לר״ע שני פעמים עקיבא נחמתנו, ובכלל יש להבן כל המאמר שם במס׳ מכות, שר״ג וראב״ע וכו׳ ור״ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי, התחילו בוכים ור״ע משחק, אמרו לו עו״כ הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלקינו שרוף באש ולא נבכה, א״ל לכך אני משחק ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

בע״י שם מפורש שהם אמרו לו ארם שהחריבה בית מקדשנו גדלה והצליחה בשתים, אחת שבית תפלתם נבנה על תלו ויכולים לבוא שם להשתחות לעצביהם. והשני׳ שהם יושבים בטח ושאנן ושלוה והשקט ואין הקב״ה נוקם

מהם נקמתו, ואינו זוכר להם את יום ירושלים להנקם מהם אשר עשו בביתו, ובישראל הוא להיפוך אל היפוך, חומת ירושלים נפרצה ובית המקדש נחרב, ואם כבר שפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים כדי להציל את שארית ישראל, היה להם לשארית הפליטה לפחות להנצל מכמה הרפתקי דעדו עלייהו, אבל אמרו כי על צרת עצמם הם מוותרים ובטוחים כי השי"ת יושיע להם מכל רעותם, אבל הם בוכים ותצר להם מאד על אשר הדום רגלי אלקינו היה לשרפת אש ומדור לחיות השדה ואין חילול השם גדול מזה.

את זה לעומת זה עשה אלהים.

במה אמנם גדול כחו של עשו אמרו לנו חז"ל במס' מגילה דף ו' א"ר יצחק קיסרי וירושלים אם יאמר לך אדם שחרבו שתיהן אל תאמין, ישבו שתיהן אל תאמין, חרבה קיסרי וישבה ירושלים, חרבה ירושלים וישבה קיסרי תאמן, שנאמר אמלאה החרבה, אם מלאה זו חרבה זו, אם מלאה זו חרבה זו, רנב"י אומר ולאום מלאום יאמץ, נמצא כל כחה של ארם היא מה שירושלים חרבה, ומפני מה אמנם חרבה ירושלים שעל ידי זה תתמלא קיסרי, היא מפני דבריו של יצחק אבינו שאמר לעשו והי' כאשר תריד ופרקת עלו מעל צואריך, וכמו שפירש רש"י ז"ל: כלומר כשיעברו ישראל על התורה—ופרקת עולו, נמצא שעל ידי שעברו ישראל על התורה נחרב בית המקדש ונתמלא קיסרי, זאת אשר השיב להם ר"ע אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כו"כ, הן ביד בני ישראל הוא לעשות רצון אבינו שבשמים וממילא יתקיימו דבריו של אבינו יצחק לעשו ואת אחיך תעבוד, תבנה ותכונן ירושלים עיר הקודש ועל ידי זה תחרב קיסרי, אז ישראל ישכון לבטח וישמח צדיק כי חזה נקם באויבי השי"ת, ויש לנו לשחוק כי אין הדבר תלוי אלא בנו וגורל נפשנו מסור בידינו.

אל תהי ראש לשועלים. (אבות).

בדרך זה יש לבאר ג"כ הענין מה שראו שועל יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור"ע משחק וכו', שועל זה היה מרמז להם על שהיו מלעיבים במלאכי אלקים, היינו תלמידי חכמים, כמו שמפרש בספר יד צר, כי טבע השועל אשר יוריד ראשו בין רגליו, על זה מרמז התנא הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים, מוטב להדבק במדת הארי שדרכו להגביה תמיד השפל והפחות ולהתרחק ממדת השועל שמוריד גם ראשו ומשפילו לארץ, לזאת בשעה אשר השפילו כבוד הזקנים ות"ח ואחזו במדת השועל נראה להם שועל זה יוצא מבית קה"ק.

יש להוסיף עוד בזה כי נרמז להם שלא בלבד שתלמידי חכמים לא נהגו כבוד זה בזה, אלא גם הקטנים והפחותים שבעם בזו את ראשי ומנהיגי עדה, גדולי הדור ארזי לבנון אדירי תורה, על דרך הכתוב שועלים שועלים קטנים מחבלי כרמים, היינו צעורי הצאן שלא באו עוד לכלל זקנה גם הם מחבלים כרם ישראל במפעלם, על זאת בכו גדולי ישראל, כי במצב כזה של פירוד לבבות ובזיון התורה ותלמידי חכמים, ספק גדול הוא אם יש עוד תקוה לישראל שיגאלו. ואולי ראו ברוח קדשם גם הדור שלנו שהצעירים יתפרדו מן הזקנים ויבנו להם במה בפני עצמם, גם הטובים שבהם שישארו אחד בעיר ושנים במשפחה יעזבו את הקהלות של אבותיהם וזקניהם רק ידגלו בשם הילדות, ודבר זה נרמז להם במה שראו השועל יוצא מבית קדשי הקדשים היינו השועלים קטנים יצאו מבתי כנסיות ובתי מדרשות קדשי האומה ובנו להם היכלות לפי רוח הזמן בשם צעירי ישראל. אבל ר"ע השיב להם כי עת צרה היא ליעקב וממנה יושע, כי בזה אשר קרה כבר נתקיימה נבואתו של אורי' ויש תקוה שתתקיים ג"כ נבואתו של זכרי', ועוד ישובו בנים לגבולם, הצעירים הללו שיבה תיזרק בהם, וירגישו את צער האומה שבנין ילדים סתירה היא, אך עליהם להחזיק במעוזם וללכת בצעדי זקני האומה ולהעשות חטובה אחת בעולם גוי אחד בארץ לקדש שם שמים ביחד, כמו אברהם אבינו ע"ה ויצחק בנו שנאמר בהם וילכו שניהם יחדיו, ומטבע הטביע אאע"ה בזרעו אחריו שזקן וזקנה ובחור ובתולה ילכו שלובי זרוע לבנות את בית ישראל על יסודי התורה והמסורה.

ירהבו הנער בזקן.

ביאור דברי התנא ר"ע הוא על פי מה שאמרו חז"ל במסכת חגיגה דף י"ד: שמונה עשר קללות קילל ישעי' את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן והנקלה בהנכבד, זאת היתה קללה האחרונה שנערים יבזו את הזקנים, ואם אנו רואים שכבר שועלים יוצאים מבית קה"ק, לפי מה שביארנו לעיל נמצא כי כבר נתקיימו כל הקללות, כי ענין השועל מרמז שנערים ילבינו את הזקנים, באותה שעה נתקיים בנו נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, כמו שפירשו במערבא נפלה לא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל, היינו שכבר נפלה עד הדיוטא התחתונה אשר אין עוד מקום לנפול יותר, לזאת כבר הגיע העת להתנער מעפר ולקום לתחי' ואין הדבר תלוי אלא בנו ועלינו לחזור ולשוב אל אבינו שבשמים שיעורר רחמיו המרובים ויקבל אותנו ברחמים, ומתאר הנביא אותנו „בתולת ישראל", היינו הנערים-

שמבזים את הזקנים או האנשים שתש כחם כבתולה בתורה ובמצות, ועכ"ז מתיהרים נגד תלמידי חכמים וגדולי ישראל העמוסים בתורה ובמצות, עליהם לשוב על חטאם זה ולשמוע לדברי הזקנים, ואז תקויים בנו ויאספו כל ישראל חברים, אם כולם יקבלו עליהם להיות חברים מקשיבים לקול הורים ומורים, אז יאספו מן הגולה וישיבו בנים לגבולם, על ידי גואל צדק.

זה שאמר להם ר"ע עד שנתקיימה נבואתו של אורי' הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי' בידוע שנבואתו של זכרי' מתקיימת, מה היתה נבואתו של זכרי': 'עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, ידוע הוא שלשון „ישבו" הוא בשלוה ובמנוחה, הנביא מבשר שיבוא יום שזקנים וזקנות ישבו ברחובות קריה ירושלים בלי שטן ובלי פגע רע, היינו שלא ירהבו עוד הנער בזקן, ונערים יכבדו את הזקנים ויטו אוזן לדעת התורה שלהם, ויחן ישראל בלב אחד כאיש אחד לאביהם שבשמים, וזה שכפלו לו עקיבא נחמתנו היינו לא בלבד שבני ישראל ישובו לארצם אלא יעשו תשובת המשקל ונערים יכבדו את הזקנים, והיא נחמה כפולה ומכופלת כי תקויים בנו והשיב לב בנים על אבותם, גם נחמם כי להחיש יום הגאולה הדבר תלוי רק בנו לעורר אהבת המקום על ידי אהבת ישראל, ואז יכירו וידעו כולם כי הר ציון ששמם מקודם הוא על אשר „שועלים הלכו בו", הם חפצו להיות מנהיגי עם והתקיים בהם שיחת העולם: כד רגז רעיא על ענא עביד לנגדא סמיותא, עד אשר נפתחו עיניהם וראו את הדרך אשר עליהם ללכת בה, ויזהרו לבלי להיות עוד מלעיבים במלאכי אלקים, גם רמז להם ר"ע לדרשתו: את ד' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, כאשר הזקנים ותלמידי חכמים יהי' המנהיגים בעם אז ישראל ישכון לבטח, ותקויים בנו דברי המדרש על הנבואה של ולאום מלאום יאמץ, מלכות אדום תהי' עזה וקשה בתחילה בעולם הזה, ורב יעבוד צעיר לימות המלך המשיח.

— ה —

אומללה יולדת השבעה. (ירמי' ט"ו).

איתא בפסיקתא רבתי פכ"ו ענין נחמה בכפלים הנביא ירמי' מספר כשהייתי עולה לירושלים נשאתי את עיני וראיתי אשה אחת יושבת בראש ההר, לבושיה שחורים ושערה סתור, צועקת ומבקשת מי ינחמנה, ואני צועק ומבקש מי ינחמני, קרבתי אצלה ודברתי עמה, ואמרתי לה אם אשה את דברי עמי, ואם רוח את הסתלקי מלפני, ענתה ואמרה לי אינך מכירני, אני היא שהי' לה שבעה בנים ויצא אביהם למדינת הים, עד שאני עולה

ובוכה עליו, הרי בא הנביא ואמר לי נפל הבית על שבעה בניך והרגם, איני יודע על מי אבכה תחלה ועל מי אסתיר שערי, עניתי ואמרתי לה, אין את טובה מן אמי ציון שהיא עשויה מרעה לחית השדה, ענתה ואמרה לי אני אמך ציון, אני היא אם השבעה, שכן כתיב אומללה יולדת השבעה, אמר לה ירמיה דומה מכתך למכתו של איוב, מאיוב נטלו בניו ובנותיו וממך נטלו בניך ובנותיך, מאיוב נטלו כספו וזהבו וממך נטלו כספך וזהבך, את איוב השליכו לתוך האשפה, ולך עשו אשפה של זבל, אמר הקב"ה כשם שחזרתי ונחמתי את איוב כך אני עתיד לחזור ולנחמך, לאיוב כפלתי בניו ובנותיו ולך אני עתיד לכפול בניך ובנותיך, לאיוב כפלתי כספו וזהבו ולך אני עתיד לעשות כן, את איוב נערתי מן אשפה ועליך הוא אומר התנערי מעפר קומי. (ישעי' נ"ב). בשר ודם בנה אותך בשר ודם החריבך, אבל לעתיד לבוא אני בונה אותך, שכן כתיב בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס, ונאמר ופדויי ד' ישובין ובאו ציון ברינה.

ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי. (ירמי' ח').

לוא נתגלה לנו הנביא ירמי' כי אז ראינו אותו ממרר בבכי על עם ד' כי נפל שדוד לפני האויב בימינו, אולי עלינו מרמז הנביא באמרו בשר ודם בנה אותך בשר ודם החריבך, כל זמן שהבנין שלנו הוא על ידי בשר ודם, הוא רק בנין עראי דבר שאינו של קיימא. אבל אם נשים בטחונינו בהקב"ה שהוא יבנה בית ישראל כמו שכתב בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס, אז הבנין שלנו יהי' בנין עדי עד.

ומה שאמר הנביא בשם הקב"ה לך אני עתיד לכפול, נראה שמרמז להנחמה כפולה של הנביא ישעי' לפי כל הפירושים. והנה מה שאמר לאיוב כפלתי בניו ובנותיו, במס' בבא בתרא דף ט"ז איתא מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב א"ל נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופיין, ובאגדת המהרש"א שם למה לא מקשה על הבנים מפני מה לא הוכפלו שהרי גם שמותם לא נזכר בקרא כפול, ובעיון יעקב שם מתרץ די"ל שהוכפלו בתורה ובמעשים טובים, הרי דגם בניו ובנותיו של איוב שאמר הנביא שהוכפלו לא היה בכמות אלא באיכות, לכך יש לומר שגם הנחמה לציון מה שאמר ולך אני עתיד לכפול בניך ובנותיך, הכוונה היא על האיכות שלא בלבד שישובו בנים לגבולם אלא גם יעשו תשובה ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים, היינו שכמו במים אין שום פירוד והוא אחדות גמור כמו כן יעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים.

שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו.

במסכת שבת דף פ"ז ובעוד כמה מקומות אמרו חז"ל כן, ואחד מהג' דברים הוא שבר את הלוחות, ומנא לן דהסכים הקב"ה על ידו שנאמר אשר שברת ואמר ר"ל יישר כחך ששברת. יכולים אנו לתאר לעצמנו כי לא כל הזקנים והחכמים נחה דעתם משבירת הלוחות, ואולי גם הרבה מהם התרעמו על משה רבינו ע"ה בזה, כדאיתא במדרש אגדה יהושע ושבעים זקנים תפסו בידיו — של משה — שלא ישברם ולא יכלו לו, אמר הקב"ה תהא שלום באותו היד דכתיב ולכל היד החזקה אשר עשה משה. וכאשר נראה מסוף הפסוק שפירש רש"י ז"ל על לעיני כל ישראל, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברה לעיניכם, משמע מזה שדעת בני ישראל לא הסכימה בזה לדעת משה רבינו, לכך תספר לנו התורה הקדושה בשבח משה רבינו שאף על פי שהיתה זאת נגד רצונם על כל זה עשה משה רבינו לעיניהם לקנא קנאת ד' צבאות למנוע התורה ממומרים, ואף שדעת הבריות לא היתה נוחה מזה אבל דעת הקב"ה השלימה לדעתו כנ"ל שנאמר אשר שברת — יישר כחך ששברת.

כסף נבחר לשון צדיק.

כבר תמהו המפורשים האיך דרשו חז"ל אשר לשון יישר הרי כמה כתובים בתורה שכתיב אשר ואינן לשון אושר. ונ"ל לפרש שעיקר דרשת חז"ל הוא מזה שהזכיר הקב"ה למשה בכלל „אשר שברת", כי אם אין דעת המקום היתה נוחה ממשה בזה, לא היה מזכיר לו כלל את העולה אשר עשה, כי אם חטא משה במה ששבר את הלוחות, אז בטח תיכף היה עשה תשובה, כמאמר חז"ל אם ראית ת"ח שסרח אל תהרהר אחריו שבודאי עשה תשובה, וכבר אמרו חז"ל במסכת ב"מ דף נ"ח ע"ב יש אונאה בדברים, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, וא"כ למה אמר הקב"ה למשה אשר שברת, הלא היה די אם אמר לו: את הדברים אשר הי' על הלוחות הראשונים, ואם אנחנו רואים שהזכיר הקב"ה למשה אשר שברת, מזה יש להוכיח שדעת המקום היתה נוחה מזה, ודרשו לשון נופל על לשון שבזה אמר לו יישר כחך ששברת.

ומה שנעשה הוא שיעשה.

כאשר נביט בעין חודרת ונאמין כי אין דבר במקרה, רק הכל הוא בהשגחה פרטית, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה כי אם מכריזין עליו מלמעלה, הננו רואים כי גם בימינו שברו בני בניו של משה את הלוחות מדעתם שלא

ברצון הרבה זקנים וחכמים, ואולי יש בזה לדמות למה שהוסיף משה יום אחד מדעתו, כי גם חוג ידוע של ראשים ומנהיגים חשבו כי אין להרהר אחר אלו אשר מנשאים את נפשם לשוב אל אדמת ישראל, עד אשר יבואו אל המנוחה ואל הנחלה. ואז יעלה בידי שומרי חומת הדת להטותם לשמור ולעשות על פי התורה והחוקים ומשפטים.

אמנם קבלה בידינו כי אנן פועלי דיממא אנן והיום אם בקולו תשמעו, ואבותינו קבלו את התורה במדבר טרם באו אל ארץ חמדה נחלת צבי, אבל כנראה הסכימה דעת המקום עם אלו אשר נשאו נס ציונה כי בחר ד׳ בציון למקום מקלט ובירושלים תהי׳ פליטה לכל אלו אשר ד׳ הצילם מידי הצוררים, אשר אמרו להשמיד להרוג ולאבד את כל אחינו בני ישראל בכל ארצות פזוריהם, ואחינו הנמצאים בארץ אויביהם במחנות הפליטים אשר תחת ממשלת המנצחים במלחמה, גם הם שמים פניהם אל אדמת הקודש למצוא מקום בטוח תחת כפת רגליהם, ולא יוסיפו בני עולה לענותם כאשר בראשונה. הגם כי ממשלת בריטניא אשר בידה נמצאת כעת ארצינו הקדושה ממאנת לפתוח לנו שערי ארץ ישראל לרוחה, על כל זה הננו רואים כי עת פקודה הוא, לא בא צר ואויב בשערי ירושלים, למרות שנאתו הגדולה לעם ישראל, וכבר היו חיילותיו קרובים לגבולות ארצינו, ולב כל אחד מאתנו יתר בקרבו כי עוד מעט יתפשטו צבאות רשע על אדמת ישראל לנטוש ולהרוס את אשר נבנה על ידי צעירי עמנו בזיעת אפם. אבל השי״ת בחסדיו המרובים לא פנה לאלה קלי הדעת אשר אומרים כי זרועם הושיע למו, לא הסיר השגחתו מאדמת הקודש והניע את לבבות הרשעים שיפנו מקודם לכבוש ארצות אחרות אשר שם נפלו שדוד ולא הספיקו עוד לחזור אל אדמת ישראל.

ויש להתאים בזה את הכתוב אשרי הגבר אשר שם ד׳ מבטחו, שלכאורה קשה מפני מה שינה הכתוב בזה מלכתוב בפשיטות אשרי הגבר אשר יבטח בד׳, ושמעתי מפרשים כי כוונת הכתוב הוא לפעמים יבטח אדם להושע על ידי איזה סיבה אשר באמת לא נכון הדבר שאדם יתלה בטחונו בשום סיבה רק עליו לבטוח בד׳, אבל עכ״ז ימלא השי״ת מבוקשו ויעזור לו על ידי אותה סיבה אשר בטח, זה לאות כי מעשיו רצוים, לזאת אף על פי שהרבה רוח והצלה לפניו ית״ש לעזור להאדם אשר בוטח בו, על כל זה ימלא השי״ת מבוקשו מכל וכל, זה כוונת הכתוב אשרי הגבר אשר שם ד׳ — לו — מבטחו, ועזר לו על ידי אותה הסיבה אשר בטח בה, זה ממש קרה עם אחינו אשר בחרו להם מקלט בטוח את ארצינו הקדושה, הגם כי יודעים אנו אם חלילה

לחם הצורר על הארץ הקטנה זו, לא יכלו תושביה להמלט, עכ"ז מילא הקב"ה את בטחונם ועשה את הארץ הקטנה וחלושה למקלט בטוח יותר מהארצות הגדולות עם חיל צבא מרובה כמו צרפת וכדומה.

בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס.

ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם, אנחנו מאמינים בני מאמינים בטוחים כי פקד ד' את ארצו לבנות חורבות ירושלים ולנטוע את האדמה העזובה והשוממה זה אלפים שנה, ואחרי אשר נדחי ישראל, שארית הפליטה הנמצאים בכל פנות שבעולם יתכנסו לארץ ישראל, וכולם יכירו וידעו כי מאת ד' היתה זאת, כי שב ד' שבות עמו אז יבנה ד' ירושלים ויקום סוכת דוד הנופלת, משיח צדקנו יבוא ויגאל אותנו מעול שיעבוד מלכיות, תחת ממלכת יהודה וישראל בלתי תלוי', יתבטלו מעצמם כל הניירות לבנים—שחורים, ופדויי ד' ישובין ובאו ציון ברנה, בלי שום כרטיסי-כניסה מאיזה ממשלה שתהי', וידעו כל הגוים כי עיר ד' ציון קדוש ישראל.

אבל חלילה לנו לחשוב כי ככל הגוים בית ישראל ורק על ידי חסד לאומים נבנה חרבות ירושלים על יסודי לאומיים לבד או במלחמת תנופה נלחם בם, כגבורים ירוצון ויתנפלו על אויביהם, כי עלינו לדעת אם ד' לא יבנה בית ישראל שוא עמלו בוניו בו, מי יודע אם לא נדחה את קץ הגאולה על ידי דרכים הללו, הבה נשוב לד' בכל לב ונפש אולי יחנן ד' אותנו ובאהבתו ובחמלתו הוא יגאל אותנו, ישראל נושע בד' תשועת עולמים.

כפלים לתושיה. (איוב י"א).

לולא דמסתפינא שיאמרו הנני מעורר דין על בני ארצנו הקדושה ומטיל מום בקדשים הייתי אומר שיש לפרש ענין החטא בכפלים כי שונה הוא החטא של בני ישראל כשהם בתוך הגולה מחטא שלהם כשהיו עוד בירושלים, כי בגולה יש להתנצל צרת השיעבוד ועול הגלות אינו מניח אותם לעבוד את בוראם כראוי, אבל בזמן שהיו ישראל על אדמתם וירושלים עיר הקודש מעוטר בבנין בית המקדש לתפארת, וראו זיו הוד השכינה הקדושה גלוי לכל כי ד' שוכן בציון, ועל כל זה חטאו זה היה חטא בכפלים, כי אינו דומה חטא שלא בפני המלך למי שמרים יד במלך למרוד בפניו, משום זה אמר הכתוב חטא חטאה ירושלים, מה שחטאו בירושלים זה היה חטא כפול.

הנביא בא ללמדנו מוסר כי אלו מבני ישראל הנמצאים בארץ הקדושה עליהם מוטל לקדש שם שמים יותר מאשר בגולה וחטאם הוא כפול, מי יודע

אם לא משום זה חרה אף ד׳ בימים האחרונים על אחינו שבגולה בתורת ערבות להדור צעיר שבירושלים אשר יודעים את רבונם, ראו בעינם עד כמה הקב״ה הי׳ מגין להם שבל יבוא צר ואויב בשערי ירושלים, עכ״ז לא שבו אל ד׳ בכל לב ועדיין ידם נטוי׳, אולם בכל זאת זכות הארץ עמדה להם שקצרה יד האויב מלהגיע אליהם לרעה ונתקיים בהם וכפר אדמתו עמו, היינו מה שהמלכות הרשעה פשטה ידה על הארץ, לבלי לפתוח שערי׳ לפני שארית הפליטה וגם לא נתנה חופשה לבני ישראל הדרים שם, לא רצתה לקיים הבטחתה להנהיג ממשלה יהודית בלתי-תלוי׳ בארץ, ואפילו לעשותה מקלט בטוח בעד עם ישראל הנרדף מסרבים, כל זאת פדה את העם שבל ישלוט בהם האויב.

תיסרך רעתך ומשובתך תוכיחך. (ירמי׳ ב׳).

אבל בכל זאת לקה עם ישראל בכפלים, כפי אשר פירוש בספר כוכב מיעקב ע״ד מאמר דוד המלך ע״ה בתהלים ס״ט: רבו משערות ראשי שונאי חנם, — אלקים אתה ידעת לאולתי, ע״ד תלמוד אצל רבו שגג בלמודו וסר מדרך הפשט, והרב היה לו עוד תלמוד אחד בער וחסר לב, ויאמר הרב אליו הרם את ידך והך אותו על הלחי על שגגתו אשר שגג, התחיל אותו הנער לבכות ואמר הלא פי שנים במכאובי, כי כאשר יכה אותי הרב בעצמו ויהלמני, לא הייתי מצטער בלתי על מכאוב ההכאה לבד, עתה הלא מלבד מכאוב ההכאה ידוה לבי על העלבון הזה אשר יכני בער ונער אשר אינו יודע בין ימינו לשמאלו, משא״כ כאשר יהלמני הרב בעצמו בחסדו ויוכיחני הלא הוא מכיר בשגיוני.

וזה טענת דוד המלך ע״ה: רבו משערות ראשי שונאי חנם — אויבי שקר — כאומר האף אמנם כי מוחלט אצלי שאין יסורים בלא עון עכ״ז אתפלא עליך אלקים לאמור אלקים הנה אתה ידעת לאולתי, ר״ל אתה הוא המבין בחסרוני ואם תייסרני אתה היה לי למנוחה כי אשמותי ממך לא נכחדו, לא כן הזדונים האלה, וכמאמר איוב ט״ז: יסגרני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני, וזה ענין לקו בכפלים, כי כפלים במכאובים כאב היסורים מצד עצמם, וכאב מצד מהות המייסר אותם, מי הוא המרים ידו עליהם והחריב מעון מקדשיהם. אמנם כן גם אנחנו בפשעינו ככה קרה לנו שזדים ארורים היו מלעיבים במלאכי אלקים, טובי העם גדולי וחסידי ישראל נהרגו במיתות משונות בחרפה ובוז, עשו אותם גרוע ושפל מבהמות וחיות בלי דין ומשפט.

ישוב אפך ותנחמני. (ישעי' י"ב).

מי יתן וישובו להשם יתברך בכל לבם ויהפך לב העמים לטוב לנו ויתקיים בנו מסקנת המדרש ומתנחמים בכפלים היינו כי הנחמה תהי' בכפלים, לא זאת בלבד שירים קרן הצדיקים אבל עוד זאת יעשה לגדע קרנות רשעים וישפיל גאון זדים, ישראל עושה חיל אין אומה ולשון שולטת בהם וכולם יאמרו עם ד' אלה ומארצו יצאו והגיע העת שישובו בנים לגבולם וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו, ויתקיים בנו הכתוב בישעי' ס"ו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם, לא כאלו אשר הולכים להתנחם אצל זרים, דופקים על פתחי נדיבי עם מאומות העולם, באי כח הממשלה ונבחרי עם, לשמוע מהם הבטחות אשר אין בהם ממש, קוראים ומזמינים להאסיפות-פומבאית שלהם כהני הבעל וראשי האומות, לשמוע מהם דברי תנחומים אשר מפטפטים בפיהם ולבם בל עמם, הם מהללים את בני ישראל ומבטיחים לעזור להם שיבואו אל המנוחה ואל הנחלה, אפילו אם יש קורטוב של אמת בדבריהם הפסדו מרובה משכרו, כי בזה מסיחים דעת ישראל מאביהם שבשמים, וארור הגבר אשר שם בשר זרועו, עלינו להתנחם „מהאם רחמניה", היא התורה הקדושה שתמליץ טוב בעדינו לפני אבינו שבשמים, הכנסת ישראל שכינתא הקדושה אשר היא בגלותא תבוא לנחמנו תנחומי אם, שעל כל פשעים תכסה אהבה, ינחמנו השי"ת „ובירושלים תנחמו", ישוב לנו ירושלים עיר הקודש וכל ארץ ישראל תחת ממשלה ישראלית בלתי מוגבלת, כי כל זמן שבני ישראל הם בגולה אפילו אם ימצאו מנוחה שלימה באיזה מדינה תחת ממשלה נאורה ומושל חסד, כל זאת היא רק לפי שעה עד אשר יעבור רוח המושל להתקנא בישראל ולהתגרות בהם, אל נפתח פה לשטן אבל מי יודע מה יולד יום לאחינו היושבים בשלום ושלות השקט במדינה היותר טובה לנו, הנחמה העיקרית היא שישוב הקב"ה בהוד מלכותו מלכות שמים לירושלים עיר הקודש ברחמים. 1) יהי רצון שנתנחם עד מהרה על כל אשר סבלנו בכל הזמנים ובפרט בעתים הללו, ונזכה כולנו לראות בביאת גואל צדק וירושלים תתבנה ותכונן עיר דוד על תלה במהרה בימינו אמן.

---

1) ראה הגהה על עמוד ע"ה.

ליום ראשון דראש השנה

חוקת משפט

כוננת ארץ ותעמוד, למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. (תהלים קי״ט).

תני בשם ר׳ אליעזר בכ״ה באלול נברא העולם ואדם הראשון נברא בר״ה, וכתיב זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים וכו׳. (ויק״ר פכ״ט).

אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר״ה ויו״כ, אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. (ר״ה ל״ב, ערכין י׳ ע״ב).

א״ר כרוספדאי א״ר יוחנן ג׳ ספרים נפתחין בר״ה, אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינונים, צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינונים תלויין ועומדין מר״ה ועד יום הכיפורים, זכו נכתבין לחיים, לא זכו נכתבין להיפוך. (ר״ה דף ט״ז ע״ב).

קדם מפעליו מאז.

חכמי המדרש למדו שראש השנה, יום ראשון בחודש תשרי, הוא יום הדין מהכתוב בתהלים כוננת ארץ ותעמוד, היינו שאמר דוד לפני הקב״ה בראת העולם, הארץ וכל אשר עלי׳, ותכונן הכל על מכונו הראוי לו, למשפטיך עמדו היום, פירוש באותו יום שנגמר הבריאה, היינו ביום שנברא אדם הראשון, כי הוא היה תכלית כל הבריאה, וכדעת ר״א שאדם הראשון נברא ביום אחד בתשרי, באותו היום בכל שנה ושנה עמדו למשפט ד׳.

ויש להבין מפני מה אמנם עומדים למשפט אלקים בכל שנה ושנה ביום בריאת האדם, אך יש לפרש לפי מה שביארנו בספר אהבת ישראל חלק ראשון בפרשת בראשית כי אדם נברא על מנת לעשות, היינו שיתקן את עצמו ואת כל העולם כולו, והקב״ה הזמין בעדו תיכף בשעת הבריאה כל אשר נצרך לו

להאדם, וכן הוא במדרש קהלת פ' ז' בשעה שברא ד' את האדם נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, אמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי. אבל לא נתן לו להאדם כל זאת בתורת מתנת חנם אלא בתורת הלואה, כמו שאמר התנא באבות פרק ג' משנה כ': הכל נתון בערבון וכו' ונפרעין מן האדם וכו', במשך שנה תמימה היה מוטל על האדם לפרוע חובו להקב"ה, לזאת בכל שנה ושנה כאשר יבוא יום הולדת של האדם, בו ביום מבקרין מעשיו וחושבין חשבונו של עולם אם שילם אדם את הקפתו, אז הוא נשאר באמנה שלו, לתת לו הלואה די צרכו גם לשנה הבאה.

ארך אפים וגדל חסד.

הרבה פעמים עושה הקב"ה עמנו לפנים משורת הדין, אפילו מי שלא שילם את הלואתו ולא פרע את הקפתו נותן לו הקב"ה אמנה גם לשנה הבאה, החוב נעשה על ידי זה כפל ומשולש ועל האדם אז לשלם הרבה יותר, ועוד זאת עושה עמנו הקב"ה שהוא לוקח ערבים על החוב אשר הוא מלוה אותנו. וכל ישראל ערבים זה לזה, כמו שאמר התנא הכל נתון בערבון. אבל משונה הוא הערבות בזה, אנחנו רואים בדיני אדם אם אחד נשפט דין קשה ורוצים לשומו במאסר על אשר עבר על אחד מהחוקים, אז אוהביו יכולים להצילו ממאסר על אחריותם עד אשר יחרץ משפטו מאת השופטים, האחריות הוא רק על אלו אשר משתדלים עבורו, אם המשפט הוא בדיני ממונות אז נותנים עבורו ערבון סכום ידוע של כסף, ואם בדיני נפשות אז אוהביו אחראים בעדו עם נפשותם, אבל אנשים אחרים אינם אחראים בעד הנשפט, לא כן הוא בדיני שמים כל ישראל ערבים מעצמם אפילו נגד רצונם בעד מעשי כל אדם מישראל, ולפעמים יכול להיות שבעד מעשי איש אחד יסבלו כל ישראל וחוטא אחד יאבד טובה הרבה.

עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם. (ירמי' ה').

כמו שאמרו חז"ל במס' קידושין דף מ' ע"ב לעולם יראה אדם את עצמו כאלו כל העולם כולו חציו חייב וחציו זכאי, והאדם גופו ג"כ מחצה על מחצה, עשה מצוה אחת מכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת מכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חוב, נמצא לפעמים שכל ישראל סובלין עבור חוטא אחד, וגם כל הבריאה כולה תסבל ותענש עבור האדם, הגם כי אצל הברואים לא שייך לומר שהם נענשים מחמת ערבות כי א"א

שבעלי חי שאין בהם דעת יהי׳ ערבים עבור האדם, הלא עיקר הערבות של בני האדם הוא מטעם שהי׳ בידם למחות בידי עושי רשעה ולא מחו, כמאמרם במסכת שבת דף נ״ד ע״ב, כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו, כמו שדרשו שם חז״ל מדברי הנביא ישעי׳ ג׳: ד׳ במשפט יבוא עם זקני עמו ושריו, אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא מיחו בשרים.

שבט ותוכחת יתן חכמה. (משלי כ״ט).

דברי חז״ל הנ״ל יורדים ובוקעים לחדרי לב הזקנים במדינה זו, אשר שמים יד לפה לבלי למחות בשרים, הם נשיאי בתי כנסיות וראשי הקהלות, אשר גורל הזקנים בידם, ולדאבון לב הרבה יש למחות בידם להראות להם טעותם ושגיונם ולהעמידם על האמת, במה לרצות את אלקינו ולעשות רצון אבינו שבשמים, לחזור עטרה ליושנה, ולעשות בתי כנסיות מקום השראת השכינה, שיהי׳ לנו מקדשי מעט בארצות הגולה, מקום שקולו של יעקב קול תורה נשמע, ולא פטפוטים של הבלים ודברים בטלים, מה נעשה ליום הכסא בשעה שד׳ במשפט יבוא עם זקנו עמו אם אמנם מלאו את חובתם למקום ומיחו די צרכם בשרים על כל מעליהם, מה נענה באותה שעה.

ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף. (ישעי׳ י׳).

סוף סוף הלא הערבות הוא משום שהי׳ להם למחות בעושי רשעה וכאן הבן שואל אם האדם חטא — שהיה בידו למחות ולא מחה — בהמה מה חטאה, הלא בעלי חיים וכל חלקי הבריאה לבד מהאדם, אינם יכולים למחות בהאדם ולגדור בעדו שלא יחטא, אבל כבר פירשנו במקום אחר שמה שכל הבריאה נלקה בשביל חטא האדם היא יען שכל הבריאה היא רק לצורך האדם ואם האדם נלקה, עבר וכלה מן העולם, אין צורך עוד בכל הבריאה אשר בשבילו נברא, זאת היתה הסיבה אשר בימי המבול נמח כל היקום אשר בארץ, וכן גם בשעה שרבש״ע מרשה את מדת הדין שתשלוט חלילה בעולם ומענישים קשה את האדם, בה בשעה סובלים ג״כ כל הבריות וכל בעלי חיים יען שהם אינם תכלית בפני עצמם רק קיימים ועומדים לצרכי האדם לבד, ואם האדם צריך לסבול מפני איזה סיבה שתהי׳ סובלים ממילא כל התלוים בו וכרוכים אחריו ובתוכם גם כל הבריאות.

החנות פתוחה והחנוני מקיף. (אבות פ"ג).

בספר דרכי יושר מפרש ידוע הוא שיש שני מיני כתות בני אדם בזה העולם, אנשים צדיקים אשר מנהגם עם הבורא ית"ש כמו מסחר, לוקחים אצל הבורא ית"ש בהקפה ובהתחלת פרעון כל מה שהם צריכים בזה העולם ומשתדלים לשלם תמיד כפי כחם. אבל ישנם גם כן אנשים החוטאים בנפשותם שאומרים מה לנו לשלם להבורא בעד כל אשר גמלנו, הלא הוא ברא אותנו ועל ידי זה מוכרח הוא לתת לנו כל צרכינו, ואם ישאלהו אדם הלא מצד היושר כל בר דעת צריך להחזיק טובה למי אשר גמל עליו חסד, יענה ויאמר הלא אני אינני לוקח מאומה מעולמו, מה שאני נהנה בזה העולם וכל מה שנתן לי הבורא ית"ש אין אני לוקח עמדי כלום בעת יציאתי מן העולם הכל ישאר אחרי בזה העולם, ואפילו מה שהוא אוכל ושותה ג"כ הוא מחזיר בחזרה, איש כזה אינו נקרא סוחר כי לפי דבריו לא לקח מאומה בהחלט רק לוה לפי שעה לזמן חיי האדם א"כ הוא נקרה „לוה".

זאת מרמז לנו התנא במאמר הנ"ל תחילה אמר במין הראשון הצדיקים הסוחרים להם החנות פתוח, ויכולים לבוא ולקנות שם בהקפה כל מה שירצו בכל שעה ובכל מקום, בזה משונה הוא מחנותו של בשר ודם. חנוני בו"ד יש לו מקום מיוחד לסחורתו וזמן מיוחד למכור. בלילה חנותו נעול ואינו פותח חנותו רק בשעה שהקונים מצוים. לא כן בחנותו של הקב"ה, החנות פתוח תמיד ואין מקום מצומצם לסחורתו כי הסחורה שלו מלא כל העולם.

ואל תדמה בנפשך כיון שתמיד פתוחה היא באין מעצור, הכל הפקר הוא באין בעה"ב, לזאת אמר התנא שחנוני מקיף אבל לא הפקיר את החנות וסחורתו, הפנקס פתוח תמיד כמו שסחורה של הקב"ה מלאה כל העולם כן הפנקס שלו מלא כל העולם, והכל נרשם ונכתב לפניו בדיוק מחמת שהיד כותבת, תיכף נרשם בגופו ונשמתו של האדם מה שלקח בזה העולם וגם בלילה בשעה שנשמתו עולה למעלה היא בעצמה נותנת דין וחשבון על כל מפעלה ביום.

לוה רשע ולא ישלם.

התנא מוסיף להוכיח על מין השני שנקראים לוים, לזה אמר וכל הרוצה ללות יבוא וילוה, נותנים אף לזה שדעתו שאין צריך לשלם אלא הלואה בעצמה חוזרת כשיבוא עתו, ונשאר הוא בע"ח על מה שנהנה בעולמו, ויש לדרוש גם לשבח של הלוה, יש חנוני אשר רוצה להטיב עם הקונה שלו, לא די שנותן לו בהקפה כל מה שירצה, הוא חושש עוד פן יש להקונה הלבנת פנים בזה

שלוקח תמיד בהקפה, לזאת מלוה לו בתחילה מעות מזומן כדי שיבוא לחנותו עם צרור כספו בידו ויפרע בעד הכל מה שקונה, והחוב אשר נתן לו בהלואה ימתין לו לזמן מרובה. כן הבורא ית"ש יש אשר יתן להאדם עושר ונכסים רק על תנאי זה שיהי' בידו כמו הלואה ויפרע בהם הקפותיו, היינו שיתן צדקה לעניים ויגמול חסד עם כל אדם ויחשב לו כאילו פרע להקב"ה בעד כל מה שנטל עליו, כי מלוה ד' חונן דל, נמצא שמתחילה הלוהו הבורא ית"ש מעות ובהם הוא פורע חובותיו, שצדקה מצלת מכל מיני פורעניות וזכות הצדקה גדול מאד, הגם שהמעות בעצמם נתן לו הקב"ה עכ"ז לצדקה תחשב לו מה שחונן דלים, ופרעון על כל הטוב אשר עשה עמו הקב"ה.

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב.

הגבאין מחזירין תדיר בכל יום, כי הרבה שלוחים למקום, ונפרעים מן האדם מדעתו, היינו כמו שפירוש רבינו יונה זצ"ל שמבין האדם בעצמו שמה שגובין ממנו הוא עבור חטאיו, שמודדין לו מדה כנגד מדה, והוא מצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנת ויפה חייבת, ושלא מדעתו, לפעמים העונש מאוחר הרבה מן החטא, מחמת שזכות תולה לו ומגין בעדו נגד הפורעניות להאריך אף. ועל עונש כזה אדם מתרעם שכבר שכח חטאו ונדמה לו כאילו העבירו עליו את הדין, לכך נקרא שלא מדעתו שאינו יודע ומבין סבת ענשו. וכמאמר החכם מכל אדם: על כי אין נעשה פתגם הרעה מהרה, העונש תיכף להחטא, ע"כ מלא לב בני אדם לעשות רע, מחמת שאינו מבין כי מדה כנגד מדה היא, אבל על האדם לדעת כי צדיק ד' בכל דרכיו, והגם שאינו יודע מפני מה פגע בו מדת הדין חלילה לו להתרעם על הקב"ה כי אל אמונה ואין עול.

פן יאמר האדם מפני מה הגבאים גובים פה בזה העולם, אולי מוטב היה שישאר החוב לשלם בעדו בעולם הבא בגיהנם, אבל בעולם הזה יחיה האדם שליו והשקט בלי שטן ובלי פגע רע, לזה מוסיף התנא והכל מתוקן לסעודה, היינו שכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, רצון הבורא ית"ש שכל נשמות ישראל יהי' להם תיקון בעולם הבא, לזאת חשב הבורא ית"ש מחשבות שבל ידח ממנו נדח לעולם הבא, לכך נפרע ממנו בזה העולם מעט מעט, כדי שישאר חלקו שלם לעולם הבא ויפה שעה אחת בעה"ב מכל חיי העוה"ז.

הן צדיק בארץ ישולם. (משלי י"א).

לפי הנ"ל נמצא כי כל אדם חייב להקב"ה על כל אשר גמל לו אם מעט או הרבה, אשרי לו למי ששומר לשלם בזמנו את ההתחייבות שלו, הוא בכלל

צדיקים גמורים אשר נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, בלי שום דין ומשפט, כי האמנה שלו טובה ואין נזקקין לו בי"ד של מעלה לדון עליו מה לעשות עמו הלאה, אם להאמין לו יותר או לא, כי הוא איש בטוח ומעמידין אותו על חזקתו, כי גם בשנה הבאה ישלם את חובתו לבוראו. אבל מי שאינו שומר הבטחתו ואינו משלם הקפותיו אז דנים אותו בר"ה אם להאמין לו יותר ולתת לו באמנה על שנה הבאה חיים ושלום ופרנסה וכל צרכיו בעדו ובעד ביתו.

למשפטיך עמדו היום.

לפי מה שאמרנו יש לבאר הענין אשר לכאורה נראה כסתירה, בכתוב הנ"ל נראה שכולם עומדים למשפט בר"ה, ואצל משפט הנדון צריך לעמוד לפני הדיינים כדי שיקבלו עדות בפניו, כמו שכתוב בפרשת שופטים ועמדו שני האנשים אשר להם הריב, וכמו שדרשו חז"ל במסכת שבועות דף ל', ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר, אשר להם הריב אלו בעלי הדין, ובמסכת ראש השנה דף ט"ז במשנה אמרו, בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. לכאורה קשה מפני מה לא אמרו חז"ל שכל באי עולם עומדין לפניו לדין, הלא אצל דין לא מהני שהנדון יעבור לפני השופטים רק צריך לעמוד לפניהם ולסדר טענותיו לפני הדיינים, והדיינים יקבלו עדות בפניו. לפי הנ"ל יש לפרש הן אמנם כל באי עולם עוברים לפניו ית"ש בראש השנה, אבל לא כולם באים לדין, אותם האנשים אשר שלמו על חובתם עד כמה שידם מגעת בלי שום תביעה יתירה הם אין נתבעין לדין כלל, רק בלי שום חקירה ודרישה בי"ד של מעלת מאשר האמנה להם גם על שנה הבאה, אבל אלו אשר שכחו לגמרי כי הם חייבים לשלם איזהו חוב, הם נקראים מבין העוברין ועומדין לדין לפני בי"ד של מעלה, זה שאמר הכתוב למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך, רק אלו שהם בבחינת עבדים שאינם עושים רצונו של מקום הם יעמדו למשפט, אבל מי שהוא בבחינת בן, שעושה רצונו של מקום הוא נסקר בסקירה אחת ונמצא בתוך ארבעה מטיבי לכת והולך לתומו ברחבה לשלום לשנה החדשה, בלי כל משפט מיוחד כלל.

— ב —

המה בצדקתם ינצלו נפשם. (יחזקאל י"ד).

עדיין יש לנו לבאר מה שאמר ר' כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינונים וכו' דמשמע לכאורה שגם צדיקים גמורין עומדים לדין, ויש לפרש

לפי דברי התוס׳ שם ד״ה ונחתמין לאלתר לחיים שכתבו משמע דצדיקים גמורים קרי למי שזכיותיו מרובים עיי״ש, וא״כ מי אשר יש לו נ״א זכיות ומ״ט עבירות כבר נקרא לענין זה צדיק גמור ונכתב לאלתר לחיים אחרי דין ומשפט, כי אף שאדם נדון אחר רובו ורוב מצות מכריעים אותו לכף זכות, אבל עדיין נשאר חייב לשלם את החוב של מ״ט עבירות, ועל זה נדון בר״ה באיזה אופן ובמה ישלם את חובו וישאר בחיים, אבל מי שהוא אמנם צדיק גמור ממש בלי שום חטאים ועונות, ואף כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, אבל כבר שילם בעצמו על חטאיו לפני בוא יום הדין, צדיק כזה אין עומד לדין כלל בר״ה.

יש צדיקים אשר מגיע להם כמעשה הרשעים. (קהלת ח׳).

אמנם רבים נלאו להבין דברי ר׳ כרוספדאי הנ״ל מה שאמר שצדיקים גמורין נכתבין לאלתר לחיים ורשעים גמורין לאלתר למיתה, הלא הננו רואים כי יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו, בימינו אמנם ראינו כי הרשעים הארורים אשר הרימו יד על היהודים להכחידם מתחת השמים לא האריכו ימים, הראשים שבהם כבר נשמדו הם בעצמם, אבל לדאבונינו בכל זאת האריכו ימים יותר מדי, עד שעלתה בידם להרג ולאבד כמעט שליש מעמינו ובתוכם צדיקים יסודי עולם, והננו עומדים ומשתוממים להבין דברי ר׳ כרוספדאי הנ״ל, אבל באמת חכמי התוס׳ כבר עמדו על מדוכה זו, ומעירים שם שלפעמים הצדיקים גמורין למיתה ורשעים גמורים לחיים, דכתיב ומשלם לשונאיו על פניו להאבידו, דאמרינן בסוף פ״ק דקדושין מי שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו — בעולם הזה — ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו — בעולם הזה — ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חסר אות אחת ממנה, וברש״י שם מריעין לו בעוה״ז לנקותו מעונותיו שיטול — בעולם הבא — שכר שלם, מטיבין לו לשלם לו שכר מצותיו בחייו כדי לטרדו — מעולם הבא, — והתוס׳ בר״ה שם מסיימים, וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים, כלומר לחיי העולם הבא, עיי״ש.

פירושן של דברים אלו לפי דברי התוס׳ נראה כי עיקר חיים של צדיקים גמורים הוא חיים נצחיים לעולם הבא, ומיתה של רשעים היא מיתה נצחיית, אבל מי סני לצדיקי כי אכלי תרי עלמא, גם חיי עולם הזה יפה לצדיקים שיזכו על ידו לחיי עולם הבא, היינו אם צדיקים גמורים יסגלו עוד מצות ומעשים טובים בעולם הזה, אז יפה להם שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם

הזה מכל חיי עולם הבא, ובפרט אם גלה לפניו ית"ש כי צדיק זה יתקן עולם במלכות שדי והעולם צריך לו אז יאריך ימים גם בעולם הזה ומיעוט העבירות שלו ישלם בזה העולם על ידי איזה צער ועונש, אבל אם גלה לפניו ית"ש כי צדיק זה לא יוסיף לתקן עוד כלום ולפעמים עוד יש לחוש שלא יאונה לצדיק כל און אז מריעין לו בעולם הזה לנקותו מעונותיו ויקר בעיני ד' המותה לחסידיו עכ"ז מסלקין אותו מן העולם, וכן אם צדיק זה כבר השלים חוקו, כל מה שהוטל עליו לתקן כבר מלא בזה העולם, גם אז מסלקין אותו לחיי עולם הבא, ומה שהוא נכתב ונחתם בר"ה לאלתר לחיים הוא חיים הנצחיים חיי עולם הבא.

להזהיר רשע מדרכו הרשעה. (יחזקאל ג').

כמו כן הוא אצל הרשע אם גלה לפניו ית"ש שאין עוד שום תקוה שרשע זה יחזור בתשובה ויטיב מעשיו אז הוא נחתם לאלתר למיתה משני עולמות, היינו שמשלמים לו שכר מעט מצותיו אשר עשה בזה העולם, ואז סלף בוגדים ישדם ובאבוד רשעים רינה, כי מה לו להשאר בחיים להוסיף חטא על פשע, אבל אם רואה הקב"ה שעוד יש תקוה שיעשה תשובה, ואף כי צריך הוא להתערותא דלעילא, עכ"ז גוזרין עליו רק מיתה עולמית, משלמין לו שכר מצותיו אשר עשה בעולם הזה, ומניחין אותו בחיים אולי יחזיר בתשובה ואז יזכה עוד בחזרה גם בחיי עוה"ב. כל זה הוא בישראל שאע"פ שחטא ישראל הוא ועוד יש להם חזקת כשרות, ויש תקוה שיעזוב רשע דרכו וישוב אל ד', אבל בני נכר זרע מרעים בנים משחיתים השמחים לעשות רע, להם אין תקוה שיחזרו בתשובה, ועומדים ושואלים אנו מדוע רשעים עתקו גם גברו חיל, נסתרים דרכי ד' מאתנו אבל עלינו לשמוע לדברי יהושפט מלך יהודה שאמר: האמינו בד' אלקיכם ותאמנו, האמינו בנביאיו והצליחו, עלינו להאמין שכל מה שהבטיח לנו הקב"ה על ידי נביאי האמת לא יפול מדבריהם ארצה.

— ג —

הן יקטלני לו איחל.

בראש השנה, ביום אשר ד' יאיר עינינו לראות, בבחינת אף על גב דאיהו לא חזי מזלו של אדם רואה, כי שם בגנזי מרומים ישבו כסאות למשפט ולא בלבד כותלי ביתו של אדם מעידין עליו על כל מה שפעל ועשה במשך השנה אלא גם איבריו של אדם מעידין עליו, ובהם המוח והכליות עומדין

ומכריזין לפני בית דין של מעלה מה שחשב ומה שיעץ האדם את עצמו בכל דרכיו, עלינו להתבונן על דרכינו ולראות אם על כל פנים לא נשקר באמנותנו, אשר על ידי זה יחשב אדם לצדיק אשר באמונתו יחיה.

שונאי ישראל שבכל דור ודור לא למדו מוסר מאלו אשר לפניהם, הראשונים ספו תמו מן הארץ ואחריהם קמו חדשים לבקרים אשר הרימו יד ביהודים להצר להם בכל מה שבידם, כמו אלו אשר לפניהם גם הם שקלו למטרפסייהו, ובכל זאת עוד ידי שונאי ישראל נטוים להרע לנו, בימינו ראינו אחרי אשר הצורר כל היהודים מגרמניא נשמד מן העולם, ועמו אשר הבטיח להם שהם עם של אדונים, נתהפכו לעבדים לארבע מלכיות אשר פשטו ידם על גרמניא וחלקוה ביניהם.

עכ״ז לא ימנעו את עצמם עמים אחרים מלהתגרות בנו, וביחוד העם אשר התימר לאוהב ישראל נתהפך בין לילה לאויב גלוי, להתנפל על היהודים אשר בארץ ישראל בחמה שפוכה, להעניש קשה על אשר הם מושיטים יד עזרה לשארית הפליטה הנמצאים במצור ובמצוק בארץ לא להם בעירום ובחוסר כול, הממשלה הידועה עושקת מהם את המקלט האחרון לקום לתחיה בארץ ישראל, הם חפצים להמית במיתת נשיקה את שארית יעקב באמרם כי לא טוב להם לשוב לארץ האבות, רק מוטב להם לשוב לארצות הדמים אשר גם עתה חיי ישראל בסכנה גדולה שם, לפי השמועה הרימו אגרוף רשע על אלו מבני ישראל אשר עלו לארץ ישראל שלא ברשותם, שמו כמה אלפים במאסר, שלחו כמה אלפים לאי-קפריסין, ורודפים אותם עד חרמה.

חבל להם על אשר אין בהם תבונה להבין כי גורלם מרה תהי׳ כאשר קרה לכל שונאי ישראל אשר לפניהם, ולא לעולם חוסן, רוח שאינה מצוי׳ תבוא ותעביר אותם מן הממשלה, ועל כל פנים לא ישארו אדונים לארץ-ישראל, מהרה תבוא העת אשר הננו מחכים לה בכל יום שתבוא ואז האדונים הקשים הללו אשר חפצו למשול גם על נשמות עם ישראל, מאושרים יהי׳ אם יוכלו להיות עבדים ואכרים לנו, אם לא תאבד כל זכר למו.

אנחנו מאמינים בני מאמינים מעולם לא עלתה על דעתינו שום צד ספק כי ממשלה זו או אחרת תביא לנו הגאולה שאנו מחכים לה, לא הייתי מספק אפילו רגע אחת בשוא נתעה, ידענו כי שוא תשועת אדם, וטובתם של רשעים רעה היא אצל צדיקים, רק ישראל נושע בד׳ תשועת עולמים, השי״ת ברוב רחמיו יציל אותנו מכף כל אויבינו ויוציאנו למרחב, ופדויי ד׳ ישובון ובאו ציון ברינה. אבל קשה היה להאמין כי אלו אשר הבטיחו לנו

לעשות ארץ ישראל מקלט בטוח בעד עם ישראל, יהפכו עורף לנו בשעה שהצרה גדולה כל כך, גדלה מאד אשמת ממשלה זו אשר לא בלבד שלא עזרה לאחינו האומללים להנצל מידי הצורר האכזרי על ידי אמצעים שונים אשר היה בידה, אלא גם אלו שכבר עלתה בידם להנצל מידי הרוצחים הגרמנים וכבר נמצאו במצולות ים סביב לשערי ירושלים, גם להם לא בלבד שלא הושיטו יד להעלותם מעמק הבכא, רק דחפו אותם בחזרה למים שאין להם סוף, עד אשר אלפי ישראל נטבעו ונאבדו במים עזים בסביבות ארץ ישראל, על כל זאת עוד הגביהו אז בימי המלחמה את טלפיהם בהתנצלות כי טכסיסי מלחמה דורש זאת מהם, שלא להתגרות בהערביים אשר יכולים להתחבר עם חיל השונא ולעזור אותו להרע להם, אבל כעת אחרי שהמלחמה הנוראה כבר חלפה ועברה, ממשלות הנאורות נחלו נצחון ועושים עם שונאיהם כרצונם, על כל זה הם מרבים להרע להיהודים בכל מקום, הן לאלו הנמצאים עוד במחנות, והן לאלו אשר כבר עלו לארץ ישראל, הרבה יותר ויותר מאשר הם נוקמים בשונאיהם, בזה הם מראים כי גדולה שנאתם ליהודים השלימים אתם, יותר משנאתם להעמים אשר מתגרים בהם, שנאה הישינה עוד בוערת בקרבם שנאת עשו ליעקב, אשר לפי דברי התנא רשב"י הלכה בידוע היא שאינה פוסקת.

חסדי ד' כי לא תמנו.

אבל עלינו לדעת כי חלילה לנו להתיאש מתשועת ד', לא זז הקב"ה מלחבב אותנו זרע אברהם אוהבו, וכך עלתה לפניו לצרף אותנו בכור הברזל, לא להסיר את הבדיל והפסולת רק ללקוט שושנים דודי ירד לגנו, אמנם בוא יבוא הזמן שעליו חכינו זה כמה אלפים שנה שיחיש הקב"ה לגאול אותנו, וכימי צאתנו מארץ מצרים אחרי שנות קישוי השיעבוד, כן ישיש הקב"ה לטוב לנו ויאיר לנו בעמודי אש מן השמים את הדרך אשר נלך בה, כי אין לנו חלק בהתשועות של ממשלות טובות ונאורות, והרבה יש לדאוג אם הממשלה שהם אומרים לתת לנו תהי' דבר של קיימא לטוב לנו, רק הקב"ה הוא מלכנו וגואלנו והוא יעביר ממשלת זדון מן הארץ, אנחנו עמו וצאן מרעיתו בחסדיו המרובים ינחיל לנו את הארץ אשר הבטיח לאבותינו, אף אם חלילה לא נהי' עוד זכאים וכדאי להגאל, בזכות הצדיקים וקדושים אשר בארץ המה יעורר רחמים עלינו לטוב לנו, אם אך נכיר את אבינו שבשמים ונצעק אליו שיושיע לנו מצרינו, ונדע כי אין לאל ידינו להושיע את עצמנו וגם אין יכולים לדרוש בזרוע כי אין בנו מעשים.

באין מליץ יושר.

המליץ טוב לישראל הקדוש בעל קדושת לוי זצ״ל מבאר שהעיקר הוא לאדם אף על פי שחטא אם יודע עכ״פ ומכיר שחטא ומבקש מלפניו יתברך שימחול לו ומכיר בשפלותו, זה הוא גופא למליץ יושר לפניו, ובזה מפרש באין במדה זו שאדם מחזיק את עצמו לאין זה גופא מליץ יושר עליו.

כי אשב בחושך ד׳ אור לי.

הנביא מיכה אמר לשונאי ישראל: אל תשמחי איבתי כי נפלתי קמתי. הביאור בזה כי הנביא מראה באצבע לקורות בני ישראל מיום היותם לגוי, כי כבר כמה פעמים היינו במצב מעציב ושפל בחומר וברוח ובכל זאת עד הנה עזרנו ד׳ ויקם מושיע לבני ישראל להצילם מיד מרעים, בהיות ישראל במצרים גוי בקרב גוי אם אז היינו אומרים מרוב צער יגון ואנחה כי אבדנו כולנו נגזרנו, הוא משום שעדיין לא ראינו אז את ישועת ד׳ להרים מבירא עמיקתא לאיגרא רמה, אבל כאשר הראה ד׳ חסדו וטובו לבית ישראל, בשפלנו זכר לנו ומתהומות הארץ העלנו למעלה ובנפלאות גדולות עצמו מספר, זה ינחמנו מעצבוננו הגדול בראותנו עתה מעמקי הגליות והירידות הרבות אשר ירדנו, באשר נדע ונאמין כי כאשר גאל ד׳ את אבותינו כן יוסיף שנית להוציא ממסגר הגלות נפשנו, וזה שאמר הנביא אל תשמחי איבתי — לומר כי כבר אבדה תקותי — כי נפלתי קמתי, כלומר הלא כבר היה לעולמים כי נפלתי כמה פעמים בעומק הגליות והצרות, ובכל זה קמתי כי ד׳ הושיעני כן גם עתה כי אשב בחושך, כנסת ישראל יושבת כאבילה ומבכה על בניה, אין לה מנחם מכל אוהביה המדומים, ולא עוד אלא השמים שלנו נתכסו בעבים מחדש, השמש חשך בצהרים, גם איש שלומי — אשר קלי הדעת בטחו בו — הגדיל עלי עקב, והנה חושך ואפילה בארץ ישראל, בלעוה לגיונות השמים אור לחושך, דרכי ציון אבילות נסגרו השערים בעד עולים חדשים וכמה אלפים מהתושבים הושמו במאסר, אבל אל תשמחי איבתי, כי לא יעלה בידכם להשמיד אותנו, אף כי לא מצאנו עוד חן בעיני ד׳ להציל אותנו מידכם על פי שורת הדין, אבל ד׳ אור לו, אב הרחמן שלנו ברחמיו המרובים יחום על שארית יעקב ויאיר לנו מתוך החשיכה, בזמן שחושך ואפילה לכל שונאינו, לבני ישראל תהי׳ אור במושבותם, השמש תאיר לנו במושבותינו בארץ אבותינו, ד׳ אלוקי יגיה חשכי ובעזרתו גם טרם נזכה לגאולה שלימה דמות גאולה תביאו לנו אתם בעצמכם וחבריכם כגילכם.

שבע יפול צדיק וקם. (משלי כ"ד).

בספר עץ חיים מיישב דברי ר' כרוספדאי, שמה שאמר צדיקים גמורים ורשעים גמורים הוא לאו דוקא, שהרי כמה צדיקים גמורים מתים וכמה רשעים גמורים מאריכים ימים בשלוה, אבל הענין הוא כמו שפירשו שהקב"ה דן את העולם בר"ה כל אחד כפי מעשיו של אותו שנה, כי אין אדם נדון בר"ה אם יזכה לעוה"ב אם לאו, אלא הוא נדון על אותה שנה אם יזכה לחיים טובים כפי מעשיו של שנה שעברה, או להיפך חו"ש כפי מעשיו, נמצא שיכול להיות צדיק גמור שנכשל בעבירה אחת ונתחייב מצדה מיתה או עוני רח"ל ונקרא רשע בדינו ויזכה לעה"ב, ויש רשע גמור שעשה מצוה אחת וגמולו ישלם לו באותה שנה, חיים טובים בעושר ובכבוד ונקרא צדיק בדינו ובעוה"ב גמולו ישולם לו, ובינונים תלוים שלא עשו מצוה גדולה ולא עבירה גדולה אבל הם מחצה עונות ומחצה זכויות, תלוין ועומדין אם עשו תשובה שהיא מצוה גדולה נכתבו לחיים בעשרת ימי התשובה ואם לאו חו"ש להיפך, ע"ש.

— ד —

נאמנים פצעי אוהב. (משלי כ"ז).

במסכת ראש השנה מובא בשם רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביוה"כ אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. לכאורה יש לתמוה איזה דבר קשה יש בספרי חיים אשר בגללן אי אפשר לומר שירה. ויש לפרש על פי דרכנו הנ"ל כי צדיקים גמורים במלוא מובן המלה, שאין להם שום חטא ופשע הם אינם נדונים כלל בר"ה, והספר שלהם אינו נפתח כלל לפני הקב"ה באותה שעה, רק אותם צדיקים בלבד שיש להם אך רוב זכיות ומיעוט עונות הם נכתבים בספרן של צדיקים לאלתר לחיי עולם, כדברי התוס' המובא לעיל. ובמה אמנם יזכו לחיי עולם אם יש להם חטאים ועונות, הלא הקב"ה לא יקח שוחד. וכפי שמפרשים שהבורא ית"ש אינו לוקח שוחד מצוה לכפר בזה על עבירה, אבל כבר אמרו חז"ל בילקוט תהלים רמז תר"ע, אמר דוד רבש"ע תודיעני אורח חיים, א"ל הקב"ה חיים את בעי צפה ליסורין ודרך חיים תוכחת מוסר, וכן הוא במסכת ברכות דף ה' ע"א: ג' מתנות טובות נתנו לישראל וכולן על ידי יסורין, תורה א"י ועוה"ב, וגם במדרש רבה בראשית פרשה פ"ט איזה דרך מביא את האדם לחיי עוה"ב הוי אומר זו מדת היסורין, וכן שם

במדרש פרשה ס"ח: אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו. מכל אלו המאמרים אנחנו רואים כי יסורים מנקים את האדם מחטאיו ומביאים אותו לחיי עוה"ב.

דרך חיים תוכחות מוסר.

לפי הנ"ל יש לומר כי מה שאמרו חז"ל ספרי חיים, כוונתם על ספרי יסורין המביאים את האדם לחיי עוה"ב, כי היסורים מנקין אותו מהמיעוט עבירות שבידו, וזה שאמרו ספרי חיים היינו ספרן של צדיקים אשר נדונים ביסורים, כי רק צדיקים היסורים להם לכפרת עון, יען שהם יודעים ומכירים כי היסורים באים מהשגחה עליונה לכפר עליהם כמו שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף ה' אמר ר"י יסורין ממרקין עונותיו של אדם קו"ח משן ועין שהן אחד מאיבריו של אדם עבד יוצא בהם לחירות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, וכתבו המפרשים דלר"י דלומד מק"ו של שן ועין א"כ צריך הדבר להיות שוה לדין של שן ועין, ושם הדין פשוט דזה שהעבד יוצא בהם לחירות הוא רק אם העבד טוען שרבו הפיל את שנו או סימא את עינו, אבל אם העבד טוען כי נעשתה ממילא על ידי גרמא של בעל הבית או שהיתה דבר זה על ידי אחר. פשיטא שאין העבד יוצא לחירות, וכן הדין בהא דיסורים ממרקין הוא דוקא אם האיש מודה ואומר „יסר יסרני יה", אבל אם האדם תולה הכל במקרה ואומר כי לא יד ה' עשתה זאת, א"כ פשיטא דיסורים כאלו אינם ממרקין עונותיו של אדם.

אולי משום זה לא הועילו כל היסורים של עם ישראל לכפר על אדמת ישראל ואחרי היסורים הנוראים אשר סבלנו במשך ימי המלחמה, כעת אחרי אשר המלחמה העולמית השני' כבר נגמרה, קמה מחדש מהומה ומבוכה בארץ ישראל, עלינו להכיר אמיתת הענין ואז היסורים ימרקו כל חטאות בית ישראל, וזה הוא ספרן של צדיקים.

ספרי מתים היינו ספרן של רשעים אשר נדונים למיתה עולמית, ועל שניהם כאחד המלך יושב על כסא דין, כי ביסורים עצמן יש דין ומשפט ישנם יסורים קשים רח"ל ויש יסורין קלין, ועל כל זה יוצאים בהם משום יסורים, כמו שאמרו חז"ל במסכת ערכין דף ט"ז עד היכן תכלית יסורין כל שארגו לו בגד ללבוש ואינו מתקבל עליו וכו' וכל כך למה דתנא דבי ר' ישמעאל כל שעברו עליו מ' יום בלא יסורין קבל עולמו. ובמהרש"א שם והיה מחסד אלקים למרק עונות מעט במעט יסורין כאלו בכל מ' יום.

שם יתנו צדקות ד'. (שופטים ה').

בגוף הדבר מפני מה אינם יכולים לומר שירה בשעה שהמלך יושב על כסא דין יש לעיין הרבה, כי לכאורה שאלה גדולה שאלו מלאכי השרת, הלא הלל תקנו לומר כדי לתת תודה להקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו, ואם אנחנו מביטים בראש השנה על כל מה שעבר עלינו במשך השנה שעברה הלא הננו רואים כי הרבה השי"ת את החסד ואת הרחמים להחיותנו כיום הזה, ולהביא ברכה אל בתינו, אשר עד כה ברכנו ד' לאמור יראה זרע יאריך ימים וחפץ ד' בידו יצליה להחיות לנו לפליטה גדולה ולתת לנו מחיה ולהספיק כל צרכינו, גם לשמור אותנו כל היום וכל הלילה מכל מחלה ותקלה ופגע רע וכדומה, ואם כן הלא בודאי ראוי היה לנו לומר הלל בראש השנה.

פחדו בציון חטאים. (ישעי' ל"ג).

בספר חש"ב מבאר הענין בפשיטות על פי מה שאמרו חז"ל אין אומרים הלל אלא על נפש שבעה, אם האדם שמח וטוב לב אז הוא מודה לד' בכל לב ומהלל להשי"ת על כל הטוב אשר גמלהו, ולא המתים יהללו יה, אם לב ורוח אנוש נשבר בקרבו א"א לומר הלל, לזאת היות כי כל מאמין יודע כי היום ג' ספרים נפתחים ואינו יודע באיזהו ספר יהיה נכתב אם לחיים או חו"ש להיפך, הלא יראה ורעד בקרבו הלב נמס ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים וקול פחדים באזניו ואיך יאמרו הלל בשמחה, ומוסיף כי גם לפניו ית"ש אין שמחה שלימה ביום זה שהוא יושב על כסא דין לדון את הבריות אם לחיים ולטוב להם או חו"ש להיפך, ויודעים אנחנו שקשה לפניו ית"ש כביכול לגזור כאלה על הבריות ובפרט על בני אדם ומכש"כ על ישראל עמו ובני אהוביו.

אל יפול לב אדם עליו. (ש"א י"ז).

הדברים כשהם לעצמם כנים ואמיתים הם אבל בנוגע להישוב מפני מה אין אומרים הלל בר"ה עדיין לא שקטה רוחי ולא נחה דעתי, הלא עדיין יש לשאול אלא מעתה טבעה ספינתו בים או קרה לאדם איזהו מקרה לא טוב, הכי נאמר שלא יאמר הלל ביום שמחויב לאמרו, והאיך אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשביה בארצות אויביהם אומרים הלל, בש"ס מגילה דף י"ד ובמס' ערכין דף יו"ד לא אמרו אלא שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ אבל לא שאין אומרים הלל בגלות, ולא חלקו בין אם חיים שם בגולה בשלוה ובין אם חייהם תלוי' להם מנגד, כאשר חלק גדול מאחינו בני ישראל נמצאים כעת במדינות של מעבר לים במצור ובמצוק, אחרי אשר כבר נפל שדוד הצורר

כל היהודים, הפחות שבפחותים והשפל כמים מוגרים במורד, אי לזאת כל אלו אשר מצאוהו רעות רבות וצרות האיך הם אומרים הלל בכל ימים טובים לישראל.

דוב אורב הוא לי ארי במסתרים. (איכה ג׳).

ידוע הוא שהאנוסים בשפניא ערכו סדר בליל התקדש חג הפסח במחילות שתחת הקרקע, בה בשעה שאורב צר עליהם מחוץ יארוב לחטף עני ברשתו, ואם תפסו אדם ישראל באותו מעמיד אז אחת דתו להמית על ידי ענויים קשים רח״ל, ובכל זאת כאשר אך עוד בם נשמתם אמרו הלל והודו לד׳ על כל הטוב.

ד׳ אורי וישעי ממי אירא, ד׳ מעוז חיי ממי אפחד. (תהלים כ״ז).

אמנם גם ברמב״ם פ״ג מהלכות חנוכה הלכה ו׳ איתא, אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהם הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה. אבל אכתי טעמא בעי, גם צריכין להבין האיך אנחנו יכולים לומר שמפני יראה ופחד ואימת הדין אין אנו יכולים לומר הלל בימי הדין הלא בטור סימן תקפ״א מביא בשם המדרש, א״ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו׳ ר׳ חנינא ור׳ יהושע אומרין איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהי׳, פירוש מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחין זקנם — שלא במקום הפאות — ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר״ה, לפי שיודעים שהקב״ה יעשה להם נס וכו׳. ובירושלמי מסיים בה במאמר זה, ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם את גזר דינם, אם כן לפי זה מה מקום ליראה ופחד מיום הדין שלא נוכל לומר על ידי זה הלל.

— ה —

הלכתא גבירתא ממנהגא דהלילא.

נ״ל לבאר דברי חז״ל וגם דברי הרמב״ם ז״ל אשר מקורם בדברי חז״ל הנ״ל. שהלל נתקן לומר על הנס אשר קרה בו ביום, ואפילו בימים שנקראו מועד, והוקדשו באיסור עשיית מלאכה שאמרו חז״ל במס׳ ערכין דף יו״ד. שאומרים בהם הלל, הוא רק משום נס שנעשה בו ביום אבל לא משום שהוא יום שמחה לבד, וכן מוכח במסכת ערכין שם ובמסכת מגילה דף י״ד שאמרו

מתקיף לה רנב"י והרי יציאת מצרים דנס שבחו"ל הוא ואומרינן הלל, הרי דאף שפסח נקרא מועד והוקדש בעשיית מלאכה על כל זה הא שאומרים בו הלל הוא רק משום הנס שנעשה בו ביום בחו"ל, היינו בעת צאתם מארץ מצרים, ולא על חסדי השי"ת אשר עושה עמנו תמיד, כי חסדי ד' לא תמנו, ובכל עת ובכל שעה הננו צריכים לחסדי המקום שישמור אותנו ואת זרענו ויציל אותנו מכל רע, ואם נאמר שלעולם צריכים לומר הלל גם על החסדים שבכל יום ויום רק שהלא חסדי ד' הם בכל רגע ורגע, כמו שאמרו במסכת שבת דף י"ג, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין, ד"א אין שוטה נפגע, לכך קבעו חז"ל לומר עליהם הלל בימים שנקראו מועד והוקדשו באיסור עשיית מלאכה, א"כ מה מקשה רנב"י מפסח שאומרים הלל על נס שבחו"ל, הלא הנסים וחסדים שבכל יום נעשים גם בארץ ישראל, אלא ע"כ שאין אומרים הלל רק על נס מפורסם שנעשה בו ביום.

אין אומרים הלל על נס שבחו"ל. (מגילה י"ג).

בזה מיושב קושית הטו"א במסכת מגילה דף י"ד, שהקשה מה פריך רנב"י מיו"ט הראשון של פסח שאומרים הלל על נס שבחו"ל, שמא הא שאומרים הלל בפסח אינו משום נס של יציאת מצרים רק מפני שהוא מועד, כמו שמקשה הגמרא שנאמר הלל בר"ה ויוה"כ מחמת שהם מועדים. ולפי מה שכתבנו ניחא שלעולם אין אומרים הלל רק על נס, אבל משום שאין רגע בלא פגע והקב"ה עושה לנו נסים בכל יום, לזאת קבעו חז"ל שנאמר הלל רק במועדים משום הנסים גדולים שנעשה בהם, ומה שמקשה הגמרא במס' ערכין שבר"ה וביוה"כ שהם ג"כ מועדים נאמר בהם הלל. יש לומר שסברת הגמרא הוא שגם בר"ה יש היכר לנס גדול שנעשה בו ביום, כדאיתא במדרש ויק"ר שאדם הראשון נברא בר"ה, לכך מקשה הגמרא שנאמר הלל בר"ה לזכר אותו הנס, וביו"כ ג"כ נעשה נס מפורסם שהוא יום סליחה ומחילה וכפרת עון, על זה מתרץ הש"ס משום דרבי אבהו דא"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה ויו"כ, א"ל אפשר מלך יושב על כסא דין וכו' כוונת הש"ס בזה יש לומר שסברו שהנס של ר"ה אינו נס כל כך שבעבורו נאמר הלל בו ביום, כי כבר אמרו חז"ל במסכת עירובין דף י"ג נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, א"כ מה לנו לומר שירה על נס כזה שמוטב היה לו לאדם שלא היה הנס כלל, פירוש שלא נברא.

את כל מעשה האלקים יבוא במשפט. (קהלת י"ב).

מה שאמר הקב"ה אפשר מלך יושב על כסא דין וכו', יש לפרש שיען אשר המלך יושב על כסא דין והאדם צריך לתת לפניו דין וחשבון על כל מעשיו מזה ראיה כי אמנם נכונים הם דברי חכמים אשר גמרו כי נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, כמו שפירש מהרש"א במסכת מכות פ"ג כי נמנו וגמרו ר"ל שמנו המצות ומצאו שהלאוין הם יותר מהעשיין, שהעשיין הם רמ"ח והלאוין הם שס"ה, ע"כ הסכימו וגמרו לומר שיותר טוב היה לו להאדם אם לא היה נברא, כי הוא קרוב להפסד מחמת הלאוין שהם רבים, ורחוק לשכר מצד העשיין שהם מועטים, וא"כ הסיבה אשר בעבורה גמרו שנוח לו לאדם שלא נברא הוא מפני שקשה מאד לזכות בדין.

ושפיר מביאים ראיה והוכחה כי אמנם כן הוא, שאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, לפי מה שביארנו לעיל שאדם השלם בכל מעשיו, שלא חטא כלל, אינו עומד לדין בר"ה, א"כ מזה לבדו שהמלך מלכי המלכים הקב"ה יושב על כסא הדין בר"ה ודן את בני האדם יש לנו גילוי דעת שאנשים חייבים הם, גם הסברנו שספרי חיים הם ספרים של יסורים שמביאים את האדם לחיי הנצחיים, א"כ מכל זה יוצא לנו כי מעשה הדין והמשפט יתנו עדיהם ויצדקו שנוח לו לאדם שלא נברא, וממילא אי אפשר לומר שבריאת האדם נחשב לנס שכדאי לומר עליו הלל בר"ה.

וכן יש לפרש דברי הרמב"ם ז"ל שכתב, ראש השנה ויוה"כ אין בהם הלל מפני שהם ימי יראה ופחד. פירוש כי פחדו בציון חטאים, היינו רק חטאים יש להם לפחוד מפני יום הדין, אבל מי שנקי הוא מכל חטא אין לו לפחוד כלל מאימת הדין, ואדרבה ימים נוראים ימי שמחה הם לו, ויש לומר כי זה כוונת הרמב"ם ז"ל מזה שאנחנו רואים שימי הדין הם ימי יראה ופחד מוכח כי האדם חוטא הוא, וא"כ נוח לו שלא נברא ואין שמחה יתירה בבריאת האדם, לכך אין לומר הלל על הנס שנעשה בו שנברא האדם.

יום כפורים הוא לכפר עליכם.

וכן ביום כפורים עלתה על דעת חז"ל לומר שנעשה בו נס כאשר כתבנו לעיל ובפרט לפי מה שמובא בפדר"א שאותם ארבעים יום שהי' משה מתפלל לפני המקום בעבור ישראל, היו ישראל בתענית וסוף הארבעים לנו בתענית ולמחר היה מרע"ה יורד מן ההר ושני הלוחות בידו, וישראל געו בבכיה לעומתו והיה הוא בוכה והם בוכים עד שעלתה בכייתם לשמים, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונשבע בכסא כבודו להיות יום זה קבוע לדורות הבאים

למחילה וסליחה וכפרה עד סוף כל הדורות, נמצא שביום הכפורים נעשה נס גדול לישראל שהקב"ה מלא את משאלותם לטובה, ולזכרון זה הנס היה ראוי שישראל יאמרו הלל ביו"כ, אבל מזה שמלך מלכי המלכים הקב"ה עדיין יושב על כסא דין ולא על כסא רחמים, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו כנ"ל, שגם החיים צריכים לדינים, מזה מוכח שנס הזה אינו נס שלם להם, לכך אין צריכים לומר עליו את ההלל.

אם משפט אתה מבקש אין כאן עולם.

במדרש ויק"ר פ"י נאמר, שאברהם אבינו ע"ה בעמדו לפני הקב"ה לבקש רחמים על אנשי סדום, אמר לפניו רבש"ע אם משפט אתה מבקש אין כאן עולם, אם עולם אתה מבקש אין כאן משפט, אתה רוצה לאחוז החבל בתרי ראשין, בעית עולמך ובעית דינא דקשוט, אם אין אתה מוותר מעט לית עולמך יכול קאים, עד כאן דברי המדרש בשינוי לשון קצת. ביאור הדברים שאברהם אבינו מקור החסד והרחמים ראה וידע שאין העולם יכול להתקיים במדת הדין, לכך התלבש הוא את עצמו ואחז במדת החסד כדי לעורר חסדי המקום ורחמי שמים עלינו, זה מה שאמרו חז"ל כי לא נברא העולם אלא בזכות אברהם, שנאמר בהבראם אל תקרי בהבראם אלא באברהם, היינו כי עולם חסד יבנה, אבל אם הקב"ה יושב על כסא דין אין כאן עולם, פירוש אז מוטב לו לעולם שלא היה נברא כלל, כי מי יזכה לפניו בדין, חלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא.

הגם כי אנשי סדום הפריזו על המדה, הם היו רעים וחטאים לד' מאד, ובנקל היה להם להטיב את מעשיהם ולשוב מדרכם הרעה, על כל זה רצה אברהם אבינו לזכות אותם באמתלא זו כי ישר באדם אין, וגם הטובים שבהם צריכים לרחמי שמים, לזאת על הקב"ה להקדים רחמים לדין וחלילה לו לאחוז במדת המשפט אפילו לרשעים, אבל בכל זאת לא שב אפו של הקב"ה מהם, נתגברה מדת הדין וסלף בוגדים ישדם לאנשי סדום, יען שהם בעצמם אכזרים הם לא ירחמו, נשתלם להם מדה כנגד מדה, לא יחום עליהם לא יחמול ולא ירחם מהשחיתם.

אש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל. (תהלים ע"ז).

אהה אנחנו עם בני ישראל זרע אברהם אוהבו, רחמנים בני רחמנים, גם עלינו היה קצף גדול, נשפך עלינו הזעם וחרון אף של מדת הדין, שתינו את קובעת כוס התרעלה זה חמש שנים, הימים אשר נשתפשטה מלכות הרשעה

של הגרמנים הזדים ימ״ש, כחיות טורפות ממש ואולי עוד הרבה גרוע מהם, כלו והשמידו כל היהודים שתחת ממשלתם, כליון חרוץ מנפש ועד בשר יכלו, וטאטאתיה במטאטא השמד מארצות מגוריהם, יחידי סגולה אשר בחמלת ד׳ עליהם נצולו, לקוחים למות והיתה להם נפשם לשלל, שמו את פניהם אל אדמת ישראל ונסגרו השערים לפניהם, היה להם כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו נחש, ממלכת בריטניא מעלה מעל בהיהודים לבלי להניחם לבוא אל המנוחה ואל הנחלה על אדמת הקודש, כמה מאחינו בנ״י נטבעו בים ונהרגו סביבות ארץ ישראל, אוי לנו כי פגעה בנו מדת הדין במדה מרובה ונתקיימו דברי אותו הזקן, אם משפט אתה מבקש אין כאן עולם, העולם שלנו וכל מחמדינו היה לחרבה, ערי ישראל שבגולה שממו מאין יושב וארץ ישראל סגורה ומסוגרת בעדנו.

בימים הנוראים הללו עלתה בידינו להבין פשטות הדברים שאם מלך יושב על כסא דין אז אין יכולים לומר הלל, כי לעת כזאת מוטב היה לנו אם לא נברא האדם כלל, משנברא ופגש בדוב שכול, אשר גזר ממכלה צאן קדשים, ילדי בני ישראל תנוקות של בית רבן נכרתו מבלי כל חמלה, ובכל זאת אין לנו להטיח דברים כלפי מעלה ולהתרעם על מדותיו של הקב״ה כי לוא היו מעשי אבותינו בידינו כי אז לא נמסרנו בידי לא יוכלו קום, זדים ועושי רשעה אנשי דמים הללו, גם היינו נותנים עוז ותעצומות לצדיקים ואנשי מעשה להמתיק את הדינים ולהפך את מדת הדין לרחמי שמים.

ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת.

כמו שפירוש הקדוש בספר קדושת לוי, כי בשעה שהקב״ה דן את עולמו בחסד אז יש קיום — להעולם וגם לחסדי המקום — וזה כוונת ותשב עליו באמת, כי אמת הוא דבר הקיום, אבל הו״ש כשהקב״ה דן כו׳ אז הצדיקים שבדור יש להם כח לבטל, וזה מי מושל בי צדיק, ונמצא כביכול אין דינו מתקיים, אבל כשהקב״ה דן את עולמו בחסד אז יש לו קיום ואין מי שיבטל, וזה ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת כיון שכונן בחסד כסאו אז הוא באמת.

— ו —

ולבבו יבין ושב ורפא לו. (ישעי׳ ו׳).

בספר חש״ב נמצא דבר נחמד לפרש דברי חז״ל הנ״ל ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, — שיש להבין מפני מה ספרי חיים מעכבים מלומר הלל ומבאר — דהנה השופט היושב על כסא משפט לדון דיני נפשות, אם יש לפניו ראיות

לפטור את הנדון בודאי ישמח להצדיק את הצדיק, גם בבוא לפניו רשע גמור אשר אין שום ספק כלל שעשה מעשה הרשע והשופט מחוייב לחייבו, לא יכאב לבו על זה כי טוב ונכון הוא לכלה הקוצים מעל האדמה שלא ישחיתו אחרים, אכן בבוא לפניו איש אשר יש בו ראיות והוכחות להצדיקו ולהיפך יש הוכחות לחייבו, ועל הדיין לברר ולשקול בפלס מאזנים איזהו מהם מכריעים, אז יהיה הדין והדבר קשה עליו מאד כי ירא לנפשו פן יעוות משפט, ואם צריך לחייבו יכאב לבו יען שמצא גם צדדין לפטור, ועל דרך זה הוא גם באב עם בניו, ישמח האב בבן חכם, ולהיפך אם כבר נתיאש מבן כסיל אשר אין מקבל מוסר, עוד לא יכאיב לבו להשליכו מעל פניו, כי מוטב שילך זכאי ע״ד בן סורר ומורה. אכן בבן שעושה מעשים לא טובים, אבל עוד נראו בו סימני כשרות, פוסח הוא על שתי הסעיפים, אז יכאב לב האב איך ידון ואיך יתנהג עם בן כזה, אם יהי׳ ידו קשה עליו או יקרבנו, שמאל דוחה וימין מקרבו.

כביכול כן הוא בדין של מעלה בודאי אלו האנשים אשר הרעו את דרכם ולבם נשחת ואין בהם עוד נתח טוב, אין אלו גורמין צער מלמעלה, ונאמר באבוד רשעים רנה, וטוב להם שילכו מן העולם טרם ישחיתו אחרים ויהיה גם חטאת אחרים תלוי בהם ושינה לרשעים טוב להם וטוב לעולם, ובצדיקים ישמח ד׳ במעשיו, אכן אלו האנשים אשר צריך לדון עליהם אם לימין או לשמאל, אם כף הזכות מכריע או להיפך חו״ש, יש צדדין לחיים ולהיפך, אלו גורמין כביכול צער למעלה. וזה כוונת ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, היינו שצריך לדון באיזהו ספר יהי׳ נכתבים, אלו גורמין שלא לומר הלל, כי עוד לא נודע לאיזהו צד יהי׳ פונים, אם ייטיבו דרכם או חו״ש להיפוך, וע״כ מעכבין את ההלל, ודפח״ח.

רחש לבי דבר טוב.

סברת המחבר ז״ל נראה לי להתאים להמצב שלנו, כי כמו אז בשעה שהמלאכים תבעו מבני ישראל על אשר אין אומרים הלל, מלך מלכי המלכים ישב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים היו פתוחים לפניו, כמו כן גם אנחנו היום לפני ד׳ אלקינו עדיין שני ספרים נפתחים בר״ה, כי הדור שלנו אין כולו זכאי או להיפוך, וכן גם כל אחד מאתנו אשר נמצא היום בבית ד׳, כי רוב הבאים בראש השנה לבית הכנסת להתפלל ולשמוע קול שופר, עוד קשורים הם בהקב״ה באמת ובצדקה ובישרת לבב. אבל מה שנמצא מבני ישראל ערלי לב, אשר לבבם פונה היום מעם ד׳ השמחים לעשות רע, ימים הנוראים הם להם לפוקח ולמכשול, הם יעמדו מחוץ למחנה ולא יבואו לראות פני ד׳, מהם

ובהם מה לנו לדבר, כל זדים וכל עושי רשעה יחפרו ויבושו, אבל אתם הדבקים בד׳ אלקיכם, מצד אחד הננו שלומי אמוני ישראל אשר עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן, בודאי הרבה זכיות יש לכל אחד מאתנו, אבל אם נחפשה דרכנו ונחקורה נשכבה בבשתנו ותכסנו כלימתנו כי פלס ומאזני משפט לד׳ ומי יודע כמה תכבד כף השמאלי רח״ל, עדיין צריכים אנחנו שיחון ד׳ אותנו וירחם עלינו למען נכתב ונזכר בספר החיים.

רצוננו לעשות רצונך — שאור שבעיסה מעכב.

יש לומר כי אצל רוב אחינו בני ישראל הרצון טוב הוא, ואפילו אותם שנכשלים בהרבה דברים נגד רצונם, לא תהי׳ זאת להם לפיקה ולמכשול לב, כי רצונם האמיתי הוא להיות צדיק שומר אמונים וללכת בדרך הישר והטוב בעיני אלקים ואדם, לשמור עיקרי ויסודי הדת, כמו שבת קודש, טהרת המשפחה, כשרות חינוך הבנים וכדומה. הן בדברים הנוגעים בין אדם למקום והן בדברים הנוגעים בין אדם לחבירו, אך כשל בעונם כחם ורפו ידיהם מן התורה והמצות להיות מעשיהם כרצונם, על אלו יבוא אלקים במשפט אם לדון אותם לפי מעשיהם שאינם לרצון, או היודע מחשבות ביום דין יביט על כל נעלם מבחוץ ושוכן בפנימית הלב הוא הרצון, כמש״כ כי אלקים יבוא במשפט על כל נעלם, ומשפט גדול וקשה הוא לפניו ית״ש, מאחר שיש כאן רצון טוב מדוע לא כאשר בלבבו ובנפשו יעשה, וע״ז אנו אומרים כי זכר כל היצור לפניך בא, מעשי איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש, מצד אחד מעשים לא טובים ומצד השני רצון טוב כמה פעמים.

מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה.

כך אמרו חז״ל במסכת קידושין דף מ׳ פירוש שאם אדם עושה גם מעשים טובים, אפליו אם המעשים טובים אינם רוב מעשיו של אותו האדם, והאדם הלא נידון אחר רובו, אז אם יש לו גם מחשבות טובות, מחשבות הללו מצטרפות להמעשים טובים ונדון לטוב כאלו יש לו רוב מצות מעשיות, שמיעוט המעשים טובים מעלים את המחשבות טובות ומחשיבים אותם כמעשים טובים שיבטלו ברובם המעשים לא טובים שעשה.

ע״ד זה שמעתי מפרשים את התפילה: שמע קולנו ה״א חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפילותינו, שיש לדקדק למה לא סדרו את התפילה בלשון אחד בתחילה ובסוף, או בלשון קול או בלשון תפילה, מפני מה פתח בקול וסיים בתפילה, גם נראה כיתר תיבת את הסמוך לתפילתינו,

שהיינו יכולים לומר וקבל ברחמים וברצון תפילתנו, כמו שאומרים שמע קולנו ואין אומרים את קולנו. ומפרשים על פי דברי הקדוש מגלה עמוקות על הפסוק ואתחנן אל ד׳, שמי שמתפלל בכוונה שלימה אז נקראת בשם תפילה, אבל אם הבקשה אינה בכוונה שלימה רק הפה מדבר ולבו בל עמו אז אינה נקראת תפילה רק קול בלבד ואינו עולה למעלה למקומה הראוי, ע״ש.

וזה פירוש התפילה שמע קולנו, הננו מבקשים שהקב״ה ברוב רחמיו ישמע בקשתנו, אף בשעה שלבו לא נכון עמו ואינה תפילה הגונה כתפילת זקן ורגול ולא נחשב רק קול בלבד, עכ״ז יחוס עלינו ויקבל ברחמים וברצון „את״ תפלתנו, תיבת את פירושו גם כן „עם״, היינו ביחד עם תפלתו אשר תכון קטרת לפניו, תפלת ישרים שנתפלל בכוונת הלב תתעלנה גם התפלות שהם קולות בלבד, ויעשו כולם עטרה לראש השכינה הקדושה, כי תפילה אחת באהבה ויראת ד׳ יש בכוחה להעלות הרבה תפלות שאינן הגונות.

עכשיו שנברא יפשפש במעשיו.

כמו כן יש לומר לגבי מעשים טובים שהם מעלים ומחשבים המחשבות ערטילאות בלי מעשים, שיתחשבו כאלו הביאו לידי מעשים טובים, ומצטרפים עם המעשים טובים שכבר נעשו לחשבון גדול, וכל הרוצה לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, אבל דוקא בזמן שיש ידים מוכיחות שאמנם חפץ בלב שלם לעשות מצוה, רק נאנס נגד רצונו ולא היה יכול להוציא מחשבתו הטובה לפועל, אז מחשבה כמעשה, ומתי יש ראיה והוכחה זו בזמן שמחשבתו נכרת מתוך מעשיו, היינו בשעה שהננו רואים שכל זמן שיש בידו לעשות איזהו מצוה הוא עושה אותה בפועל ממש, אז הננו דנים שגם מחשבה טובה זו שלא הוציאה לפועל על ידי איזה עיכוב אשר עמד לנגדו, אם היה יכול להתגבר על יצרו והיה סיפוק בידו לעשות, אז לא היה מסתפק במחשבה לבד, משום זה נחשב לו מחשבה כמעשה.

אבל מי שמתרשל לעשות דבר מצוה אפילו בשעה שיש בידו לעשות מעשים טובים, אותו האיש גם מחשבתו הטוב לא נחשב לו למעשה ואף כי ד׳ יודע מחשבות אדם, כי כל לבבות דורש ד׳, עכ״ז הכל המה אין בהם ממש, כי מעשה מוציא מידי מחשבה אבל אין מחשבה מוציא מידי מעשה, לזאת נשים על לבנו לקבל עלינו לעשות מעשים טובים בעיני אלקים ואדם, ואולי לזה כיוונו חז״ל במסכת עירובין דף י״ג הנ״ל במה שאמרו ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, ואמרי לה ימשמש במעשיו, פירוש ביום שנברא האדם הוא

ר"ה, אם ירצה האדם לזכות בדין יפשפש במעשיו, היינו אם לא בא מעשה לידו והניחה ולא עשאה, ואם יתנוכח כי אמנם כן הוא, הוא לא עשה אחת מכל מצות ד׳ אשר צוה אלקים לעשות, אז יקבל על עצמו לעשות אותה מצוה בלי שום אמתלא ועל ידי זה גם המחשבה טובה שלו תצטרף למעשה ויתרבו הזכיות שיהי׳ נדון אחר רובו של מצות ומעשים טובים.

— ז —

מכסה פשעיו לא יצליח — מודה ועוזב ירוחם. (משלי כ"ח).

מאד קשה עלי הדבר להזכיר עונות של אחינו בני ישראל במדינה זו בכלל, ובפרט בימים הללו אשר הננו צריכים לרחמי שמים, ומתיירא אני שלא לעורר חו"ש דין עליהם, אבל אולי טוב יותר שאנחנו נזכור ונעורר אותם לתשובה, מאשר נעבור עליהם בשתיקה וקהל השומעים יסברו שתיקה זו כהודאה דמיא, כי על ידי זה הננו נותנים יד ופתחון פה למקטרג שיעורר חלילה דין עלינו.

בואו ונחשוב חשבונו של עולם, היהדות החרדית במדינה זו פשטה צורתה אשר רכשה לה זה אלפים שנה, דמות דיוקנו של ישראל סבא, איש תם יושב אהלים, של תורה ויראת שמים, סמל של יהודי מצוין בנשמה יתירה ובמדות תרומיות, ולבשה צורה חולנית, צורה חדשה של נהיה ככל הגוים, אשר כמעט אי אפשר להכיר מתוכה את הניצוץ האלוקי אשר עדיין מהבהב בלבותם, לולא השרידים בעם אשר הולכים נגד הזרם בדרך הטובה והישרה, עליהם עוד יזרח ד׳ וכבודו עליהם יראה, כי אז כמעט רוב מצוות התורה היו הלכה ואין מורין כן, עלינו לחקור ולשאול הלא קרוב לאלפיים שנה כבר הננו בגולה. שה פזורה ישראל בארבע רוחות השמים על כל זה לא סרנו מהתורה והמצות, ולא עוד אלא כל מה ששונאינו ומנדנו רצו להשכיח מאתנו את התורה הקדושה הגברנו חיילים בתורה, הוספנו סייגים וגדרים החזיקו המשמר הקימו שומרים לשמור כאישון בת עין את כרם היהדות, אבותינו בדור אשר לפנינו עוד נשאו את דגל התורה לכבוד ולתפארת, מדוע זה במדינה זו ירדה מראשותינו עטרת תפארתנו, לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם לתורה ולתעודה ונתחללו הקדשים, כאלו חו"ש עברו תורות חלפו חק הפכו ברית עולם, תופשי התורה לא ידעוני והמסורה אשר נמסרה לנו איש מפי איש דור דור על יסודי הקדושה וטהרה, הולכת ונשכחת מחלק גדול של דור הצעיר שבזמננו, וביחוד מיושבי הכפרים ועיירות קטנות.

יתמו חטאים מן הארץ. (תהלים).

חז"ל במסכת ברכות דף י' אמרו שדוד המלך ע"ה ראה במפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם. לכאורה יש להתפלא מה זה מפלה לרשעים אם יתמו חטאים מן הארץ, הלא אין כתיב כאן חוטאים אלא חטאים, אבל האמת יורה דרכו שכל זמן שאדם יודע שחטא, הגם שלא היה יכול להתגבר על יצרו ולעמוד כנגדו בשעה שמעשה באה לידו, אבל יען שחטאתו נגדו תמיד בנקל ימצא שעת הכושר להתחרט על מעשיו הרעים ולשוב לד' בכל לבו. אבל אם אדם אינו יודע כלל שחטא וכל מה שפעל ועשה נעשה לו כהיתר, איש כזה לא ישוב לד' ולא יחזור למוטב, ועליו אמרו חז"ל במסכת עירובין דף י"ח הרשעים אפילו על פתחו של גיהנם אינם חוזרים בתשובה, לדאבוננו במדינה זו תמו חטאים מן הארץ, העבירות היותר חמורות שבתורה אבדו את חומר איסורן, ונעשו רק מנהגים לפי מנהג המדינה, לשבות בשבת קודש נעשה מנהג של ותיקין, טהרת המשפחה נראה כמדת חסידות, וגילוי ראשן של נשים אשר חז"ל קראו בשם דת משה נעשה בפה דבר של בני עלי' אשר עליהם אמר רשב"י שהם מעטים מאד. קרקפתא דלא מנח תפילין אשר עליו אמרו חז"ל במסכת ר"ה דף י"ז פושעי ישראל בגופן, גם בזה מזלזלים הרבה, ישנם אנשים שבאים לבית הכנסת ליארצייט הם מתפללים ואומרים קדיש אבל אין מניחים תפילין, שנראה להם שגם בלא תפילין הם בנים הגונים ויכולים להעלות נשמות הוריהם באמירת קדיש בלבד, עלינו ללמד לתועים בינה שכל התורה כולה כמו שנתונה למשה רבינו ע"ה בסיני עדיין מחייבת אותנו לקיים בפועל ממש כל התרי"ג מצות, מלבד אלו שתלויין בארץ.

ושמרתם את חוקותי — וחי בהם.

כאשר מפרשים כי חובת בני ישראל מקבלי התורה להשתדל כי הליכות החיים יתאימו עם התורה להיות בהם עם התורה, ולא כאלה קטני המוח האומרים להתאים התורה כפי משאלות החיים, כי משאלות החיים משתנים בכל עת ובכל מדינה, אבל התורה הזאת נצחיית היא ואינה מקבלת שום שינוי ותמורה כי היא למעלה מן המקום ולמעלה מן הזמן. וכמ"ש יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם. וז"ש וחי בהם עם התורה והמצוות, כי יתקן הליכות חיון שיתאימו למשפטי התורה, כי אדם מישראל הוא כמו איש צבא שאיננו בן חורין להתנהג עפ"י חפצו כטוב בעיניו, רק עפ"י ספר חוקי הצבא, כן יהיו החיים הפרטיים והצבוריים של בני ישראל עפ"י חוקי התורה, כל זאת שקדה התורה על כל אחד ואחד מישראל שלא תטושטש חלילה צורתו הרוחנית

והקיפה אותנו במצוות משעת היצירה עד זבולא בתרייתא, אבל כעת מה איומה היא הירידה, החומר העכור שולט בהרבה מאתנו שלטון גמור, וירידה גוררת ירידה, התגברות החומר על הרוח מביאה לידי קהות הרגש על ידי הקשחת הלב.

הכהנים לא אמרו איה ד׳.

עלינו ללכת בעקבותיו של הנביא באמרו נחפשה דרכינו ונחקורה, היינו שלא בלבד שאנו מעוררים את קהל השומעים לפשפש במעשיהם ולשפר אותם, אלא הננו כוללים גם את עצמנו בהתעוררות זו כי עלינו לחפש חיפוש אחר חיפוש ולמצוא אם צדקו דרכנו, זאת אומרת דרכי מנהיגים הרוחניים רבנים וכלי קודש העומדים בראש הקהלות החרדות, אם ממלאים אנחנו את חובותינו המוטל עלינו להיות עיני העדה, לראות את הסכנה הצופי׳ לבית ישראל ולרוחו של ישראל סבא ולהזהיר עלי׳ די צורך.

שמעתי מרב אחד אשר השתדל להצדיק את עצמו על ידי פתגם מרבי ידוע שהי׳ עניו גדול וכל ימיו הי׳ מיצר על שנתרצה להיות רבי בישראל, אשר לפי דעתו אינו ראוי לאותה איצטלא, פעם אחת היה מתנצל את עצמו לפני מקורביו ואמר: אם כל הקהל הזה המבקרני בימים הנוראים שיש ביניהם הרבה שלא למדו ולא שמשו כל צרכם, עכ״ז קוראים לעצמם „חסידים״, ראוי גם אני להקרא בשם רבי שלהם, על דרך זה אמר גם הרב הנ״ל אמנם לא הגיעו מעשי למעשי אבותי. אולם אם כל בני קהלתי כאן קוראים לעצמם קהלה קדושה ראוי גם אנכי להקרא בשם רב שלהם.

אמנם כן הוא פרנס לפי הדור ואשר נשיא יחטא לאשמת העם הוא, אבל בכל זאת על המנהיגים לשוב בראשונה להזהיר את העם ולהחזיר עטרה ליושנה ללכת בדרכי התורה והיראה, לעמוד על המשמר בכל עת מצוא להזהר לבלי להיות חלילה מסייע לידי עוברי עבירה, בחילול שבתות ובזלזול בטהרת משפחה וכדומה, ולפעמים יש בזה גם משום ולפני עור לא תתן מכשול, כי טח מראות עיניהם של האנשים הבאים לדרוש את ד׳ על ידי כהני הדת ומנהיגיה, על הרב לפקוח עינים עורות להורות להם את הדרך אשר ילכו בו, במה לרצות את אבינו שבשמים כדי לעורר רחמים בעדנו ובעד אחינו שמעבר לים אשר עודנם טובעים בים של דמעות ודם ולא מצאו מנוח לכף רגלם.

ועמי תלואים למשובתי.

בספר מסלות ישרים פ״ג מפרש השתי לשונות של יפשפש במעשיו וימשמש במעשיו, שהם שתי אזהרות טובות ומעולות מאד, כי הנה הפשפוש

במעשים הוא לחקור על כלל המעשים ולהתבונן בו הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו, אשר אינם הולכים ע"פ מצות ד' וחוקיו, כי כל אשר ימצא מאלה יבעירם מן העולם, אך המשמוש הוא החקירה אפילו במעשים הטובים עצמם, לחקור ולראות היש בענינה איזה פניה אשר לא טובה או איזו חלק רע שיצטרך להסירם ולבערם, והרי זה כממשמש בבגד לבחון הטוב וחזק הוא או חלש ובלוי, כן ימשמש במעשיו לבחון תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאיר זך ונקי. ואמנם עלינו לפשפש ולמשמש במעשינו לכל הפרושים וביאורים, אין אנו יכולים לומר פשפש ולא מצא, כי מכף רגל ועד ראש אין בנו מתום, היינו מדברים קטני ערך שאדם דורס עליהם ברגלו, עד דברים העומדים ברומו של עולם, ראשי ועקרי הדת, כמו שבת, טהרת משפחה, כשרות, חינוך הבנים וכדומה, בכל הענינים הללו עזבו חלק גדול מישראל ארחות יושר, ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו לקול הורים ומורים.

אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה.

אם בימים הקדמונים למדנו זכות על אדם תועה מדרך השכל, כי העונש של גיהנם נמצא רק בספרים אבל הדר ונועם עולם הזה ותענוגי בני אדם כולם רואים בעיניהם, וינעם להם אהבה בתענוגים, לזאת יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וקשה מאד לכבוש אותו. אבל לא כן הוא בימינו, אשר חלק גדול מהמדינות שמעבר לים נעשה לגיהנם ממש לכל הדרים שם ובפרט לאחינו בני ישראל העולם חזרה שמה לתהו ובהו, החושך יכסה ארץ על כל האופק, איך אנחנו אין נותנים על לבנו כי גם האי גברא בהאי פחדא יתיב, אשרי אדם מפחד תמיד, ובפרט לעת כזאת יחרד לבי ויתר ממקומו מי יודע מה יולד יום, הלא עננים שחורים הולכים ומתקרבים גם למדינות של יושר וצדק, עלינו לזכור ביום הזכרון כי על המדינות בו יאמר, ואין אדם נוקף באצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה, עלינו לשוב לד' בכל לב ולהפיל תחינה ובקשה לאבינו שבשמים שירחם כרוב חסדיו על שארית הפליטה די בכל אתר ואתר וישמור אותנו מכל החושבים עלינו לרעה.

כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך.

חלילה לנו להרהר אחרי מדותיו של הקב"ה, ואין לנו להתרעם על אבינו שבשמים מפני מה שפך עלינו חצי זעמו יותר מעל כל אומה ולשון, ולמה עם בני ישראל נתונים להרג ולאבד ולמכה ולחרפה יותר מכל העמים, עלינו להתבונן חיבתו של מקום לנו עד אשר קרא אותנו בני בכורי ישראל. ואמנם

בימי טוב בשעה שאנחנו עושים רצונו של מקום משפיע לנו טובה בלתי מוגבלת, כימי צאתנו ממצרים אשר קרע לנו את הים וקרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה אשר נקראת עוז, שעל ידה הננו עזים ונצחיים, כל כלי יוצר עלינו לא יצלח להכחיד חלילה אותנו מעל פני האדמה, אלפי שנות הגלות ימי צער ועינוי נפש לא יכלו להשמיד חלילה את עם ישראל, בזמן אשר אלו העמים אשר כבשו אותנו תחת ידיהם ואמרו לנתוש ולנתוץ ולהאביד את שארית הפליטה, בפועל כפיו נוקש רשע והיה החסון לנעורת ופועלו לניצוץ וכבר הם נאבדו מעל פני תבל, ואחרי כל הרפתקאות אשר עברו עלינו עם ישראל חי ויחי׳ לעולם.

כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב.

אמנם רבים שואלים ותמהים למה עשה ד׳ זאת לנו למסור רוב גדול מישראל בידי אומה אכזריה זו אשר עשו חורבן האומה נורא כזה, אשר כמעט לא היה מיום היות ישראל לגוי, ואפילו לבני ישראל גדולי האומה דבר זה הוא כחוקה בלתי מובנת, אבל עלינו להאמין כי יש בזה משפט לאלהי יעקב, לכלות חטא ופשע ולהרם קרן ישראל שיחזרו בתשובה ויזכו לגאולה.

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו.

בעמדנו כעת קודם תקיעת שופר עלינו להתבונן שאיזהו כח טמיר ונעלם יש בשופר זה המעורר אותנו לשוב לד׳ בכל לב, כי אמנם הערו המפרשים שמשונה היא הברכה של תקיעת שופר שמברכים לשמוע קול שופר ולא לתקוע בשופר, כמו גבי מגילה שמברכים על מקרא מגילה ולא לשמוע המגילה, וביארו שגבי שופר העיקר היא השמיעה, לשמוע ולהבין תכליתו של השופר, ואמנם מבאר המדרש תקעו בחודש, חדשו מעשיכם ואז תקעו, על ידי זה תבואו למעלתכם הדרושה ותבואו לידי הכרה שאף שהמצב של עם ישראל הוא „בכסה", מכוסה לפנינו התכלית של כל אשר עבר עלינו, על כל זה יכולים להיות בטוח שסוף סוף הוא „ליום חגינו", חג הגדול של עם ישראל הוא חג הגאולה וחג החירות האמיתי, יצמח לנו מזה.

יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה.

כמו שפירש בספר יט"ל את הכתוב הנ"ל שמרמז לנו על ב׳ מקדשות שנחרבו, ולענין זה עשה ד׳ ככה, אמר יחיינו כלומר ירפאנו מיומיים מב׳ המקדשות שעי"ז ביום השלישי הרומז לבית העתיד יקימנו ונחי׳ לפניו לעד,

ומבאר למה איפוא הוצרך הקב"ה לבנין ב' מקדשות ולהחריבן כדי שעל ידי זה יבנה בנין עדי עד מקדש העתיד, שזה היה למען נטוע בלבבנו האמונה, לנסות לבבות בני ישראל אם יעמדו באמונתם בגלות המר הזה, ועל ידי זכות האמונה יבנה המקדש בזכותינו ולא יהי' נהמא דכסופא ונקנה יסודי האמונה כיתד שלא תמוט ונגרום בנין עדי עד, כמו כן יש לנו להבין שכאשר נתמוטטו יסודי האמונה במדינה זו הביא הקב"ה הנסיון קשה לנו חורבן האומה, שעכ"ז נאמין בהקב"ה שהוא יוציאנו ממיצר ועל ידי זה נזכה להכתב בספרן של צדיקים.

שפרו מעשיכם וברית לא תופר.

כאשר יורו לנו סדר תקיעות של ראש השנה לפי דברי הזהר ושל"ת הקדוש, כי תק"ש היא פשוטה לפניה ופשוטה לאחרי' ושברים תרועה באמצע, להראות כי עשה אלקים את האדם ישר, אך האדם בעצמו קלקל את מעשיו ושבר את תכונתו ולסוף הוא נענש ויליל, ע"כ יעשה תשובה ויתכפר לו ויהי' ישר כבתחילה, גודל היעוד אשר הקב"ה הבטיח לנו הוא עין לא ראתה אלקים זולתך.

לפי חיבתן היא טומאתן. (ידים פ"ד).

לפי גודל המעשה שלנו כן יגדול העונש חלילה, לפי ערך בנים למקום אשר בהעותו והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, והכה ד' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים, אבל אין זאת לרעתנו כי אם למען ייטב לנו ולבנינו אחרנו, תכלית העונש הוא רק שנשוב אל אבינו שבשמים בלב ונפש, נלך בדרך הטוב ואז נמצא מרגוע לנפשנו, הבוטח בד' חסד יסובבנו, ושוט שישראל לוקין בו סופו ללקות, הקב"ה יעמוד מכסא דין וישב על כסא רחמים ויקבל ברחמים וברצון את תפלתינו לזכות אותנו לשנת חיים ושלום שנת גאולה וישועה במהרה בימינו אמן.

ליום שני דראש השנה

יום זכרון

אמרו לפני בר״ה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר, אמר ר״א למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב״ה **תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם** ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. (ר״ה ט״ז ע״א).

אמר הקב״ה כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר, אמרה לפניו — כנסת ישראל — רבש״ע הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה **גם אלה תשכחנה — היינו מעשה העגל, שאמרו אלה אלהיך ישראל,** — אמרה לפניו, רבש״ע הואיל ויש שכחה וכו׳ שמא תשכח לי מעשה סיני, א״ל ואנכי לא אשכחך — היינו אנכי ד׳ אלהיך של קבלת התורה. (מסכת ברכות ל״ב ע״ב).

אין שכחה לפני כסא כבודך.

דברי חז״ל הנ״ל שצוה הקב״ה לתקוע בר״ה בשופר של איל כדי שיזכור לנו עקידת יצחק בן אברהם אי אפשר להבין כפשוטם, כי אין שכחה לפניו וחלילה לנו לחשוב שצריכים אנחנו להזכיר כביכול את השי״ת באיזה ענין על ידי איזה מעשה אשר נעשה, ויגיד עליו ריעו, דברי המדרש אשר הובא לעיל שהבטיח הקב״ה לכנסת ישראל שלא ישכח לנו מעשה סיני, אפילו בלי שום סיבה מצדנו המעוררת לזה, גם מסדרי התפלות בברכת זכרונות סיימו, כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך, ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור, משמע שכוונתם בזה הוא, הגם שמעשה העקדה כבר נשכחת מכל בני אדם ומכל יצור נברא, אבל יען שאין שכחה לפניו ית״ש לזאת יזכור נא לנו לטוב עקדת יצחק, ושבקו לדברי חז״ל הנ״ל שעל ידי השופר יעלה זכרונינו לפניו לטוב לזכור לנו ברחמיו המרובים עקדת יצחק, גם יש להתבונן מפני מה נתלה העקדה רק ביצחק ולא באברהם, הלא הכתוב מפורש אומר והאלקים נסה את אברהם, כבר כתבנו מזה בספר **אהבת ישראל חלק א׳,** אבל כעת נוסף להתענין בזה, גם יש לדקדק לאיזה צורך יחסו חז״ל בענין זה

את יצחק שהוא בן אברהם, הכי לא היינו יודעים שיצחק שנעקד על גבי המזבח בן אברהם הוא, ודי היה להם לומר משמו של הקב"ה, כדי שאזכור לכם עקדת יצחק.

אל שדי יתן לכם רחמים.

כאשר נתבונן היטב נראה שחז"ל בדבריהם הקדושים הורו לנו בזה את הדרך אשר בו נלך לרצות את פני אבינו שבשמים, לרחם עמו ביום דין, שירחם עלינו כרחם אב על בנים, ואם אנחנו דלים ורשים במעשינו, יזכור לנו עקדת יצחק אבינו להכריע אותנו לכף זכות, אבל עלינו לדעת כי רק אז תצטרף לנו לזכות עקדת יצחק בשעה שאנחנו נלך בעקבותיו ונעבוד את השי"ת בלא לב ולב, נהי' מוכנים ומזומנים למסור נפשינו בעד קדושת שמו יתברך, אז נהיה מאוגדים ומאוחדים עם אבינו יצחק ומעשיו הטובים יהי' לנו לתועלת, אבל אם חלילה נקשה ערפנו לבלי לנהג בו מנהג בנים, ולא נטה שכמינו לסבול עול תורה ומצוות, רק ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותינו על ידי סבות ואמתלאות שונות, אז לא די שזכות אבות של אבינו יצחק לא תחשב לנו לצדקה למען נזכה על ידה במשפט, אלא עוד הלילה תהי' לנו לרועץ ואחריתה מר כלענה, כי מדת הדין מקטרגת שהי' לנו ללמוד חכמה ממעשה אבותינו, וידעו תועי רוח בינה אי זה הדרך ישכון אור, ללכת בדרך ד' לשמור חוקות ומשפטים ולעשות באמת כל מצותיו.

כדאיתא במד"ר פרשת וישלח על הפסוק ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק, הא לעשו לא? אלא הבוחר בדרכיהם ועושה כמעשיהם אני מתקיים עליו ושאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם אינו מתקיים עליו, דברי המדרש אלו מפורש אומרים שרק מי שבוחר בדרכי אבות ועושה רצונו ית"ש לזה מועיל זכות אבות, אבל מי שאינו בוחר בדרכי אבות לילך בדרכיהם ולעשות כמעשיהם, לזה לא מועיל זכות אבות, ולא די שלא תועיל לו זכות אבות אלא עוד מיגרע גרע, כמו שפירש השל"ה הקדוש את הפסוק בפרשת בחקותי: וזכרתי את בריתי יעקב וגו' שאיזה שייכות יש לזה הפסוק באמצע התוכחה, הלא הזכרון של ברית אבות הוא לברכה ולא לקללה. ומבאר שאם אדם חוטא והוא בן גדולים וטובים עוד תגדל רשעתו שבעתיים, לזאת בזמן שאין עושים רצונו של מקום גם ברית אבות לתוכחה תחשב.

זכר צדיק לברכה.

לפי דרכנו נוכל להבין דברי התפילה כי זוכר כל הנשכחות אתה ואין שכחה לפני כסא כבודך, אשר לכאורה קשה להבין כפל הלשון וגם מה זה

שהשי"ת זוכר הנשכחות, הלא מוטב היה לסיים מעין מה שפתח שהקב"ה זוכר הכל. שמעתי בזה לפרש כי אמנם השי"ת מביא לפעולה את זכרונו רק בכל מה שאדם שוכח, כמו אם אדם עושה דבר טוב אשר ראוי לו לשכוח זאת, אל יתהלל לפני הבריות וגם בלבו לא יחשוב שדבר גדול עשה ומגיע לו בעד זה הכרת טובה ויש שכר לפעולתו, כמו שאמרו חז"ל באבות: אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת, ומפרשים שאין לאדם להתפאר בזה שלמד הרבה תורה, כי לכך נוצר, היינו שתכליתו של האדם מישראל הוא לעסוק בתורה ובמצות, ואם אדם ממלא את תפקידו הוא עושה רק מה שמוכרח לעשות על פי היצירה המיוחדת של בני ישראל, וכמו שאין משבחין את האדם על אשר יש לו שתי ידים ורגלים ועינים וכדומה, ואין חושבין לו זאת למעלה, כמו כן אין לשבח את האדם מישראל על אשר למד תורה, אבל מי שאינו עוסק בתורה ובמצות הוא בעל מום.

לזאת מי אשר שוכח את הדברים טובים אשר הוא עושה, את כל המצוה והחוקים והמשפטים אשר הוא שומר, ואינו זוכר תמיד כי הוא מן החרדים במצות אלהינו, אז השי"ת זוכר אותו ואת מעשיו הטובים לטוב לו, אבל מי אשר לבו ער על הטוב אשר הוא עושה, אז השי"ת לא יכתבם בספר זכרון לפניו ותאבד כל זכר למו, וכן אם חלילה אדם נכשל בדבר עבירה עליו לזכור תמיד כי חוטא אחד יאבד טובה הרבה וישוב להשי"ת בלב שלם, כמו שאמר דוד מלך ישראל ע"ה: וחטאתי נגדי תמיד, אז השי"ת מעביר זאת מזכרונו וסר עונו וחטאתו תכופר, אבל אם אדם חוטא ואינו שת לבו לשוב על חטאתו, זאת אומרת כי הוא שכח לגמרי שמרד בהקב"ה, אז השי"ת אינו שוכח כביכול זאת ותהי מנחת זכרון מזכרת עון להוכיחו על פניו.

ואנכי עפר ואפר.

על פי הסבר זה יש לפרש מה שהקדים אברהם אבינו ע"ה טרם גשתו להתפלל על סדום החטאה, באמרו הנה נא הואלתי לדבר אל ד' ואנכי עפר ואפר, שלכאורה בלתי מובן הוא למה לו להקדים דבריו אלו, חז"ל אמרו לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, שעל ידי זה שהוא מכיר שבחו של מקום תקובל תפילתו. אבל מה לו לספר שפלות עצמו, עוד תגדל הפליאה כי לפי הבנת הכתוב נראה שמשום זה שהי' אברהם אבינו מחשיב את עצמו לעפר ואפר, היה מתיירא שעל ידי זה לא תתקבל תפילתו לרחמים ולרצון, א"כ מוטב היה לו לבלי להזכיר כלל את שפלותו, ויש לפרש לפי מה שביאר הגאון נצי"ב זצ"ל הענין של עפר ואפר, כי אין זה שמות נרדפים בעלמא רק

יש להם תוך והבנה מדויקת, הנה לאו כל אדם זוכה שתתקבל תפלתו, רק צריך לזה זכותים גדולים, לפעמים מועיל לזה זכות אבות, כגון מי שאבותיו צדיקים, אז האב מזכה להבן שתתקבל תפלתו ברחמים, כמו שכתב המדרש רבה פרשת תולדות על הפסוק ויעתר לו ד׳, שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, ומשום זה לא נשמעת תפילתה של רבקה הצדקת לפי שהיתה בת רשע, ולפעמים תתקבל תפלתו של אדם על ידי זכות בנים, באשר גלוי לפניו ית״ש כי דור ישרים יבורך יצא ממנו, אז זכות יוצאי חלציו גורם להטיב להאב, כמו שכתוב במדרש רבה סוף פרשת בראשית: ונח מצא חן בעיני ד׳ הוי ואלה תולדות נח, על ידי התולדות — הוא שם בן נח אשר הוליד את אברהם אוהבו של מקום — מצא נח חן בעיני ד׳.

כידוע היסודות של עפר ואפר אינם שווים זה לזה בתכונתם ולכל אחד מהם יש מעלה וחסרון, עפר יש לה חסרון, שאין לה אב מי שהוליד אותה, כי היא בריאה ראשונה מעשי ידי הקב״ה בעצמו, ולעומת זה יש לה מעלה, כי יש לה הרבה תולדות, וכל הזרעים וצמחים ונטיעות כולם תולדות האדמה הם, ואפילו בעלי חיים נחשבים לגדולי קרקע, כי ממנה הם חיים ומתגדלים, כמ״ש התוס׳ במסכת ב״ק דף נ״ד ובכמה מקומות, לעומת זה אפר הוא להיפוך שהוא אינו בריאה ראשונה, רק שבא מאיזהו דבר המוליד אותו, והוא הדבר שנשרף עד לאפר, ולפעמים יש לו אב מיוחס גדול, כגון אם נשרף דבר יקר וחשוב מאד ונעשה מזה מעט אפר, אותו האפר בא מדבר חשוב, ויש להמליץ עליו שיש לו זכות אבות. ולעומת זה יש לו גם חסרון שאין לו שום תולדה, כי אפר אינו מגדל צמחים כמבואר במסכת חולין דף פ״ח, לכן אברהם אבינו כשרצה להתפלל על סדום, אמר: הנה נא הואלתי לדבר אל ד׳, פירוש ברצוני מאד להתפלל ולבקש רחמים בעדם, אבל איך אוכל לחשוב שתפילתי תתקבל לרצון, הלא מסגולת קבלת התפילה היא או זכות אבות או זכות בנים, ואמנם אנכי עפר ואפר, היינו שיש לו שתי החסרונות גם יחד, החסרון מעפר שאין לה אב, כן אצלי אין זכות אבות, וגם החסרון מאפר יש לי, שאברהם היה על פי מזלו עקר, וא״כ אין לי גם זכות בנים, ובאיזה זכות תתקבל איפוא תפילתי.

מלתא גנאה דאית בך קדים אמרה. (ב״ק צ״ב).

לכך יש לומר שמשום זה הקדים אאע״ה את הספק שלו אם תפלתו תתקבל ברחמים וברצון קודם שהתפלל, יען שהיה בטח שאם הוא בעצמו יזכור את החסרונות שלו אז הקב״ה ברוב רחמיו לא יזכירם ויקבל את תפילתו כתפילת זקן ורגיל ופרקו נאה, אבל אם הוא בעצמו ישכח את החסרונות שלו

אז יהי׳ לזכרון לפניו ית״ש, ואמנם הקב״ה קבל את תפילתו של אאע״ה והסכים לדבריו, שאם היה נמצא בסדום עכ״פ עשרה צדיקים, כי אז היו ניצולים בזכות תפילתו של אאע״ה.

כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי.

נראה לי לפרש עוד שמדרך העולם הוא, אם מגיע לו לאדם איזהו חוב מחברו הוא זוכר זאת תמיד עד אשר יגבה חובו ממנו, ולפעמים אפילו כשכבר גבה חובו נקל לו לשכוח הפרעון מלשכוח החוב אשר הגיע לו מקודם, כמו שאמרו חז״ל במסכת כתובות פ״ז ע״ב: דמיפרע לא דייק, אבל מה שאדם חייב לחבירו ואולי גם למקום, זאת הוא אינו רוצה לזכור, כמו שמספרים בדרך צחות באחד שעשה צוואת שכיב מרע וצוה לבניו לגבות מכל האנשים אשר חייבים לו, כאשר אחד מן העומדים על גבם שאל אותו מפני מה הוא אינו מצוה לשלם להאנשים אשר הוא חייב להם, השיב לו כאשר בעלי חובות שלו יצוו את בניהם אז הם יאמרו מי שחייב להם, אבל לא כן הוא דרכו של הקב״ה, הוא כביכול זוכר כל הנשכחות, היינו מה שדרך בנ״א לשכוח, השי״ת שומר זכות אבות לבנים כל זמן שאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם, לזאת אף שכמה פעמים הננו שוכחים את חובותינו למקום, הננו מתפללים שעל כל זה הקב״ה ברוב רחמיו יזכור לנו לטובה זכות אבות ואת בריתו אשר כרת עמהם לתועלת בניהם אחריהם.

הננו מוסיפים להתפלל ולעורר רחמים בזכות הצדיקים, שקבלה בידינו דלא פחות עלמא משלשים ושש צדיקים שמקבלים פני שכינה בכל דור ודור, כמו שאמרו חז״ל במסכת סנהדרין דף צ״ז ע״ב, הצדיקים הללו אינם שוכחים חובתם למקום, הם מקיימים בכל יום וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ד׳, וכמו שאמרו חז״ל במסכת סוטה דף י״ז ע״א מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין, מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, ויכול להיות כי לזה כוונו באמרם ואין שכחה לפני כסא כבודך, היינו אצל הצדיקים שעומדים תמיד במחשבתם לפני כסא הכבוד, לכך אנחנו מבקשים כאשר נמצא בינינו אנשים צדיקים שהולכים בדרכי אבותינו לזאת ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור, היינו שיעלה לפניך זכרון העקדה רק לרחמים, לזכות אותנו בזכות אבות, אבל לא תשתמש בהעקדה לחוב לנו, ליסר אותנו על אשר לא למדנו היטב מדרכיו הטובים למסור נפשנו בעד השי״ת ובעד תורתנו הקדושה.

— ב —

הביטו אל אברהם אביכם.

אמנם יש לנו ללמוד מדרכי אבותינו, כי הם כבשו את הדרך בעדנו ומסרו בדרך הטבע לבניהם אחריהם כל מילי דמיטב כדי שיקל לנו למסור נפש בעד השי"ת, כמו שאמרו חז"ל במסכת עדיות פ"ב: האב זוכה לבן בנוי בכח ובעושר ובחכמה וכו' וכן שמעתי בשם הרב הגאון ר' יעקב ז"ל מ"מ דק"ק ווילנא שהסביר מפני מה הזכירו חז"ל בזה עקדת יצחק בן אברהם, על פי מה שביאר הגאון הצדיק ר' ישראל סאלאנטער זצ"ל דברי המדרש שבאברהם כתיב ד' אשר התהלכתי לפניו, ובנח כתיב את האלקים התהלך נח, לפי שנח היה צריך סעד לתמכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו, וביאר הגאון הנ"ל שמדת אברהם אבינו היתה בכל דבר מצוה לעשות אותה תחילה „בכח", דהיינו לצייר במחשבתו כאלו עושה אותה, אף בשעה שלא באה המצוה לידו עדיין, כוון אברהם לדעת המקום לעשות רצונו של הקב"ה, וזה שאמר ד' אשר התהלכתי לפניו, ר"ל קודם הצווי והמעשה, על ידי כך היה מתחנך ומתרגל במצות עד כשבאה מצוה לידו אח"כ, והיה צריך לעשותה בפועל, היתה נקל עליו ולא היה צריך שום סיוע, אבל נח לא היה עושה כן, רק כשבאה המצוה לידו אז אסף אליו כל כחותיו לעשותה, אבל יען שלא היה לו הכנה והזמנה לזה מקודם היה קשה עליו מאד לעשותה, והיה צריך סעד מיוחד לתמכו, לכן כתיב את האלהים התהלך נח, לולא שהקב"ה עזרו לא היה יכול להתגבר על יצרו.

מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. (משלי כ' ז').

כתב בספר רוח חיים פרק ה' מ"ג, כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, בלי כל עמל הוא מוסר אותם אח"כ לבניו אחריו והמה להם כטבע מוטבע וכו' עי"ש, לפי"ז מדת אברהם היתה גם ביצחק בנו, לצייר בדמיונו בכל פעם שהולך למסור נפשו בעד רצונו של מקום, לכן כשנאמר ליצחק ענין העקדה כבר היה מוכן ומזומן תיכף ומיד למסור עצמו על קדושת השם באהבה רבה, גם היה כח הזה מוטבע בו מאברהם אביו, שמסר נפשו בשעה שהפילו אותו לאור כשדים על קדושת שמו הגדול.

אמנם אברהם אבינו ע"ה היה צריך אז בשעת העקדה להתאבק עם הטבע, וללחום מלחמת היצר, כמו שאמרו חז"ל במסכת תענית דף ד' ע"א: ולא עלתה על לבו, זה יצחק בן אברהם, פירוש שמעולם לא עלתה על דעתו

של הקב״ה שאברהם יקריב את יצחק לקרבן לפניו, לכן לא השיג אברהם אבינו מעצמו זאת המצוה מקודם, משום באמת לא היה כלל רצונו של מקום לשחוט את יצחק לעולה, ולא היה לו לאברהם בזה שום הכנה מעולם, נמצא שבדבר זה היה יצחק עומד אז במדרגה גבוהה יותר מאברהם, יען שיצחק כבר היה מוכן למסור נפשו על קדושת השם מכח הטבע שנמסר לו מאברהם אביו, ולא הבחין בין אם היתה זאת באמת רצון הבורא או לא, אבל אברהם לא היתה לו הכנה טבעית מקודם, רק כל מה שחפץ השי״ת הרגיש אברהם זאת מדעתו, נפשו אותה ויעש בלב שלם ובנפש חפצה, אבל אצל העקדה יען שבאמת לא חפץ ד׳ בקרבן זה, לזאת היה לאברהם ללחום נגד דעתו ולבטל רצונו מפני רצון המקום. וזה הוא כוונת הגמרא: כדי שאזכור לכם עקדת יצחק בן אברהם, ר״ל מצד שהוא בן אברהם היה מזומן תיכף ומיד להעקדה בתכלית השלימות בכל פרטיה ודקדוקיה, משום זה נקראת העקדה על שם יצחק ולא על שם אברהם, ולכן תקנו לנו ג״כ אנשי כנסת הגדולה להזכיר בתפילת היום, ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור.

קדשו יום קראו עצרה אספו זקנים.

לפי כל הנ״ל היה צריך להיות לנו בנקל מסירת נפש בעד קדושת שמו יתברך, אחרי אשר אבותינו בכל דור ודור מסרו נפשם על קדושת השם, אנחנו בפה במדינה זו אמנם איננו צריכים כעת למסירת נפש ממש, כי הודות להשי״ת אנחנו חוסים בצל ממשלת חסד אשר נותנת לנו היכולת והרשות לקיים ולשמור את התורה ומצותיה, אבל על כל פנים צריכים אנחנו קצת מסירת נפש, היינו לסבול מעט לכבוד התורה ולכבוד השי״ת, כמו לשמור את יום השבת קודש, אפילו אם על ידי זה ירויח הפועל או הסוחר פחות מעט מאשר היה יכול לפי דעתו להרויח אם יחלל שבת, עכ״ז כדאי הוא לסבול מעט לכבוד המקום. ובפרט שעכ״פ יוכל להרויח די מחיתו בעדו ובעד ביתו גם אם ישמור ש״ק כדת, כמו כן להרגיל את עצמו בעול תורה לבוא בכל יום לבית הכנסת להתפלל וללמוד ערב ובוקר, כי לדאבונינו בשעה אשר עת צרה היא ליעקב בכל רחבי תבל, גם במדינה זו תצר לישראל מאד אשר בתי כנסיות כמעט נשארו בלא עשרה להתפלל. הצעירים הולכים לעבודה בוקר השכם, ואלו אשר כבר משכו את ידם מן העבודה מבלים את עתם בערב על משחקי הקלפים ובמות חזיון, ובבוקר קשה להם להשכים לבתי כנסיות להתפלל, בתי תפילה ומקדשי מעט עומדים שוממים בלי עשרה להתפלל ולקדש שם שמים בקדושה וברכו.

הנה תפלות אבות תקנום ובשעה שאנחנו מזכירים מעשי אבות לזכות על ידם, עלינו ללכת בעקבותם על כל פנים לבוא לבית הכנסת להתפלל תפילתן של אבות, ואם תפילה במקום קרבן תקנו, גם בזה יש לנו ללמוד מיצחק אבינו, אם אבינו הזקן רצה להקריב את עצמו על המזבח לפניו ית"ש האיך לא נקריב אנחנו קרבן השי"ת על כל פנים בתפילה בצבור.

חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה.

ענין העקדה בכללו הוא לנו לעינים לשום עינא פקוחא לחנך את בנינו בדרך התורה והיראה ולבלי למנוע מוסר מהם להוכיחם על פניהם בכל עת מצוא וללמדם תורה ויראת שמים, כאשר כבר ביארנו בספר אהבת ישראל חלק א', כי אמנם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ובתורה כתיב: והאלקים נסה את אברהם, ועלינו להתבונן מה היה לו להקב"ה לנסות עוד הפעם את א"א, אחרי אשר כבר השליך את נפשו מנגד, ולא בגד בהקב"ה אפילו בשעה שהפילו אותו לכבשן האש, והסכים בדעתו להשרף למען שמו הגדול, הננו באים לידי מסקנא כי נסיון זה הוא בענין חנוך הבנים, הנסיון של החיים יורנו שיש כמה אבות אשר הם בעצמם הם שומרי תורה ומצות, שומרים שבת כדת, נזהרים ממאכלות אסורות ועומדים על המשמר בכל דבר הצריך זהירות למען כבוד התורה, ובכל זאת בשעה שהם באים לגדל ולחנך את בניהם, הם מקילים להם ללמדם למודי חול ולהדריכם בחינוך עולמי, ואין שמים לב שעל ידי זה יכולים לבוא לפרוק מעליהם עול תורה ומצות, כל זאת הוא יען שהרחמנות המדומה שלהם על בניהם יביאם לעבור על דעתם ועל דעת קונם, לזאת הראה לנו הקב"ה הדוגמא של אברהם אבינו ע"ה, שבנו יחידו הנולד לו לעת זקנתו ואהבו יותר מנפשו, עכ"ז בשעה שאמר לו הקב"ה להעלהו לעולה לא התמהמה אפילו שעה אחת רק השכים בבוקר לצאת לדרכו לעשות רצון קונו, לא התחנן להקב"ה שירחם על בנו ולא ידרשנו לקרבן, בידעו כי אם חפץ ד' יצליח בידו לעשות נחת רוח להקב"ה שצוה ונעשה רצונו, הוא האושר היותר גדול של בנו, בזה כבש אבינו הראשון את הדרך בעדנו, שלא נבקש תכלית שוא וחזיון שקר בעד בנינו, רק בכל אופן נגדל אותם בדרך התורה והיראה, אפילו אם על ידי זה הם יסבלו מעט בענין הכלכלי שלהם, ולא יחיו חיי עונג ורוחה על כל זה עלינו לדעת כי דרך התורה הוא האושר האמיתי שלנו ושל בנינו, כמו שאמר החכם מכל אדם, טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב, היינו שלום הנפש, שלום בין ישראל לאבינו שבשמים, כדאי הוא לוותר על ידו ממותרות ותענוגי בני אדם מספר ימי חיי הבלו, כי אז תתענג על ד' ויהי'

שלום לך מעתה ועד עולם. והדמיון של פת חרבה היינו די פרנסתו להחיות את נפשו ואת נפשות ביתו בכבוד בלי מותרות, כי אמנם עוד יש היכולת לשומרי תורה ומצות לחיות בפרנסה בכבוד ובריוח על מביעי התורה והיראה, אף כי החפשים פורקי עול יתענגו על חיי בשרים במדה גדושה, הלא החי יתן אל לבו כי מוטב לו דרך התורה מבית מלא זבחי ריב, היינו ריב בין גוף ונשמה שכל אחד תובע את שלו, והגוף רוצה לחיות על חשבון הנשמה, ריב עם התורה הקדושה ועם כנסת ישראל.

תפארת בנים אבותם.

גם בארץ הישנה מעבר לים כבר היה נסיון בענין חינוך הבנים, רבים מעמי הארץ מקטני אמנה חדשים מקרוב באו החלו לבקש תכלית בעד הדור הצעיר, ונדמה להם כי חינוך הדתי על ברכי התורה והיראה אינו מוביל לתכלית הנרצה, התעמולה שלהם עשתה רושם גם על כמה מהאבות החרדים וגם הם עשו פשרות בעניני חנוך, אבל הורי היקרים זצ"ל הכ"מ, הם לא פנו כלל לשיטה זו, קורא אני עליהם: צדיק באמונתו יחיה, הם גדלו וחנכו את כל בניהם רק על ברכי התורה, ושמו בטחונם בהקב"ה כי הוא ברוב חסדיו לא יעזבם ויזמין בטובו בעד בניהם פרנסה בכבוד.

נאים הדברים כשהם יוצאים מפי עושיהם. (תוספתא יבמות פ"ח).

הם השפיעו מרוחם הכביר גם עלינו, שגם במדינה זו לא פנינו לשטי כזב לאושר המדומה לתת לבנינו חנוך עולמי לפי רוח ומנהג המדינה, אבל אחזנו מעשי אבותינו בידינו לגדל את בנינו על ברכי התורה והיראה בישיבות ובתי הנוך חרדים, גם בנותינו נשאו לבעלים בני תורה וצרבי מרבנן, וכבעלי הנסיון אשר קיימנו בנפשנו התקוששו וקושו, קשוט עצמך תחילה ואח"כ קשוט אחרים, הננו מיעצים לכל אלו אשר הם חרדים לדבר ד', שיתנו לבניהם חינוך דתי במלוא מובן המלה על ברכי התורה והיראה, ואז יהיה טוב להם בזה ובבא, גם בניהם כאשר יגדלו ידעו להעריך ולהוקיר כל מה שעשו אבותיהם לטוב להם כל הימים.

מי יאמר לו מה תעשה.

אין אנו יכולים לבחור ולתת הצלחה לבנינו באיזה דרך מיוחד רק להתפלל להקב"ה שיזמין להם די פרנסתם בנקל ובכבוד. כאשר שמעתי שפעם אחת בא הרה"ק הרבי ר' בונים זצ"ל להרה"ק ר' פישילע זצ"ל מסטריקוב,

וסיפרו לו המקורבים שהרבי פקד בפקודתו שבל יכנוס עוד שום אדם אצלו מהיום והלאה עם איזהו בקשה, כי פ"א נכנס אצלו איש עני ואביון להתנצל לפניו גודל דחקותו, ומחמת הרחמנות על העני הנ"ל ציוה לו הרה"ק שיקח גורל על הלאטעריא ובטח יעזור לו השי"ת שיזכה בגורל, וכן עשה העני הנ"ל, אבל לא זכה בגורל אז אמר הרבי א"כ רואה הוא שאין מצייתין לו בשמים משום זה אינו רוצה שיבואו אליו יותר בבקשתם, כי אינו יכול לעזור להם, כאשר שמע הרה"ק רש"ב זצ"ל זאת נכנס הוא אל הרבי המקומי ושאל אותו ביאור דברי חז"ל, במסכת כתובות דף ק"ג אמרו צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ובתדא"ר פכ"א איתא: מי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל, אשר לכאורה נראו מאמרים אלו כסותרים זא"ז, אבל האמת הוא כי אין בזה שום סתירה, אמנם כי הצדיק גוזר והקב"ה מקיים, אבל אין להצדיק לאמר עצה להקב"ה באיזהו אופן יכול לקיים דברי הצדיק, כי הרבה עצות ואופנים ושליחים למקום, ודבר זה אין כח ביד הצדיקים, וזה פירוש מי יאמר לו „מה תעשה ומה תפעל", האיך שיהיה הפעולה, זה אין בכח שום בריה לומר לו, וסיים הרה"ק העני הנ"ל בודאי יתעשר מחמת גזרת הצדיק, אבל לא על ידי פעולת הלאטעריע דוקא, כי הפעולה לא נמסרה לשום אדם רק נמצאת ביד הקב"ה. הרה"צ הנ"ל קבל את דברי הרה"ק רש"ב זצ"ל, ומאז והלאה קבל את פני הבאים אליו בבקשתיהם.

טובה חכמה שיש עמה זכות אבות. (קהלת רבה פ"ז).

כל הנסיון של עקדת יצחק אולי לא בא אלא כדי לטעת ולהשריש בקרבנו ולבנו היכולת בדרך הטבע להקריב קרבן ד' במסירת נפש בכל ארצות פזורינו, כמו שאמר בפרקי דר"א פל"א: אותו האיל שהקריב א"א — תמורת יצחק בנו — לא היה בו דבר לבטלה, קרן שמאל בעת מ"ת כמ"ש ויהי קול השופר הולך וחזק מאד, קרן ימין לשעת הגאולה כמ"ש וד' אלקים בשופר יתקע, והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו', ונראה לפרש דברי הפרדר"א הנ"ל, שהקב"ה רמז לו לאברהם אבינו שכל ענין הנסיון של יצחק בנו לא היה אלא כדי להכשיר את בניו ואת ביתו אחריו שישעבדו את לבם לאביהם שבשמים ועל ידי זה ירום ד' את קרנם ויזכו להיות עם ד'.

ומבאר הפרקי דר"א כי קרן שמאל בעת מ"ת, היינו שראשית הרמת קרן ישראל היא על ידי התורה, ורמז לו ג"כ כי עליהם לשעבד את נפשם ורוחם וכל מעשיהם ולקבל עליהם עול תורה, וזאת היא כוונת קרן שמאל, כמו שיד השמאלית הוא יד כהה, כמו כן יבטל כל אדם מישראל מעשיו ורצונו נגד

רצון התורה, ואז קרן לעמו ירים, קרן ימין יהי׳ לשעת הגאולה היינו על ידי זה תרים קרנו של ישראל להגאל גאולה עולמית וימין ד׳ עושה חיל. אבל אם חלילה זרעו של יצחק לא ידעו או לא ירצו לכוון קרן השמאל למתן תורה, הם לא יתפסו מעשי יצחק בידיהם, לבטל רצונם מפני רצון המקום, אז הראה לו הקב״ה כי איל אחר נאחז בסבך בקרניו, היינו על ידי הקרן שלא יכוונו לאמיתה של דבר, אז יהי׳ נסבכים בצרות רבות ורעות רח״ל כדאיתא במדרש רבה שם: אמר הקב״ה לא״א כך יהיה בניך נסבכים בצרות ובעניות, הולכים מגלות לגלות, ממדי ליון מיון לבבל ומבבל לאדום. ובירושלמי מסכת תענית פ״ב מסיים בה: וסופן להגאל בקרניו של איל שנאמר וד׳ אלהים בשופר יתקע.

והיה החסון לנעורת.

בספר מצ״א מבאר בזה, דהנה באמת נבראו הקרנים להגן ולהציל אותו מן המזיקים אשר ירצו להזיקו, ועל ידי הקרנים כלה גרש יגרשם מאתו, ועיקרן לא נבראו כ״א לתכלית הגנה ושמירה, וכאן — אילו של יצחק — נהפכו לו לרועץ ומשחית, כי על ידי הקרנים נאחז בסבך, ואח״כ חזרו עוד הפעם לתועלתן העקרית, ועל ידן נתפרק אח״כ מן הקוצים והברקנים, ויש לומר כי הראה בזה הקב״ה לא״א כי כן יהי׳ אצל בני יצחק ויעקב, כי התורה גופא אשר לא ניתנה כ״א להגן עלינו מחרב העמים כמ״ש וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח, וכן הוא אומר חגור חרבך על ירך, ואחז״ל ההוא בד״ת כתוב, ועל ידי קרנים אלו גופא יאחזו בנ״י בסבך הצרות ועניות וגזרות ושמדות, כי עיקר השנאה שתהי׳ לישראל בין העמים לדוחקם ולרוצצם ולקפח פרנסתם הוא רק בשביל שישמרו את התורה, כמו שאמרו חז״ל במסכת שבת דף פ״ט: למה נקרא שמו סיני, שירדה שנאה לאו״ה עליו, ובסוף יהיה שע״י קרנים הללו גופא יגאלו וינצלו מכל צרותיהם שאין בן דוד בא כ״א בזכות התורה.

וי״ל שמשום זה היה קול שופר בעת מתן תורה לרמז על אותו האיל של א״א, וכמו שבאותו האיל היה המעשה שנסתבך ע״י הקרנים אשר נבראו להגן עליו ואח״כ נצול ג״כ על ידם, כן יקרה לנו על ידי התוה״ק אף שהיא כקרנים לנו, ובה עמים ננגח להגן עלינו מכל שונאינו, כמ״ש ד׳ עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה, כי התוה״ק היא העוז וחדוה של בני ישראל. בכל זאת בסבך הדורות יקרה אשר על ידה גופא נסתבך בסבך צרות וגזירות. ולזה הטעם בא קול השופר לרמז על אותו האיל. וכן הגאולה אשר תהי׳ בב״א תהיה ג״כ על ידי השופר כמ״ש וד׳ אלקים בשופר יתקע, לרמז שע״י הקרנים נצולים ונגאלים, וגם הגאולה תהי׳ על ידי הקרנים היינו בזכות התורה הקדושה.

— ג —

ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו.

בימינו נתקיימה הנבואה שהראה הקב"ה לאברהם אבינו אחר נסיון העקדה, שישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות, עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים בתמונת הגרמנים הארורים, שלטה באחינו הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם, יושבי מדינות שמעבר לים, ביום הזכרון עלינו לזכור, האיל תמורת יצחק אבינו היה סמל של מסירת נפש בעד קדושת השם, כי יצחק אבינו עשה את עצמו כאיל הזה להקרב על גבי המזבח, לזאת נקרא תמורתו איל אחר, יען שגם הוא בעצמו היה מוכן ומזומן להקרב על גבי מזבח כמו איל, לזאת הראה הקב"ה לאברהם אבינו כי זרעו של יצחק האוחזים מעשי אבותיהם בידיהם, נאחזים בעבירות, היינו שיהי' נתפשים בעון הדור, ועל ידי זה יהי' נסבכים בצרות, ותצר לישראל מאד, אברהם אבינו השתומם ואמר להקב"ה רבון העולמים יהי' כן חלילה לעולם, א"ל וסופן להגאל בקרניו של האיל הזה וד' אלהים בשופר יתקע, קרנו של ישראל שנאמר וירם קרן לעמו תלוי בקרנה של תורה דכתיב קרנים מידו לו, ובה תלוי קרנו של משיח שנאמר ויתן עוז למלכו וירם קרן משיחו, עלינו לתת עוז ועצמה למדת הרחמים ביום הזכרון, להתעורר על ידי שופר של ר"ה לשפר מעשינו ולהרם קרן התורה. על ידי זה נזכה לשופר של משיח.

כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם.

אחד מהעשרה טעמים מפני מה צוה הקב"ה לתקוע בשופר בראש השנה הוא משום זכר לאילו של יצחק, ועל ידי זה יזכור לנו הקב"ה ברוב רחמיו את עקידת יצחק שהי' מוכן להקריב את עצמו כליל לד' לעולה, כמו שמובא בתנ"י וירא מ"ו, א"ל הקב"ה—לאברהם—עתידין בניך להיות חוטאין לפני ואני יושב לדון אותם בראש השנה, אלא אם מבקשים הם שאהיה סולח להם, יהיו תוקעין לפני בו ביום בשופר, א"ל אברהם ומה שופר, א"ל הקב"ה אין אתה יודע, א"ל לאו, א"ל חזור לאחוריך וראה, מיד וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו, אין אומר כאן אלא בקרניו, א"ל יהא תוקעין לפני בקרן הזה ואני סולח לעונותיהם, באותה שעה נתן — אברהם — שבח והודי' לפני הקב"ה. ומשום זה הטעם קוראין בר"ה פרשת העקדה, ומפני מה קוראין העקדה ביום שני ולא ביום הראשון יש לומר לפי שצדיקים גמורים נכתבין לאלתר לחיים ביום הראשון, והם בטח נכונים למסור את נפשם

על קדושת השם ואינם צריכים להתעורר מעקדת יצחק, אבל בינונים אשר דינם תלוי ועומד עד יום הכפורים, הם צריכים להתפעל מהעקדה שיהי׳ גם הם מזומנים למסור גופם ונפשם להקב״ה, לזאת קוראין פרשת העקדה ביום שני של ר״ה.

הציבי לך ציונים.

כבר אמרנו לעיל כי מעט הוא המסירת נפש בעד הקב״ה ובעד התורה הקדושה אשר הננו רואים במדינה זו, מעט מזעיר הם הנשפעים מעקדת יצחק, מי יודע אם לא בשביל זה הוכרח הקב״ה להכן הרבה עקדות מעבר לים מאחנו המסובלים בתורה ובמצות אשר קבלו עליהם דין שמים באהבה, כדי לעורר אותנו לאהבת תורה ויראת שמים ולמסירת נפש בעד שמו הגדול ובעד התורה הקדושה, אוי לנו אם חלילה אנחנו גרמנו לזה שכך עלתה בימינו, שהטובים שבנו נהרגו בכמה מיתות משונות על ידי רשעים ארורים הצוררים אותנו, הרגו במשמניהם ובחורי ישראל הכריעו להשמידם, בימי חשבון הנפש הללו עלינו עכ״פ לשום על לבנו את כל המאורע הנוראה ולשוב לד׳ בכל לב ולקבל עלינו עול תורה ויראת שמים עד למסירת נפש ממש להקב״ה, תשובת המשקל על כל חטאתינו, כי עונותינו הטו אלה והם היו בעוכרנו על כל הנעשה לאחינו ובשרנו בארצות הדמים הי״ד, ובמקום להרהר אחרי מדותיו של הקב״ה על כל אשר קרה לנו מוטב לנו להתפלל להשי״ת שיכפר לנו את הדם הנשפך בימינו, ונהיה נכונים למסור גם את נפשנו להקב״ה אם היה חפץ בנו ואז יעלה מחשבתנו לרצון לפני הקב״ה כעולה וכקרבן.

גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך.

צרה ומצוקה אשר מצאנו תעוררני לבאר את דברי חז״ל, אמר הקב״ה לכנ״י כלום אשכח עולות ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר היינו בזמן שהישוב נתהפך למדבר שממה, ובנ״א כחיות טורפות, ודם ישראל נשפך כמים, עכ״ז בני ישראל קבלו עליהם את דין שמים באהבה, צדקו עליהם את הדין בשעה שלקחו מהם את מעוזם משוש תפארתם, את מחמד עיניהם ואת משא נפשם — בניהם ובנותיהם, והשליכום לכבשן האש, נחשב להם כאילו הקריבו עולות ופטרי רחמים, אמרה כנס״י לפניו שמא לא תשכח לי מעשה עגל, היינו שבסיבתה חזר לבנ״י היצה״ר ושיעבוד מלכיות, גם דורשי רשומות אומרים שעג״ל ר״ת שלו הוא: עריות, גזל, לה״ר, כי על ידי היצה״ר עדיין מרקד בינינו השטן של ג׳ עבירות הללו, ועל ידיהם שולטים בנו הידי עשו, והננו חייבים

בנפשנו על אשר הננו נותנים יד לפושעים להרע לנו, אמר לה הקב"ה גם אלה תשכחנה, היינו על ידי תשובה מאהבה הזדונות יתהפכו לזכיות.

אמרה לפניו רבש"ע שמא תשכח לי מעשה סיני, היינו הואיל שרצונך שנעבוד את ד' מאהבה ובעת קבלת התורה הלא לא קבלנו את התורה אלא מיראה אולי לא היה נחשב בעיניך את הקבלה מיראה ועלינו לקיים באהבה מה שקבלנו כבר, א"ל ואנכי לא אשכחך, אמנם יש אלקים שופטים בארץ, נורא עלילה על בני אדם, ומה ד' שואל ממך כי אם ליראה אותו, כל זמן שבני ישראל מאמינים בהקב"ה ומקבלים עליהם עול מלכותו לרצון הוא לפניו ית"ש, ועל ידי התורה הקדושה בני ישראל נעשו בניו של מקום כדאיתא במדרש פרשת נצבים: א"ל הקב"ה אם יהי' ד"ת קרובים לכם אף אני קורא אתכם קרובים שכן כתיב לבני ישראל עם קרובו.

חרפה לא נשא על קרובו.

דברי המדרש הנ"ל מבוארים היטב בספר טובי החיים, דהנה מדרך העולם לוותר נגד קרובו שלא לעמוד על מיצוי הדין, ולפעמים עושה נגד קרובו אף נגד טבעו, כמו שמצינו בא"א ע"ה, בשעה שאמרו לו כי נשבה בן אחיו וירק את חניכיו ויצא להלחם עם ארבעה מלכים בשביל קרובו, ומאהבת קרובו התרגש לבו לילך להלחם עם ארבע מחנות גדולות, גם מדרך הקרוב הוא שיחפה על קרובו אף אם עשה קרובו רעה, וכמו שמצינו בגמרא מסכת גיטין דף י"ז רי"א משום בת אחותו, וברש"י שם והיא אשתו ושמא תזנה תחתיו וחס עליה שלא תחנק וכותב לה גט בלא זמן.

לבני ישראל עם קרובו.

וזה כוונת המדרש אם יהי' ד"ת קרובים לכם היינו לעמוד עבורה במס"נ נגד הרוצים לפרקה חו"ש מעליכם, אף אני קורא אתכם קרובים, פירוש אף אם תהי' חו"ש חייבים מ"מ אחפה עליכם, וכמו בגמרא גיטין הנ"ל שמא יחפה על בת אחותו, כן לא אתנהג עמכם במדת הדין רק במדת הרחמים, גם יש לומר הנה שם קרוב כולל בין קרוב רחוק כמו שלישי בשלישי או רביעי ברביעי בין קרוב ממש כמו אחיו ובנו, וזה כוונת המדרש לפי גודל הקרובה שיהי' לכם לדברי תורה כן אף אני קורא אתכם קרובים, ואם יהי' ד"ת כ"כ קרובים לכם לעמוד בעדה במס"נ כן אף אני קורא אתכם קרובים ממש ולא אתנהג עמכם במדת הדין כדרכם של קרובים.

זכרון לבני ישראל.

מכל הנ״ל הננו רואים כי ראש השנה הוא יום הזכרון לא בלבד להקב״ה שיזכור לנו ברחמים עקדת יצחק, רק ביחוד הוא יום זכרון לנו עם בני ישראל. שבכל השנה הננו משוקעים בהבלי הזמן ואין אנו זוכרים כי עלינו לתת דין וחשבון על כל מעשינו, אבל לתקופות השנה קבע השי״ת יום זכרון לנו, שנזכור כל התחייבות שלנו לעבודת אלהינו, וצוה לנו לתקוע בשופר כדי שתקיעות הללו יסייעו לנו בענין זה, שעל ידי תקיעות אלו נזכור את מתן תורה שהיה בקול שופר, ובשביל זה מזכירים בברכת זכרונות את הכתוב וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר כדי שנזכור ונקיים עלינו את קבלת התורה, גם יעורר אותנו השופר לזכור דברי הנביאים אשר כשופר הרימו קולם להוכיח אותנו לשמוע עצה ולקבל מוסר למען נחכם באחריתנו.

זכרו נא מרחוק את ד׳, וירושלים תעלה על לבבכם.

תקיעת שופר תעורר אותנו גם לדבר זה, בדבר חורבן ירושלים שהיה בקול שופר, שנאמר כי קול שופר שמעה נפשי תרועת מלחמה, כנגד עלה אלהים בתרועה, אשר הננו מזכירים קודם תקיעת שופר, ביום הזה עלינו לעורר רחמי שמים על מקדשי ישראל אשר נחרבו, לא בלבד בית קדשנו ותפארתנו אלא כל מחמדנו היה לחרבה, אבל חלילה לנו לשום בטחוננו על הממשלות הנאורות, שעל ידיהם תבוא הישועה לעם ישראל בעת צרתו, כי טוב לחסות בד׳ אף בשעה שלא הבטיח לנו מאומה על איזה זמן ידוע, כי קץ הפלאות נפלא מאתנו, מבטוח באדם, אפילו אם יבטיח לנו לגאול אותנו, כאשר הנסיון הורה לנו עם הממשלה ידועה, אשר הבטיחה לנו לעשות מקלט בטוח וממשלה יהודית בעד עם ישראל בארץ ישראל, וכעת אחר החורבן הגדול ונורא, כאשר נשארו כמה מאות אלפים שארית הפליטה נע ונד בארץ אויביהם בערום ובחוסר כל אפילו בלי כלי גולה, הנה קול שועת עמי מארץ מרחקים בארבע רוחות השמים לפתוח להם שערי ארץ ישראל לשוב אל ארץ אבותינו, הרבה מבני ישראל אשר פוסחים על שתי הסעיפים חשבו כי אמנם כבר הגיע השעה לאסוף נדחי ישראל ולקבץ נפוצי יהודה מארבע כנפות הארץ, הם פנו לימין ולשמאל לממלכת הנאורות מכל המפלגות, אבל התנוכחו כי שוא תשועת אדם, כל אלו אשר בידם לעזור לנו בגדו בישראל, הממשלה הנאורה אשר זה עתה לקחה גורל ארצנו בידה, פשטה את הרגל לכל ההבטחות של המושלים אשר לפניהם, ויקם מלך חדש אשר נתחדשו גזירותיו בגזירות ורדיפות על הישוב אשר כבר נמצא באדמת הקודש.

שכינתא בגלותא.

אף אם יסכימו סוף כל סוף לעשות ממלכה יהודית בחלק מארץ ישראל גם זאת לא לטובתינו היא, ירושלים עיר הקודש הראש וראשון של ארצנו הקדושה מקום השראת השכינה בבית הבחירה, הר הבית אשר עליו צבור עפרו של יצחק אבינו לפי המסורה של הר המוריה כל זאת הם משאירים ממנו והלאה, ארץ ישראל „מדינת יהודים" בלא ירושלים הוא כמו שמתיזין את הראש מן האדם ואומרים לו בדמיך חיי בלא ראשך, הגבלת התחום של ממלכה יהודית מחוץ לחומת ירושלים, היא אות וסמל של הסרת קדושה מן הארץ אשר עמי נכר נותנים לנו, לחיות בה חיים של חולין, להפסיק קיר ברזל בין מקום השראת השכינה אבינו שבשמים, להמשיך את חורבן בית המקדש וקדשי האומה שלא יבנה על ידיהם, להוכיח לנו שעוד שכינתא בגלותא וביחד עם שכינה הקדושה עלינו עוד לצפות לגאולה וישועה.

זה שאמר הנביא ירמיה זכרו נא מרחוק את ד', דעו כי אם ד' לא יבנה בית ישראל שוא עמלו בוניו בו, שוא תשועת אדם אפילו אם ירצה להושיע ובפרט שיש עוד ספק גדול בדבר הרצון, עלינו לזכור ולהכיר הכח וממשלה של הקב"ה ואח"כ תעלה על לבנו ירושלים להתפלל ביום הקדוש הזה שהוא ברוב רחמיו יקבץ את שארית צאנו מכל הארצות אשר הודחו שמה וישוב את שבות עמו ישראל לארצנו הקדושה ובנו ערים נשמות, כאשר הבטיח לנו על ידי הנביא זכרי': ינחיל ד' את יהודה חלקו על אדמת הקודש ובחר עוד בירושלים.

על ידי תקיעת שופר נזכור הגאולה שתהי' בקול שופר כמו שכתוב והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו', על ידי זה שנזכור בתקיעת שופר כל הקדוש לנו, יזכור לנו אבינו שבשמים גם עקידת יצחק ברחמים ומעלה עלינו כאילו הקרבנו את עצמנו לקרבן לד', הוא יוציאנו למרחב מצרה וצוקה אשר שארית הפליטה נמצא כעת, ופדויי ד' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, בב"א.

לראש השנה שחל להיות בשבת

מועד ושבת

יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש הי' תוקעין וכו', ובגמרא שם, כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב אחד אומר יום תרועה יהי' לכם, לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בשבת — זכרון תרועה, — כאן ביו"ט שחל להיות בחול — יום תרועה. — (ר"ה דף כ"ט ע"ב).

במ"ר פרשת אמור על הפסוק בחודש השביעי, תקעו בחודש חדשו מעשיכם, שופר שפרו מעשיכם, אמר הקב"ה אם שפרתם מעשיכם אני הופך לכם מדת הדין לרחמים.

— א —

בגמרא שם במסכת ראש השנה איתא אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן, אלא אמר רבא מדאורייתא משרא שרי ורבנן היא דגזור ביה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיעין בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברה"ר.

טובים דודיך מיין.

לכאורה יש להתפלא איך העמידו חז"ל דבריהם במקום תורה לבטל מ"ע של תקיעת שופר משום גזירה זו, הלא אפילו אם יעביר ד"א ברה"ר לא תהיה מלאכה דאורייתא יען שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שהשופר לא נצרך לו ברה"ר אלא צריך הוא לו בבית הבקי שילמוד בו סדר תקיעות, ושפיר יכול להיות כי בבית הבקי נמצא שופר אחר, מי שהוא בקי בתקיעות מסתמא יש לו גם שופר, ויכול הוא ללמוד התקיעות גם על שופר שאינו שלו.

ועוד יש להוסיף הלא התוס' שם ד"ה שמא יטלנו ויעבירנו כתבו, ונראה דמרשות היחיד לרה"ר אית ליה הכירא וליכא למגזר, אבל ברה"ר זימנן דלאו אדעתיה ויעביר ארבע אמות, נמצא כאשר יבוא אל פתחו של הבקי יזכור כי הוא עומד בר"ה ושופר בידו ולא יכנים את השופר לביתו ולא ילמוד עליו כלל, וא"כ עוד יותר הוא ממלאכה שאינה צריכה לגופה, כי בשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, היינו מלאכה שנצרך לאיזה תועלת, והעברת שופר זה

בר"ה הוא ללא צורך כלל ולא הוה איסור דאורייתא, לזאת יש לשאול מפני מה בטלו חכמים תקיעת שופר בשבת שחל בו ר"ה משום גזירה זו.

מצוה הבאה בעבירה.

ואין לומר שהטעם הוא משום שאפילו אם נאמר שיעשה בהעברה זו רק איסור דרבנן על כל זה לא יקיים את המצוה של תקיעת שופר משום שתהי' מצוה הבאה בעבירה, וכמו שדרש רבי אילא בירושלמי ברכות פרק ששי, אלה המצות אם עשיתן כמצותן הן מצות ואם לאו אינן מצות, ואם יעבור איסור דרבנן ג"כ יש בזה משום לא תסור ומשום על פי התורה אשר יורוך. וא"כ נמי הוה משום מצוה הבאה בעבירה, וכר' יונה שם דאמר אין עבירה מצוה, אבל אי אפשר לפרש כן שהרי כבר כתבו התוס' במסכת סוכה דף ל' ד"ה משום, וא"ת דפסלינן לולב של אשרה ושל עיר הנדחת משום דמכתת שיעורי' תיפק ליה משום מצוה הבאה בעבירה, וי"ל דלא דמי לגזל דמחמת עבירת הגזל באה המצוה שיוצא בו אבל הני אטו מחמת עבירה שנעשית בו מי נפיק ביה עי"ש. פירוש רק אז הוה מצוה הבאה בעבירה שאינה מצוה, אם בלא העבירה לא היה יכול לקיים את המצוה, כמו לולב הגזול שרוצה לקיים את המצוה על ידי זה שגזל אז אמרינן שאין עבירה מצוה, אבל לולב של אשירה אין המצוה באה על ידי העבירה כי אם לא היה לולב זה של אשירה ג"כ היה יכול לצאת בו, לכך לא הוה מצוה הבאה בעבירה ולולא שכתותי מכתת שיעוריה היה יוצא בו. א"כ גם כאן אם העביר השופר ד' אמות י"ל כן, וכי מפני שהעבירו בר"ה יוצא בו שתהא נחשב מצוה הבאה בעבירה, הלא היה יכול לילך בלא השופר אצל הבקי ללמוד אצלו סדר תקיעות על השופר של הבקי ולבוא אח"כ לביתו או לבית הכנסת לתקוע בשופר, וא"כ לפי שיטת התוס' הנ"ל אין כאן מצוה הבאה בעבירה. 1)

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

אמנם מוסר השכל יוצא לנו מדברי חז"ל הללו, הם למדו לנו לקח עד כמה גדול כחה של שמירת וקדושת השבת, שאפילו מחמת חשש גרידא שמא יבוא לידי חילול שבת, מחמת טרדא דמצוה ישכח ויעביר את השופר ד' אמות בר"ה ביום השבת. הם גזרו ואמרו שמוטב לנו שלא לתקוע שופר כלל בר"ה שחל להיות בשבת, מלקיים אפילו מצוה דאורייתא ולחלל פעמים על ידי זה את קדושת השבת. עלינו להבין וללמוד קל וחומר שחלילה לנו לזלזל בקדושת

1) וכן מפורש בירושלמי שבת פ"ג ה"ג במוציא מצה או פסח בשבת לרה"ר ואכל יצא שאין גופו עבירה.

השבת אפילו לדבר מצוה, והם מלהזכיר מלבוא עם מכינה ביום ש"ק לבית הכנסת לחג בר מצוה או ליארצייט וכדומה. וכמו כן פשיטא שאסור לטלטל את הטלית ד' אמות ברה"ר לאלו שבאים ברגלם בשבת קודש לבית הכנסת להתפלל. ועל זה וכדומה אמנם אמר ר' יונה אין עבירה מצוה. אבל בכל זאת עוד לא ניהא דעתן מגזירת רבה לבלי לתקוע בשופר בשבת שחל בו ר"ה.

אין עשה דוחה ל"ת ועשה.

אמנם מצינו כיוצא בזה במסכת ר"ה דף ל"ב ע"ב במתניתן, שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום — לא עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה וכו' ובגמרא שם, מ"ט שופר עשה הוא ויו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה, — השתא דרבנן אמרת לא דאורייתא מבעי, זו ואצ"ל זו קתני.

הרי שהעמידו חכמים דבריהם לבלי לעבור על איסור דרבנן אפילו שעל ידי זה יבטל מצות עשה דתקיעת שופר, כמו שמפרש רש"י ז"ל ואין מעבירין על התחום לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעה, משמע שהוא נמצא בר"ה במקום שאין שם שופר או במקום שאין שם מי שיכול לתקוע ובחוץ לתחום תוקעין שופר, עכ"ז אסור לו לילך חוץ לתחום לקיים מ"ע דתקיעת שופר.

הנה יש לעיין בדברי חז"ל הנ"ל מפני מה הוצרכו לומר שלכך עשה דתקיעת שופר אינה דוחה לא תעשה דיו"ט משום דגבי יו"ט הוה ל"ת ועשה, שתקשה לן על זה מדוע אמנם לא ידחה מ"ע דשופר דאורייתא איסור תחומין שהוא רק מדרבנן, הלא מוטב היה להם לומר שלכך אינה דוחה עשה דשופר את איסור תחומין משום דלא הוה בעידנא, דהרי קיי"ל שרק אז עשה דוחה לא תעשה באופן שבעידנא דעוקר לאו מקיים את העשה, אבל כאן הלא מקודם הוא יעבור על איסור תחומין בשעה שאינו מקיים עוד את העשה דתקיעת שופר, ובאופן זה הלא קיי"ל שאין עשה דוחה אפילו לא תעשה גרידא, דהיישינן שמא יעבור על הל"ת ואח"כ לא יעלה בידו על ידי איזו סיבה לקיים את המ"ע, עיין לח"מ פ"ב מהל' שופר הל' ו'. (עיין בר"ן ובריטב"א ובקרבן נתנאל בענין זה).

מדה טובה מרובה ממדת פורעניות.

ונראה לי בזה על פי דרוש לפי מה שכתבו המפרשים שהכנה לדבר מצוה נחשבת כמצוה עצמה, המקור להכנה נמצא בחז"ל, במסכת ברכות דף ל': הכנה לתפלה מנין שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל, וכן במס' מכות דף י': תכין לך הדרך עשה לך הכנה לדרך, ואיתא בספרים שהכנה למצוה אולי עוד יותר ממצוה עצמה, שעל מצוה עצמה אין מקבלים שכר בעולם הזה כדכתיב היום לעשותה ולמחר לקבל שכר, אבל על הכנת המצוה מקבלים שכר גם

בעולם הזה, שדוקא על עשיית המצוה דרשו חז"ל ולמחר לקבל שכר אבל לא על מחשבת המצוה אשר חשב לעשותה.

יש להסביר בזה לפי מה שאמרו חז"ל במסכת יומא דף כ"ט: הרהורי עבירה קשין מעבירה, ומפרשים משום דהרהור הוא בנשמה והמעשה הוא בגוף, ופגם הנשמה קשה יותר מפגם של הגוף, ובמסכת סוטה דף י"א אמרו שמדה טובה מרובה ממדת פורענות, וא"כ הרהור מצוה קו"ח שטובה ממצוה עצמה, ועוד הלא אמרו חז"ל במסכת קידושין דף ל"ט ע"ב מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ושם דף מ' דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וא"כ הננו רואים שמחשבה טובה אלים יותר ממחשבה רעה רח"ל, אף שאמרו במסכת כלים פרק כ"ה שמחשבה אינה מבטלת לא מידי מעשה ולא מידי מחשבה, ובש"ס מסכת קידושין דף נ"ט ע"ב: בשלמא מידי מעשה לא מפקה דלא אתי דיבור ומבטל מעשה אלא מידי מחשבה מיהא תיפוק, ומשני שאני מחשבה דטומאה דכי מעשה דמי, א"כ משמע מכאן שמחשבה דטומאה עדיפא ממחשבה דטהרה, אבל יש לומר שזה דוקא היכא שכבר ירדה לידי טומאה על ידי מחשבה אז אין מחשבה של טהרה יכולה לבטלה, אבל היכא שלא בא עוד לכלל טומאה אז מחשבה דמצוה עדיף ואלים כמו מעשה המצוה ואולי עוד יותר כנ"ל.

לפי זה יש לומר בשעה שהולך חוץ לתחום כדי לשמוע קול שופר, או עולה באילן להוריד משם שופר לתקוע בו הלא סוף מעשה במחשבה תחילה, כבר הוא מחשב באותה שעה לעשות מצוה, ומחשבה דמצוה הרי היא כמצוה עצמה וא"כ הוה שפיר בעידנא דעקר לאו מקיים עשה, לולא שיו"ט עשה ול"ת ואין דוחה ל"ת ועשה. ויש להסביר הענין דדוקא אם בזמן שעובר על הלאו עוסק הוא באיזה ענין מלבד המצוה שיקיים אח"כ או שיש לומר שעושה דבר זה להנאת עצמו, א"כ אינו מחשב אז שרוצה לקיים המצוה ולא הוה מצדו הכנה כלל להמצוה, אז אמרינן שאין עשה דוחה ל"ת כיון שלא הוה בעידנא דעקר לאו מקיים העשה, אבל אם בשעה שעובר על הלאו אין לו בזה שום ענין אחר, ומה שעובר על הלאו הוא רק כדי לקיים את המצוה וא"כ הוה זאת הכנה למצוה והרי הוא כמצוה עצמה ושפיר הוה בעידנא.

— ב —

אונס רחמנא פטריה. (ב"ק כ"ח).

על פי הנ"ל יש להבין מפני מה העמידו חכמים את דבריהם נגד מצות עשה של תקיעת שופר, דהא אמרו חז"ל במסכת ברכות דף ו' חשב אדם

לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, וא"כ מי שבא לעשות המצוה לתקוע בשופר בר"ה, ואינו יכול משום שהשופר הוא חוץ לתחום או שמונח על האילן, א"כ אריה הוא דרביע עליה דשופר, והרי הוא נאנס ומעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, משום שמחשבה טובה הקב"ה חושב לו כמעשה במקום אונס. ואולי עוד יותר טובה ממעשה שלא במקום אונס, משום שאם אדם עושה מצוה בפועל יכול להיות כי המצוה איננה בשלימות על ידי איזהו מחשבה זרה שלא בכוונה. או לפעמים עוד יותר גרוע שעושה המצוה לשם איזהו נגיעת ממון או כבוד המדומה וכדומה, כמו שמפרשים הכתוב אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב, היינו דבר מצוה, ולא יחטא, היינו שלא יחסר דבר מה בהמצוה, ע"ד שכתוב והייתי אני ובני שלמה חטאים, מלשון חסרון. אבל אם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא יכול לעשות, שמעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אז הכתוב מעלה עליו כאילו עשה מצוה שלימה בלי שום חסרון, וא"כ לא הפסידו חז"ל כלום להאיש שהשופר שלו נמצא חוץ לתחום, שאם אך אמנם בלב שלם רוצה לעשות ולקיים את המצוה של תקיעת שופר, רק מונע את עצמו משם שחכמים אסרו עליו אז כבר קיים המצוה בשלימות.

גזירה לגזירה לא גזרינן. (ירושלמי תרומות פ"ט).

כל הנ"ל ניחא אם אמנם יש איסור בדבר אשר על ידו אינו יכול לקיים את המצוה, לוא יהי' אפילו רק איסור דרבנן כמו שאסרו חז"ל לעלות באילן בשבת או לילך חוץ לתחום אפילו אם נימא שתחומין הוא רק דרבנן עכ"ז הרי הוא אונס, אבל בר"ה שחל בשבת הלא התקיעה כשהיא לעצמה אין בה שום איסור, שתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה, ומה ראו רבנן לגזור שלא לתקוע משום חשש שלא יבוא לידי מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינה אלא איסור דרבנן, ועוד הלא התום' שם ד"ה שמא כתבו שגם בהעברת ד' אמות ברה"ר נמי לא מיחייב אלא א"כ הגביהו על מנת להעבירו ד' אמות, וזה מילתא דלא שכיחא, וקיי"ל שמילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן, ואי משום איסור דרבנן הלא אין גוזרין גזירה לגזירה.

אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו.

ונ"ל לומר בזה לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות תשובה הלכה ד', אע"פ שתקיעת שופר בר"ה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה

וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והביטו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. א"כ תכליתו של תקיעת שופר הוא לעורר את העם לתשובה, וכמו שביאר לנו יחזקאל הנביא טעם תקיעת שופר בפרשה ל"ג.

והנה חז"ל תקנו לתקוע על סדר הברכות מלכיות זכרונות ושופרות מלבד התקיעות מיושב, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות שופר הלכה י"ב: בדין היה שיתקעו על כל ברכה — היינו מלכיות זכרונות שופרות — כל בבא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין, אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הצבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות, אלא די להן בבא אחת על כל ברכה כדי שישמעו תקיעות על סדר ברכות.

טעם הדבר למה צריכים לשמוע התקיעות על סדר הברכות, יש לומר יען שהברכות מכוונות לג' עקרים: מציאת השם—הוא מלכיות, השגחה שכר ועונש—הוא זכרונות, כי למה זוכר הקב"ה כל הנשכחות הוא רק כדי לתת שכר טוב לצדיקים ולשלם לרשעים כגמולם, ושופרות מעורר על תורה מן השמים, כמ"ש אצל קבלת התורה וקול שופר חזק מאד, נמצא כי התקיעות ביחד עם הג' ברכות יעוררו את העם לתשובה להאמין בג' עקרים הנ"ל.

שבת בו תשוב.

יום השבת כשהוא לעצמו מעורר ג"כ לג' עקרים הנ"ל. שביתת שבת תעיד על מציאת השי"ת, כמו שכתוב בדברות הראשונות: ויום השביעי שבת לד' אלקיך — כי ששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ וגו', גם תעיד על תורה מן השמים, כדאיתא במדרש אמרה תורה: רבש"ע כשישראל נכנסין לארץ מה תהא עלי. אמר לה: יש לי זווג אחד שאני נותן לך זהו יום השבת, שישראל בטלין ממלאכה והם נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועוסקין בתורה, וכן איתא בילקוט שמעוני שמות ל"ה: ויקהל משה, רבותינו בעלי אגדה אומרים, מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בה ויקהל אלא זאת בלבד. אמר הקב"ה: עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לבני ישראל דברי תורה איסור והיתר כדי שיהא שמי הגדול מתקלם בין בני. ואיתא בזוהר הקדוש פרשת שלח: שהנשמות היתרות שבאות לבני ישראל ביום השבת, במוצאי שבתות כשיוצאין ועולין למעלה הקב"ה שואל אותן איזה חידושי דאורייתא דאמרת נשמתא דא דפלוני,

הרי שיום השבת מראה לנו שהתורה היא מן השמים, גם השגחת שכר ועונש נראה בעליל מן יום השבת, דכתיב גבי מן: ראו כי ד׳ נתן לכם השבת על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים.

מזמור שיר ליום השבת.

לפי הנ״ל יש לומר שביום השבת שחל בו ר״ה אמנם אין צריכים לתקוע בשופר על סדר הברכות, גם תקיעות שמיושב לעורר את העם לתשובה ולהזכירם על השלשה עיקרי הדת, כי יום השבת בעצמו כבר מורה לג׳ העיקרים ומעורר לתשובה, כאשר דורשי רשומות ביארו שראשי תיבות של שבת ירמזו לנו **שבת בו תשוב**, לכן משום חשש כל דהו העמידו חכמים דבריהם לגזור שלא לתקוע ביום השבת, ואולי נרמז כל זאת במה שאמרו חז״ל שר״ה שחל בשבת הוא רק „זכרון תרועה״, היינו שאין צריכים לתקוע בשופר רק לזכור את התרועה, ויש לומר שכוונת חז״ל היא שלכך כתבה התורה שבתון זכרון תרועה, ולא זכרון תקיעה, מפני שיום השבת אמנם מעורר לזכור את התרועה, הוא גנוחי גניח וילולי יליל שנרמז בהתרועה, לעוברי רצונו של מקום, והיא השגחת שכר ועונש. והאמונה שמשלמים רע למי שעובר רצונו של מקום מביאה אותנו להאמין ג״כ במציאת השי״ת והוא נתן לנו תורת אמת מן השמים, כי לולא זאת מי מעניש ועל מה יעניש הקב״ה את עולמו אם לא נתן לנו את תורתו, הרי שכל ג׳ עקרים כלולים בזכרון תרועה.

וביום השביעי יהי׳ לכם קודש.

בשם הגאון הקדוש הרי״מ זצ״ל שמעתי שמשום זה אין צריכים לתקוע בשופר בר״ה שחל בשבת, שתקיעת שופר בר״ה נכתב בתורה בלשון יום תרועה יהיה לכם. ויש לומר שנרמז בזה כוונה נפלאה, תרועה הוא לשון שבר, שישברו את „הלכם״ על ידי תקיעת שופר — פירוש שעל ידי תקיעת שופר יבטל כל אדם מישראל את צרכי עצמו, וכל מה שהוא מתפלל בר״ה בעד צרכיו תהי׳ כוונתו רק לשם שמים ולא להנאתו. — לכן בש״ק שנאמר בו קודש יהי׳ לכם, היינו שיעשה את הלכם קודש. פירוש כי גם הלכם בעצמו, הוא צרכי הגוף יהי׳ קודש על ידי הכוונה טובה שישתמש בהם לצרכי שמים כמ״ש בכל דרכיך דעהו, — א״כ אין צריכים עוד לשבר את הלכם לכך אין צריכים לתקוע בו.

מה בין שופר ללולב.

לפי הנ״ל יש ליישב קושית התוס׳ במסכת ר״ה דף כ״ט ע״ב ד״ה אבל לא במדינה, שמפרשים לא בירושלים ולא בגבולים ומקשים מ״ש מלולב שהי׳

ניטל אפילו בגבולין — כשחל בשבת — בזמן שבית המקדש קיים. ולפי דברינו יש לומר שאמנם חילוק גדול יש בין שופר בר"ה שחל בשבת ללולב, משום שקדושת שבת בעצמה ממלאת מקום השופר, ויום השבת עושה הפעולה מה שעל השופר לעשות לפי דברי הרמב"ם ז"ל, לכן לא היו תוקעין בר"ה שחל בשבת במדינה משום חששא כל דהו, אבל לולב היה ניטל משום מקדש.

ג.

שבתון זכרון תרועה.

בשנים האחרונות אחרי אשר המלחמה הגדולה והנוראה התלהטה ונתפשטה בכל חלקי התבל, אחינו בני ישראל מעבר לים נתנו בידי הצורר האכזרי להרג ולאבד בכבשונות ותאי-הרעל, שארית הפליטה יצא מתגרת לאומים זו הכי מחוץ ושסוי; עומד הוא הפליט רצוץ ומדוכא ושותת דם פצעיו המרובים, יום תרועה הוא להם כל השנה כולה, הגנוחי גנח וילולי יליל פולח ובוקע רקיע, אנחנו המאושרים הנמצאים במדינה זו בשלוה ובמנוחה תחת חסות ממלכת חסד, ביום הזכרון עלינו לזכור את כל הטוב אשר עשה השי"ת לנו, לפשפש במעשינו ולשוב אל השי"ת בכל לב ונפש, יודעים אנחנו כי אין הקב"ה עביד דינא בלא דינא, ובזמן שישראל בצער הקב"ה אומר קלני מראשי קלני מזרוע, אין האשמה תלוי אלא בנו, על הרבנים ומנהיגי העדה להרם כשופר קולנו ולקרוא לאחב"י לשוב אל מקור מחצבתנו לתורה ולמעשים טובים.

טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת.

עלינו להראות על ימי הזעם אשר עברו, לב כל ישראל קרוע ומורתח מחמת המציק, אשר שפך ד' אפו וחמתו על אחינו המדוכאים ושבורים בגוף וברוח, ולעורר שעיני בני ישראל צריכים להיות נשואות רק אל אבינו שבשמים אשר בידו להציל את שארית עמנו ולהביאם אל המנוחה ואל הנחלה, על אחינו תושבי מדינה זו נאמר „שבתון זכרון תרועה", היינו בזמן שאנחנו שובתים ויושבים במנוחה, עלינו לזכור את הגנוחי גנח וילולי יליל של אחינו האודים חרוכים, שנמלטו מאש התפתה ולעשות לטובתם מה דאפשר, להפיל תחינה תפילה ובקשה לפני אבינו שבשמים שיחוס וירחם עליהם. וביחוד לשוב מדרכנו הרע ולקבל עלינו להיות בנים נאמנים להשי"ת, ואז הוא יתברך ירחם עלינו כרחם אב על בנים, גם לפתוח את ידינו ביחד עם לבבנו לעזור ולסייע בכל מאמצי כוחנו להמוסדות אשר שוקדים לטובת האובדים והנדחים אשר נמצאים בחוסר כל רח"ל במדינות שונות אשר כבר יש היכולת לעזור להם.

קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים.

הגאון הצדיק בעל ישמח משה זצ"ל כותב, סבור הייתי להרים קולי בקול תוכחה אבל נכזבה תוחלתי, כי חכמינו הקדושים שמו מחסום לפי במה שדרשו התקוששו וקושו קשוט עצמך ואח"כ תהי' קשוט אחרים והיספיק כל הזמן להוכיח א"ע. והנה אחי איך אפצה פי להוכיח אחרים די לי בנגעי עצמי רק שכל אחד יוכיח א"ע ויחפש דרכיו — ואף שיש שחושבין עצמן נקי מכל חטא, אלו הן שאינם מרגישין כלל ואינם בגדר חי כי גדר חי הוא מרגיש — על כן נאסוף באגודה אחת ונסלק הפירוד לבכות כעת ונפתח כמחט סדקית והוא יתברך יפתח שערים גדולים שערי רחמים שערי ברכה שערי רצון. אחי ורעי אין אני כדאי להביא אתכם לשערים הללו רק זכות אבותיכם וזכות בניכם יביא אתכם לשערים הללו וכולנו נעמוד באגודה אחת בשברון לב וברעדה ובחלחלה ונבקש מאת מלך המשפט: אל תבוא במשפט עמנו.

אם זאת אמר הצדיק הנ"ל לבני דורו מה נענה אנן אבתריה, הלא לדאבון נפשנו הננו יודעים בבירור כי לא יצאנו ידי חובתינו, הלואי שלא תהי' הקולר תלוי בצוארנו על החילול שבת בפרהסיא, על אכילת בשר פיגול אשר נתרבתה בימים האחרונים ועל טהרת משפחה אשר לבשתנו ירדה עד דיוטא התחתונה ואין פוצה פה ומצפצף לעמור בפרץ להסר את המכשלה, נשמע נא לעצת הצדיק שכל אחד יוכיח את עצמו ומאתנו ילמדו גם הבע"ב ויקחו מוסר להיטב את דרכם.

יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת. (מס' ר"ה).

שמעתי בשם הפני יהושע ז"ל שביאר מפני מה קראו חז"ל ר"ה „יום טוב" דוקא במשנה זו כשחל בשבת ולא קודם לזה, והסביר משום שהבי"ד של מעלה מקיימים ג"כ מצוות התורה, ושובתים גם שם בימים שאסורים לנו במלאכה, ור"ה שחל בחול מותר להם לכתוב משום שמצוותה בכך לכתוב מה שנגזר על כל אחד ואחד, אבל אם ר"ה חל בשבת הלא אסור לכתוב משום קדושת שבת אלא לכתוב טוב על היהודים זה הוא פקוח נפשות, שדוחה את השבת ומותר לכתוב, אבל כל דבר רע אסור לכתוב, וא"כ הוא אמנם יו"ט בזמן שר"ה חל בשבת.

חם לבי בקרבי בהגיגי תבער אש.

זאת היא המלצה טובה וישרה בעד כלל ישראל, אבל בעת זכרי בהפסוק לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, יתר לבי בקרבי בעד אותן

האנשים הנכשלים בחילול שבת, מסופק אנכי אם גם עליהם תגין זכות שבת לבלי לכתבן בספרן של רשעים, לפי מה שמפרש האלשיך הקדוש את הפסוק לא תבערו אש, שעל כל עבירות שאדם עובר בימי חייו אם לא עשה תשובה כראוי אז לאחר מותו דינו בגיהנם רק בימות החול, אבל בהכנסת שבת אש של גיהנם נכבה ונשאר כך מצונן עד מוצאי שבת, כשמתחיל הקהל והוא רחום יכפר עון, אז כרוז יוצא ישובו רשעים לשאולה, אבל המחלל שבת בפרהסיא רח"ל הוא נידון בגיהנם אף בשבת, מדה כנגד מדה, כאשר הוא לא שמר שבת בעוה"ז כן לא יהי' לו מנוחה ביום השבת בעוה"ב, כדאיתא בזוה"ק תרומה דף ק"נ, וזה שכתוב לא תבערו אש היינו לא תגרמו במעשיכם להבעיר אש של גיהנם בכל מושבותיכם, ירצה בעוה"ב ששם הוא מושב הנשמות בקבע, נגד עוה"ז שהיא רק ישיבת עראי, ביום השבת ירצה ביום שכולו שבת, ועל דרך זה פירש בספר באר יצחק ספרדי, ושמרו בני ישראל את השבת בעוה"ז, ועי"ז יזכו לעשות את השבת לדורותם ברית עולם בעוה"ב עולם שכולו ארוך.

במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

יותר מהנ"ל מצאתי בספר נועם מגדים פרשת צו וז"ל, קבלנו בענין רשעים יורדי גיהנם שיש להם מנוחה בשבת — אם לא חללו שבת בעוה"ז, — שאין כולם שוים בדבר, כי מהם מאריכים להם במוצאי שבת הרבה ולא נידונין, והוא כל זמן שהחסידים ואנשי מעשה מאריכים בד"ת ומזמרים בסעודה ג' ומוספים על הקודש, אז גם הם יניחו עד הזמן ההוא, אך זה דוקא באלו הרשעים אשר היו רשעים רק בפני עצמן אבל לא התנגדו לצדיקים, אמנם אלו רשעים שהיו מבזים לצדיקים ומצערין להם הם נידונים בגיהנם רח"ל מיד בצאת הכוכבים עיי"ש, יוצא לנו מזה מוסר השכל בעד אלו משומרי שבתות שממהרים לצאת מן השבת כאשר אך כוכבים נראים, ואינם יודעים כי בזה גורמים רעה לאלה הסובלים בגיהנם. וכל מה שיאריכו להוסיף על הקודש יעשו בזה גמילת חסד של אמת לאלו האומללים אשר אינם יכולים כעת לעזור לנפשם, ולפעמים ימנעו הטוב גם מהם עצמם בעת מטה רגלם, מכל הנ"ל באנו לידי מסקנא כי צריכים אנחנו לפחוד אם אלו מחללי שבתות אינם גורמים במעשיהם רעה לנפשם להכתב גם ביום ראש השנה שחל בשבת בספרן של רשעים כמ"ש תיסרך רעתך.

שבטי יה עדות לישראל.

נראה לי לפרש אותה המשנה יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת, גם לטובת האנשים אשר מעדו קרסילם ונפלו ברשת היצה"ר, לפי מה שמפרש

בספר קא"ק לפרשת שופטים את המזמור תהלים קכ"ב, שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ד' נלך, — ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל, כי שמה ישבו כסאות למשפט, היינו כי השנים עשר חדש לחדשי השנה, הם שנים עשר שבטים, לא שבטי יעקב כ"א שבטי יה, וביום הכסא בבא ד' אלהי וכל קדושיו עמו לשפוט כל יצוריו לפני כסאות בית דינו, קרבו השבטים האלה להעיד איש איש כברכתו אשר נתברך בעשיית הטובות ובקיום פקודתו יתברך, וז"ש שמחתי — ששם עלו שבטים שבטי יה, היינו כל השנים עשר חודש, עדות לישראל, ויעידו הטובות אשר עשו ישראל במשך זמנם, ואמר, למה באו החדשים האלה להעיד ולהמליץ טוב בעד ישראל, כי שמה ישבו כסאות למשפט.

דבר יום ביומו.

נפיים בה גם אנחנו כי לא בלבד החדשים באים להעיד אלא גם הימים, כל יום ויום של השבוע יבוא ויעיד האיך כל אחד ואחד מלא את חובתו למקום בו ביום, ובתוכם יבוא גם יום השבת ויעיד מי ששמר בו את השבת מחללו, אבל מה יעשו האומללים הללו אשר לא שמרו את יום השבת כדת, במקום אשר יום השבת ימליץ טוב בעדם, עוד יהי' חלילה למקטרג עליהם.

רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו.

אבל אם ר"ה חל בשבת אז כל ישראל חברים, כל בתי מסחר סגורים העובדים שובתים ממלאכה ובצדק תקרא אז שבת מלכתא, כי השפעת השבת ניכר בראש כל חוצות, אז כאשר יבוא יום השבת לפני בית דין של מעלה להעיד על בני ישראל, הימים הראשונים יפלו, היינו ימי השבת אשר נתחללו לא יזכרו כלל, אבל הוא יעיד בפה מלא כי היום נעשו כל בני ישראל בעלי תשובה ושומרים שבת כדת אפילו במדינה זו וימליץ טוב בעדם, אז יום טוב גמור הוא לישראל שיום השבת נתהפך להם מקטגור לסניגור, אבל אמנם קטן ודל הוא יום השבת המליץ יושר באשר הוא אך בן יומו, היום נולד למושיע של ישראל, וצריכים אנחנו לחזקו לתת לו דברי סנגוריא לבקש שנת חיים ושלום גאולה וישועה בעד עם ישראל.

את אחיכם הקטן תביאו אלי.

בזה נאה ויפה המליצה אשר הושם בפי יוסף הצדיק באמרו לאחיו את הכתוב הנזכר, היינו שרמז להם על דבר זה, כי בוא יבוא עת שצריכים להביא למליץ יושר העת היותר קטן, הוא עצומו של יום השבת אשר בו אני

עומדים והוא ימליץ טוב בעדנו שנזכה ליום הדין. אבל אמר להם הזהרו אחי ורעי שיאמנו דבריכם, היינו שתקבלו עליכם באמת ובלב שלם לשוב מדרככם הרעה, ולא נהי' חו"ש ככלב שב אל קיאו כשיעברו הימים הנוראים האלה.

שיחתן של אבות תשועה לבנים.

כבר אמרו הקדמונים ז"ל ובראשם הרמב"ם ז"ל שמעשה אבותינו דיבורם ולשונם מנהגם וקורותיהם הם כמראות הצובאות ונחשת קלל אשר יביט האדם בו צורתו, כן יתראו בהם קורות הבנים הבאים אחריהם. א"כ אפשר שגם בדיבורם ולשונם נוספה רוה"ק להורות לדור אחרון. ויש לומר אחר אשר אמר יהודה לישראל אביו, שלחה הנער אתי ונחיה ולא נמות, אשר הכוונה לפי עניננו שבזכות מע"ט שנעשה על כל פנים ביום זה, הוא ראש השנה, נחי' ולא נמות, הורה אבינו הזקן: אם כן אפוא זאת עשו, קחו מזמרת הארץ בכליכם, הוא רמז על התפילה כמ"ש (ישעי' כ"ד ט"ז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק, והוסיף והורידו לאיש מנחה, יתכן שהקב"ה ג"כ נקרא איש כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ו ע"ב) שנאמר ד' איש מלחמה. וע"ד רמז אמרו כי השם אי"ש, הוא ר"ת של ג' שמות הקדושים: אדני, ידו"ד, שדי. והתפילה נקראת מנחה כמ"ש (תהלים קמ"א ב') משאת כפי מנחת ערב, זו העצה הראשונה היעוצה מן סבא קדישא, שיעסקו בתפילה, והיא הקלה שבשלשה דברים שמעבירים את רוע הגזירה לפי שאין בה לא הפסד הגוף ולא הפסד ממון, לכך פתח בה תחילה.

שקולה מצות צדקה כנגד כל המצות.

העצה השניה היא וכסף משנה קחו בידכם זו מצות צדקה, יעץ להם שירבו בצדקה יותר ממה שהי' רגילים עד כה, יקבלו עליהם לתת צדקה בכפליים, והוסיף ואת הכסף המושב בפי אמתחותיכם תשיבו בידכם, היינו אם נשאר אצליכם מעות של צדקה שלא שלמתם עד כה מה שנדרתם, או שנמנו חבריו לדבר מצוה, לאיזהו מגבית לדבר של צדקה והוא לא היה באותו מעמד ולא נתן חלקו למצוה זו, אותה הכסף תשיבו בידכם ותשלמו בעין יפה, אז מצות הצדקה תסמוך בידי השבת לעורר רחמים עליכם, כי גדולה מתנת עניים שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, לפי המדה שהקב"ה משלם לאיש כמדתו, כמו שדרשו חז"ל על הכתוב ונתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

תשובה ומע"ט כתרים בפני הפורענות.

והוסיף ליעץ אותם קומו שובו אל האיש, היינו שישובו אל הקב"ה כמו שכתוב (ירמי' ד') אם תשוב ישראל נאום ד' אלי תשוב, כלומר שתהי' תשיבתך לכבוד המקום, תסור מדרך התועה אשר הלכת ותבוא מן המדבר אשר תעית בו אל דרך ד', אז הבטיח לנו בחיר שבאבות אבינו יעקב, אם שלש אלה נעשה אל שדי יתן לכם רחמים, השי"ת יקבל את תפילותינו לרצון וירחם עלינו.

אונס רחמנא פטריה.

שמעתי בשם הרה"ק רש"ב מפשיסכא זצ"ל שהסביר מפני מה קראו חז"ל יו"ט לר"ה שחל בשבת, לפי מה שאמרו במסכת ב"ק דף כ"ח ע"ב שאונס רחמנא פטריה, וביאר שאין הפירוש שאונס פטור לגמרי לעשות המצוה, אלא שהוא מחויב רק שאינו יכול לעשות מחמת אונס **והקב"ה עושה בשבילו,** וזהו רחמנא פטריה. וזה פירוש יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, שישראל אנוסין הם שאין יכולים לתקוע, הקב"ה תוקע בשבילם, וזה יו"ט של ר"ה, אם חל בשבת, מפני שהשי"ת הוא נעשה בעל תוקע בשביל ישראל עם כל הכוונות המיוחדים בהם ויעלה זכרונם לטובה. (כיו"ב הסברנו לעיל מפני מה העמידו חז"ל את דבריהם נגד מצות עשה של תקיעת שופר לבלי לעבור אפילו על מצוה דרבנן).

לפי דברי הקדוש הנ"ל שדייק מה שאמרו חז"ל אונס רחמנא פטריה, ולא אמרו סתם אונס פטור, מזה יצא להוכיח שמן השמים עושים המצוה בעד האונס, נסתפקתי אם אומרים כן גם להלכה במקום שהמצוה תלוי במעשה ואי אפשר לעשות אותו דבר מחמת איזהו אונס אם אמרינן שהמעשה נעשה מן השמים, או לענין מעשה לא אמרינן שנאנס ואינו יכול לעשות הרי הוא כאילו נעשה בפועל, הנה בירושלמי נדרים פ"ו איתא אמר רבי אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי, בת שלש שנים ויום אחד נמלכו בית דין לעבר בתולותיה חוזרין ואם לאו אינם חוזרין, הרי שהטבע משתנה על פי הוראת בי"ד, וא"כ לכאורה יש לומר שגם במקום אונס הטבע משתנה כאילו עשה אותו דבר שנאנס עליה. ואולי יש לדחות שכח בי"ד יפה לשנות את הטבע על ידי הוראתם כי כל העולם לא נברא אלא בשביל התורה אבל אונס אפשר אינו יכול לשנות את הטבע וצ"ע.

כאשר מבואר כי צריכים אנחנו ביום הזה לתשובה ותפילה וצדקה, ואמנם אנו שבים להקב"ה ששובתין ביום השבת גם הננו מתפללים להעביר ממשלת זדון מן הארץ אבל צריכין גם לצדקה, ובשים לב להידיעות הבאות משארית הפליטה כי נמצאים במחסור נורא חוב קדוש הוא עלינו להרבות בצדקה כל מה שאפשר בעבורם, ובזכות הצדקה ביחד עם תשובה ותפילה נזכה לכתיבה וחתימה טובה לשנת חיים ושלום גאולה וישועה ושלום עולמי להרמת קרן התורה וקרן עם ישראל במהרה בימינו אמן.

לשבת תשובה

— א —

שבת בו תשוב

שובה ישראל עד ד׳ אלהיך כי כשלת בעוניך, קחו עמכם דברים ושובו אל ד׳. (הושע).

שאלו לחכמה חוטא מה ענשו, אמרה להם חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות. שאלו להקב״ה חוטא מהו עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו וכו׳. (ירושלמי מכות פ״ב).

כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד. (ברכות ל״ד).

לעולם יקדים אדם תפילה לצרה.

חז״ל תקנו לקרוא את ההפטרה „שובה ישראל״ בשבת שבין כסה לעשור. לכאורה יש להתפלא הלא מוטב היה לקרוא את ההפטרה זו בשבת פ׳ נצבים, שבת האחרון קודם ר״ה, כדי לעורר את העם לתשובה לפני בוא יום המשפט לאלקי יעקב, ועוד הלא בשבת אחר ר״ה כבר נתעוררו כולם בלב ונפש לתשובה בשני ימים של ר״ה וכבר ערו ישינים בהבלי הזמן מתרדמתם על ידי תקיעת שופר ועל ידי הדרשות והתעוררות לתשובה אשר רבנים ומטיפים פעלו עליהם בדרשותיהם, ומה זה ראו איפוא לקרוא עוד הפעם בחזקה את העם לתשובה על ידי דברי הנביא הושע שובה ישראל.

ועל סמך זה נוהגים לדרוש בש״ת דברי תוכחה ומוסר, אף כי כבר הרבה העם לשפוך שיחם ותפילתם לפני מלך העולם בשני ימים של ר״ה, הלא יש לנו לחוש שלא נהי׳ כחושדי בכשרים, ואולי הוא חו״ש בכלל אונאת דברים שאמרו חז״ל במסכת ב״מ דף נ״ח: שאם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים. ובטח כולם בעלי תשובה הם, שאמרו חז״ל במס׳ קידושין דף מ״ט שאם אדם מקדש אשה על מנת שהוא צדיק אפילו הוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו, הרי דהרהר לבד מהני שיהי׳ בעל תשובה, ואי אפשר שלא הרהורו על כל פנים בני ישראל בתשובה בימי ר״ה.

פרקליטים של אדם תשובה ומעשים טובים.

כך אמרו חז"ל במסכת שבת דף ל"ב וכן מרגלא בפומיהו דרבנן בכמה מקומות לצרף תשובה ומעשים טובים ביחד, כמו במסכת אבות פ"ד: תשובה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות, וכן במסכת תענית דף ט"ז: אחינו, לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומע"ט גורמין, הרי אמנם נראה דהרהור בלבד לא מהני אלא צריכים מעשים טובים להוכיח על התשובה, ושמעתי בשם גדול אחד שביאר שלכך חוששין לקידושין כשאמר ע"מ שאני צדיק גמור, יען שחתן מוחלין לו עונותיו, כדאיתא בירושלמי מסכת בכורים פ"ג ה"ג: חכם חתן נשיא גדולה מכפרת, חתן שנאמר וילך עשו אל ישראל ויקח את מחלת בת ישמעאל, וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה, אלא שנמחלו לו כל עונותיו. וא"כ אם מקדש אשה הלא הוא חתן ומוחלין לו עונותיו. לזאת די לו הרהור לבד שמקבל עליו עול מצות להיות צדיק גמור. אבל אדם אחר שאינו חתן כשרוצה לשוב לד' צריך לעשות תשובת המשקל, ולפי ערך העונות שלו צריך לעשות מעשים טובים לתקן מה שקלקל, ובזה יש ליישב קושית הלח"מ על הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות אישות הלכה ה': שכתב על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור הרי זו מקודשת מספק שמא הרהר תשובה בלבו, והקשה הלח"מ שם וז"ל וא"ת המקדש בפסולי עדות אמאי אינה מקודשת ניחוש שמא הרהרו תשובה בלבם, וי"ל דשאני הכא דכיון שהוא אומר לה ע"מ שאני צדיק אמרינן שמא הרהר בלבו תשובה כדי לקדשה משא"כ בעדים. פירוש הדברים נ"ל משום שאנחנו רואים שהוא רוצה לקדשה ויודע הוא שאם לא יהי' צדיק לא יחילו הקידושין משום שהתנה על מנת שהוא צדיק, לזאת יש ידים מוכיחות שהרהר תשובה בלבו משא"כ בעדים, אבל במחילת כת"ר עדיין קשה לי הלא גם בעדים יש ידים מוכיחות שחזרו בתשובה, שהלא הם יודעים שרשעים פסולים לעדות, ואם קבלו עליהם להיות עדי קידושין בטח לא רצו לקלקל את המקדש ונאמר ג"כ שחזרו בתשובה. ואע"פ שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות אישות ה"ג: וכן עדי הקידושין והגירושין אינו צריך לומר להם אתם עדי, וכתב שם המגיד משנה: ופירוש אפילו להיות מזומנין לכך אינו צריך אלא כל שראו הקידושין או הגירושין די. אבל מ"מ הלא הרבה נוהגים להזמין עדים, ובפ"ד מהלכות אישות ה"ו כתב הרמב"ם ז"ל סתם: המקדש בפסולי עדות של תורה אינה מקודשת, משמע בכל אופן אפילו אם מזמין עדים לכך.

ולפי הנ"ל ניחא שדוקא במקדש אשה אמרינן שהרהר בתשובה יען שחתן מוחלין לו כל עונותיו ודי לו בהרהור לבד שיעשה צדיק. אבל בעדים

אפילו אם הרהרו בתשובה לא מהני שיעשו כשרים אם נפסלו על ידי מעשה רשע עד שיעשו תשובת המשקל במעשים טובים. סברא זו מיישבת לנו ג"כ שאין לחוש משום אונאת דברים אם נרבה לעורר בתשובה למי שכבר הרהר תשובה בלבו כל זמן שלא עשה עוד תשובת המשקל, אבל על כל פנים עדיין צריכים להתבונן מה ראו חכמים להנהיג לקרוא הפטרה זו בין כסה לעשור ולא בשבת שלפני ר"ה.

אמנם שמעתי בשם צדיק אחד שפירש מה שאמרו חז"ל במסכת שבת דף קי"ח: אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלו, הם השתי שבתות קודם ר"ה, ופ"א אמר שבת קודם ר"ה ושבת אחר ר"ה אלו הן השתי שבתות.

בספר פנים יפות מבאר בזה על דרך רמז את הכתובים בקהלת י"ב וזכור את בוראך — עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם. על פי מה שאמרו חז"ל במסכת תענית דף ל"א: מחמשה עשר באב דלא מוסיף יסיף, משום שאז הוא התחלת ימי התשובה. עוד אחז"ל שם שמיום ט"ו באב תש כח השמש, וז"ש עד אשר לא תחשך השמש היינו ט"ו באב — צריכים להתחיל בתשובה להכין את עצמו ליום הדין — ואם לא שב מקודם אז עכ"פ — והאור היינו ר"ה ע"פ מה שאמרו חז"ל במדרש תהלים כ"ז, ד' אורי וישעי אורי בר"ה וישעי ביו"כ, והירח היינו יוכ"פ, והכוכבים היינו ז' ימי החג שהם נגד כוכבי לכת שהם שרי האומות, ולכן היו ישראל מקריבין ע' פרים בזמן המקדש להכניעם, ושבו העבים אחרי הגשם רמז לשמע"צ שבו מתפללים תפלת גשם, והוא היום האחרון לתשובה כי ביום זה נגמר החתימה ומסירת הפתקין להממונים כמ"ש בזוה"ק, גם אז קודם מסירת הפתקין מועיל תשובה, אבל התשובה המעולה היא מיום ט"ו באב עד ר"ה.

דברי חכמים כדרבונות וכמשמרים נטועים.

אבל אהה בעברי היום את הרחוב על דרכי לבית הכנסת התנוכחתי לדעת כי אין להרהר על דברי רבותינו ומנהגיהם אשר הנהיגו. **עצמתי עיני** מראות ברע ונזכרתי מה שאמר לי מו"ז זצ"ל שלפעמים מוטב לעבור על ש"ע מלעבור ברחוב, היינו לאפושי בהליכה ולילך דרך עקלתון מלקצר בהליכה ולראות חילול שבת בפרהסיא, חכמינו ז"ל ראו ברוח קדשם את מצבנו המעציב, כי אחרי אשר יצא העם מבית הכנסת בר"ה, פסעו פסיעה גסה, אשר לא בלבד שהננו צריכים עוד הפעם לעוררם לתשובה על ידי ההפטרה, אלא צריכים אנחנו ג"כ להרבות בדברים בהדרשה של שבת תשובה להוכיח את טעותם על פניהם, להרם כשופר קול להגיד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם. לדאבוננו

אחרי אשר החניות היו סגורות בשני ימים של ר"ה ואמרנו כי אכשרו דרא לשמור שבת ויו"ט כדת חזרו לסורם, ועלינו להזהירם מחדש.

בכל יום ויום יהי' בעיניך כחדשים.

דברי הנביא אשר נאמרו לפני אלפי שנים עודם חדשים כאלו נאמרו היום. בצדק הוכיח הנביא הושע שובה ישראל — כי כשלת בעוניך, היינו כי העון אשר הוא מזיד להם לכשלון, כי כבר אינם מרגישים כלל שהם חוטאים בדבר זה בחילול שבתות, כדברי רב הונא עבר ושנה הותרה לו, ומפרש נעשה לו כהיתר, ואסון נורא הוא אם כבר אין מרגישים, אדם חי מרגיש, מת אינו מרגיש ושוטה אינו מרגיש, אבל לא בלבד שהוא נכשל אלא גם מכשיל לאחרים, כי נכשלת לא כתיב רק כשלת, הם מכשילים בזה את יוצאי חלציהם, בראותם כי אבותיהם היו בר"ה בבית הכנסת, שפכו לבם כמים לפני מלך עולמים, ואינם שומרים אפילו שבת ראשונה שלאחר ר"ה, הם ידמו כי אין השכינה שורה אלא בבתי כנסיות אבל בתוך העיר בשוק הכל שרי לך. אף כי יגדלו את בניהם לת"ת עכ"ז לא יצאו בזה ידי חובתם של ולמדתם את בניכם. אולי גם אנחנו לא יצאנו ידי חובתנו על אשר הננו מעלימים את עינינו ממחללי שבתות לבלי למחות אפילו כנגדם.

הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי.

לזה כוון ישעי' הנביא באמרו: אם יהי' חטאיכם כשני כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהי', פירוש אם החטא יהי' בגלוי כמו השני הזה אשר האדמימות שלו ניכר לכל, אז בנקל יהי' לשוב מחטאו, כמו השלג אשר הלבנונות שלו הוא בטבע מעצמו בלי שום פעולה, אבל אם יהי' כתולע — היינו תולע אשר מדמו צובעים צבע אדום, — האדמומית שלו טמון בלבו, כמו כן אם אין החוטא מכיר בחטאו, אז קשה לו מאד לשוב, וזהו כצמר יהי', כמו כאשר רוצים ללבן צמר נחוץ לנקות מאד בכל מילי דמנקי במים חמים ובבורית, כן צריך הקב"ה לעשות פעולות ממשיות לפעול על החוטא הזה שיבין שחטא ושב ורפא לו.

יתמו חטאים מן הארץ.

אולי יש להעמים כוונה זו בדברי חז"ל במסכת ברכות שדוד המלך ע"ה ראה במפלתן של רשעים ואמר שירה: יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי. לכאורה קשה להבין הלא כבר אמרו חז"ל מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, היינו לא שהחוטאים יתמו מן הארץ רק החטאים יתמו, ואם כן

מה זה מפלתן של רשעים בזה, אבל לפי דברינו נוכל להבין שאמנם מפלה גדולה היא להרשעים אם יתמו חטאים מן הארץ, כי אם יודע הרשע שאמנם חטא אז נקל לו לחזור בתשובה, אף אם כבר נשתרש בהחטא וקשה לו לפרוש מן העבירה, עכ"ז אם יקרה לו איזהו מקרה לא טובה רח"ל אז יתן אל לבו יפשפש במעשיו ויבין כי מן השמים באו עליו היסורין ליסרו על חטאותיו ויחזור בתשובה, אבל אם הרשע אינו יודע כלל שחטא וידמה בנפשו כי דרכיו ישרים הם ולא פעל שום עולה, אז השבט לגו כסילים לא יועיל לפתוח עיני הרשע אשר הכו בסנורים וישאר בעולתו אשר תסלף דרכו, לזה כוונו הז"ל באמרם שדוד המלך ע"ה ראה במפלתן של רשעים, המפלה הכי גדולה שלהם היא אשר יתמו חטאים מן הארץ, פירוש אין שום חטא ואשמה לפניהם הכל מותר להם, וממילא ורשעים עוד אינם, בדעתם ידמו שהם וחבריהם אינם רשעים כלל, כי לא פעלו עולה, ועל ידי זה לא ישיבו לעולם ולא יחזרו מדרכם הרעה.

הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע.

עלינו להתבונן במחשבות החטאים האלה בנפשותם, אשר מתימרים בשם חרדים, והם חברי ומנהיגי קהלות חרדות, איך לא יחרדו לעבור בשאט נפש על עבירות חמורות כמו חילול שבתות טהרת המשפחה וכדומה, בשעה שהם מראים את עצמם למדקדקים במצוות, הם מקפידים לקנות בשר כשר רק אצל מוכרי בשר הנאמנים על כשרות, ומהדרים אחר שוחט ירא שמים לשחוט את העופות שלהם. כנראה טעותם הוא שחושבים לרצות פני הקב"ה במצוות אשר הם עושים, אשר לדעתם אפשר לקיים גם במדינה זו, ועל ידי זה יעלים הקב"ה עין מהם, מהעבירות אשר לפי דעתם המשובשת רוב ציבור אינו יכול לעמוד בהם, ורק יחידי סגולה יקיימו אותם, הם חושבים שכבר הם מלאים מצוות כרימון, ואם גם ינכו להם מן המצות את העבירות אשר הם עושים, עכ"ז עוד ישאר להם די מצוות שיגינו עליהם מן הפורענות, ואם גם לא ישאר לחלקם ש"י עולמות הם יסתפקו במיעוט עולמות לעולם הבא.

אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד.

שיטה זו של הרדים עבריינים הוא באמת טעות גמור, כאשר מפרשים את הכתוב הנ"ל עם הכתוב הסמוך לו: ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, שסמיכת שני הכתובים הללו יורה לנו שהשי"ת לא יקח שוחד גם בזה, אם אחד יחטא ובאותה שעה יראה אהבה מרובה לגר לתת לו לחם ושמלה, אף כי מצוה

גדולה היא לקרב את הגר עכ"ז לא יעלים השי"ת את עיניו מן החטא רק יעניש אותו כדי רשעתו ואח"כ ישלם לו שכרו בעד מפעלו הטוב.

איסורין מבטלין זה את זה.

עוד גרוע הדבר יותר ומביא לידי הפסד גדול לכלל ישראל מה שחלק גדול מישראל כצאן תעו לעבור על עבירות הנ"ל עד שכמעט רוב ישראל במדינה זו נכשלים בזה, והעולם נדון אחר רובו ואולי גם מדינה נידנת בפני עצמה, ויש לנו רוב חוטאים בחטא מיוחד, לפי מה שביאר בקצה"ח בהקדמה לספר ש"ש דברי המדרש איכה: א"ל הקב"ה לאברהם אבינו מה לידידי בביתי — אחר חורבן בית המקדש — א"ל רבש"ע בני היכן הם, א"ל חטאו וגלו, א"ל לא היו בהם צדיקים, א"ל עשותה המזימתה, א"ל היה לך להסתכל בטובים שבהם, א"ל סוגיהן בישין וכו', וביאר בספר הנ"ל לפי דברי מהר"י מוסקאטו בהא דהעולם נידון אחר רובו, היינו אם זה רוצח וזה גנב זה מבקש שוחד וזה מלוה ברבית איסורין מבטלין זה את זה כדאמרינן פיגול ונותר וטמא שבללן ואכלן פטור, וא"כ כיון שרובם לאו לוקחי רבית ולאו רוצחים מבטלין זא"ז יע"ש, לפי"ז בתחילה שאל א"א ע"ה אם לא היו בהם צדיקים ממש, והשיבו הקב"ה עשותה המזימתה, על זה אמר עוד א"א היה לך להסתכל בטובים, היינו שכל אחד אף שיש בידו כמה עבירות עכ"ז טובים הם זה נגד זה. ומה שיש בזה אין בזה ויוכל להצטרף לבטל עבירות חבירו, א"ל הקב"ה סוגיהן בישין ואין איסורין מבטלין זא"ז אלא הכל הולך אחר הסוג הוא הכולל עבירות ואין עבירות מבטלין עבירות באופן כזה. ובספר לב חיים מוסף בזה שאף אם נאמר שאיסורין מבטלין זה את זה מכל מקום, אבל זה דוקא אם נתערבו ביחד כמו שאמר ר"ל במסכת זבחים דף ע"ח הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור, אבל אם לא נתערבו וכל אחד עומד בפני עצמו אין אחד מבטל את חבירו. שענין ביטול לא שייך אלא בשנתערבו. וא"כ בעבירות נמי אף אם נאמר שעבירות מבטלות זו את זו, זה דוקא אם נוהגים באהבה ואחוה זה עם זה אז אף אם נמצא כמה עבירות לכל אחד מכל מקום עבירות מבטלות זא"ז כיון שנוהגים באהבה ואחוה יש להם צירוף והיא כמו תערובות ובתערובות איסורין מבטלין זא"ז וכמו כן עבירות, אבל אם אין בהם אהבה ואחוה אז אין להם דין תערובות ולא שייך ביטול.

ובזה י"ל פירוש הקרא חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד') אף שיש בהם עבירות אבל כיון שהם מחוברים ואז הדין שעבירות מבטלות זא"ז לכן הנח לו.

חלק לבם עתה יאשמו.

לפי הנ"ל יש לפרש הכתוב (הושע י') כיון שחלק לבם ואין להם צירוף לא שייך ביטול לכן עתה יאשמו, וזה כוונת המדרש הנ"ל, א"ל סוגיהן בישין פירוש שהשיב לו הקב"ה על מה ששאל היה לך להסתכל בטובים שבהם, שעבירות מבטלות זא"ז, ע"ז השיב לו הקב"ה סוגיהן בישין, פירוש שהסוג והוא הכולל שלהם בישין שנתרוע הכולל שלהם והוא מדת האחדות המצרף אותם וכוללם יחד לכך לא נוכל לומר עבירות מבטלות זא"ז. אבל אימתי יכולין עבירות לבטל זא"ז, היינו דוקא שלכל אחד יש עבירות שונות, אבל אם הרוב נכשלין בעבירה אחת אז הלא העבירות אינן יכולות להבטל ועומדות בעין נמצא חילול שבת במדינה זו עומד ומקטרג בראש.

מה טובו אהליך יעקב.

כיו"ב ראיתי בספר קהלת יצחק שמביא בשם גאון אחד לפרש דברי חז"ל במסכת ב"ב דף ס' שאמרו על הכתוב הנ"ל מה ראה, ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה. אמר ראויין הללו שתשרה עליהן שכינה, וביאר שכוונת הענין בזה הוא שכל מטרת אותו רשע היה למצוא דבר חטא ועון אשר הכלל ישראל נכשל בו, כדי שתוכל הקללה לחול על ידי אותו דבר פשע על כללית האומה, אבל לא מצא זאת רק אם היה איזה דבר עון אשר נפל בה איש אחד היה חבירו זהיר בה, והדבר אשר לחבירו היה חסר היה זהיר בה זה האיש, באופן זה לא מצא בלעם הרשע דבר אשר הכלל היו חסרים בו, זהו מליצת דבריהם ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה, שהחטא מכונה בשם פתח, כמ"ש לפתח חטאת רובץ, והחטא היא פרצה בחומת ישראל, וראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה, למשל כאשר יזרוק איש אבן בפתח איזה בית, ושם יש עשרה חדרים זה לפנים מזה, אשר פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, אז ירוץ האבן כסדר בכל העשרה חדרים, אבל אם הפתחים אינם זה מול זה, אז לא ילך האבן רק בהחדר הראשון, שהכותל שממול הפתח יעכב מהלכו ויחזור לאחוריו, כמו כן היה פה אצל כלל ישראל, שאיזה חטא שנפל בו איש אחד היה חבירו זהיר בזה מאד ולא הלך החטא הלאה, לזאת לא היה יכול בלעם הרשע להזיק את הכלל, והודה בעצמו שכלל ישראל קדוש מאד וראויים שתשרה עליהם שכינה.

— ב —

תהי צדיק ואל תהי' רשע.

יש טועים למצוא ראיה שמנכים עבירות מן המצוות אשר עשה אדם באופן זה שלא יענש על העבירות רק ישלם בעד כל עבירה עם מצוה. והראיה שלהם הוא מן הפייטן: באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט, שלכאורה יש לדייק מפני מה בחר הפייטן דוקא מגיד „פשע" ולא חטא ועון. לזאת רוצים לפרש כי לעולם מנכין העבירות מן המצות, ומי שיש לו מ"ט חטאים ונ"א מצות, מסלקים ממנו מספר המצות נגד החטאים שלו, ומשיירים לו רק שתי מצות אשר עליהם יבוא על שכרו, אבל כמובן איזה מצוה מעריכים נגד עבירה, דוקא מצוה כזו אשר היא במדרגה אחת עם העבירה, כי ג' מיני חטאים הם: חטא עון ופשע, חטא הוא בשוגג, עון הוא במזיד לתיאבון לא להכעיס, פשע הוא במרד להכעיס, להעריך המצות שיהי' בסוג אחד עם העבירות הוא, מי שעשה מצוה בלא כוונה זאת היא מצוה בשוגג. ואם עשה מצוה בכוונה הרי היא מצוה בבחינת מזיד, לזאת לפי שיטה הנ"ל אם חטא בשוגג תמליץ בעדו מצוה בלא כוונה, ואם עשה עון במזיד עוד תוכל להמליץ בעדו מצוה בכוונה, אבל אם פשע ומרד נגד הקב"ה נגד סוג זה אין לו שום המלצה. ומשום זה רוצים לומר שלכך אמר הפייטן באין מליץ יושר מול מגיד פשע. אבל באמת זאת היא טעות מעיקרא, וכמו שאמרו חז"ל במסכת נדה דף ל' שמשביעין את האדם קודם ביאתו לאויר העולם הוי צדיק ואל תהא רשע, למה לנו כפל לשון זה, אם יהי' צדיק ממילא לא יהי' רשע, אבל זאת ילמדנו רבותינו שאל ידמה אדם אם הוא צדיק וירבה כחול מצוות כבר יכול להרשות לעצמו גם חטאים ועונות, אשר אמנם יקטינו סכום המצות שלו אבל עוד ישאר לו די סיפוקו, לזאת מוסיפים להשביע אותו אל תהי רשע, דע לך אם תעשה איזהו עבירה תקטרג עליך בעת מצוא כאשר תבוא חשבון ולא תועיל הון של מצות ביום עברה, כי אותה העבירה תשאר נגדך ותחשב עלי' רשע לפני המקום.

קחו עמכם דברים.

הנביא מעורר לדברי תוכחה ודברי מוסר, כמ"ש אלה הדברים אשר דבר משה, ובספרי וכי לא התנבא משה אלא זה בלבד והלא הוא כתב כל התורה מת"ל אלה הדברים מלמד שהיו דברי תוכחה וכו' לכך המנהג בכל

תפוצות ישראל שהרב דורש בשבת תשובה דברי כבושים ומעורר את העם לתשובה, בימים הללו יכולים לפעול הרבה על השומעים כמו שביאר הגאון הרי"מ זצ"ל את הכתוב בפרשת וירא: ארדה נא ואראה וגו' כי כאשר השי"ת מתקרב לראות מעשה בני אדם וניתוסף קדושה בארץ ממילא מתקרבין בני אדם להשי"ת ונתעורר הרהורי תשובה על ידי הפחד והבושה, לזה אמר הקב"ה ארדה וגו' ואראה אם לא יעשו תשובה אחר התקרבות זה אז הכצעקתה וגו', וזאת הוא ג"כ בעשי"ת אשר בהם השכינה קרובה לנו כדי לשוב לפני בוא יום הקדוש והנורא הוא יוה"כ, כמ"ש כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, היינו שהקב"ה יטהר אותנו ביוה"כ כמו שאמרו חז"ל במשנה במסכת יומא דף פ"ה ע"ב אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל — מי מטהר אתכם אביכם שבשמים, אבל לפני ד' תטהרו, היינו קודם שיבוא השי"ת לטהר אתכם, עליכם לטהר את עצמכם בהתערותא דלתתא, והקב"ה אומר לבני ישראל פתחו לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם.

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב.

במסכת ערכין דף ט"ז, תמיהני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, אם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך א"ל טול קורה מבין עיניך, יש לפרש דבריהם שאמר רבי טרפון שאף על פי שאם יוכיח איש את רעהו, ינסה חברו לביישו שגם המוכיח עשה שלא כהוגן, ואולי יעשה עוד את המוכיח אחראי גם בעד מעשיהם, עכ"ז לא ימנע טוב מבעליו ויאהב את התוכחה, ובספר במ"ח מפרש מה זה דוקא קורה מבין עינים, שאמנם בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום כולם אשמים כעם ככהן, ואשר נשיא יחטא לאשמת העם, פירוש אם יחטא העם בעבירות ואשמות ממילא יגיע זה גם לראש הדור ההוא הנשיא עמו, להיות גם הוא חוטא במעט מן המעט כי כל ישראל גוף אחד הם, ויש מהם בבחינת הראש הנקראים ראשי אלפי ישראל ויש בבחינת העינים הנקראים עיני העדה, והמוני העם הם שאר אברים אבל כולם גוף אחד הם, ואם אבר אחד חוטא כל הגוף משתתף בזה, ואם יחטאו המוני העם יגיע מזה לראש הדור ג"כ, אך להם יקרה זה הדבר במעשה בפועל ממש שיבואו לידי עבירה, ויגיע מזה לראש הדור בדקה מן הדקה במחשבה קלה שיחטא בזה, וכן הוא ג"כ להיפך כשיהיה ההתחלה מראש הדור והוא יחטא בדבר קל במחשבתו יגיע מזה להמוני העם לבוא על ידי זה לידי עבירה בפועל, ר"ל כי הם לפי ערכם ועבות גופם יתעבה אצלם העבירה להעשות ממחשבה מעשה כנודע.

לזאת הראש הדור המוכיח אומר לאיש המוני טול קיסם מבין שיניך, פירוש שזה הקיסם שהוא העבירה קלה שבאתי לידה במחשבה קלה, זה הוא מבין שיניך, שעל ידך באתה זאת לידי מעוברך בפועל, ואנכי מידי מעשה יצאתי מידי הרהור לא יצאתי, והוא משיב טול קורה וכו׳, פירוש זה הקורה העון הגדול שבאתי לידה לעבור בפועל, זה הוא מבין עיניך שאתה עברת במחשבה ובאת אצלי בפועל.

גם אנחנו בדור שלנו שניהם כאחד לא יצאו ידי חובתם, המוכיח והעם נטו מן הדרך, אבל אין אתנו יודע מי היה הראשון וגרם להשני שימעול מעל, במדינתנו לא בלבד שאינם מקבלים תוכחה אלא עוד דורשים שהמוכיח ישבח את כל אשר הם עושים כי טוב הוא, כאשר אמנם כבר נהגו דרשנים ומטיפים לפזר שבחים ביד נדיבה בכל הזדמנות שבאה לידם.

לעשות את השבת לדורותם.

זכורני כאשר פעם אחת דרשתי בשבת תשובה לפני קהל יראים ואמרתי שאין להם לאמור שלם עלי נפשי באשר כי הם שומרי שבת, בשעה שבניהם אינם אוחזים מעשי אבותיהם בידיהם, עליהם לדעת שאינם יוצאים ידי חובתם בשמירת שבת עד אשר יחנכו את בניהם בדרך התורה והיראה, ובניהם אלו אשר כבר הלכו חשכים ואין נוגה להם מחויבים הם להשתדל ולפעול עליהם שישיבו מדרכם התועה.

המלצתי עליהם את הכתוב: ושמרו בני ישראל את השבת, היינו לא ישראל סבא בלבד, דור הישן אשר בא מעבר לים ישבות ביום השבת, רק גם בניהם אשר ילדו להם במדינה זו ישמרו את השבת לקדשו, לעשות את השבת לדורותם, על ידי זה יתקנו שהשבת ישאר מקודש לדורות הבאים. וכאשר ישמרו שבת יחזיקו ג״כ בכל התורה כולה, כי שקולה שבת כנגד כל המצות, השומר שבת מחללו ישמור גם את ידו מעשות כל רע. אבל אם לא ידריכו את בניהם ובנותיהם ללכת בדרכי אבותיהם, הבנים יחללו את השבת ועל ידי זה יחללו ג״כ את כל הקדוש לנו, קדושת השבת תפסק ולא תחזיק מעמד לדורות הבאים.

מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע.

קהל השומעים במדינה זו מחזיקים במצוה זו שלא לדרוש בדבר חיזוק הדת בכלל ובפרט בדבר שמירת שבת, כי הם יודעים למפרע שהוא דבר שאינו

נשמע, גם קהל יראים שדרשתי לפניהם בענין זה לא שבעו רצון, הם אמרו לי כי הנני מפזר מלח על הפצעים שלהם, אבל אינם רואים שום תועלת בזה, כי אין לאל ידם לפעול מאומה, אבל אמרתי להם דברי רבי במסכת תמיד דף כ"ח: איזו דרך ישרה שיבור לו האדם, יאהב את התוכחות, שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, עלינו לאהוב את התוכחות ועל ידי זה נסייע לסלק את הרעה מן העולם בכלל ובפרט מן העולם שלנו.

— ג —

יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו.

בדורות הראשונים לא היה צריך המוכיח לדרוש לפני קהל יראים בדבר שמירת שבת קודש הבן עם הבת, או מטהרת משפחה וכדומה מיסודי הדת בין אדם למקום, כי כל העם מקצה היו מחזיקים בתורת ד' במצוה קלה כבחמורה. אבל העניות העבירם לפעמים על דעתם ועל דעת קונם ונכשלו בדררא דממונא בדברים שבין אדם לחבירו, לכך היה צריך המוכיח לשחר למוסר אזנם במקצוע זה. ועל דרך זה מפורש בספר טובי החיים ע"ד הצחות ע"פ הגמרא ב"ב דף קס"ד רובם בגזל, ובמדרש הובא בתוס' כתובות דף ק"ד: עד שאדם מתפלל שיכנים תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. וע"כ סתם מוסר מה שאמר המוכיח לאנשי עדתו היה טול קיסם מבין שיניך על עון גזל רח"ל כי עמל אדם לפיהו. וי"ל ע"פ הירושלמי פ"ג דמאי ה"ב: א"ל אייתי לי חד קיסם מחצד שיניי חזר וא"ל לא תיתי לי כלום, אמר דאין אייתי כל בר נש ובר נש מיעביד כן הא אזיל סייגא דגוברא, ועיין בחו"מ סי' שנ"ט. לפי"ז יומלץ היטב המוסר על גזל בשם טול קיסם, שאף על קיסם לחצץ שיניו יש לזהר וכש"כ בגזל גופא, ועוד יש לומר טול קיסם ירמז שלא יכשל באכילה ושתיה ע"פ המדרש הנ"ל.

שנאו בשער מוכיח.

אבל אוי לנו שקהל השומעים ישיבו להמוכיח טול קורה מבין עיניך, למה תביט עלינו בעין חודרת, חובת הרב הוא שיהי' אוהב לכלל ישראל ובפרט לעדתו, ואהבה הלא מקלקלת השורה, ואם כן למה תוכיח אותנו דברים קשים כגידים, מהתוכחה הם מביאים ראיה שאין הרב המוכיח אוהב את הקהלה שלו ובאים על ידי זה למסקנות לא נעימות.

אבל אמנם ההנחה היא אמת אך התולדה היא שקר, חובת הרב אמנם כן הוא שיאהוב אנשי עדתו, כמו שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף ס"ג פתחו כולם בכבוד אכסניא וכו', אבל אדרבה אהבה זו כשהיא אינה תלויה בדבר רק נובעת ממקור האמת היא מביאה וגורמת לאמור תוכחה, ממדותיו של הקב"ה אנו למדין כי את אשר יאהב ד' יוכיח, לבד מזה שמצות תוכחה היא מ"ע מה"ת כמו מצות ציצית ותפילין, וכבר אמר רבי יהודא בן תימא הוי עז כנמר — לעשות רצון אביך שבשמים. גם השכל מחייב להדבק בתוכחה מצד אהבה, הלא מי הוא שיוכל לעצור במלין אם רואה שחבירו אהובו, מכנים כפו לתוך הקערה ליטול אוכל כדי לתת לתוך פיו, בשעה שהוא יודע שנמצא רעל בתוך המאכל, הלא בכל תוקף ועוז יתאמץ ובכל תחבולה ישתמש למנוע אותו שלא יתן זה המאכל אשר רעל טמון בתוכו לתוך פיו, אף כי נחמד הוא למראה וכי תאוה הוא לעינים וחפץ הוא במאכל הרעל הזה, על כל זה כל מה שהוא אוהבו ביותר ירבה להתאמץ למנוע אותו מזה המאכל.

זכור את בוראך בימי בחרותיך.

שלמה המלך ע"ה מזהיר את היחיד כמו עם ישראל כולו לזכור את הבורא ית"ש בימי בחרות, היינו אפילו בהימים אשר כחו במתניו, חזק ואמיץ הוא להגן על עצמו וללחום נגד כל הקמים עליו, על כל זה לא ילך בדרך בר כוזיבא ובל יאמר לא תצא אלקים בצבאותינו, רק יזכור שצריך הוא לסייעתא דשמיא, שהשי"ת יחזקהו ויאמצהו ויכניע אויביו תחתיו, כמו שאמרו חז"ל במסכת ראש השנה, במלחמת עמלק כתיב והי' כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל, וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא בזמן שהי' ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מנצחין, זאת הראה להם משה רבינו ברמיזא בהרמת ידו שלא ישכחו שעה קלה כי לד' הישועה, ופשיטא שאם כבר שכחנו שם אלהינו וכבר באו ימי הרעה אשר קטן יעקב ודל, ורואה הוא כי רבים הגוים האלה אשר עומדים כנגדו וחלושי כח ואונים הוא לתבוע מהם בחזקה, חלילה לנו להתקצף ולהתרגז מדוע עזב השי"ת אותנו ולשלם מדה כנגד מדה, רק לשוב להשי"ת ולבקש מאב הרחמן שלנו שישוב וירחם עלינו ויוציאנו מצרה לרוחה.

טוב לחסות בד' מבטוח באדם.

הרהורי דברים אלו עלו על לבי להוראת שעה בענינים של נצח ישראל העומדים כעת על הפרק, אחרי האסון הנורא אשר קרה לאחינו בארצות

איראפא אשר רוב בנין ורוב מנין נשמדו מעל פני האדמה וכל הקהלות נחרבו, שארית הפליטה נמצאים במחנות של גרים גרורים ואומרים שאינם יכולים בשום אופן לשוב אל המדינות אשר משם יצאו, מגמתם הוא לבוא לארץ אבותינו, ולפי דעתם שם יבואו אל המנוחה ואל הנחלה, והם רואים שם בסיס קיים ונאמן תחת רגליהם, קמה כעת תנועה גדולה שהממלכות יכירו את ארץ ישראל למדינת יהודים בלתי מוגבלת ובלתי תלויה, דופקים אנו על פתחי כל בעלי השפעה שישתדלו בזה לטובת עם ישראל, ממלכה המושלת כעת בארץ ישראל מתנגדת בכל עוז לדרישתנו, ממלכות אחרות מסכימות על כל פנים לפתוח שערי ארץ ישראל בעד הפליטים הנמצאים במחנות, מעט מאד הם מליצי יושר בעד ממשלה יהודית במלוא מובן המלה בכל ארץ ישראל.

אשרי הגבר אשר שם ד׳ מבטחו.

מצב אחינו האומללים בנפש וברוח נוגע עד לבבי, מרגיש אני את הכאב אנוש של הנדכאים הללו, אשר פחד ורחב לבבם להחזיק מעמד בגולה תחת חסות ממשלה היותר נאורה, בדאגם מי יודע מה יולד יום, אם השנאה ליהודים לא תכה שורש גם בממלכות נאורות, ובכל לבבם ונפשם מוכנים הם לסבול עד כלות נפשם להיות עם משוחרר על ארצו בלתי תלוי. אבל בראותי איך המנהיגים כעם ככהן, החפשים והחרדים המדומים משתדלים בכל עוז ובכל אמצעים האפשרים, לפעול על כל מי שחושבים שיוכל לעזור לממשלה יהודית בארץ ישראל, אך שוכחים להשתתף את שם שמים בזה, שגם הבורא ית״ש יכול לעזור לבנות בית ישראל בארץ האבות, עכ״פ כגרמיזא זו הבאה באחרונה, הנני מיצר ודואג על חורבן האומה הרוחני הזה הכי גדול, אשר עולה אולי על אבדן של טובי האומה על ידי הצוררים ימ״ש, הכי כבר פסו אמונים מבני ישראל שידעו כי אם ד׳ לא יבנה בית ישראל שוא עמלו בוניו בו, וכי שוא תשועת אדם, אם אמנם התירו פרושים את הדבר להשתדל אצל ממלכות שיכירו את ארץ ישראל למדינה יהודית, אבל על כל פנים צריכים לפרסם בלוי השכם והערב כי מצפים אנו לתשועת ד׳ שיטה לב הממלכות אשר בידם גורל ארצנו לטובה, ואם נזכה למדינה יהודית ידעו הקהל כי ד׳ אלקי ישראל נתן ממלכה לבני ישראל בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, עלינו לעמוד על המשמר ולהזכיר בדבר זה, כי חלילה לא פשעו ולא מרדו נגד השי״ת, רק שר של שכחה גבר עליהם מרוב טרדתם להציל את עם ישראל וארץ ישראל ושכחו כי לד׳ הישועה, כמו שאמר הנביא הושע וישכח ישראל עושהו,

גם החרדים בני ישראל הכשרים, אשר נושאים עליהם עול מלכות שמים גם הם שכחו כי יש אלקים בישראל ואשרי אדם בוטח בו.

מלבד האחד המיוחד הארי שבחבורה הרב הראשי לארץ ישראל, אשר במכתבו שהשמיע על השקלים בשנת תש"ו כותב: הננו מתפללים לצור ישראל וגואלו שיקרב גאולת ישראל ועזרת עם ישראל תבוא מציון.

וישכח ישראל עושהו.

הנביא יחזקאל בשחרו למוסר תושבי ירושלים והודיע את כל תועבתיה, אחרי אשר הוא פורט כל מיני אשמה, מסיים ואותי שכחת נאום ד' אלקים, מזה אשר שכחת ד' באה באחרונה נראה שקשה לו להנביא דבר זה יותר מכל אשר לפניה, כמ"ש חז"ל במס' ב"ב דף ח', אר"י כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו, וכמ"ש רש"י ז"ל בסוף פרשת בהר: כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות, רש"י ז"ל שם על הפסוק לא תעשו לכם אלילים, מפרש כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו, הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמותו, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו, לכך נאמרו מקראות הללו, בשם ת"כ, כוונתם בזה יש לפרש שהכתוב מזהיר לבני ישראל שאין להם להתדמות לאומות העולם, ואף בזמן שידי האומות תקיפה עליהם לא יאמרו אם הם עושים תועבות למו, ועל כל זה הם מצליחים אלך גם אנכי בדרכם, לא כן הוא, בני ישראל אין להם להשען אלא על אבינו שבשמים וחלילה לנו לשכוח שם אלקינו, לפרוש כפנו לאל זר או לבני אדם שיעמדו לימין שלנו. והעונש נמצא בצדה בדברי הנביא: והפיצותי אותך בגוים וזרתיך בארצות. על כן איך נשכח עוד הפעם את ד' בזמן שאנחנו מחכים ומצפים לקיבוץ גליות 1), נחפשה דרכנו ונשובה אל אבינו שבשמים, לשום בטחוננו בו שישלח לנו עזרתו מקודש ובאלקים נעשה חיל, שיכירו כל הממלכות את

---

1) שמעתי שפעם נקרא רופא למקשה לילד וראה שאין לה עוד חבלי לידה הנצרכים, עשה מה שעשה לעזרת היולדת וישב לו בחדר אחר לחכות לעת מצוא שיוכל לעזור להיולדת. החבלים התגברו היולדת צעקה מציריה וקראה הרבה פעמים את הרופא שיבוא לעזרתה, אבל הוא לא שת לבו לדבריה באמרו כל זמן שהיא סומכת את עצמה על הרופא אין לה חבלי לידה כדבעי. כאשר החבלים הציקו לה עד מאד לא קראה עוד את הרופא רק מקירות לבה צעקה להשי"ת שיעזור לה בצרתה. אז עמד הרופא ממקומו ואמר כעת בטח כבר באו בנים עד המשבר. הוא סייע לה מה שיכול וילדה בשלום.

כמו כן השוקדים ולוחמים בחרף נפש לשחרר ארצנו הקדושה, כאשר יתנוכחו כי כל אלו אשר שמו בטחונם בם רופאי אליל המה וכל רעיהם בגדו בנו, יבינו כי אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, יפנו לבם להשי"ת והוא ית"ש ברוב רחמיו יגן עלינו ויושיע לנו ולארצנו הקדושה כמו בן המתחטא לאביו ועושה רצונו, וכפרש"י ז"ל במסכת תענית דף כ"ג.

ארצנו הקדושה לממלכה יהודית במלוא מובן המלה, לא בלבד בעד הפליטים האומללים רק גם בעד כל קהל עדת ישראל, מי בכל עם ד' אשר נשאו לבו ויעל.

ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות.

כך אמרו חז"ל במשנה במסכת כלים פ"א וביארו: ומה היא קדושתה שמביאים ממנה העומר והבכורים ושתי הלחם מה שאין מביאין כן מכל הארצות, וכתב בספר לב יוסף וצריך להבין שבכל עשרה קדושות שחשוב שם בכל המשניות עד סוף הפרק כל אחד יש בו קדושה יותר מחבירו, שבמקום זה אין מצורע יכול ליכנס ובמקום זה אין זבים ונדות יכולים ליכנס וכדומה, והננו רואים שכל אחד קדוש יותר מחבירו אבל איזה קדושה מונחת על א"י בזה, אם יכולים להביא עומר ושתי הלחם מא"י ולא משאר ארצות, ומה קדושה היא זאת, הלא כל מי שמותר לבוא בחו"ל מותר לבוא גם בארץ ישראל ובמה קדוש א"י יותר מחוץ לארץ.

אבל באמת א"י מיוחדת בקדושתה יותר משאר ארצות, והקדושה היא ע"י זאת מה שמביאים עומר ושתי הלחם ובכורים, והוא לפי מה שאמרינן במסכת ר"ה דף ט"ז תניא א"ר יהודא משום ר"ע מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן אמר הקב"ה הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן, הננו רואים מזה שא"י היתה מצויינת במינה מכל הארצות, שבא"י לא היה תלוי ברכת הארץ בהנהגה הטבעית כ"א בהנהגה נסיית, וכמאמר הכתוב ארץ אשר ד' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ד' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, אם עם ישראל קיימו המצות כהוגן, אם הביאו שתי הלחם ובכורים והעומר אז היו מתברכין ג"כ פירות האילן ותבואת השדה, ואם לא היו מקיימין המצות כהוגן ולא הביאו שתי הלחם והעומר לא היו מתברכין ג"כ פירות הארץ, ובזה היה נראה קדושת הארץ לעיני כל באי עולם, שכל איש ראה הקדושה מא"י בעיניו, כי היא אינה דומה לכל הארצות, ובשביל מה היה קדושתה בשביל העומר ושתי הלחם ובכורים, הנהגה נסיית זו היתה בברכת גידולי הארץ.

כד הוו זכאין ישראל אקרי ארעא על שמא דא ארץ ישראל.

וכן גם בקיום המדינה אשר עם ישראל היו יכולים לאחוז בהארץ ולהתקיים עליה, ג"כ היתה בהשגחה פרטית והנהגה נסיית, כי עפ"י דרך

הטבע לא היה בכח עם ישראל להאחז ולהתקיים בא"י, וכמאמר הכתוב כי אתם המעט מכל העמים, כל אומות העולם רצו לאבד את עם ישראל ולגרשם מן הארץ, ובדרך הטבע לא יכלו עם ישראל להתגבר על העמים הצרים אותם, רק בעזר ד', ומתחילת ביאתם לא"י היה כן, חומת יריחו שנפלה לא על פי טבע בנצחון מלחמה כי אם עפ"י נס, וכמו שנאמר בשירת דבורה מן השמים נלחמו ממסילותם, וכמו שמצינו גבי חזקיה עם מלחמת סנחרב מלך אשור הכל היה בדרך נס, וכן בהרבה מקומות, וכל זה היה רק כאשר קיימו תורת ד' כמצותה אז היו יכולים להתקיים בא"י, אבל כאשר עזבו את התורה אז הסיר הקב"ה השגחתו הפרטית מעליהם והניחם תחת השגחה הכללית והנהגה הטבעית, באופן זה שוב לא יכלו להחזיק מעמד בארץ ישראל, כי על פי דרכי הטבע אי אפשר לעם ישראל להחזיק מעמד בארץ הקדושה, כי כל העמים כולם עומדים להם כצר, והמה המעט מכל העמים ובמה הם נחשבים לנגד כל אומות העולם, אם לא כי השגחת השי"ת עלינו להגן עלינו מכף כל אויב ואורב.

שקר הסוס לתשועה.

ביחוד צריכים אנחנו להזכיר השכם והערב לכתות הלוחמים בעד עמם וארצם בארץ ישראל שלד' הישועה, וחלילה להם לאמור לא תצא ד' בצבאותינו, אולי יראים הם לעסוק בתורה שלא יחלש עי"ז כחם ולא יוכלו לעמוד בקשרי מלחמה עם צבא ממלכה גדולה, לפי דברי חז"ל במסכת סנהדרין דף כ"ו שלכך נקרא התורה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם, אבל טועים הם בזה כי במלחמת יהושע ביריחו אמרו חז"ל במסכת עירובין דף מ"ג שכאשר אנשי המלחמה בטלו לילה אחת מלעסוק בתורה נתראה להם מלאך וחרבו שלופה בידו, לעורר אותם שהסייף והספר ירדו כרוכים מן השמים, ואם יעסקו בתורה תשבר חרב האויב לפניהם, ואמנם שמעתי לפרש דברי חז"ל במס' סנהדרין הנ"ל שהתורה מתשת כחו של אדם, היינו מי שעוסק בתורה אור התורה מאיר את עיניו שידע שאין כחו ועוצם ידו עושה חיל רק הכל תלוי בהקב"ה, ואם אמנם ילמדו זאת אז יעשו חיל, כמו שמפרשים את הכתוב בפרשת עקב, כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם וגו', היינו אם תאמר בלבבך שעל פי דרך הטבע אין לאל ידך להוריש את האויבים מארצך רק תבטח בהשי"ת, כי לד' המלחמה והוא יגרש את האויבים מפניך אז לא תירא מהם, אבל אם יעלה על לבך כי אתה בעצמך תוכל להורישם אז צריך אתה לירא מפניהם. וכן מפורש בספר אור החיים

הקדוש את הכתוב בפרשת עקב: ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ, ומבאר הכוונה בזה לשלול דעת אומרים לחדול מעסק התורה משום מלחמת הארץ שצריך חוזק והתורה נקראת תושיה, לז"א ושמרתם את כל המצוה וכבר כתבתי למעלה שמאמר כל המצות ירצה אל עסק התורה ויחד לה שמירה ליתן לאו על ביטולה וגמר אומר למען תחזקו פירוש שאדרבה נותנת לו כח וגבורה להתחזק במלחמת ד' וכן הוא אומר אני בינה לי גבורה.

לא יאמר לך בשלום אלא לך לשלום.

על פי הנ"ל יש לפרש בדרך רמז מה שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף ס"ד: הנפטר מן החי לא יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום, שהרי דוד אמר לאבשלום לך בשלום והלך ונתלה, יתרו אמר למשה לך לשלום והלך והצליח. ידוע הוא כי כל ישראל ערבים זה בזה ובפרט מי שיש בידו למחות בעושי עולה הקולר תלוי בצווארו, כמו שאמרו במסכת שבת דף נ"ד: כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו נתפס על כל העולם כולו.

לפי זה יש לומר שדברו חז"ל בדרך צחות כי מי שרוצה להפטר שלא יתפס על חבירו, לא יאמר לו לך בשלום, הכוונה כי כל אדם יש לו מעלות וחסרונות, כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וכמו כן לעומת זה אפילו ריקנים מלאים מצות כרימון, וא"כ הוא בידינו לשבח לכל אדם מישראל על כל הטוב אשר עשה וגם יכולים אנו לשחרו מוסר על אשר יחסר לו לשלמות נפשו, על זה יורו לנו חז"ל שאם חפצים אנו שחברנו יהי' איש חי ורב פעלים לא נשבח אותו על הטוב אשר עשה ולא נאמר לו לך בשלום היינו בשלמות אשר כבר יש לו, אלא יאמר לו לך לשלום, ראה יקירי מה שחסר לך לשלמות והשתדל להשלים את עצמך, אז הננו יוצאים ידי חובתנו ונפטרים מן הערבות, ולראיה מביאים חז"ל מן דוד שאמר לאבשלום לך בשלום, הכוונה על מה שכתוב ולא עצבו אביו מימיו, היינו שמעולם לא הראה לו על החסרון שלו, לכך עלתה לו ככה ודוד הוכרח לברוח מפניו ולבסוף התאבל עליו ל"ע. לעומת זה יתרו שאמר למשה לך לשלום, הכוונה שיתרו לא נשא פנים למשה רבינו אף כי היה רבן של כל ישראל והקב"ה הסכים על ידו אפילו מה שעשה מדעתו, עכ"ז הרהיב עוז בנפשו בשעה שראה לפי דעתו איזהו חסרון אמר לו למשה לא טוב הדבר אשר אתה עושה והביאו על ידי זה לידי שלימות, זאת היא אמנם תעודת הרב הדורש בשבת תשובה לאמור לכל

אחד מקהל שומעיו לך לשלום, כל אחד לפי מה שהוא ישתדל בכל יכלתו להשלים מה שחסר לו ואז כל העולם על מקומו יבוא בשלום.

עשרתם ערבתם הדליקו את הנר.

במסכת שבת דף ל"ד אמרו חז"ל שג' דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. נראה מזה שחז"ל חייבו את כל אחד מישראל להזהיר את בני ביתו על שמירת שבת בכל ערב שבת, אף שהזהירם בע"ש העבר יחזור ויזהירם בע"ש הבא כי גדול כוחה של שכחה, והגאון הקדוש הרבי ר' שמעלקי מניקלסבורג זצ"ל ביאר בזה דרך רמז שחז"ל כוונו בזה מלבד דרך הפשוט גם רמז שישים האדם על לבו שבכל עת יהי' בגדיו לבנים וישוב לד' בכל שעה, כי לא ידע האדם את עתו, וביאר בזה כי אדם הכוונה על הנשמה, באשר כי היא תכליתו של האדם יותר מבעל חי, והיינו צריך אדם הנשמה לומר בתוך ביתו הוא חומר הגוף, ויאמר בניחותא כדי שיקבלו ממנו בני ביתו הם אבריו וחושיו, הוי יודעים ערב שבת שכל יום ויום הוא ערב שבת, ואפשר שהיום הוא יום קודם הסתלקותו והוא ע"ש ועוד יותר גרוע מע"ש, כי ע"ש אותו יום הוא ודאי חול אבל אצלו יוכל להיות שעכשיו היא עם חשיכה, שעכשיו הוא רגע א' לפני פרידתו, לכן מבקש אני הנשמה מאתכם בני ביתי, עשרתם, היינו אם לא פגמתם בעשרת הדברות וקיימתם אותם שכל התורה כלולה בהם, עשרתם העשר ספירות ולא פגמתם בהם, עשרתם הייתם נזהר להתפלל בעשרה, עשרתם לברך בכל יום מאה ברכות שהוא עשר פעמים עשר ברכות, עשרתם לקיים בכל דבר והעשירי יהי' קודש לד', עשרתם לא פגמתם בעשרה מאמרות שבהם נברא העולם ומשלם לרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ערבתם היינו אפילו אם אתם קיימתם את כולם מ"מ האם אתם ערבתם בשביל שאר ישראל כי כל ישראל ערבים זה בזה, הדליקו את הנר היינו נר אלקים נשמת אדם בהתלהבות אש אהבה של הקב"ה עם נר מצוה ותורה אור. וזש"א תני ר' חנינא, חייב אדם הוא הנשמה למשמש בגדיו היינו בגדי הנשמה כנ"ל ע"ש שמא היום ע"ש עם חשיכה, שיוכל היות שהוא עם חשיכה כנ"ל, ויש לחוש שמא ישכח ויצא עם חטא זה מוקצה מן העולם, ועל זה אמר ר' יוסף הלכתא רבתא לשבתא, ר"ל דבר זה הלכתא רבתא לשבת העליון, שהוא יום שכולו שבת.

לפי דברי קדשו יש לי להוסיף נופך משלי, שאמנם צריך אדם לומר בתוך ביתו לב"ב לבניו ובנותיו, ערב שבת, שעוה"ז דומה לע"ש מה בע"ש

מוותרים על הרבה דברים, אין אוכלים סעודה רגילה אלא מכינים מאכלים טובים לכבוד שבת, רוחצים א"ע מכל שמץ וכתם וטובלים לכבוד שבת, כמו כן יוותר אדם על מאכלו ופרנסתו בעולם הזה כדי להכין א"ע מעדנים לנשמתו לעולם הבא, וישתדל לרחוץ א"ע ולזכות את נשמתו מכל שמץ ופגם, ואם יאמרו כי גם בערב שבת עוד היום גדול לתקן מאכלי שבת, על זה יאמר להם שאולי הוא עם חשיכה אשר צריכים כבר לסלק המאכלים מן הכירה ולהיות הכל מוכן ומזומן לסעודה, כמו כן צריך האדם לחשוב אולי הוא עם חשיכה שלו ואם לא עכשיו אימתי.

כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

שמעתי מפי האדמו"ר מהרי"א שליט"א מנאוואמינסק שפירש דברי חז"ל הנ"ל על פי דברי חז"ל במסכת קדושין דף ל': לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד, ומקשים מי יודע כמה חיי, ומתרצים לא צריכא ליומי, ומפרש רש"י ז"ל: ימי השבוע, ובתום' שם ד"ה לא צריכא ליומי, פירש בקונטרס ימי השבת, כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא, ולא נהירא דא"כ אכתי הוה מצי למיפרך מי יודע כמה חי, ונ"ל לפרש בכל יום ויום עצמו ישלש, נמצא לפי זה מי ששונה הלכות בכל יום הוא אינו משלש לשבוע כפירוש רש"י ז"ל רק בכל יום ויום עצמו משלש משום קושית התום' שאינו יודע כמה חי, וא"כ זוכר הוא את יום המיתה ומקיים את דברי ר' אליעזר במסכת אבות שאמר ושוב יום אחד לפני מיתתך, וכמו שאמרו במסכת שבת, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזה יום שימות, אמר להו וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה, לכך מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

שחורה אני ונאוה.

לפי דברינו יש לפרש דברי המדרש בשה"ש על שחורה אני ונאוה, שחורה אני כל ימי השבוע ונאוה בשבת, שחורה אני כל השנה ונאוה ביוה"כ. פירוש אף כי עוד לא נתלבנו עונותיהם של ישראל בימי השבוע של עשי"ת אבל נאוה אני בשבת, היינו בשבת תשובה בשעה שדרשן מעורר לתשובה, וכל העם שבים בלב ונפש אז נאוה ישראל, ועל ידי זה אף ששחורה אני כל השנה, מלוכלך בחטאים ועונות, אבל על ידי התשובה בשבת נאוה אני ביוה"כ, כי אז ונסלח לכל עדת בני ישראל כתוב.

ויש לומר שלכך תקנו לקרות הפטרת שובה ישראל בשבת שלאחר ראש השנה להורות לדור הזה שאף אם ירבה דמעות בראש השנה להתחרט על חילול שבת לא יועיל עד אשר ישוב אמנם בשבת שלאחר ראש השנה לשמור שבת כדת, שאז תהי' מעשים טובים עם החרטה, ובאופן זה המחשבה טובה של ר"ה הקב"ה מצרף למעשה ונחשב להם כאילו כבר שבו בכל לב בראש השנה.

ויש לפרש דברי הנביא שובה ישראל עד ד' אלהיך, היינו כמו שביאר הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה שרק אז היא תשובה מעליא, בשעה שהשי"ת שהוא יודע מחשבות ויודע מה שעתיד להיות יוכל להעיד על הבעל תשובה שלא ישוב עוד לדרכו הרעה, ומבאר למה אמנם צריכים עדות כל כך הלא כל איש ישראל יש לו חזקת כשרות, ואם הוא סוגר חנותו בשבת שלאחר ר"ה עלינו להעמידו בחזקת כשרות שישמור כדת כל שבתות השנה, על זה מוסיף הנביא כי כשלת בעוניך, יען כי כבר נכשלת כמה פעמים להוסיף חטא על פשע, נראה כשב בכל לבו וחוזר לסורו בנסיון הראשון, בזה הפסיד חזקתו וצריך הוא לעדותו של הקב"ה כי הפעם כדאי הוא להאמין לו שחזר לחזקתו ולקבל תשובתו ברחמים ששארית ישראל לא יעשו עוד עולה.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיעזור לנו לשוב אליו בלב שלם ונזכה לגמר התימה טובה לשנת גאולה וישועה שנת חיים ושלום, שארית הפליטה הנמצאים עוד בארץ אויביהם יחלצו ממיצר וימצאו מנוחת השקט ושלוה בארצנו הקדושה, ונזכה כולנו לראות בבוא לציון גואל בבי"א.

לשבת תשובה

ב.

שובה ישראל

אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע שלך הוא, שנאמר (איכה ה׳) השיבנו ד׳ אליך ונשובה, אמר להם שלכם הוא, שנאמר (מלאכי ג׳) שובו אלי ואשובה אליכם. אמרה לפניו רבש"ע שלך הוא שנאמר (תהלים פ"ה) שובנו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו. (מד"ר איכה).

שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקב"ה חוטא מה עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו. (ירושלמי מכות פ"ב).

אין להם מנוחה ושקט ושלומים, במה להתנחם ולמצוא תנחומים, שלום מצפים והנם נלחמים, — מה נתאונן ומה נאמר ועונותינו גורמים, חטאנו רשענו סרנו מחוקיך הנעימים. (סליחות ליום ד׳ של עשי"ת).

— א —

עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים.

לב כל אחד מאתנו נשבר בקרבו על שבר בת עמנו, על החורבן הנורא של אחינו בני ישראל מעבר לים, הרוב בנין ורוב מנין של עם ישראל נפל לפני צר ואויב באופן מחריד, ובכמה מדינות ביחוד במדינות פולין וליטא נעקרו כל קהלות ישראל וכמעט כולם אנשים נשים וטף נשמדו מעל פני האדמה, אנחנו תמהים ושואלים מה חרה אף הגדול הזה, עומדים אנחנו ומתודים חטאנו עוינו, אבל חלילה לא מרדנו בהקב"ה, רק אורך הגלות וקושי השיעבוד הביאונו למדרגה נמוכה ושפלה זו לזלזל במצות הבורא ית"ש ולא הקשבנו לדברי מוכיחים. אבל עדיין כנסת ישראל עומדת לפני הקב"ה בטענתה: שלך הוא, היה לך לגאול אותנו מבין העמים טרם נפלנו לבירא עמיקתא, ולהביא אותנו לארץ אבותינו לארץ הקדושה אשר שם היינו אוחזים מעשי אבותינו בידינו, לטהר את לבנו לעבדך בלב שלם, ושם נשוב אליך באמת.

כמ״ש הפייטן ברבון כל העולמים לערבית לשבת: ושויתי ד׳ לקראתי שתרחמני עוד בגלותי לגאלני, לעורר לבי לאהבתך, ואז אשמור פקודיך וחוקיך בלי עצב. כאשר אמנם אנחנו רואים כעת בארץ ישראל, שגם ישוב החדש אף שיש לנו תרעומות עליהם בענינים שבין אדם למקום, עכ״ז הרבה עושים להרמת קרן ישראל, שינוי השם והלשון אשר כל כך נתפשט בגולה וביחוד במדינה זו, בארץ ישראל החזירו העטרה ליושנה, כל אחד בשם ישראל יכונה ומדברים לשון הקודש, שבה נתנה התורה לישראל ושדברו בה הנביאים, גם תקנו את החטא של שנאת חנם אשר על ידה נחרב בית שני, הישוב מכל המפלגות יש להם אהבת ישראל מופלגת, ובה בשעה שכל העמים אינם חפצים בגרים, הישוב מראה מסירת נפש נלהבה להכנים עולים חדשים, ומקיימים בהם דברי הנביא הלא פרום לרעב לחמך, כל אחד פורם מלחמו הצנים והדל להאכיל ולהשקות את עולים החדשים, ומכניסים אותם לתוך בתיהם כאחים מבטן ומלידה, ובכן באה כנסת ישראל בטענתה כאשר הקב״ה יגאל אותנו ומשיח בן דוד יהי׳ מלכנו אז נרום גם קרן התורה.

שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם.

אבל קראנו היום בהפטורה דברי הנביא הושע: שובה ישראל עד ד׳ אלקיך. הנביא מעורר אותנו שאין לנו להתרעם חלילה על הקב״ה, כי בכל אופן צריכים אנחנו להתערותא דלתתא, לשוב אל הקב״ה בכל לב ונפש עוד טרם ישוב אותנו לארצנו מקום מקדשנו, ורק אז נזכה בדין נגד כל הקמים עלינו, כאשר אנחנו בעצמנו בהיותנו בארץ לא לנו כבר נפנה לבנו להקב״ה ונקבל עלינו עול מלכות שמים ועול תורה ומצות, אז הקב״ה יהי׳ בעזרנו לעשות אותנו חטיבה אחת בעולם, ישראל אשר בך אתפאר, והוא ית״ש יסייע אותנו אז להחזיר עטרה ליושנה להשב לב בנים על אבות ולרפא את שברנו ויחלימנו והחיינו.

האנוש מאלקי יצדק.

כמו שפירש בספר הארץ צבי דברי הכתוב באיוב האנוש מאלקי יצדק ואם מעושהו יטהר גבר, שלכאורה קשה כפילות הלשון ועוד שכתב תמיה ראשונה בה״א והב׳ באם, וביאר שהענין הוא שהרשות נתונה ביד כל איש ואיש לעשות כרצונו בבחירה חפשית, כמ״ש חז״ל במסכת ברכות דף ל״ג ע״ב הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואין הקב״ה מסייע בתחילה לשום אדם שיהי׳ צדיק כמ״ש בזוהר הקדוש שמקודם צריך להיות אתערותא דלתתא,

ואם יקשה השואל הלא אמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים, על זה אמר אמת הוא שהקב"ה מסייע את האדם אבל ההתחלה צריך להיות מן האדם, והסיוע מאת הבורא ית"ש בא רק אחר שהתחיל כבר האדם להטיב את דרכו, ולזה כוונו חז"ל באמרם הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ההתחלה ליראת שמים אין בידו של הקב"ה, וז"ש האנוש מאלקי יצדק, ירצה האם יהי' הדבר הזה שהאנוש יעשה צדיק מאת אלקים, שהקב"ה יעשה אותו לצדיק נגד רצונו, ומוסף אם מעושהו יטהר גבר, פירוש אם לפעמים ימצא שיהי' מעושהו הוא היוצר הוא הבורא, כמו שאמרו חז"ל מסייעין אותו, אימתי הוא כאשר כבר יטהר גבר, ר"ל מקודם צריך שיטהר גבר שיהי' בכלל בא לטהר ואחר שיתחיל יסייעו אותו מן השמים.

עומדים צפופים ומשתחוים רוחים.

בזה יש להבין דברי המדרש רבה בתחילת קהלת: מעשה באחד שרצה ליקח אבן ולישא אותו נדבה לירושלים, ונתן ידו אחת תחת האבן לנשאו, בא מלאך והעמידו עם האבן בירושלים. לכאורה צריכים להבין כיון שבאמת מלאך נשא את האבן למה היה המלאך ממתין עד שיניח האיש את ידו תחת האבן, אלא שכך הוא דרך ד' שהאדם יהי' המתחיל במצוה ואז הקב"ה יגמור על ידו. וכן הורו לנו חז"ל במשנה באבות פרק ה', בעשרה נסים שנעשו לאבותינו בבית המקדש, אחד מהם היה עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, ויש לשאול מדוע לא היה הנס תיכף בתחילה שיעמדו ג"כ בריוח, אך ממש זה הוא הרעיון אם היו מרוצים בתחלה לעמוד צפופים אז אח"כ נעשה להם הנס שיהיו משתחוים רוחים, אבל מי שאינו רוצה לדחוק את עצמו לדבר מצוה לזה אין הקב"ה עושה נסים.

צדיקים נדמה להם כהר.

על פי הנ"ל מבאר בספר דרכי יושר דברי חז"ל במסכת סוכה דף נ"ב: לעתיד לבוא מביא הקב"ה ליצה"ר ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים, הללו בוכים והללו בוכים, לרשעים נדמה להם כחוט השערה ובוכים על זה איך לא כבשנו חוט השערה כזה, ולצדיקים נדמה להם כהר ובוכים איך כבשו הר כזה. וצריכים להבין באמת מדוע לרשעים נדמה לחוט השערה ולצדיקים נדמה כהר, וגם בכיית הצדיקים למה, בשלמא בכיית הרשעים מובן מאליו, ומבאר דבאמת לעתיד לבוא בזמן שהיצה"ר יתגלה לעין כל כולם יראו שגדול הוא כהר, כמו שאמרו שם חז"ל: אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, א"כ

הרשעים יוכלו להצטדק לא היה בכחנו לכבוש הר גדול כזה, ומדוע נתן לנו הקב״ה יצה״ר יותר מכפי כחנו, אבל כבר אמרני שאין הקב״ה רוצה מאתנו רק שנהי׳ המתחילים ואז הוא ית״ש יגמור בעדנו, נמצא שהקב״ה יראה לפני הרשעים את היצה״ר דומה לחוט השערה, באשר כי דבר קל הוא להיות רק מתחיל, ועל זה הרשעים יהיו בוכים בהתבוננם זאת, מדוע לא רצו להיות אפילו מתחילים במצוה, אך להצדיקים נדמה כהר להראות להם שעל ידי התחלתם נחשב להם כאילו גמרו בעצמם את כל הענין וכבשו הר גדול כזה.

אתהלך לפני ד׳ בארצות החיים, אלו מקום שווקים.

אך עדיין יקשה למה להם לצדיקים בכייה, שבכייה כזו אינו שייך אלא להרשעים, ונראה לומר בזה על פי מה שהובא בספרים על שם הגר״א ז״ל מווילנא, שפעם אחת קודם פטירתו לקח ציצית בידו ובכה מאד, שאלו אותו תלמידיו על מה בכייתו, אמר להם שבזה העולם יום השוק ועת מסחר טוב מאד, שבעד קשוטה אחת יוכל האדם לזכות במצוה גדולה כגון זאת, לא כן בעולם הבא שבמתים חפשי מן המצות, ואולי לזה כוונו חז״ל במה שדרשו על הכתוב אתהלך לפני ד׳ בארצות החיים, אלו מקום שווקים, שלכך בקש דוד לחיות בעוה״ז מפני שיכול הוא לקנות מצוות ומע״ט כנ״ל. ובזה נוכל לומר שזאת היא הכוונה מבכיית הצדיקים שאמרו איך אנו יכולים לכבוש הר גדול כזה, מן הסתם אנו היינו רק המתחילים והקב״ה גמר על ידינו וברוב רחמיו חושב עלינו כאלו אנו בעצמינו עשינו כל זאת, א״כ ריוח גדול הוא על ידי היצה״ר, ועתה על ידי שהקב״ה שוחטו ומעביר את היצה״ר מן העולם, נמצא שלא יהי׳ להם עוד לא זכות ולא חובה, על זה יבכו על יום השוק הטוב שהולך מהם, כמו שאמרו חז״ל במסכת שבת דף קנ״א: לעתיד לבוא אין בו זכות ולא חובה. מה טוב היה יכול להיות יום השוק שלנו במדינה זו, אם נכבוש את היצר הרע לעשות על כל פנים את ההתחלה לשוב להשי״ת, ואז הוא ית״ש יגמור בעדנו לטוב.

והשבות אל לבבך בכל הגוים.

הנביא מעורר אותנו שלא נאמר כאשר נבוא אל ארץ אבותינו שמה נשמור את התורה ואת המצות, אבל כעת בגולה נהי׳ ככל תושבי הארץ, לא כן הוא רק קודם כל שובה ישראל, שב להיות ישראל, לילך בדרכו של ישראל סבא, אשר גם בהיותו בגולה והיה נרדף מעשו ולבן, כאשר רצה למצוא חן בעיני עשו שלא ירע לו ולא ילחום עמו, לא בא להתדמות אליו ולעשות כמעשהו אלא אדרבה הודיע לו כי הוא לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, מסר

מודעה שעם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, גילה לו שבטחונו חזק בד' שעל ידי זה זכה לשוב לארץ האבות יען שגם בגלות שמר תורה ומצות אשר קבל מאבותיו ולא התבוללו לא הוא ולא בניו בתוך בני לבן אשר גר בתוכם לכך הבורא כל עולמים הוא בעזרו, ובידו לשמרו מכל צר ואויב.

כמו כן עלינו לשוב לד' בעוד היותנו בגולה, לשמור תורה ומצות וללכת בדרכי אבותינו ועל ידי זה נזכה לשוב לארץ אבותינו בתור עם ד' משוחרר ובלתי תלוי. הנביא מוסיף להורות לנו שאפילו בזמן שהקב"ה מראה לנו חו"ש פנים של זעם, ומדת הדין שולט בעם ישראל יותר מבכל אומות העולם, עכ"ז אל נהרהר אחרי מדותיו ית"ש ונשוב אליו, כי סוף כל סוף ישוב וירחם עלינו, וזה שאמר עד ד' אלקיך, היינו כך תשוב לד' בכל לבך שאפילו בשעה שאב הרחמן שלנו אשר הוא בבחינת ד' ישתנה חלילה למדת הדין, כידוע ששם אלקים יורה לדין, והדגיש שם אלקיך, היינו שחלילה יורה לעם ישראל מדת הדין יותר מלכל העולם עכ"ז לא תסור בטחונך ממנו, ועל ידי זה יכבוש השי"ת את מדת הדין וישוב לרחמך, וכמו שפירש האדמו"ר ר' שמעון זצ"ל מסקיערניעוויץ שובה ישראל באופן כזה עד שתעשה מאלקיך ד', היינו שתהפך מדת הדין למדת הרחמים.

כל הדר בארץ ישראל יש לו אלקי.

גם יש לומר שכוונת הנביא הוא, על פי דברי חז"ל במסכת יומא דף פ"ו, גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה, ובמסכת כתובות דף ק"י אמרו שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלקי וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלקי, וא"כ כשבני ישראל ישובו לארצם על ידי התשובה אז ד' יהי' להם לאלקים. לזאת מעורר הנביא שובה ישראל בהיותך בגולה ועל ידי זה תזכו לגאולה, ובבואכם לארץ ישראל אז ד' יהי' אלקיך כי שם בארץ האבות תהי' דומים כמי שיש לו אלקי ושם שמים יקרא עליכם.

— ב —

אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף.

במסכת חגיגה דף ט"ז דרשו חז"ל להאי קרא שאם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמין — שמא יאמר אדם מי מעיד בי, אבני ביתו של אדם וקורות ביתו וריהטי ביתו מעידין בו — תני ר' שילא אומר שני מלה"ש המלוין את האדם מעידין בו — ר' זריקא אמר נשמתו של אדם

מעידה בו — והכ״א איבריו של אדם מעידין בו, היטב אשר ביאר בזה בספר חש״ב, כי כן יאמר היצר כעת הזאת לבנ״א יושבי חושך, חטא והקב״ה מוחל לך, כי אם גם הוא מן המאמינים ויודע שעובר אסורים ואינו מקיים מצות, עכ״ז התברך בלבבו לאמר שלום יהי׳ לו, כי אין בו כח לשנות דרכו על הארץ כעת הזאת, ויש לך איש שתולה ביצר ויש שתולה בהקב״ה כי יצר את האדם מדוע שאור חו״ש, אכן חז״ל אמרו שלא נבטח על דברי הבל לאמר אין בידינו להטיב דרכינו, אלא מי מעיד בו פירוש מי הוא אשר יוכחנו ויאמר לו כי לא כן הוא אלא כח בידו לשנות את דרכו, ועל זה אמרו בפנים שונים אשר נפרשם בקיצור אי״ה.

עלובה העיפה שהנחתום מעיד עלי׳.

אין לבטוח על הבל לאמר כי מאחר שנבראת באופן הזה אין לך להטיב דרכך, הלא שני מלאכים המלוין את האדם מעידין בו, כי כבר ידענו כי ישרים דרכי ד׳ ויוכל האדם להנות מן העוה״ז, וכל מה שאסר לן רחמנא שרא לן כנגדו, אכן הכל הולך אחר הכוונה, זה אוכל פסחו ויוצא בה י״ח וזה אוכלו לשם אכילה גסה, וע״ז כתיב כי ישרים דרכי ד׳ וגו׳ פירוש הקב״ה הראה לנו הדרך אשר נלך בה, אינו דורש ומבקש מאתנו שנסגף עצמנו אך כי נחי׳ חיי אדם שלם, וכאשר נשים עינינו למטה יהי׳ לבנו למעלה, והמצות והאזהרות אשר נתן ד׳ לנו לטוב לנו הלא המה מענגין את האדם, כי כל מניעה מדבר יטעים וימתיק הנאת החיים כידוע, ועד״ז אמרו חז״ל שני מלאכים מלוין את האדם בע״ש מבית הכנסת לביתו וכו׳, הכוונה כנ״ל אם הכין שלחנו לכבוד המקום מלאך טוב אומר יהי רצון שיהי׳ כן לשבת הבאה, פירוש כוונתך בהנאתך יהי׳ לעוה״ב אז גם מלאך האחר בע״כ יענה אמן כי לא ימצא מקום לחול.

רגזו על חטאתיכם ואל תחטאו עוד.

גם נשמתו אשר בו מעידה נגדו, משוכבת חיקך שמר פתחי פיך, שלא תאמר טבעך משחת לא כן הוא, הלא ד׳ נתן בך שומר נאמן אשר כל זמן שלא תשחת מעשיך ישפטך ישר על כל דבר ודבר אם זך וישר הוא או עולתה בו, גם אם כבר חטא האדם כי עברו עליו מים זדונים, התאוה אלצוהו לפי שעה במלאת ספקו יצר לו מיד, כי נשמתו מעידה בו לאמר מה עשית וקול דמי הגמול צועקים אליו מן לבו, ולו עמי ישמעו לקול הזה ולא ישכר עצמו לבלתי ישמע לקול המון הפעם מפנימי לבו, בודאי היה מתקן מיד אם עוות פעם א׳, והיה נזהר בעצמו לבלתי יתגאל עוד בפת בג התאוה.

אחנו המסו את לבבנו.

אכן רוב אנשים יצטדקו בדבר אחר והוא התחברות עם אנשי רשע אשר יאמרו כי א״א להם להמלט מהם, ומזה יולד כל מום רע, ועינינו רואות כמה גדול כח הסתת חברת הרשע כי בהיותנו מעבר לים הי׳ רוב ישראל אנשי קודש רובם ככולם אהובים וברורים, ומעת באנו למדינה זו פשתה המספחת והי׳ לכלה הרבה מבנ״י בעו״ה. ושמעתי מגדול אחד כי נרמז בפסוק מה שאנו שומעים כעת מפי אנשים אשר יאמרו כי א״א להם לעמוד נגד ההסתה המסבבת אותם, והוא במה שאמר משה רבינו ע״ה לישראל בפרשת דברים, ותאמרו אלי אנה אנחנו עולים אחנו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו וגו׳.

אמנם מעת גלו ישראל מעל אדמתם ונתפזרו בין הגוים תמיד פתו והסיתו את ישראל לעבור על התורה ולעזוב דת קודש בכל מיני פתוי והסתה, אכן ישראל עם קודש עם קשה עורף לטובתם פנו עורף לאויביהם לבלתי שמוע עליהם, אכן כל זה הי׳ יען שההסתה באה מן האויב ידוע כי לא יכוונו לטובת ישראל כ״א שיהי׳ עמם עם אחד, וע״כ לא הטו ישראל אזנם לאלה המפתים, אכן אם תבוא הסתה מאוהב או מאיש נראה כאוהב עכ״פ, אז מסוכן הוא מאד כי יאמינו לדבריו וימשכו אחריו, לזאת בעו״ה כי תבוא הסתה גדולה מבני עמנו להשחית הכל מכל מיני השמאלים באי כח הממשלה המינית הידוע, כי כן הוא בטבע חמד רשע מצוד רעים ושרש צדיקים יתן, לא די לו במה שהוא הוטא אלא תשוקתו שירבו כת רשעים למען לא יחשב הוא לקל הדעת ובעל תאוה, ובזה יצטדקו רוב אנשים כי הסתת החברותא גורם, ורוצים על ידי זה לפטור מן הדין.

איש רעים להתרועע.

אכן חז״ל אמרו במס׳ הגיגה הנ״ל אל תאמינו ברע אם יאמר לך היצה״ר חטא אל תאמין לו, ואין רע אלא יצה״ר, אף כי יצה״ר הוא רע בפתח ובפסוק כתיב רע בצירי לשון אוהב וריע, המהרש״א ז״ל כתב יען שכתוב בלא יו״ד. אכן להנ״ל אתי שפיר מאד כי על כן נכתב חסר יו״ד לרמז כי יש רעים להתרועע, כי צריך להשגיח מאד מי הוא האוהב והריע אשר תתריע לו, כי הרבה פעמים שהריע הוא הרע הגמור — ובפרט במדינה זו — ואשר כמעט אין תרופה למכתו, אכן אל יבטח האדם לומר כי הקב״ה ימחל לו מפני כן, כי הגם שגדול עונש המסית כי כחו גדול אכן גם הניסת נענש בעונש הראוי לו וכמו שהי׳ בחוה כי דברי הרב ודברי התלמוד דברי מי שומעין.

קורות ביתו ואבני ביתו מעידין עליו.

שאין לאדם להצטדק בטענות הנ״ל, כי הגם כי מטבע האדם הוא לאהב חברת בנ״א כי לא לתהו בראם לשבת יצרו, עכ״ז הלא אנו רואים כי ישתוקק כל איש להיות ולבנות לו בית לעצמו לנוח מעצבו ומלאכתו ולא יאבה שיהי׳ לו שותף בבית דירתו, וירידה גדולה היא לאדם אם לא יהי׳ לו בית לעצמו, ובמדינה זו עשירי עם דרים בבית יחידי עם מגרש גדול סביב לו, ומאחר שאתה בן אדם אוהב מנוחה לעצמך ומתיחד אתה בביתך הלא יש לך מקום לנום שמה מפני הרוצחים והאריות האורבים לך מבחוץ, וראה נא כי כאשר אתה לבדך בביתך לא תחטא הרבה, אדרבה ישב בדד וידום כי נטל עליו, ויבוא על האדם אימתא דשמיא ולא יחטא עפ״י רוב כלל כל זמן שהוא סגור בחדרו, ואם הוא בביתו לא ישכנו רגליו והומה תמיד כל היום בין חברת אנשים מבלי יבחר מי המה ומה המה, הלא אבן מקיר תזעק למה לא תשב בביתך בכבוד.

משוכבת חיקך שמר פתחי פיך.

אם יהי׳ לאדם עוד טענות והתנצלות שאין בו כח לעמוד מפני קנאת הוללים ושלום רשעים כי יראה, וירא הוא שלא יהי׳ מחוסר פרנסה ולא יוכל לפרנס את ביתו, עליו להתבונן מן הנשמה אשר בקרבו שלא לדבר כן, אם יהודי אתה ותאמין כי ה׳ נתן בך נשמה טהורה אצילה ממרומים, איך תקנא בעושי עולה, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ויהי׳ נא לנגד עיניו תמיד כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, היא נשמתו הטהורה אשר תגיעו לחיי עוה״ב ועלי׳ ידאג ולא ימיש מעשות פרי קודש אשר תהנה מהם הנשמה, ומדת הימים מה המה אשר למען יוכל להתענג בהם מעט, יאבד חיי נשמתו אשר היא נצחית, והיא מעיקה באדם ואומרת לו אתה ב״א דואג על מעוט דמים ואינך דואג על חסרון ימים של חיים אמיתים, ונשמתו מעידה בו ואומרת הוי אחי, הלא תראה כי הקב״ה זן ומפרנס כל הברואים אף הפחותים וכי אתה אשר נתן בך חלק אלקי ממעל תגרע מהם, אין לך אלא לעשות רצון קונך, כל אלה הם דברי מוסר אשר ראוי להתבונן בהם בעשרת ימי תשובה בכלל ובפרט בשבת תשובה.

— ג —

כי בא החלום ברוב ענין.

ימי התשובה נתנו לנו בחמלת ד׳ עלינו להכן עצמנו ליום הדין, שיוגמר הדין עלינו לטובה ביום הכפורים, לאשר אנחנו בינונים אשר המשפט שלנו

תלוי ועומד עד יוה"כ, כמו שאמרו חז"ל במסכת ראש השנה, וכמו שאנו אומרים בפיוט: בר"ה יכתבון, ר"ל כותבין את דברי המזכין ודברי המחייבין, וביום צום כפור יחתמון, כי אז יצא הפסק דין מהשופט כל הארץ, ובמשך הימי תשובה עלינו להביא התנצלות על החטאים ועונות ולבקש רחמים מהשי"ת, שבת הראשון אשר הוא יום אחד מימי התשובה הוא העיקר והמועיל שבהם, כי בכל ימי השבוע כל אחד טרוד בעסקיו ובעניניו, אבל ביום השבת הלא בני ישראל בטלים ממלאכתם ויש לו פנאי לפשפש במעשיו, ובפרט כי יום שבת קודש כשהוא לעצמו הוא מעין עולם הבא ומסוגל לתשובה, כפי מה שביארו דורשי רשומות ונוטריקן כי האותיות של שבת הם ראשי תיבות **ש**בת **ב**ו **ת**שוב, וכי בכל השנה על אדם מישראל מוטל לפשפש במעשיו ולשוב ביום השבת על כל מה שעשה במשך השבוע העברה.

זקניכם חלומות יחלומון.

במסכת ברכות דף י"ד אמר ר' יונה אמר ר' זירא כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע, שנאמר ושבע ילין בלי יפקד רע, א"ת שובע אלא שבע, הדברים כפשטן אי אפשר להבין דברי חז"ל אלו וכי בשביל שלא חלם לו להאדם שבעה ימים נקרא רע. מה טובו של חלום לעשות את האדם טוב שבמניעתו יקרא רע, הלא כנראה חלום הוא יותר ענין טבעי מענין רוחני, גם הרמז שתולים חז"ל הדרש על הפסוק לשבש את המקרא ולדרשו באופן כזה הוא לכאורה בלתי מובן לנו, היטב אשר דבר בזה בספר עטרת צבי כי אם רוצים אנחנו להבין דברי האגדה אלו חל עלינו בתחילה להתבונן על בעל האגדה, הוא ר' זירא אשר ידוע לנו לחסיד גדול, כמו שאמרו במסכת חולין דף קכ"ב שרבי זירא הוא מחסידי דבבל, והיה מהבל את חיי העוה"ז עד כי מעולם לא עבר שחוק קל על שפתיו, והיה ירא חטא מאד כמו שאמרו עליו במסכת בבא מציעא דף פ"ה כי אחת לשלשים יום היה בודק את גופו אם תשלוט בו להב אש.

לזאת מאמר הנ"ל נאה למי שאמרו, עלינו להבין כי ר"ז אמרו בלשון מליצה על אלה האנשים המבלים זמנם לריק, וחיים בעולמם חיי הבל בלי דעת וחשבון הנפש, עובד הוא כדי שיהי' לו מה לאכול ולשתות, אוכל ושותה כדי שיוכל לעבוד, אבל אינו שת לבו לעבודת הבורא, לסגל מצות ומע"ט כדי שלא ילך ריקם מעולם הזה בשעה שיבוא זמנו לעזוב את העולם העובר, הפייטנים והמליצים מכנים את חיי האדם בעוה"ז בשם חלום ארוך, ומורגל הוא ג"כ בפי אנשים שחיי האדם אך חלום הוא, אפס האיש הכסיל והבער יאמר

הן אמת כי שנות האדם אך חלום עובר הנה, עכ״ז גם חלום נעים טוב הוא לפי שעה, ואינו חושש שכאשר יעורר משנת האולת שלו והחלום יעוף במועף נפשו יהי׳ ריקם מכל, אבל האיש החכם הרואה את הנולד אחרת יחשב דרכו, הוא ישכיל ויבין כי כאשר יחלום את האדם כי מתענג הוא עונג רב או מונה וסופר כסף רב אשר מצא, וכאשר יקיץ ונפשו ריקה והוא איש עני ודל עוד צערו יגדל מאד, כן המה כל תענוגי עוה״ז אך לפי שעה.

להבין משל ומליצה.

הובא בספרים משל נאה בענין זה, פגע ומצא שר ההצלחה את שר החלומות וילכו יחדיו לשוט בארץ ולתור אותה, עברו ערים ימים ומדינות רחוקות וילכו כל היום עד הערב ויגעו מאד, ויאמר שר החלומות אל שר ההצלחה עיף אנכי מאד, ע״כ נבוא אל העיר הקטנה הזאת ונלין בה ובבוקר השכם נלכה לדרכנו הלאה, ויענהו שר ההצלחה אנשי העיר הזאת רעים וחטאים הם מאד וכאשר אלין בקרבה אף לילה אחת הלא ימצאו על ידי את ההצלחה, ע״כ אם טוב בעיניך בא אתה לבדך אל העיר הזאת ולין בה ואנכי אחכה עליך מחוץ לעיר עד אור הבוקר, ויבוא שר החלומות לבדו אל העיר ללין בה, בלכתו אמר אל לבו אחרי כי אנשי העיר הזאת רעים וחטאים הם אשלם להם כגמולם, ויבוא אל בית אחד מיושבי העיר, שהיה מבעלי בתים חשובים שאבד רכושו, ב״ב כבר סבלו רעב ועוני אבל איש לא ידע מזה, היה מתעשר ואין כל. ויבוא אליו שר החלומות ויחלום לו כי הנהו עשיר גדול וכסף לרבבות לו ובתיו מלאים כל טוב, לו כל סחר הארץ ומרכלתו פרץ לרוב והוא מתענג בהיכליו על כל נועם ועדן, פתאום הציקו הרעב, וצוה אל עבדיו לערוך לפניו השלחן, הם עורכים לפניו שלחן מלא דשן ויין הרקח, כאשר חפץ להושיט את ידו אל הקערה ויבוא אליו פתאום רץ ממהר לקרוא לו אל אחת החניות כי שודדים נפלו עלי׳ והמה בוזזים את הסחורה, וירץ מהרה אל חנותו ובבאו שמה השודדים נפלו עליו ויכו אותו הכה ופצוע, ויחרד מאד ויזעק בקול גדול לעזרה, עד כי ב״ב הקיצו משנתם לקול זעקתו ויחרדו מאד, ויזעקו גם המה ותהי צעקה גדולה בבית עד כי נשמע קול צעקתם בעיר ויתאספו כל השכנים מסביב לביתו, ויהי כשמעם כי שודדים נפלו על תושבי הבית הזה, באו אל הבית ויחפשו את השודדים אולי חבאו את עצמם, ובחפשם מצאו כי הבית ריקם מכל, אפילו כלי בית כבר נמכרו להוצאת הבית, הבינו את גודל לחצו ודחקו של בעה״ב כי נפשו ברעב תתמוגג, ובשאלם התודעו כי נפשות ב״ב כבר לא אכלו לחם זה כמה ימים.

כן עשה שר החלומות מהתלות עם כמה גרי העיר, זה אבד הונו בחלומו וזה נתעשר, זה עלה לגדולה עד כי ישב על כסא המלוכה, וזה מצא שלל רב ובאחרונה נהפך שמחתם לתוגה, בבוקר השכם עזב שר החלומות את העיר וישב אל שר ההצלחה, ויספר לו את כל אשר עשה לאנשי העיר ואיך החריד את המתעשר ואין כל עד כי התאספו כל שכניו אל ביתו ונגלה לפניהם גודל עניו, שר ההצלחה גער בו ויריב עמו ויאמר אליו איך לא יראת את ד׳ והטאת חטאה גדולה כזו, לא די להעני הזה את צרות נפשו ואת גודל לחצו ותקם עליו להוסיף יגון על יגונו לגלות עניו ומרידו לעין כל, במה תצטדק נפשך לפני כסא המשפט, ויחר לשר החלומות מאד וישב למחרפו דבר, ויאמר אל שר ההצלחה ואתה צדיק ממני, הבה ונוכחה ונראה מי הוא הרע מעללים משנינו, אנכי הייתי מהתל בהאיש העני ההוא, בהיותו שוכב על מטתו אך על שעה אחת, ורק נדמה לו כי נוסע וסוחר הוא את הארץ, ואף כי על ידי חלומי סבל בושה וכלימה, אבל עי״ז כאשר נודע עניו בעיר לא יסבול עוד חרפת רעב, ואתה אשר צדיק הנך בעיניך תקח איש ער ותבוא אל ביתו בהקיץ ותשתגע אותו על כמה שנים בבתים ובשדות בכסף ובזהב ויבנה היכלות לו, תעבירהו ימים ונהרות לא ישקוט ולא ינוח בהקיץ, נראה בעיניו כי הוא איש מצליח ולא תתנהו לחשוב על מצבו בעוה״ז למה בא לכאן אף על רגע, פתאום תקח את הצלחתך ממנו והוא ישאר עני ודל בהקיץ ולא בחלום, או כי פתאום ירד קבר וכל הונו ורכושו ישאר אחריו ועל ידך אבד גם חלקו **בעוה״ב.**

מי שטרח בע״ש יאכל בשבת.

אמנם כנים הם דברי שר החלומות, שהרבה אנשים חולמים גם בהקיץ בדמיונות שוא ומדיחים ומחלפים חיי עולם בחיי שעה, אבל לפנים בישראל כאשר שמרו בני ישראל את השבת קודש לד׳, אז על ידי קדושת השבת העירו והקיצו משנת האולת, כי שבת היתה מעין עולם הבא, ומקדושת יום השבת יש להתבונן כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, כמו שכתוב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך, וכפי שפירשו חז״ל כאשר יגיע יום השבת יהי׳ דומה בעיניך כאלו כל מלאכתך כבר עשויה, וכבר איש בטל אתה שאין לך שום עסק ומלאכה לעשות, ויום השביעי שבת לד׳ אלקיך, כולו קודש לד׳ לעסוק בתורה ולהתבונן בדרכי השי״ת, לשום על לבו במה בלה ששת ימי המעשה, לזכור חובת היהודי לאלקיו, ולחשוב חשבונות של מה לך נרדם.

ושבע ילין בל יפקד רע.

לזאת יש לומר כי זה כוונת ר״ז בחידתו כל הלן שבעה ימים בלא חלום, היינו האיש אשר ילין בעולמו ולא יתבונן מאומה לאחריתו, לא ישים על לבו כי כל מנעימות התבל אך חלום הוא וכצל עובר יעבור, ויעבוד רק את הזמן, גם ביום השביעי הוא שבת קודש לא יפקוד את נוהו האמיתית, יבלה גם אותו בהבל ובטלה, ולא ישים עכ״פ ביום השביעי אל לבו לזכור כי חייו אך חלום יעוף המה. האיש ההוא נקרא רע באמת שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע, רבי זירא ידרוש את הכתוב הזה כמין חומר לפי פשוטו, האיש אשר ילין בעולמו במנוחה והוא שבע רצון מחייו הגשמיים ולא יפקד תמיד את נוהו האמיתית להשתדל לבנות לו בית נאמן בעוה״ב, או שיש לומר בל יפקד היינו שלא ישים אל לבו כי אף שהוא שבע מתענוגי עולם הזה אבל לא לעולם חוסן, וכי ימיו אך בשם שינה מכונים וכאורח נטה ללון הוא, איש כזה שמו נאה לו להיות נקרא רע. ואגב אורחא יסמוך החסיד הזה את דרשתו ומוסרו גם על יום השבת, ויאמר א״ת שובע אלא שבע, לרמז גם על יום השביעי, שמי שאינו שת לבו לחשוב חשבונו של עולם עכ״פ ביום השבת, נקרא רע בעיני ד׳, כי יום השבת הוא יום נועד לתשובה ולחשבון הנפש.

— ד —

מאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא.

שבת של כל השנה מסוגל לתשובה ובפרט שבת שבעשרת ימי תשובה שבו יכולים לתקן את כל השבתות שבשנה העברה, אוי לנו מיום הדין, במדינה זו מזלזלים בכבוד השבת ועל ידי זה כל ימיהם הם בלא תשובה הגונה, עלינו לחזק שמירת שבת בכל יכלתנו ובזה נחזק גם את כל התורה כולה, עלינו לעורר את אלו מאחינו השומרים שבת כדת שלא ימהרו לצאת מן השבת כתינוק הבורח מבית הספר, לא יתפללו מעריב במוצש״ק בבתי כנסיות בעוד היום גדול ולא אפילו בין השמשות רק ימתינו עד שיראו ג׳ כוכבים בינונים, כי כאשר אך מתפללים מעריב במוצאי שבתות כסבור העם שכבר היא לילה ואינם נשמרים עוד מלעשות מלאכה, ונכשלים בזה באיסור חילול שבתות, הנני אומר שבתות בלשון רבים, היינו שבת עצמו ותוספת שבת, וכבר המליצו בזה דברי הנביא: שמים אור לחושך וחושך לאור, היינו ביום השבת קודש בזמן שהוא עוד אור צווחים ככרוכיא שכבר הוא חושך, אבל בע״ש בין השמשות בשעה שהשמש יבוא ויפנה וכבר חושך אומרים שעוד היום גדול, אבל באמת

אמרו חז"ל: ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אסור אפילו בשבות דרבנן שלא במקום מצוה, כפלו דבריהם לומר ספק חשיכה ספק אינו חשיכה, היינו בע"ש בין השמשות שהספק הוא אולי כבר חשיכה, וכן בש"ק בין השמשות שהספק הוא שמא עוד אינו חשיכה, בשניהם אסור בעשיית מלאכה, ועל זה וכדומה לו אמר החכם: אהוב את השמא, בכל דבר צריכים ליזהר מספק איסור, הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, אומרים לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, מאד צריכים ליזהר במוצש"ק לבלי למהר לעשות מלאכה משום שיש לו חזקת איסור של ש"ק וצריכים עכ"פ ראיה ברורה על ידי ג' כוכבים בינונים שכבר לילה ממש להוציא מחזקת איסור.

לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את ישראל.

האמת ניתן לכתוב שאפילו אלו מאחינו ששומרים את השבת כדת אבל עומדים ומסתכלים ברקיע ביום השבת בין השמשות לראות אם כבר כוכבים נראים לא יפה הם עושים, שנראה כאילו שביתת שבת היא להם למשא ורוצים לפטור ממנה במהירת האפשרי. ויש לחוש לעלבון שבת מלכתא, ועוד כי בשבת קודש צריך להיות מנוחה שלימה, היינו מנוחת הגוף ומנוחת הנפש, לכך אמרו חז"ל שצריך להיות כאלו כל מלאכתך עשויה, היינו שישבות בשבת במנוחה השקט ובטח באופן שידמה לו שאין לו עוד מה לעשות ויאמין להקב"ה שימי השבוע יספיקו לו לעשות כל מלאכתו אשר נצרך לו בלי שום הפסד, ואם עומד ומצפה שיפסוק יום השביתה נראה כאלו חושש שימי המעשה לא יספיקו לו לעבודתו וכאילו חלילה מטיל ספק באמונתו בהקב"ה.

השומר שבת כראוי מוחלין לו כל עונותיו.

יום השבת בעשרת ימי תשובה הוא העיקר שבהם ואם נקבל עלינו לשמור שבת כראוי אז הקב"ה יסלח לנו כל הטאותינו, כמו שדרשו חז"ל את הכתוב שומר שבת מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו, שמי שהוא שומר שבת כדת מוחלין לו כל עונותיו, אמנם לפי זה מוטב היה שימי התשובה יהי' קודם ר"ה לפני התחלת הדין, שאז היינו באים לדין נקי מכל חטא ופשע, כבר ביאר בזה הרב הגאון ר"י סאלאנטער זצ"ל, שלכאורה קשה קושיא עצומה הלא ידוע שהקב"ה שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתן, א"כ מדוע נתן לנו יום סליחה ומחילה אחר המשפט, יו"כ הוא יום סליחה ומחילה יום שנמחל בו עונותיהם של ישראל, ור"ה היום יום הדין, כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, ומזונותיו של אדם קצובין

לו מר״ה, א״כ היה לו להקב״ה לצוות לישראל לעשות יוה״כ מקודם, ואחרי כן כשיטהרו מעונותיהם יעמדו למשפט בר״ה, ואז יוכלו לזכות במשפט לשנה טובה ומבורכת, ומיישב בזה שאמנם כן הוא שהקב״ה חפץ בטובתם של ישראל, אבל בעבור זאת צוה לישראל לקדם ר״ה לפני יוה״כ. והוא מעומק חכמתו יתעלה, כי הקב״ה יודע לבבות בני אדם כי רחוקים הם מאד מדברים רוחניים, כמו סליחת עונות עוה״ב וכדומה, להיותם פה בעולם השפל, וכל הרגשם הוא רק בדברים גשמיים, כמו חיי בני ומזוני, ואינם יכולים לעלות פתאום למדרגה גבוה, לזאת צוה להם הקב״ה לעשות מקודם ר״ה שבו דנים על דברים גשמיים, דברים שיש להם הרגש גדול בהם, וכאשר יחם לבבם בבקשתם על זאת, אז אולי יוכלו לצעוד הלאה גם ליו״כ, שהוא עומד על דברים הנעלים הרוחניים לסליחת עונות וכדומה.

ד׳ אורי וישעי ממי אירא.

לפי הנ״ל יש לפרש דברי המדרש שוחר טוב על הכתוב הנ״ל אורי זה ר״ה וישעי זה יוה״כ, שכוונת המדרש הוא, אורי זה ר״ה, היינו שעל ידי ראש השנה הקב״ה מאיר עינינו לעלות מעלה ועל ידי כך וישעי זה יוה״כ, אבל אם יוה״כ היה מקודם אז לא היה ישעי כל כך בטוח בו, כמו כן יש לומר שלכך ימי התשובה הם אחר ר״ה כדי שאחרי אשר יתעורר העם על ידי קול השופר משנת האולת שלהם, יקל להם לשוב לאבינו שבשמים ולדרוש את ד׳ בהמצאו, בעשרת ימי תשובה, אבל באמת גם בחודש אלול צריכים לפשפש במעשים ולשוב אל ד׳, כמו שביארו שראשי תיבות אלול הם **א**ני **ל**דודי **ו**דודי **ל**י, היינו אם בחודש אלול על כל פנים אפנה אני לדודי הוא אבינו שבשמים, אז השי״ת ברוב רחמיו יפנה אלינו ברחמים בימי הדין.

אם נעשה הדין למטה אין הדין נעשה למעלה. (ד״ר פ״ה).

על פי הנ״ל יש לבאר דברי המדרש הנ״ל אם יתעורר האדם על כל פנים להרבות ראיות ועדים להצדיק את עצמו שיזכה בדברים הנוגעים בעולם הזה היינו בני חיי ומזוני אז ממילא יזכה גם בדברים הנוגעים למעלה חיי עולם בעד נשמתו, ועל פי זה יש לכוון דברי הגאון זצ״ל שפירש דברי חז״ל שאמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה אימתי ראש השנה ויוה״כ, והשיב להם הקב״ה אני ואתם נלך אל בי״ד של מטה, שפשטות הדברים הם שהקב״ה אומר להם שהדבר תלוי בבי״ד מתי יקדשו את החודש, כדאיתא בירושלמי ר״ה פ״א: אמרו ב״ד היום ראש השנה, הקב״ה אומר למלאכי השרת, העמידו

בימה, יעמדו סניגורין, יעמדו קטיגורין, שאמרו בניי היום ראש השנה, נמלכו בי"ד לעברה למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה יעברו סניגורין יעברו קטיגורין, שנמלכו בניי לעברה למחר. אבל קשה להבין הלשון: אני ואתם נלך לבי"ד של מטה, הלא די היה לומר להם שאלו לבי"ד של מטה, וביאר הגאון זצ"ל על פי הכללא שלא אד"ו ראש, היינו שראש השנה לעולם לא יהי' בימי אד"ו, גם לפי המדרש הנ"ל שבשעה שיש דין למטה אין דין למעלה גם אמרו שבשני וחמישי בשבת לעולם בתי דינין קבועים בהם למשפט, וא"כ יש לומר שהמלאכי שרת שאלו באיזהו יום בשבוע יכול להיות ר"ה ויו"כ הלא לכולם יש פירכא, ביום א' לא יכול להיות ראש השנה משום לא אד"ו ראש, בשני בשבת לא יכול להיות משום שהוא יום המשפט אצל בי"ד של מטה, בג' לא יכול להיות ראש השנה משום שאז יחול יוה"כ ביום ה' והוא יום המשפט, בד' לא יכול להיות משום לא אד"ו, בה' לא יכול להיות משום יום המשפט, בו' לא יכול להיות משום לא אד"ו, ובשבת לא יכול להיות משום שאז יחול יוה"כ ביום ב' והוא יום המשפט, על זה השיב להם הקב"ה שגם בי"ד של מעלה יורדים בר"ה ויו"כ לבי"ד של מטה וא"כ כבר יכול להיות דין בימי המשפט שאין זה דין שנעשה למעלה רק הכל נגמר למטה. הביאור הוא ראוי למי שאמרו אבל יש לנו להבין מפני מה אמנם ראש השנה ויוה"כ הכל נעשה רק בדין של מטה, אבל לפי מה שביארנו לעיל יש לומר שהכל תלוי בדין של דברים הנוגעים למטה ואז ממילא גם דין הנוגע למעלה טוב הוא.

— ה —

פתחו לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם.

כבר אמרנו כי בכל זאת קודם ראש השנה מאד קשה לנו להתנער מעפר הגשמי לשוב בלב שלם לאבינו שבשמים, וראש השנה הוא לנו לעינים לראות ולהבין כי עלינו לעמוד על נפשינו ולשוב אל ד' באמת, ועל כל פנים בשבת תשובה צריכים להכן את עצמנו ליום הדין ולפתוח בתשובה בלי שום התערותא דלעילא מיוחדת, וזה שאמרו בילקוט פרשת וישב: א"ל הקב"ה לראובן — מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה ואיזהו זה הושע שנאמר שובה ישראל עד ד' אלקיך, והקשו המפורשים הלא ראובן לא הי' הראשון שעשה תשובה וכבר קדמו אדם וקין שעשו תשובה, ויש לומר כאשר נדייק בדברי המדרש שאמרו ואתה פתחת בתשובה ולא אמרו בקיצור ואתה עשית תשובה, אלא ע"כ שדברי המדרש

מכוונים לזה שאינה דומה התשובה של ראובן לתשובת אדם הראשון, ושל קין בנו כי הם התעוררו לעשות תשובה, אחרי שהשי״ת בא עליהם בטענות ותביעות וראו כי כלתה עליהם הרעה אם לא יעשו תשובה אז שבו להקב״ה להקל מעליהם העונש, כאשר אמר קין גדול עוני מנשוא, וכמו שביארו חז״ל במדרש שאמר קין אתה נושא עליונים ותחתונים ודבר זה אי אתה יכול לישא, וא״כ הם לא פתחו בתשובה אלא הקב״ה הביאם לידי כך, אבל לא כן הוא ראובן, בלי שום התערותא דלעילא הוא מעצמו התעורר לשוב על חטאו ופתח מעצמו בתשובה. ויש לפרש דברי המדרש: מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה, היינו מעצמו בלי שום התעוררת מצדי, ואתה פתחת אמנם בעצמך בתשובה, חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה, וזה שאמר הושע הנביא שובה ישראל עד ד׳ אלהיך, היינו קודם שבא עליך ד׳ במדת הדין לענשך ולעורר אותך לתשובה שובה ישראל. כי כשלת בעוניך, היינו תיכף כאשר אך כשלת בעוניך, הוי מודה ועוזב ואז תרוחם.

וידעת היום והשבות אל לבבך.

בזמננו קם עלינו רשע זדון לב אשר מנפש ועד בשר כלה כרם ד׳ צבאות, הצורר האכזרי מושל עריץ של גרמניא אשר התפרץ להמדינות שסביב לו והרג שם בחרון אפו הטובים שבעם ישראל, ד׳ ינקום ממנו ומכל הרשעים אשר עזרו לו נקמת דם עבדיו השפוך. המן הרשע אמר להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, אבל כאשר קמו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם לשוב לד׳ בכל לב, אז לא נגע ביהודים לרעה, ונהפכה מחשבתו הרעה עליו ועל זרעו, אבל לדאבון נפשנו כאשר בימינו בא עמלק הזה להלחם בישראל הרבה מאתנו לא שאלו אפילו היש ד׳ בקרבנו ואלו אשר אמרו על אשר אין ד׳ בקרבנו מצאנו הרעה הגדולה הזאת, הסתפקו בדברים בלבד ולא השתדלו לפעול על אחינו בני ישראל אשר סרו מאת ד׳ שישובו אליו ולתורתו, לשמור את יום השבת כדת מחללו, להנהיג חיי משפחה בטהרה כראוי ולחנך את בניהם על ברכי התורה והיראה, לזאת תסמר שערות ראשינו מהשמועות המחרידות. אוי לנו שכך עלתה בימינו, בכל בתי כנסיות קראו היום דברי הנביא שובה ישראל ובכל זאת החניות פתוחות ונשי ישראל יוצאות ובאות ומחללות את קדושת השבת, כאילו דברי הנביא הם רק לקריאה בעלמא הלכה ואין מורין כן. אנחנו תושבי מדינה זו עלינו להתעורר להבין דברי הנביא ולפתוח בתשובה כל זמן שלא נגעה חלילה יד ד׳ בנו לרעה, נקדים רפואה למכה ונשוב לד׳ בכל לב.

אין לך דבר העומד בפני התשובה.

במדרש בראשית פרשה כ"ב ויצא קין, פגע בו אדם הראשון א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי עם קוני, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת, דברי המדרש הללו קשה להבין ויש לפרשם בכמה פנים, בספר טובי החיים מפורש ע"פ מה ששמע בשם ספר אחד פשט הגמרא במסכת סנהדרין דף ל"ח: כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, היינו שאדם הראשון התעצב במיתת עצמו על ידי תורתו של ר' עקיבא.

דס"ל לר"ע במסכת סנהדרין דף ס"ד שמה שכתב בתורה הכרת תכרת דורשין מזה הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב, ולא סבירא ליה דאמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם לשון כפול בעלמא, אלא כל היכא שכתוב כפל לשון יש לדרוש כעין זה, א"כ הכא נמי אצל אדם הראשון שאמר לו הקב"ה ביום אכלך ממנו מות תמות, יש לדרוש מות בעוה"ז תמות לעוה"ב, לכן נתעצב במיתתו כיון שנטרד גם מעולם הבא, ובזה יש לפרש דברי המדרש הנ"ל כיון שאמר לו קין עשיתי תשובה ונתפשרתי, היינו שעשה הקב"ה עמו פשרה, וויתר לו מחצית הגזירה, שנגזר עליו שיהי' נע ונד בארץ, ועל ידי זה שעשה תשובה מחל לו הקב"ה מחצה, כמו שכתוב וישב בארץ נוד, ולא נע עוד אלא ישב שם במנוחה, לכך סבר אדם הראשון שגם לו תועיל תשובה לבטל מחצית הגזירה, היינו על כל פנים שלא ימות רק בעוה"ז לבד אבל לא לעוה"ב, לכך אמר מזמור שיר ליום השבת, פירוש שהיה מזמר ושר להקב"ה על דבר יום שכולו שבת היינו לעוה"ב.

לא נתתי לך — את השבת — אלא לטובתך.

עוד יש לפרש דברי המדרש הנ"ל שלכך אמר אדה"ר מזמור שיר ליום השבת כאשר שמע מקין בנו שגדול כח התשובה, כי לפי דברי קין כל כך גדול מאד כח התשובה, שאפילו על עבירות שבין אדם לחבירו תועיל תשובה על כל פנים לכפר החלק שבין אדם למקום, אשר נמצא גם בתוך העבירות שבין אדם לחבירו, כי מלבד אשר חטא לחבירו חטא גם להקב"ה אשר צוה אותנו שלא לעשות שום דבר רע לזולתנו, וזאת היא הפשרה אשר עשה הקב"ה עם קין, שפטרו מחצי העונש שלו, כי מקודם גזר עליו נע ונד תהי', עונש כפול, בעד העבירה שפשע באחיו ושפך את דמו וגם בעד זה שעבר על צווי המקום, ואח"כ כאשר עשה תשובה נתכפר לו החלק שבין אדם למקום ונפטר מחצי

עונש שלו, כאשר שמע זאת אדם הראשון שמח שמחה גדולה, כיון שגם הוא חטא לכל יוצאי חלציו שעל ידו נקנס מיתה על בני אדם, וחשב שאין לו שום תשובה על חטאו, אבל עכשיו הוא שמע שגם הוא יכול לשוב ויתכפר לו עכ״פ החלק שבין אדם למקום, ומתוך חדות נפשו אמר מזמור שיר ליום השבת, הודה להקב״ה על שנתן לנו את יום השבת מנוחה, כי יום זה מסוגל לתשובה כנ״ל, ובפרט ניבא בזה על שבת תשובה שהיא מתנה טובה לישראל, שבו ישובו מחטאותם ויטהרו את עצמם לפני בוא יום הדין, ועל ידי זה יכפר הקב״ה עליהם מכל חטאותם.

גם כי אשב בחושך ד׳ אור לי.

על ידי התשובה נעורר רחמי שמים ויתהפך הגלגל עלינו לטובה, כנסת ישראל אשר יושבת כאבילה ומבכה על בניה, אין לה מנחם מכל אוהביה המדומים, ולא עוד רק עוד הפעם השמים שלנו נתכסו בעבים, השמש חשך בצהרים, גם איש שלומי אשר קלי הדעת בטחו בו הגדיל עלי עקב, הנה חושך ואפילה בארץ ישראל, בלעוה לגיונות השמים אור לחושך, דרכי ציון אבילות נסגרו השערים בעד עולים חדשים, אלפים מתושבים חדשים גם ישנים שמו במאסר, אבל אל תשמחו אויבתי, כי בחמלת ד׳ עלינו, הפעם לא יעלה בידכם להרע לנו, אף כי כנסת ישראל אינה יכולה לדרוש בזרוע, אבל ד׳ אור לי. אב הרחמן שלנו ירחם את שארית עמו ויאיר לנו מתוך החשיכה, בזמן שחושך ואפלה אצל כל שונאינו, לבני ישראל תהיה אור במושבותם, השמש תאיר לנו במושבותנו הוא ארץ ישראל המוחזקת לנו מאבותינו, וסוף כל סוף העמים המאוחדים יתנוכחו כי אי אפשר להחזיק שלום בעולם בזמן שבני ישראל לא ימצאו מנוח לכף רגלם וינסו לתת עכ״פ חלק מארץ ישראל לשבי גולה לממשלה יהודית ותהי׳ הצלה פורתא עד אשר נזכה לגאולה שלימה על ידי משיח צדקנו, ועל ידי התשובה נזכה לגמר חתימה טובה בעד כלל ישראל לשנת גאולה וישועה שלימה במהרה בימינו אמן.

כל נדרי — סליחה ומחילה

והתעניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, וכי בתשעה מתענים והלא בעשירי מתענים אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי. (ר"ה דף ט').

ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים, ויהי בוקר אלו מעשיהם של צדיקים, יום אחד שנתן לו הקב"ה, ואיזו זה יום הכפורים, (מדרש פרשת בראשית).

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל ל"ז) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. מסכת יומא פ"ה).

— א —

הכון לקראת אלקיך ישראל.

עוד מעט וינטו צללי ערב, יום הקדוש ממשמש ובא, כבר התודה כל אחד מאתנו תפלה זכה וברורה ועומד הכן לקבל פני אבינו שבשמים, התחלנו תפילה הראשונה מהחמש תפילות של יוה"כ בבקשה: סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדיך, וכאשר נשאת להעם הזה ממצרים ועד הנה, ושם נאמר ויאמר ד' סלחתי כדבריך, הגם כי תפילת ערבית של יוה"כ נקראת על שם כל נדרי, אשר בזה מתחיל החזן לנגן בנגינה מיוחדת במינה, עכ"ז הלא ידוע הוא כי כל נדרי כשהיא לעצמה אינה תפילה, רק מסירת מודעה על הנדרים בהסכם לדברי חז"ל כמבואר. והבקשה הראשונה היא סלח נא וכו' כנ"ל, לזאת יש להתפלא הלא אמרו חז"ל במסכת ברכות דף ל"ב לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ ישאל צרכיו, ואמנם בתפילות החול אומרים מקודם אבות, גבורת גשמים, קדושה ואח"כ מתפללים השיבנו וסלח לנו, מדוע כעת בליל יו"כ עוד טרם התחלנו להתפלל תפילת ערבית כבר מקדימים לשאול סלח נא.

סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי.

במדרש רבה איתא על הכתוב: אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי, אקרא לאלקים עליון בר"ה לאל גומר עלי ביוה"כ אם לשבט או לחסד, ויש לפרש שבר"ה שורה מדת הדין כי השי"ת בעצמו הוא באותו זמן עליון, כביכול אינו דן באותה שעה בעצמו, רק הבי"ד של מעלה דנים בני האדם

ודורשים שורת הדין, אבל ביוה"כ הקב"ה בעצמו גומר את הדין, והוא ית"ש מרחם את עצמו על בניו כרחם אב על בנים, כמו שכתוב: חסד אל כל היום, הוא יום הידוע, יום הכפורים, ואף על גב דאנן לא חזינן ליה אבל המזל שלנו רואה, היא הנשמה הטהורה אשר בנו רואה פני אבינו שבשמים, היא מלאה געגועים אליו וחפיצה ליפול על פניה לבכות ולהתחנן לפניו שירחם על שארית נחלתו הנמצאים במצור ובמצוק, אבל תסמר בשרנו מפחד הדר גאונו, בושים אנחנו לגשת אל הקודש לקבל פני אבינו שבשמים אשר בא אלינו, כאשר הננו יודעים כי מלוכלכים אנחנו בחטאים ועונות, כל השנה מרינו את פיו, איש לדרכו פנינו ושכחנו שם אלקינו, איך נעיז פנינו אפילו לסדר שבחו של מקום ואח"כ לשאול צרכנו, מי יודע אם יתרצה אבינו שבשמים לקבל אפילו שבחים מפושעים ומורדים, לזאת הננו גשים מול הדרת קדשו בבקשה, סלח נא לעון העם הזה. זאת אומרת אב הרחמן הרצה לנו לשמוע את תפלתנו אשר הננו הולכים לסדר לפניך ביום הקדוש, ומוסיפים לעורר רחמים ולהזכיר: וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה, ושם נאמר, ויאמר ד' סלחתי כדבריך, זאת אומרת הלא גם אבותינו אשר הוצאת אותם ממצרים בכח גדול וביד חזקה, ועל כל זה חטאו כנגדך בעגל ומרגלים, ובכל זאת אמרת למשה רבינו סלחתי 1) כדבריך, והרשית לו להתנפל לפניך ארבעים יום וארבעים לילה בתפילה בעד בניך, כמו כן אבינו שבשמים סלח לנו על כל אשר חטאנו כנגדך ותן לנו רשיון להתפלל לפניך ביום הקדוש הבא עלינו לטובה.

העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים.

אמנם חרפה שברה לבנו על אשר הננו יראים מלפגוש את אבינו שבשמים, כי מאן דדחיל חטאה הוא, לולא החטאים ועונות שלנו לא היינו נפחדים ונרעשים מאימת יום הדין כי טובים הם המשפטים של הקב"ה אפילו אם חלילה מעניש הוא אדם הכל לטובתו של האדם הוא, כי מאתו לא תצא הרעות, לזאת מה לנו לפחוד ממנו יתברך שמו, רק החטאים והעונות שלנו הם גורמים לנו שנירא מהעונש, כי אמנם כבושת גנב כי ימצא כן הובישו בית ישראל, הלא כל אחד מאתנו הוא איש אמונים, משלם הוא את חובותיו לכל מי אשר התחייב, כל אחד נהנה רק מיגיעי כפיו, וחלילה היא לנו להנות ממתנת חנם ובפרט לאסון נורא נחשב לנו אם חלילה מי שהוא מוכרח לבקש נדבה מנדיבי עם וממוסדות החסד, ואיך נהי' עצרת בוגדים למעול מעל בד' לבלי לשלם את חובותינו אשר הננו מחוייבים אליו ית"ש בעד כל הטוב אשר

1) עיין דעת זקנים מבעלי התוספות במדבר י"ד, כ'.

גמלנו, ובוש לא נבוש והכלם לא נדע לבוא ביום הקדוש לבקש רק חסד ורחמים מלפניו ית"ש.

המתבייש לא במהרה הוא חוטא.

כך אמרו חז"ל במסכת נדרים דף כ', ואמנם כן הוא כי אם כל אחד מאתנו ירגיש מקירות לבו ויאמר בושתי ונכלמתי להרים אלקי פני אליך כי אז ישוב מדרכו הרעה ולא ישוב עוד לכסלו ככלב שב אל קיאו, לכך אמרו חז"ל במסכת ברכות דף י"ב: העושה דבר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו וכו', כי בטוחים אנחנו בו שלא יחטא עוד כדי שלא יבוש עוד בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא (ברכות מ'). מוטב לנו שנתבייש מעצמנו ואל נתבייש מאחרים ולא נכסוף בעלמא דאתו, אבל אוי לנו שנתקיים בנו מה שאמרו חז"ל במסכת ב"ק פ"א: אין לעבדים בושת, בשעה שאנחנו אין עושים חלילה רצונו של מקום והננו בבחינת עבדים הננו גוי לא נכסף, לא נדע בושת, אבל בילקוט תהלים תשפ"ט אמרו שתשובה נמשלה לים, מה הים לעולם פתוח אף שערי תשובה לעולם פתוחים, הגם כי ישנם גם דברים אחרים שלעולם פתוחים, מה ראו להמשיל דוקא לים, יש לומר שכוונו בזה שתשובה נמשלה לטבילה כמו שדרשו חז"ל על מקוה ישראל ד', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, אבל עיקר תשובה היא עזיבת החטא כמו שכתוב: מודה ועוזב ירוחם, אבל המתודה על חטאיו ואינו חוזר בו אמרו חז"ל במסכת תענית דף ט"ז: למה הוא דומה, לאדם שתופס שרץ בידו, שאפילו טובל כמה פעמים לא עלתה לו טבילה.

— ב —

בחנני ד' ונסני צרפה כליותי ולבי.

עלינו אמנם לשוב בתשובה שלימה לפני רבון העולמים לטוב לנו בעת הזאת, בשעה שהננו שבעים ומעונגים מסעודות של ערב יו"כ, ואין מרגישים עוד שום עינוי נפש, ולא להחמיץ את התשובה להשהות עד יום מחר בשעה אשר כבר נהי' רעבים וצמאים מהתענית, ואולי על זה דרשו חז"ל במסכת ע"ז דף י"ט: אשרי שעושה תשובה כשהוא איש, שעוד כחו במתניו, ואינינו עיף ויגע מהתענית, ויש להסביר הדבר על פי מה שאמרו חז"ל במסכת ר"ה דף ט' על הכתוב והתעניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש, וכי בתשעה לחודש מתענים והלא בעשירי מתענים, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה בתשיעי ועשירי, לכאורה יש להתפלא אם אמנם

מצוה הוא לאכול בתשעה לחודש מדוע לא נאמר בפירוש בתורה שנאכל בתשעה לחודש ומפני מה נקראת אכילה זו עינוי נפש.

ריש ועושר אל תתן לי.

שלמה המלך ע"ה התפלל להקב"ה שלא יתן לו עניות ולא עשירות יתירה רק הכל בדרך ממוצע, ומבאר הסיבה לתפילתו זו, פן אורש וגנבתי פן אשבע וכחשתי. הורה לנו בזה ששני נסיונות הן לאדם עניות ועשירות, אך בנסיון העוני קל יותר לעמוד מנסיון העושר, כי הקלקול מעוני אינו גדול כל כך כמו שאמר פן אורש וגנבתי שהיא רק עבירת לא תעשה ודבר שהוא נתון להישבון, אבל פן אשבע זו נסיון העשירות וכחשתי בד' וכופר הכל חו"ש זה גרוע מכולם שאינו ישראל כלל, ובכלל קל יותר נסיון העוני מנסיון העושר, כי העניות אף שמעברת לפעמים על דעת קונו עכ"ז מחמת שהעני מזונותיו מצומצמים ואין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר, תמיד עיניו נשואות אל ד' שבכל יום ויום יספיק לו מזונו, כמו שאמר הכתוב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו' לנסותך לדעת כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם, לא כן על עשירות נאמר בפרשת עקב ורם לבבך ושכחת את שם ד' אלקיך, ואמרת כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, נמצא שהעיקר בזה העולם לעמוד בנסיון, ואף שאם יעמוד בנסיון העשירות שכרו יהי' מרובה, וגם ימצא רוב נחת ועונג בחייו, עכ"ז עפ"י רוב הצדיקים ות"ח הם בעוני ולומדים תורה מתוך הדחק, מחמת שיותר בטוח האדם שילמוד תורה ויקיים מצותי' מתוך העוני יותר מהעושר.

תורה וארץ ישראל ועוה"ב כולם נקנים ע"י יסורים.

ומשום הנ"ל יש לומר שלכך אמר רבי שמעון בן יוחאי במסכת ברכות דף ה' שכל דברים טובים הנ"ל לא נתנו לישראל אלא על ידי יסורים, כיון שנסיון העוני מסייע להאדם שיאמין בד' ויבטח בו, אבל אם האדם כבר חזק באמונה וכבר נתחנך ביראת ד' כל כך עד שבטוח בו הקב"ה שאפילו בעת עשירתו לא ישליך תורתו ממנו אז הקב"ה משפיע לו רב ברכה וברכת ד' היא תעשיר כי הקב"ה שש ושמח להריק ברכה לבני אדם עד בלי די.

אשריכם ישראל—מי מטהר אתכם אביכם שבשמים.

לפי הנ"ל יש לומר שאבינו אב הרחמן אשר נתן לנו בחמלתו עלינו את יום הכפורים כמו שכתוב: ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו, וצוה לנו להתענות ביום הכפורים בה' ענוים כדי שעל ידי זה יכנע לבבנו לפניו ית"ש ולשוב בתשובה שלימה בלב נשבר ונדכה

ובזה הוא ברחמיו המרובים יטהר אותנו מכל שמץ וכתם, אבל דרך זה יהיה לאות ולמופת כי רק על ידי יסורים ועינוי נפש נוכל לבוא לתשובה שלימה, ובשעה שהקב"ה חפץ בנו שנשוב אליו באמת ובתמים עליו להביא חלילה יסורים ואת אשר יאהב ד' יוכיח.

אבל הקב"ה חפץ חסד הוא ובזמן שישראל בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, כאילו כביכול משא כבד יכבד עליו צערן של ישראל, ויש לפרש קלני מראשי היינו שמשתתף הוא ית"ש בצערן של תלמידי חכמים ראשי ומנהיגי העדה, וקלני מזרועי הוא שמיצר הקב"ה אפילו על צערן של ישראל העמלים לתיקון העולם בדברים גשמיים, וחפץ הוא ית"ש גם בתקנתן של עמי הארץ, לזאת הוא רוצה לנסות אותנו אם נוכל לבוא לידי תשובה אפילו מתוך קופא של בשר מתוך שלוה ועושר ונחת, לכך צוה עלינו שנאכל ונשתה בתשעה לחודש, ואח"כ תיכף בערב בשעה אשר הננו עוד שבעים ושלוים, באים לבית הכנסת ועומדים להתפלל אחת מהחמש תפילות של יוה"כ, אם מתוך כרם מלאה יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ד', אז יהי' האות הזה כי נוכל לעמוד גם בנסיון העושר, ויכולים אנחנו לקרוע את לבבנו ולשוב לד' אלקינו מתוך שלוה ועונג והשי"ת אינו צריך עוד ליסר אותנו שנשוב אליו בכל לב.

נמצא לפי זה כי האכילה בערב יום הכיפורים הוא לתכלית של נסיון העושר, והתענית של יום הכיפורים הוא לתכלית של נסיון העוני, וכאשר ביארנו נסיון העושר עולה הרבה יותר מנסיון העוני, וביחוד מביא לנו תועלת מרובה, אשר אולי משום זה אמרו חז"ל שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, היינו שהאכילה של ערב יוה"כ בלבד הוא כשתי תעניות היינו כפל של העינוי נפש של יו"כ. פירוש אם אחר האכילה של ערב יוה"כ חוזר בתשובה שלימה תיכף בערב אז גדול שכרו בכפליים, כי מלבד עולם הבא יש לו גם עולם הזה, ונסיון העושר הלמתו להיות מן הצדיקים שאוכלים שני העולמות. ויש לומר שלכך הוציא הכתוב את אכילה זו בשם עינוי, כי אמנם עינוי נפש הוא להתגרות ביצר הרע ולהרגיז עליו יצר טוב במלחמת תנופה, שאף על פי שהוא דשן ושבע ומעונג עכ"ז שופכים כל העדה לבם לשמים אחרי אשר שבו מדרכם הרעה.

ראו דרך הטוב ולכו בה ומצאו מרגוע לנפשכם.

אחים אהובים, עלינו להתבונן ולדעת כי טוב לנו לקרוא להשי"ת בחזקה בשעה הזאת, בעת אשר התחלנו את החמשה עינוים רק בכח אבל לא בפועל,

קבלנו להתענות ביום הקדוש הזה כאשר צוה לנו השי"ת, אבל ברכינו לא כשלו עוד מצום, לא ירעבו ולא יצמאו, לזאת נאה לנו לשוב לאבינו שבשמים בכל לב מתוך שלוה, להראות שאנחנו בני ישראל תושבי מדינה זו, אשר בעזר השי"ת הננו יושבים שלוים ושקטים בבתים מלאים כל טוב, אין נצרכים חלילה להתיסר ברעות רבות וצרות כדי שנדע שיש ד' בקרבנו, גם לא נצרך עוד הדוגמא של קידוש השם בקרובי המקום, אשר בחר לו השי"ת אחינו ורבותינו צדיקים וקדושים תושבי אירופא, לעורר אותנו מתרדמת הזמן, רק נקבל עלינו עול תורתו ומצותיו מתוך שלות השקט ומתוך רוח והצלה של שארית הפליטה.

ביקש יעקב לישב בשלוה.

כיו"ב כתבתי בספרי אהבת ישראל ח"א בפרשת וישב על דברי רש"י ז"ל הנ"ל, ושאלתי מפני מה חפץ יעקב אבינו לישב בשלוה, הלא בטוחים אנחנו שלא רצה לקבל עולמו בעוה"ז, ובכלל חלילה לומר שיעקב אבינו ביקש להנות מעוה"ז בלא מטרה מיוחדת, וביארתי שם שמעשה אבות סימן לבנים וכל מה שקרה ליעקב אבינו ולבניו הראה להם בזה הקב"ה מה שיקרה גם ליוצאי חלציו עד סוף כל הדורות, וידע יעקב כאשר הוא נרדף מן עשו ולבן והיה צריך לברוח ולילך לגלות, כמו כן בניו יהי' נרדפים מן בני עשו ושאר שונאים וילכו מגולה או גולה, אבל חשב יעקב בנפשו אולי גלות מצרים והנדודים במדבר כבר יהיה די להם, וכאשר יבואו לארץ ישראל ויבנו להם בית הבחירה ישבו אז על כל פנים במנוחה ולא יצטרכו לילך עוד הפעם בגולה. לזאת כאשר בא לארץ מגורי אביו ביקש לישב בשלוה, כדי שיהיה סימן לבניו שגם הם כאשר יבואו לארץ מגורי אבותם לארץ ישראל יוכלו לישב בשלוה, כי מאד הי' קשה ליעקב הגלות והיה מתיירא שאם יתערבו עוד הפעם בגוים מי יודע אם לא יתבוללו, גם פן ואולי עניות תעביר אותם מדעתם ומדעת קונם, גם יש לומר שיעקב אבינו חפץ לישב בשלוה כדי לכבוש את הדרך לבניו שאפילו בזמן שישבו בשלוה ובמנוחה יעבדו את ד' מתוך עושר והרחבה.

— ג —

צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו.

בענין זה אם טוב לאדם שיראה עולמו בחייו, אורך ימים בימינו ובשמאלו עושר וכבוד, או יאה עניותא לישראל, לחיות חיי צער ולעמול בתורה, הננו מוצאים חלוקי דעות בין חכמי התלמוד במסכת הוריות דף ו': דרש ר"נ בר

ר"ח — אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עוה"ב — שמיוסרים שמה — בעוה"ז, אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עוה"ב — שמעונגים שמה — בעוה"ז, אמר רבא אטו צדיקי אי אכלי תרי עלמי מי סני להו, אלא אמר רבא אשריהם לצדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים של עוה"ז — שמעונגים — בעוה"ז, אוי להם לרשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים של עוה"ז — שמיוסרים — בעוה"ז — שאין להם לא עוה"ז ולא עוה"ב.

בפשיטות יש לומר כי החכמים הנ"ל פליגי בזה אם טוב להם לצדיקים נסיון העושר, לדעת ר"נ כאשר כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו לזאת מוטב להם לצדיקים לבלי להתנסות כלל בנסיון העושר אף כי לפום צערא אגרא ותגדל שכרם מאד אם יעמדו בנסיון העושר, אבל כאשר דרך הזה מסוכן מאד לזאת יאמרו הצדיקים לא הן ולא שכרן, ולדעת רבא ההרגל נעשה טבע, כאשר הצדיקים כבר עמדו בנסיון העוני וטוב לגבר כי ישא עול התורה והמצות מנעוריו, כאשר יתרגל לעול מלכות שמים אז גם כי יעשיר וירבה כבוד ביתו לא יסור ממנו עול התורה.

צדיקי אכלי אפתורא דתלת כרעי.

עוד יש לומר דפליגי בסברה אחרת לפי מה שביאר בספר יע"ד דברי הש"ס במסכת תענית דף כ"ה: אמרה ליה דביתהו — דרחב"ד אליו — עד אימת ניזל ונצטער כולי האי — בעי רחמי דליתבי לך מידי, מטיבותא דגניזא לצדיקי לעלמא דאתי, בעא רחמי יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא, חזי בחלמא דכולהו צדיקי אכלי אפתורא דתלת כרעי ואיהו דתרתין כרעי, אמר לה ניחא לך דכולהו צדיקי אכלי אפתורא דתלתא כרעי ואנן אכלינן אפתורא דשקיל חד מיניהו, אמרה ליה בעי רחמי נשקלוה, בעא רחמי ושקלוה, תנא גדול נס האחרון יותר מן הראשון, ומפרש **הכוונה כי אשת רחב"ד לא היתה מצערה מחוסר כסף להתענג ולהתעדן, כי אלה** המה הצדיקים שנסתפקו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, רק כל הצער שלהם היה בשביל צדקה לעניים, כי חשבו שגמילות חסדים אפס אצלם, וחשבה לבקש עושר למען יהיה בכחם לגמול חסד עם אומללים ואביונים.

אמנם באמת נהפך מחשבתם כי כל זמן שאין להם במה לגמול חסד ומצטערים על זה הרי להם לגמ"ח גמור, ונחשב להם מחשבתם שרצו לגמול חסד, כאלו גמלו חסד עם עניים בתכלית ההגמלה והחסד, כי הרוצה לעשות מצוה ונאנס ואינו יכול לעשות, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה את המצוה.

אבל כשהיה להם בפועל במה לגמול חסד, שוב לא יצאו ידי חובתם, כי כל מה שעשו לא היה שוה עם רצונם הטוב בזמן שהיו עניים, ואז נגרע עוד חלקם מראשונה, וזה שהראו להם בחלום שכל צדיקים אוכלים על שולחן של ג׳ רגלים, היינו ג׳ רגלים שהעולם עומד עליהם, תורה עבודה וגמ״ח, כי אע״פ שהצדיקים עניים ואינם יכולים לעשות גמ״ח בפועל, הם נדונים בגמ״ח על המחשבה כנ״ל, אבל רחב״ד ואשתו אכלו רק על שלחן של ב׳ רגלים תורה ועבודה, ועמוד גמ״ח לא היה אצלם כראוי להם, לכן התפלל שיקחו ממנם העושר, ואחרי שבלקיחה ממנם העושר היה בזה הפסד לעניים ע״כ גדול גם האחרון מן הראשון.

ונשלמה פרים שפתינו.

לכך יש לומר כי זה טעם פלוגתת חכמים הנ״ל במסכת הוריות, רבא אמר כי טוב לצדיק שינחול שני עולמות למען יהי׳ בכחו על ידי עושרו להשלים נפשו על ידי מצות צדקה וגמ״ח וכדומה, אבל ר״נ ב״ח נמוקו עמו שאם הקב״ה משפיע לאיש מלוא עומסו ברכה, הון ועושר בביתו, לעולם אינו בטוח שימלא חובתו כראוי, אבל אם אין ביד אדם לעשות צדקה וגמ״ח רק נפשו אותה ויעש מצוה זו על ידי מחשבתו הטובה, אז בטח ימלא חובתו על צד היותר טוב, כי בזמן שאין אדם עושה מצוה בפועל אין היצר הרע שולט בו, ואז כל לבו ונפשו מלא געגועים לעשות המצוה בשלימות, כמו שאומרים בדרך צחות מפני מה אומרים ונשלמה פרים שפתינו ולא נשלמה תורים או כבשים, אבל הענין הוא אם אין עושים בפועל רק יוצאים בזה באמירה בשפתינו בלבד, מה לנו לקמץ במחשבה להקריב כבשים ותורים, במקום זה מוטב נביע את חפצינו להקריב פרים.

דרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו.

בספר פרי חיים מבאר דברי הגמרא הנ״ל במסכת הוריות בדרך זה באופן אחר, והוא על פי דברי הרמב״ם ז״ל בפ״ג משמנה פרקים וז״ל אמרו הקדמונים, כי יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי, ובריאות הנפש היא שתהא תכונתה — שתעשה בה תדיר הטובות והפעולות הנאותות, וחולי׳ היא שתהי׳ תכונתה — שתעשה בהן תדיר הרעות והפעולות המגונות — וכמו שחולי הגוף ידמו — במה שהוא מר שהוא מתוק ובמה שהוא מתוק שהוא מר — כן חולי הנפשות — ידמו במה שהוא רע שהוא טוב ובמה שהוא טוב שהוא רע — וכמו שהחולים הגופניים כשידעו חליים ולא ידעו מלאכת

הרפואות, ישאלו הרופאים ויודעים מה שצריך לעשות, ויזהירום ממה שידמהו ערב, והוא בהפך חליים, ויכריחום לקחת דברים הנמאסים והמרים עד שיבריאו גופתם, וישובו לבחור בטוב ולמאוס ברע, כן חולי הנפשות צריך להם שישאלו החכמים שהם רופאי הנפשות, ויזהירום מן הרעות ההם אשר יחשבו בהם שהן טובות — אמנם חולי הנפשות אשר לא ירגישו בחליים וידמו בו שהוא בריאות או ירגישו בו ולא יתרפאו, אחריתם למה שיהי' אחרית החולה כשימשוך אחרי הנאותיו ולא יתרפא, שהוא ימות בלי ספק — ואמר שהע"ה עליהם (משלי ד') דרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו.

הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה. (ב"ק דף נ').

על דברי הרמב"ם ז"ל הנ"ל מוסיפים המפרשים דברי חכמה ואומרים כי מדברים אלה המשכיל יוסיף דעת להבין שיש מזונות להנפש כמו לגוף, וכמו שיחלה הגוף באכלו מאכל המזיק לגוף או באוכל יותר מכדי צרכו או על ידי רוח קר ואויר מעופש, כן יחלה הנפש בעשותה אחת ממצות ד' אשר לא תעשנה, או יעבור בבל תוסיף, או תטמא הנפש ברוח טומאה באהל המת, וכמו שיש הפרש בין אנשים, שאיש גס המזג עובד אדמה לא יזיק לו כי אם מאכל מעופש וסרוח ביותר, או אכילה מרובה מאד או רוח קר ואויר מעופש ביותר, אבל במעט הכמות לא יחלה כי אם האיש הרך והענוג מאד, כן יש הפרש בחולי הנפש שכל הנפש אשר איננה זכה וברורה ומטוהרה ביותר לא תחלש ותחלה ביותר כ"א על ידי עבירה חמורה, אבל נפש ונשמת הצדיק תרגיש ותחלש גם על ידי עבירה קלה.

כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו.

נוסף לזה מבואר בסה"ק כי כמו בשרי מלך בו"ד כל עוד יותר יתעלה ירבו מלשינים ומסטינים אשר על רגליו יחקו למצוא עולה להשטינו ולהלשין עליו לפני המלך מגודל קנאתם בו, כ"כ כל עוד יותר יתעלה הצדיק במדריגות ירבו מקטריגים, ומעשה השטן עם איוב יוכיח ובהכרח לדקדק עמו כחוט השערה, ונכלל זאת בדברי חז"ל במסכת סוכה דף נ"ב: כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, כי לפי גדולתו יקנא בו השטן ויפרוש עליו צידו, ואם אך בחטא קל בו יתפש, כבר לפי מדרגתו כעבות העגלה חטאה, וזה כוונת הקרא: רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה — וא"כ הרי אתם במעלה הגדולה — ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם, כי לפי מעלתכם הגדולה יהי' יותר מקנאיכם האומרים ראה נא עם סגולתך אשר בחרת לך, וגם המה חטאו בנפשותם, ואז בהכרח לדקדק עמכם כחוט השערה.

ויש לומר שזה סברת ר"נ כי כשאדם עושה מצות הנ"ל בפועל יש לו מקטריגים לאמר ראו זה פלוני לא עשה המצות בכוונה הנרצה, אבל באנס ולא היה בכחו לעשות וקיי"ל במסכת קידושין דף מ' חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וא"כ אין שום מקום לקטרג עליו, משום זה אנו רואים כי הרבה חכמים בחרו בעוני כמו הלל הזקן והתלמידים בהוריות הנ"ל ויונתן בן עמרם ורחב"ד, ולא בקשו על המזונות, כי אם היו מבקשים היו פועלים בתפלתם, ועובדא דרחב"ד הנ"ל יוכיח, אבל המה בחרו להם הדרך השני הנ"ל שלא לעשות מצות צדקה וגמ"ח בפועל, כ"א ברצון ומחשבה והקב"ה מעלה עליהם כאלו עשו ואין שום קטרוג עליהם.

הלכה כרבא.

אמנם חסידים גדולים היו החכמים הנ"ל וביחוד רחב"ד אשר הבת קול העיד עליו שדי לו קב חרובין מע"ש לע"ש, פירוש לא בלבד שהוא מסתפק בקרב חרובין אלא אינו מרגיש שום צער והסרון בזה רק די לו החרובין, ובזה יש לו כול כאילו אכל מעדנים ושתה ממתקים, וכל חפצם בעשירות היה רק כדי לקיים בזה מצות צדקה וגמ"ח, לזאת הראו לו מן השמים כי טרחא שלא לצורך הוא לו לטפל בכסף וזהב כדי לקיים על ידם מצות הנ"ל, רצונו הטוב בלבד יספיק לו לצאת ידי חובתו, אבל אנחנו יתמי דיתמי עלינו נאמר במקום גדולים אל תעמוד, עניות מעברת אותנו מדעתנו ומדעת אבינו שבשמים, אנו נפסוק בזה הלכה כרבא במסכת הוריות הנ"ל, שהלכה כמותו הרבה פעמים בש"ס, ונרצה את אבינו שבשמים שיתן לנו כברכת אבינו מטל השמים ומשמני הארץ.

דומה כשר לפני המלך.

מה שהבאנו לעיל היא תשובה נצחית על שאלת הרבה אנשים מדוע נגרע מכל אומה ולשון לחיות חיי צער ולסבול עול הגלות יותר מכל האומות שבעולם, כבר אמר לנו הנביא בשם הקב"ה רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, ואין אנו יכולים לפרוק מעלינו עול תורה ועול מלכות שמים כדרך שהאומות עושים, ועל כל זה חיים הם בשלוה ובמנוחת השקט, כי אף אם נרצה לכחש את מעלות עם ישראל ולאמר נהי' ככל הגוים בית ישראל, קול הנביא קורא באזנינו רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, כמ"ש ואוהב את יעקב, ובצדק תקנו אנשי כנסת הגדולה נוסח התפילה אתה בחרתנו מכל העמים, אבל מעלה זו עושה אותנו כשר לפני המלך אשר יש לו אחריות גדולה, הוא

אחראי לא בלבד בעד מעשיו רק גם בעד מעשי הצבא של מדרגות נמוכות, כי בעת יבוא המלך לתחות על מצב צבא מלחמתו, ואם עולתה ימצא במו, על מי יקצוף אם לא על שרי הצבא, על מי קצף משה רע"ה במלחמות מדין אם לא על פקודי החיל, והנה בעיני הכסיל יקטן בזה מעלות השרים אחרי שהם מעותדים לכל כעס וקצף, אבל החכם ישפוט מישרים כי בזה יוגדל עוד מעלתם.

— ד —

יום אחד שנתן להם הקב"ה, ואיזו זה יום הכפורים.

במדרש בראשית דרשו חז"ל על הכתוב ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים, ויהי בוקר אלו מעשיהם של צדיקים, יום אחד שנתן להם הקב"ה, ואיזו זה יום הכפורים, יש לתמוה איך הוציאו חז"ל הכתוב מפשוטו לדרוש ערב על מעשי הרשעים ובוקר על מעשי הצדיקים, הלא סדר העולם כך הוא, ערב ובוקר בין לצדיקים ובין לרשעים, ויש לומר שבאמת חז"ל אין מוציאין כלל את הכתוב מפשוטו של מקרא, אבל דייקו מפני מה כתיב ערב ובוקר ולא כתיב לילה ויום, אשר לכאורה נראה בזה יותר מדיוק שהרי עם הבוקר לא נגמר עוד היום, משום זה דרשו שיש בזה כוונה מיוחדת, שהכתוב אגב אורחא משמיענו שלפעמים יכול להיות שבערב אדם מישראל עוד מלא עם מעשי הרשעים, ויהי בוקר למחרתו כבר איש הזה בעצמו מלא עם מעשי הצדיקים, ובאיזה אופן יכול להיות דבר זה שבין לילה יתהפך אדם מרשע לצדיק, על זה מוסיפים לדרוש יום אחד זה יום הכפורים, ביום הכפורים יכול להיות גם זה, כי יו"כ על כל פנים עם התשובה מכפר, ואם חוזר בתשובה על ידי תשובה מאהבה זדונות נעשות זכיות, וצרור מלא מעשי הרשעים של ערב יו"כ נתהפכו בבוקר למעשי הצדיקים, על דרך שאמרו: אם ראית ת"ח שסרח בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, ולפי המסקנא בודאי עשה תשובה, מדברי חז"ל אלו לפי זה ראיה לדברינו שטוב לנו שלא להחמיץ את תשובת החטאים עד יום כפורים שחרית, רק תיכף בהתחלת הלילה, בשעה שעוד ערב הוא נפשפש במעשינו ונשוב אל ד'.

ויבדל אלקים בין האור ובין החושך.

בספר אוה"י מבאר המדרש הנ"ל על פי משל לרופא גדול שהי' רופא הולים ברפואות קלות ומתוקות, והיה מזהיר להם אשר מהיום והלאה ישמרו את עצמם מלאכול מאכלים גסים וכדומה מהשמירות, לימים הובא אליו חולה שהיה יחיד לאביו ואמו והוא היה עקשן גדול מלשמוע לדברי איש, ויאמר

הרופא לאביו אין בכחי לרפאותו, כי מה בצע בזה שאתן לו סמי רפואות אם לא ישמע לכל אשר אני מזהירו, לכן איעצך תן אותו תחילה ליד רופא אכזר לעסוק ברפואתו, למען יטעם טעם הסמים המרים ואח"כ כאשר תביא אותו אלי אז ישמע אלי, ויעש אביו כן והנער סבל יסורים קשים עד כי כשל כחו מלסבול ואח"כ הביאו אביו לפני הרופא הנ"ל, והבן הבין את רחמיו עמו וישמע לדבריו ונתרפא.

הנמשל הוא כי הרופא נאמן הבוי"ת הכין בעבורינו מיום מתן תורה רפואה קלה ומתוקה הוא יוכ"פ, אך באופן אם נשמור ונקיים דבריו לעמוד לפניו מערב ועד ערב בקדושה ובטהרה, ואנחנו לא שמענו לדבריו, — אהה, מפזרים הרבה ממון בעד חזנים ומנגנים, אשר מכוונים רק לקהל השומעים, שימצאו חן בעיניהם, ואינם יודעים או אינם זוכרים לפני מי הם עומדים ומתפללים, — מה עשה ד' מסר אותנו בידי רופאים אכזרים ועזי פנים שבכל דור ודור, הם ייסרו אותנו ביסורים קשים וטעמנו מהסמים המרים צרה אל צרה נגשת, אין לך יום שאין קללתו מרובה משל חברו, ואח"כ אם נתאסף יחדיו ונבקש ממנו מערב ועד ערב אז נהיה טהורים מכל חטאותינו ונהיה נצולים מכל פגעים רעים.

וז"ש ויבדל אלקים בין האור ובין החושך, ירצה כי נתן הבחירה בידינו שלא לראות חושך העבירות לפנינו, אך כשאין אנו עושים רצונו של מקום אז ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים שבכל דור ודור העומדים עלינו לכלותינו, ואח"כ כאשר טעמנו מהסמים המרים, ויהי בוקר אלו מעשי צדיקים שחוזרים בתשובה, ואז מקבלים אנחנו יום אחד זה יוכ"פ, ויקויים בנו מ"ש כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם.

לכפר על נפשותיכם אחת בשנה.

התורה הקדושה מבקשת אותנו שנשים אל לבנו לקיים מצות יום הכפורים לטהר לפני ד', כדי שלא נצרך חלילה ליותר מיו"כ אחד בשנה, היינו שרק היום נחלוץ מנעלים ונוריד דמעות לפני אבינו שבשמים, שלא נצרך חלילה לחלוץ מנעלים ולבכות על מת בתוך השנה. גם לא נצרך כפרת עון אחר חוץ מיוה"כ. לדאבונינו בשנה העברה לא היה די לנו יו"כ אחד, הרבה מאד יו"כ היו לנו בשנה זו, לפי דברי המדרש כשם שיו"כ מכפר כך מיתת צדיקים מכפר, אוי לנו כמה מאות ואלפים צדיקים נהרגו בשנה העברה על ידי הזדים הארורים הגרמנים הי"ד, אשר היו לנו ליו"כ, אוי לנו מי יודע אולי חלילה גרמנו בחטאנו למיתת צדיקים הללו, נשתדל נא איפוא לרצות פני אבינו

שבשמים שיסלח לנו כל עונותינו ביו"כ זה, שלא נצרך חלילה עוד ליו"כ אחר, ובמה נוכל לזכות לפני הבורא ב"ה, עלינו לפתוח בתשובה תיכף בקבלת פני יום הכפורים הבא עלינו לטובה, אז יש לקוות כי התפילות יתקבלו לרצון.

תשובה עם יום הכפורים מכפר.

הגם כי יום הכפורים מכפר על חטאים ועונות, כמ"ש כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם, אמנם מי שסומך על זאת ואינו עושה תשובה, עליו אמרו חז"ל במסכת יומא דף פ"ז: האומר אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר, ופליגי בזה רבי ורבנן כדמשמע מפ"ק דשבועות דף י"ג, רבנן סברי שיום הכפורים מכפר רק אם עשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין יום הכפורים מכפר, ורבי סבר בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, וגרסינן בגמרא יומא דף פ"ז: על המשנה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר, לימא מתניתין דלא כרבי, דתניא רבי אומר על כל עברות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, ומשני אפילו תימא רבי אגב שאני, ופירוש רש"י ז"ל מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר.

לפי זה לדברי רבנן יש לומר שפירוש המשנה כך הוא, האומר אחטא ויום הכפורים מכפר, היינו מי שאומר שיום הכפורים לבדו בלא תשובה נמי מכפר, אין יום הכפורים מכפר כי אם שיעשה תשובה אז יום הכפורים מכפר, ואף שאם עבר על מצות עשה ועשה תשובה, מוחלין לו אפילו קודם יוהכ"פ, אבל אם עבר על לא תעשה, אין מוחלין לו קודם יום הכפורים רק עד אחרי יום הכפורים ובאופן שיעשה תשובה ואם לא עשה תשובה אין מוחלין לו אף לאחר יום הכפורים בין על מצות לא תעשה ובין על מצות עשה, כי יום הכפורים בלא תשובה אין מכפר כלל, ולדברי רבי שאמר שיום הכפורים לבדו מכפר אף בלא תשובה, יש לפרש המשנה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר, מאחר שאומר וסומך על יום הכפורים לחטוא, וסמוך לבו בטוח שיום הכפורים לבדו מכפר, אף שיעבור עבירות ולא יעשה תשובה, א"כ עושה את יום הקדוש והטהור סבה וגרם לעבור עבירות, על כן אין יום הכפורים מכפר לו, אבל אם חטא סתם ולא סמך את עצמו על יום הכפורים שיכפר לו אזי יום הכפורים מכפר אף אם לא עשה תשובה, אמנם הלא קיי"ל שאין הלכה כרבי מחבריו רק הלכה כרבנן, א"כ בכל אופן צריכים תשובה ביום הכפורים, ואפשר שאלו האנשים הבאים ביוהכ"פ לבית הכנסת להתפלל ומקבלים עליהם חמשה ענוים וצועקים תיכף בתפלת כל נדרי סלח נא לעון העם הזה, יש לחוש שאפילו

לרבי אין להם כפרה בלא תשובה, כי מענינם ניכר שסמכו את עצמן שיום הכפורים יכפר, א"כ בודאי צריכים לשוב להשי"ת בכל לב ולקבל על עצמם שלא יחזרו לסורם אחר יוהכ"פ.

תשובה ותפילה וצדקה מעבירים את רוע הגזירה.

כבר הננו עוסקים בתשובה ותפילה, עלינו להשתתף בזה גם מצות צדקה בשעת הרת עולם כזו, כמ"ש אצל יעקב אבינו: וידר יעקב נדר לאמר אם יהי' אלקים עמדי — וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, חז"ל דרשו על זה מכאן שנודרין בעת צרה, אבינו הזקן הראה לנו כי אם נהיה בעת צרה, היינו ביוה"כ יום הדין, ובפרט בימים הללו אשר עת צרה היא ליעקב, חלק גדול מאחינו בני ישראל נמצא בצרה ובשבי' בארץ אויביהם, השמים מתכסים בקדרות גם בארצנו הקדושה, עלינו לדור נדר בשעה אשר אלקים הוא מדת הדין עמנו, שאפילו לא יהי' לנו רק לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יהי' לנו מותרות, על כל זה הננו פונים לאבינו שבשמים ונודרים לו וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, אפילו אם כבר הפרשנו מעשר על כל זה נעשר עוד הפעם כדי לזכות בדין, וכמו שאמרו חז"ל האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור.

מלך עוזר ומושיע.

השי"ת ירחם עלינו ועל פליטתנו, ויקויים בנו כפי אשר מפורש השל"ה הקדוש מלך בר"ה, שאז הקב"ה נוהג בנו מדת הדין, עוזר בעשי"ת שאז הוא ית"ש עוזר לנו לשוב אליו אם תהי' אך התערותא מצדנו, ומושיע ביוה"כ לעורר אותנו לתשובה שלימה אפילו בלי התערותא דלתתא, ויקבל תפילותינו ברחמים, ויגמור החתימה בעדנו לטובה לשנת חיים שלום וברכה לשנת גאולה וישועה שישובו בנים לגבולם תחת דגל מלך משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

ליום הכפורים

לפני ד׳ תטהרו

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד׳ תטהרו.

כל המוריד דמעות על מיתת בנ״א מובטח הוא שאין בניו מתים בחייו.

בהאי יומא דכפורי אתתקן פרשתא דא לכפרא לישראל בגלותא — שאין שם קרבנות — בגין דסדרא דיומא דא הכי אתסדר, ובגין דמותתהון דבני אהרן מכפרא על ישראל, — וכל מאן דמצער על יסוריהן דצדיקיא מעבירים חובייא דלהון בגלותא — שאין שם קרבנות — בגין דסדרא דיומא דא הכי דישמעון עמא ויצטערון על אבודיהון דצדיקיא ויתכפר להון חובייא, וכל מאן דמצטער על אבודיהון דצדיקיא או אחית דמעין עלייהו קוב״ה מכריז עליה ואומר וסר עונך וחטאתך תכפר, ולא עוד אלא דלא ימותון בניו ביומיו עלייהו כתיב **יראה זרע יאריך ימים וחפץ ד׳ בידו יצליח.**

(זהר הקדוש פרשת אחרי).

— א —

שבעה כבשים בני שנה כנגד שבע מעלות התשובה.

כבר כתבנו בדרוש הקדום שאין יום הכפורים מכפר כי אם כשישוב להקב״ה בכל לבו, כאשר הזכרנו הפלוגתא של רבי ורבנן דלרבי עצם יוה״כ מכפר אף בלי תשובה, ולרבנן אינו מכפר כי אם בתשובה, והלכתא כרבנן כמ״ש הרמב״ם ז״ל בפ״א מהלכות תשובה: ועצומו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר — לפני ד׳ תטהרו, וכוונתו שיהי׳ פירוש הכתוב הזה כפשוטו, כי ביום הזה יכפר עליכם — ובתנאי לפני ד׳ תטהרו, כשאתם תטהרו א״ע לפני ד׳ בתשובה.

ומודה ועוזב ירוחם.

מה הוא התשובה כבר ביאר הרמב״ם ענינה בפ״ב מהלכות תשובה וז״ל בהלכה ב׳ וג׳ ומה הוא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו, ויסירו

ממחשבתו ויגמר בלבו שלא יעשה עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו, וכן יתנחם על העבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשי ידינו, וצריך להתוודות בשפתיו ולומר ענינים אלו שגמר בלבו, כל המתוודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הר״ז דומה לטובל ושרץ בידו, ויש לומר שזהו שאמר הכתוב לפני ד׳ תטהרו, והוא ית״ש יודע תעלומות לב, לא תועילו לכם אם בפיכם ובשפתיכם תאמרו כי תשובו לד׳ ולבכם יהי׳ רחוק ממנו, כי ד׳ יראה ללבב.

שטן אין לו רשות לקטרג ביום הכפורים.

כך אמרו חז״ל שהשטן בגמטריא שס״ד, שרק באלו ימים יש לו רשות להשטין אבל ביום הכפורים אינו מקטרג על ישראל ובפרקי דר״א איתא שראה סמאל שלא נמצא חטא בישראל ביום הכפורים ואומר רבון העולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת יחיפי רגל אף ישראל יחיפי רגל מה מלאכי השרת אין להם קפיצה אף ישראל עומדים על רגליהם ביו״כ, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא, מה מה״ש שלום ביניהם כך ישראל ביו״כ, והקב״ה שומע עדותו ומכפר להם עונותיהם, פשיטא שחלילה לנו לקטרג על בני ישראל ביום הקדוש הזה, אשרי נשוא פשע כסוי חטאה, אבל ביום הכפורים חייבים במצות כמו בכל השנה ובתוכם גם מצות תוכחה, וכשלו איש בעון אחיו אם יש בידו למחות, על כל פנים להורות דרך תשובה, כי השב בפיו ולבו בל עמו נדמה חו״ש לאומר שאין הבורא יודע מעשה בני אדם ומחשבותיהם.

האומר אחטא ויום הכפורים מכפר אין יוה״כ מכפר.

כך אמרו חז״ל במשנה במסכת יומא ובגמרא שם אמרו שאפילו לרבי שאמר שיום הכפורים מכפר בלא תשובה, עכ״ז מודה רבי שאם אמר בשעת חטאו שיום הכפורים יכפר, אז אין יוה״כ מכפר, נראה לי סברתו של רבינו הקדוש, שאם אדם אינו יכול לעמוד נגד יצרו הרע וחוטא בלי שום אמתלאות, אז קרוב הדבר שסוף כל סוף יתחרט על מעשיו הרעים, כי רשעים מלאים חרטות, אבל מי שבשעת חטאו ימצא איזה התנצלות הוא אומר אחטא ואשוב או אחטא ויום הכפורים יכפר, אז נראה בעיניו הכהות שהקדים רפואה למכה וכאילו לא חטא כלל, ואיש כזה לא יתחרט לעולם על חטאו, כי לפי דעתו המשובשת אין לו על מה להתחרט, ובפרט אלו האנשים אשר התירו להם על ידי אמתלאות שונות דברים העומדים ברומו של עולם, כמו חילול שבתות

וטהרת המשפחה וכדומה, יסודי התורה והדת שכל בית ישראל נשען עליהם, ובלעדם חלילה אין תורה ואין יהדות, האנשים הללו מחזיקים את עצמם לקהל חרדים עכ״ז עברו ושנו וכבר נעשה להם להיתר, מסופק אני מאד אם גם לרבי יום הכפורים מכפר להם בלא תשובה, ואולי זה הוא כוונת הכתוב: לטהר אתכם מכל חטאותיכם, השי״ת מטהר ביוה״כ מעונות אלו **אשר הם חטאים** אצליכם, אבל אלו אשר אומרים כי יתמו חטאים מן הארץ, אין חטא ואין פשע אם מחללים את השבת וכדומה, נכתם עונם לפניו ית״ש אף לאחר יוה״כ אם לא שישובו בלב שלם, שיגמור בלבו שלא יעשה עוד כמעשהו, ועל זה מסיים הכתוב לפני ד׳ תטהרו, אל תדמה להצדיק את עצמך לפני אנשים ולומר בפיך ולבך בל עמך שהנך עוזב את דרכך הרע, רק תטהר את לבך לפני הבורא ית״ש יודע מחשבות האדם.

לפני ד׳ תטהרו.

מפי האדמו״ר מנאווא-מינסק שליט״א שמעתי לפרש את הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ד׳ תטהרו, שלכאורה קשה מה מוסיף הכתוב לבאר לפני ד׳ תטהרו, וביאר לפי מה שהקשו המפרשים האיך מועיל תשובה לטהר את החוטא ולהחזירו לחזקת כשרות שלו, הא הוה נראה ונדחה, ואנן קיי״ל בקדשים נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, וא״כ מפני מה מהני תשובה, ויש לתרץ לפי מה שאמרו חז״ל שדיחוי של אותו יום אינו דיחוי וא״כ ממילא מועיל תשובה על החטאים של אותו יום, ויש לומר לפי מה שכתוב „כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור״, א״כ כל אלף שנים הוא רק יום אחד אצל הקב״ה, ובאותו יום הלא נראה ונדחה חוזר ונראה וממילא מועיל תשובה על פי דין, אע״פ שאצל קרבנות אין אנו הולכים אחר יומו של הקב״ה רק אחר יום שלנו, הוא מפני שדיני קרבנות מסורים לבית דין ולכל ישראל והולכים בזה אחר סדר שלנו, אבל תשובה הלא אמרו חז״ל ששאלו לחכמה ולנבואה וכולם לא ידעו מתשובה רק הקב״ה בעצמו אמר שיעשו תשובה ויתכפר לו, וכן הבית דין אינו מכיר את התשובה למחול על ידי זה למי שחטא בעדים, וא״כ ענין תשובה הוא רק דבר הנוגע להקב״ה לבד, לכך **חשבינן אצל תשובה יומו של הקב״ה שהוא אלף שנים וכל ימי חייו של האדם** הוא חלק מהיום ונחשב כדיחוי של אותו יום שאמרינן ביה נראה ונדחה חוזר ונראה.

זה ביאור הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם — באיזה אופן יוה״כ מכפר על ידי תשובה, כחכמים שאמרו תשובה ויו״כ

מכפר, אבל הלא יש להקשות קושיא הנ״ל הא נראה ונדחה אינו חוזר ונראה, ומוכרחים אנו לתרץ כנ״ל שלגבי תשובה חשבינן יומו של הקב״ה וא״כ הוה דיחוי של אותו יום שאינו דיחוי, לכך מסיים הכתוב: לפני ד׳ תטהרו, טהרה שעל ידי תשובה אפילו ביו״כ הוא רק ענינו של הקב״ה ולא מסורה לבית דין שלמטה, לכך שפיר יש להשוב גבה יומו של הקב״ה ומועיל תשובה כל ימי חייו של האדם.

מנקה לשבים ואינו מנקה לאינו שבים.

בתוס׳ ישנים הקשו, שהאיך יתכן לומר כפשוטו, שלרבי יכפר יוה״כ בלי תשובה כלל, דא״כ למה נחרב בית המקדש וגלינו מארצנו הלא היה כמה יו״כ לכפר. ותירצו שגם לרבי אין עצם יוה״כ מכפר כי אם מכרת, אבל נכתבים כל העונות לפני ד׳, עד שישוב בתשובה שלימה. ולכן נחרב בית המקדש מחמת שישראל לא שבו לד׳, וזה כוונת הכתוב הנ״ל כי ביום הזה יכפר עליכם — היינו מעונש כרת, אולם — לטהר אתכם מכל חטאתיכם — — אשר לא יזכרו עוד, מההכרח — לפני ד׳ תטהרו, והיינו בתשובה גמורה תטהרו את עצמכם לפני ד׳ הבוחן לבבות. בדרושי רמ״ץ מסיים בזה לפרש דברי המדרש איכה בפתיחה: אלו זכיתם הייתם קוראים בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשוליה, היינו שכוונת המדרש הוא לסיום הפסוק: לטהר אתכם מכל חטאתיכם, היינו שיטהרו לגמרי בתשובה, אז לפני ד׳ תטהרו, אבל עכשיו אף שיוה״כ כיפר מעט מ״מ עדיין נכתמו עוונותם ועדיין טומאתה בשוליה.

ומביא ג״כ בזה הכתוב חטא חטאה ירושלים ע״כ לנדה היתה, שאף שנפסק זיבת הדם ברוב עדיין היא מלוכלכת בדמיה עד שתטהר א״ע לגמרי בתשובה.

מדה כנגד מדה, לשון נופל על לשון.

הנביא מקונן כי בגלל אשר חטאה ירושלים חטא כפול על כן היתה לנדה, כבר כתבנו כי חטא ירושלים מרוב קדושתה, אשר היא מקודשת אפילו מכל ארץ ישראל, הוא חטא כפול, כי אם עיירות וכפרים התירו לעצמם לזלזל באיזהו מצות או לעשות דברים אשר לא תעשנה, אבל ירושלים עיר הקודש אשר היא לאות ולמופת לכל ישראל, ועיני כול עליה יביטו לעשות כמעשיה, היא צריכה לשמור את עצמה מכל חטא, מי יודע אם לא זלזלו אנשי ירושלים בטהרת המשפחה הראוי להם לפי רוב היחס של משפחות המיוחסות,

לכך נלקו כמדתם והיתה לנדה. רעיון זה מעורר אותי לגלות אוזן השומעים אלי, הלא נאמנים עלינו דברי חז״ל שהקב״ה משלם מדה כנגד מדה, לדאבון נפשינו נתקיים בנו שקצינו כטמאת הנדה, שונאי ישראל בכמה מדינות מרחקים אותנו יותר אולי מאשר על איש ישראל להתרחק מן הנדה, מי יודע אם לא הגיע אלינו כל זאת בשביל זה שמזלזלים בטהרת המשפחה, מעט מאד הן השומרות פתחי נדות לטהר את עצמן כדת במקוה כשירה, והן יולדות בנים פגומים אשר אבותיהם גורמים להם לטומאת הגוף אשר לא יוכלו לטהר לעולם, בכל השנה אנחנו צריכים להזהר בטהרה, אבל ביחוד צריכים להזהר לקבל על עצמנו טהרת משפחה כראוי ביום הקדוש הזה, בשעה שאנחנו חפצים שהקב״ה יטהר אותנו מכל חטאותינו, צריכים אנחנו להטהר בכל אשר ביכלתנו.

— ב —

בזאת יבוא אהרן אל הקודש.

בספר חש״ב כתב יוה״כ הוא יום מתן תורה לישראל כי בו ירד משה עם לוחות האחרונות, והקב״ה נתרצה לישראל ונקבע ליום סליחה, והראשון שהקב״ה יושב ודן הוא אם ישראל שומרים ועוסקים בתורה, אמרו חז״ל בילקוט: בזאת יבוא אהרן אל הקודש הרבה זכותים נכנסו עם אהרן, והראשון הוא זכות התורה כי הוא גדול מכל, וגם אחר שגלינו מארצנו ונחרב בית המקדש ואין לנו כהן שיכפר בעדנו, הנה זכות התורה ולומדיה׳ הן המה שלמדו זכות על ישראל ביום הכפורים, ואנחנו בעוה״ר הולכים וחסרים גם מאלו הצדיקים משנה לשנה, כי גדולי ישראל הולכים למנוחות ועוזבים אותנו לאנחות והדור הולך וחסר — ובפרט בימים האחרונים נאספו אל עמם כמעט כל גדולים וצדיקים שבכמה מדינות, אשר נהרגו על ידי הרוצחים האכזרים הי״ד, — ומי יבקש בעדנו ביום הזה, אכן היה לנו נחמה קצת במאמר חז״ל שע״כ נזכר מיתת בנ״א בעבודת יוה״כ, לומר לך מה יוה״כ מכפר אף מיתת צדיקים מכפרת, והיינו אם אלו הצדיקים יקרים הם בעינינו, ואנו מכבדים אותם עבור תורתם ונדע ערכם הגדול, וממילא מצטערים אנחנו על האבידה שאבדנו ומתעוררים על ידי מיתתם אז מכפרים עלינו, ומה יוה״כ מכפר היינו רק עם התשובה, כך מיתת צדיקים מכפרת, ומי שמצטער באופן הזה הוא נותן לב לשוב.

בנינו יהי׳ ערבים.

וכזאת תבחן רק על ידי בנינו איך מגדלים ומלמדים אותם, ועל זה יש לנו לשום על לב ביום הזה, והנה כבר אמרו חז״ל כשרצה הקב״ה ליתן

תורה לישראל אמר להם הביאו לי ערבים, ואמרו אבותינו יהי׳ ערבים ולא קבלם הקב״ה — עד שאמרו בנינו יהי׳ ערבים, אמר הקב״ה הא ודאי ערבים טובים והיינו דכתיב אם לא על בניכם אפקד, וכבר כתבנו במקום אחר הכוונה שהקב״ה בקש ערבות שתהי׳ התוה״ק כלי חמדתו יקרה אצל ישראל ויקיימוה כראוי, וכזאת יראה רק אם האבות משתדלים להנחילה לבניהם, כי הלא מטבע האבות להתאמץ בכל כוחם ויותר מכוחם להצלחת בניהם, וכל דאגתם הן המה, וכמה אבות אשר כל חייהם למורח עליהם, לולא שהם מתאוים לחיות רק עבור ילדיהם, ומעתה אם האב מאמין בד׳ ותורתו ויודע כי הוא חייך ואורך ימיך, וכי כל טוב האדם ויקר תכלית חייו רק על ידי התורה והמצות, הוא מן הראוי שיהי׳ זה כל דאגתו וטרחו ועמלו שיהי׳ בניו מגודלים על דרך התורה והעבודה, ומי שמשתדל לגדל בניו לכל דבר זר ורק לימוד התורה לבניו קל בעיניו, הוא אות נאמן כי גם בעיניו נקל כבוד התורה ולא ידע ערכה ויקרה, ועל כן אמר הקב״ה הא ודאי ערבים טובים, והיינו אם לא על בניכם אפקד, פירוש שע״י הבנים יפקד מה שבלב האבות.

המוריד דמעות על מיתת בנ״א מובטח לו שאין בניו מתים בחייו.

אנחנו רואים כעת הזאת איך נתקיים בעוה״ר מה שצעק הנביא כי בנים זרים יולדו להם, כמעט שהגדיל הבן נעשה זר לאביו, האב עודנו מחזיק במוסר אבותיו והבן נעשה זר לו, והרבה פעמים שצריכין להתרחק זה מזה, ובאופן הזה מתים הבנים בחיי אביהם, — מלבד מה שאמרו חז״ל רשעים בחייהם קרויין מתים — כי מתו מהאבות ונעשו להם זרים, ומי שהאמונה בתורת ד׳ חזקה בלבו ויודע ערכה, ישתדל בכל עוז להדריך בניו על דרך הזה וישים בלבם אהבת התורה ויראת שמים, והגם שאין בידו להכריח את בניו על כל זה יעזרהו ד׳ שלא יהי׳ לו בן פרוץ ואין יוצאת, ויקוים בו אשר בנינו כנטיעים מגודלים, ועל זה אמרו חז״ל מי שמוריד דמעות על מיתת בנ״א, כי יקרים בעיניו העדר הצדיקים אשר מתו בקרבתם אל ד׳ מובטח הוא שלא ימותו בניו בחייו, כי ילכו בדרכי האבות ויהי׳ להם בנים נאמנים.

חנוך לנער על פי דרכו.

כעת נתיסדו בתי חינוך על פי דרכי תורה והיראה, מקום אשר למודי קודש הם העיקר ולמודי חול הם הטפל, יש להם היכולת להחרדים לחנך כעת את בניהם ובנותיהם שילכו בעקבותיהם, אבל מעט הם האבות המשתמשים בבתי חנוך הללו, יען כי מגמתם הוא להכן את יוצאי חלציהם שיוכלו לעשות

חיל במעמדם ומצבם הכלכלי, וחושבים כי בבתי חנוך החרדים יראתם תהי׳ קודמת לחכמתם, והלמודי חול שלהם לא יספיקו להבטיח את מעמדם בין עשירי העם ורוזני הארץ, לזאת הם מקריבים את חינוך החרדי של בניהם על מזבח הכלכלי, רפה וחלושה היא האמונה ובטחון שלהם שהשי״ת הוא הזן ומפרנס, ואין לו לאב לדאוג לפרנסת בניהם בעודם קטנים, רק להרגילם לתורה וליראת שמים, כמו שאמרו חז״ל במסכת סוכה דף מ״ב: תינוק משיכול לדבר אביו מלמדו לומר שמע ישראל, היינו שיקבל עליו עול מלכות שמים.

קטן המוטל בעריסה — עושין אותו סניף לעשרה.

בדרך זה יש לפרש דברי חז״ל במסכת ברכות דף מ״ז ע״ב שאמר ריב״ל אף על פי שאמרו קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף לעשרה, ובתוס׳ שם ד״ה ולית הלכתא כתבו שאומר ר״ת שהלכה כריב״ל שעושין קטן סניף לעשרה לברכת המזון וה״ה לתפילה. ובראש״ש שם: וכן פירש רב האי גאון שקטן עולה למנין עשרה, ויראה דהיינו טעמא שאמרינן שאפילו מוטל בעריסה מצטרף דכל בי עשרה שכינה שרויה, שמונקדשתי בתוך בני ישראל ילפינן שאומרים קדושה בעשרה, ל״ש גדולים ול״ש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל, ובלבד שיהי׳ תשעה גדולים אבל טפי מקטן אחד לא. ובעל המאור מתיר לצרף אפילו כמה קטנים לעשרה וכתב וכן לתפילה עושין אותו סניף ולא שנא קטן אחד ולא שנא שנים ושלשה וארבעה כיון דאיכא רובא מהגדולים מצטרפין למנין עשרה, שאלמלא אמר ריב״ל תשעה וקטן מצטרפים, הייתי אומר דוקא דאיכא תשעה גדולים, עכשיו שאמר סתם עושין אותו סניף לא שנא קטן ולא שנא קטנים.

ויש לדקדק מפני מה מחלק ריב״ל בין ברכת הזימון לעשרה, ויש לומר על פי רמז שריב״ל שאמר שבכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, מגלה דעת בזה שאין לקטן חלק בברכת הזימון, היינו שאין לאב לדאוג לפרנסת בנו כשיגדיל, עליו לדעת כי מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, רק על האב לחנך את בנו בעודו קטן שיקדש שם שמים, ושימנה במנין הגדולים להטפל לעושי מצוה לענין קדושה וברכו, ואף שאין ע״ה חסיד ואין בור ירא חטא, ואיך יכול להיות מצבו של הקטן אשר לא הספיק עוד ללמוד די צרכו, עכ״ז עליו להצטרף לעדה קדושה בעודו קטן, ולהביט על הרוב שהם גדולים ויודעים האיך לעבוד את השי״ת, ועל ידי זה גם הקטנים ישקדו על דלתות בתי מדרשות ללמוד תורה ויראת שמים.

יראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת.

על דרך זה יש להבין דברי רבי חנינא בן דוסא באבות פ״ג שיראת חטא צריך שיקדים לחכמה, כמ״ש ראשית חכמה יראת ד׳, כמו שפירשו הראשונים הרמב״ם והרב רבינו יונה זצ״ל שאם האדם מתחלה מרגיל את עצמו ביראת חטא ובמע״ט ואח״כ לומד את התורה ומוצא בה כפי אשר הורגל מקודם, הגם שהתחלת החינוך היה בלי דעת ותבונה, עכ״ז אח״כ כשלומד את התורה אז המעשים שהורגל מקודם מתקיימים בקרבו, וכיון שנתחנך בנערותו הגם שנתחנך בלא דעת ובלא תבונה עכ״ז אמר החכם במשלי על זה חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו, העקידה ובאפ״י דרוש כ״ז מביא מחלוקת הפילוסופים עם חכמינו ז״ל, שהפילוסופים סוברים שמתחלה צריך האדם להשתלם להיות איש מדיני בין אדם לחבירו, עם כל המדות הנצרכים לזה לתיקון העולם, ואח״כ בשכלו יגיע גם לחקר אלקי ומציאת ד׳, לא כן דעת חז״ל רק תינוק משיכול לדבר אז תיכף אביו מלמדו לומר שמע ישראל, אחדות ד׳ שהיא דרגא עליונה מהפילוסוף אשר מגיע לזה בעת זקנתו עפ״י חקירה, תינוק ישראל יודע זאת תיכף בנערותו, והורגל בכל הענינים העמוקים לא עפ״י שכל רק עפ״י הרגל, ואח״כ כשיתגדל מבין זאת ג״כ עפ״י שכל ונתקיים זאת אצלו לעולם ועד. וזה שמרומז בדברי התנא באבות, שיראת חטאו — הוא לא תעשה — ומעשים טובים — היינו מצות עשה — הוכרח להיות עפ״י חינוך קודם לחכמתו, רק תיכף משיכול התינוק לדבר יתחנך האדם לדברים היותר נעלים, והרגל נעשה טבע, ולבסוף כשיגיע לחכמה אז יתקיים בקרבו המעשה והחכמה באמת וטוב לו.

אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהנה.

ביחד עם חינוך הבנים עלינו לטכס עצה לעורר זיקי היהדות אצל האבות שישמרו תורה ומצות עכ״פ למען בניהם ובנותיהם, כי מה בצע בהחינוך בבית הספר אם הילד רואה בבית הוריו ממש ההיפוך ממה שרבו לומד עמו, אביו אינו מניח תפילין, מיסב על שלחנו בגילוי ראש, הולך לעבודתו ביום השבת קודש כבימי החול, אמו אינה נזהרת בכשרות, אין לה כלים מיוחדים למאכלי בשר ואחרים למאכלי חלב, בדוחק גדול מדלקת נרות בערב שבת אבל אינה מסלקת את הקדרות מן הכירה, אינה חשה להכן בע״ש אוכלין לכבוד שבת, ופשיטא שאינה מטמנת את החמין לשבת, ילד זה כשרבו לומד עמו ומחנכו שאסור לילך בגילוי הראש, שעליו לשמור את יום השבת כדת, הוא מתעסק עמו להכינו לבר מצוה וללמדו להניח תפילין, מסביר לו שעליו

לברך להשי״ת על כל הטוב אשר גמל לו, ילד הזה מתפלא מדוע אינו רואה הדברים אלו אצל הוריו, הוא בא לידי מסקנא שכל דברים הללו אשר רבו לומד עמו הם הלכה ואין מורין כן, או לכל הפחות רק להלכה ולא למעשה, לזאת ביחד עם חינוך הבנים עלינו לחנך גם את האבות, ואז להשב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

— ג —

בינונים תלוים ועומדים עד יוה״כ.

כך אמרו הז״ל במסכת ר״ה דף ט״ז: ג׳ ספרים נפתחין בר״ה — של בינונים תלוים ועומדים עד יוה״כ, זכו נכתבים לחיים לא זכו נכתבים להיפוך, ונתקשה הרשב״א בתשובה בס׳ ת״פ וכן הרא״ש שהרי בדין לעוה״ב אמרו שם בש״ס שבמחצה זכיות ומחצה עונות, הקב״ה רב חסד ומטה כלפי חסד, וא״כ גם בבינונים שיש להם מחצה זכיות ומחצה עונות, היה מהראוי שביוה״כ יטה הקב״ה לחסד, שיכתבו לחיים ולא למות בכל אופן, אף אם לא יזכו להרבות זכיות להכריע את הרוב לכף זכות, והיינו שעל מה שבר״ה אין זוכין בדין במחצה זכיות ומחצה עונות מצד החסד אין כ״כ מהזרות, כי גם איש נדיב כבוא קרובו אליו לבקש עזר בשפל מצבו, אז מטוב לב הנדיב יתעמל למסור לו איזה עסק מעסקיו, אשר בו ירויח ויושע מרוע מצבו, וישמח בחלקו מעמל ידו ויגיע כפו, ולא יבוש ויהורו פניו מנהמא דכסופא, אולם אם לא יצליח בעסק זה, אז מוכרה הנדיב לתת לו סך מסוים בתורת צדקה, וכן בר״ה הקב״ה המציא לנו עשרת ימי תשובה, אולי יזכו בהם הבינונים ולא יצטרכו לחסד חנם ולנהמא דכסופא, אבל כשלא הצליחו ולא זכו מהראוי שביוה״כ יטה משפטם לחסד ולהיים ולא למות, ומ״ש הרשב״א שאין הקב״ה חושש על חיי העולם הזה להטות לחסד כמו שחושש על חיי הנפש לעולם הבא הוא דוחק קצת, שהרי אמרו הז״ל: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה יותר מכל חיי העולם הבא.

וכן מ״ש הלה״מ בפ״ג מהלכות תשובה לתרץ כיון שמצוה לשוב בימים אלו, אם אינו שב לחטא יחשב לו להכריע לחוב המחצה עונות, ג״כ יקשה קצת להבין שהרי מצות תשובה אחת היא בכל השנה, ואינה מצוה בפ״ע בימים אלו נוסף על מצות תשובה שבכל השנה, רק שהזמן מוכשר יותר לזה כמו שאמרו הז״ל במסכת ר״ה דף י״ה: דרשו את ד׳ בהמצאו, אימת הוא מצוי בעשרה ימים שבין ר״ה ויוה״כ.

ימות זכאי ואל ימות חייב.

נראה לי ליישב דברי הרשב״א ז״ל שאמנם לא יחפוץ ד׳ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה, היינו שהקב״ה חפץ חסד הוא, וכל עוד שיש תקוה שהחוטא ישוב מדרכו הרע אז הקב״ה מאריך אף ומחכה לו שישוב, אבל אם גלוי וידוע לפניו ית״ש שהחוטא לא ישוב בתשובה אז אין הקב״ה חושש להטות לחסד על חיי העוה״ז, כי חיי עוה״ז כשהיא לעצמה בלא תשובה ומע״ט אין בה שום טובה לאדם, כמו שנמנו וגמרו כי טוב שלא נברא משנברא, ומי שהוא בינוני ויש לו מחצה זכיות ומחצה עונות ובמשך עשרת ימי תשובה לא התעורר את עצמו לעשות אפילו מצוה אחת להכריע את עצמו לכף זכות, מזה יש להוכיח שאיש הזה לא ישוב עוד על חטאיו, וכאשר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, יש לחוש שירבה עוד לחטוא ומבינוני יתהפך לרשע, לזאת הסד הוא לו שימות זכאי כאשר הוא עוד בינוני, והקב״ה יכריע לו לעוה״ב, משיחי׳ עוד וירבה חטאים ויאבד על ידי זה העוה״ב שלו, ושפיר קאמר הרשב״א ז״ל שטובתו של אדם לחיי העוה״ב מכריע נגד חיי עוה״ז שלו, ואולי יש להעמים דברים אלו בכוונת הלח״מ שכיון שאינו שב בעשרת ימי תשובה אומדנא דמוכח היא שאיש הזה ירבה לחטוא ומכריעים לו לחוב כדי שימות זכאי.

מעט הכמות ורב האיכות.

בספר דרושי רמ״ץ מבאר בזה שנודע שיש רבוי בכמות ובאיכות, עד״מ שני עשירים בכסף ובזהב בבתים בשדות ובכרמים, אם יש לאחד מהם מאלה הדברים כפלים מאשר לחבירו, תאמר עושרו של זה מרובה מחבירו, ויובן בפשיטות על הכמות היינו שלזה יש עשרה בתים ולהשני אין לו כ״א חמשה, וכהנה בשאר דברים מספרו של זה יותר מזה, בדברים השוים, אבל כשאחד עשיר ברוב דברים הנ״ל, והוא ורכושו פרץ בארץ לאורך ולרוחב ברוב שדות וכרמים מלאים כל טוב, והשני אין לו כ״א ארגז אחד קטן מלא אבני הפץ וכל אבן יקר, המפיקים נוגה נופך ספיר אודם וברקת ודומיהן, ומחירם עולה כפלים ממחיר כל הדברים המרובים של חבירו, תגזור אומר שעשרו של זה רב משל חבירו מפאת יקרת איכותו, וכן עד״ז הוא פלס וכף מאזנים של המצות והעונות, לא בלבד בכמות ובמספר כי אם באיכותם, ופלס ומאזני משפט לד׳ הבוהן לבבות, מצוה אחת שעשה אותה האדם במסירת נפשו לד׳, וברגש לב קודש וברוב יגיעה בעשותה לכבוד ד׳, הן היא תכריע עשרה עונות והטאים, כמ״ש חז״ל באבות: לפום צערא אגרא, וכן עבירה אחת שעשה בפשע

רב בשאט נפש וזדון, כי היה לאל ידו למנוע ולחדול מלעשותה, העבירה ההיא שקול תשקול נגד עשרה מצות, וכעין זה כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה פרק ג' הלכה ב'.

לא תענית גורם אלא תשובה ומע"ט גורמין.

כך אמרו חז"ל במסכת תענית דף ט"ז, שביום שגזרו תענית על הציבור על כל צרה שלא תבוא, הודיעו להם כי לא התענית הוא העיקר שעל ידו נרצה את הקב"ה להטיב לנו ולחלצינו מן המיצר, רק העיקר היא התשובה שנשוב אל הקב"ה בכל לב, ונקבל עלינו לעשות מעשים טובים בעיני אלקים ואדם, והתענית הוא רק הגורם להכניע את לבבינו ולהכריע את השאור שבעיסה שלא יעכב אותנו מלשוב לד'. ואם האדם אינו עושה תשובה כל ימות השנה לעון יחשב לו, ויגדל עונו לפי הערך הרבה מאד אם איננו שב גם בעשרת ימי התשובה שהזמן מוכשר לכך, ונקל על האדם אז להשיג רפואת נפשו באמצעות הזמן המוכשר על ידי התשובה, כמו שנקל על החולה להרפא בגופו ע"י הסמים ותחבושת המיוחדים לרפאות מחלתו, בזמן המוכשר יותר כגון בימי האביב והקיץ, בעת ירחף רוח צח עלי התבל, וכן נקל לרפואות הגוף בזמן שיש להחולה מנוחה לישן בעת הנחוץ לו, ולהנפש ולשאוף האויר הצח בגנות ופרדסים באין אנשים נכנסים ויוצאים ומפריעים מנוחתו, ככה נקל על האדם להשיג רפואתו לנפשו על ידי התשובה בימים האלה, ובפרט ביום הכפורים שהוא יום הדין האחרון והנורא ובו יחתמון הבריות לחיים או להיפוך, ורוב ישראל כמעט כולם מחרדת יוה"ד מתקדשים ומתטהרים בתשובה ומשיגים מרפא לנפשותם, ומהנקל להחוטא לשוב בזמן המוכשר כזה בעצם.

עד שלא יכבה הנר תן לו שמן.

מפאת שטבע האיש לעשות בחברת אנשים כמעשיהם, כאשר כן הוא לרע כמ"ש (תהלים ק"ו) ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, כן הוא לטוב כמש"ה (משלי י"ג) הולך את חכמים יחכם. וביוה"כ שבני ישראל שבים לד' מה נקל להסתפח בחברתם לעשות כמעשיהם, ובפרט שאין משבית ומפריע כמו בכל השנה שהשטן הוא יצה"ר שולט, כמו שאמרו חז"ל יורד ומפתה ועולה ומסטין, וביוה"כ אין לו שליטה על האדם, כמ"ש בש"ס יומא כ' השטן בגימטריא רק שס"ד, וגם מבואר במדרש על הכתוב וד' נתן קולו לפני חילו שהקב"ה מעצים כחן של בעלי תשובה, והוא להם לעזר שישובו ביום הדין הנורא זה יוה"כ, ועד"ז יש לפרש הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', שכל

לשון כפרה הוא כסוי כמ״ש הרב ראב״ע בפסוק אכפרה פניו במנחה (בראשית כ״ג), וביום הזה הקב״ה מכפר עליהם ומכסה אותם מהשטן לבל ישלוט בהם, ומטהר אותם מכל חטאותם לבל ישקעו בחומר התאווני ובעצת היצה״ר הוא השטן, ועוזרם שלפני ד׳ תטהרו עצמכם וישובו, כדמיון האיש אשר הטבעו בבוץ רגליו בתוך רפש וטיט, שמסלקין הרפש והטיט לצדדין לבל ישקע בהם ואז בעצמו יגבר ויעלה וילך אל מחוז חפצו, ואם בכל אלה לא יוסר החוטא ולא יכניע לבבו לשוב לד׳ גם ביוה״כ ועדיין משוקע בחומר התאווני למרי ופשע רב יחשב לו, ואף שעד עתה היה מהבינונים במחצה זכיות ומחצה עונות בכ״ז באיכותם נתרבו העונות להכריע על מחצה הזכיות, ונחתם לחוב אם לא זכה בתשובה ומשפטי ד׳ צדקו יחדיו.

יעזוב רשע דרכו, וישוב אל ד׳ וירחמהו.

כאשר ביארנו עד כה עיקר תועלת של יוה״כ הוא רק עם התשובה אז ירחם השי״ת עלינו ויקבל את התשובה שלנו לרצון אף אם עוד יש בה כמה מגרעות, כמו שפירש האדמו״ר רש״ב זצ״ל מפשיסכא את בקשת משה רבינו ע״ה: כאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה, נשאת הוא מלשון הלואה כמו כי ישה ברעך, והפירוש הוא כמו שאתה הלוית לעם הזה במצרים, כמו שאמר הכתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון וגו׳ כמו כן תלוה להלאה עד אשר נשוב לפניך בלב שלם.

יעקב מתלכלך בעונות, ובא יום הכפורים ויש לו במה לכפר.

דברי המדרש אלו בב״ר פס״ה ג״כ יורו לנו שביום הכפורים יש במה להתכפר, היינו על ידי תשובה שהקב״ה עוזר לו להאדם הבא לטהר, אבל אלו שלא יחרדו גם ביום הכפורים שהוא גמר דין ולא ישימו על לבם לשוב לד׳ אוי לנפשם כי גמלו להם רעה, ובספר תוכחת חיים כתב כי יום הכפורים אמנם תועלת הוא רק לבינונים אשר אעפ״י שחטאו עכ״ז חוזרים בתשובה, ומבאר שיש לדקדק אחר שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם וגו׳ כתיב והיתה זאת לכם לחקת עולם, למה לי ה„לכם", הלא די היה לכתוב והיתה זאת לחקת עולם, אך הכוונה הנה נתבונן נא הלא על יום הכפורים כתיב לטהר אתכם מכל חטאתיכם, אם כן מה זה ועל מה זה שאף צדיקים גמורים מתענים ביום הכפורים, הלא לא טעמו טעם חטא מעולם, אבל נראה נא אם נשאל בערב יוה״כ את פי איש המוני מפני מה אתה מתענה ביוה״כ, יענה ויאמר יען כי בכל השנה חטא נגד ד׳ יענה בצום נפשו ביוה״כ כדי לרצות את ד׳ שישלח לו,

ולבקש ממנו שנה טובה ומתוקה, אבל לא כן הוא אם נשאל את פי איש יודע ספר מפני מה הוא מתענה ביום הכפורים בטח יענה ויאמר כי כן גזרה התורה להתענות, לכן אף מי שהוא קדוש וטהור אשר לא טעם טעם חטא מעולם, אף הוא חייב להתענות ביוה"כ, יען כי יום צום כפור הוא חק ככל חוקות התורה, ומה שהקב"ה מוחל עונות ביוה"כ הוא רק חסד מחסדי ד', וזה שאמר הכתוב: כי ביום הזה יכפר עליכם וגו' ואחרי כך כתיב והיתה זאת לכם לחקת עולם, ר"ל אני מבשר אתכם כי אתן לכם יום אחד בשנה, אשר בו אכפר ואסלח לכל חטאתיכם, אך באופן שבל תסמכו על יום הזה ותהיו זהירים וזריזים כל השנה בעבודת השי"ת, ותקיימו מצות צום יום הכפורים אך על דרך חק, ואז אם חו"ש תכשלו באיזה עון, אז ביום הזה יכפר עליכם, וזה שאמר מתי יכפר עליכם אך באופן שהיתה זאת לכם לחקת עולם, הכוונה במה שאמר לכם היינו בדעתכם ובמחשבתכם יהי' לקיים מצות צום יוה"כ רק על דרך חק בלבד.

כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה.

היוצא לנו מדברינו שצדיק גמור הוא מקיים מצות צום יום כפור רק על דרך החק, אבל לפעולתו ולתועלתו של יוה"כ אינו צריך, והרשעים גמורים עליהם לא יעשה יו"כ שום תועלת מאומה, כי אפילו על פתחי של גיהנם אינם חוזרים בתשובה, ובלא תשובה יוה"כ אינו מכפר, ועיקר התועלת של יוה"כ הוא רק לבינונים, שחטאו ועושים תשובה, הם צריכים לכפרת ולטהרת יו"כ וכמאמר חז"ל בינונים תלוים ועומדים עד יום הכפורים, יה"ר שנעורר את לבבינו לשוב לד' בכל לב ויקבל נא אב הרחמן את תשובתנו ותפלתינו לרצון ונזכה לגאולה שלימה במהרה לעלות לציון ברינה וללבן את חטאתינו על ידי עבודת כה"ג בבית המקדש אשר יבנה בב"י אמן.

דרוש ב׳ ליום הכפורים

להזכרת נשמות

טל אורות

כי טל אורות טליך, כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו. (כתובות קי״א).

ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה, ביוה״כ נוטל הקב״ה כל עונותיהם של ישראל ונותנם על עשו הרשע, שנאמר ונשא השעיר עליו, אין שעיר אלא עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר, את כל עונותם, עונות תם זה יעקב שנאמר ויעקב איש תם. (ילקוט אחרי).

כשאדם מתודה אין צריך לומר חטאתי אלא חטאנו לשון רבים, כי כל ישראל גוף אחד וכל אחד מישראל הוא אבר אחד פרטי וזהו סוד הערבות של הנשמות. (ילקוט חדש).

— א —

מתים יש להם כפרה ביוה״כ.

כך כתב הרמ״א באו״ח סימן תרכ״ב סעיף ו׳ שמזכירין נשמות ביוה״כ משום שהמתים ג״כ יש להם כפרה אז, וכ״כ הדרכי משה שם בשם מהרי״ו שלכן נקרא יום הכפורים בלשון רבים, ר״ל לחיים ולהמתים. אמנם צריכים אנחנו להבין מפני מה המתים צריכים כפרה, הלא במתים הפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ואין להם עוד לא מצות ולא עבירות, יען שהתורה נתנה לחיים וחי בהם כתיב ולא למתים, ומת אינו יכול לחטוא עוד. א״כ אם כבר היתה להם כפרה פעם אחת מפני מה הם צריכים עוד הפעם כפרה, כאשר בכל שנה ושנה אנחנו מזכירים אותן הנשמות. ועוד יש להבין מה מועיל להם את ההזכרה שעל ידי זה תהי׳ להם כפרה, בשלמא מה שנודרים צדקה בעדם כמו שכתב בש״ע או״ח סימן תרכ״ב סעיף ו׳, נהגו לידור צדקות ביוה״כ בעד המתים, יש לומר כי בזה מעוררים רחמי שמים לרחם עליהם ולהננם לפנים משורת הדין, כי המתים בעצמם הלא אינם יכולים להרבות

זכיות שיזכו על ידן בדין, ויפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא, שדומה לשבת, ומי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, ואין המתים יכולים לרכוש להם זכיות על ידי מעשיהם הטובים.

ברא מזכי אבא, אבא לא מזכי ברא.

כך אמרו חז"ל במסכת סנהדרין דף ק"ד, ופירשו המפרשים דבהאי עלמא מגין זכות אבות כדכתיב ועושה חסד לאלפים, אבל לעולם הבא אבא לא מזכי ברא אבל הבן מזכה לאבותיו לעולם הבא, יש מפרשים שהטעם הוא משום שהבן שבא מכחו הרי הוא כגופו, ומה שהבן עושה הרי הוא כאילו עשה אביו בעצמו, משא"כ האב לא בא מכח הבן, או מטעם שאב יוכיח את הבן וישנם אנשים שאע"פ שהם מזלזלים במצות אינם רוצים שבניהם יהי' כמותם אלא שיהי' צדיקים, ועל כן ברא מזכי אבא שאביו אע"פ שלא היה צדיק היה מוכיחו להדריכו בדרך טוב, משא"כ הבן אין דרכו להוכיח את אביו שיזכה על ידו ועוד אדרבה אם האב צדיק והבן אינו אוחז מעשה אבותיו בידו, עוד יש עליו קטרוג שהיה לו ממי ללמוד ולא למד. לזאת אם הבן עושה לפנים משורת הדין ונודר לצדקה ביוה"כ, אף כי הוא אינו מחויב בדבר ויכול לפטור את עצמו על ידי אמתלאות שונות, אז הקב"ה משלם לנשמות הוריו מדה כנגד מדה, כמו שדרשו חז"ל במסכת שבת דף קנ"א על הכתוב ונתן לך רחמים ורחמך: המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכן אמרו בירושלמי ב"ק פ"א: כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, והבן כחו וחלק מן האב הוא.

חוטא אחד יאבד טובה הרבה.

נראה לי שכל הכפרה אשר המתים צריכים הוא רק בשביל החיים, שכשם שברא מזכי אבא ומעלה את נשמת אביו בשעה שהוא עושה רצונו של מקום, כמו כן מחייב הוא את אביו רח"ל בזמן שמעשיו מקולקלין וסר מדרך התורה והיראה, הגם כי לא יומתו אבות על בנים כתיב אבל בכל זאת מוצא המקטרג מקום לרדות, באמרו כי להאב יש חלק במעשים התעתועים של בנו, על אשר לא חנכו כראוי, לא השריש בו יראת שמים במדה נכונה, ולא שחר למוסר אזנו די צרכו, לזאת ביום הכפורים כי תבוא חוק זכרון להפקד כל רוח ונפש, בשעה שנמצא אדם מישראל שאין מעשיו מתוקנים אז מגלגלים החוב על נשמת אביו ומביאים אותו לדין מחדש, אחרי אשר כבר נפטר ויצא בשלום מדינו ומנוחתו כבוד בגן עדן, משם מרגיזים אותו ונתבע לדין לתת

דין וחשבון אם קיים מצות הבן על האב, על דבר זה המתים צריכים כפרה, על אשר חטאו בהילדים אשר מחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם של יוצאי חלציהם.

בן חכם ישמח אב.

לפי הנ״ל יש לפרש דברי הספרי: כפר לעמך ישראל אלו החיים, היינו בשעה שהבורא ית״ש יכפר חטאים ועונות של החיים, אז נקרא אשר פדית אלו המתים, היינו שבזה יפדה גם את המתים מכל חטאותיהם, כי אם החיים לא חטאו או סר עונם וחטאתם תכופר אז ממילא גם המתים כבר אין להם שום עון אשמה וכבר נפדים ועומדים הם המתים מכבר, לכך כתיב אשר פדית בלשון עבר, ועל זה מסיים הספרי: מלמד שהמתים צריכים כפרה, היינו הכפרה של החיים שנרמז במלים כפר לעמך נצרכת גם להמתים ואז לא יומתו עוד אבות על בנים.

מה טובה של הזכרת נשמות לכפרה.

נראה לי בשעה שמזכירים הנשמות בבית הכנסת, הן מרגישות בזה ונמשכות ממקום מנוחתן בגנזי מרומים ובאות לאותו בית הכנסת למקום אשר יוצאי חלציהם מזכירים אותן, ואע״ג שאנחנו אין אנו רואים אותן אבל המזל שלנו רואה נשמות קדושות נקיות וטהורות, המצפצפות ומשיחות לבניהן מכל אשר עמהם, אין אומר ואין דברים אשר נשמעים לאזני הגוף אבל נרגשים הם להנפש והלב נזדעזע מהם, נעשה פתוח כפתחו של אולם להרהורי תשובה ועזיבת החטא, הנשמות הללו קוראות בקולן הרוחני ואומרות, דע נא בני כי אין חכם כבעל נסיון, אנכי נוכחתי לדעת כי אמנם הבל הבלים הוא כל חיים הגשמיים בעולם השפל הזה, מכל מה שעמלנו וטרחנו בעולמנו לא לקחנו אתנו מאומה, כי אם מה שעלתה בידינו להכן בעד הנשמה זאת לבד נשאר לנו, וממנה אנו חיים חיי עולם אשר נטע השי״ת בקרבנו.

זכור כי עפר אנחנו.

הנשמות הקדושות מוסיפות לעורר הרהורי תשובה בלב בניהם להזכירם כי רק עפר המה ולעפר ישובו כאשר יבוא זמנם, אבל עליהם לדעת כי גם להם נפח הקב״ה באפם נשמת חיים, וצריכים הם לדאוג בעדם שלא ילכו חלילה

מן העולם השפל הזה בידים ריקנות בשעה שיגיע זמנם לעלות לגנזי מרומים, הן ממשיכות את רעיוני התשובה להזהיר הגדולים על הקטנים, להשב לב אבות על הבנים, שגם לבניהם יש נשמות קדושות, ועל האבות אין לדאוג רק בעד גופי יוצאי חלציהם כי אם גם לנשמותם, הן רומזות לנו דעו נא חביבים, כי בשעה הרת עולם כזו, אשר מלאכים יחפזון והיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין, גם אנחנו נעים ונדים וכל אחד מאתנו שואל מאין יבוא עזרי, מי ימליץ טוב בעדי לפני הבי"ד של מעלה, ואז נזכרנו בכם ואמרנו אשריכם שיש בידכם לרכוש לכם מלא הפניכם ברכה, כי יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא.

יפה אמר דוד המלך ע"ה אתהלך לפני ד' בארצות החיים, וכאשר ביארו חז"ל במסכת יומא דף ע"א: זה מקום שווקים, כי טוב לכם בארצות החיים, ששם יכולים אתם לקנות לכם מצות ומעשים טובים צדה לדרך לנשמותיכם, הננו מתנחמים בשעה זו בכם, בראותנו כי הנכם נמצאים בבית הכנסת מופשטים מגשמיות בלי אכילה ושתי' והנכם חיים כעת חיי נשמות, אבל השתדלו נא שגם בניכם אחריכם, בעת שיעלה לרצון לפני הבורא ית"ש להעלות אתכם מן העולם השפל, שגם הם יבואו על כל פנים ביוה"כ לבתי כנסיות להזכיר את נשמותיכם, הרהורי דברים אלו אשר מעוררים את לבבות של הבנים החיים לתשובה, ומה שלא עלתה בידי ההורים להשפיע על בניהם בעודם בחייהם, הם פועלים בהופעת נשמתם, הרהורי תשובה אלו הן התכלית של הזכרת נשמות אשר מביאים כפרה לנשמות המתים.

— ב —

את זה לעומת זה עשה אלקים.

בהיותנו מעבר לים במדינת פולין שמה סבלנו הרבה בגוף אבל הנשמה היתה בטוחה ביותר, כי כמעט כל איש ישראל לא הסיח דעתו מנשמתו, לא כן היא במדינה זו, אמנם מצבנו הגופני הוטב הרבה, בפה כמעט אין איש שיסבול הלילה חרפת רעב, לכל אחד ואחד מבלי הבדל בין עני לעשיר יש לו די מחסורו הגשמי אשר יחסר לו, אבל הנשמה סובלת רעב נורא, לא רעב ללהם אלא למזון הרוחני תורה ומצות, אולי סובלת הנשמה במדינה זו יותר מאשר סבל הגוף מעבר לים, אינני בא לפרט חטאי הרבים ביום הקדוש הזה, כי רבה העזובה בכל יסודי הדת, ונשמת ישראל מכף רגל ועד ראש אין בה

מתום, כל רמ״ח איברים הרוחניים הם ידוע חולי, בשמנו זאת אל לבנו רעדה אחזתנו כשל עוזר ונפל עזור, האיך יכולים אנחנו לעזור את נשמות המתים בשעה אשר אנחנו בעצמנו לא יצאנו ידי חובתינו.

אל יעמוד אדם במקום סכנה.

כך אמרו חז״ל במסכת שבת דף ל״ב שאין סומכין על הנס, והמחטיא לאדם הלא קשה לו מן ההרגו, ומתמה אני על עצמי איך באנו למקום סכנה כזו בעד הנשמות, המאורעות האחרונות אמנם הראו לדעת כי על פי דין מותר היה להמלט על נפשינו מארצות הדמים, כי חלק גדול מאחינו נהרגו שמה על ידי הרוצחים הארורים והיה פיקוח נפשות ממש אשר אמרו חז״ל במסכת כתובות דף י״ט: אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע״ז גי״ע ושפיכות דמים בלבד, אבל עדיין לא נחה דעתי משום שאמרו חז״ל במסכת שבת דף קנ״א ע״ב: תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת, אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה, אבל אותן האנשים אשר באו לכאן ופורקים מעליהם עול תורה, הנני מסופק מאד אם הותרה להם משום פיקוח נפשות לבוא למקום סכנה כזו, בטוח אני שאם נשאל לנשמות הקדושות מה הם חפצים ביותר, יבחרו להם את הדרך אשר הלכו בה.

ונשא השעיר עליו את כל עונותם.

יש לנו להתנחם בדברי הילקוט פרשת אחרי על הכתוב הנ״ל שביוה״כ נוטל הקב״ה כל עונותיהם של ישראל ונותנם על עשו הרשע, היינו שהקב״ה רואה בעני עמו, לא עניות בגשמיות ורכוש של בית והון כי אם ערום ועריה ברוחניות נשמות ערטילאות בלי מלבושי כבוד של תורה ומצות טובות, כאשר הוא יתברך חפץ חסד הוא ורוצה להפך בזכותם של ישראל, לזאת הקב״ה אומר מי גרם להם לישראל שיבואו למדינה זו, מקום אשר אמנם מצאו מנוח לגופם אבל שכחו מכל וכל את נשמתם, עשו הרשע ויוצאי חלציו הם גרמו להם לבני ישראל החרדים לדבר ד׳, לנדוד ממקום מושבם אשר היו נשמות היה אויר ארצם, רדף אותם בלי חמלה, גזר עליהם גזירות רעות וגזל מהם פת לחם, עד אשר הוכרחו לסכן את נפשם ונשמותם כי בעד פת לחם יפשע גבר. וביחוד צר הצורר צפעון משורש נחש הקדמוני מזרע עמלק מושלי גרמני אשר קראו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ממש כהמן בשעתו, אוי לנו כי עלתה בידו להוציא לפועל מחשבתו הרע, אלפי אלפים יהודים מנער ועד

זקן טף ונשים נהרגו על ידי הרוצחים הללו הי"ד, הננו מזכירים את הנשמות שלהם אשר בודאי הם צרורות בצרור החיים, כמו שאמרו חז"ל במסכת פסחים דף נ', ושמעתי שהיו אומרים אשרי הרוגי מלכות שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, אבל בכל זאת הצלנו את נפשינו וגופנו כמה שהיה בידינו, כמו שדרשו חז"ל וחי בהם ולא שימות בהם, לזאת באנו למקום סכנה זו והם בני עשו הביאו את בני ישראל לעבור על דעתם ועל דעת קונם.

יראו רבים וייראו.

זכורני כי בהיותי בשנת חמשת אלפים ושש מאות ושמנים ושש אצל כבוד קדושת אדמו"ר זצ"ל בסקיערניעוויץ, עוררני לעזוב את ארץ מולדתי ולצאת לגולה, כבוד קדושתו זצ"ל הסביר לי כי עוד יבוא יום אשר מאושר יהי' כל איש ישראל אשר עזב בעוד מועד את ארץ פולין, הוא צפה מראש וראה בעינו הבהיר את חורבן הלאומי של יהודי פולין הרבה שנים לפני החורבן, אחרים אשר לא ראו בעצמם על כל פנים מזלם ראה, ונמלטו לנפשם בזמן שהי' עוד לאל ידם לעזוב את ארץ הדמים, אבל בנפשם יביא לחמם במדינה זו, הרבה מהמהגרים ופליטים אבדו נפשות עצמם או נפשות בניהם, כאשר נבוא חשבון אולי לא יגדל מספר הנמלטים אשר הצילו את נשמתם במדינה זו, מהמספר של הפליטי חרב אשר ניצולו מידי הרוצחים בארצות הדמים, לזאת הקב"ה יתן כל חטאותם על עשו הרשע, כל עונותיהם יחילו על ראשו של עשו הרשע וראשי כל יוצאי חלציו הרוצחים האכזרים שיתמלא סאתם, השי"ת ינקום מהם נקמת דם עבדיו אשר שפכו כמים.

שבת מעין עולם הבא.

הנשמות הקדושות מעוררות אותנו שאף שיש לנו התנצלות כי בני עשו גרמו לנו להתרשל בעבדות השי"ת, עכ"ז עלינו לדעת כי לא לעולם חוסן, ועולם הזה הוא רק פרוזדור שנתקן עצמנו כדי שנכנס לטרקלין, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה, ועכ"ז יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, אבל מתנה טובה נתן לנו הקב"ה הוא יום השבת קודש מעין עולם הבא, היינו אם נשמור שבת כדת אז נזכה לעולם הבא, כי השומר שבת כראוי מחול לו אפילו עון היותר חמור, נמצא כי שבת הוא חלק מיום הכפורים ואם נזדמן יום כפורים שחל בשבת, הרי הוא יום הכפורים

כפול, אבל עלינו לשמור גם במדינה זו שבת כדת, בזה נזכה גם לנשמת הורינו שיזכו לעולם הבא.

תדיר ומקודש תדיר קודם.

אם נשמור שבת כדת בכל השנה נעשה אותו תדיר ויהי׳ קודם ליוה״כ, על ידי השבת נתקן את כל ימי השבוע ויהי׳ לנו מחילת עון גם קודם יוה״כ ונבוא על ידי זה לתשובה, כדאיתא במדרש מובא בשל״ה בסידורו, כי תכלית הימים היא שבת, תכלת שבתות ר״ח, תכלית ראשי חדשים מועדי ד׳, תכלית המועדים ר״ה, תכלית ר״ה היא יוה״כ, תכלית יוה״כ היא תשובה, נמצא כי התשובה היא הצור שעליו יסובבו כל ימות השנה, בספר דברים ככתבם מעיר בזה על נוסח התפילה ביוה״כ שחל בשבת שמבכרים את השבת על יום הכיפורים ואומרים את יום השבת הזה ואת יום הכיפורים הזה, אבל סדר התפילה לחוד וסדר עולם לחוד, מנהג העולם במדינה זו להפוך, יום כפורים חשוב ועומד במעלה עליונה, מרום מראשון, ושבת טפל ונקלה לדאבוני, מספרים יום הכפורים פגע באורח ופניו זועפות, וישאלהו לשמו ומדוע פניו רעים, וישיבהו כי שמו שבת והוא סר וזעף מפני כי הוא זקן מאד ונולד מראשית ימות עולם, מראש מקדם נסוכה, והוא איש מנוחה, ועתה מנוחתו נגזלה מהמולת החניות הפתוחות ורעש גלגלי בתי החרושת אשר לבני ישראל, וינחמהו יוה״כ ויבטיחהו כי היום יארח לחברה עמו ויחסה עליו ותשקוט הארץ, ויהי לעת ערב וישאל יום הכפורים את השבת אם הוא שבע רצון ממנוחת היום, אבל השבת התאונן, כי מעודו הסכין להיות גדול ליהודים ומנוחתו כבוד, הכל קרבוהו כמו נגיד והוא המכובד מכל, מנגנים יום זה מכובד מכל הימים, והיום רעהו הצעיר נחל כל הכבוד, ואליו הישיש איש לא שעה והיה תלוי רק בחסד יום כפור ועל כן רוחו סרה, ויען יום כפור ויאמר: אחי הגדול שמח בחלקך ביום טובה היה בטוב, באשרך כי הייתי עמך, וירא אנכי כי לשבת הבאה בנסעי מזה לא תמצא עוד מנוח, השבת שמע ויאנח וידום.

זה שמשמיענו ומאלפנו הנביא בהפטורת היום (ישעי׳ נ״ח) אם תשוב משבת רגלך, מקדים בראש את השבת ואחריו עשות חפצך ביום קדשי — ביום כפור — וקראת לשבת עונג לקדוש ד׳ — יוה״כ — מכובד, ולא כמנהג עולם הפוך פה, שבכל שבתות השנה חניות פתוחות ורק בשבת שחל בו יו״כ הן סגורות לכבוד יום הכפורים, וזה שחתמה ההפטורה בשבת, כי בשבת שבתון אחת בשנה עלינו לקבל לשמור את שבת התמידי, לחנך את הבנים שיניחו בשבת של כל השנה.

נשמת שדי תחייני.

בשעת הזכרת נשמות עלינו לזכור בנשמותינו אנו ועל ידי זה להעלות גם נשמות הורינו אשר יהי' מליצים ישרים בעדנו ובעד כל ישראל ביום הדין הזה, שישוב הקב"ה להצר ואויב אשר קם עלינו כגמולו, אויבי ד' יכלו וישראל עושה חיל, נמנו וגמרו תשובה תפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, נשוב לאבינו שבשמים בכל לב, נרבה בתפילה לפניו, ונכריז לצדקה בעד מוסדות התורה, על ידי זה אשר נתמוך בלומדי תורה מלבד החתימה טובה אשר נזכה מאבינו שבשמים אור התורה גם יחיה ויעלה את נשמות הורינו, כמאמרם במסכת כתובות דף קי"א: כל מי שיש בו אור תורה אור תורה מחייהו, האור תורה יחיה גם את נשמות בנינו ויוצאי חלצינו, תקויים בנו הכתוב ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, יום הכפורים יהי' לנו כמו פורים אשר נחלצו אבותינו ממיצר הם שלטו באויביהם על ידי זה אשר קיימו וקיבלו, כמו שדרשו חז"ל: קיימו מה שקבלו כבר, היינו שקיימו את התורה, כמו כן בזכות התורה הקדושה ובזכות החזקת התורה נזכה כולנו לגמר חתימה טובה לשנת חיים ושלום ולגאולה קרובה בשלימות במהרה בימינו אמן.

דרוש ג׳ ליום הכפורים

להזכרת נשמות

כפרה ופדיון

כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, מלמד שהמתים צריכים כפרה. (ספרי פרשת שופטים).

את מוצא השטן בגימטריא שס״ד כמנין ימות החמה חסר חד, כי כל ימות השנה יש רשות לשטן להשטין את ישראל חוץ מיוה״כ, — אמר לו הקב״ה לשטן אין לך רשות לנגוע בהם היום, אעפ״כ לך וראה במה הם עוסקים, כיון שהלך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפילה ולובשים בגדים לבנים ומעוטפין כמלאכי השרת מיד חוזר בבושה ובכלימה, א״ל הקב״ה לשטן מה מצאת בבניי, א״ל רבש״ע הרי הן כמלאכי השרת ואיני יכול ליגע בהם, מיד הקב״ה כובל אותו ומבשר לישראל ואומר להם סלחתי. (מד״ר ויקרא פכ״א).

תנן טרף בקלפי והעלה שני גורלות, אחד כתוב עליו לד׳ ואחד כתוב עליו לעזאזל, הסגן עומד בימינו וראש אב בית דין משמאלו, אם של ד׳ עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כ״ג הגבה ימינך, אם של ד׳ עלה משמאלו ראש אב״ד אומר לו אישי כ״ג הגבה שמאלך, נתנם על שני השעירים ואומר לד׳ חטאת, — והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. (מסכת יומא דף ל״ט).

— א —

ליכא מידא דלא רמיזא באורייתא.

רבותינו מצאו רמז להזכיר נשמות ביוה״כ ולהתפלל בעד המתים שיזכרם הקב״ה לטובה, בדבר הספרי הנ״ל שדורש את הכתוב הנאמר אצל עגלה ערופה, שהכהנים בשעה שהתפללו להקב״ה שיכפר לעם ישראל על הדם נקי אשר נשפך, כוונו בדבריהם גם על המתים שיתכפר להם הדם, לזאת גם ביוה״כ בזמן שמתפללים להקב״ה על כפרת עון בעד החיים מזכירים גם

את המתים, אף כי כבר נפדו בדיני שמים י"ב חודש כל אחד לפי מעשיו, עכ"ז מתפללים ונודרים צדקה בעדם שהקב"ה יזכור אותם לטובה, ונראה שלכך מתפללים בלשון יזכור יען שבנ"א כבר שכחו אותם במדה ידועה, ואינם מרגישים עוד כל כך את העדרם כמ"ש נשכחתי כמת מלב, וכמו שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף נ"ח ע"ב שאין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חודש, אבל לאחר י"ב חודש משתכח מן הלב, והמנהג הוא שאין מזכירין את הנשמות אלא לאחר י"ב חודש נמצא שאז כבר נשכח מן הלב, ובמסכת מועד קטן דף ה' ע"ב אמרו שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום, בכל אופן בשעת הזכרת נשמות כבר נשכח מן הלב, לזאת אנחנו מתפללים להקב"ה שאין שכחה לפני כסא כבודו, כאשר יבוא חוק זכרון להפקד כל רוח ונפש יזכור לטובה גם את נשמה זו אשר אנחנו מתפללים בעדה, אבל יש להתפלא מפני מה כתבה התורה הקדושה את הרמז שהמתים צריכים כפרה אצל עגלה הערופה.

ידינו לא שפכו את הדם הזה.

נראה לי שהתורה הקדושה באה ללמדנו בזה כי האיש הנמצא חלל באדמה, אף כי בטח היה לו משפט מות, שלולא זאת לא היה נהרג והכל היא בהשגחה פרטית, כמו שאמרו חז"ל במסכת כתובות דף ל': אע"פ שבטלו סנהדרין דין ארבע מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חי' דורסתו וכו', ואפילו באדם שהוא בעל בחירה אמרו במסכת אבות, שהלל ראה גלגולת צף על פני המים ואמר לו: על דאטפת אטפוך וסוף מטיפיך יטופון. עכ"ז העיר והסביבה שקרה האסון צריכים כפרה, ולא עוד אלא הזקנים צריכים לפשפש במעשיהם אם הם לא גרמו חלילה לזה שאיש הזה יהרג בלא דין ומשפט כראוי, כמו שאמרו חז"ל וכי עלה על דעתינו שזקני בי"ד שופכי דמים הם, אלא מה ידינו לא שפכו, לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלי לויה, לכך רמזה לנו התורה ענין הדומה לעגלה ערופה, כמו בעגלה ערופה החלל היה צריך כפרה ומיתתו היתה כפרתו, עכ"ז גם החיים צריכים כפרה על מיתתו, כך יש לנו ללמוד שגם ביום הכפורים כאשר מתפללים בעד המתים שצריכים כפרה לפי דברי הספרי, עלינו לפשפש במעשינו ולאמר ידינו לא שפכו את הדם הזה אשר אנחנו מתפללים עליו לכפרה, היינו שמעשינו לא גרמו אפילו בנגיעה קלה את מות אבותינו וקרובינו על ידי מעשים ומדות לא טובות, וכמו כן לא גרמו חטאותינו ועונותינו לזה, כמו שאמרו בילקוט על הכתוב קרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ד', אריב"ל אם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים בגדיכם על קרוביכם, למה כי חנון ורחום הוא ארך

אפים ורב חסד ונחם על הרעה, לזאת עלינו לשוב בתשובה שלימה שתהי׳ כפרת עון לאבותינו.

נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה.

רעיון זה מעורר אותי על השבר הנורא של אחינו בני ישראל מעבר לים, אשר אלפי אלפים נשמות של קדושים וטהורים עומדות כעת ומצפות שיבוא מי מבניהם וקרוביהם להזכיר אותן, לדאבון נפשינו לא נשאר אחריהם שורש וענף, עומדים אנחנו ומשתוממים על האסון הנורא אשר קרה לעם ישראל, **דבר זה מביא אותנו להרהר בענין הלוחות, יען שנשמת ישראל היא כמו ספר** תורה, כמו שאמרו חז״ל במסכת שבת דף ק״ה ע״ב: העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, הא למה זה דומה לס״ת שנשרפה, לוחות הראשונות אשר נעשו על ידי הקב״ה כתובים באצבע אלקים בעונותינו נשתברו, ותחתיהם הביא לנו משה רבינו ביום הכפורים לוחות אחרונות אשר נעשו על ידו אחרי אשר חטא ישראל, אמנם גם עליהם כתב הקב״ה את עשרת הדברים אשר דיבר ביום הקהל, אבל לקודש הקדשים לוחות הראשונות לא היו בני ישראל כדאים להם, ושיבח הקב״ה למשה על אשר שברם ביום אפו.

מפני מה נשתברו לוחות הראשונות.

כבר הורו לנו רבותינו כמה ענינים בזה מה ראה משה רבינו לשבור את הלוחות והסכים הקב״ה על ידו, לפי ענינינו נראה לי שלכך שבר משה רבינו את לוחות הראשונות, משום שבשעה שראה מה שעשו בני ישראל, חשב בדעתו אם אתן להם כעת את הלוחות אשר מכתב אלקים חרות עליהם, אז ידרשו הם כמו שדרשו חז״ל אל תקרי חרות אלא חירות, ויאמרו שהלוחות הקדושות יכפרו עליהם והם בני חורין לעשות מה שלבם חפץ, לזאת שבר משה רבינו את הלוחות למען ידעו בני ישראל כי נשבר זרוע עוזם אשר עליו נשענים ואין להם אח בבית המלך אשר יכפר בעדם, רק עליהם למלאות רצון אביהם שבשמים ולעשות מה שמוטל עליהם כדי שיזכו להתקרב למקום, ורק ביום הכפורים כאשר נתכפר להם אותו החטא על ידי תשובה ונאמר להם כי עוד נכתם עונם לפני אביהם שבשמים, ועליהם להשמר מכל חטא ופשע שלא יפקד עוד עליהם גם אותו עון, אז הביא משה רבינו לוחות השניות מן השמים, הם הי׳ לוחות העדות לישראל שבכל שנה ושנה יכפר להם הקב״ה כאשר ישובו אליו בלב שלם.

— ב —

אין אדם משים עצמו רשע.

בעמדי כעת להביע את הרעיון אשר נראה לי לדמות חיינו לשבורת הלוהות, לבי יתר בקרבי אם לא אפתח בזה חלילה פה לשטן לקטרג עלינו ביום הקדוש הזה, במסכת ברכות דף י״ט ובעוד מקומות אמרו חז״ל: אל יפתח אדם פיו לשטן, שלא יתן פתחון פה לשטן לקטרג, ומה שאנו מתודים ואומרים אשמנו וכדומה נראה לי שבזה אין חשש שהשטן יקטרג ויאמר הודאת בעל דין כמאה עדים, שהרי אמרו חז״ל במסכת יבמות דף כ״ה ובעוד מקומות: אין אדם משים עצמו רשע, וא״כ בזה שאומר שחטא אינו נאמן על פי דין, רק לפי מקצת פוסקים נאמן בשעה שבא לשוב ולהתודות, ואז השטן לא יזדקק לדבריו כלל כי מתיירא הוא שמא עושה תשובה מאהבה ומהזדונות נעשות זכיות, וא״כ הוא חשב לרעה והקב״ה יחשוב עוד אותו החטא לטובתו של האדם, לזאת אין להשוש מפני השטן כשבא האדם להתודות על חטאיו, אבל מי שבא לקיים מצות תוכחה אמנם צריך להזהר לבלי להזכיר את החטא בפרט, כמו שאמרו בילקוט סימן ת״ל שבשעה שאמר ישעי׳ הנביא: איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב, אמר לו הקב״ה על שאמרת כי איש טמא שפתים אנכי שרא לך — מחול לך — שאתה שליט בעצמך, שמא בבני היית שליט שאמרת ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב מיד נטל את שלו — מה רצפה א״ר שמואל בר נחמני רצץ פה שאמרה דלטוריא על בני.

והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם.

בילקוט הנ״ל אמרו עוד, כל מי שמשרה — מנהיג שררה — את ישראל צריך ליזהר שלא יטול את שלו מתחת ידיהם כגון משה וישעיהו ואליהו, משה אמר שמעו נא המורים ונאמר לו לכן לא תביאו את הקהל הזה, אליהו אמר כי עזבו בריתך בני ישראל ונאמר לו ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך, ישעיהו אמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב נאמר לו ובידו רצפה, — כיון שראה ישעיהו כן התחיל מצדיק את ישראל ומלמד עליהם סניגוריא, מהו אומר בסוף נבואתו: ד׳ אלקים נתן לי לשון למודים, למדני ללמד עליהם סניגוריא, אם צדיקים הללו נטלו את שלהם על אשר גלו עונות בית ישראל מה נענה אנחנו אחריהם, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר, ויש לומר שזהו פירוש הכתוב: הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, היינו שלא תפתח פה לשטן להוציא מפיך דבר יתר, לזאת אמנם מתיירא אני

שלא לכוות חלילה בגחלתם, אבל ביוה״כ הלא כתיב בפרשת אחרי שעל כה״ג להתודות את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, ויש לומר משום שאין להשטן רשות לקטרג ביוה״כ לכך מותר ביום הזה לדרשן ומנהיג שהם בזמן הזה במקום כה״ג לגלות פשעי בני ישראל בתוכחתם.

בזאת יבוא אהרן אל הקודש.

במדרש רבה פרשה כ״א אמרו ר׳ יודן פתר קרא בכהן גדול בכניסתו לבית קה״ק, חבילות חבילות של מצות יש בידו, בזכות התורה דכתיב וזאת התורה, בזכות ישראל דכתיב זאת קומתך, בזכות תרומה דכתיב וזאת התרומה בזכות שבת דכתיב אשרי אנוש יעשה זאת שומר שבת מחללו, בספר קהלת יצחק מביא בזה בשם גדול אחד, הנה עתה בעוה״ר אין לנו לא מקדש ולא כ״ג, רק תחת המקדש נשאר לנו מקדש מעט, המה הבתי כנסיות ובתי מדרשות שנמצאין בכל תפוצות ישראל, ותחת הכ״ג נשאר לנו זכר מעט הת״ח הנבחרים להורות לעם ד׳ הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון, המוכיחים והמישרים לבן של ישראל לאביהם שבשמים, המה לנו לזכרון מעט תחת הכ״ג שהיה מקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ואחרי שהמוכיח עומד לנו לזכר הכ״ג, עלינו לחקור ולדרוש אחר מעשה כ״ג שהיה מוטל עליו לעשות, והמה יהי׳ לנו לעינים לעשות כמעשהו.

בזכות התורה ובזכות ישראל.

הכהן גדול היה לפניו שני דברים לעשות ולבקש בעד עם ישראל, הראשון היה צריך לבקש עבור התורה להעמיד ולחזק אשיותיה, דהיינו עבור הנפש, וזאת היא כוונת המדרש שאמר בזכות התורה, ר״ל שהיה הכ״ג צריך להסכים בדעתו ולסגור עצמו קודם שנכנס לבית קה״ק, לבקש ולהתפלל עבור התורה, והזכות הזה היתה מקדמתו והולכת לפניו לפני ולפנים, והשנית היה צריך להתפלל עליהם עבור הפרנסה דהיינו עבור הגוף, כמו שאמרו במסכת יומא דף נ״ג שהיה מתפלל בצאתו מן הקודש, יה״ר מלפניך שתהא שנה זו גשומה שחונה וטלולה שנת רצון שנת ברכה וכו׳, וזהו בזכות ישראל שאמר המדרש, דהיינו שהיה צריך להתפלל עבור הפרנסה, וגם זו הזכות היתה הולכת עמו לבית קה״ק.

כמו כן המוכיח והמנהיג כשעומד לפני ארון הקודש להטיף לפני עם ישראל תוכחה ומוסר, ראשית צריך להטיף עבור התורה, לנערה מעפר שפלותה, להקם יסודותיה ולכונן עמודיה, לחזקה ולאמצה להגדילה ולהאדירה,

וכמו שהכ"ג היה חושש ודואג עבור אנשי השרון, והיה מתפלל עליהם שלא יעשו בתיהם קבריהם, כן על המוכיח בזמן הזה העיקר לדאוג ולהגיד עבור התורה, שזאת היא עיקר בית ישראל, לבל יעשו בתיהם קבריהם חו"ש, כמאמרם ז"ל במסכת שבת אצל התורה: ואם לאו שם תהא קבורתכם, גם צריך לדאוג ולהגיד להם עבור הפרנסה שיהא אחוז ומקושר עם התורה, כי עשירות לאיש הישראלי בלעדי התורה הוא הנפת שוא, ובזכות זה יהי' לו סייעתא דשמיא ודבריו יהיו נשמעין, והנה אצל כ"ג כתיב וכל אדם לא יהי' באהל מועד בבואו לכפר בקודש, כמו כן המוכיח בבואו לפני ארון הקודש להוכיח את ישראל לא יירא משום אדם להגיד דרכו על פניו, ולא יחניף לשום אדם רק צריך להגיד האמת כמו שהיא, וכמו שהכ"ג אסור לבוא ביאה ריקנית בבית קה"ק, רק או להקטיר קטורת או לזרוק את הדם כך צריך המוכיח לראות שלא יהי' דרשתו ריקן, רק או לתקן איזה דבר טוב, או להשריש יראת שמים בלבות השומעים.

החזק במוסר אל תרף.

אפילו אם המוכיח אינו בטוח שדבריו יכנסו ללבות השומעים עכ"ז אל ימנע את עצמו מתוכחה, ידין את קהל השומעים לכף זכות כי הם יקחו מוסר לשמוע ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון, כי תוכחה כשהיא לעצמה יש בה תועלת, על פי מה שמבואר במסכת בבא בתרא שהמחזיק בנכסי חבירו צריך בעל הקרקע לעשות מחאה בכל שלש שנים, ואם עברו שלש שנים בלא מחאה אז הוה חזקתו של המחזיק חזקה, לזאת עלינו לעשות תמיד מחאה שלא יחזיק בנו היצר הרע ושלא תהי' חזקתו חזקה, ואם אפילו קהל השומעים והקוראים בספר הם צדיקים טובים וישרים ואינם צריכם למחאה הזאת עכ"ז תועיל המחאה על מקום אחר לאלו אשר צריכים מחאה, כי הלכה היא שמחאה שלא בפניו הוה מחאה ונוכל לעשות מחאה מקהלה אחת על חברתה או אפילו על עיר אחרת.

— ג —

משל אומרים לדבורה לא מעוקצך ולא מדובשך.

אמרו במדרש שביום הזה בא השטן לפני הקב"ה ואמר רבש"ע יש לך עם אחד בארץ דומין למלאכי השרת, מה מלאה"ש יחיפי רגל כך ישראל יחיפי רגל, מה מלאה"ש אין להם קפיצין כך ישראל עומדים על רגליהם ביוה"כ, מה מלאה"ש אין להם אכילה ושתיה כך ישראל, מה מלאה"ש נקיים מכל חטא

כך ישראל נקיים מכל חטא ביוה״כ, והקב״ה שומע עדותן מן קטיגור שלהם ומכפר עליהם, לפי הפשטות גדול השבח הזה לישראל, וברצות ד׳ דרכי איש גם אויביו ישלימו אתו, אבל בספר חש״ב כתב כשנתבונן היטב נמצא כי גם זה אחד מחצי ואבני בלסטראות של שטן נגד ישראל והוא קטרוג ערום חו״ש, כי אם נבואה חשבון את עצמנו הלא חרד יחרד לבנו על כל אשר עשינו כל ימות השנה, אם נעביר את כל מעשינו לפני זכרוננו הלא יחרד לבנו עד מאד, אך באחת אנו רגילים להשקיט המית לבנו אם תצעק נפשנו עלינו לפעמים הלד׳ תגמלו זאת, איך לא תשים על לבך להטיב דרכך, ואיך אתה כשכור בכל השנה, אך זאת נחמתנו תמיד לאמר הלושי כח אנחנו, קצר כח שכלנו ודעתנו ואם גם נתעורר לפעמים להרים את עצמנו, אין בנו כח לעמוד וכמעט רגע נפול לאחור, וכל זה יען כי הגוף עם צרכיו המרובים יכביד עולו עלינו, ועוד נחמתנו כמאמר דהע״ה: הן בעון חוללתי, זכור כי עפר אנחנו וכדומה, אך כל אלה תנחומי הבל המה, כי הלא ידענו כמה גדול כח האדם אם ירצה להטיב דרכיו, ובפרט כי הבטחנו ד׳ הבא לטהר מסייעין אותו מן השמים.

בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו.

הגם כי השטן משבח את בני ישראל על התנהגותם ביום הקדוש הזה, הוא מתכוון לבחור לשון ערומים, ובלשון רמיה ידבר ויאמר לפני הקב״ה, ראה נא כהיום הזה אם ירצו באמת לעמוד לפניך, איך גדול כוחם של ישראל שיעמדו מקטנם עד גדלם לפניך, כל יוה״כ ישליכו כל עניני עוה״ז אחרי גיוום והם דומים למלאכי השרת אם ירצו, המה יחיפו רגל, וכמו שפירשו המפרשים שענין הסרת המנעלים הוא, שיחיפו רגל מרגישים בכל דבר קטן שמונח בדרך האדם ועוזבים אותו, עומדים תמיד בכל היום בלי היסח הדעת, ומה מלאה״ש אין להם קפיצין לא ייעפו מיד, אף ישראל ביום הזה לא יחלש דעתם, ומה אלו אין להם אכילה ושתי׳ אף ישראל לא ידאגו היום על עניני עוה״ז, ומה מלאה״ש נקיים מכל חטא אף ישראל הלא אם ירצו יהי׳ נקיים מכל חטא, ואם לא נמצא כח גדול הזה בנפשותם מעודם ומהויתם, איך אפשר שיעשו כך, ואמנם חו״ש יכול להיות קטרוג גדול מזה, אבל אם באמת כן הוא שישראל יבואו היום כמלאכי השרת, יכוונו לבם לשמים ויתודו על עונם בלב תמים, בעצמם יודו כי שגו ונשתכרו כל ימות השנה ויסכימו מעתה לשמור את דרכם הקב״ה ברחמיו יכפר עליהם, לכן שומע הקב״ה עדותן מפי השטן ומכפר עליהם.

כתבם על לוח לבך.

עם ד' אשר נפל בחרב על ידי הרוצחים האכזרים אמנם היו כמו לוחות הראשונות אשר נתן ד' למשה, מכתב אלקים חרות על לוח לבם ותורת ד' בקרבם, מאות ואלפים קדושים וטהורים היו ביניהם אשר מגילת ספר כתוב עליהם, ומפני מה נשתברו הלוחות הללו, מי יודע אם לא מפני שאנחנו תושבי מדינה זו חשבו כי בפה הכל מותר להם באשר כבר עברו ושנו, ויש להם על מה לסמוך, על אחינו שבמעבר לים, אמרו בלבם שם שומרים את השבת כדת, הם נזהרים בטהרת משפחה, ילדיהם הם פרי צדיק עץ חיים ומחנכים אותם על ברכי התורה והיראה, שם אין שולחים את הבנים לישיבות קטנות וגדולות כדי להכן להם תכלית בחיי הכלכלי, לעשות אותם לרבנים מחנכים וכלי קודש, רק לחנכם בתור יהודים שומרי תורה ומצות, ומי אשר ידיו רב לו בתורה ובחכמה בשמו יקראוהו ויעשה לרב ומנהיג בישראל, כה התנהגו אחינו מעבר לים בדרך ישראל סבא, אבל כאשר באו למדינה זו פשטו צורה ולבשו צורה חדשה ממש הכל להיפוך, ועל סמך יהדות החרדית במזרח אירופא יזלזלו בפה בכל קדשי האומה, חושבים כי די להם אם הם תומכים בכספם מוסדות התורה והחסד מעבר לים.

במדינה זו שולהים לישיבה רק בני עניים שמהם תצא תורה אבל העשירים אשר אינם רוצים לחנך את בניהם לרבנים וכלי קודש, הם מחנכים את בניהם בבתי ספר הכלליים בלי שום ריח תורה ויראת שמים, אפילו העסקנים לטובת הישיבות מסתפקים לעסוק בדברי תורה בעד הבנים־התלמידים של הישיבות אשר נחשבים להם כאילו ילדו אותם, אבל בניהם הם רחוקים היו מן התורה, לא בלבד שלא יהי' ת"ח אלא אפילו בעלי בתים בני תורה אינם נחשבים, עסקנים אלו שכחו שבשעה שהם משתדלים לחנך רבנים אין עושים מאומה לחנך דור בעלי בתים שיקבלו רבנים כאלו למנהיגים, אותם החנוכים בבתי ספר עברי או ת"ת של אחר צהרים אשר בדוחק יודעים להתפלל ורוב למודם הוא סדר בר־מצוה, כאשר יתגדלו ויעשו חברי בית הכנסת לא בלבד שלא יחפצו ברבנים של דור הישן אשר תורתן אומנתן אלא גם הרבנים חנוכי הישיבות של קהל החרדים שבמדינה זו זר להם, הם הפצים ברבנים מתקדמים לפי מובן שלהם ברוח החפשי, אשר לא בלבד שלא ימחאו בידם לזלזל בקדשי האומה הישראלית, אלא שהרבנים בעצמם ילכו עמהם שלובי יד, בעונותינו שרבו נשתברו הלוחות העדות לישראל ששכינה שרוי' ביניהם, וראו כולם כי שם ד' נקרא עליהם.

לכפר על נפשותינו לפני ד׳.

כבר מסרתי מודעה כי אין כוונתי להוכיח את קהל השומעים שלי או הקוראים בספרי רק לאלו אשר הדברים ראוים להם, אבל ביום הזה בשעה שהננו צריכים כפרת עון גם החרדים צריכים לפשפש במעשיהם אם אין להם שום נגיעה בדברים אלו, כי גם על הרהור ומחשבה צריכים כפרה, כמו שאמרו הז״ל, גבי מלחמת מדין שאמרו הפקודים למשה: עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש, ונקרב את קרבן ד׳— לכפר על נפשותינו לפני ד׳. וביארו חז״ל שאמרו ולא נפקד ממנו איש לדבר עבירה, א״ל משה א״כ קרבן זה למה, אמרו לו לכפר על נפשותינו מידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו, מזה נראה שגם על הרהור צריכים כפרה, בשם הגאון הקדוש מהרי״ם זצ״ל מגור שמעתי שהקשה מדוע המתינו הפקודים בזה עד אחר שצוה אותם אלעזר הכהן הגעלת כלים, ולא אמרו זאת אל משה רבינו תיכף אחר המלחמה, וביאר שאמנם למדו זאת ממצות גיעול כלים שהזהירם להגעיל כלי מדין מבליעת איסור שבהם, מזה לקחו להם לימוד מוסר השכל לעצמם שבליעה נחשבת כבעין, וכמו שצריכים לבער איסור בעין כן ג״כ איסור בלוע, למדו מזה שצריכים לשוב על הרהור שהוא איסור בלוע כמו על גופו של איסור.

— ד —

פסל לך שתי לוחות אבנים כראשונים.

עלינו בפה כעת לעשות לוחות שניות, כאשר עשה משה רבינו אחרי אשר נשתברו לוחות הראשונות, אבל לא לוחות כאלו אשר בדו להם מלבם אנשים ממינים ומפלגות שונות, גם חלילה לנו לכתוב על הלוחות תורה חדשה לפי רוח הזמן והמקום, לחקוק חקקי און ומכתבים עמל חרושה על לוח לבם, אלא לוחות אבנים כראשונים אשר נשתברו, היינו אף כי הלוחות הראשונות היו כבדים כאבן על כל זה אין אתה בן חורין להחליפם באחרות, גם צותה התורה לכתוב עליהם את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, אותה התורה ואותן המנהגים אשר נהגו בני ישראל מעבר לים אנחנו מחוייבים ללמוד ולהנהיג גם במדינה זו, נחזור עטרה ליושנה לשמור את השבת כדת, ולהזהר בטהרת המשפחה שבנינו אשר ממלאים מקום לוחות הראשונות אשר נשתברו יהיו כדאים והגונים להיות נושאי התורה, בפרט אחד אמנם נעשה התחלה לטובה, נתרבו בימים האחרונים בתי חנוך עברי ברוח ישראל סבא,

שמגדלים בהם ילדי ישראל לתורה ויראת שמים, כמותם ירבה בישראל עד אשר תקויים אצלנו וכל בניך למודי ד', הם יהי' הבונים של עם ישראל וארץ ישראל.

חבל על דאבדין ולא משתכחין.

דברים אלו עלינו להרהר בשעה זו בזמן הזכרת נשמות אם מעשינו לא גרמו חלילה להנשמות הקדושות מעבר לים, שגופם ומעמדם בעולם הזה ישתברו, ויאספו אל עמם ביחד עם משפחותיהם, עד אשר הרבה מהם נשארו בלי זרע ברך ד', בכל אופן עלינו לשוב בתשובה שלימה, לחנן ולבקש מאבינו שבשמים שיכפר לנו ולזרעינו על כל חטאותינו, תשובה זו תהי' על כל פנים פדיון להנשמות הקדושות וזכות גדול תהי' להם שעל ידם שבנו להקב"ה, ונחשב להם מסירת נפש על קידוש השם לגלגל על ידם זכות להחזיר בתשובה תושבי מדינה זו, אבל אם חלילה נעבור בשתיקה על האסון הנורא, ולא נשום לב לחטאת יהודה כתובה בעט ברזל, לתקן כל מה שאפשר לאיש ישראל ביום הקדוש הזה, אז כל הקדושים הללו הם אבידה בלי תועלת ולשוא הוכה בית ישראל, עלינו לקרוא עליהם חבל על דאבדן, ואיך נרום ראש מול הנשמות הקדושות הנמצאות לנגדנו, יאמר נא ישראל לאבינו שבשמים ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי.

חסד אל כל היום.

במשך השנה העולם מתנהג בשתי הנהגות חסד ומשפט, הם שני עמודי התוך אשר כל העולם נשען עליהם, כמו שמצאו רמז לזה בזכריה י"א באמרו: ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן, וכמו שפירש הרד"ק על הנהגת השי"ת והשגחתו בעמו פעם בנועם ושכר כשהיו טובים, ופעם בעונש ורעות והשחתה רח"ל כשהיו חוטאים, וכן נראה רמז שהוראה זו עצמה היתה בהטלת הגורלות של שני השעירים ביוה"כ, כי היה סימן יפה אצלם כשהיה עולה גורלו של ד' בימין, וכאשר ירים ישראל ידו בכשרון מעשהו וגבר חסד ד' עליהם, לזאת היה עולה גורל ד' בימין להימין זכותם והכה"ג הגביה ימינו, וכאשר ישראל יניח ידו וגברו הדינים על כן היה עולה גורל ד' בשמאל, בשנים האחרונות התגברו רח"ל דינים על ישראל, גורלו של ד' היינו צדיקים ואנשי מעשה עלה בשמאל, כי מדת הדין התגברה ביחוד על החרדים לדבר ד'. ביום הקדוש הזה בשעה שאנו מזכירים נשמות קדושים וטהורים עלינו לקבל על עצמנו ולעשות תשובה מאהבה שמהפכת

מדת הדין למדת הרחמים, ימין ד׳ רוממה, גורל ד׳ יעלה בימין ויהי׳ סימן יפה לנו כי ימין ד׳ עושה חיל להשפיע עלינו ועל כל אחינו בני ישראל רב טוב הצפון לעם ד׳ בארצנו הקדושה, נוחילה לאבינו שבשמים שיחיש לנו הגאולה במהרה ברחמיו וחסדיו המרובים.

ומאסיפכם אלקי ישראל.

בשמות רבה, לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם שנאמר וד׳ הולך לפניהם יומם, אבל לעתיד לבא אני לבדי שנאמר כי הולך לפניכם ד׳ ומאספכם אלקי ישראל. וכתב על זה הרמב״ן בפרשת בשלח כי בגאולה הראשונה היה הקב״ה עמהם ביום ובית דינו בלילה, אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמים ויהי׳ הולך לפניהם ד׳ המיוחד, ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה, כי הכל במדת רחמים מיוחדת, הננו מצפים לישועה בקרוב שהקב״ה יכון בחסד כסאו וישב עליו באמת, ואז יצדק עלינו הטלת גורל אחד לד׳, שנהי׳ חלק ד׳ עמו חבל נחלתו באמת, הוא הגורל והוא קץ הימין שיהי׳ גורלו של ד׳ עולה לעולם בימין הכל במדת הרחמים, הנשמות הקדושות תתעלנה וימליצו טוב בעדנו שהשי״ת עוזנו ומעוזנו יתן לנו מגן ישענו וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו אמן.

למנחה של יום כיפור
מי יודע ישוב

א״ר ירמיה בן אלעזר עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו, ורוח הקודש צווחת מי הקדימני ואשלם, מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל לבנו עד שלא נתתי לו בן, מי עשה ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי עשה מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה סוכה עד שלא נתתי לו מקום, מי הפריש פאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפריש תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש בכורות ומעשרות וקרבנות עד שלא נתתי לו צאן. (ילקוט שמעוני איוב י״א בשם התנחומא).

סדר תעניות כיצד — וזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושים, אחינו לא שק ולא תענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים, שנאמר וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם וכו׳ (תענית ט״ו).

מ״ד הודו לד׳ כי טוב, הודו לד׳ שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה. (פסחים דף קי״ח).

כיון דצלי יונה צלותיה קביל ליה קב״ה ואחית ליה להאי נונא, ואפיק ליה ליבשתא לעיניהן דכולא וחמו עבידתיה דקב״ה, מה כתיב ויתפלל יונה אל ד׳ אלקיו ממעי הדגה, — אוף הכי ויאמר ד׳ אל משה מה תצעק אלי, אלי דוקא. (זהר פרשת בשלח).

— א —

כנסת ישראל נמשלה ליונה.

הפטרת היום של מנחה ביוה״כ יש לה הוראה מרובה לסדר היום לחזק את אמונה בקרבנו שהכל הוא בהשגחה פרטית, וכל צרה שלא תבוא לא יעלה על לבנו כי מקרה הוא על ידי פגעי הזמן והטבע, רק נדע בבירור כי אין יסורים בלא עון וכל הטבע עושה רק שליחתו של מקום, גם אין לנו להתיאש הלילה בשעת הפורענות אלא ישים כל אחד על לבו לשוב לד׳ על כל חטאיו

ויבקש רחמים מאת השי"ת, כמו שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף י': אפילו הרב חדה מונחת לו על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, כל זאת הננו למדים ממעשה של יונה הנביא בכפליים, מיונה עצמו ומהעיר נינוה, בשעה אשר קם סער גדול בים והאניה חשבה להשבר, לא יונה בלבד ידע כי בשבילו הסער הגדול הזה, על אשר לא עשה רצונו של מקום להוכיח את אנשי נינוה על מעשיהם הרעים, אלא גם המלחים לא בקשו עצות טבעיות להציל את הספינה רק זעקו איש אל אלהיו, וכאשר יונה שכב נרדם בירכתי הספינה הקיצו גם אותו שיקום ויקרא לאלקיו ויעורר רחמי שמים עליהם.

שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

ענין זה עלינו לזכור וללמוד ממנו מוסר השכל בזמן הזה, אחרי מלחמה העולמית הנוראה השניה, אשר כנסת ישראל סבלה אבידות גדולות כאלו אשר תסמר שערות ראשנו לשמוע את חשבון האיום של האבדות שלנו, ובכל זאת לא נתמלא עוד הנוד של דמעות שלנו, עלינו לבכות עוד כמעט בכל יום על בני ישראל הנופלים בחרב על ידי צוררי ישראל ממינים ומפלגות שונות בארצות אירופא, ועוד תגדל הכאב לב שלנו שטרם נשמד מכל וכל האויב הגלוי שלנו הגרמנים הארורים, אוהבינו המדומים נהפכו לאויבים, סער גדול קם בארצינו הקדושה, ואנית ישראל תקוה האחרונה לשארית הפליטה מטורפת בים, ואין לנו רב החובל שיקרא קום קרא אל אלקיך, אולי יתעשת האלקים לנו ולא נאבד, יש לנו אמנם מספר חשוב של בנים נאמנים לעמם ולארצם, נכונים הם למסור נפשם ורוחם לטובת עם ישראל, אבל אינם יודעים שקצרה ידם להושיעה, וכי אין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים, אורייתא קוב"ה וישראל חד, אם רוצים להרם קרן ישראל צריכים לצרף לזה רצון המקום ב"ה על ידי הרמת קרן התורה, כמו שדייק בספר הזהר הקדוש ממה שכתוב ויתפלל יונה אל ד' אלקיו, היינו שידע יונה כי ד' הוא האלקים ובידו להושיעו בעת צרתו, אפילו בזמן שכבר נמצא בבטן שאול, לא טכס עצות בנפשו לחתור אל היבשה, רק התפלל אל ד', להורות לנו כי גדולה תפלה בעת צרה והבוטח בד' חסד יסובבנו אפילו במצולות ים, ועלינו להודיע לבני ציון היקרים שכמו כן הוא בהמון עמים רבים אשר כהמות ימים יהמיון.

מי יודע ישוב.

אבל לא בלבד מיונה הנביא יש לנו ללמוד אלא גם מאנשי נינוה, שאף על פי שלא היו עוד בשום צרה עכ"ז האמינו להנביא כי עלתה רעתם לפני ד',

והבינו מעצמם כי אך על ידי זה יצילו את עצמם ואת ארצם כאשר יעלה בידם לרצות את אלקים, כמבואר בהכתוב שהמלך נתן דת להתענות ולקרא אל האלקים בחזקה, ואמר מי יודע ישוב ונחם האלקים ושב מחרון אפו, וירא אלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, בספר חש"ב כתב, העיקר ביום הזה מי יודע ישוב, התענית ושאר העינוים גזירת המלך הקב"ה המה ביום הזה, אבל העיקר תלוי בוידוי להתודות על מה שחטא ולהנחם, וכל מי שיודע שיש בידו חטא ישוב ממנו ואם יתנחם הוא יתנחם גם הקב"ה לגזור עלינו כל טוב, אבל ידאב לבנו מאד, כי מעטים המה אשר יאמר עליהם מי יודע ישוב, כי עפ"י רוב אין אתנו יודע כזאת, כי כל איש יאמר חף אנכי מפשע זכיתי לבי טהרתי מחטוא, וחז"ל אמרו במסכת שבועות חלוקי הכפרות שהיה ביום זה, לאלו אשר יש בה ידיעה מתחילה ואין בה ידיעה בסוף, אין בה ידיעה מתחילה אבל יש בה ידיעה בסוף, ואלו שאין בה ידיעה בין בתחילה ובין בסוף, אמנם נמצא רבים שיש להם ידיעה מתחילה שלמדו וידעו מה המה הדברים אשר צוה ד' שלא לעשותם, אבל או ששוכחים או שמעלימים עין מן התורה והולכים לדרכם בלי השגחה, ויש להם ידיעה בתחילה אבל אין להם ידיעה לבסוף.

תינוק שנשבה בין הנכרים.

רבים בעוה"ר כעת שאין להם אף ידיעת בית רבם כי לא למדו ולא שמעו ועוברים על עבירות חמורות בלא דעת, ואם ישמעו קול מוכיח ומלמד ידיעה לבסוף ישתוממו ויתמהו, כי לא ידעו שיש עונות חמורות, ומאחר שכבר החזיקו בהם כהיתר קשה לפרוש מהם, ויש שאין בהם ידיעה לא בתחילה ולא בסוף, אשר לא ישמעו קול מלמד ומוכיח כל ימיהם, לא למדו בנערותם וקול נוגש לא נשמע להם, יש להם טענה לומר כי שוגגים המה, אבל מה נענה על זה על אשר הננו מעלימים מאלו אשר לא קראו ולא שנו להבינם בינה כי עליהם לשוב משגגתם ביום הקדוש הזה, זאת היא אמנם תכלית ופעולת קריאת ההפטרה, מעריכים ומעריצים מאד מפטיר דיונה, משלמים סכומים גדולים לזכות לעלות לתורה ולקרוא את ההפטרה, אבל הקריאה בלבד לא כלום היא, כבר אמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ומכש"כ קריאת ההפטרה רק אז היא נחשבת אם שמים על לב מה שאמרו חז"ל במסכת תענית דף ט"ו שהזקן שבהם אומר דברי כבושים, לא כתיב וירא ד' את שקם ותעניתם, אלא כי שבו מדרכם הרעה, ועלינו לפשפש במעשינו ולשוב לדרך התורה והיראה.

— ב —

דבר יום ביומו.

מה שקורין ביוה"כ במנחה הפרשה של עריות יש בזה כמה טעמים בתוס' מגילה דף ל"א ד"ה במנחה כותבים בשם המדרש, שלכך קורין בעריות לפי שישראל עושים רמז למקום, שכשם שהזהיר אותנו שלא לגלות ערוה כך לא תתגלה ערות בני ישראל בעונותם, והראשונים מפרשים בפשיטות כיון שנפשו של אדם השקה בעריות טפי מכל עבירות, ע"כ מזהירין על זה ביוה"כ שהוא יום נורא וחקוק בלב האדם טפי משאר ימות השנה, ועוד לפי שביוה"כ באים גם העבריינים שלא יבואו כל השנה לבית הכנסת, וצריכים להזהירם לפרוש מהעריות שבדבר זה תלוי טהרת משפחה, בדרך צחות יש לומר לפי"ז שלכך קורין פרשה זו במנחה לא בשחרית, לפי שבשעת הקריאה של שחרית העבריינים הללו לא באו עוד לבית הכנסת, מלבד זה יש לומר לפי שבשעת הקריאה של מנחה כבר התענו רובו של יום, וכבר נשבר לבם בקרבם מפני התענית, לזאת נקל להם אז לשמוע דברי מוסר ותוכחה ולשוב על עונו אם הלילה נכשל בזה, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפי"ג מהלכות תפלה הלכה י"א: ביום הכפורים — במנחה קורין בעריות שבאחרי מות כדי שיזכור ויכלם כל מי שנכשל באחת מהן ויחזור בתשובה.

ויכלמו מעונותיהם.

במדינה זו אמנם הרבה יש להעיר למוסר אזנם של אלו הבאים בתור פנים חדשות ביוה"כ לבית הכנסת בדבר טהרת משפחה, המזלזלים באיסור נדה החמור בעונש כרת רח"ל ופוגמים את בניהם לעשות אותם על ידי זה מוכשרים לקבל טומאה. ועוד רע ביותר אלו המזלזלים בדיני גיטין וקדושין ומסתפקים בגט של ערכאות ונושאין אח"כ אצל רעפארם-ראביים, אשר עונותם על עצמותם כל ימי חייהם נכשלים באיסור אשת איש אשר היא מארבע מיתות בי"ד בזמן שסנהדרין היו דנים בישראל, ובניהם ממזרים אשר אסורים לבוא בקהל, אוי לנו כי נפרצה הגדר של עריות במדינה זו, ובנות ישראל הכשרות אשר הי' סוגה בשושנים הסירו מעליהן הדר הצניעות של אמותינו, אשר מסרו נפשן על קידוש השם בעד טהרת גופן ונשמתן, הקריאה בלבד אינה מספקת בימינו, באשר רובם ככולם הם עמי הארץ אשר אינם מבינים אפילו הקריאה בתורה, ואין לנו בימים הללו מתורגמנים להסביר את העם מה שקוראין בספר, לזאת על הרב להיות המתורגמן להבין בינה תוכן הקריאה וסיבתה וטעמה,

ולעורר על עניני טהרת המשפחה אשר היא מדברים העומדים ברומה של עולם היהדות ובני אדם מזלזלים בהם.

אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם.

כבר הערנו שמפטירין ביונה במנחה ביוה"כ לפי שיש בו כח התשובה, ויש להוסיף עוד שעובדא דיונה מורה לנו שאין יכולים לברוח מהקב"ה כמו שמבאר בספר הש"ב, כי האדם חושב כמה פעמים לייאש את עצמו שאינו יכול עוד לתקן בשום אופן מה שקלקל, לזאת יתנהג תמיד באופן אחד ומחזיק באולתו, וגומר בדעתו שאם יגזור עליו הקב"ה עונש חמור בעד עונו מוכרח הוא לקבל ענשו, אבל טעות הוא שסוף דבר יהי' כל מה שהקב"ה רוצה ממנו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמיים לעוה"ז ובע"כ מוכרח לתקן, וא"כ למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות וענוים קשים לחזור עוד הפעם לעולם השפל, וראיה מיונה הנביא שהקב"ה רצה ממנו שילך וינבא על נינוה והוא מיאן בזה מטעמים רצוים לו, ונס לים מקום שלא ישרה עליו שם השכינה לנבאות כידוע למקובלים, וראינו שנטבע בים ונבלע בדג והי' שם במעיו כמה ימים, ונראה היה הדבר שבודאי לא יוכל עוד לקיים רצון השי"ת, ומכל מקום ראינו שסוף דבר היה שרצון השי"ת נתקיים וילך וינבא והועיל בנבואתו, כן הוא האדם בכל עניניו.

קרעו לבבכם ואל בגדיכם.

כבר כתבנו שלכך קורין מפטיר דיונה ביוה"כ כדי שלא יחשוב האדם שכיון שהתענה כבר יצא ידי חובתו למקום לפני ד' תטהרו, ובזה מתכפרים כל עונותיו, ואינו צריך עוד לשוב ולהתחרט על מעשיו הרעים ולקבל על עצמו עול התורה שלא יחטא עוד, כמ"ד יום הכפורים הוא מכל מקום, לזאת קורין ביונה דברי הכתוב וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, ללמד שלא התענית עיקר אלא חרטה ותשובה אמיתית. ויש לומר שזהו אמנם הוא השייכות של ההפטורה להקריאה, לפי דברי הרמב"ם בפי"ג מהלכות תפילה שהבאנו לעיל, שלכך קורין בעריות כדי שיזכור ויכלם כל מי שנכשל באחת מהן ויחזור בתשובה, וא"כ בין הקריאה בין ההפטורה מעוררים לתשובה.

ההיטב חרה לך.

עוד יש לומר בזה בדבר השייכות של ההפטורה להקריאה, כמו בהפטורות של כל השנה אשר אנו רואים, מלבד מה שנמצא בהפטורה איזהו שייכות להיום יש בה ג"כ איזהו ענין של הקריאה, כמו כן גם בהפטורה של

יונה נמצא איזה ענין שיש למצוא דוגמתו בפרשה של עריות, והוא לפי ששמעתי בשם האדמו"ר זצ"ל מווארקי, שפעם אחת בא אליו אחד ממעריציו שהי' מקודם גביר גדול וירד ל"ע ממדרגתו עד שהעני לגמרי, החסיד התנצל את עצמו ונאנח על רוע מצבו, והזכיר לפני הרבי את רום מעלתו שמלפנים, וכי נפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, הרבי השיב לו הזוכר אתה את העובדא של יונה הנביא, שזימן לו הקב"ה קיקיון להגן עליו מפני השמש ולהשב את נפשו מפני השרב, כאשר יונה כבר מצא את עצמו במצב טוב מאד, נלקח פתאום אותו הקיקיון והחזר השמש להחם על ראשו עד אשר התעלף, עתה הכאיב לו הדבר הרבה יותר מאשר בתחילה כי כבר התרגל לישב בצלו של קיקיון, כאשר הרה לו ליונה מאד על הקיקיון שלו אשר נפסד ונתקלקל, אז שאל אותו הקב"ה: ההיטב חרה לך. והסביר הרבי זצ"ל כי שאלת הקב"ה ליונה היתה, מה חרה אפו כל כך, האפשר בשביל זה שהיה טוב לו איזה זמן, כי לולא זאת הלא ידע כי עליו לסבול מחום השמש ואין נסתר מחמתו, אבל כאשר ראה כי הקב"ה הטיב עמו ונתן לו קיקיון לחסות תחתיו מחום השמש איזהו זמן על ידי כך יחרה לו, הכי מוטב היה לו אולי לא נתן לו הקב"ה קיקיון מעולם, והודה יונה הנביא ולא התבייש לומר האמת כי אמנם זאת חרה לו, ובזה התודה לפני הקב"ה כי לא טוב עשה על אשר הרה לו.

כל מעשיך בספר נכתבים.

האדמו"ר זצ"ל הסביר להחסיד הלז דע לך כי התורה היא נצחיית ולא אל המלך בלבד נאמר: וקרא בו כל ימי חייו, היינו שהוא ימצא בהתורה כל דרכי החיים שלו, אלא כל איש ואיש ימצא בהתורה תשובה נצחית על כל שאלות החיים שלו, תשובה מספקת על הספקות שלך תמצא בעובדא הנזכרה, הלא גם אתה אם היית עני כל ימיך לא היית מתרעם כלל כי כמה אנשים טובים ממך הם עניים ודלים ומקבלים הכל באהבה, רק זאת יחרה לך את אשר היית איזה זמן עשיר והשי"ת השפיע לך כל טוב, הרי כפוי טובה אתה להקב"ה על אותו זמן שגמלך כל טוב, ואין לך להתרעם על הקב"ה אלא עליך לדעת כי לך טוב להודות לד' ולהחזיק לו טובה על אותו זמן שהיטב לך במדה מרובה.

בן לילה היה ובן לילה אבד.

בספר דרשות אל עמי מעיר בזה הענין על הכתוב: וישמח יונה על הקיקיון שמחה גדולה, קיקיון שבן לילה היה ובן לילה אבד, — כלומר שמחה

זו מה עושה, הלא היה יכול לדעת מעצמו כי קיקיון הזה הוא רק לפי שעה, וכשם שבא פתאום כך יכול פתאום להיות כלה ונאבד, — אבל כל בעלי הקיקיון — היינו האנשים השמחים עלי גיל ומתענגים על רוב טוב, שכל זאת הוא רק כמו הקיקיון — שוכחים את הבן לילה אבד, ומדמים כי לעולם חוסן — כי הגדולה לא תפסק מהם לעולם ועד, אבל כאשר יורדים מנכסיהם הם מהרהרים אחרי המקום כאילו כביכול לא קיים הבטחתו אליהם, — ומסיים שם המחבר, קיקיון דיונה זהו כל חיינו, רק זה נשאר לנו מכל עמלנו תחת השמש.

— ג —

מי הקדימני ואשלם לו.

דברי חכמה ומוסר אשר מצא האדמו"ר זצ"ל בענינו של יונה הנביא, יש להם מקור בדברי הילקוט אשר מובא בריש מאמר זה על הכתוב הנ"ל, ובמסכת פסחים דף קי"ח: הודו לד' שגובה חובתו של אדם בטובתו, כי אם כל אדם יעשה חשבון הנפש ימצא כי אין משלם להקב"ה כי אם בטובתו, אשר נתן לו מתנת חנם טרם זכה עוד שום דבר בשכרו, להסביר דברי חז"ל הנ"ל שהקב"ה גובה חובתו בטובתו נראה לי, כי הנה ישבחו ויפארו הנביאים את הקב"ה כי טוב הוא לכל ורחמיו על כל מעשיו, אכן העירו אותנו לגדולות ונפלאות בדרכי הקב"ה, כי לא זאת בלבד אשר יגדל חסדו אתנו בעת רצון, אלא עוד זאת לו, שגם בשעה שמדת הדין שורה רח"ל על האדם, ויכלכל דבריו במשפט לגבות מן האדם בעד מעשיו לא טובים, גם אז חסדו לא ימיש מאתנו להעניש את החוטא בעונש היותר קל לו, והוכיחו כן מסדר הנגעים בתחילה נגעו בתים אח"כ נגעו בגדים ולאחרונה נגעו בני אדם, מכאן שאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה, כך אמרו במדרש ויקרא רבה פ"י, היינו כי גם בשעת העונש יתחסד הוא ית"ש לבל יפגע בנפשו של האדם רק בתחילה פוגע בממונו ורכושו ובזאת יתן האדם לאלקים כפרו.

גובה חובתו של האדם בטובתו.

יש עוד מדרגה גבוה חסד היותר גדול והיותר נפלא מהנ"ל והוא כאשר רואה הקב"ה שאדם נתחייב במעשיו, מדת הדין תובע לפרוע ממנו על אשר חטא על הנפש, וגלוי לפניו ית"ש כי הנאשם הזה ריקה נפשו וביתו מכל וכל, מאומה אין בידו מהון ורכוש כי עני ואביון הוא, וכאשר ישלח אליו שלוחי המקום לגבות את חובו ממנו, אין להם במה לפגוע כי אם בו בעצמו, אז

יתחסד הקב"ה עם האיש ההוא באופן נפלא, היינו יאריך אפו ויעכב המשפט בלי שום תביעה כלל, עד אשר יסבב ברחמיו אליו שיעשיר וירבה הון ועושר בביתו, ואחר שכבר יש לו במה לפרוע חובו למקום, ישלח הקב"ה אצלו הגבאים שלו המחזירים תמיד לעשות רצון קונם, ואז כבר ימצאו בידו די רכוש אשר יקחו ממנו על חשבון חובו והיתה לו נפשו לשלל. דברים אלו אנחנו מוצאים בילקוט תשא: ארך אפים ורב חסד, משל למלך שהיה אחד חייב לו מאה מנה שלח אליו שליח ואמר לו בוא ועשה עם המלך חשבון, היה מיצר וכו' שלח אליו שליח אחר וכו' מה עשה המלך, הלך בלילה ונטל בידו כים אחד ונתן לתוכו מאה מנה, וזרק לו דרך החלון, עמד וקיבל את הכים והתחיל להיות שמח, למחר שלח אליו שליח בוא ועשה עם המלך חשבון, הלך ופרע מה שהיה חייב לו, נמצא זה פורע חובו והמלך נוטל את שלו, כך הבריות עשה אדם עבירה וחייב עליה מיתה הקב"ה ממתין לו וכו', זה ממש כדברינו, זה שאמרו הודו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו, כלומר שהוא מטיב עמו תחילה למען שיהי' בידו מה לגבות ממנו.

מי קלם לפני עד שלא נתתי לו נשמה.

כמו כן נותן לו הקב"ה לאדם היכולת לעסוק במצות ומעשים טובים ולעשות נחת רוח לפניו. אדם מישראל שובת ביום שבת קודש, לולא שהקב"ה נותן לו כח ועצמה לעבוד בששת ימי השבוע כי אז לא הי' מקיים מצוה בשביתתו ביום השבת, כמו כן מי שמגדל בניו לתלמוד תורה לולא שהקב"ה נתן לו בנים כי אז לא היה יכול לגדלם בשום אופן וכן כל עניני האדם, כמו כן אם יארע לאדם חלילה איזהו סיבה לא טובה, עליו להשכיל ולהבין כי השי"ת השפיע לו מקודם מטובתו בדבר זה, כמו לולא שנתן לו הקב"ה הון ועושר לא היה יכול שום איש להזיק לו, לגנוב ממנו ולהפסיד את רכושו, ולולא אשר נתן לו הקב"ה בן לא היה יכול בנו למסור את נפשו בעד עמו ובעד ארצו וליפול במלחמה, לולא שהיה אדם בריא מקודם לא היה יכול לחלות, נמצא כל מי שמתרעם על הקב"ה, הוא רק משום שהטיב לו מקודם, כי לולא זאת לא היה לו שום טענות ותביעות, כמו כן אמנם הוא ג"כ ענינו של העקדה, לולא שנתן לו הקב"ה לאברהם אבינו בן לזקוניו כי אז לא היה יכול להקריבו לפניו לעולה, ואם באמת היתה רצון הקב"ה שאברהם ישחוט את בנו יחידו לעולה, כי אז לא היה אברהם מצטער כלל, כי למה יחרה לו על שהי' לו על כל פנים ל"ז שנה בן משכיל, ויש לומר שזאת היא ג"כ אחד מהטעמים על

מה שקורין מפטיר דיונה בתפילת מנחה, כי יצחק תיקן תפלת מנחה, ולפי שביארנו יש איזהו שייכות ענינו של יונה ליצחק אבינו ולעקדתו.

איש אשר יקח את אחותו חסד הוא.

לפי מה שביארנו יש לומר שגם בזה יש איזהו שייכות של מפטיר דיונה להקריאה של מנחה ביוה"כ בפרשה של עריות, כי באותה פרשה כתיב ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא, וברש"י ז"ל שם מביא לבאר שאיתא במדרש אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר עולם חסד יבנה. לכאורה יש לשאול מה זה החסד אשר עשה הקב"ה בזה, הלא היה יכול לבראות אשה מיוחדת בעד קין שלא יקח את אחותו, אבל יש לומר לפי שראה הקב"ה שעתידים בני אדם לריב ולהתקוטט זה עם זה, כמו שאמרו המלאכים בשעה ששאל אותם הקב"ה אם לברוא את האדם, אז שלום אמר אל יברא כי כולו מלא קטטות, לזאת כדי למעט את המחלוקת ברא הקב"ה את חוה עצם מעצמו ובשר מבשרו של אדם כדי שיוכלו לחיות בשלום, ויש לומר שמשום טעם זה התיר הקב"ה לקין לישא את אחותו, שהקורבה שלהם תועיל למעט כל מה דאפשר את הקטטנות ומריבות בין יוצאי חלציהם, ואולי משום טעם זה ג"כ היה המנהג בימים קדמונים לשדך את עצמם עם משפחתם, כמו שאמר אברהם אבינו ע"ה על שרה אשתו וגם אמנה אחותי בת אבי היא, וכמו שמפרשים שאף על פי ששרה היתה בת הרן, כמו שכתוב אבי מלכה ואבי יסכה, ויסכה זו שרה, אבל הלא אמרו חז"ל שבני בנים הרי הם כבנים משום זה נחשבת כבתו של תרח אביו, ושפיר אמר אברהם שהיא בת אביו אבל עכ"פ היתה ממשפחתו, וגם אברהם בשעה שבא להשיא את יצחק בנו אמר אל עבדו כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק, וכן היה שנשא את רבקה ממשפחת אברהם, וכן נשא יעקב אבינו נשים ממשפחות אבותיו, כן עמרם לקח לו לאשה את דודתו, כל זאת היתה כדי להחזיק שלום ואחדות בתוך יוצאי חלציהם.

וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו.

לפי הנ"ל יש לפרש את הכתוב זה בפרשת בהעלותך, ברש"י שם ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות, על עריות הנאסרות להם, ויש להתפלא מפני מה דוקא על עריות שנאסר להם בכו ולא על שאר מצות אשר נתנו להם, ויש לומר לפי שהיו רגילים לישא קרובות ממשפחתם כדי להחזיק את השלום במשפחה, לזאת בשעה שאמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים

הנם מן המצות, הזכירו ג"כ כי מימות אדם הראשון גם קין נשא אחותו חנם מן המצות, לזאת בכו על אשר נאסרו עתה בעריות וחשבו כי לא יכלו לעמוד בזה ולחיות בשלום על ידי איסור זה, אבל באמת יש לומר להם ההיטב חרה לכם, העל זאת חרה אפם על אשר הקב"ה עשה להם חסד שקין ישא את אחותו, כי לוא היה ברא הקב"ה אשה מיוחדת בעד קין כי אז לא הרגילו את עצמם כלל לישא קרובות ולא היו כמתאוננים על אשר נאסר להם עריות, אבל כעת גלוי לפניו ית"ש כי גם אם יאסרו בעריות יחיו בשלום ובמישור אם אך כל אחד ישא אשה ההגונה לו ויהי' נזהר בטהרת משפחה כראוי, וא"כ שפיר יש שייכות בין המפטיר דיונה להקריאה של פרשת עריות.

קול המון כקול שדי.

בדרך בדיחותא שמעתי שמפרשים מפני מה כתבה התורה שבכו על עסקי משפחות סמוך לענינו של מן, לפי שהזקנים בכו שאינם יכולים לדור אצל בניהם, כי אם היה אח נושא אחותו אז היו אבותיהם יכולים לדור עמהם כי בנם ובתם היו מקבלים את אביהם בסבר פנים יפות, אבל כאשר בן נושא אשה שלא ממשפחתו והבת נשאת לאיש זר, אז אם יבוא לדור אצל בתו חתנו יריב עמו ואם ירצה לדור אצל בנו אז כלתו תתנגד לזה, בדיחותא זו הוא ג"כ ראיה שהעיקר אשר בכו היה על שנאסר להם ליקח את אחותו.

מפטיר דיונה אשר יש לו זכיי' מיוחדת שהרבה קופצים עליו ומשלמים בעדו כסף מלא, יען שהנפש היהודות מרגיש שממפטיר זה יכולים ללמוד איזו היא דרך ישרה שנבור לנו לעצמנו, היינו דרך תשובה וקבלת עול תורה תסייע לנו שנשוב לד' בכל לב ונזכה לחסדי השי"ת אשר יגברו עלינו לגמר חתימה טובה ולגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

נעילת שער

למען נחדל מעושק ידינו. (תפלת נעילה).

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. (מדרש נח).

כל מי שידיו מלוכלכות בגזל, הוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו, למה שתפלתו בעבירה. (שמו"ר כ"ב).

דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו. (יומא דף פ"ה).

— א —

הכל הולך אחר החתום.

תפילת נעילה היא המעילה שבתפלות שבה מתפללין על החתימה ואין אחר החתימה לטובה כלום, כי מעולם לא יצאה מדה טובה מאת הקב"ה וחזר בה לרעה, אם אך נזכה לפניו היום שיגמור עלינו החתימה לטובה, כי אז מאושרים אנחנו על כל פנים מיום דין זה עד יום הדין הבא עלינו לטובה, במסכת ר"ה דף ט"ז אמרו חז"ל: אדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ, נמצא כי כל היום של יוה"כ מיוחד לחתימת הגזר דין, ויש להתבונן מפני מה רק בתפילת נעילה מתפללים על החתימה ולא בשאר התפילות, ונ"ל ע"פ מה שביאר בספר דברי שאול טעם העינוי של יוה"כ על דרך שכתבו התוס' בכתובות דף ק"ג בשם המדרש: עד שיתפלל אדם על התורה שיכנס בלבו יתפלל שלא יכנסו מעדנים, והענין הוא שהרופא לא יוכל לתת רפואות לחולי הקיבה עד שיקיא כל מה שאכל וגרם קלקול לבני מעים, כמו כן כל שנסתבך בריבוי תאוות הגשמיות לא יוכל לקבל עבודה אלקית, ולזה נצטוו להתענות בכל חמשה עינוים למרק חלאת הגשמי ואז יוכלו לבא שיטהרו לפני ד', ע"ש, א"כ תכלית התענית הוא להתרחק מעולם הגשמי כל מה שאפשר, והנה דבר שנשרש בו האדם קשה מאד לפרוש ממנו, אבל הבורא ית"ש אשר ידע יצרנו כי שולט בנו כל השנה וחפץ חסד הוא, ראה והתקין לנו את יום הקדוש הזה שנוכל לשוב בו על כל חטאתינו, כמו שכתוב בספר הנ"ל ע"ד מה שכתוב בספר בינה לעתים בשם חכם אחד שמתחילה עושה הקב"ה הכנה שיוכל האדם

לשוב לפניו ואח"כ נקל לו לשוב, וגם כאן אמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, היינו שיוה"כ יועיל שתהי' הכנה שתוכלו לשוב ותתעוררו לשוב, ואח"כ מכל חטאתיכם לפני ד' תטהרו אתם בעצמכם.

עבור כי פנה יום.

הכמתו ית"ש ראה כי יום אחד בשנה די להכנה זו, אבל מה שאפשר לעסוק יותר בהכנה זו מוטב לנו, כי נפש שלנו יודעת מאד כי לא יצאנו עוד ידי חובתו בתשובה כהלכה וכראוי, שנקבל עלינו לעזוב את החטא מכל וכל, לזאת הננו מאחרים להתפלל על החתימה עד סוף היום, וכאשר הננו רואים כי עוד מעט וננעלו שערי תשובה ושערי רחמים, הננו מתודים לפני הקב"ה כי אמנם איננו מוכנים עוד לטהר את עצמנו מכל וכל לפניו ית"ש, והיינו צריכים עוד להרבות בתשובה ובקבלת עול מצות, אבל היום יבוא ויפנה ואם לא עכשיו אימתי, כאשר הורו לנו חז"ל שאם חפץ אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, בכח זה הננו מחלים פני אבינו שבשמים שמחשבה טובה שלנו יחשב לפניו כמעשה ויקבל אותנו ברחמים בעת נעילת שער.

למען נחדל מעושק ידינו.

בארבע תפילות הקודמות שביוה"כ הננו מתפללים למחילה סליחה וכפרה בדרך כלל, אבל בתפילת נעילה הננו מזכירים על התשובה בכלל ובפרט על עבירות שבין אדם לחבירו, ונ"ל דהענין הוא יען שמשך היום התענית והתפילות גורמים ומסייעים לעורר את האהבה הישנה בין ישראל לאביהם שבשמים, וללבות את הזיק היהדות אשר נתכסה באפר במשך השנה, נשמת שדי אשר באדם מישראל, חלק אלקי ממעל תרגיש אז התקרבות אלקים ביום הקדוש הזה, היא תכלם מעונות ופשעים אשר סגלה כל השנה, עי"ז אדם מקבל על עצמו לשוב לד' בכל לב, והוא מלא תודה וברכה להשי"ת על אשר נתן יד לפושעים וימינו פשוטה לקבל שבים, אבל כאשר בא לכנוס בשערי התשובה הוא מוצא ששער אחד סגור ומסוגר הוא מרבה לזעוק ולהתחנן פתח לנו שער, אבל לא קול ולא צום יכולים לפתוח שער הזה, הוא שער התשובה על עבירות שבין אדם לחברו, שאפילו יום הכפורים ותשובה אין מכפר עד שירצה את חבירו, ואם ידיו מלוכלכות בגזל אז אין תפילתו מתקבלת כלל, כדברי המדרש המובא לעיל שהוא קורא להקב"ה ואינו עונה אותו, שנאמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע (ישעי' א') מפני מה, שידיכם דמים מלאו, דמים תרתי

משמע, כמו שאמרו חז"ל במסכת ב"ב דף קי"ט: הגוזל את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו, שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח.

על לא חמס בכפי ותפילתי זכה.

רק אז תפילה זכה אם אין בידי אדם עבירות שבין אדם לחבירו, ופשיטא שגזל מעכב את התפילה כי אפילו קרבן אשם לא מועיל לכפרה כל זמן שלא השיב את הגזילה כמבואר במסכת בבא קמא דף ק"י במשנה: שהמביא גזילו עד שלא הביא אשמו יצא, הביא אשמו עד שלא הביא גזילו לא יצא, וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהלכות שגגות הלכה ז': ומפורש בתורה שאין מתכפר לו באשם זה עד שישיב הממון שבידו לבעליו, ומפרש הלח"מ שם: פירוש עד שישיב קודם שיקריב האשם שאם השיב אחר שהקריב האשם לא מהני ליה כפרה, ותפילה הלא במקום קרבן תקנו נמצא שאין התפלה מועלת לכפרת עון ביוה"כ עד שיוציא את הגזילה מתחת ידו, מסדרי התפלה בחרו לשון ערומים, לא אמרו למען נחדל מגזל ידינו רק למען נחדל מעושק ידינו, לפי דברי חז"ל במסכת ב"מ דף קי"א: איזהו עושק ואיזהו גזל, א"ר חסדא לך ושוב — זה הוא עושק, יש לך בידי ואיני נותן לך זה הוא גזל, נמצא שעושק הוא מי שאינו כופר ממון חבירו רק מדחה אותו בלך ושוב וקל הוא מגזל ממש, לזאת הננו מקבלים עלינו שנחדל ידינו אפילו מעושק וכש"כ מגזל ממש.

— ב —

לא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל.

ביום חתימת הגזר דין עלינו להזהר מגזל שלא יקטרג חלילה נגדנו, כמו שאמרו במדרש קהלת פ"א: סאה מלאה עונות מי מקטרג בראש כולם, זה גזל, דאמר ר' יודן בשם ר' יוחנן ובצעם בראש כולם כתיב, וכן אמרו בויקרא רבה פל"ג גזל שקול כנגד הכל, וסמכו ענין זה להתודות על עושק, ולגמור בדעתנו בלב שלם וברצון גמור וחזק שאי אפשר לחזור בו עוד, לבלי לעשות שום עולה מהיום והלאה, ואם חלילה כבר עשינו איזהו עולה, נוציא תיכף את העושק מתחת ידינו ונשוב לאשר אשם לו, ואולי לזה הננו אומרים שני פעמים למען נחדל מעושק ידינו, אחד להתודות על לשעבר והשני קבלה על להבא, ענין זה קבענו בתפילת נעילה אשר היא תפילה האחרונה של היום, על פי דברי המדרש קהלת פ"א: ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן אמר עשרים וארבע חטאות סידר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל. הה"ד והנה הכיתי כפי על בצעך אשר עשית (יחזקאל כ"ב), גם יש לומר שלשון נופל על לשון יען שיחזקאל

חתם בגזל, קבעו להתודות על עושק בתפילה שמתפללים על החתימה, ויש לצרף לזה גם דברי חז"ל שאנשי דור המבול נחתם גז"ד משום גזל, לזאת בשעת חתימת גז"ד יראים אנו שלא נתפס חלילה על הגזל ועושק אשר בידינו, לכך הננו מתודים בתפילה זו ושבים בכל לב ונפש.

את העני עמך.

בשעה שהננו מתודים על העושק אשר בידינו עלינו לשום לב גם אם יצאנו ידי חובתנו נגד אחינו שמעבר לים אשר נמצאים בצרה ושביה זה יותר משנה אחרי המלחמה, הם נמצאים בעירום ובחוסר כול בלי שום משען ומשענה, בלתי לבאי כח ממלכת מדינה זו עיניהם, אשר מכלכלים אותם לפי דרכם לחמול על אנשים פליטים, עלינו להביע תודה רבה וברכה למנהלי המדינות המאוחדות שלנו בעד ישרת לבבם ורוב חסדם, אבל עוד כר נרחב לנו לשלם מה שמגיע להם אצלנו, עלינו לדעת כי אנשים הללו אינם עניים מרודים רק בעלי בתים ועשירים אשר ירדו מנכסיהם על ידי השודדים והחומסים הגרמנים הארורים אשר שדדו מהם כל הונם ורכושם ובחמלת ד' עליהם על ידי נסים גדולים היתה להם נפשם לשלל, להם מתאים דברי הירושלמי בשקלים פ"ה: אשרי משכיל אל דל (תהלים ע"א), אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל, זה המשתדל בצדקה לעשותה, כיצד היה ר' יוחנן עושה, כשהוא רואה בן טובים שירד מנכסיו א"ל בשביל ששמעתי עליך שנפל לך ירושה ממקום אחר טול ואתה פורע, מן דהוה נסיב יהיב ליה במתנה.

אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה.

פרק זה איך לעזור לעני בן טובים היורד מנכסיו, צריכים ללמוד כל אלו המשתדלים בעניני צדקה וחסד, באי כח מוסדות שונות במדינה זו, ובפרט אלו אשר משתדלים עם הפליטים שבמחנות במדינות המערביות שבמעבר לים, עליהם לדעת כי כמעט כולם הם בני טובים ולא די שמחויבים אנחנו להאכילם ולהלבישם די צרכם עד אשר ירחם השי"ת עליהם ויביאם למחוז חפצם לארצינו הקדושה, אלא צריכים גם להשכיל עליהם לפניסם בדברי נחומים המתישבים על הלב ולומר להם בדברי ר' יוחנן ירושה גדולה נפלה לכם ממקום אחר, שירושה גדולה ממתנת להם בארץ אבותינו, ירושה המוחזקת עוד מימות האבות, וכל מה שאנחנו נותנים להם הוא רק דרך הלואה עד אשר ינחלו את ירושתם ואז ישלמו בכפל כפלים לעם ישראל בארץ ישראל, בזה נחדול מעושק ידינו ונשוב אליו ית"ש לעשות חוקי רצונו בלבב שלם.

האלקים יבוא במשפט על כל הנעלם.

עלינו ביום הקדוש הזה ליתן דין וחשבון לא בלבד על המעשים שלנו, אם עשינו כל דבר המוטל עלינו לעשות, אלא גם על המחשבה אם הכוונה היתה לשם שמים בשעה שעשינו מעשים טובים, כמו שביאר בספר ים של יהודה את המסורה של ג׳ פעמים ביום הזה: ביום הזה נבקעו מעינות תהום רבה בפרשת נח, ביום הזה באו מדבר סיני בפרשת יתרו, כי ביום הזה יכפר עליכם בפרשת אחרי, על פי דברי הבל״ע שמפרש הקרא בקהלת י״ב: כי את כל מעשה האלקים יבוא במשפט על כל הנעלם אם טוב ואם רע, שבני אדם סבורים שביום הדין לא ישפוט הקב״ה רק על עונות ופשעים לבד ולא על תורה ומצות, אבל באמת ז״א שאם האדם לא למד תורה לשמה רק להתגאה או עשה מצוה שלא לש״ש והי׳ לו פני׳ בעסק המצוה גם על זה צריך ליתן דין וחשבון, רק על העבירות יש עונש על המעשה מכוער כמו חילול שבת גניבה וכדומה, ואצל התו״מ העונש הוא רק על המחשבה יען שהמעשה הלא היה טוב שלמד והתפלל, ופרשנו בזה בתהלים אשרי אדם לא יחשוב ד׳ לו עון, דהיינו אשרי לאדם אשר עובד ד׳ במעשה ובמחשבה, ולא לבד האנשים אשר אינם מבינים רק המעשה יאמרו שאין לו עון כי עשה תמיד טוב בפועל, אלא גם ד׳ לא יחשוב לו עון, שגם במחשבתו יעשה הכל בכוונה רצוי׳ לש״ש.

יעזוב רשע דרכו ואיש עון מחשבותיו.

לפי הנ״ל פירוש הכתוב הוא היינו הרשע אשר עשה רע בנגלה יעזוב דרכו, אבל גם איש עון מחשבותיו מי שאינו רשע לבנ״א, הם יחשבו אותו לצדיק, אבל הקב״ה יודע כי איש עון הוא, גם האיש הזה יעזוב מחשבותיו וישוב לד׳ **ויעשה הכל לש״ש, וזה כי את כל מ ע ש ה ה א ל ק י ם עניני רוחניות שלכם יבוא במשפט ולא רק ענינים גשמיים, וא״ת למה באמת כן הוא** הלא עסק בתו״מ ומפני מה יקבל עונש, על זה אמר על כל הנעלם אם טוב ואם רע, לא על המעשה צריך ליתן דין וחשבון אלא על כל הנעלם על המחשבה שהיא נעלם ונסתר אם הי׳ טוב לש״ש או חו״ש רע איזה פני׳ היה לו בהמצוה עי״ש, ומעתה זה הפירוש ג״כ כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, אבל תדעו שגם מכל חטאתיכם מלפני ד׳, גם מה שחטאתם בעת אשר עסקתם לפני ד׳ דייקא היינו במצות ומעשים טובים והיה לכם איזהו מחשבה זרה בהם גם מזה תטהרו וכנ״ל, וזה ביום הזה נבקעו מעינות תהום על ידי זה שתבכו ומעיניכם תרדו דמעות לעשות תשובה אז ביום הזה יכפר עליכם, אבל לא

לבד על עונות ופשעים אלא גם על ביום הזה באו מדבר סיני, רמז על התוה"ק גם על עסק תו"מ תעשו תשובה על מחשבה זרה ופני' אשר היה לכם בעת שקיימתם אותם, או י"ל בפשיטות כי ביום הזה יכפר עליכם אבל רק אם תתחרטו על העבר ותפתחו מעיינות הדמעות על מה שעברתם עד כה וגם תקבלו מכאן ולהבא על העתיד הטוב היינו ביום הזה תקבלו לבא מדבר סיני עול התורה על שכמם.

כי ביום הזה יכפר עליכם.

בספר דברי חיים מבאר בזה שהנה ידוע שרצון כל אחד ואחד מישראל לעשות רצון קונו, אך שאור שבעיסה והחומר מתאוה נתבלבל השכל, ד' ברוב רחמיו נתן לנו תורתו הקדושה ומצותיו הישרים, ונתן לנו יום אחד בשנה לכפר על חטאתינו, נפלו התאוות ומחשבות זרות וישוב הדעת למקומו, על ידי זה אז נפקחו עיני העברים כיצד יעשו תשובה על מעשיהם כל השנה, לכן אז נתגבר כח התשובה כידוע המנהג בכל ישראל שבערב יום הכפורים סמוך לעת ערב אפילו פחותי ערך מעוררים למאד במס"נ לד' בתשובה, כי אז נתבטל כמעט כח התאוות וההומר, ואז נפקחו עיני אדם ורואה האיך סר מן הדרך הישר. אך באמת עיקר התשובה היא אז להתדבק ביוצרו, ולא זה בלבד לקבל עליו שלא לחטוא חו"ש עוד, רק יוסף אומץ בתורה ועבודה לפי שכלו אין לשער במס"נ, וזה מאמר הכתוב ביום הזה בעצומו של יום הוא כח מאת הבורא ב"ה וב"ש לכפר מכל חטאתיכם, היינו התאוות והחומרוית שהם מקור חטאי האדם וחסרונו, לפני ד' תטהרו, היינו שאתם צריכים לעורר לאחר התעוררות דלעילא כנ"ל אתם תטהרו לפני ד', היינו בפנימית נפשותיכם שהוא לפני ד'.

— ג —

הם קטגור וקח סניגר מקומו.

מובא בספרים מדרש שביו"כ בא השטן לקטרג על ישראל ואומר רבש"ע עמך ישראל גנבים הם, בספר הנ"ל מבאר כאשר ידוע שממון העניים וכל צרכי צדקה וחסד נמצאים בידי העשירים והוא כפקדון אצלם שיגמלו חסד בזה לכל צרכיהם של העניים והאביונים ות"ח העוסקים בתורה, ואם אינו מחזיק לת"ח ה"ה כגוזל ממון אחרים, ואם מחזיק ממונו לת"ח לומדי תורה אז יש לו חלק בתו"מ של הת"ח כישכר וזבולין, אבל אם הת"ח אינו יושב ולומד כראוי ומבלה זמנו, ה"ה כאילו גוזל חלק התו"מ מה שהי' מגיע לו לזבולין המחזיק, וידוע

פירוש הפלא"ה עמך ישראל צריכים פרנסה, שהכוונה עמך המוני עם וישראל הם הת"ח שניהם צריכים פרנסה, הת"ח צריך חיזוק למען יוכל לישב על התורה, והמוני עם צריכים פרנסת רוחני פרנסת הנשמה, שאם כל היום יעבדו רק מלאכתם הגופני תורה מה תהא עלי', ע"כ השיב דוד לכו והתפרנסו זה מזה, שעי"ז שזה יהי' מחזיק לת"ח יהי' לו ממילא חלק בתו"מ והת"ח שיקבל תמוכה מהמחזיק יהי' לו ג"כ פרנסה, ולפי"ז השטן מקטרג ואומר ישראל עמך, היינו שניהם ביחד גנבים הם כי העם אינם מחזיקים כראוי ועי"ז גוזלים חלק הדל אשר אצלם טמון כמו פקדון, וישראל היינו הת"ח ג"כ אינם חפים מפשע כי אינם מתמידים בתו"מ ומקטרג על הב' כיתות ביחד.

כדבעי למיעבד לא עבדי.

דברים אלו באו על רעיוני בחשבי אודות אחינו המדוכאים הנמצאים במחנות הפליטים אשר אלינו הם נושאים את נפשם, הגם כי נראה כאילו הכל עוסקים בהצלתם עושים ומעשים אגודות אגודות לאסוף מעות ומלבושים בעד הפליטים ונראה כאלו כל אחד מתחרה בחבירו להגדיל חסדו ועזרתו להנצרכים, עכ"ז שניהם כאחד אינם ממלאים את חובתם ואינם עושים די צרכם, העשירים שבעם אינם נותנים להצלת נפשות שבישראל לפי ערך הוצאתם לצרכי עצמם וביתם, אבל גם החברות הגובים את המעות, אשר עיני כל ישראל נשואות אליהם שבמעות הללו אשר גבו יאכילו וישקו את הרעבים ילבישו את הערומים וינעילו את היחפים ועוד יעזרו להם לבוא למחוז חפצם למקום מנוחה ונחלה, גם החברות הללו אינם ממלאים את תפקודם, לא אשתמש בלשון המדרש, שום איש מהעוסקים והמעשים אינו שולח יד חלילה במעות הללו, אבל הרבה מהמעות הללו מוציאים לבטלה, שניהם העושים והמעשים צריכים בשעה זו בשעת תפילת נעילה כשמתודים למען נחדל מעושק ידינו לקבל עליהם להטיב את מעשיהם.

במדה שאדם מודד בה מודדין לו.

במסכת ברכות דף ו' אמרו מנין שהקב"ה מניח תפילין שנאמר (ישעי' ס"ב) נשבע ד' בימינו ובזרוע עוזו, ואין ימינו אלא תורה שנאמר מימינו אש דת למו, ואין עוזו אלא תפילין שנאמר ד' עוז לעמו יתן, ומנין שהתפילין עוז הם לישראל דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש, הנה בודאי יש בזה סוד נסתר,

אבל כתב הרשב"א ז"ל, גם הנגלה נאהב חמוד כזהב, כמו שביאר הכותב לרמז שכמו שאנחנו מניחין סימנים כנגד לבנו ועטרת לראשנו זכר עבודתו יתברך, כן הקב"ה חפץ להורות שעיקר בריאת העולם ותכליתו עם ישראל והוא מתעלה ומשתבח בזה. ויש להוכיח מזה שכמו שדרשו חז"ל על זרוע עוזו שהם תפילין והוכיחו מזה שהקב"ה מקיים מצות תפילין, כמו כן מה שדרשו על ימינו שהיא התורה היינו שהקב"ה מקיים את התורה, ובפרשת קדושים כתיב לא תעשק את רעך, ומביא רש"י ז"ל בשם ת"כ: זה הכובש שכר שכיר, ואח"ז כתיב: ולא תגזל לא תלין פעולת שכר שכיר אתך עד הבוקר, ומפרש האלשי"ך ז"ל שהכל קאי על עושק שכר שכיר, ושמא תאמר שלעשוק ולגזול שלא לשלם לו כלום זה אסור, אבל לעכב בידי שכר פעולה שפעל אצלי יום או יומים זה מותר, לז"א לא תלין פעולת שכיר אתך עד הבוקר, וזה מיירי בשכיר יום שחייב לפרוע לו בלילה וזמנו כל הלילה, במסכת ב"מ דף קי"א א"ר חסדא לך ושוב לך ושוב זה הוא עושק, ובמסכת סוכה דף כ"ט ע"ב: נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון על כובשי שכר שכיר, ומפרש רש"י ז"ל כובש שמדחהו בלך ושוב. מכל הנ"ל יש לומר שלכך מתודין למען נחדל מעושקי ידינו, כדי לרמז בזה להקב"ה שאנחנו פועלי דימּמא אנן לעבוד עבודת הבורא ואם אנחנו נקבל עלינו עבודתו בלב שלם אז בטח לא יכבוש את השכר שלנו בלך ושוב, אלא ישלם לנו פרי מעללינו בעולם הזה, ושכר מצות ומע"ט.

לשנה הבאה בירושלים.

בתקוה כי נגמר עלינו ההתימה לטובה בספר החיים, הננו מביעים רוחנו ומגמת נפשינו כי רק אז החיים שלנו יהי' חיים של טובה, כאשר נזכה לסדר עבודה בשנה הבאה בירושלים הבנוי' כמ"ש בספר דרשות אל-עמי כי הפתיחה והנעילה של תפלות יוה"כ משולבים יחד, כאשר פותחים את ארון הקודש לפני תפלת כל נדרי אומרים „**אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה**", וכשנועלים אותו מסיימים „**לשנה הבאה בירושלים**", אמנם נעוץ סופה בתחילתה, והדרן לך מסכתא יום הכפורים, כי הא בהא תליא, אי אפשר שיקוים אצלנו ההתחלה בלי הסיום, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. אבל איך אפשר אצלנו במציאות אורה ושמחה בעת ששבת משוש לבנו, איך אפשר לנו לשמוח ולשיר בשירים על לב רע, איך נשיר את שיר ד' על אדמת נכר, שאלה זו שנשאלה זה אלפים שנה בעת שתלו הלוים שלנו את כנורותיהם על הערבים, אי אפשר לה להפתר רק אז כשנהי': לשנה הבאה בירושלים.

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

אבל היש אפשרות באלה אחרי חורבן בית המקדש, כשארץ נמצאה ביד רעים קרן ירדה עד עפר, צרי עין מצאו יד, פועלי שקר עשו חיל, עושי צדקה לא נראו, שונאי בצע לא עמדו, אבל לשנה הבאה בירושלים ואז תחזור העטרה ליושנה, זיו אורם—של הצדיקים וישרי לב—כשחר יבקע, קולם ישאו וירונו בגאון דור עולמים, להודות לד' על כל הטוב אשר גמלנו, כמו שאמרו בילקוט סימן תתנ"ד, כל התפלות בטלות לעתיד לבוא וההדאה אינה בטלה, כל הקרבנות בטלות וקרבן תודה אינו בטל שנאמר אשלם תודות לך שתי תודות כנגד תפלה וכנגד הקרבן, וכן הוא אומר קול ששון וקול שמחה קול אומרים הודו את ד' הרי תפלת ההודאה, מביאים תודה בית ד' הרי קרבן תודה, הודו לו ברכו שמו הרי תפלת ההודאה.

— ד —

ד' הוא האלקים.

בספר מטה משה כתב טעם למה שאומרים ביוה"כ ז' פעמים ד' הוא האלקים, כ:נגד ז' רקיעים שקרע הקב"ה לישראל והראה להם שאין עוד מלבדו, היינו שאנו מביעים בזה אמונה שלימה שאין שום כח שבעולם שיכול לפעול שום דבר נגד רצונו ית"ש, ורק הוא ישלח לנו גואל צדק, להביא אותנו לא בלבד לארץ ישראל, מקום זרע גפן תאנה ורמון, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו, אלא לירושלים עיר הקודש, ירושלים שלמעלה מכוון נגד ירושלים דלמטה, כי בנה ד' ציון נראה בכבודו, כמו שאמרו במדרש שאברהם אבינו ראש המאמינים ראה מקודם בשעת העקדה אשר לפי דברי מ"א אמר אז, ד' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורעניות, כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים, בהר ד' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה, אז ראה אברהם בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ד' יראה, היינו בנוי כמה דאת אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, אשר יאמר היום בהר הרי חרב, כמה דאת אמר על הר ציון ששמם, ד' יראה היינו בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, לירושלים זו אנו מצפים ושמה אנחנו חפצים לבוא.

הוי על כל שכיני הרעים.

אומות העולם אשר כבר באו לידי הכרה כי צריכים לתקן את המעוות ולשלם לעם ישראל חלק מאשר מגיע להם אצל כל העולם, הם אומרים ליסד

מדינת יהודים בארץ ישראל, אפילו הטובים שבהם אשר נראו לנו כאוהבים אינם רוצים לתת לנו את ירושלים עיר הקודש, באמתלאות שונות הם מחלקים את הארץ לג׳ חלקים, ירושלים וכל סביבותי׳ הם עושים חטובה מיוחדת תחת ממשלת האומות המאוחדות. ומי יודע אם לא אויבינו הגלוים ומוסתרים ישלטו שמה בשם האומות המאוחדות, אולי ראו מסדרי התפילות בעיניהם אשר צפו למרחוק את המצב הנוכחי ושמו בפינו את הקריאה לשנה הבאה בירושלים, כי אף אם יתנו לנו נחלת שדה וכרם בלתי לירושלים עינינו, ירושלים הבנוי׳ העיר אשר בחר בה ד׳ נוה שאנן, הננו מצפים לנבואת יואל הנביא והיתה ירושלים קודש וזרים לא יעברו בה עוד, אף כי כעת נקוו אליה כל הגוים אבל קרוב הוא אותו יום אשר יטיב ד׳ את ציון ברצונו ויבנה חומות ירשלים.

אני תפלתי לך ד׳ עת רצון.

יש לומר עוד שלכך מקדימים דברי אליהו הנביא ד׳ הוא האלקים, קודם הסיום של לשנה הבאה בירושלים, כדי לעורר אותנו שמה שאנו מתפללים על הגאולה, איננה רק כדי שנהי׳ עם משוחרר בארצו איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, אלא הראש וראשון הוא מפני שבארצות הגלות אין אנו יכולים לעבוד את הבורא כראוי ונכון, אבל שם בארצנו הקדושה לא נצרך להיות פוסח על שתי הסעיפים רק ד׳ לבדו הוא יהי׳ לנו לאלקים, אותו נעבוד ובו נדבק ובשם אלקינו נדגול.

פנחס זה אליהו.

ביום הכפורים כאשר אנו מתפללים בשעת נעילת שער שאליהו הנביא יבוא ויבשר לנו ביאת משיח צדקנו אמנם כדאים אנחנו שתפילתנו תתקבל ברחמים וברצון לפני הבורא ית״ש, אחרי שהיה לנו כפרת עון וכולנו הננו זכאים, אבל סדר העבודה שלנו הוא במקום העבודה של כה״ג ביום הכפורים, וצריכים אנחנו לילך בדרכו של כה״ג, כפי שמפרש בספר אמרי שפר דברי הכתובים בפרשת יוה״כ: וכל אדם לא יהי׳ באהל מועד—וכפר בעדו ובעד כל קהל ישראל, שצריכים להבין מה ענין זה לזה, מפני מה נסמך וכל אדם לא יהי׳ וגו׳ לוכפר בעדו ובעד כל קהל ישראל, וביאר עפמ״ש במדרש: וכל אדם לא יהי׳ א״ר אבוה וכהן גדול לא היה אדם, אלא כה״ג ביו״כ בשעה שהיה רוה״ק שורה עליו הי׳ פניו בוערות כלפידים הה״ד שפתי כהן ישמרו דעת וגו׳ עכ״ל המדרש, ופירש המ״כ דשאלתו היה שהאיך אמר הכתוב וכל אדם לא יהי׳ באהל מועד וכי הכה״ג לא היה אדם והאיך היה שם, ומתרץ שאף הוא לא

היה אדם באותה שעה מכח שהי' פניו בוערות וכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת, ומסיים כי מלאך ד' צבאות הוא, הרי שהכה"ג נקרא מלאך. ולפי"ז נראה שהנה ידוע שאין דרך המלאך לבקש תאות גשמיות רק כל דרכו לבקש על מושכלות עליונים ודברי רוחני אך טבע האדם שהוא קרוץ מחומר וצריך חיי שעה, הוא מבקש על דברים גשמיים והבלי עוה"ז, אך הכהן אם הי' מתכוון להתפלל בקדשי קדשים על עניני עוה"ז לא היה משיג כפרה לעצמו ולא לכל ישראל, שאם היה מבקש על דברים גשמיים א"כ הוא מתנהג כדמות אדם, והרי נדרש שכל אדם לא יהי' באהל מועד, וכיון שהוא מבקש על צרכי אדם, א"כ הוא במדרגת אדם ואסור לו להיות באהל מועד, אבל אם לא כוון בבקשתו לצרכי אדם רק למושכלות ורוחניות השייכים גם למלאך, אז הוא לא מתנהג במדת אדם ואז מתנהג כמאמר הכתוב וכל אדם לא יהי' באהל מועד, ויוכל להשיג כפרה על עצמו ועל כל ישראל, וזשה"כ וכל אדם לא יהי' באהל מועד. כל לרבות שאף הכהן בעצמו לא יהי' אדם ולא ידבר מעסק השייך לאדם רק מעסק השייך גם למלאכים, ואז וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל. על ידי זה ישיג הכפרה הראויה.

מבשר טוב משמיע ישועה.

הטוב האמיתי לישראל יכול להיות רק על ידי הישועה, כל זמן שישראל בגולה כל הטוב הוא רק לפי שעה, לא רק האושר אשר בא בין לילה, אלא אפילו עמל הרבה דורות בין לילה אבד, אם החושך תכסה ארץ השמים יתקדרו בעבים הרעם הראשון יפגע בבני ישראל, על דרך זה מבאר בספר אחע"צ דברי הילקוט תהלים ט': א"ר יוחנן כל מקום שנאמר דל דך עני ואביון בישראל הכתוב מדבר שאין עניות זזה מהם משחרב ביהמ"ק, וכן במ"ר פרשת משפטים: אמרו ישראל לפני הקב"ה ומי הם עמך, א"ל העניים שנאמר כי נחם ד' עמו ועניו ירחם, תוכן הדברים הם ששם עשיר ראוי למי שיש לו רכוש קבוע נכסי דלא ניידי, אבל רכוש דנייד איננו מספיק לתת לאדם את השם עשיר, כי בקל יכול לאבד רכוש כזה, בני ישראל כשהם בגולה אין לתת יתרון גדול לרכוש הקבוע שלהם, כי הלא בכל זמן גלותם מתרגשים ובאים עליהם כמה מיני גרושים וטלטולים, שאז זה מהחזיונות היותר נפרצים, היו עשירים גדולים, אשר רכושם הקבוע עלה לרבוא רבבות ובין לילה גורשו מהסתפח בנחלתם ונשארו ערומים בלי רכוש וגם כסף מחירו לא השיגו כי לא היה לו קונה, כי ידעו שעוד מעט ויהיו אנוסים לעזוב מעצמם את נכסיהם, ובעתים כאלה, מובן הדבר, שאין לתת כל יתרון להרכוש הקבוע על הרכוש דנייד, מזה נראה כי

שם עשיר בישראל כפי מובנו האמתי, יכול להיות רק כשהם שרוים על אדמתם, אולם בימי גלותם ונדודם אינם יכולים להקרא בשם עשירים, גם אם אוצרות זהב להם, — כאשר הנסיון המר הורה לנו בימינו, שגם אחרי המלחמה בזמן שכל העמים שבים למנוחה ונחלתם, אבל ישראל אפילו אלו שע"פ נס נשארו בחיים הם נדים ונעים ומבקשים להם מקום מקלט חדש ונחלתם נהפכה לזרים.— מכל זה נראה מה נמרצים הם דברי המדרש שבכל מקום שהוזכר בכתוב עני ודל בישראל הכתוב מדבר, כי כוונו בזה על זמן הגלות שאז בנ"י אינם בטוחים ברכוש שלהם ע"כ אין לקראם בכל הזמן הזה בשם עשירים, וכמו שאמרו בפירוש שאין העניות זזה מהם משחרב ביהמ"ק, כי מעת חורבן ביהמ"ק אין לנו מנוח תמידי ובטוח ומני אז לא נפסקה מאתנו העניות, ומסיימים ואת ענייו ירחם שיחוס ד' עלינו ויגאל אותנו מהגלות אפילו ממקום שנראה לנו כי טוב הוא.

אין עני אלא בדעה.

אם במדינות שמעבר לים בנ"י לא היו בטוחים ברכושם החמרי, אבל רכושם הרוחני החזיקו בכל אופן, ואפילו בימים היותר רעים להם לא התרפו מתורה ומצות אשר אמנם הגינו עליהם זה אלפים שנה, עד אשר נתרבה בימים האחרונים את החרון אף רח"ל ונפל ממנו רב, אבל במדינה זו רכוש הרוחני שלנו הולך ומתמוטט, המתנה טובה שנתן לנו הקב"ה הוא יום השבת הקדוש נתזלזלה הרבה, טהרת המשפחה שהוא הרכוש היותר גדול של עם ישראל נתדלדלה מאד, וכדומה הרבה מרכוש הלאומי הרוחני שלנו ירד פלאים, כמו שהבאנו לעיל שהכהן הגדול בבואו אל הקודש עיקר התפילה שלו היתה בענינים רוחניים, כמו כן גם אנחנו עלינו לצפות לגאולה וישועה לא בלבד בעד קנינים חמריים כי אם בעיקר בעד העושר הרוחני שלנו, אין טוב אלא תורה, רק על ידי התורה ומעשים טובים יהי' טוב לנו.

אם אין שלום אין כלום.

אחרי אשר התורה הבטיחה לנו כל טוב אם נלך בדרך התורה כתיב ונתתי שלום בארץ, וברש"י ז"ל, שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל, כל זמן שישראל בגולה אין להם שלום, אבל עלינו לחוש לעשות שלום בין ישראל לאבינו שבשמים, על ידי זה ישלח לנו הקב"ה שלום בארצנו, ואחרי

כל התפלות ובקשות של יום הכפורים הננו מסיימים לשנה הבאה בירושלים, שכל זמן שלא נשוב לארץ ישראל בחמלת ד׳ עלינו, כל אשר יטיב לנו ד׳ בארצות הגלות לא כלום הוא, רק כאשר ירחם השי״ת את שארית עמו וישלח לנו גואל צדק במהרה בימינו אז ישראל נושע בד׳ תשועת עולמים, ירושלים עיר הקודש תחזור להיות עיר הבירה של ארץ ישראל בעד עם ישראל נחלה בלי מצרים, ממשלה אחת בעד גוי אחד בארץ בני ישראל סבא אשר הבטיח לו הקב״ה ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה, משיח צדקנו ינחיל את ישראל נחלת יעקב אבינו, בלי שום עזר מאיזהו ממשלה, ויעבור מלכם לפניהם וד׳ בראשם, להרם קרן ישראל וראו כל עמי הארץ כי שם ד׳ נקרא עלינו ולא ירום איש את ידו ואת רגלו נגדנו, וד׳ סביב לעמו.

לחג הסוכות

בואו חשבון

ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא והלא חמשה עשר יום הוא, אלא ראשון הוא לחשבון עונות. (מדרש תנחומא).

אמר ר' חגי בשם ר' יצחק בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון, שנאמר (ישעי' מ"ד) אני ראשון ואני אחרון, ופורע לכם מן הראשון זה עשו, דכתיב ויצא הראשון, והוא אדמוני, ובנה לכם ראשון זו ביהמ"ק דכתיב ביה (ירמי' י"ז) כסא כבוד מרום מראשון, ואביא לכם ראשון זה מלך המשיח דכתיב ביה (ישעי' מ"ט) ראשון לציון הנה הנם. (בראשית רבה פרק ס"ג).

— א —

ראשון לחשבון עונות.

רבים שאלו על דברי המדרש תנחומא הנ"ל מה זה שאמרו שיום חמשה עשר בתשרי הוא ראשון לחשבון עונות, ממ"נ אם חוטאים בימים שבין יוה"כ לסוכות מפני מה אין חושבים את החטאים הללו על חשבון של שנה חדשה, ואם אין חוטאים בהם הלא אם לא יחטא גם ביום חמשה עשר גם אז לא יתחילו בחשבון עונות כי לא יהי' מה לחשוב, ואם נאמר שבימים הללו טרודים בדבר מצוה להכן סוכה ולולב וארבעה מינים ואין פנאי לחטוא, כמ"ש הרמ"א בסימן תרכ"ד בשם מהרי"ל שהמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה כדי לצאת ממצוה אל מצוה, וכן מביא הב"י בטור או"ח סי' תקפ"א בשם המדרש: מיוה"כ עד החג כל ישראל עוסקים במצוה זה הוא עוסק בסוכתו וזה הוא עוסק בלולבו, עדיין תקשה מפני מה הסמיכה התורה הקדושה את הראשון שממנו מתחיל השבון העונות למצות לולב ולא למצות סוכה, הלא מצות סוכה קודמת בזמן למצות ד' מינים, כי סוכה מצותה בלילה הראשונה ומצות ארבעה מינים מתחלת ביום.

צא מדירת קבע ושב בדירת עראי.

נראה לי לבאר שהז"ל הורו לנו בזה את הדרך אשר נלך בה, למען נזכה לתשועת ישראל על ידי מצות סוכה וד' מינים, דהנה טעם מצות סוכה ביארו לנו הראשונים ע"פ דברי הז"ל הנ"ל, שמצוה זו באה ללמדנו דעת שלא ישום האדם בטחונו בגובה ביתו והזוקו ותקינו הטוב, אף אם ביתו יהי' מלא כל טוב, ואל יבטח בסיוע בני אדם אף אם האדם הוא אדון ומושל במדינה, אבל ישום בטחונו בהקב"ה כי לו לבדו היכולת למחסה ומסתור מצרה, כדכתיב והבוטח בד' חסד יסובבנו, וצריך להעיר את האדם על זה בזמן החג אחר אסיפת גורן ויקב בארץ ישראל שהוא זמן בעיטה לקלי הדעת, הבתים מלאים כל טוב מביא את האדם לידי גסות רוח וגובה לב ועל ידי זה ישכח ישראל את עושהו, כמ"ש פן תאכל ושבעת—ורם לבבך ושכחת את ד', ולפיכך צונו לצאת בימי החג מבית ולישב בדירת עראי כדי שיתעורר האדם וישום בטחונו בהשי"ת המשפיע לבריותיו כל חסרונם, מעין זה כתב העקדה בשער ס"ז, גדרו את חג הסוכות אשר בו יעזבו האנשים כל קניני הכסף והזהב נכסים וסחורות ויוצאים לסוכה קטנה שאין בה רק ארוחת יום ביומו, ועל הרוב מטה שלחן כסא ומנורה, למען יתעורר האדם בנפשו שלא יתעסק הרבה באלו הקנינים, כי די לו בהכרחיים לבד כל ימי היותו בפרוזדור הזה שהיא דירת עראי, כמ"ש התנא העוה"ז דומה לפרוזדור לפני הטרקלין שהוא עוה"ב, והמרבה בקנינים למטה ממעט בקנינים למעלה.

טוב וישר ד' על כן יורה חטאים בדרך.

יש להתבונן מפני מה מפסיקים ימי הדין בין שלש רגלים, וחג הסוכות הוא תיכף אחר יום סליחה ומחילה של יוה"כ בהפסק מעט של רק ד' ימים, ויש לומר שצדקה עשה הקב"ה עמנו להורות לנו בזה דרכה של תשובה תורה ומעשים טובים, דהנה עשרת ימי תשובה נתנו לישראל לשוב בהם לד' על כל חטאים ועונות ולבקש עליהם סליחה ומחילה, עיקרה של תשובה היא עזיבת החטא כמ"ש מודה ועוזב ירוחם, וצריך לקבל על עצמו בהסכם גמור שלא יוסיף לחטוא, כל אחד מבני ישראל אשר אך יבוא אל הקודש פנימה, לבתי כנסיות ובתי מדרשות ביוה"כ, מתודה הוא על חטאים ועונות בשעת התפילה, אבל לדאבון נפשינו כאשר אך יעברו ימים הנוראים לא אחד מהם שוכח הבטחתו וקבלתו בעת צרה, פונה הוא לדרכו והרגלו הקדום, והוזר הוא למעשיו הלא טובים.

לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב.

כך אמרו חז"ל במסכת ברכות דף נ"ט, אבינו שבשמים כובש מדת רחמיו המרובים ומביא רעמים על עם ישראל, כמו שאמרו חז"ל במסכת יבמות דף ס"ג: אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, ופירש רש"י ז"ל, ליראם כדי שיחזרו בתשובה, כמ"ש (צפני' ג') אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר, מי יודע מפני מה בא האסון הנורא לאחינו בני ישראל היקרים והחביבים בארצות איירופא וביחוד במדינת פוילין, אשר רוב בנין ורוב מנין של אחינו אנשים נשים וטף נשמדו מעל פני האדמה על ידי הרשעים הארורים, רעם נורא זה אולי לא בא אלא כדי לפשט העקמימיות שבלב תושבי מדינה זו, אשר לדאבון נפשנו השמן לב העם הזה ואזניו הכבד לשמוע אפילו רעם מתפוצץ.

קלני מראשי קלני מזרועי.

השי"ת חפץ חסד הוא ובזמן שישראל בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי, היינו הקב"ה רוצה להקל ולהסר את צער בנ"י על ידי זכות הראשים אשר כדאים הם לאמר להמשחית הרף ידיך, וקלני מזרועי היינו על ידי מעשים טובים של צדיקים יסודי עולם, לזאת מראש נתן הקב"ה עצה לישראל שלא יצטרכו לרעמים לפשט עקמימיות שבלב, רק חג הסוכות ישתמש למטרה זו להתגבר על יצרם ולשוב לד' בכל לב וגדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם, הלילה לנו לישב בחיבוק ידים עד אשר ידי עשו המלאים דם נקי יעוררו אותנו משינת הזמן, רק חג הסוכות יביא אותנו להתערותא דלתתא שיהא אדם מישראל זוכר ימי הרעה בימי הטובה וירבה להודות לד', וילמד מדת הענוה והשפלות לצאת מן הבית ולשכון בסוכה, כמו שיעשו השרויים בצער במדבריות, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בטעם הסוכה במורה ח"ג פמ"ג.

שוב יום אחד לפני מיתתך.

זאת אשר פירשו חז"ל צא מדירת קבע, היינו חג הסוכות יורה לנו כי ימי חיינו על הארץ אינם דירת קבע, כי לא ידע האדם את עתו, וכל יום עלינו להשוב שמא הוא חלילה יום האחרון על פני האדמה וטוב לנו לשוב על כל פנים בשעה האחרונה, זה שאמרו שב בדירת עראי, כל חייך היא דירת עראי, אם ככה תחשוב ותזכור כי עולם הזה דומה לפרוזדור, ועליך להתקן את עצמך כדי שתכנס לטרקלין בזמן שיגזור המקום, אז כל ימיך תהי' בתשובה לפני המקום ב"ה.

בואו ונחשוב חשבונו של עולם.

לפי הנ"ל יש להבין דברי המדרש: ראשון לחשבון עונות, היינו אם נבוא לחשוב חשבונו של עולם כדי לסדר על ידי זה חיינו בדרך הנרצה בעיני אלקים ואדם, אז עלינו להתחיל ראש וראשון החשבון הזה מחג הסוכות, כאשר נתבונן בחג הזה לפי דרכנו הנ"ל אז החג הזה יפעול עלינו להנצל מפח היצר הרע, לבלי להיות כסיל שונה באולתו, ומני אז לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, על דרך זה יש ליתן טעם מפני מה חג הסוכות הוא דוקא ארבעה ימים אחר יוה"כ, כי מצינו ארבעה ימים לביקור מומין אצל קרבנות ופסח מצרים מקחו בעשור לחודש, ויש לומר שכמו כן נתן הקב"ה ארבעה ימים בין יוה"כ לסוכות לבקר את המומים שלנו ולתקנם באופן כזה שנוכל לחשוב ולמצוא התועלת שיצא לנו מחג הסוכות.

— ב —

ראשון לציון הנה הנם.

עדיין נשאר לנו לבאר מפני מה נאמר הרמז של ראשון לחשבון עונות אצל הד' מינים לא אצל מצות סוכה, הלא כל המוסר השכל הוא מהסוכה לא מהארבעה מינים. ויש לומר לפי דברי המדרש הנ"ל שבזכות הד' מינים נזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו, וידוע הוא המדרש בפרשת אמור שארבעה מינים מרמזים לד' כיתות של בני אדם ואמר הקב"ה יוקשרו כולם לאגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו, וכמו שמבאר ביותר בספר צדה לדרך, מין הראשון הוא פרי עץ הדר, הוא האתרוג שטעמו טוב וריחו טוב ותועלתו מרובה ומפורסמת, הוא כנגד כת הרבנים יודעי דת ודין מורי העם ומדריכיו לילך בדרך התורה והיראה והוראת מצוה ועבירה איסור והיתר, כמו כן ריחם טוב לפי מעשיהם הנאים והטובים לפיכך הקדימה התורה לכל שאר המינים, מין השני כפות תמרים שהוא הלולב חוטר העולה מן התמר ביושר ולא יטה ימין ושמאל ושתי קצותיו העליונים דבקות בו, והוא נותן פרי לסוף שבעים שנה, כנגד מין הזה כת החכמים היודעים באור התורה שהוא הגמרא ומבינים טעמי המצות ומכירים ויודעים את בוראם וכו', לכן מברכין על מין זה שהוא גבוה מכולן בקומה ובמעלה, והוא לתועלתו ליתן פרי באחרית הימים וכו', מין השלישי ענף עץ עבות עץ שפל הקומה עליו חופין את רובו ופריו לא תואר בו ולא הדר ומציאתו לריח, כנגד מין הזה אנשי מעשי אשר אינם תלמידי

חכמים, הם רקים מן החכמה אבל מלאים מצות כרמון, ועושים לשם שמים דרך ענוה ושפלות, מין הרביעי הם ערבי נחל שהם יפים וטובים כשהם שתולים על הנהר, ואף בהיותם שם לא טעם להם ולא ריח, אבל הם רעננים מריח המים, כנגד מין הזה הם עשירים ובעלי נכסים המאמינים אמונת המונית ועושים מעשה להתגאות ולהתגדל בין העם.

כל פעל ד' למענהו.

הרחבנו הביאור על הד' מינים, להראות שבכל אחד מהם יכולים למצוא איזהו דבר טוב אשר על ידו כדאי להתחבר עמו, כידוע שישנם ג' מעלות: טוב, ערב ומועיל, אשר על כל פנים אחת מהם צריכים למצוא בכל דבר אשר אנחנו מקרבים אצלנו, דבר שהוא טוב בעצם עלינו להתחבר בו אף אם לא תבוא לנו מזה שום תועלת ולא שום הנאה, שני לו דבר שהוא ערב לנו ויש לנו הנאה ממנו, על זה מברכין ברכת הנהנין, כל אחד לפי ברכתו אשר תקנו חכמים, אף שהתועלת ממנו אינו גדול כל כך, והשלישי הוא דבר שאינו טוב בעצם וגם אין נהנין ממנו בשום אופן, אבל יבוא לנו ממנו תועלת באיזה צד המושך אותנו, מזה יש לנו ללמוד שכל אדם מישראל יכולים אנו לדמות אותו לאחד מהארבעה מינים, ונמצא בו איזה דבר טוב או מועיל שימשוך אותנו להיות אגודה אחת.

ואגודתם על ארץ יסדה.

במסכת מנחות דף כ"ז ע"א אמרו: ארבעה מינים שבלולב ב' מהם עושים פירות וב' מהם אינם עושים פירות, העושים פירות יהי' זקוקים לשאין עושים פירות ושאין עושים פירות יהי' זקוקים לעושים פירות, — וכן ישראל בהרצאה עד שיהי' כולן באגודה אחת, חז"ל יורו לנו בזה שאפילו אלו מבני ישראל העושים פירות, ציצים ופרחים בעד עם ישראל על פי תורת ישראל, לא ידמו בנפשם שהם אינם צריכים לזולתם בכלל, ופשיטא שאינם צריכים לאלו שאין עושין פירות בעד כלל ישראל ותורת ישראל, רק ידעו כי לא כן הוא אלא כל זמן שהם אינם מאוחדים עם הכלל, הוא הצבור היהודי, אשר דורשי רשומות עשו מזה נוטריקון: צדיקים בינונים ורשעים חסר להם השלימות, כי ראיתי בני עליה והם מעטים, רק קרח טען כל העדה כולם קדושים, הנביא אמר ועמך כ ו ל ם צדיקים, היינו בזמן שכולם מאוחדים יחד אז מדת האחדות עומדת להם שכולם נעשים צדיקים, לכך צריכים אפילו בני

עליה לדעת שכשהוא לעצמו לא יקנה השלימות, ומזה ילמדו קו"ח אותן שאין עושים פירות שהתיקון שלהם הוא שיתאחדו עם העושים פירות, וכמו שפירש המהרש"א ז"ל שהאנשים שעושים פירות היינו מעשים טובים, העיקר הוא שכל ישראל יהי' מאוהדים גוי אחד בארץ הטובה אחת בעולם, אז גם הרקנים מלאים מצות כרמון, כי אם אך מקיימים מצות ואהבת לרעך כמוך, אז לכל אחד יש חלק גם במצות רעהו, במסכת סנהדרין דף צ"ו ע"ב אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא, שנאמר (ישע' ל׳) אשרי כל חוכי לו, ל"ו בגימטריא תלתין ושיתא, ובמסכת חולין דף צ"ב אמרו: אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים בהם, ואיני יודע אם שלשים כאן וחמשה עשר בא"י, או אם שלשים בא"י וחמשה עשר כאן— בבבל, בתקוני זהר דרשו הפסוק חלק לבם (הושע י׳) לב"ם בגימטריא ע"ב, כי יש ע"ב צדיקים גמורים בעולם, ל"ו בארץ ישראל ול"ו בחו"ל, בכל אופן ישנם צדיקים בכל דור ודור, ובזמן שיש אחדות נמצא שלכל אחד מישראל יש חלק במצותיהם וכל עם ישראל חי וזכאי, אבל אם חלק לבם עתה יאשמו, כי אז אין להרקנין שום אחוזה בגפן ישראל, ואולי לזה מרמז חבטת הערבה בהושענא רבה, להורות שבשעה שמפרידים הערבה משאר המינים אז אינה נחשבת לכלום וחובטין אותה ומבזין אותה כי אין לה שום אחוזה בקדושת האומה הישראלית.

שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך.

היוצא לנו מהנ"ל הוא שהד' מינים שבלולב הם אגודה אחת להורות על האחדות הנחוצה בישראל, כמו שפרשים הכתוב הנ"ל שבא ללמדנו דעת שאין עיקר שלומה של ירושלים מאויבים מחוץ במלחמה חיצונית, אלא שישליו אוהביך, שלא יכנס תגר וקטטה בין אנשי ירושלים בפנים לפרק חבורם ולעשות מהם אגודות אגודות, כי בשלומם גם לה שלום, ואין אומה ולשון יוכל לעמוד בפניהם בזמן שיהי' אגודה אחת, כמו שהתנגדותם זה עם זה היא סבה להריסת מצבם, לחורבן ושממה יותר מכל אויב שבעולם מן החוץ, וחורבן בית שני יוכיח שבא משנאת חנם ועדיין אנחנו בגולה זה קרוב לאלפים שנה יען שלא נתקן עוד החטא מכל וכל, וכן שנינו במסכת תמיד פ"ה: **בשבת מוסיפין ברכה** אחת ממשמר היוצא למשמר הנכנס, מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכון ביניכם אהבה אחוה שלום וריעות, כמו כן אמרו במסכת ברכות דאר"א בתר שמסיים צלותיה: יר"מ ד׳ אלוקינו וא"א שתשכן בפריוננו אהבה אחוה שלום וריעות, ומפרשים שרמז בזה לד׳ שלומיות, על פי הכתוב ואתה שלום וביתך

שלום וכל אשר לך שלום, שיש בזה ג׳ מיני שלומיות בבחינת דרך ארץ קדמה לתורה, ואחרי ג׳ שלומות הללו יכול להיות שלום אמיתי בינו לבין קונו, ויש לכוון אהבה בשלום עצמו, אחוה בשלום ביתו, שלום עם המלך ששלום שלו, בין ישראל לאביהם שבשמים, וריעות בשלום המדינה.

שלום בחילך שלוה בארמנותיך.

זאת האגודה שישליו אוהבינו בני בריתנו בהסכמת שלום והתאחדות שלימה, תוסיף ותרבה על חוזק האומה ותקפה הנמשך ממנה כפי טבעה, והיא מסוגלת ג״כ להשרות שכינה בתוכנו, אבל חלק לבם עתה יאשמו, וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלין עד שיהי׳ כולם אגודה אחת, בימים האחרונים לרגלי המלחמה נתמעטו הארבעה מינים של לולב מישראל במדינה זו, מעט מאד הם הבע״ב אשר קונים להם ארבעה מינים ביחוד בעדם ובעד ביתם, ויחד עם זה נפלה ג״כ האחדות המיוסדת על אהבה אחוה שלום וריעות, נתרבו המפלגות הצוררות זו את זו והשטן של שנאת חנם מרקד אפילו בפנים המפלגות בינם לבין עצמם, דבר זה אולי גרם לנו שנפל קרן ישראל בכל ארבע פינות העולם, אפילו בארצות החסות תחת צל ממלכות נאורות, גם שם האנטי-שמיים הרימו ראש, שערי ארץ ישראל עדיין נסגרים לפני מהגרים, אפילו אחרי אשר כבר הכירו האומות המאוחדות חלק מארץ ישראל למדינה יהודית, ואותה הממשלה אשר מוכרחת לעזוב את הארץ עודנה שומרת בעין פקוחה את החופים שלא ישובו בנים לגבולם, כל זאת באה עלינו יען שעשינו פירוד בין הדבקים, והופרע השלום בין ישראל לאבינו שבשמים.

בחג הסוכות עלינו לזכור כי אם אמנם חפצים אנחנו לעשות את ארצנו הקדושה דירת קבע בעד עם ישראל, עכ״פ בעד נדחי ישראל אשר לא מצאו עוד מנוח לכף רגלם, כל ישראל צריכים להתאגד ולהתאחד כארבעה מינים שבלולב, ולהטות שכם אחד לעבוד את השי״ת בלב שלם, לייסד מדינה יהודית על יסודי התורה והדת, אז יטה אבינו שבשמים את לבבות של ראשי האומות שיוציאו לפועל את החלטתם להכיר חלק מארץ ישראל למדינה יהודית בלתי תלויה, שנדחי ישראל יתכנסו שם קודם ביאת משיח צדקנו, ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, הם העזי פנים לא ירימו את ידם ואת רגלם להרע לנו, לכל הנמצאים עוד בגולה ומצפים לישועה, ובפרט להישוב בארץ ישראל אשר עברו חלוצים ומפנים את הדרך בעד פדויי ד׳, מהרה יבנה השי״ת את ירושלים עיר הקודש וישלח לנו גואל צדק לגאול אותנו ואת ארצו גם מחסד לאומים.

— ג —

אביא לכם ראשון זה מלך המשיח.

כבר הבאנו לעיל דברי המדרש שבזכות מצות ארבעה מינים נזכה לביאת מלך המשיח בבי"א, מלבד שהמצוה בעצמה מגנת על עם ישראל ומקרבת את הגאולה, מוסר היוצא לנו ממצוה זו כמו שלום ואחדות מסייע לנו הרבה להביא את הגאולה, ועוד הוסיפו המפרשים על יסוד מדרש הנ"ל לבאר ולפרש רמזים בארבעה מינים הללו המביאים לידי שלימות בחיי הקהלה הישראלית. בספר מנחת יהודא כתב: האתרוג סימן הוא לרב הקהלה שיהי' בלא מום כמו האתרוג, כמש"נ (מלאכי ב') ועולה לא נמצא על שפתיו, וחז"ל אמרו במסכת מגילה דף כ"ה: האי ת"ח דסני שמעניה מוטב שיהפך שליתו על פניו, כי מה אהני לן רבנן אם מומם בם, והכל יאמרו לו מה לי ולתוכחתך, ראי מעשיך טול קורה מבין עיניך, על המנהיג להיות מובחר במעלות ובמדות טובות כאתרוג הזה שיש בו טעם וריח, יהי' נאה דורש ונאה מקיים תורתו אומנתו ומצותי' חמדתו, בפיו שלום את רעהו ידבר וכפיו כן לבו עד שהכל מקלסין ומתאוים למעשיו ויאמרו עליו כי נאה לו הכתוב עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר, יעמוד לבדו כמו האתרוג, לא ילך בחבורה של ע"ה ולא יסעד עמהם, כמו שאמרו חז"ל במסכת פסחים דף מ"ט: ת"ח המרבה סעודה בכל מקום ה"ז מחלל השם, גם אמרו במסכת סנהדרין דף נ"ב: ת"ח מתחלה דומה לע"ה לקיתון של זהב, סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף, נהנה ממנו דומה לו לקיתין של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה, כי מה לתבן את הבר, מה לו לת"ח לבלע זמנו ולחלל כבוד תורתו בחבורת של ע"ה, ובדברים של מה בכך, הלא הת"ח הוא כשמן הטוב כזית רענן יפה פרי תואר אשר לא יתערב עם כל מימות שבעולם ובפרט עם מים הזידונים, כאתרוג יהי' קרוב אפילו לפחות שבפחותים בשעת מצוה, אבל לא יהי' קשור להם כערבה למיניה.

ויגבה לבו בדרכי השי"ת.

כמו שיש פיטם לאתרוג מלמעלה צריך שיהי' לת"ח שמיני שבשמינית גאוה, כמו שצוה רבינו הקדוש לבנו נהוג נשיאתך ברמה, כבוד ת"ח הוא כבוד התורה, ובפרט לבלי להתבייש מפני החדשים אשר מקרוב באו אשר עזבו את מקור מים חיים היא תורה הקדושה, ובדו מלבם דרכים חדשים אשר לא שערום אבותינו מעת היות ישראל לגוי אחד בארץ, וכמו שהאתרוג נקרא פרי עץ

הדר, שטעם עצו ופריו שוה, כן ישתדל הת"ח שיהי' בניו כמותו, שלא יבש המעין ולא יקצוץ האילן ולא תמוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מיד נתעשר.

כך אמרו חז"ל במסכת יומא דף כ"ג ע"ב, ואמנם הלולב הוא סימן לפרנס הקהלה וראש העדה, שיהי' גבוה מכולם מתנשא לכל לראש באהבת תורה ויראת שמים ועי"ז יזכה לעשירות, כמו שאמרו חז"ל במסכת הוריות דף ט': נשיא ומשיח אין באין לידי עניות, פרש"י ז"ל דלעולם עשירים הם, שטוב הדבר שנשא וכהן גדול יהי' עשירים או שגדלהו ועשרהו משל אחיו, כי ממונו של אדם מעמידו על רגליו ונותן לו כח נפשיי לרדות בעם, והעם יראים ממנו וסרים למשמעתו, וגם יהי' גדול מהם בחכמה להוציאם ולהביאם בחכמתו על פי התורה עד שכולם יכירו שראוי הוא לאותו אצטלא, ולא עוד אלא שגם אם אינו גדול כל כך אלא שמתנהג על פי התורה, אז כיון שנתמנה פרנס על הצבור יהי' בעיניך כאביר שבאבירים, כמו שאמרו חז"ל במסכת ר"ה דף כ"ח, וצריכים להחזיקו גבוה מכל עם בכבוד.

שיח לארץ ותוריך.

כהלולב הזה לא יהי' נחלק ראשו לדעות שונות, אלא דעה אחת תהי' לו בדרך התורה, אשר על פיה ינהג את העם, ומינה לא יזוע שאין לך מדה טובה הימנה, לא יהי' אופתא לא חלק משמן חכו לדבר אחד בפה ואחד בלב אלא פיו ולבו שוים, לא יהי' חרותא—שנתפשטו העלין ומלאים קוצים, לא יהי' בעל גאוה וגאון לב המדקיר את חבירו בחרבות שבפיו, כי פרנס המתגאה על הצבור אין הדעת סובלתו, אמרו חז"ל במסכת פסחים דף קי"ג, וגם אמרו במסכת סנהדרין דף צ"ז: פרנס שמנהיג הצבור בנחת מנהיגם לעוה"ב, אבל גם לא עקום באמצעיתו לכוף עצמו כאגמון למען יבחרו תמיד בו, כי כל העוסקים בצרכי צבור יהי' עוסקים עמהם לשם שמים ולא שיקחו גדולה לעצמם, וגם בכ"ז ינענע ראשו לכל אחד ואחד לשמוע טענותיו וצערו, כלולב הזה שמטין אותו ימין ושמאל מעלה ומטה עד שיהי' אהוב למעלה ומתקבל למטה, וכל בני הקהלה יהי' אגודים בו בלב ונפש חפצה.

על שלשה דברים העולם עומד.

הדסים הם סימן לטובי הקהלה העומדים לימין ראש הקהל, כמו להדס יש ג' עלים כן יהי' ג' סימנים של אומה הישראלית: רחמנים, ביישנים, גומלי

הסדים, כמו שאמרו חז"ל במסכת יבמות דף ע"ט, ויחזיקו בהקהלה את ג' עמודי העולם תורה ועבודה וגמ"ח, כי לכך נבחרו ולא לדבר פרטי וצרכי עצמו, עבות יהי' יעמדו שם בשורה אחת במועצותיהם, לא יגביה האחד את עצמו על חבירו, העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט, חכמת המסכן לא תהי' בזוי' וסכלת העשיר לא תהי' כבודה, האמת תהי' אהובה להם מכל, ולא יהי' עליו נושרים, השלשה עמודים תורה ועבודה וגמ"ח יחדיו יעמדו כנד אחד כי צריכים זה לזה, תורה בלא עבודה היא כתרעא בלא דרתא אמרו חז"ל במסכת שבת דף ל"א ע"ב, ועבודה בלא גמ"ח היא כבנין בלא יסוד, ע"פ שנים עדים או ע"פ שלשה עדים יקום דבר ולא ע"פ עד אחד, וכענף עץ עבות יתנו ריח ניחוח, דבר שהנשמה נהנה ממנו, לא לכבוד עצמם יקבלו השררות כי אם לכבוד שמו הגדול, הרועים לא יהי' רעים, ראשי הקהל לא יהי' רשעי הקהלה, העשירים לא יהי' שעירים, המאשרים לא יהי' מתעים, טובי העיר לא יהי' דובי היער, הדסים ולא חוחים, ענפי עץ עבות ולא סבך עץ קרדומות.

טוב רש הולך בתומו.

ערבי נחל סימנא מילתא היא לעניי העם, כמו שהערבה אף שאין בה לא טעם ולא ריח אחת מד' מינים היא, ובלעדה אין אדם יוצא ידי חובתו של ארבעה מינים, כן הקהל צריך להעני אף שאינו פורע שום מס, ולפעמים עוד מקבל מתנות מקופת הקהל, כי גמ"ח הוא מעמודי העולם, וירושלים אינה נפדה אלא בצדקה אמרו חז"ל במסכת שבת דף קל"ט, ואם אין עני המקבל מתנות צדקה מנין לנו, כמו שהערבה אם נקטם ראשה פסולה, כן העני אם יפלו פניו וראשו עליו דוי על רוע מזלו פוסל את עצמו, כמו שהערבה צריך שיהי' פיהו חלק ולא כמגירה כן העני תחנונים ידבר רש, ולא יענה עזות בדברים כמדקרת המגירה כי דל גאה שנא ד' אמרו חז"ל במסכת פסחים דף ק"א, וכמו שהערבה אגודה ללולב כן ידבק העני עצמו להפרנס ולא יעמוד מן הצד כעני העומד על הפתח דך נכלם, כי לא נפל הוא מן העשיר, ולא מצא הקב"ה מדה טובה לישראל מן העניות אמרו חז"ל במסכת חגיגה דף ט': גם אמרו במסכת נדרים דף פ"א: הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה לישראל, וכן אמרו במסכת שבת קנ"א: מפני מה מועדות שבבבל שמחים מפני שהם עניים, גלגל הוא שחוזר בעולם, גם את זה לעומת זה עשה האלקים.

— ד —

הדל לא ימעיט.

בשם הגאון ריד"ס ז"ל אבד"ק בריסק שמעתי אשר הסביר כי העניים הם החלק היותר מביא תועלת שבקהלה, לא בלבד שהם סרים למשמעת הנשיא והפקודים אלא אפילו בעניני כספים הם הראשונים להביא נדבת לבם לפי יכולתם, בשעה שהעשירים מנסים למנוע את עצמם מלנדב על ידי אמתלאות שונות, עובדא הוה בזמן שהעיר בריסק נתישבה מאד בהרבה אוכלסין יהודים אשר דרו רחוק מבתי כנסיות, קרא הרב הנ"ל את נדיבי העם לאסיפה לטכס עצה לבנות בית הכנסת חדש קרוב להתושבים החדשים, העשירים השיבו כי קשה מאד להוציא כעת הרבה על בית הכנסת חדש כי בשנה זו אין פרנסה כל כך מצוי', ומוטב להמתין על זמנים יותר טובים מאלו עד כי ירחיב ד' גם גבול העניים וישאו גם הם בעול, בשבוע הבא קרא הרב הנ"ל לאסיפה את דלת העם והציע לפניהם את הענין של בנין בית הכנסת חדש, הם השיבו אם טוב הדבר בעיני הרב לבנות בית הכנסת חדש אנחנו נעזור בכל יכלתנו, ותיכף ומיד התחייבו את עצמם באיזו סכומים קטנים לשלם מדי שבוע ממשכורתם הדלה.

אז אמר הרב הנ"ל כאשר הקב"ה צוה למשה רבינו ע"ה במדבר לבנות משכן מכסף וזהב ונחושת, קרא משה להעשירים והציע לפניהם את הדבר, בתוך העשירים היה ג"כ קרח וסייעתו, הם השיבו איך אפשר להוציא סכומים כאלו על משכן בשעה שהננו עוד במדבר מקום אין זרע ואין לנו עוד נחלת שדה וכרם אולי נצרך את הזהב והכסף לדברים יותר נחוצים, נמתין עד אשר נכנס להארץ כל אחד יהי' תחת גפנו ותאנתו, אז נוכל ליתן גם זהב וכסף לבנות משכן, מה עשה משה רבינו הוא קרא לעניי העם ואמר להם הקב"ה צוה לבנות משכן במדבר ונצרך לנו זהב כסף ונחושת, תיכף פרו הנשים מאצבעותיהם את הטבעות אשר להם, אספו את כוסי הכסף ונרות נחושת אשר להם והביאו למשה לבנות את המשכן, אז אמרה התורה: העשיר לא ירבה, עשירים כאלו כקרח וסייעתו לא ירבו, והדל לא ימעט, דלים ורשים כאלו אשר נכונים לתת כל מה שיש להם לעשות רצונו של מקום הם לא ימעטו, כי בכל דור ודור עניים כאלו הם יסוד בית ישראל.

אלו הם הד' מינים אשר עליהם נשענה הקהלה, הרב הפרנסים העשירים והעניים, אשריהם מה טוב חלקיהם אם הם באגודה אחת, לא ירעו ולא ישחיתו

זה את זה, כל אחד מכיר את מקומו הקטן לפי קטנו והגדול לפי גדלו, אז כל רוחות שבעולם לא יזיזו אותם, ויכולים לקיים ושמחתם לפני ד' אלקיכם.

להבין דברי חכמים וחידותם.

בשם הה"צ ר' חנוך העניך זצ"ל מאלכסנדר שמעתי חידה בענין זה: לי שלשה רעים, שנים בי נצמדים, ומן השלישי אנחנו נפרדים; שם האחד כשם המלכה בפורים, ושם השני הלוים תלו בו כינורים, ושם השלישי הביא לאחרונים מרות, ע"כ יכרתו ראשי זנבות על שיני הרות.

הפתרון הוא: הלולב אומר כן, לי ג' רעים, הדס ערבה ואתרוג, שנים בי נצמדים הם הדס וערבה, ומן השלישי הוא האתרוג אנחנו נפרדים, הדסה היא המלכה בפורים, הדסה היא אסתר, ובערבה הי' הלוים תולים בו כנורות, כמש"כ על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו, האתרוג הביא מיתה לעולם, למ"ד שהפרי שאכל אדם הראשון מעץ הדעת אתרוג היה, על כן נהגו בקצת מקומות שנשים הרות נושכות את הפטום בהושענא רבה, והיא סגולה נגד בעצב תלדי בנים.

האומר אין לו אלא תורה, אפילו תורה אין לו. (יבמות ק"ט).

לפי הנ"ל מתבאר היטב חידה זו ופתרונה, ומפני הכבוד סתמו את דבריהם ואמרו דרך חידה, הדסה היא אסתר, לרמז שהגם שהנס בימי מרדכי ואסתר הי' בזכות התורה, קימו וקיבלו קימו מה שקבלו כבר, ליהודים היתה אורה זו תורה, עכ"ז תורה לבד לא היתה די להציל את בני ישראל מידי המן הרשע, כמו שאמרו חז"ל שהאומר שאין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו, רק הצטרפו מסירת נפש של אסתר שמסרה נפשה בעד בני ישראל ואמרה וכאשר אבדתי אבדתי, ויעצה למרדכי לך כנוס את כל היהודים, כי רק בהתאחדות כל ישראל בלי הבדל מפלגה, אז ימין ד' רוממה להציל את בני ישראל מכל אויביהם.

המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו. (פסחים ס"ו).

מרמז לפרי שאכל אדם הראשון מעץ הדעת אתרוג היה, אף שהאתרוג יש בו טעם וריח ונרמז לת"ח שיש בו תורה ומע"ט, עכ"ז אם מדמה בנפשו שעל ידו יהי' כאלקים יודע טוב ורע, עי"ז מסלק את חי-עולמים מן העולם, כמו ששמעתי מפרשים את הכתוב: אם יסתיר איש במסתרים, היינו שישב בהתבודדות יומם ולילה על התורה ועל העבודה, ויאמר א נ י, היינו שיאמר

כי הוא הצדיק יסוד עולם ובשבילי נברא העולם, אז לא אראנו נאום ד׳, בדבריו אלו המביאים אותו לידי גאות גורם הוא לשכינה שתסתלק מן העולם, כי כל המתגאה כאלו דוחק רגלי השכינה, ובעל החידה מסיים שע״כ נושכין נשים מעוברות את הפטום של האתרוג בהו״ר, כי הפטום מורה על התנשאות ושושנתא על ראשו שמיני שבשמינית, ונשים הרות נושכות את הפטום לרמז כי אם רוצים להביא חיים לעולם אז יש לסלק את היוהרא מכל וכל אפילו שמיני שבשמינית.

קטונתי מכל החסדים.

שמעתי בשם הגר״א זצ״ל לפרש דברי חז״ל במסכת סוטה דף ה׳, ת״ח צריך שיהי׳ בו אחד משמונה בשמינית—של גאוה,—אשר רש״י ז״ל מפרש: גאוה במדה קטנה מאד, כלומר צריך שיהא בו מעט גאוה שלא יהיו קלי הראש מסתוללים בו, ויהיו דבריו מתקבלים עליהם בע״כ, ופירש הגר״א זצ״ל כי שמונה בשמינית מרמז על הסדרא שמינית פרשת וישלח יעקב ופסוק השמיני בסדרא זו הוא: קטונתי מכל החסדים ומכל האמת, היינו אפילו ת״ח צריך שידע כי אינו כדאי הוא אפילו החסדים והאמת שעשה עמו הקב״ה, והתולה בזכות אחרים עונים לו בזכות עצמו.

ראשון לציון הנה הנם.

מכל הנ״ל נבוא לידי מסקנא כי לכך רמזה התורה בהכתוב של הארבעה מינים שיום הראשון של חג הסוכות הוא ראשון לחשבון עונות כנ״ל כדי שנלמוד ונבין שעל ידי הארבעה מינים והורותיהם נזכה לגילוי שכינה ולהפרע מן כל הקמים עלינו בכל דור ודור, זכות מצוה זו תכריע לזכות אותנו לגאולה שלימה בירושלים עיר הקודש ולבנין בית המקדש דכתיב ביה כסא כבוד מרום מראשון, וכל המעלות הללו יביאו אותנו לנצח את כל שונאי ישראל ושונאי ציון השמים מעצורים על דרך שארית הפליטה לבוא בשערי ציון, ונזכה לראות בביאת מלך המשיח אשר יביא לנו גאולה שלימה ואמיתי, שלא נצרך עוד לחסד לאומים וישראל נושע בד׳ תשועת עולמים במהרה בימינו אמן.

דרוש לשמיני עצרת
להזכרת נשמות
נשמה ורוח

ביום השמיני עצרת תהיה לכם, זשה"כ תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה (תהלים ק"ט) אתה מוצא בחג שישראל מקריבים שבעים פרים על שבעים אומות, אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע הרי אנו מקריבים שבעים פרים לשבעים אומות, לפיכך היה להם להיות אוהבים אותנו שנאמר תחת אהבתי ישטנוני, לפיכך אמר להם הקב"ה כל שבעת ימי החג שהייתם מקריבים לפני קרבנות, על אומות העולם הייתם מקריבים שבעים פרים, עכשיו הקריבו על עצמכם שנאמר וביום השמיני עצרת תהי' לכם. (מדרש תנחומא פנחס).

מה טובה של הזכרת נשמות בשמע"צ.

עלינו להתבונן מפני מה התקינו רבותינו להזכיר נשמות בשמע"צ, הלא לא עברו עוד שתי שבועות מעת אשר הזכרנו נשמות ביום הכפורים, ולמה לנו להזכיר נשמות זה איפוא עוד הפעם, ועוד הלא הרמ"א באו"ח הלכות יו"כ סימן תרכ"ב כתב ומזכירין נשמותיהם שהמתים ג"כ יש להם כפרה ביוה"כ, הרי שהזכרת נשמות יש בה משום כפרה למתים א"כ ניחא שפיר מה שמזכירין אותם ביוה"כ אבל בשמע"צ למה הם צריכים עוד הפעם כפרה, בשלומא החיים אשר יום הראשון של חג הסוכות הוא אצלם ראשון לחשבון עונות כדרשת חז"ל, שפיר יכולים כבר לחטוא במשך ימי החג, כאשר לדאבונינו לא רק סוכה היא מצוה קלה אשר מעט מזעיר מקיימים אותה כראוי, אלא גם כל חג הסוכות קל מאד בעיני ההמון, לפי דעתם המשובשת כבר יצאו ידי חובתם למקום ולעם ישראל בזה ששבתו בימים הנוראים ובאו לבית הכנסת לחוג לפני ד', אבל במוצאי יוה"כ הם יוצאים מבית הכנסת פסיעה גסה ואינם שמים לב כי נזקקים עוד לפתקא טבא אשר נרשמת בימי החג, ועוברים על חג הסוכות לסדר היום שלהם, הם אמנם צריכים כפרה בשמע"צ, אבל המתים הלא פטורים הם מכל המצות ולא המתים יהללו יה, הנשמה בלא הגוף אינה יכולה לעבור על פי ד', ומה לנו להזכיר את נשמותיהם בשמע"צ.

שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ד׳.

נ״ל טעם למה שתקנו הקדמונים להזכיר נשמות בשלש רגלים חוץ מיו״כ יען שבזמן שבית המקדש קיים צוותה תורה לכל אדם מישראל שיעלה לרגל לבית הבהירה לראות את פני ד׳, היינו להתנוכח כי לא על הלחם לבדו יחי׳ האדם לחם הגשמי, רק צריך גם לחם שמים מזון לנשמתו שיהי׳ ראוי לראות את פני ד׳, כמו שכתוב ר׳ מנחם הבבלי, טעם מצוה זו לקחת מוסר השכל מי הוא זה אשר מלאו לבו להראות לפני יוצר כל, ומשארות אשמיו צרורות על שכמו, יקשקש לבו כפעמון כאשר תחל רוח ד׳ לפעמו בבית הקדוש אם ראוי לראיה, גם יש רמז במצוה זו לחיי הנשמות שכל ישראל עולים לראות את פני ד׳ בעזרה ברגלים כמו שנשמות הצדיקים והחסידים והמלאכים עולים ברגלים לראות את פני האדון ד׳, כי ירושלים של מטה מכוון כנגד ירושלים של מעלה כמ״ש מ״א ח׳: מכון לשבתך עולמים, אל תאמר מכון אלא מכוון, כל אחד בהיותו בסביבה הקדושה הביא אתו עמו הביתה רוח קדושה וטהרה להיות נשפע ממנו על מהלך חיו עד הרגל הבא, וכל רגל היה לו גם השפעה מיוחדת לחזק את רוח ישראל סבא.

שלש רגלים כנגד נפש רוח נשמה.

כ״כ בספר שפתי כהן, וכנגד ג׳ עולמות, פסח נקרא חג המצות כנגד העולם הזה שכולו קטטות ומריבות, ולזה אמר — כעין תיקון להעולם הנעשה — שבעת ימים תאכל מצות, ז׳ ימים, היינו שבע עשיריות שנים—שבעים ימי האדם, תאכל מצות תגרום מריבה מצותא שיעשה מריבה עם היצר, וכן אמרו חז״ל לעולם ירגיז אדם יצה״ט על יצה״ר, והוא—היינו פסח—כנגד הנפש שדירתה בעולם הזה בקבר שהוא בית הנפש, ונקרא פסח פה סח, ששפתותיו דובבות בקבר, שבועות נגד עולם המלאכים, שכל ישראל היו כמלאכים במעמד הר סיני, שבא לכל אחד ואחד מלאך וקשר לו ב׳ כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, הרי שהיו מוכתרים בהם והיו עם המלאכים בשוה, ונקרא חג הקציר לפי שהוא קוצר כל רוחות רעות וכל אמונות רעות על ידי עסק התורה שהיא בהבל תורה שהיא כנגד הרוח, ועל זה רמז ואמר בכורי מעשיך שהם מעשה המצות וקיום התורה, אשר תזרע בשדה שהוא זרוע לעולם הבא שהוא נקרא שדה של תפוחים, וחג הסוכות הוא נגד הנשמה שעולה ומסתופפת תחת כסא הכבוד שנאמר (שה״ש ב׳) בצלו חמדתי וישבתי ונהנית מזיו השכינה, הסכת גימטריה סכ״ה הנשמ״ה, שסוכה ורואה ונהנית מאותה ראיה, ועל זה

רמז ואמר וחג האסיף שנאסף והולך לבית עולמו, באספך את מעשיך מן השדה הם המצות ומעשים טובים שעשה בעולם הזה.

הזכרת נשמות במקום עליית לרגל.

כשחרב בית המקדש ואין לנו מקום השראת השכינה לשאוב ממנה רוח קדושה וטהרה בימי ההגים שתשפיע לנו לחם שמים גם לבין הזמנים, לכן תקנו רבותינו להזכיר ברגלים נשמות הקדושות של אבותינו נוחי עדן כדי שנתעורר להיי הנשמות אשר בקרבנו, ונזכור כי עלינו לדאוג בעד הנשמה הרבה יותר מאשר דואגים בעד הגוף כי חיי הנשמה היא נצחיות ומי שטורח בערב שבת יאכל בשבת, רק בעולם הזה עולם המעשה יכולים להכין מזון רוחני מצוות ומע"ט בעד הנשמה אבל בעולם הבא הוא רק עולם הגמול ומי שלא הכין לעצמו די צרכו הוא מהצועקים ואינם נענים, הרהורים אלו וכיוצא בהם באים אלינו בשעה שמזכירים נשמות בימי החג ובפרט ביו"ט האחרון של סוכות שהוא נגד עולם הנשמות, ההזכרה תהי' שמן לנר מצוה ואור תורה.

שלשה שמות יש לאדם ולמועדים.

עוד נראה לי בזה לפי המבואר לנו שלשלש רגלים הנקראים בפינו חג הפסח חג השבועות והג הסוכות, יש להם בתורתנו הקדושה עוד שמות אחרות, פסח נקרא חג האביב, שבועות חג הבכורים וסוכות חג האסיף, כאשר נתבונן בזה נראה כמו שלאדם יש שם שקרא אותו אביו ואמו בשעה שנולד, ושם שקנה לו הוא בעצמו על ידי מעשיו, כדאיתא במדרש תנחומא ויקהל שלשה שמות נקרא לאדם הזה, אחד שקראו לו אביו ואמו, ואחד שקראו לו אחרים, ואחד שקונה לעצמו לטוב או לרע, כמו כן המועדים השמות הראשונים נקראים על מעשה ד' ומצותיו שנעשו ונצטוו בשלשה זמנים הללו, ושלשה שמות האחרים הם על מעשי בני אדם אשר עושים בזמנים הללו, חג האביב הוא אשר בו מתחילה התבואה והפירות לצמוח ולגדל ולהוציא ציץ, וחג הבכורים הוא העת אשר בו מתבכרת התבואה ומתבשלת, והעת אשר בו מאספים התבואה והפירות הביתה לאכלם וליהנות מהם נקרא חג האסיף.

זמן שמחתנו.

בספר תר"מ כתב שלכך אומרים בתפלת חג הסוכות זמן שמחתנו, יען כי באותו הזמן שמחה היא לאיש אשר יאסוף את כל פריותיו מן השדה

אל הבית, ורק אז שמחתו שלימה כי בתחילה בימי האביב אף ששמח בראותו פירותיו מצמיחים אבל אין שמחתו שלימה מיראתו ודאגתו אולי לא ירדו גשמים במדה מספקת, ולא יגדלו הפירות בטוב, או לא יגדלו מסבות אחרות מרבוי גשמים וכדומה, ואף גם כשכבר הגיע זמן הביכור ויש לו שמחה כשרואה שהצמחים צמחו וגדלו די צרכם, אבל שמחתו עוד מהולה בתוגה, מיצר ודואג הוא פן יבואו כוחות רעות, זיקים וזיעות סערה וברד ושאר הרפתקאות, אשר יכו את הפירות חרם ויזיקו להאילנות והתבואות, וכל יגיעו בכל השנה תהי׳ לבהלה, מתיירא הוא שלא יקוים בו הקללה שבתוכחה: שדך תזרע ולא תאכל ממנה, ובפרט בשנות המלחמה העולמית השני׳ ראינו אשר התלקחה בהרבה ארצות מעבר לים, והיה כמה ארצות אשר נחבאו אל הכלים ולא רצו במלחמה, הם הרשו וזרעו את אדמתם בתקוה כי יאספו בשלום את תבואתם, אבל הרשע הצורר החולש אל הגוים לפתע פתאום התנפל עליהם, שדותיהם היה למרמס לרגלי חיילותיו, ויתר הארבה אכל הגזם, מה שלא נרמס מאופני מרכבותיו המחנות שלו חמסו וגזלו והובילו לארץ הדמים שלהם לאשכנז, אבל אימתי היא שמחה להאיכר, כשיגיע זמן האסיף, הוא מאסף את פירותיו יגיעו ועמלו הביתה אז הוא שמח שמחה שלימה כי יודע הוא שעובד אדמתו ישבע לחם.

שלש שמחות כתוב בחג.

בילקוט שמעוני פרשת אמור על הכתוב ושמחתם, אתה מוצא שלש שמחות כתוב בחג: ושמחת בחגיך (דברים ט״ז) והיית אך שמח (שם), וכאן ושמחתם לפני ד׳ אלקיכם. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, למה, אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינו עושה, לפיכך אין כתוב שם שמחה, וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת ועשית חג שבועות לד׳ אלקיך ושמחת אתה וביתך (דברים ט״ז) ולמה כתיב בה שמחה אחת מפני שהתבואה נכנסת בפנים, — אמר הכותב, יש לומר נמי משום קבלת התורה שכתוב בה: פקודי ד׳ ישרים משמחי לב, — ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות לפי שפירות האילן נידונין, אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת לפי שהנפשות נידונות ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו, אבל בחג לפי שנטלו הנפשות דימוס ביום הכפורים כמו שנאמר: כי ביום הזה יכפר עליכם. ועוד שהתבואה ופירות האילן בפנים לפיכך כתב שלש שמחות. ובילקוט יהודה מבאר בזה כי אושר האדם תלוי בשלשה דברים: ראשית כל שיהי׳ לו אריכת ימים, ושנית שיהי׳ לו מזונותיו ההכרחיים לקיומו, ושלישית שיהי׳ לו דברים

המנעימים את החיים, וכשיש אלו השלשה דברים בידו אז שמחתו שלימה. אחרי יום הכפורים יש בטחון בלב האדם כי נמחלו עונותיו, ולא יבוא לידי כרת ולמיתה קודם שיגיע לימי זקנה, ועוד שאז יש בביתו תבואה שזהו צורך מזונותיו ההכרחיים לקיומו, וגם פירות האילן אז בביתו שזהו דברים שיש בהם בכדי להנעים את החיים ולהביא לו הרחבת הדעת, לכן השמחה בסוכות זהו שמחה שלימה.

הנהג בהם מנהג דרך ארץ.

סברא זו בנויה על היסוד שעל עם בני ישראל להנהיג מנהג דרך ארץ, של עובד אדמה, ולא להביא ממרחק לחמו דרך מסחר וקנין, כמו שכתוב כי לא מעבר לים הוא, וכדרשת חז"ל שאין התורה מצוי' בתגרנין שעוברים דרך ימים ונהרות, וכן כתיב בפרשת בחוקותי שכר מצוה ללומדי תורה טל השמים ומשמני ארץ וכל הפרשה כולה מדברת בשבח בעלי שדה וכרם, לזאת תקנו אנשי כנסת הגדולה מתקני נוסח התפלות ליחס את חג האסיף זמן שמחתנו, אבל לדאבונינו זה אלפי שנה מפני חטאינו כבר נתרחקנו מאדמתנו ואין לנו נהלת שדה וכרם, א"כ שמחה זו מה עושה למה לנו לשמוח כאשר יאספו זרים את תבואת הכרם.

איזהו עשיר השמח בחלקו.

ונ"ל לומר שאנשי כנסת הגדולה אמנם ראו ברוח קדשם עד סוף כל הדורות, כי יבואו ימים אשר אין בהם חפץ לישראל, ויגלו למקומות מים הרעים אשר יגרשו אותם גולה אחר גולה מהכפרים, ויגזרו עלינו בכמה מדינות שלא תהיה לנו שום מגע ומשא עם האדמה, על כל זה תקנו להזכיר בחג הסוכות זמן שמחתנו מפני טעמים ונמוקים אשר נבאר הלאה, כי אושר האדם הוא שיהי' שמח בחלקו, יען כל זמן אשר לא ישמח האדם בחלקו אשר נפל לגורלו ואשר האציל לו הקב"ה אם מעט ואם הרבה, יחסר לו לעולם אפילו אם יש לו הרבה נכסים ורכוש גדול, כי אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו, אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה, אמרו חז"ל במדרש קה"ר פרשה א' וב', וכמו כן מי שיש לו מאה אלפים הוא רוצה בשני מאות אלפים, מיצר ודואג הוא פן ואולי לא יתמלא מבוקשו, לילה לא יישן יומם לא יניה, מחפש הוא עצות ותחבולות למלאות חסרונו, אבל רק אז מאושר האדם ולא יחסר לו מאומה אם שמח הוא בחלקו ומסתפק במה שיש לו.

מתוקה שנת העובד.

כאשר מספרים בדבר בן־מלך שנחלה במחלה מסוכנת ולא מצאו הרופאים רפואה למחלתו אלא א״כ יביאו כתונת מאיש השמח בחלקו וילבישו אותו. דת נתנה מאת המלך שכל איש שלא חסר לו מאומה יבוא לחצר המלך, אבל עברו כמה ימים ואיש כזה לא בא, אז רצים יצאו דחופים ומבוהלים לחפש בכל מדינות המלך איש שמח וטוב לב ולהביא את הכתונת שלו לבן המלך, אשר המחלה נתגברה עליו מאד, אבל לשוא היה כל עמלם ויגעם, כל איש אשר נראה לשמח בחלקו אם אם אך דברו עמו שלוחי המלך, הם התנוכחו לדעת כי לא נפל לו חבלו בנעימים, וכי יחסר לו איזהו דבר לעשותו שבע רצון בעולמו, כאשר כבר נתיאשו שלוחי המלך להצליח על דרכם זה, פתאום הנה שמעו לרועה, אשר נהג בהמות של אנשי העיר אל המרעה, הוא משבח את עצמו ואומר: מה יחסר לי, אכלתי שתיתי וישנתי במנוחה ועתה הנני מנהג את הצאן לנאות דשא הם יאכלו לשבעה ואני אשכב לי על הארץ נגד השמש ולא יחסר לי מאומה.

האנשים לא האמינו לשמע אזנם כי אמנם מצאו את מבוקשם, הם הגישו אל הרועה ושאלו אותו מה מחסורו, הלז השיב להם כי לא יחסר לו מאומה. השלוחים שמחו שמחה גדולה וגילו לו מטרת היותם בדרך בשליחות המלך, וכי על גורלו נפל האושר הגדול אשר על ידו יתרפא הבן־מלך, אבל נבהלו לשמוע כי האיש אשר לא יחסר לו כלום ושמח הוא בחלקו אינו יכול למלאות מבוקשם מפני טעם פשוט מאד יען שאין לו כתונת. הוא פתח את המעיל שלו והראה להם כי אינו לבוש כתונת. הם יצאו בפחי נפש ובאו בחזרה לבית המלך בידים ריקנות. המלך התמרמר מאד על אשר לא מלאו פקודתו, אבל כאשר ספרו לו את אשר קרה להם עם הרועה. אז הוא הבין לדעת כי בטח ראו הרופאים כי מחלת הבן־מלך היא מפני שהוא משתוקק ומתאוה דברים כאילו אשר אין יכולת בידו להשיגם. והשכילו הרופאים בדרך זה להראות לו ולהבינו דעת כי אם לא יהי׳ שמח בחלקו ויסתפק במה שיש לו, אז אף אם ימלאו מבוקשו בדבר זה הוא יתאוה דבר אחר גדול ממנו אשר אי אפשר יהי׳ לו להשיגה, ולעולם יחסר לו איזהו דבר ויבוא על ידי זה למחלת לב, רקב בעצמות קנאה, אך זאת היא תרופתו אמיתית שילמוד את עצמו לבלי להמוד ולהתאות דברים שאינם שלו אז לא יחסר לו מאומה ויתרפא ממחלתו.

חרב פתחו רשעים — חרבם תבוא בלבם.

כל זאת ראינו בפועל ממש בדבר המלחמה העולמית השני׳ אשר בתחילה דרש הצורר ימ״ש שימסרו בידו רק מדינה אחת והבטיח שאז כבר יהי׳ שבע רצון, אבל כאשר המפשרים מסרו לידו אותה מדינה התנפל אח״כ על מדינת פולין, וגם אז אמר אם אך יכבוש פולין ימשוך את ידיו ממלחמה, אבל אח״כ התנפל בכל פעם על מדינה אחרת, וכבר היו נכנעים תחתיו הרבה ארצות, בכל זאת לא שב מרשעתו ועוד היתה ידו נטוי׳ לכבוש את כל העולם. כמה פעמים כבר התאסף מחנה רב סמוך לארץ ישראל ורצה להתנפל על שארית הפליטה של אחינו בני ישראל מארצות שמעבר לים. אבל בחמלת השי״ת עלינו הראה לנו רחמיו המרובים שד׳ סביב לעמו עכ״פ בארצנו הקדושה וכי אמנם השי״ת שומר את עמו ואת ארצו, וכל עצת הצורר ימ״ש וכת דיליה הופרעו, הוכרח לפנות עורף להרי ישראל עד אשר נפל חלל הוא וכל מחנהו כן יאבדו כל הרשעים, וד׳ ינקום נקמת דם עבדיו מכל אשר עזרו להצורר הרשע להרוג ולהשמיד אחינו היקרים בכל מקום בואו.

— ב —

צאת מדירת קבע והכנס לדירת עראי.

חג הסוכות יורה לנו, כאשר כבר ביארנו בדרש לחג הסוכות, כי עלינו לדעת ולזכור תמיד שאין לנו דירת קבע בעולם הזה. כאשר אמר דוד המלך ע״ה בתהלים: גר אנכי בארץ, וכל מטרת ביאתנו לזה העולם הוא רק כדי לרכוש לנו מצות ומע״ט. ומי שהוא בדרך רחוקה על יומא דשוקא לקנות סחורה הנחוצה לו לקיומו, לא ישים לבו שיהי׳ לו שם דברים שמרחיבים דעתו של אדם, אלא יסתפק במועט וכל דעתו ומחשבתו הוא אך לקנות סחורה טובה ומעולה אשר על ידה יוכל להרויח הרבה. כן הדבר הזה, מי שבא למדרגה זו כבר מסתפק הוא במה שיש לו ושמח בחלקו. לכוונה זו יש לומר התקינו רבותינו להזכיר בחג הסוכות זמן שמחתנו, כי רק כאשר נלמד לקח הנ״ל מחג הסוכות אז נוכל לשמוח אבל בלעדי זה אין שמחה כלל כנ״ל.

את הכל עשה יפה בעתו.

נחזור לענינינו שלש רגלים, שכמוהם כן בחיי האדם יש שלש זמנים הללו, ימי האביב ימי הבכורים וימי האסיף. ימי האביב הם ימי הילדות והשחרית, אשר בהם מתחיל האדם לצמוח ולגדל מהזרעים אשר זרעו בו אביו ואמו

ורבותיו, זרע אמונת ד׳, אהבת עמו תורתו וארצו, ודרך ישרה להתהלך בה עם אנשים חביריו ורבותיו. ימי הבכורים הם ימי העמידה באמצע שנותיו, אשר פירותיו ומדותיו הטובות כבר נתבכרו ונתגדלו, קנה לו שם טוב לאיש ירא ד׳ אשר במצותיו חפץ מאד, וגומל חסד לאנשים עם רוח נדיבה. חג האסיף הם ימי הזקנה אשר בהם חושב חשבונו של עולם. מביט הוא בעין חודרת על כל מה שפעל ועשה בעולמו אם הם דברים של ממש, כי מתעתיד הוא לצאת מזה העולם, ולאסף פירותיו הם מעשיו הטובים וצדקותיו להביא אותם הביתה, זה בית מועד לכל חי לעולם שכולו טוב וארוך, שם יהנה מהם וישבע מטובם כמו שאמרו חז״ל במסכת פסחים דף נ׳ שמכריזים בשמים: אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וכבר פירשנו שכוונת הדברים האלה הם, שבידיו פעל ועשה צדקות ה׳ כפי אשר למד בתורה וכאשר הורו לו רבותיו.

כי האדם עץ השדה

כמו אצל נחלת שדה וכרם כן הוא אצל האדם. ימי הילדות והנערות של האדם בימי אביבו, אף ששמחים בו אביו ואמו מהילד אשר יולד להם, מהבן אשר ניתן למו, אבל שמחתם מהולה בדאגה וצער, יראים הם שמא לא יוגדל חלילה הילד, פן תדבק בו מחלות שונות לקצר ימיו חלילה, ובכל דבר וענין מבקשים אבותיו שיזכו לגדלו ושיאריך ימים ושנים, וביחוד יתר לבם בקרבם ומלאים הם פחד וחלחלה מה יהי׳ טובו של הילד, אם יעלה בידם לחנכו כראוי, שיהי׳ טוב לשמים ולבריות, מי יודע אם יזכו להכניסו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

יסר בנך כי יש תקוה

גם אחרי כך בהגיעו לימי הבחרות, מלאים אבותיו דאגה על כל אלה, כמו שאנו רואים כמה בני הנעורים אשר אבותם הכניסם לבתי ספר חרדים, ושקדו עליהם שיתחנכו על ברכי התורה, עכ״ז כאשר הגיעו לימי הנעורים, אם אבותם העלימו עין מהם ליסרם ולחנכם, פנו עורף לדרכי אבותיהם, פרקו מעליהם עול התורה והיראה ויצאו לתרבות רעה רח״ל. האבות דואגים גם לשלומם החומרי של בניהם, כי כמה נערים שבקו חיים לכל חי בימי ילדותם, כמו שאמרו חז״ל בסנהדרין דף נ״ב ע״א בדרך משל: נפישי גמלי סבא דטעיני משכי דהוגני, וכמו שפירש רש״י זצ״ל: הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקים שמתו, וכמו שרואים אנחנו בזו השעה של הזכרת נשמות, אשר כמה אבות מזכירים נשמותם של בניהם ובנותיהם בשברון לב, אשר נקטפו באביב ימיהם ולא זכו להכנים אותם לחופה ולשבוע מהם נחת.

בישישים חכמה ואורך ימים תבונה.

רק אז כשיגיע האדם לעת זקנתו, הם ימי האסיף שמאסף ומקבץ את כל מעשיו אשר עשה בימי חלדו, ועושה חשבון אם מלא את חובתו בעולמו, אם אמנם מוצא כי לא בלה את ימיו בהבלים, וכי הוא זקן בא בימים, היינו שכלכל דבריו במשפט ונקי הוא מד׳ ומישראל, אז זמן שמחה לו, הוא קוצר ברנה מה שזרע בדמעה, כי יודע הוא שהולך אדם אל בית עולמו אשר הכין לו, בעת שיבוא קצו להסתלק מן העולם ולעלות לגנזי מרומים אז צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו, כל המצות ומעשים טובים אשר עשה יקדמו וילכו לפניו בעת עליו יהי׳ לעמוד לפני בי״ד של מעלה. וכמאמר התנא במסכת פאה: אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, לבוא על שכרו בעולם הגמול אשר הוא לעולם ועד, גם ישמח האב ביוצאי חלציו בעולם העליון אם עלתה בידו להניח בן כמותו, כמו בשעה זו אשר נשמות הקדושות של אבותינו באו לבית הכנסת, ורואים בניהם ובנותיהם עומדים בבית ד׳ להזכיר נשמותיהם נחת רוח הוא להם.

קודש ישראל לד׳ ראשית תבואתו

שלשה עתים הנזכרים חלפו ועברו גם על עם ישראל בתור עם. חג הפסח הוא חג האביב של עם ישראל, אשר יצא אז ממצרים בנסים ונפלאות, שמעו עמים ירגזון מעשר מכות אשר הוכו מצרים, נבהלו נחפזו מקריעת ים סוף אשר בני ישראל הלכו בתוך הים ביבשה, יציץ ופרח ישראל להיות עם קדוש לד׳.

ד׳ עוז לעמו יתן

חג השבועות הוא חג הבכורים של עם ישראל, בשעה אשר קבלו ישראל את התורה על הר סיני נתבכרו הציצים ויצא פרח ויגמול שקדים, על ידי קבלת התורה נעשו בני ישראל עם עולם כמ״ש ד׳ עוז לעמו יתן, ואין עוז אלא תורה, ע״י התורה הקדושה השיגו בני ישראל עוז ועצמה להגביר חיילים לעמוד נגד כל אויביהם מסביב, עם ארון הברית נגד פניהם חלפו ועברו את המדבר, באו אל המנוחה ואל הנחלה אל ארץ זבת חלב ודבש, בנו להם בית המקדש אשר שם היתה השראת השכינה, ואמרו כי עוד מעט יבואו ימי האסיפה, לאסוף פרי עולם, לבוא על שכרם של ממלכת כהנים וגוי קדוש, להפיץ אור מבהיק לתוך המבואות האפלות של האומות ולהיות לאור גוים, אבל אהה התקוה נהפכה לרועץ, אחרי שלשת אלפים שנה אשר אמרנו כי

כבר הכירו כל הגוים כי בני ישראל עם ד׳ המה, וכי כבר יצאנו מאפלה לאורה בעולם הנאור, דמינו כי נשב בשלות השקט בגולה עד אשר נזכה לתשועת ד׳ בביאת גואל צדק, אבל לדאבון נפשינו ולאסון כל העולם נתהפך עלינו הגלגל ושבנו לימי הבינים, ימי חושך וצלמות, רוב מנין ורוב בנין של ישראל נדרם תחת כפות רגלי צוררי כל היהודים, נמס כל לב מהשמועה הנוראה כי כמה מליונים מאחינו ישראל קדושים וטהורים, אנשים נשים וטף, נהרגו במיתות משונות בידי האכזרים, תסמר שערות ראשינו מהרציחות שוד ושבר אשר נעשו לעיני השמש וכל העמים הנאורים לא עשו מאומה להציל העשוקים והנרצחים מידי הרוצחים, שארית הפליטה עדיין נמצא במצור ובמצוק בהמחנות בארץ הדמים כמעט רעבים ויחיפים, וכל שערי המדינות סגורים בפניהם.

ולא תכבה נר ישראל.

בחג האסיף אשר הם ימי האסיפה בעד עמנו, עולה זכרון עמנו לפנינו, והננו תמהים ושואלים מדוע עשה ד׳ ככה לנו, זו תורה וזו שכרה, איה הוא זכות אבות הקדושים אשר סוככו והגינו עלינו מפני חמת המציק, איה הם הארבעה מינים סמל של כלי זיין של ישראל אשר בהם יצאו מנצחים, וכעת נמסרו בידי אויביהם האכזרים כאלו חו״ש הסתיר אב הרחמן את פניו מהם. רעיונות כאלו מנקרות את מוח של בני עמנו בימי החג.

ישרים דרכי ד׳ צדיקים ילכו בם.

לזאת התקינו רבותינו להזכיר נשמות בשמיני עצרת, בשעה אשר אנחנו סבוכים בהרהורים אלו, יופיעו לפנינו נשמות הקדושות ואומרות ללבנו בלשון רוחני המזעזע לב ונפש: חלילה להצדיק את הדין על עם ישראל אשר ניתן למשיסה, כי מצדיקים את הדין על המתים אבל לא על עם ישראל חי, עליהם צריכים לעורר רחמי שמים, אבל בנים אהובים תנו עוז לאלקים, כביכול עזרו לאב הרחמן שיוכל לכוף למדת הדין לבלי לקטרג עליכם. אל נא תערכו אתכם מול כל הגוים, זכרו נא כי עם קדוש אתה לד׳ אלקיך, ומה שנקרא טהרה אצל האומות עדיין טומאה כרוכה בה אצל בני ישראל, כידוע ששלישי לטומאה טהור הוא אצל חולין אבל לקודש טמא גמור הוא ומטמא את הקודש ואפילו רביעי בטומאה פוסל עכ״פ בקודש, אצלם אם דור שלישי הנולד במדינה זו עזב צור מחצבתו והתערב עם תושבי הארץ עדיין יכול להיות איש טוב וישר, אבל לא באלה חלק יעקב, עלינו להחזיק

במעוזנו זו התורה הקדושה אשר עץ חיים היא לעם ישראל כל זמן שמחזיקים בה.

— ג —

השמן לב העם הזה ואזניו הכבד

אם אמנם כי רבו במדינה זו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ישיבות קטנות עם גדולות יציצו ויפרחו בהרבה מקומות. חדשים וגם ישנים באו ופייסו ומצאו כר נרחב להאיר אור תורה במבואות האפלים, אמרנו כי לבני ישראל היה אור במושבותם, המאור שבתורה יחזירם למוטב. אבל נאטם אוזן משמוע תורה, גם בתי כנסיות עומדות שוממות רוב השנה מלבד בימים הנוראים אשר אז זמן אסיפה לכל אשר בשם ישראל יכונה.

ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין סומך

דורשי רשומות פירשו לראשי תיבות מה בצע: בוקר צהרים ערבית, כמה היינו צריכים להתפלל שחרית מנחה וערבית ביותר בימים הללו, כי נהרוג את אחינו, בזמן אשר אחינו בני ישראל שמעבר לים נהרגו ונשמדו לעיני השמש ולא היה בידי שום אומה ולשון להפריע את הרוצחים במעשיהם המתועבים. לפני המלחמה העולמית השני' בשעה שהצוררים האשכנזים אך החלו לגזור גזירות רעות על ישראל, הרבה מאחינו בני ישראל במדינה זו קראו למחאות נגד האכזרים, ואמרו כי על ידי זה יעלה בידם להטיב מצב אחינו בארץ הדמים ולהפר את מחשבתם הרעה, בחשבם כי בוש יבושו הרוצחים מפני עם הנאור של מדינה זו, אבל בשעה שהצורר קרא למלחמה נגד כל העולם הנאור ואין מי עומד בפרץ נגד חמת המציק, הטרם נדע כי אין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים.

עזרי מעם ד׳ עושה שמים וארץ.

יש לנו להמשיך סיום הפסוק הנ״ל וכסינו את דמו. מפני מה נכסה דמם של אחינו כאלו דמם לא נשפך כמים בראש כל חוצות, הלא אם נשים לב כי לא מקרה הוא, ולא מנהגו של עולם הבא על ידי המלחמה, כי אז היינו מתאספים בכל יום ערב בקר וצהרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות להתפלל למי שיש בידו לעזור לנו, שיפריע ויגדור פרצת עמו ישראל בעד היות רעות אלו שלא ירעו ולא ישחיתו בכרם ישראל. ועל ידי זה לא היינו

צריכים לטכס עצה בכל יום איך ובמה נאסוף עשרה מישראל לכל דבר שבקדושה בבית ד׳.

אל תאמינו בריע ואל תבטחו באלוף.

שמעתי בשם הקדוש הרב ר׳ בונים זצ״ל מפרשיסכא שאמר כאשר הנהיג הבעש״ט את דרך החסידות היה היצה״ר צועק מרה לכת דיליה, הבו עצה מה לעשות, כי חסידי הבעש״ט יטהרו את העולם בקדושתם, ולא יהיה מקום ליצה״ר להסית את העם לדבר עבירה, אח״כ מצא היצה״ר עצה להוסיף חסידים על חסידי הבעש״ט. הוא בא אצלם ואמר להם מעשיכם טובים מאד, אבל הלא אתם רק שנים בעיר ואתם צריכים להיות עכ״פ עשרה, כמו שאמרו חז״ל במסכת ברכות דף ו׳: בשעה שישראל עונין איש״ר מברך, הקב״ה מנענע בראשו וכו׳, הם הסכימו לחפש אם ימצאו עוד חסידים והלך היצה״ר וחפש בעדם ומצא עוד ח׳ חסידים מאנשיו וצרפם למנין, כאשר לא היה להם מעות במה לקנות ס״ת ודירה ועל שאר הוצאות, הלך עוד הפעם היצה״ר חפש ומצא איש עשיר מאנשיו הסרים למשמעתו שיתפלל עמהם והוא יתן להם על כל ההוצאות, אח״כ אמר היצה״ר שהוא אינו מתיירא עוד מחסידי הבעש״ט כי החסידים שלו אשר ביניהם הם הרוב ואחר רבים להטות, חסידי הבעש״ט יתקררו מאנשיו. עובדא זו תשפיע קוי אורה על אשר נפלא מאתנו דרכי מדינה זו אשר בתי כנסיות הולכות ומתרבות, רבנים ומנהיגים רוחניים נואמים ודורשים מדי פעם בפעם, על כל זה מצב היהדות הלוך וחסור, מי יודע כמה בתי כנסיות נבנות על ידי היצה״ר אשר אנשיו מפזרים כסף למכביר, לבטל את השרידים בעם החרדים על דבר ד׳, וכמה תלמוד תורות נבנות על ידי היצה״ר, כדי לבטל על ידן את התינוקות של בית רבן, שלא ילמדו ליראה את השי״ת בבתי חנוך של תורה ויראת שמים.

ואהיה להם מקדש מעט.

כנראה היצה״ר היה מתיירא מהחרדים הראשונים אשר באו למדינה זו והוסיף עליהם הרבה מאנשיו אשר בנו בתי כנסיות כמו היכלות, ושכרו להם חזנים מנעימי קול למשוך לבבות של ישראל, להפריע אפילו את אלו אשר באים למקדש מעט על כל פנים בשעת הזכרת נשמות, שקדושת המקום לא תפעל עליהם להבעיר את זיק היהדות אשר עוד טמון בלבם. למה הדבר דומה לנכנס לחנותו של בושם שאפילו אם אינו נושא אתו מאומה על כל פנים קולט

הוא ריח של בשמים, לזאת הכין להם היצה"ר בתי כנסיות שלו אשר נבנו על ידי אנשיו ומערציו, והם הנם המנהיגים של אותן הקהלות אשר שמה יבואו להזכיר את הנשמות, ובבתי כנסיות כאלו הוא בטוח שכאשר באו כן יצאו ולא בלבד שלא נשאו אתם מאומה אלא לא יקלטו אפילו שום ריח מהרדת הקודש.

הבה נשפוך לבבינו אל אבינו שבשמים וגם נבקש מאת הנשמות הקדושות שיהי' מליצים טובים עלינו, שירחם ד' שארית עמו להפר עצת כל הצוררים העומדים עלינו ועל ארצנו הקדושה, שלות השקט תשרה בעולם וגם אחינו בני ישראל יבואו אל המנוחה ואל הנחלה בארץ האבות, ונזכה כולנו לישועה וגאולה שלימה לראות בנחמת ציון וירושלים, ושבו בנים לגבולם עם משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

ב.

לשמיני עצרת

להזכרת נשמות

קראו עצרה

אמר רבי לוי הני שבעים פרים — שמקריבים בחג הסוכות בבית המקדש — כנגד מי, כנגד שבעים אומות העולם, פר אחד — של שמיני עצרת — למה, כנגד אומה יחידה, משל למלך בו״ד שעשו לו עבדיו סעודה גדולה, ליום האחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. (מסכת סוכה דף נ״ה).

משל למלך שזימן את בניו לסעודה לימים קצובים, כיון שהגיע זמנן להפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם. (רש״י אמור).

כמו שהוא עצרת לסוכות כן הוא עצרת לימים נוראים, כי גוזרין בו על הגשמים במה יתפרנסו החיים, וזהו שנאמר להציל ממות נפשם — בימים נוראים — ולהחיותם ברעב — בשמיני עצרת. (ספר חסידים סימן תנ״ג).

— א —

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה.

כבר הערנו בדרוש הקדום הלא עוד לא עברו שני שבועות מהעת אשר הזכרנו נשמות ביוה״כ, ועוד הפעם הננו עומדים בכפוית ראש להזכיר נשמות היקרות והקדושות של אבותינו נוחי עדן, מה ראו רבותינו להנהיג תפילה זו בימים כל כך קרובים, ונראה לי שבזה רצו חכמים להראות לנו גדלו וקדושתו של יום שמיני עצרת, כשם שחג השבועות נקרא עצרת, יען שבו ניתנה התורה לישראל, אשר על ידה נעצרנו מלעשות ולאכול הרבה דברים האסורים לנו, גם כן נעצרנו על ידי התורה הקדושה אצל הקב״ה להיות דבוקים בו, להדבק במעשיו ובדרכיו, כדי שנזכה על ידי זה להיות לו להקב״ה עם סגולה, כן העצרת של חג הסוכות הוא להראות לנו שקשה להקב״ה להפרד מאתנו ורוצה הוא ית״ש בקרבתנו אליו.

קשה עלי פרידתכם.

רש"י ז"ל בפרשת אמור מביא דברי רבותינו שביארו הענין של שמיני עצרת, שהקב"ה אומר לבני ישראל קשה עלי פרידתכם, עכבו עמי עוד יום אחד. בפשיטות אי אפשר לפרש דברים הללו, כי יש לשאול הלא מלא כל הארץ כבודו של מקום ובכל מקום שבני ישראל יהי' שם יכולים להיות קרובים להקב"ה, ומפני מה צריכים להיות דוקא סמוך לבית המקדש, רק ביאור הדברים הוא כאשר אמרנו לעיל שהקב"ה דורש מאתנו שלא נתרחק ממנו על ידי מעשינו ועלינו ללכת בדרכי השי"ת לשמוע בקולו ולדבקה בו, להחזיק בהקדושה ובדבקות השי"ת אשר רכשנו לנו בימים הנוראים ובחג הסוכות בבית הבחירה.

אחרי כתבי זאת מצאתי בספר הכתב והקבלה שכתב: בדרך זה יש לומר כי גם מצדנו נקרא יו"ט האחרון בשם עצרת לשון עכוב וקשה הפרידה, שכל הלמודים היקרים הנקנים בנפשותינו במועדי ד' וההזמנה אל הקדושה שהשגנו בהם, נעכב אצלנו שישארו בנו גם אחר עבור הרגל, והלמודים הנפשיים האלה שהתרגלנו בהם כל ימי החג לא נעזוב אותם גם בכלות המועד.

פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה.

בעל האוהל יעקב העיר בענין זה כי מדרך האנשים להיות הולכים לפעמים גם בכתונת שאינה לבינה כל כך, אך זה הוא רק כל זמן שלא פשט אותה, אבל מכיון שפשטה והחליפה בנקיה ומגוהצה שוב לא ילבש אותה בחזרה, כן בכל ימות השנה נפשו של אדם מלובש בבגדים בלתי לבנים, היינו שהוא עושה מעשים כאלה שאינם מצטיינים בנקיותם, אך מכיון שהוא כבר מורגל בזה אין הנפש שבו מרגיש צער בזה, אבל בימי החג הוא משליך מעליו הבגדים בלתי מטוהרים והוא מתלבש בלבושים רוחניים נקיים ובהירים, וכשהוא מגיע למוצאי החג והוא צריך לחזור ולהתלבש בבגדי החול קשה לו מאד הדבר ונפש היהדות מתאוננת בדברי המלך שלמה כבר פשטתי את הכתונת בלתי נקיה, מלבושים בלתי מטוהרים, המלוכלכים בחטאים ועונות של שנה העברה, איככה אחזור לסורי להתלבש בבגדים בוגדים, רחצתי את רגלי היינו רחצתי וטהרתי את עצמי לא בלבד מעקרי חטאים ועונות התלוים בראש ובלב, אלא גם קבלתי עלי לשמוע למצות קלות שאדם דש בעקביו ולהמנע מהרגל דבר המביא את האדם לקלות ראש, ואחרי אשר העברתי מעלי הסחבי בגדים עוד הלבשתי מחלצות, אחרי אשר נתכפרו החטאים ועונות בימים נוראים

קיימנו מצות סוכה וארבעה מינים לאות נצחון הטוב על הרע, איך נשוב עוד הפעם לפרוק מעלינו את העדי מהר חורב, וזה שאמרה תורה עצרת תהיה לכם, תעצרו ותעכבו אצלכם את הקדושה והטהרה שרכשתם לכם בימי החג, אינכם צריכים לחלל את הקודש רק שימו צניף טהור על ראשיכם והחזיקו במעוזכם קודש לד׳.

קדשו צום קראו עצרה. (יואל).

וכן יש לכוון בדברי הנביא כי שמיני עצרת הוא המשך מראש השנה ויו״כ, ושלשה זמנים הללו מכוונים לדבר אחד לטובתנו, האחד הוא ראש השנה לעוררנו על ידי השופר לשוב בתשובה שלימה עד בא יום העשור אשר בו יתכפרו עונותינו ונזכה אל הנצחון נגד המקטרגים, ולפרסם הנצחון זה צוונו הקב״ה על נטילת לולב שבעת ימי החג, ועתה בא יום השלישי חג העצרת שהוא העקרי, שאמר הקב״ה עצרת תהיה לכם, כלומר אחרי שאתם עתה בגדר השלמה ותקראו עם נשוי פשע כסוי חטאה, עצרת תהי׳ לכם, השתדלו לעצור ולעכב אצלכם שלמות זו לאורך ימים, אל תרפו מהתשובה והחזיקו במעוזה להתמיד בה ולבלתי שוב חלילה לכסלה, וזה שאמר הנביא יואל במלות קצרות: תקעו שופר בציון — בר״ה — קדשו צום — ביו״כ — קראו עצרה — בשמיני עצרת, — כי לעורר האומה אל התשובה צריכים שלשת ימים נוראים אלה, ר״ה להתעוררת התשובה, יו״כ להשגת התשובה, ושמיני עצרת לעצור ולעכב ולהתמיד התשובה בקרבנו.

שמיני רגל בפני עצמו.

מכל הנ״ל הננו רואים ששונה הוא הזכרת נשמות של שמע״צ מאת הזכרת נשמות שביוה״כ, כי בשעה שהזכרת נשמות של יוה״כ הוא לכפר על הנשמות הקדושות אשר כבר נמצאות בגנזי מרומים ולהעלותן למעלה העליונה, הזכרת נשמות של היום הוא לתקן ולהעלות את נשמתנו אנו, בכלל שונה הוא חג שמיני עצרת מחג הסוכות אשר לפניו, כי בה בשעה אשר בחג הסוכות עלינו לצאת מדירת קבע ולהכנס לדירת עראי, לאות ולרמז כי עלינו לצאת מעיר לעיר וממדינה למדינה ולשבת בכל מקום רק בדירת עראי, לבלי להתחשב בין תושבי הארץ רק לזכור כי הננו לפי שעה במקום הזה, להיות לאור גוים אף בימי חושך ענן וערפל, כמו בזמן שהלכנו במדבר על דרכנו לארץ אבותינו הקיפו אותנו עמוד הענן ועמוד האש, כן גם בהיותנו בגולה אף כי עמוד הענן מקיף אותנו ביום, היינו בזמן שלכל העולם אור במושבותם

ועם בני ישראל מוקף ענניםֿ, על כל זה לא נתיאש חלילה, מתעודתנו להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ואפילו בלילה כשכבר החשיך לכל העולם, כמו בימי המלחמה העולמית השני׳ שהאשכנזים הארורים מנאצי ד׳ השיבו אחור כל ההתפתחות של העולם הנאור, ונעשו כמו דגי הים שהגדול בולע הקטן ממנו אפילו במינו, גרע הרבה מחיות הארץ שאין אחד מהם פוגע במינו להרע לו. אבל הרשעים הללו לא אחינו בני ישראל בלבד הרגו במיתות אכזריות אלא גם מאומות העולם השמידו רבבות, אפילו בשעת חושך ואפילה כזו גם אז עמוד האש מקיף אותנו להאיר מתוך חשיכה באור ד׳.

גר ותושב אנכי עמכם.

הסוכה תעורר אותנו ג״כ שאפילו בזמן שאנחנו נמצאים בארצות נאורות תחת ממלכות חסד הגומלות טוב לנו, יש לנו שם שיווי זכיות ממש כמו אזרחי ארץ אשר מטוב הארץ יאכלו, לכל אחד מאתנו יש היכולת לסחור את הארץ עד כמה שידו מגעת, וישראל עושה חיל בכל מקצועות שבחיים, אף שלא יחדל האביון מקרב הארץ על כל זה לא ירעבו ולא יצמאו ולא יחסר לשום איש די מחסורו, כי הממשלה דואגת לחייהם ולשלומם של העניים מרודים להספיק להם בדרך כבוד פרנסה די צרכם, בכל זאת חלילה לנו לחשוב שכבר נשלם הגלות שלנו וכי באנו אל המנוחה ואל הנחלה, אף כי יש לנו הרבה בתי אחוזה עלינו לדעת כי זאת היא לנו רק דירת עראי, בין לילה יכול חלילה להתהפך עלינו הגלגל להעשות גרים גרורים לחזור ולקחת מקל נודדים ביד ולילך ולחפש מקום מנוחה, כאשר הנסיון הראה לנו בימים האחרונים בארץ הדמים וסביבותיה, רק עלינו לצפות לישועה ולעורר רחמי שמים שירחם השי״ת עלינו ויגאל אותנו.

— ב —

עצרת תהיה לכם להנאתכם ולטובתכם.

להיפוך מסוכות הוא יום שמיני עצרת לאות ולסימן לנו שלא נתיאש חלילה בגולה, אף בזמן שדחוק לנו מאד וצר לנו המקום בארץ לא לנו, נדע כי עלינו לשוב מהגולה ולחזור לדירת קבע הוא רמז לארץ האבות, אחרי אשר כבר גמרנו חוק מעשינו בגולה וישבנו בצל סוכה, היינו כי ידענו שכבוד ד׳ הוא לנו לסוכה ולהגנה מכל הקמים עלינו, תתקיים בנו עצרת תהי׳ לכם, להנאתכם ולצרכיכם שתשבו בטח שלו ושאנן בארץ אבותיכם בזמן אשר יעלה לרצון לפני הבורא ית״ש.

כאן אי אתה זוכה לבנים.

יש להמשיך עוד ביאור ענין זה על דרך שכתב רש״י ז״ל בפרשת לך לך: להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים, דברים אלו שנאמרו לאברהם אבינו ע״ה, שבשאר ארצות לא יזכה לבנים רק בארץ ישראל שם יעשה לגוי גדול, יש להעמים ג״כ בכוונת הכתוב עצרת תהיה לכם, שכל זמן שאנחנו בגולה ובפרט במדינה זו אין אנו זוכים לבנים, חלק גדול ממבחר בנינו ובנותינו נתונים לעם אחר, אפילו החרדים והטובים שבנו מבני הדור הצעיר פושט צורה ולובש צורה להתדמות לרוב יושבי הארץ ולהקרא על שמם, מי אשר מחזיק בדמות דיוקנו של ישראל סבא ואוחז מעשי ודרכי אבותינו בידיו הוא נקרא בפי ההמון שלנו ירוק, היינו לא נתבשל כל צרכו, ורק אז יתבכר כאשר הרושם והכרת פנים של עם ישראל לא יהיה ניכר עליו. כל זאת הוא בגולה.

ושם אעשך לגוי גדול.

אבל שם בארץ ישראל הדבר מהופך לגמרי, לא בלבד החרדים לדבר ד׳ שהם מצויינים בג׳ סימנים שלא שינו שמם לשונם ומלבושם, סימנא מילתא של לבוש מיוחד נראה לי, היינו לבושי הוד והדר של בני ישראל טלית עם ציצית, תפילין של יד ושל ראש, הדרת פנים זו זקן ופאות הראש בלתי מגולהים, הילוך כזה מציין את בן ישראל כי שם ד׳ נקרא עליו, אבל גם החפשים אשר לדאבון נפשנו הסירו מעליהם את הלבוש הישראלי הנזכר, אבל על כל פנים מצויינים הם בשמם ולשונם ובשם ישראל יכונה, עליהם אמרו חז״ל במסכת סנהדרין דף מ״ד: אף על פי שחטא ישראל הוא, הם אמנם חפצים להיות בני עם ישראל, אבל לפי דעתם המשובשת עם ישראל נרדף, כבשה יהידה בין שבעים זאבים, רק משום זה מפני שהם עם הספר לא עם הארץ, עם ישראל חי זה אלפים שנה בארץ לא לו, אבל אם היה יושב על אדמתו וככל הגוים בית ישראל יהיה עם הארץ, כי אז נתקיים בנו וגר זאב עם כבש, לא ירעו ולא ישחיתו בכל קדשי בני ישראל, אבל טועים הם בדרך הקודש ואינם יודעים כי עם ישראל חי רק בתורתו, כדגים אשר חיים רק במים ואינם יכולים להתדמות לכל בעלי חי שחיים ביבשה, כן היא התורה אשר נמשלה למים סם חיים לישראל, ואינם יכולים להתישב על אדמת הקודש ארץ ישראל רק אם יחזיקו בתורת ד׳, כמו שכתוב: ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים ירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו.

יש קונה עולמו בשעה אחת.

הצעירים הללו אמנם מוסרים את נפשם ונשמתם בעד בני ישראל שארית הפליטה להכניסם לארץ ישראל, אין אתנו יודע להעריך את ערכם, כבר בכה רבי: יש קונה עולמו בשעה אחת, שכר מצוה מצוה, לזאת יש לקוות כי בזכות זה עוד ישיבו לדרך הישר, לא יאמרו עוד כוחי ועוצם ידי עושה חיל, ישמרו את השבת מחללו וישמרו ידם מעשות כל רע, ישאו עיניהם לאבינו שבשמים וישימו ד׳ מבטחם, אז יהי׳ כל בניך למודי ד׳ ורב שלום בני ישראל בארץ האבות, כל זאת נכלל בעצרת תהיה לכם לטובתכם ולהנאתכם.

קודש ישראל לד׳.

מכל הנ״ל נתבאר לנו אמנם האות והסימן של הקרבנות אשר בימי החג הקריבו שבעים פרים נגד השבעים אומות, היינו שהרבה קרבנות מביאים אנחנו בעד האומות בכל מדינה ומדינה. אבל בשמיני עצרת מקריבין פר יחידי אומה יחידה, היינו שיום זה לנו לאות כי לא זז הקב״ה מלחבב אותנו ויבוא יום בקרוב במהרה בימינו, אשר הקב״ה יתעלס אתנו באהבים ויהנה מסעודה קטנה שלנו, ויפרסם אותנו בפני כל העולם כולו לבניו אהובים, ויש לפרש בזה עצרת תהיה לכם, היינו שיום קבלת התורה אשר נקרא עצרת, ועל ידו סבלנו כל כך הרבה בין האומות, כמו שאמרו חז״ל במסכת שבת דף פ״ט: מאי הר סיני, הר שירדה שנאה לעכו״ם עליו, וכמו שמפרש בעין יעקב שם שאין הכוונה שעו״כ נשנאים מאתנו אלא הפירוש הוא שירדה שנאה היינו שהם שונאים אותנו, כדאי׳ במדרש שבשביל התורה שאנו מקיימין הם שונאים אותנו יותר מכל האומות, אבל אם נדע ונבין להוקיר את יום השמיני עצרת, היינו לעצור אתנו את התשובה וחיבה להקב״ה אשר התעורר אצלנו בימים הנוראים, אז העצרת של קבלת התורה יהיה לצרכנו, כי לא יריעו עוד אויבינו עלינו, אלא תתקיים בהם מה שאמר רבי אבהו הרי סיני שמו ולמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לשונאי ישראל עליו, כי אויבי ד׳ ושונאי ישראל יכלו מן העולם וכל הרשעה כולה כעשן תכלה.

ולבש הכהן מדו בד.

הזכרת נשמות של שמיני עצרת מעוררת אותנו ג״כ כי עיקר ההוי׳ שבנו היא הנשמה הטהורה, והגוף הוא אך ורק הלבוש של הנשמה אשר תתלבש בו בעודה בעולם הזה, אבל כשתבוא העת, אחרי מאה ועשרים שנה, להפרד מן העולם הזה, אז הגוף ישאר באדמה אשר לוקח ממנה והנשמה

בעצמה תעלה לגנזי מרומים לחיות עדי עד, אבל עליית הנשמה תלוי הרבה במצב הלבוש שלה כי אין לבוא בשער המלך בלבוש שק, לזאת כל זמן היות הנשמה בעולם הזה מלובש בהגוף, עלינו לתקן את הבגד הזה ולהחזיק אותו שלם נקי וטהור, שיהי׳ בגד ראוי ונאה לנשמה טהורה חלק אלקי ממעל, כי עיקר הבגד של הנשמה נעשה על ידי מצות ומע״ט כמ״ש צדק לבשתי וילבשני, בכל עת יהי׳ בגדיך לבנים, והלבש אותך מחלצות, וכמו שביאר בספר עוללות אפרים בדבר המעשה המובא במדרש שחייט אחד קנה בעיו״כ דג שוה זהוב בחמשה זהובים, ע״כ תארוהו בשם חייט כי ביום קדוש כזה כל איש מישראל עושה מעשה חייט, הן בתפירת בגדים חדשים הן בתיקון הבגדים הישינים, כי העונות שאדם מסגל בכל השנה קורעים מעליו לבוש צדקה זה וביו״כ אשר הונף ואשר הורם לתקן את אשר עוות, צריך הוא לתפור ולתקן את אשר קרע בכל השנה כמ״ש בתיקון חטא אדם הראשון ויתפרו עלי תאנה בדבר שקלקל בו נתקן, וקרעים אלו באים בסיבת תרדמת הזמן שהאדם ישן, זהו שאמר וקרעים תלביש נומה, ותפירה זו היא בקריעת הלב, כמ״ש קרעו לבבכם ואל בגדיכם, ר״ל כשהלב קרוע ומורתח אז ממילא בגד זה של מע״ט תפור, וכמ״ש עת לקרוע ועת לתפור, היינו שקריעת הלב הוא בעצם תפירת הבגד הנזכר, ועל זה בא הרמז בלבוש לבן שלובשין ביום הקדוש.

— ג —

ויעש ד׳ לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם.

ויש לומר שלכך כתבה התורה שלאחר החטא של אדם וחוה עשה להם הקב״ה בגדים חדשים, להורות לנו שלאחר חטא צריכים לתקן הבגד מחדש כי על ידי החטא הבגד נקרע ונתקלקל כדלעיל. ובזה יש לפרש מה דאיתא במדרש שבתורתו של ר״מ נמצא כתוב כתנות אור באלף, היינו שעל ידי כתנות עור הללו הראה להם הקב״ה שעליהם לתקן את מעשיהם ולהאיר את נר ד׳ נשמת אדם אשר בתוכם באור החיים האמתיים, ואז שניהם יהיו מתוקנים הגוף והנשמה ביחד, כי בזה שהגוף מוותר על שלו ואינו ממלא את תאוותו לאכול דבר הנחמד למראה וטוב למאכל, יען שאינו רוצה לגרום נזק להנשמה, בזה בעצמו ישפיע ד׳ כל טוב גם להגוף ושניהם כאחד יאירו באור החיים בזה ובבא.

ואהבת לרעך כמוך.

כמו שמובא בספר הברית ח״ב מ״ד פ׳ כ׳ מעשה בשני אנשים אהובים שנתחייב אחד מהם ראשו למלכות וביקש שיניחו אותו לילך ולצוות לביתו,

ואמרו לו שיתן ערב נפש אדם עבורו אם לא יבוא לזמן המוגבל, ונכנס חבירו אהובו ערב עבורו, את הערב שמו בבית האסורים וזה החייב הלך לביתו, חשב שם את חשבונותיו והניח צואה לביתו ואח"כ שם לדרך פעמיו ובא עד בית האסורים ושאל על חבירו הערב, אמרו לו שזה כרבע שעה שהוציאו אותו לדין וליהרג, הוא רץ במהרה וצעק בקול גדול המתינו שאני בא עד אשר בא אליו ונפל על צוארו ויחבקהו וינשקהו, וחבירו בכה עליו ואמר מי יתן מותי תחתיך, ותהום כל העיר עליהם ועל אהבתם הנפלאה, ויאמר המלך פטרוהו כי איך אוכל להרוג אותו ונפשו קשורה כל כך בנפש חבירו.

כמו כן אם אנחנו נזכור את הנשמה שלנו ונהיה נכונים לסבול על ידה, אז השי"ת יטיב לנו גם בעולם הזה, ואז תקוים בנו עצרת תהיה לכם, ולא כתיב בלשון יחיד כמו חג הסוכות תעשה לך, אלא לכם הגוף והנשמה ביחד העצרת תהיה לטובתכם.

אשר ברא אלקים לעשות.

התעוררת זו נחוץ לנו גם בין אדם לחבירו שנדרוש טוב לאחינו ואיש את רעהו יעזורו ויאמר חזק, דרך ארץ קדמה לתורה, כמ"ש המורה בפרק כ"ז מהג' כי כוונת כלל התורה הם תקון הנפש ותקון הגוף, תקון הנפש הוא דיעות אמיתות ותקון הגוף הוא בתקון עניני מחייתם קצתם עם קצתם, וזהו להסיר החמס מביניהם שלא יעשה איש מבני ישראל הישר בעיניו וכרצונו ויכלתו, רק יעשה כל אחד מה שבו תועלת הכל וללמד כל איש מבני אדם מדות מועילות בהכרח עד שיסודר ענין המדינה, ובלא ספק תקון הנפש ר"ל נתינת הדעות האמיתיות הוא קודם במעלה, ואמנם השניות קודמת בטבע ובזמן, לזאת האריכה התורה בעניני הדינין והממונות וירושה יותר ממה שהאריכה בעניני הדעות שנתנו לנו לתקון הנפש, מפני שאין יכולת להגיע אל הכוונה הראשונה בהיישרות הדעות, אלא אחר שיגיעו אל השנית הזאת, כי שלמות הגוף הוא שלמות ראשון ושלמות הנפש הוא שלמות אחרון עיי"ש.

— ד —

והתקן עצמך ללמוד תורה. (אבות).

אמנם צריכים אנחנו להבין איזהו תיקון נצרך להאדם שיהי' ראוי על ידי זה ללמוד תורה, לפי הנ"ל יש לומר שצריך להתקן את עצמו במדות טובות תיקון הגוף ואח"כ יוכל ללמוד תורה כדי להשיג תיקון הנפש כדברי המורה

הנ״ל, נצייר נא בעצמנו ת״ח הולך לבית המדרש ללמוד שיעורין כסדרן לפני קהל שומעים, על דרכו הוגד לו שאיש יהודי נפל למים שאין להם סוף ונפשו בסכנה גדולה. במשקל הראשון הוא חושב שמחויב הוא לילך להשתתף בהצלת נפש מישראל, אבל היצה״ר מגיד לו שיש לדון הרבה בזה אם אמנם כדאי הוא לבטל על ידו ת״ת דרבים, כי כמה ספקות בדבר אולי כבר נצלל הנטבע במים אדירים ואין יכולת עוד להצילו ואולי כבר יצאה נשמתו ומת, ואולי כבר הצילו אותו אחרים. אולם התורה מסייעתו להתגבר על יצרו ומבארת לו שספק פיקוח נפש דוחה אפילו שבת החמורה, ולפי דברי ה״ה בפ״ב מהלכות שבת הלכה י״ח אפילו ספק ספיקא דוחה את השבת, ואמרו חז״ל במסכת כתובות דף י״ט: אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע״ז וגלוי עריות ושפיכות דמים בלבד, ועדיין היצה״ר עומד וטוען הלא החיוב להציל נפש חבירו למדו חז״ל במסכת ב״ק דף פ״א: מהשבת אבדה שנאמר והשבותו לו, ואצל השבת אבידה הלא אמרו חז״ל שזקן ואינו לפי כבודו פטור, ואמנם הדבר נשאר אצלו בספק אם מחויב הוא בדבר זה או לא, אבל עדיין הוא זוכר דברי המחבר באו״ח סימן שכ״ח שהשואל בדבר זה בענין פיקוח נפשות כשמעשה באה לידו הרי הוא שופך דמים, והמג״א מביא שם בשם הירושלמי שהנשאל הרי זה מגונה, ובפרט לפי מה שאמרו חז״ל במסכת סנהדרין דף ע״ג שמהלימוד מהשבת אבידה הוה אמינא ה״מ בנפשיה — אם זה הרואהו יכול להצילהו יצילהו — אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ״ל, ומפרש רש״י ז״ל: קמ״ל, לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך. ואז הוא סוף כל סוף מתגבר על יצרו ואומר לו מה לי להסתפק ולשאול שאלות, ומקיים הוי רץ כצבי וגבור כארי, והולך במרוצה להציל נפש מישראל, כאשר המון עם ראו שת״ח רץ לדבר מצוה גם הם רצו אחריו, ויכולים לצייר שאף שסכנה גדולה היתה לצלול במים אדירים לחפש נפש הטובע, עכ״ז גברו חיילים כמה צעירים היודעים לשוט היטב והצילו את הנטבע, הוציאו אותו מהמים כל עוד נשמת רוח חיים באפיו, אח״כ פעלו כל מה שביכלתם להשיבו לתחי׳, ת״ח זה כאשר שב אח״כ לתורתו אמנם התקין את עצמו מקודם לתורה וכתר תורה הולמתו.

כי קרן אור פניו.

כאשר הננו רואים אצל רבן של כל ישראל משה רבינו ע״ה שהתורה הקדושה תלמדנו מדותיו הטובות, כאשר ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, הסתכן את עצמו והציל את העשוק מיד עושקו, הוא דן את המצרי

כרודף אחר חבירו להרגו, שאמרו חז"ל במשנה סנהדרין דף ע"ג שניתן להצילו בנפשו. הגם שבעבור זה רצה פרעה להרגו והוכרח לברוח ממצרים, עכ"ז לא עזב את דרך ד' ועדיין החזיק במדותיו הטובות, כאשר בא למדין וראה שהרועים גרשו את בנות יתרו מלהשקות את צאנם קם משה בזריזות להושיען, כמ"ש במדרש החפץ: ויקם משה ויושען, שהיה לו לב אמיץ להציל עשוק מיד עשקו אע"פ שהיה גר בורח, וכן הוא ברמב"ם פ"ב מהלכות סנהדרין ה"ז: ובכלל אנשי חיל שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מיד עשקו כענין שנאמר ויקם משה ויושיען, וביתר ביאור בספר תולדות לר' יצחק קארו: משה היה דיין בטבע ובעל משפט לא די המצרי שהכה לישראל שהרגו, אבל גם ישראל עם ישראל שהיו מריבין כו' אמר לרשע למה תכה, ולא די אלו שהם בני ישראל אבל עם היות ששתי הכתות גוים היה רע בעיניו העול שעושה זה לזה ויקם משה ויושיען. ובספר צרור המור מוסיף: שהיה ראוי להיות רועה ישראל לפי שידוע שבתלתא זימני הוי חזקה, ומענין זה כותב במו"נ ח"ב פמ"ה: תחלת מדרגת הנבואה שילוה לאיש עזר אלקי שיניעהו ויזרזהו למעשה טוב כהצלת קהל חשוב מקהל רעים כו', ודע שכמו זה הכח לא נבדל ממשה רבינו מעת השיגו לגדר האנשים, ולזה התעורר להרוג את המצרי ולמנוע הרשע משני הנצים — כאשר ראה מאומה מן העול לא משל בעצמו מהסירו ולא יכול לסבלו כמו שאמר ויקם משה ויושיען.

משה שפיר קאמרת.

נראה לי לכך בחרה התורה מעשה זו של בנות יתרו אשר משה רבינו הושיען ברב טובו, מפני שיש בזה רמז לדורות, כי יש להתבונן מפני מה אמנם גרשו הרועים את בנות יתרו מהמים, חז"ל אמרו שפירש לו יתרו מן העבודה זרה ונדוהו מאצלם לכך גרשום הרועים, אבל יש להתפלא הלא דבר זה היה נוגע לשופטים ולא לרועים, אך יש לומר שבאר הזה היה של איש פרטי ושלמו לו בעד המים, הרועים קבצו את המעות מכל אלו אשר השקו את הצאן ממנו, כל אחד שילם לפי יכולתו ועשרו, הם חשדו שיתרו הוא איש עשיר, ולפי דעתם הוא אינו משלם כראוי כדרכם של הנכרים לומר על היהודים שהם עשירים ויש להם כסף למכביר, לזה כוונו חז"ל באמרם שפירש מן הע"ז לכך העלילו עליו שהוא עשיר גדול, לכך גרשו אותן כדי שישלם יותר, ומשה הושיען באמרו להם כי אין אדם יודע מטמונותיו של חבירו, יש מתעשר ואין כל, אנשים יכולים לטעות בדבר אם אחד מהם הוא עשיר או לא, לזאת אין למנוע משום דברים כאלו מים מן הצאן, כמו שמביאים נאום ארוך שנשא

משה אל הרועים והמוסר שהטיף להם על העול שעשו לבנות יתרו, והם הכירו באמיתת דבריו כי ראו שרוח אלקים נוספה בו ויראו לנפשם, ביאור זה עלה ברעיוני בשמעי כי מבית חנוך עברי נשלחו לביתם ג׳ ילדים, אשר לפי דעת המעריכים כמה לשלם שכר לימוד אבותם של אלו הילדים יכולים לשלם יותר מאשר הם משלמים, והרב המפקח אמר כי הוא אינו יכול להתערב בדבר, אז הרהַרתי כי אמנם לדבר זה רמזה התורה הקדושה בהסיפור של בנות יתרו להורות לנו שבזמן שבנות ישראל תבאנה להשקות מים חיים את צאן אביהן שבשמים, היינו לחנך את בניהם על דרך התורה והיראה בבתי חנוך חרדים, ויבואו הרועים ויגרשום, היינו מנהלי בתי ספר ישלחו את הצאן קדשים לביתם באמרם שעל אבותיהם לשלם יותר, אז החיוב מוטל על משה, הוא הת״ח המפקח על בית החינוך, להושיעם לבלי לבטל את תינוקות של בין רבן ולהחזיר אותם לבית הספר כמ״ש וישק את צאנם, לשון זכר, לרמז על בני ישראל השוקדים על דלתות בתי החנוך לשמוע דבר ד׳.

ומשה היה רועה.

במדרש נמצא שלא בלבד על אנשים חס משה רבינו להציל אותם, אלא מדת טובו ורחמנותו הראה גם לכשבה אשר אבדה את הדרך מהעדר שלה, כאשר מצאה משה לקחה בכנפיו והחזירה למקום העדר, חז״ל למדו זאת כי כנראה כל מה שסיפרה התורה הקדושה ממשה רבינו עד זמן קבלת התורה הוא כדי להראות לנו שהתקין את עצמו במדות טובות ועל ידי זה זכה לתורה, וא״כ מה אנו רואים בזה שמשה היה רועה צאן ולמה תספר לנו התורה הקדושה זאת, אלא ע״כ שגם אצל הצאן היתה הזדמנות להבחין את מדותיו אם כבר הגיעו לתכלית השלימות, וכאשר נבחן ונמצא שלם אז זכה לכתר התורה.

— ה —

תורה צוה לנו משה מורשה.

בשם הרה״ג ר׳ יעקב יאסעף זצ״ל שמעתי לפרש דברי ר׳ יוסי הנ״ל באבות פ״ב והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך, כי אם נראה למשל אדם שהולך בבגדים ומנעלים קרועים וישא על אצבעו טבעת של זהב עם אבן טוב, האיש הזה יהי׳ לבוז וללעג כי יאמרו לו למה לך טבעת עם אבן טוב אם אתה הולך בבגדים קרועים, הלא טוב לך למכור את הטבעת עם

האבן טוב וליקח בעדם בגדים ומנעלים שלמים אשר הם יותר מוכרחים לאדם, אולם אם האיש יענה ויאמר גם אנכי יודע שמנעלים ובגדים שלמים מוכרחים יותר מטבעות, אבל דעו נא אנכי לא קניתי את הטבעת שלי רק הטבעת היא ירושה לי מאבותי שהי' עשירים גדולים והניחו לי רכוש הרבה, אבל לדאבוני ולאסוני הנני ריע מזלא והכל אבדתי ולא נשאר לי כהיום מכל ירושתי רק הטבעת של אבי, לכן אמרתי יהי מה את הטבעת לא אמכור לעולם, יהי' לי לזכרון שהי' אבי עשיר, אם כן יענה האיש אז הכל יאמרו כי אין לו להתבייש במה שנושא טבעת עם אבן טוב והולך בבגדים ומנעלים קרועים, כי לאשר היא ירושה מאביו היא יקרה מאד בעיני האדם וראוי הוא שלא ימכור אותה ותהי' לו הטבעת לזכר עולם שהיה אביו עשיר.

מורשה קהלת יעקב.

ככה יאמר התנא באבות אולי היתה התורה ירושה לך אז לא היה לך להיות בוש בדבר אם היית בן תורה ולא היה לך מדות טובות, כי אמת הדבר אשר המדות הם קודמים להאדם בזמן, והאדם שאין לו מדות ומעשים טובים בין איש לרעהו, הרי הוא דומה כאילו היה הולך בבגדים ומנעלים קרועים, והכל שואלים למה ישא האבן טוב הוא משל אל התורה אשר יקרה היא מפנינים בשעה שהולך בבגדים ומנעלים קרועים, בכל זאת אם היתה התורה ירושה אין לו להתבייש מזה כנ"ל, אבל הלא התורה אינה ירושה לך אומר התנא, לכן מחויב אתה קודם שתבוא ללמוד לתקן המדות שלך כדי שלא תהי' לבוש במלבושים קרועים בזמן שאתה נושא כתר התורה, כי המדות הם לבושי הנשמה כמ"ש ולבש הכהן מדו בד, מלבד הבגדים הגשמיים צריך הכהן ללבוש מדות טובות, וזהו והתקן עצמך במדות ובמעשים טובים, ולהיות בראשונה סור מרע אם רצונך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך התורה שתאמר כי ירושה יכול ורשאי האדם לישא אבן טוב גם אם הוא הולך בבגדים ומנעלים קרועים ולא יבוש, כי התורה אינה ירושה לך לבדך ולא לשום איש פרטי, רק היא מ ו ר ש ה ק ה ל ת י ע ק ב , ירושה אל הכלל, ומי שהוא כדאי והגון במדות טובות יכול ליקח חלק מהירושה.

לא המדרש עיקר אלא המעשה.

לפי הנ"ל יש לפרש הכתוב בפרשת בראשית: אשר ברא אלקים לעשות, שלכאורה קשה אשר ברא הוא עבר ולעשות הוא להבא, בספר אהבת ישראל חלק א' בפרשת בראשית כבר פירשנו הכתוב הנ"ל, וכעת יש לפרש בדרך

אחר, הגם שהעולם נברא רק בשביל התורה כמו שדרשו חז״ל על בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית עכ״ז לא המדרש עיקר אלא המעשה ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה, וזהו שאמר הכתוב אשר ברא אלקים—את העולם על מנת—לעשות, מעשים טובים, ועל ידי זה יוכל לבוא לתקון הנפש שהוא תלמוד תורה, אבל בלי מעשים אי אפשר לבוא לידי תכלית.

בא מלאך וסטרו על פיו.

לפי״ז יש לבאר דברי חז״ל במסכת נדה דף ל׳ ע״ב בדבר תינוק במעי אמו שאמרו שם, ומלמדים אותו כל התורה כולה — וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה, אשר לכאורה יש לשאול אם סוף כל סוף משכחים את הולד את תורתו שלמד במעי אמו למה מלמדים אותו, גם אם אמנם נכון הדבר שישכח הילד את תורתו של ירחי קדם למה נבחר דרך זה שמלאך יסטר על פיו כדי לשכחו את התורה שלמד, הכי לא אפשר לשכחו על ידי שיגזר עליו באמירה בלבד, ואם נחוץ סטירה לצורך זה מפני מה סוטרים על פיו ולא על ראשו שמועיל יותר לשכחה.

ונראה לי לבאר הענין שבזה מראים לו לאדם שתכלית הלימוד הוא לבוא לידי מעשה, וכל לימוד שאינו מביא לידי מעשה מוטב לו לאדם שלא למד כלל, לזאת מלמדים את הולד במעי אמו כל התורה כולה, אבל כאשר לימוד זה היה בזמן שאי אפשר לבוא לידי מעשים, לזאת כיון שהולד בא לאויר העולם, היינו לעולם העשיה, בא מלאך וסוטרו על פיו, מרמז לו שתורה שהיא דברים בלבד פוצה פה ומצפצף ואינה מביאה לידי מעשים, אינה כדאי שבעבורה נברא האדם, לזאת משכחים אותה ממנו, ומשביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע, היינו שאדם נידן לפי מעשיו, וכדי לקיים את שבועתו צריך הוא להיות סור מרע ועשה טוב, ולתכלית זאת ילמוד תורה מחדש שידע מה לעשות וממה לחדול כדי לקיים את שבועתו.

גדולים מעשי ד׳.

אמנם יש להתבונן כי הננו חיים בעולם של אומר ודברים שאינם מביאים לידי מעשה, בשעת המלחמה העולמית השני׳ הנוראה ממלכות הנאורות אשר להמו תחת דגל החרות הבטיחו לשחרר את כל העמים והלשונות אשר נרדפים ונאנחים מחמת המציק, אף כי לא הזכירו בפירוש את עם ישראל, אבל מובן מעצמו שלא היינו יוצאים מן הכלל, כי שום אומה ולשון לא סבלו כל כך מהצורר כמו עמנו, וביחוד ממשלת בריטניא אשר מנהיגיה הבטיחו

בפירוש לעשות מקלט בטוח בעד עם ישראל בארץ ישראל, נתהפכו זה איפוא אחרי המלחמה לשונאי ציון וסגרו בדלתיים ובריח את שערי ארץ ישראל לבלי לבוא בהם הפליטים האומללים אשר נמצאים בארץ אויביהם, גם אוהבי ישראל המדומים מבין העמים אשר דורשים טובתנו בכל עת מצוא, ונכונים הם לנאום השכם והערב, כאשר קוראים אותם לאסיפות, לטובת עם ישראל ולטובת ארצו, גם בדבריהם אין בהם שום ממש ואינם רק פטומי מילי בעלמא, אבל כאשר נתבונן נחפשה דרכינו ונחקורה אז נמצא שגם אנחנו איננו נקיים מעון זה לדבר דברים של מה בכך ולבו בל עמו, יש בנו כמה בנ"א שאומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, ישנם המתימרים לגדולי הדור שקוראים לאהבת ישראל ואהבת תורה אבל כשיבוא מעשה לידיהם הם שוכחים כי גדול כבוד הבריות ועשה דכבוד התורה עדיף ואינם זרוזים אפילו בפיקוח **נפשות הלכה למעשה, באמתלאות שונות מרשים את עצמם לעמוד** מרחוק מלהציל דם רעהו, ואפילו להפריע הסרים למשמעתם מלבוא לעזרה, מחשבתם נכרת מתוך מעשיהם כי דבריהם הם אך משפה ולחוץ, לזאת הננו לוקים מדה כנגד מדה שגם אלו אשר גורל ארצנו נמסר מהשגחה עליונה בידם, ולוא אך רצו היו יכולים לתת לנו את ארצנו למנוחה ולנחלה, גם הם דוברים אתנו אחת בפה ואחת בלב ודבריהם אינם מביאים לידי מעשה. לזאת מזהירה התורה הקדושה כי גדולים מעשי ד', וכל עוד נשמתנו בנו עלינו להשתדל לעשות מעשים טובים בעיני ד' ואדם.

כי לא ידע אדם את עתו.

הנשמות הקדושות אשר נמצאות כעת אצל תפילת ההזכרה מרמזות לנו שאשרי לאיש שבא לעולם העליון ותלמודו בידו, היינו שעל ידי התלמוד בא לידי מעשים טובים, לא בלבד שהוא למד את התורה אלא גם התורה למדה אותו איך להתנהג כשתבוא מעשה לידו, ואם לא עכשיו אימתי, מי יודע אם נוכל לעשות למחר מה שחסרנו היום, הנשמות הקדושות אשר על ידיהן תבוא לנו התעוררת לזכור את נשמתנו אנו, תהיה עליה גם להן וימליצו טוב בעדנו, שעד מהרה תעלה לרצון לפני האב הרחמן האומה היחידה ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

דרוש לחנוכה

חנוכה ושמחה. (נחמיה י״ב)

מאי חנוכה דת״ר בכ״ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון וכו׳ שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי׳ מונח בחותמו של כה״ג, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה. (שבת דף כ״א).

ברש״י מאי חנוכה, על איזה נס קבעוה.

מה חנוכה.

יש להתבונן מה זה ששאלו חז״ל מאי חנוכה ולא מצאנו כיוצא בזה בש״ס, גם הביאור הפשוט משמע לכאורה שהשאלה היא במה חוגגים חנוכה וא״כ אין התשובה מעין השאלה, לזאת מפרש רש״י ז״ל שכוונת השאלה היא על איזה נס קבעוה, אבל עדיין נשאר לנו לבאר מפני מה שנו חכמים לשאול בענין זה יותר מבשאר מקומות, הלא היו יכולים להתחיל ת״ר בכ״ה בכסליו וכו׳ בלא שום שאלה מלפניה. בספר דברי שאול מפרש דק״ל הא כל המצות לא נתקנו אלא ביום, וכבר כתב הגאון זצ״ל בפירוש הגדה מה נשתנה הלילה הזה היא שכל המצות הם נתקנו עיקרן ביום וכאן האכילת מצה היא בלילה. וה״ה כאן הדלקת הנרות הן בלילה דוקא וע״ז מקשה שאע״פ שפרסומי ניסא בנרות הן רק בלילה דשרגא בטיהרא מה מהני אבל למה קבעוה דוקא על הנרות, לזה אמרו שהיה הנס בשמן ונר.

כל שטומאתן בפנים שרפתן בפנים.

שמעתי בשם הגאון הרי״ם זצ״ל שהקשה על מאמר חז״ל הנ״ל בדבר הנס של שמן למה הי׳ צריכים לנס, הא אמרינן במסכת שקלים די״ג, ורמב״ם הלכות פסולי המוקדשין פי״ט ה״ו כל שטומאתן בפנים שרפתן בפנים, והי׳ מותר להדליק את השמן טמא במנורה שהוא שרפתן בפנים. ותירץ כיון שהיונים טמאו את ההיכל נעשה כל ההיכל חוץ, והקשה א״כ לפי״ז הוי טומאתן בחוץ ושרפתן ג״כ בחוץ ועדיין מה הי׳ צריכים לנס, והיו יכולים לשרוף השמן טמא

במנורה ממ"נ אי הוי מקום פנים, הוי טמאתן ושרפתן בפנים, ואי הוי מקום חוץ משום שהיונים טימאהו, הוי טומאתן ושרפתן בחוץ, ותירץ בשעה שהיונים טמאוהו היה ההיכל מקום חוץ והוי השמן כמו שנטמא בחוץ, אבל אח"כ כשנתחנך וטיהרו את המקדש נעשה מקום פנים א"כ הוי טומאתן בחוץ ושרפתן בפנים ואסור, לכך היה נצרך הנס להדליק את המנורה בשמן טהור.

ובאו בה פריצים וחללוה.

לפי דברי הגאון הנ"ל יוצא לנו מוסר השכל מנס חנוכה שאפילו מקום המקדש שהוא מקור הטהרה והקדושה בשעה שנכנסו שם היונים טמאו את ההיכל ונעשה מקום המקדש כאילו הוא חוץ, מקדשי מעט שלנו הם הבתי כנסיות ובתי מדרשות, אם מכניסים שם רוח זר של אזרחי הארץ נאבד הקדושה מכל וכל ונעשה מקום חוץ. ולמותר הוא לפזר אלפים ורבבות לשפר וליפות בתי תפילה כאלו, אבל גם זאת יורו לנו רבותינו שאל נתיאש מפני רוע המצב הרוחני, כי גם מקומות אשר כבר נתחללו על ידי הפריצים חוזרין לטהרתן ולקדושתן, אם לוחמים בלב ונפש נגד המחללים את הקודש ומחזירין עטרה ליושנה.

נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים.

דברי חז"ל הנ"ל מפורש אומרים שחגיגת החנוכה אשר נקבע, להדליק בהם נרות וגם לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה, הוא משום הנס אשר נמצא פך אחד של שמן טהור ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה נס והדליקו ממנו שמנה ימים, ידוע הוא קושית הב"י שלפי זה הלא הנס היה רק ז' ימים, כי בלילה הראשונה היה בו בהפך די שמן להדליק את המנורה, ולא היה להם לקבוע רק שבעה ימים טובים ולא שמנה. הרבה תירוצים נאמרו על קושיא זו בדרך פלפול והלכה, ולי נראה פשוט שבמחילה מכבודו הרמה אין זו קושיא כל עיקר כי הלא זאת גופא היה נס שנמצא פך אחד של שמן שידעו בבירור שלא נטמא, אחרי שהיונים נתנו דעתם ולבם הערל לטמא כל השמנים בבית המקדש, כי מדבריהם של חכמי הש"ס למדנו שהשמן לא נטמא בהיכל במקרה יען שנגעו בו היונים הטמאים שלא במתכוון, שאם כן היה להם לחז"ל לומר שכשנכנסו יונים להיכל נטמאו כל השמנים, והיה במשמע שבשעה שבאו היונים להיכל נטמאו השמנים שלא במתכוון על ידי איזהו סיבה, אבל כאשר חז"ל אמרו שטמאו—היונים—כל השמנים משמע

שעשו זאת במתכוון לטמא כל השמנים, וא"כ הוא נס שנשאר פך אחד של שמן שלא נגעו בו.

כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידי שונאיהם.

אם ישאל השואל מה להם ליונים לטמא את השמנים ומה איכפת להם אם השמנים טהורים או טמאים, נראה לי לבאר על פי מה שאמרו חז"ל במסכת ב"ק דף פ"ב שבשעה שצרו בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין והיו מעלים להם תמידים, היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית, אמר להם כל זמן שעוסקים בעבודה אין נמסרים בידכם, למחר שלשלו דינרין בקופה והעלו להם ד"א, כיון שהגיע להצי החומה נעץ צפרניו בחומה, נזדעזע א"י ארבע מאות פרסה על ד' מאות פרסה, באותו שעה אמרו ארור האדם שמלמד את בנו חכמת יונית וכו', הרי שחכמת יונית הראה להם שאם רוצים לנצח את בני ישראל אז עליהם להשתדל להפסיק כל מיני עבודה בבית המקדש, לזאת התכוונו לטמא כל השמנים כדי שלא יהי' לבני ישראל שמן טהור להדליק בו את המנורה, וא"כ אם נשאר פך עם שמן שלא עלתה בידם לטמא, זאת היא בעצמה נס שראוי לקבוע עליו יום מיוחד להודות להקב"ה על כל הטוב אשר גמלנו, כי הדלקת המנורה אחרי הפסק של איזהו זמן היה סימן לבני ישראל להעביר את החשכות אשר כסה השמים שלהם ולהאיר להם מתוך הלילה.

נס בתוך נס.

אבל עדיין יש לשאול מדוע היה הנס רק על פך קטן של שמן, אשר היה בו להדליק רק לילה אחת, ואח"כ נעשה נס אחר, שחלה הברכה על מעט שמן הטהור אשר נמצא והדליקו ממנו שמנה ימים, הלא היה יכול להיות רק נס אחד שימצאו פך גדול של שמן אשר יש בו כדי להדליק ממנו שמנה ימים, ונ"ל לפי מה שאמרו חז"ל שאמרו היונים לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, ובמקום אחר פירשנו שהיונים הסבירו לבני ישראל שהכל הוא רק על פי הטבע, אם איש ירבה לעבוד אדמתו אז ישבע לחם, אבל אם יחדל מלעבוד על ידי סיבות שונות אז אדמתו לא תוסיף תת כוחה לו ולא יהי' לו מה לאכול, ובזה עשו תעמולה לחלל את השבת ולבזות את הקדשים, לבלי לילך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות להתפלל בצבור וללמוד תורה כי עי"ז יבטלו ממלאכתם, הכתוב אומר ורב תבואות בכח שור, היינו בכחו של שור בעת עבודתו את השדה תלוי התבואה אם תוציא הרבה או מעט, וזאת היא

מליצתם שהיונים אמרו כתבו על קרן השור, היינו מכחו של שור אשר בו תלוי אם תהי׳ רב תבואה או לא, העירו היונים לישראל שעליהם להתבונן שאין להם חלק באלקי ישראל לבטוח עליו אלא הכל הוא לפי רוב המעשה, אבל החשמונאים להמו נגד זה ואמרו שאין העניות מן האומנות ולא העשירות מן האומנות אלא הכל תלוי בברכת ד׳, הן במעט עבודה או בעבודה רבה, ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר, לזאת כדי להראות לכל שאמנם הכל תלוי בהשי״ת ומי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידליק, נעשה הנס בדרך זה שפך קטן של שמן נתברך מאת השי״ת והיה בו כדי להדליק שמנה ימים.

ברכת ד׳ תעשיר.

הרהורי דברים אלו מנרות הנוכה צריכים אנחנו לפרסם במדינתנו בפרט לאלו אשר מתימרים להרדים ובה בשעה שבביתם אינם מבשלים ביום השבת ואומרים שבית התבשיל שלהם הוא כשר עכ״ז הם עובדים בבתי חרשת או בבתי מסחר בשבת קודש, ומתנצלים כי הם מוכרחים לזה כדי לפרנס את ביתם, אבל עלינו להבינם דעת כי זאת היתה שיטת היונים, ועל שיטה זו אמרו הז״ל כי מי אשר שמע לדבריהם הרי הוא כאילו הודה בעצמו שאין לו חלק באלקי ישראל, ואיש ישראל המאמין באמת בהשגחת הבורא שברכת ד׳ היא תעשיר, לזה יש לו פנאי לשבות ביום ש״ק כדת וגם לשקוד על דלתי התורה בבתי כנסיות ובתי מדרשות יום יום.

פרסומא ניסא עדיף.

יש לומר שלכך דקדקו חז״ל כל כך בדיני נר חנוכה משום פרסומי ניסא, כמבואר בש״ע או״ח סימן תרע״א שמעיקר הדין מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, משום שיש בזה פרסום הנס טפי כשהוא למטה, יען שדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה, ואם מניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא, דלא שלטא ביה עינא, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, ובמ״ב שם אות ג׳ כתב שואל על הפתחים או מוכר כסותו או משכיר עצמו, משום פרסומא ניסא, ושמעתי בשם הגאון הקדוש מהר״א זצ״ל מסאכאטשוב שאמר למה גדול כ״כ החיוב להשכיר עצמו ולהשתדל להדליק נר חנוכה, הוא יותר מבכל מאודך, וגם לארבע כוסות ולא מצינו כן בשאר מצות, ואמר מצינו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, — לכך בשאר מצות אינו מחויב להשכיר את עצמו, כי אם אין לו במה לעשות המצוה הרי הוא

אונס וכאשר ברצונו הטוב לעשות המצוה הרי הוא כאלו עשאה — זאת הוא בשאר מצות, אבל בנר חנוכה עיקר המצוה היא פרסום הנס, ומה שיש לו במחשבה, בזה אינו מפרסם הנס ואינו מקיים עיקר המצוה, לכן החיוב להשכיר את עצמו ולהדליק.

מצוה להניחו למטה מעשרה טפחים.

כבר כתבנו שהטעם שמניחו למטה מעשרה משום פרסום הנס אבל שמעתי מקדוש אחד שאמר שיש בזה גם רמז דהנה הרמב"ם ז"ל כתב בהלכות תשובה שהתשובה הוא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד, והוא דבר המור מאד, וחסו חז"ל מאד על נשמת ישראל לבל ידח ממנו נידח לכן תקנו מצות נר חנוכה למטה מעשרה שגם הגרועים והשפלים המושלכים ארצה יזרח בהם אור, שיוכלו לשוב לפני השי"ת בתשובה שלימה, ואמר הגם שכתב הרמב"ם ז"ל שצריך עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישיב לכסלה מ"מ נראה דהיינו דוקא מדאורייתא אבל מדרבנן אף שעדיין ישוב לכסלה מ"מ מועיל התשובה, כמו בשינוי לענין קנין שהננו רואים שמדאורייתא אינו קונה אלא שינוי דלא הדר ושינוי דהדר לא חשיב שינוי, ומדרבנן אף שינוי דהדר חשיב שינוי מועיל וה"ה לענין תשובה, זאת היא בדרך רמז אבל לפי פשוטו הטעם הוא משום פרסום הנס, כל זאת הוא כדי שנלמד לקח מנ"ח לחזק את אמונת אומן בהשי"ת ולהשריש בלב ישראל היכולת לעסוק בתורה, כי נר מצוה ותורה אור ובודאי המצוה מאיר את אור התורה ובפרט שהיא מצוה המאירה.

אין בור ירא חטא.

לפי הנ"ל יש לפרש הסמיכות של המאמרים במסכת שבת פ"ב א"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, וא"ר תנחום בר הנילאי מה דכתיב והבור רק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, שרבים תמהו מה שייכות יש לשני מאמרים הללו, אבל לפי הנ"ל י"ש לבאר הלא הטעם שפסול למעלה מעשרים הוא משום דלא שלטא ביה עינא, היינו שאין בזה משום פירסום הנס, ולפי שאמרנו שנצרך פרסום הנס כדי להשריש בלב ישראל תורה ויראת שמים יש להבין סמיכות שני המאמרים הללו זה לזה, שר' תנחום רוצה לחזק את דבריו מפני מה אמנם צריכים לפרסם כל כך מצות נ"ח לזאת מבאר לנו את הכתוב והבור רק אין בו מים, שאין לומר שהתורה הקדושה תספר לנו רק מה שקרה אלא בטח יש בדברים הללו

דבר מוסר, שהתורה תרמז לנו איש בור לא בלבד שאין בו מים, אין מים אלא תורה, אלא גם נחשים ועקרבים יש בו, איש כזה יכול להזיק את עצמו ואת חבירו, דקדקו לומר נחשים ועקרבים על פי מה שאמרו חז"ל במסכת חגיגה דף ה': מה רעות וצרות אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא, ובתוס' שם ד"ה כגון זיבורא ועקרבא, פר"ת רפואת נשיכה זו קשה לזו דאמרינן בפרק שני דע"ז דף כ"ח ע"ב, חמימי לעקרבא קרירי לזיבורא וחליפא סכנתא וכו', וא"כ יש לומר שנחשים ועקרבים מרמזים שחמימות וקרירות כל אחת מהם הן רפואות לדבר מיוחד כידוע שחמימות טוב לדבר מצוה וקרירות מהראוי לדבר עבירה ואם אין משתמשים בהן כראוי היא סכנה, ולזה מרמז לנו ר' תנחום שאנשים בורים בלי תורה אינם יודעים להשתמש בחמימות רק לדבר מצוה ולהתקרר לדבר עבירה ולא עוד אלא אדרבה ישתמשו בהן להיפוך ויבואו לידי סכנה.

מסרת גבורים ביד חלשים.

מה שנראה לי עוד צורך לבאר בענין זה היא, את הסתירה מדברי חז"ל הנ"ל בענין חנוכה לסידור נוסח התפילה של ההודאה אשר תקנו אנשי כנסת הגדולה, בההודאה לא נזכר כלל ענינו של הפך שמן רק בדבר המלחמה אשר היה להחשמונאים עם היונים וחז"ל במסכת שבת הזכירו רק את הנס של הפך שמן ומסיימים שאותן הימים קבעום בהלל והודאה, הרי שמזכירים את התפילה והשבח להבורא ית"ש אשר נכלל בנוסח של בימי מתתיהו, וא"כ יש לנו לתמוה מדוע לא הזכירו כלל בהודאה זו את עיקר הנס אשר זכרו חז"ל, ומפני מה לא הזכירו חז"ל בהש"ס כלל ממלחמה זו ומהנסים אשר נעשה אז לבני ישראל במלחמתם עם היונים.

— ב —

צדיק באמונתו יחיה.

ונ"ל שדברי חז"ל עם הנוסח של ההודאה מכוונים לדבר אחד, כי עיקר כוונת היונים היתה אך להסית ולהדיח את לב ישראל מאביהם שבשמים, כאשר ביארנו שרצו היונים להעביר את בני ישראל מאמונתם בהשגחת הבורא וכי הוא זן ומפרנס לכל, כאשר למדו אותנו חז"ל במסכת שבת דף ל"א מן הקרא (ישעי' ל"ג) והיה אמונת עתך וגו' אמונת זה סדר זרעים, ותוס' שם מביא הירושלמי שמאמין בחיי העולם וזורע, היינו אף שהאדם זורע לא ידמה

בדעתו כי נמסר הוא לטבע וביד הטבע תלוי מזונו רק שמאמין בחי העולמים הוא הקב"ה שהוא ית"ש גוזר ואומר אם הארץ תוציא צמחה וכי הוא יאסוף את תבואתה הכל בהשגחת השי"ת. אבל היונים רצו להסיר את האמונה מבני ישראל ולהתעות אותם שהכל נעשה בטבע, העובד אדמתו כראוי ישבע לחם ואם ישב בחבוק ידים אז לא יועיל לו מאומה, בשיטתם זו רצו להביא את בני ישראל לכפירה רח"ל ולעזוב את חזקתם של מאמינים בני מאמינים.

להשכיחם תורותיך ולהעבירם מחוקי רצוניך.

היונים רצו להעביר על הדת כל בני ישראל בדרכים שונים, כאשר ידוע בדברי חז"ל וכמו שמפרשים שעל זה יורה שם חשמנאי, שהוא לפי הנראה ראשי תיבות על שם הגזירות אשר גזרו אז על ישראל לבטל מהם עיקרים גדולים מיסודי הדת, ועל ידי זה רצו לבטל ממילא כל התורה כולה, בראשונה גזרו על חדש, היינו לבטל מאתנו מצות קידוש החודש, שישראל לא ימנו מנין מיוחד בפני עצמם ללבנה רק ימנו לימות החמה כמו שאר העמים, וממילא יתבטלו על ידי זה כל המועדים, וכן גזרו על בני ישראל שלא ישמרו את השבת, אוי לנו כי בימינו אין גוזרים גזירות על ישראל בדבר זה ועל כל זה רבו המתפרצים בעם, גם גזרו היונים שלא ימולו בני ישראל את בניהם ולא ישמרו טהרת המשפחה כדאיתא במסכת מעילה דף י"ז הלך ר' ראובן בן איסטרובלי וספר קומי והלך וישב עמהם אמר להם מי שיש לו אויב יעני או יעשר אמרו לו יעני, אמר להם אם כן לא יעשו מלאכה בשבת כדי שיענו אמרו טבית אמר ליבטל ובטלוה, חזר ואמר להם מי שיש לו אויב יכחוש או יבריא אמרו לו יכחיש אמר להם א"כ ימולו את בניהם לשמנה ימים כדי שיכחישו אמרו טבית אמר בטלוה, חזר ואמר להם מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט אמרו לו יתמעט אמר להם א"כ לא יבעלו נדות אמרו טבית אמר בטלוה, וכן איתא במסכת כתובות שגזרו על ענין אישות ואמרו כל בתולה שתנשא תבעל לטפסר תחילה וכן גזרו על יחוד השי"ת ואמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, על שם ששה גזירות הללו אשר מתתיהו כה"ג קינא קנאת ד' צבאות להחזיר לישראל מצות אלו, לכן שמו נאה לו לקרותו בשם חשמנאי שהוא ר"ת **ח**ודש **ש**בת **מ**ילה **נ**דה **א**ישות **י**חוד ד'.

המחטיא לישראל קשה לו מן ההורגו.

כל הנ"ל הן הגזירות העקריות אשר גזרו היונים על בני ישראל להעבירם מדתם ושיתבוללו ביניהם, הם ידעו מה שהורו לנו רבותינו שקשה להם לישראל

מחטיאם יותר מן ההורגם, ובחרו לעשות להם את היותר קשה לישראל, אבל לא נגעו באדמת ישראל ובפרנסתם להרע להם במצבם החומרי, כל אחד מישראל ישב אז תחת גפנו ותאנתו, השונאים הללו הכירו רום מעלתם של עם ישראל והפצו שיתערבו ביניהם ויעשו לעם אחד, כמו שמפרש הבינה לעתים את עצת בלעם הרשע באמרו לבלק: לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך, בלעם אמר לבלק אשר שכרו לקלל את ישראל, אחרי אשר לא עלתה בידו למלאות רצון בלק, כי לא הניחו ד' לקלל אותם, ויאמר לו בלעם למה לך לקללם, הלא אם יעזבו ישראל דתם ויתוספו על עמך הלא אז הנך צריך להיות שבע רצון כי הם עם חכם ונבון, לזאת בא איעצך עצה כזו אשר על ידה יעשה העם הזה לעמך, הם יעזבו חלילה על ידי זה את דתם ויהי' לבני עמך, ואז יעץ לו אותה עצה המגונה של בנות מואב אשר על ידן נצמד העם לבעל פעור, וגרם צרות רבות ורעות לעם ישראל אבל בכל זאת מחשבתו הרעה לא נתקיימה ובני ישראל נשארו נאמנים להשי"ת.

הן עם לבדד ישכון.

בדרכו של אותו רשע בלעם, הלכו גם היונים אשר עלתה בידם להכשיל הרבה מישראל ולתפשם ברשתם אשר פרשו להם, נראו להם כאוהבים ודורשי טובתם, ויעצו להם כאותו הזאב אשר יעץ להדגים שיעלו מן המים ליבשה וידורו אתם בשלום, הזאב הסביר להדגים כי רק יען שהם במים מובדלים מכל שאר בהמות וחיות לכך אנשים פורשים רשתות עליהם, אבל אם הם יהיו ביבשה מעורבים בין שאר בעלי חי אז יחיו בשלום ושלוה, אבל למותר לנו להביא ראיה כי שקר דיבר הזאב כי ידוע לכל הוא שאם הדגים עוזבים את המים מיד מתים אפילו בלי רשתות. כמו כן יעצו היונים להיהודים שיעזבו את התורה שנמשלה למים ואז ידורו בשלום ושלוה עם כל השכנים שלהם, הרבה מקלי הדעת האמינו להם ושמעו את עצתם, עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברות, להתערב ולהתבולל עם היונים מפירי הדת האמיתי, ושכחו כי ישראל נמשלו לזית לומר מה שמן אינו מתערב עם שאר משקים כך ישראל אינם יכולים להתערב עם שאר האומות, אותו רשע בעצמו העיד עלינו הן עם לבדד ישכון, עם ישראל כאשר הוא לבדד עין יעקב, הוא מתנהג בדרך ישראל סבא על פי התורה והמסורה, אינו מתבולל עם שאר אומות, הוא שובת ומקדש את יום השביתה שלו, הוא יום שבת קודש אשר חלק לו הקב"ה למתנה מיוחדת, ואינו רוצה להתדמות להשכנים של אזרחי הארץ, אוכל רק מה שמותר לו על פי התורה, לובש בגדיו המצויינים לאומה יחידה, בתי

כנסיות שלו הן מקדשי מעט של אבותינו אשר שכינה שרוי' בתוכן ואינו רוצה להקות את שכניו, אז ישכון הוא שוכן במנוחה מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, אבל ובגוים, אם רוצה ישראל להתדמות ולהתבולל בגוים כדי שעל ידי זה יקבלו אותו האומות בסבר פנים יפות ויהי' נחשב להם כאחד העם, אז לא יתחשב, אובד את החשיבות שלו בעיניהם ומעורר קנאה בין העמים, הם צועקים: ישראל עליך תושב הארץ, גר בא לגור וישפוט שפט ועתה נרע לך, הם אומרים הבה נתחכמה, ובמקום אשר מקודם ישבו בטח בדד עומדים עתה עליהם שונאים מכל צד ופינה.

רבים חללים הפילה.

דברי אמת הללו שכחו חלק גדול מישראל, ותחילתו באונס וסופו ברצון, קבלו עליהם באהבה את גזירות שונאיהם בנפש, והיה נמצא ביניהם יהודים מתיונים שהפיצו בישראל רוח היונים, עד אשר קם למלאך מושיע לבני ישראל הנאמנים לד' ולתורתו מתתיהו בן יוחנן כה"ג, ולקח לו למטרה לבטל את אלו הגזירות אשר גזרו היונים על בני ישראל להעבירם מדתם, ולשם זה נקרא חשמנאי כנ"ל.

— ג —

לשון חכמים מרפא.

הנוסח מתפילת ההודאה לחנוכה מורה על יסוד אלו הגזירות אשר גזרו על בני ישראל הנ"ל, ומפורש אומר איך שרצו היונים בימיהם להשכיח את בני ישראל תורת ד' ולהעבירם מחוקי רצונו, כאשר כבר כתבנו כי יסוד אלו המצות אשר היונים רצו לבטל את בני ישראל מהם, הם יסוד כל התורה כולה, כי המודה בע"ז הרי הוא ככופר בכל התורה כולה והמחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד ע"ז, מועדים הם זכר ליציאת מצרים, מצות מילה הוא אות ברית קודש חותמו של א"א ע"ה, וערובה נאמנה שאין ישראל יכול להתערב ולהתדמות לאינו ישראל, ואישות הוא יסוד טהרת המשפחה ויחוסו של עם קדוש, גם פרישות נדה הוא יסוד הטהרה לישראל, ואם רצו לעקר אלו המצות מה ישאר לנו, באין יסוד כל הבנין נופל, אך השי"ת ברחמיו המרובים עמד להם בעת צרתם ורב את ריבם, על זה מונה וחושב מסדר ההודאה כמה מעלות טובות למקום עלינו, הוא פונה אל הקב"ה בהודאה ושבח ואומר: מסרת גבורים ביד חלשים, בזה מרמז על מצות מילה אשר לפי דברי היונים הטפת דם ברית

מחליש כח הילד, ורבים ביד מעטים מרמז על מצות נדה כדברי ראובן בן האיצטרובלי הנ"ל, וטמאים ביד טהורים מורה על מצות אישות, כי הטהרה בישראל תלוי בטהרת המשפחה, כל זמן שנשמור חיי המשפחה בטהרה וגדר ערוה אז תהיה קדושה בישראל כמו שכתוב אחר כל העריות שבתורה ולא תטמאו בהם, כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם. ובכל מקום שנמצא גדר ערוה נאמר בו קדושה, כי טהרה מביאה לידי קדושה, ורשעים ביד צדיקים ירמז על מצות קידוש החודש, כידוע שהלבנה היא סימן לישראל ויקראו הצדיקים בשמה, יעקב הקטן דוד הקטן להיפוך מן הרשעים המגדילים את עצמם, וזדים ביד עוסקי תורתיך מורה על מצות שבת, לפי מאמרם בפסיקתא רבתי פכ"ב לא ניתנה השבת אלא לתלמוד תורה — אלו הפועלים שהם עסוקין במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת הם באים ועוסקים בתורה, ומסיים ולך עשית שם גדול כנגד מצות יהוד השם שרצו לבטל מבני ישראל, ונהפך הדבר שעל ידי הנצחון של החשמונאים נתגדל ונתקדש שם שמים.

לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי.

לדאבון נפשנו כל השש גזירות של היונים נכשלים בהם הרבה מאחינו בני ישראל במדינה זו בלא כפיה ואונס ממי שהוא, להיפוך הממשלה של ארצות הברית יר"ה נותנת היכולת ליהודים לשמור התורה והמצות בלי שום מפריע, אבל השאור שבעיסה מעביר חלק גדול מבני ישראל מדעתם ומדעת קונם, הרעל והזוהמא אשר היונים הטילו בזמנם מבצבץ ועולה בימינו, בהודאה של חנוכה כתוב כשעמדה מלכות יון הרשעה — להשכיחם תורתיך ולהעבירם מחוקי רצוניך, היינו שזדים הארורים אשר באו בעזרת חכמת יונית להעביר עם ישראל מחוקי ד', השכילו לדעת כי כל זמן שבני ישראל יעסקו בתורה לא יעלה בידי היונים להעבירם מדת אמת, ואפילו אם לפעמים יעלה בידם להסירם מדרך ד' המאור שבתורה יחזירם למוטב, לכך עמדו על בני ישראל בראשונה להשכיחם את התורה ואם זאת יעלה בידם אז בלי שום התנגדות יסכימו לדעת היונים לעבור על רצון השי"ת.

הסר שטן מלפנינו ומאחרינו.

גם בימינו שכחת התורה, עם הארצות של דור הצעיר הורידם לכוון דעה המשובשת של היונים הרשעים, ומעצמם הם מבטלים שש יסודי התורה והיהדות הנ"ל, לכו נא ונוכחה נחשבם על הסדר, חודש זאת אומרת מועדים

התלוים בחודש ושבת, לצערנו הננו רואים עד כמה מזלזלים בשלש רגלים, בשוקי המסחר מעט יש להכיר השבותה במועדים הללו, ועוד גרוע הוא הגורל של יום שבת קודש, החניות ובתי החרושת אשר סגורים בשלש רגלים וביום השבת נער קטן יכתבם, אבל ימי אידם של התושבים שומרים כמעט כל בתי המסחר, ואפילו בבתי הכנסיות מרגישים אם יום אידם נופל ביום שבת קודש, מילה מצוה זו אמנם החזיקו כמעט כל בני ישראל זה אלפי שנה בימי גלותם, אבל כעת גם במצוה זו השטן מרקד, האבות אשר לא יחושו על שלום בניהם בשעה שהם הולכים להחליק את עצמם על הקרח ולא אחד מהם שובר יד או רגל, אותם האבות ובפרט אמהות התחילו לפחוד שמוהל כדת בחרב פיפיות לא יזיק את הילד, די היה קול הברה בעלמא שילד אחד נחלה אחרי הברית מילה, והרבה אמהות התחילו לדאוג מה לעשות לשלום בניהם, בראשונה התחילו המתבוללים למול את בניהם על ידי רופא, אשר הרבה פעמים לא מל כדת והילד נשאר ערל על פי דין, והחרדים משכו את ידם מזה, אבל כאשר ראה השטן שיש מקום לרדות בזה, הכניס רוח שטות במוהלים שהם יתחרו עם הרופאים וימולו בדרך המתחדשים, התקינו להם מכונה כזו שאינה מוצאת דם ברית, ומלים שלא ברצון חכמים שגזרו ואמרו שעבודה כזו היא נגד הדין, גם באים בזה לידי חלול שבתות כאשר יום השמיני חל להיות בשבת, כי עושים חבורה במכשירי מילה שאינה דוחה את השבת, ובזה כבר נכשלים הרבה מאחינו בני ישראל אפילו אותם הנקראים חרדים.

סוגה בשושנים.

איסור נדה המכשלה הזאת היא בידי הרבה מבנ"י אולי גם במשפחות של שומרי שבת, אשר מקילים להם בדרכים שונים לבלי ליטהר במקוה כשירה כדת, הם עוברים בשאט נפש על איסור כרת, כי כל האמבטאות ומימות שבעולם אינם יכולים לטהר אשה נדה עד שתטבול במקוה כשירה כמבואר ברמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות א"ב: הנדה הרי היא כשאר כל העריות, המערה בה חייב כרת, נדה וזבה ויולדת שלא טבלו במי מקוה, הבא על אחת מהן אפילו אחר כמה שנים חייב כרת.

ושמח את אשתו אשר לקח.

אישות־דתי, בדבר זה הצטיינו בני ישראל והיו למופת לכל העולם בחיי משפחה בקדושה וטהרה, כמעט לא היה בנמצא איש מבני ישראל שידור עם אשתו בלי חופה וקדושין כדת משה וישראל אבל בזמננו שדו בה נרגא

גם בקדושת משפחה ונתרפה סדר היוחסין, כבר נמצאים כמה מדור הצעיר שנושאין בערכאות לבד במקום חופה וקדושין כדת מו"י, וישנם עוד הרבה יותר מהם אפילו בני אבות חרדים שנושאין על פי מנהגי החפשים המסכנים שמסדרין קידושין בלא עדות כשרים אשר עפ"י דין אינם קידושין כלל, וכל ימיהם הם דרים באיסור להרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות אישות הלכה ד', וגרוע היא לו יותר מפילגש, שלדעת הרמב"ם ז"ל פילגש היא עם קידושין בלא כתובה. אבל הנושאת בפסולי עדות אינה מקודשת כלל כמבואר ברמב"ם ז"ל בפ"ד מהלכות אישות הלכה ו': המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואע"פ ששניהם מודים קו"ח למקדש בלא עדים, המקדש בפסולי עדות של תורה אינה מקודשת, וכמובן שנשואין כאלו שהם על פי דין רק בע"ז קשה מאד שיצאו בנים נאמנים לד' ולתורתו. והרבה מהם פושעים ומורדים בדת ישראל, ועוד יותר גרוע ומקולקל מאלו הן הנשים אשר נשאו כדת משה וישראל אבל נתגרשו בערכאות לבד ונשאו אח"כ לאנשים אחרים בלי גט כדת משה וישרל, הן אסורות לבעליהן באיסור א"א החמור ובניהם מהשני הם ממזרים ממש על פי דין, באופן שעל ידי זה יסודי טהרת משפחה המיוחסת בישראל נתמוטטו.

המשתתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם. (סוכה מ"ה).

אחרון אחרון חביב הוא יחוד השם יתברך אשר עלינו לעשות אותו הטיבה אחת בעולם, ד' אחד ושמו אחד, הגם כי לבי בטוח שאין חלילה איש מישראל שיאמר שאין לו חלק באלקי ישראל כאשר היונים רצו להכריח את בני ישראל בזמנם, **אבל לצערנו אמונה שלימה באחדות השי"ת נחלשה במדינה** זו, החפשים אף כי הם באים בימים הנוראים לבית הכנסת להתפלל אבל הם פוסחים על שתי הסעיפים, הם יחוגו גם ימי אידם של העמים, גם כמה אשר בשם רבנים יכונו, משתתפים בקיבוצים של נכרים בבית כריא שלהם למען השלום והם מנשאים ומשפרים את האליל, אפילו אם כוונתם רצוי' מעשיהם אינם רצוים ועוברים הם על ל"ת שבתורה אל תפנו אל האלילים, אשר לפי דרשת חז"ל במסכת שבת דף קמ"ט: אל תפנו אל מדעתכם, דברים כאלו שבדו להם מלבם מוציאם לתרבות רעה ומטיל ספק באחדות השי"ת.

ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין. (ב"ב ט"ז).

כל זאת באה לנו יען שכמעט נשכח התורה מאתנו בכלל ובפרט בעם נולד במדינה זו, אשר לא בלבד שנכבה המאור שבתורה רק חלק גדול מדור

הצעיר אין לו אפילו ידיעת בית רבו בתורה, וביחוד ניטל כבוד התורה, כאשר יעמוד על הבימה רב גדול בתורה וידרוש לא בלבד הלכה רק אפילו בדברי אגדה מבקש העם להתנמנם, אבל אם ינאם מי שהוא שיחות חולין מדברים של מה בכך, אז כל העם יטו אוזן שומעת ויאמרו שהוא מדבר לפי רוח הזמן. לזאת צעירים חנוכי מדינה זו בחפצם למצוא חן בעיני הבע"ב, אינם יכולים לכבוש את יצרם ורואים את עצמם אנוסים לבקש ולמצוא נושא לנאומים עניני חולין העומדים על הפרק והתורה מונחת בקרן זוית, רב צעיר שדורש בכל פעם בדברי תורה אומרים עליו שהוא מעולם הישן ומשכורתו קטנה מאד, מצב זה גורם שפלות כבוד התורה, גם אצל מחברים ספרים על טהרת הקודש, אין מי שיקנה אותם, בע"ב בני תורה טרודים בעסקיהם ואין להם פנאי לעסוק בתורה, רבנים צעירים אין להם צורך בספרי דרוש ואגדה ואצ"ל בספרי הלכה, רבנים מדור הישן אין להם כסף לשלם בעד ספר, וגבאי בתי כנסיות אומרים כי כבר קצר המצע מהשתרע, הספרים מונחים כאבן שאין לו הופכין ומה להם להרבות בספרים שאין צורך בהם, אבל בכל זאת נדפסים ספרים חדשים בכל מקצועות התורה כהבטחת השי"ת כי לא תשכח מפי זרעו.

— ד —

אלו ואלו דברי אלקים חיים הן. (גיטין ו').

לפי הנ"ל נראה כי דברי הש"ם שתקנו הלל והודאה בחנוכה משום הנס של פך השמן, ודברי התפילה של ההודאה עולים בקנה אחד ושניהם לדבר אחד ומיוחד נתכוונו, ובדרך זה נפרש ג"כ מה שדייקו חז"ל בלשונם כי מצאו פך אחד של שמן, אשר לכאורה יש לשאול למה דייקו חז"ל בלשונם להודיע לנו שהשמן הנמצא היה בפך, מה לי אם השמן היה בפך או בכלי אחר, הלא די הי' אם אמרו שמצאו כלי אחת עם שמן. אבל כאשר נתבונן נראה שדבר גדול כוונו חז"ל בסיפורם על אודות הפך, ובזה מסרו לנו גודל הנס של השמן, יען אשר הפך הגן עליו כאשר נבאר בעזר השי"ת.

הנרות לעולם קיימין.

בפרשת בהעלותך כאשר צוה הקב"ה את אהרן הכהן להדליק את המנורה, מפרש רש"י ז"ל למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק

ומטיב את הנרות, ובמדרש רבה איתא שאמר לו הקב"ה לאהרן הקרבנות אינם אלא בזמן שבית המקדש קיים, והנרות לעולם קיימין, וכל הברכות שאתה נותן לישראל לעולם הם, הרמב"ן ז"ל הקשה הלא גם המנורה לא היתה אלא רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל כשחרב בית המקדש הלא גם המנורה בטלה וממילא בטלו גם הנרות ומה זה שאמר הקב"ה והנרות לעולם קיימין, ומתרץ שזה רמז לנר חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותינו, פירוש לדבריו שהקב"ה רמז לו לאהרן הכהן הנס חנוכה, יען שעל ידי המנורה אירע נס אח"כ שימצאו פך שמן ועל ידי זה יתקנו חכמים נרות חנוכה אשר ידלקו לעולם, בכל שנה ושנה אפילו בהגלות ישראל לבין העמים, אבל עדיין קשה מה שייכות יש בין נרות הללו של חנוכה לאהרן הכהן, הלא נרות של חנוכה הגם כי קודש הם אבל כבר אמרו חז"ל במסכת שבת דף כ"א מצות חנוכה נר איש וביתו וכו', וא"כ כל ישראל מדליקין נרות חנוכה לא הכהנים בני אהרן בלבד א"כ מה ענין נרות חנוכה לאהרן, אף כי הנס היה על ידי הכהנים החשמונאים, וברמב"ן שם מביא מגילת סתרים לרבנו נסים שכתב, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח עכ"ל, נראה בעליל שלזה אמנם מכוונים דברי הרמב"ן ז"ל שלכך נרמז לאהרן הכהן על נר חנוכה שקיימין אף לאחר החורבן, יען שהנס היה על ידי כהנים חשמונאי ובניו, אנחנו נפרש בעזר השי"ת המדרש הנ"ל על פי דרכנו שהנרות מרומזים לתורה, אבל עכ"ז יש להתפלא הלא נרות חנוכה לא נמסרו לאהרן ובניו, גם מה ענין נ"ח למה שמסיים המדרש וכל הברכות שאתה נותן לישראל לעולם הם, ועיין רמב"ן ז"ל שם שזה קאי על ברכת כהנים שג"כ סמוכים לפרשת נשיאים.

נר מצוה ותורה אור.

כתבו המחברים שהמנורה מרומז על למוד התורה וכן כתוב בתהלים קי"ט נר לרגלי דבריך ואור לנתבתי, וכן אמרו במדרש המנורה זו תורה, ועל הכהנים להדליק ולהעלות אור של תורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, והתורה לעולם קיימת כמ"ש כי לא תשכח מפי זרעו, גם הקרבנות יוכלו להתקיים לעולם רק על ידי התורה, כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו שבזמן שאין בית המקדש קיים

יעסקו בתורת הקרבנות ומעלה אני עליהם כאילו הקריבום, וכן אמרו חז״ל במסכת מנחות דף ק״י אמר ריש לקיש מאי דכתיב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם, — אמר רבי יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם, ועיין בחא״ג שם שהקרא זאת התורה משמע בעוסק בכל התורה משא״כ בזאת תורת החטאת שהוא דבק דלא משמע אלא בתורת אותו קרבן, ומסיים ולזה נקט רבי יצחק במלתיה חטאת ואשם ולא נקט עולה ומנחה כדנקט לעיל, משום דעולה ומנחה באו בנדבה ולא אצטריך ליה לפרש דודאי הוה ממש כאילו הקריבו מנחה בנדבה, אבל בחטאת ואשם, שלא באו בנדבה אימא דלא תיהני ליה עסקו בהן מש״ה קאמר שאפילו כן בעסקו בהן נוטל שכר כאילו חטא ודאי והקריב חטאת ואשם עיי״ש, הרי שהתורה במקום קרבנות ממש לא שמגינא ומצלא בלבד, כמו שאמר רבא שם כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה לא חטאת ולא אשם.

להעלות נר תמיד.

הדלקת המנורה אשר ניתנה לאהרן ובניו, היתה לו עבודה תמידית מדי יום ביומו להזכירו על תעודתו ותעודת בניו הכהנים, להאיר לבני ישראל את הדרך אשר ילכו בה באור התורה, ולהעלות נפשות ונשמות ישראל למדרגה גבוה, שלא ילכדו ברשתות החטאים בנפשותם אשר פורשים לרגלם להחטיאם, טרם נכבה נר ישראל במנורה הטהורה בבית המקדש, אשר היה סמל אור של קדושה לבני אהרן, שהם יפיצו אור אלקי בלבות בני ישראל, ולדחות במעט אור של תורה הרבה חושך אשר כיסה פני כל הארץ על ידי המון עמים רבים אשר עושים במחשך מעשיהם לעבוד אלילים אולמים, הכן הבורא ית״ש סמל אור נצחי אשר יזכיר לנו אור תורה, אשר מתאים לעם ישראל בהיותם המעט מכל העמים, הנרות הללו של חנוכה אשר הם למזכרת מלחמת החשמונאים, מספר קטן של חלושי כח לחמו מלחמת הדת עבור השי״ת ותורתו, נגד המון עמים רבים עבי הגוף וחזקי החומר יונים המאוחדים, הם הנם סמל של עם ישראל אשר ילחם בכל משך קיומו מלחמת הדת נגד שונאיהם רב-המספר וחזקים מהם בכח הגופני אבל חלשים ברוח.

ד׳ יגיה חשכי. (ש״ב כ״ב).

כשם שנרות חנוכה הקטנים לא יכלו להכבות במשך אלפי שנים, ואור שלהם עוד יאיר חשכת הצרות ורדיפות של עם ישראל אפילו במבואות היותר

אפילות, שארית הפליטה הנמצאים במחנות בארץ אויביהם, גם הם ימצאו מקור של נחמה ובטחון בנרות הללו, כמו כן עם ישראל לא יכבה לעולם את אור תורה שלו, אפילו נגד הברק היותר גדול של שמש הצלחה היותר מבהיק, אושר העמים אם יעלה לשמים שיאו גם אז לא יעור עיני ישראל מלראות אור האמיתי אור של הקב"ה אשר רק באורו נראה אור.

יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת.

עלינו להבין ולדעת מפני מה אמנם צוה הקב"ה להנשיאים שהם יחנכו את המזבח ואהרן ידליק את המנורה, מה היה המקרא חסר אם גם אהרן הכהן היה משתתף בחנוכת המזבח, גם מדוע סיבב הקב"ה שענין הדלקת נרות חנוכה יהיה על ידי בני אהרן, כאשר הבטיח עוד מראש ברמז לאהרן הכהן בשעה שצוה לו להדליק ולהטיב את הנרות כפי דברי הרמב"ן הנ"ל. ונראה שדבר גדול הורה לנו הקב"ה בזה, שעל כל השבטים להביא קרבנות על מזבח ד' ועל מזבח היהדות בכל זמן קיומם אפילו בגולה, בכל מקום ובכל זמן צריכים כל הנשיאים מכל השבטים לחנך את המזבח על ידי קרבנות שיבואו לפי צורך הזמן והשעה. ומלתא אגב אורחא קמ"ל הנה מבשר הקרבנות כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, לזאת הראה הקב"ה שעל יתר השבטים להכן הכל אשר נצרך לכלכל את הכהנים ולהספיק די צרכם למען יוכלו להחזיק בתורת ד', כמו כן להחזיק תלמידי חכמים השוקדים על דלתי בתי מדרשות, ועל אהרן ובניו ובאי כח שלהם היינו הת"ח להדליק ולהטיב את הנרות, היינו לא בלבד הנרות בהמנורה אך גם נר ד' נשמת אדם על הכהנים להטיב ולהעלות.

לכל בני ישראל היה אור.

וזה הוא הענין של נרות חנוכה היינו הנר מצוה משפיע על האור תורה להאיר לבני ישראל שילמדו דרך ד', ועל החשמונאים שבכל דור ודור ללחום מלחמת הדת ולבלי לחוש אפילו במקום שנמצאים חפשים במדה מרובה, כמו במדינות הנאורות שהמלכות אינה גוזרת שום גזירה להעביר על הדת אבל עכ"ז ישנם סרסורי דעבירה שנראים כאוהבים והשנאה שלהם לתורה ומצות מקלקלת השורה, מראים את עצמם לעסקנים צבוריים לטובת האומה אבל עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפינחס, הם לוחמים נגד התורה ומצות כאילו היו באי כח של היונים אשר רצו להשכיח תורה מישראל ולהעבירם מחוקי השי"ת ומצותיו, הם מיסדים בתי חנוך הנקראים תלמוד תורה, אבל מעט מאד הוא התורה והמצוה אשר לומדים בבתי חנוך אלו, נגד זה וכיוצא

בזה על כהני הדת לעמוד בפרץ להגן על בני ישראל החרדים לדבר ד׳, אבל באותו הזמן על כל בני ישראל להשפיע לכהנים כל צרכם, ואז לכל בני ישראל יהי׳ אור במושבותם.

ויקחו אליך שמן זית.

לפי הנ״ל יש לפרש מה שאמרה תורה הקדושה לצוות לבני ישראל שיקחו אל משה שמן זית להדליק את המנורה, היינו בשעה שאהרן מדליק את הנרות על העם להמציא לו את השמן, החומר אשר נצרך להדלקה, ולכך היה הנס שהכהנים מצאו שמן מוכן להדליק את המנורה לא שיעלה בידי הכהנים באיזה אופן שתהיה לעשות שמן טהור, גם יש בידי השואל לשאול מדוע לא עלתה על דעת הכהנים החשמונאים, עוד טרם נכנסו היונים להיכל, לקחת שמן טהור ולהטמין אותו במקום משומר כדי שתהיה להם שמן מוכן להדליק את המנורה בשעה שינצחו את היונים, כי הלא לבם היה בטוח בהשי״ת שיעזור להם במלחמתם לנצח את אויביהם, אבל בטח סיבב הקב״ה כן להורות לדורות כי נצרך להמציא שמן לכהנים שיוכלו להדליק ולהאיר מנורה הטהורה, וזה היה סימן להבאים אחריהם שכדי שהכהנים ומורי העם יוכלו להדליק נר ד׳ אור התורה בלבבות העם, צריכים להמציא להם שמן, היינו מה שנצרך להם לצורך הספקתם ודי מחיתם כדי שיפנו מכל עסקים ויעסקו בתורה, נמצא שכוונת שמן למאור הוא לא שמן בלבד רק כל צרכי הספקה לכהנים, היוצא לנו מזה שמה שאמרו חז״ל שהיונים טמאו כל השמנים, כוונתם שהיונים עשו תעמולה למאום בהחזקת הכהנים ובהחזקת לומדי תורה, ונוסף על מה שפירשנו לעיל נוסח תפילת ההודאה של חנוכה, נבאר ג״כ שלזה כוונו שאמרו להשכיחם תורתיך, **היינו מה שהשתדלו למנוע מתלמידי חכמים** ומיושבי בית המדרש די סיפוקם, על ידי זה יהי׳ מוכרחים לעזוב את כותלי בית המדרש ואמרו בזה להשכיח התורה מישראל.

— ה —

חביבין דברי זקנים מדברי נביאים. (ירושלמי ברכות פ״א).

עתה באתי לבאר דברי חז״ל במסכת שבת דף כ״א מאי חנוכה וכו׳ אשר הבאנו לעיל, וגם לפרש את הדיוקים אשר שאלנו בדבר הסתירה של דברי חז״ל הנ״ל עם נוסח ההודאה של בימי מתתיהו וכו׳, אחרי אשר באנו עד הלום לבאר וללבן מצב עם ישראל בימים ההם נראה שאין כאן סתירה כלל, ובה בשעה שרבותינו בעלי הש״ס ז״ל מספרים לנו את הנס של פך השמן,

בחרו להם לשון ערומים לספר לנו דרך רמז גם מרשעת היונים אשר גזרו גזירות רעות ועשו כל מה שביכולתם להחטיא את עם ישראל ולהעבירם על דתם.

כת"ח נדמה לו. (חולין צ"א).

ידוע הוא כי היונים בשעתם אחזו בידיהם שיטת שר של עשו אשר נדמה לו ליעקב כת"ח, והשתדלו להפיץ את חכמת יונית בין בני ישראל, אם לא רצו לקבלה ברצון כפו עליהם הר כגיגית בהשכלה שלהם, ובמדה ידועה עלתה בידם לסמות את עיניהם של הרבה מישראל וביחוד את דור הצעיר אשר עזבו את בתי מדרשות וישיבות ולמדו להם חכמת יונית, עד אשר מצאו חז"ל לנחוץ לאסור בארור ללמוד השכלה שלהם, כי ילדי ישראל אשר למדו בבתי ספר שלהם הביאו את הרעל לבתי אבותיהם ואח"כ כאשר גדלו ויצאו מבתי ספר בנו את בתיהם על יסודי משחת ומקולקל של השכלה שלהם, אפילו בתי כנסיות ובתי מדרשות החלו להתחקות לדרכי היונים כפי אשר נראה להם מתאים לרוח הזמן ונתהפכו לבתי עם, נתיסדו כתות של אוהבי היונים וחכמתם אשר בגדו באלקי ישראל ובתורתו וחפצו להתבולל את עצמם ואת אחיהם בעם היוני, וגם המלוכה עזרה להם על ידי אונס וכפי' של גזירות ושמד להשכיחם תורת ד' ולהעבירם ממצותיו.

להבין דברי חכמים וחידותם.

לפי זה נקל לנו להבין שמה שאמרו חז"ל כשנכנסו יונים להיכל לא התכוונו רק על בית המקדש היכל ד', אלא גם אל כל היכלות של עם ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות, כמו בזמננו אלו וביחוד במדינה זו אשר גם הרבה קהלות אשר עוד נקראים בשם הרדים עכ"ז מתחקים אל מנהגי החפשים האומרים לתקן ולשפר את דת ישראל אשר ידמה לדת נכרים, כמו כן בתי חינוך לילדים ולנערים וגם בבתים פרטים, בכל מקום ופינה נכנס רוח היונים והפך הקערה על פיה, על ידי זה טמאו כל השמנים, היינו שמן למאור ושמן למנחות, המאור מרומז לתורה אור והמנחות מרומז למצות וחוקי השי"ת אשר המקיים אותם עושה נחת רוח ליוצרו שאמר ונעשה רצונו כמו בקרבן שהי' לריח נחוח, נחת רוח לפני המקום, גם השתדלו בכל אמצעים למאוס החזקת ת"ת ולהפיץ את הדעה המשובשת כי המחזיק ישיבות מביא בעד העם הפסד יותר משכר, בטענה זו של הסכלים אשר תלמידי ישיבות הם כפועלי בטל ממלאכה פורי', בשעה אשר עבודת אנשים מלומדים כאלו אם עסקו במקצועות כאלו אשר לפי דבריהם נאה להם, אז היתה עבודתם פורי' והביאו תועלת רבה להמדינה, על ידי תעמולה כזו מנעו את ישראל מלתמוך במוריהם ומלמדיהם להועיל.

— ו —

תכלית חכמה תשובה ומע"ט. (ברכות י"ז).

כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחו את היונים העבירו את רעתם וגזירותיהם, לא בלבד שהתירו לקיים כל מצות ד' אלא שקראו צעירים וזקנים לחזור לבתי מדרשות לעסוק בתורה, אבל לא היה מי שיחזיק את תלמידים החדשים אשר באו לחסות בצל קורות בית המדרש, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי' מונח בחותמו של כה"ג, חפשו חפש מחופש אחרי אנשים מישראל בעלי דת נקי וטהור מכל שמץ שלא נתפגלו בפיגול היונים אבל לא מצאו צדיקים כאלו אלא מספר קטן מאד, אין המאורע יוצא מדי פשוטו שמצאו בפועל פך קטן של שמן טהור ובקדושת שמן הטהור שהוא דוגמא לתורה וחכמה נרמז להם על בני ישראל המשולים לשמן זית טהור מכל שמץ וחלודה של חכמת יונית, אבל במה שאמרו חז"ל שנמצא פך אחד של שמן, דייקו לומר שהשמן היה בפך, ולא אמרו שנמצא כלי עם שמן, בזה רמזו חז"ל שכוונו ג"כ למחזיקי תורה שהם שמן למאור, אבל הורו לנו שמחזיקים בדוגמת פך הנרמז לפכים של יעקב אבינו הם הי' במספר קטן מאד, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, פירוש היה נראה כאילו חלילה נר ד' עומד להכבות, כי עוד מעט והזקנים הללו יגועו ויעברו מן העולם, ונדמה להם כי חלילה התורה ויהדות האמיתי תאסף מן העולם ביחד אתם, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמנה ימים, לפי הפשוט נצרך הנס לשמנה ימים כדי שיוכלו לטבול את עצמם אחרי טומאת שבעה ימים ולעשות די שמן בטהרה, והרמז בזה שאותו קומץ קטן של אנשים נאמנים לד' ולתורתו החזיקו את התורה והיהדות עד אשר חנכו וגדלו דור ישרים יבורך והחזירו עטרה ליושנה להעביר את רוח הטומאה של חכמת יונית מן הארץ, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה ועל כולם מצות נר חנוכה, נר הזה באורו הטהור יפיץ את חשכת העולם חשכת הנפש, ובאור זה נראה האור תורה אשר הוא לנו לעינים.

אם אין קמח אין תורה.

עיקר המצוה של חנוכה היא הדלקת הנר לרמז לנר מצוה ואור תורה שהוא יסוד קיום עם ישראל, והוסיפו חז"ל כי ימי חנוכה נקבעו גם בהלל ובהודאה להורות לנו כי בהודאה נרמז גודל רשעתם של היונים ועמקו של הנס, במה שאמרו שעמדו היונים על עם ישראל להשכיחם תורתיך ולהעבירם מחוקי רצונך, יורו לנו כי שתים רעות עשו להם להשכיחם את התורה, היינו

שלא להחזיק בלומדי תורה וממילא תשתכח חלילה תורה מישראל, ולהעבירם מחוקי רצונו, היינו הגזירות שגזרו על יסודי המצות, ותקנו לומר רבת את ריבם דנת את דינם, בזה רמזו ג"כ להנ"ל, רבת את ריבם היינו מה שהיה להם לת"ח לריב על אשר מנעו מהם מחיתם, ודנת את דינם היינו את הדין שהיה להם אם שואלים אותם לשמור שבת למול את בנו וכדומה, שהיו דנים לקיים את המצוה.

וכי נס אחד נעשה בשמן. (הוריות י"א).

חז"ל ידעו היטב ממלחמת החשמונאים ונצחונם נגד היונים כמו שאמרו בש"ם שם וכשגברה מלכות בית חשמנאי ונצחום, רק שואלים מאי חנוכה כפירוש רש"י ז"ל על איזה נס קבעוה, כי אי אפשר לומר שלזכר נצחון החשמנאים קבעו ימי חנוכה לזכרון הנס, הלא הרבה מלחמות ונצחונות גם נסים ונפלאות יותר גדולות מאלו עברו על עם ישראל מעת היותו לעם, ועל כל זה לא קבעו חכמים שום ימים טובים לזכרון מלבד ימי הפורים, על זה משיבים חז"ל שקבועת ימי חנוכה ימים טובים לישראל הוא רק בשביל אור ישראל אשר כמעט נכבה בימים ההם וקם לתחיה על ידי יחידי סגולה אשר החזיקו בתורת ד' בכל לבבם ונפשם, לזאת מצאו חז"ל לנכון לקבוע דבר זה לזכר עולם שאם באיזהו דור מן הדורות יקרה עוד הפעם ענין כזה אז יחידי סגולה שבדור ההוא אל ירפו את ידיהם מתוך יאוש, רק ישימו בטחונם בד' וילחמו מלחמת מצוה, על ידי זה חפץ ד' יצליח בידם ויזכו להציל את בני ישראל מכליון רח"ל, ידליקו וייטיבו עוד הפעם את אור תורה בנר ד' נשמת אדם עד שתהי' השלהבת עולה מאליה.

על עסקי נר הזהרתי אתכם. (שבת ל"ב).

ענין זה הראה הקב"ה לאהרן הכהן בדבר נר חנוכה אשר הוא לעולם כדברי הרמב"ן ז"ל בפירוש המדרש, כי כל מורי ומדריכי העם הם הכהנים כמו שכתוב ואתם תהי' לי ממלכת כהנים, ועל הת"ח שבכל דור ודור להדליק את אור תורה ולהטיב את הנרות אשר דולקים להסר מהם את הדשן וכל הזוהמא, וזה שמסיים המדרש וכל הברכות שאתה נותן לישראל לעולם הוא, כי מלבד ברכת כהנים כל קיומו וברכתו של עם ישראל תלוי בהתורה הקדושה, כמו שכתוב ד' עוז לעמו יתן ד' יברך את עמו בשלום, אין עוז אלא תורה על ידי התורה יתברכו בני ישראל בשלום מקור כל הברכות, ולא יצטרכו ללחום עם שונאיהם בעד חייהם ובעד ארצם, והכל תלוי בתורה אשר נשארה

לנו בגולה מכל האור יקרות וקדושות אשר היה לנו בזמן שבית המקדש קיים, ועל ידי התורה נשוב לציון ברינה להדליק את המנורה הטהורה בהר הבית בירושלים.

אלה המצות עשיתן כמצוותן מצות. (ירושלמי ברכות פ"ו).

הגה"ק בעל חידושי הרי"ם זצ"ל שאל מדוע באה מצות נ"ח משונה מכל המצות שחלוקין בה מהדרין ומהדרין מן המהדרין ולא מצאנו זאת במצוה אחרת, ואמר הוא זצ"ל כי לכאורה קשה למה היה צריך להיות הנס שיספיק השמן על שמנה ימים הלא היה יכולים לעשות הפתילות דקות, ואותו שמן שהיה נצרך ללילה אחת בפתילות עבות היה מספיק על ח' ימים בפתילות דקות מאד, ע"כ צריכים אנחנו לומר שהנס היה כדי שתהי' הדלקה מהודרת בפתילות עבות, לזאת כיון שכל הנס היה רק כדי לעשות הידור מצוה לכן גם קיום מצוה זו נמסרה למהדרין לעשות בה הידור מצוה כל מה שאפשר, ודפח"ח.

יום תעזבני יומים אעזבך. (ירושלמי ברכות פ"ט).

לפי דרכנו הנ"ל שנר חנוכה מרומז לאור תורה והנס של פך שמן הראה לנו גודל ההכרח להספיק לת"ח לומדי תורה כל צרכיהם, יש להבין מפני מה החמירו חז"ל במצות נ"ח שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה מוכר כסותו ולוקח לו נר חנוכה, כי כבר פסק הרמב"ם ז"ל שכל אחד מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני ובין עשיר וכו', וממילא מחויב כל אחד ג"כ בנ"ח כדי להתעורר לתורה, ולהחזיק ת"ח שיוכלו לעסוק בתורה, ובזה יש ליישב ג"כ שאלת הגאון זצ"ל הנ"ל מפני מה חלקו בנ"ח בין מהדרין ומהדרין מן המהדרין, על פי מה שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף יו"ד המארח ת"ח בתוך ביתו כאלו מקריב תמידין, ובמסכת כתובות דף ק"ה: המביא דורון לת"ח כאלו מקריב בכורים, וכאלו ניסוך יין על גבי המזבח, ובקרבנות הלא יש חילוק בין עשיר ובין דל ודלי דלות, לזאת רמזו ג"כ לענין נ"ח ג' חלוקים הללו אנשים פשוטים מהדרין ומהדרין מן המהדרין.

יען היות לך איבת עולם ותגראת בני ישראל. (יחזקאל ל"ה).

אמנם כן אמר הקב"ה לאהרן שהנרות לעולם קיימין ועל ידן כל הברכות כי לעולם צריכים הנרות להאיר אור תורה ולהביא ברכה לישראל שיוכלו לעמוד נגד אויביהם מסביב, גם איפוא עם בני ישראל נמצא במצב קשה מאד, יש לנו שונאים אולי יותר קשים מיונים, אחרי אשר הרוצחים האשכנזים נפלו שדד לפני חיל העמים הנאורים ובחמלת השי"ת עלינו נשאר שארית הפליטה בארצות

אויביהם, אוהבנו המדומים סגרו בעדנו כל השערים וביחוד שער הגדול של ארצנו הקדושה, שקר הסוס לתשועה וצריכים אנחנו לרחמי שמים ולנס גדול, כי כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים הם מתגברין.

מכל מלמדי השכלתי. (תהלים קי"ט).

כאשר הראה הקב"ה בימים ההם רוב רחמיו לקדושי עליון החשמנאים, אשר השליכו נפשם מנגד ללחום בעד ד' ותורתו ולהציל עם ישראל מכליון רח"ל, ועשו בזה לפנים משורת הדין כי על פי דין לא היו מחויבים להלחם קומץ קטן של אנשים צדיקים נגד המון רבבות יונים עריצים, שהרי אין סומכין על הנס במקום דשכיח הזיקא, אבל בכל זאת לא יכלו להתאפק בראותם הטמאים הללו טמאו כל דבר קדוש ושמו יתברך מחולל בפי העריצים האלה והלכו במסירת נפש גמור לקדש שם שמים, הם השליכו חיתם בסכנה לעמוד בקשרי מלחמה נגד שונא החזק ממנו בעד השי"ת, כמו כן גם היום צריכים אנחנו להראות מסירת נפש בעד שמו יתברך לחזק בדקי הדת ההרוס בפרוץ מרובה על העומד, להאר את התורה להעלות ולהטיב את הנרות של מצוה, וכל העוסק בתורה מדליק בזה נר מצוה של חנוכה אשר הם סימנא מילתא לגאולה ועל ידם נזכה גם עתה לאור הגאולה, אור הגנוז לצדיקים, אור האמיתי המאיר לב ונפש, אור חדש על ציון אשר מאיר לא בלבד על הארץ ועובדי' אלא ביחוד על העוסקים בתורה ומצות, וכל אשר בשם ציוני יכונה יאיר פניו לא בלבד עם לאומיות אשר בדו להם מלבם, רק באורו של תורה נראה אור הסבוך ונאחז בנר מצוה,

אמנם הד של עקבתא דמשיחא כבר נשמע בעולם, האומות-המאוחדות דנים בכובד ראש בדבר מדינת יהודים בחלק מארץ ישראל, גם חבלי משיח כבר סבלנו הרבה מאד אבל באו בנים עד המשבר וכח אין ללידה, אין פונים למי שהמפתח של יולדות בידו שיתן לנו ולד של קיימא, תחשכנה עיניהם של עם ישראל מרוב הקמים עלינו, ועלינו לפנות להשי"ת שיאיר עינינו מזיו שכינתו, ואור התורה תהי' לעמוד אש להאיר לנו מתוך חשיכה, אותו אור יביא לנו אורו של משיח צדקנו כמ"ש במדרש שו"ט כ"ז: אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם אימתי יבוא אותו האור, אמר לו לכשיגיע הקץ ותבנה ירושלים אני מביאו, שנאמר קומי אורי כי בא אורך, ונזכה לראות בחנוכת המנורה הטהורה בבית נכון ונשא במהרה בימינו אמן.

דרוש לפורים

לך כנוס

לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערותי אצום כן וגו׳. (אסתר ד׳ ט״ז).

בזעקך יצילוך קיבוציך תני כנוסו וכנוס בניו הצילו מיד עשו (ב״ר פרשה פ״ד). רעך ורע אביך אל תעזוב ובית אחיך אל תבוא ביום אידך, רעך זה הקב״ה כמד״א למען אחי ורעי, ורע אביך זה אברהם שנאמר (ישעי׳ מ״א) זרע אברהם אוהבי, אל תעזוב ואם עזבת תן דעתך שלא תכנס לבית אחיך ביום אידך זה ישמעאל ועשו (ש״ר פכ״ז). אם כל המועדים יהיו בטלים, לעתיד, ימי הפוריש לא נבטלים שנאמר וזכרם לא יסוף מתוך זרעם. (ירושלמי תענית פ״ב).

א״ר זעירא מגילה זו—מגילת רות—אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים. (רות רבה פ״ב).

מה ראתה אסתר.

יש להתבונן בדברי אסתר המלכה המובאים לעיל באמרה שיצימו עליה, היה לה לאמר שיצימו ויתפללו לד׳, ומה הוסיפה להודיע שגם היא ונערותי׳ יצומו כן, למה דמתה הצום שלה ושל נערותיה שאמרה שגם הן יצומו כן, הלא די היה לה לאמר שגם היא ונערותיה יצומו. עוד שאלו המחברים מה ראו מרדכי והחכמים אשר בדורו לקיים עליהם משלוח מנות איש לרעהו בימי הפורים, הלא הנם לא היה בדרך זה א״כ מה נשתנה פורים מחגים ומועדים וימי רצון אחרים שלא תקנו משלוח מנות איש לרעהו אלא בפורים בלבד.

חנוכה ופורים אינם דומין זה לזה כלל וכלל.

יש להתבונן ששונה הוא חנוכה מפורים מכל וכל, בחנוכה היתה הגזירה רק בעניני אדם למקום, אמרו לבני ישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, והחשמנאים מסרו נפשם על קדושת השם ללחום נגד

דעה נפסדה זו של היונים, לפי שכלנו הפעוט ראוי היה להעשות להם אז נס שלא על פי הטבע, להראות שאמנם חסד אל חופף עליהם כל היום, ויש להם חלק באלקי ישראל, עכ"ז הננו רואים שהנס היה על פי דרך הטבע, כי החשמנאים לחמו נגד היונים בחרב וחנית והקב"ה עזר על ידם שימין ד' עשה חיל ונמסרו רבים בידי מעטים ורשעים בידי צדיקים. לא כן הוא בפורים שהגזירה היתה להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים, ושנאת המן להיהודים לא באה על ידי זה שרצה להעבירם על דתם רק עבור שלא חלקו לו כבוד כראוי, עכ"ז עשה הקב"ה לבני ישראל נס שלא כדרך הטבע, בני ישראל שבאותו הדור לא לחמו עם המן כלל, רק אותו מלך אחשורוש בעצמו אשר היה מקודם אוהבו של המן נהפך לו לאויב, והוא גזר עליו שיתלו אותו על העץ אשר הכין למרדכי.

במדה שאדם מודד מודדין לו. (מגילה י"ב).

נראה לי בזה שאמנם יש לנו להאמין באמונה שלימה שהכל הוא בהשגחה פרטית ולב מלכים ושרים ביד ד', אין דבר נעשה במקרה אלא הכל היא בגזירת המקום ב"ה, ואם ישאל השואל מפני מה בחנוכה כלו עכו"ם חמתם בזה שנכנסו להיכל וטמאו כל השמנים אבל לא פגעו בבני ישראל לרעה בגופם ובממונם, ובימי אחשורוש גברה שנאת המן על בני ישראל באופן גס ומזוהם כזה עד אשר הטה לב אחשורוש לגזור להשמיד ולהרוג ולאבד כל היהודים, נאמר לו כי עלינו להתבונן שהקב"ה עושה עמנו מדה כנגד מדה, בזמן שבני ישראל אוהבים זה את זה הם מעוררים אהבה בין ישראל לאביהם שבשמים, וכולם אהובים בשמים ובארץ, גם בני אדם מבלי הבדל דת ולאום אוהבים אותם, אבל בשעה שאין בני ישראל אוהבים איש את רעהו, ועוד שורר ביניהם פירוד הלבבות ושנאת חנם, אז גורמים במעשיהם שתסתלק מהם אהבת המקום ומעוררים שנאת העמים עליהם.

אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה. (ישעי' נ"א).

בימי היונים כנראה היה אהבה ואחוה שלום וריעות בתוך בני ישראל, לזאת, אף כי ידוע הוא שעשו שונא ליעקב, עכ"ז ע"י אהבתם זל"ז נחלש גם השנאה של בני עשו אליהם, אבל כאשר הם אהבו זה את זה רק אהבת הגוף ולא אהבת נפש, כי לא הוכיחו איש את רעהו על אשר נזורו אחור מהקב"ה ומתורה הקדושה, לזאת נדונו באותה מדה וגם היונים אהבו את גופם ושנאו

את רוחם, רוח ישראל סבא נשמת ישראל אשר הוא חלק אלקי ממעל, וגזרו עליהם גזירות רעות להעבירם על דתם, ובשעה שנתעוררו על ידי מתתיהו ובניו החשמנאים לעמוד על נפשם להגן על התורה הקדושה ולהחזיר עטרה ליושנה עטרת תפארת של תורה ומצות, הם יצאו למלחמת מצוה נגד היונים אשר רצו להחטיא אותם, השליכו נפשם מנגד להלחם בעד ד׳ ותורתו בידעם כי המחטיא את האדם קשה לו מן ההרגו, לזאת אף כי רוב בני ישראל סרו אז מאת ד׳ וכל ישראל ערבים זה לזה והעולם נדון אחר רובו, וכבר אמרו חז״ל שבשעה שאין קולו של יעקב — קול תורה — נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הידים ידי עשו שולטות, עכ״ז נעשה להם נס על ידי החשמנאים שיצאו למלחמה ונצחו, יען שהי׳ שלימים על כל פנים בין אדם לחבירו וחיבור עצבי אפרים הנח לו, לזאת אם היו יוצאים למלחמה נגד היונים אפילו בלי החשמנאים ג״כ היו מצליחים, כמו שאמרו חז״ל בדורו של אחאב שיצאו למלחמה ונצחו מפני שלא היה בהם דלטורין, היינו הם לא עשו לחבריהם רעה בגופם, לזאת לא יכלו גם האויבים שלהם להרע לגופם, וא״כ בני ישראל בכלל ראוים היו לנצחון באותה שעה, ומגלגלין זכות על ידי זכאי, לזאת נבחרו החשמנאים לזכאים שבאותו דור אשר על ידם נתגלגל הזכות לבני ישראל, לא בלבד שנצחו את היונים במלחמתם שלא ימשלו עוד בבני ישראל אלא גם הדליקו נרות בבית המקדש, ועל ידי זה הדליקו גם כן את הנר מצוה ואור תורה בתוך בני ישראל.

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד׳!

נתקיים בהם באותה שעה הכתוב הנ״ל הישועה היתה על ידי השי״ת והרבה רוח והצלה לפניו, יכול היה הקב״ה להושיע להם גם מבלי מלחמה, רק גזרה השגחה העליונה שהישועה תהי׳ על ידי מלחמה של חשמנאים כמו שכתוב הלאה ואשר חרב גאותיך, היינו מה שאתה לוחם לפעמים עם החרב לנצח את האויב הוא רק כדי שתתגאה בעיני שונאיך, שידמו בנפשם כי אמנם בני ישראל הם גבורי חיל וייראו מפניהם, כי יונים הללו אינם מאמינים בנסים ואיזהו נס שהי׳ נעשה לבני ישראל באותה שעה, היו היונים חושבים שהכל נעשה רק על פי מקרה על ידי איזהו סיבה שקרה אז, וא״כ לא היו מתייראים יותר מבני ישראל ועדיין היו מתגרים בהם בעת מצוא, אבל כאשר ראו שגדוד קטן-במספר של ישראל לחם בגבורה נפלאה נגד מחנה גדולה של יונים ונצחו אותם, אז הם על פי דרכם שהכל תלוי בגבורת הלוחמים כבר פחדו להתגרות עוד הפעם בבני ישראל והתשועה היתה על כמה מאות שנים.

חלק לבם עתה יאשמו.

שונה היה המצב בימי מרדכי ואסתר, פירוד הלבבות היה שורה בתוך שדרות העם ביחוד בשושן הבירה ובכרכים הדומים לשושן, בני ישראל נחלקו למפלגות הצרות זו את זו, חלק מהם נתקרבו למלכות ונעשו שרים ופקודים, אכלו בשר פיגול ושתו יין נסך ביחד עם שרי המלך הפרסיים, הם התנכרו לאחיהם הדלים והתיחסו אליהם כמו לזרים, היה בהם ג"כ כאלו אשר התבוללו בתוך תושבים אינם-יהודים, הראו את עצמם כאלו אינם מזרע היהודים, השתחוו לצלם והלכו בנמוסיהם, אמנם היה בהם גם יחידים נאמנים לאלקים ולתורתו, לא געלו את נפשם במאכלות אסורות ולא השתחוו לצלם, אבל היו מפוזרים ומפורדים בינם לבין עצמם, כמו שמפרשים דברי חז"ל במסכת מגילה לית דידע לישנא בישא כהמן, כי רשעתו של המן אשר השפיע על אחשורוש שיסכים עמו להשמיד את כל היהודים מארצו עלתה בידו רק על ידי זה שהסביר לאחשורוש, ישנו עם אחד, רק אז ישראל הם יש וקיום בעולם בזמן שהם עם אחד מאוחד לחטובה אחת בעולם, כמו שהבטיח להם לישראל משה רבינו באמרו אתם נצבים היום כולכם, הנכם נצב לעד כמו היום רק אז בזמן שהנכם כולכם מאוחדים ומאוגדים ביחד, אבל לא כן הוא מצבו של עם ישראל מפוזר ומפורד בין העמים, היינו אפילו בשעה שהם בין העמים גרים גרורים, ודרך הטבע כי גרים אוהבים זה את זה ומאוחדים בעצה אחת להטיב את מצבם, עכ"ז נפלאים הם בני ישראל שאפילו בשעה שהם מפוזרים בין העמים הם מפורדים בינם לבין עצמם, והוסיף לקטרג על בני ישראל באמרו ואת דתי המלך אינם עושים, היינו לא בלבד שאינם מקיימים דינא דמלכותא דלמטה אלא אפילו דתי מלכו של עולם אינם עושים, אינם שומעים בקולו של מקום עזבו את התורה, וא"כ אין לו לאחשורוש ליירא שהשי"ת יעמוד להם בעת צרתם ויושיעם מאויביהם.

— ב —

לדעת מה זה ועל מה זה.

אסתר המלכה בשמעה כי אבל גדול ליהודים, הבינה תיכף כי לא במקרה נעשה הדבר ופחדה אולי חלילה חטא ישראל ונתחייב למקום, לזאת שלחה למרדכי לחפש ולחקור דרכי ישראל ולהחזירם בתשובה, כמו שפירשו במדרש אסתר רבה על הכתוב לדעת מה זה ועל מה זה שאמרה לשלוחה לך אמור לו למרדכי מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת, שמא כפרו בזה אלי ואנוהו,

ושמא כפרו בלוחות שכתיב בהן (שמות ל"ב) מזה ומזה הם כתובים. דברי המדרש יש לפרש כי באמרה שמא כפרו בזה אלי ואנוהו רמזה לאהבת ישראל, על פי דברי המשנה באבות פ"ג משנה י"ח: חביב אדם שנברא בצלם — חביבים ישראל שנקראו בנים למקום, ואם אמנם מכירים אנחנו את השי"ת והפצים להדרו אז צריכים אנו לחבב ולהדר את כל אשר נברא בצלמו, היינו מי שנושא על עצמו צלם אלקים, והוא מי שמודה בהקב"ה שהוא הבורא והוא היוצר הוא מחיה את הכל ומשפיע לנו כל טוב, ומכש"כ שצריכים לחבב אלו אשר נקראים בנים למקום, ואם ישראל אינם אוהבים ומחבבים איש את רעהו אז הם כאילו כפרו בזה אלי ואנוהו.

מזה ומזה הם כתובים.

לכל התורה כולה היינו מצות שבין אדם למקום ומצות שבין אדם להבירו רמזה במה שאמרה שמא כפרו בלוחות שכתיב בהם מזה ומזה הם כתובים, כי מה שדייקה לאמר על הלוחות שכתוב בהם מזה ומזה הם כתובים, יש לומר שאם קוראים בצד הפנים היינו מימין לשמאל נמצא שמצות שבין אדם למקום קודמים ואח"כ באים המצות שבין אדם לחבירו, ואם מהפכים לצד השני וקוראים ג"כ מימין לשמאל נמצא שמצות שבין אדם לחבירו הם קודמים ואח"כ באים המצות שבין אדם למקום, אבל בכל אופן שניהם הם בלוחות והנ"מ הוא רק לענין קדומה שיש פנים לכאן ולכאן, יש אומרים שמצות שבין אדם לחבירו הם קודמים משום דרך ארץ קדמה לתורה, ויש אומרים שלעולם מצות שבין אדם למקום קודמים בזמן ובערך משום שאנחנו וחברינו שאנו מחוייבים עליהם כולנו חייבים בכבוד המקום.

במסכת ברכות דף מ"א אמרו שכל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה, מזה נראה שכל מה שכתוב מקודם הוא חשוב ביותר, א"כ תלוי הקדומה בזה מאיזהו צד הננו קוראים, אבל בכל אופן בין אם נקרא לפנים או לאחור על כל פנים אחת משתי אלה צריכים לחשוב ביותר ולהזהר בה, וכל אחד מחלקי המצות כדאי הוא להגן על ישראל מכל צר ואויב אם אך נזהר בו כראוי, לזאת כאשר ראתה אסתר כי גברה מדת הדין, אמרה שמא חו"ש כפרו בהלוחות מכל וכל ואין נותנים לב להזהר ולהקדים מה שנכתב מקודם בין לפנים או לאחור, אשר באמת לכך מזה ומזה הם כתובים כדי להראות לנו ששניהם שוים לטובה ועלינו להזהר בכולם.

אמנם אין רע בהחלט וכבר אמרו חז"ל חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. כי בכל רע יש דבר טוב צפון בו, בה בשעה שהמדינה המפקחת

על ארץ ישראל אמרה להפריע את הישוב ולסגור את השערים מפני הבאים, נתן השי"ת בלב שרי' שיפנו אל האומות-המאוחדות שהם יפקחו על ריב-לאומים בארץ הקדושה, ובחמלת השי"ת על שארית הפליטה שימצאו מנוח לכף רגלם הטה לב שרי האומות-המאוחדות שיכירו על כל פנים חלק מארץ ישראל למדינה יהודית בלתי תלויה, כדי שיפתחו השערים בעד גוי צדיק, האודים המוצלים מאש הנמצאים עוד בארצות אויביהם פליטים מדוכאים, הגם כי למעשה עוד צפויים לנו מאורעות כבירים. מכמה צדדים לוחמים נגדנו בגלוי ובסתר, אבל אם נשים בטחוננו באבינו שבשמים ונאמר רבים הגוים האלה איכה אוכל להורישם בלתי תשועת השי"ת, לא נירא מהם.

שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך.

כאשר החלטת אומות המאוחדות ליסד מדינה יהודית בחלק מארץ ישראל תתגשם בחיים, אז עם נולד יבין כי המאורעות הנוראות אשר קרה לנו הי' מעין חבלי לידה לישועה זו, מדוע אמנם נצרך חבלים לישועה זאת לא נדע, אבל חז"ל גילו לנו זאת בכמה מקומות עד אשר סיפרו לנו במסכת סנהדרין דף צ"ה מכמה אמוראים שאמרו על משיה ייתי ולא אחמיניה, על שייראו מחבלו של משיח, וכן הננו רואים מיוסף הצדיק שסבל הרבה עד אשר מבית האסורים יצא למלוך, גם קישוי השיעבוד במצרים קירב את הגאולה, אבל עלינו לדעת שעוד צריכים אנחנו להתפלל להקב"ה על ביאת המשיח ולסמוך גאולה לתפילה וביחוד לקבל עלינו עול תורה כי על ג' דברים העולם היהודי עומד וראש לכל הוא עמוד התורה. גם אבותינו לאחר שיצאו ממצרים לא יכלו לכנוס לארץ ישראל עד אשר קבלו מקודם את התורה על הר סיני, ואם נייסד את מדינה יהודית על יסודי התורה אז יבנה השי"ת את ירושלים שלמעלה ושלמטה אחרי אשר נדחי ישראל יתכנסו לארץ, וישלח לנו גואל צדק אשר ברוח פיו ימית רשע והערביים הפראים יכנעו תחתינו כמאמרם במסכת עירובין דף מ"ג כיון דאתי משיח הכל עבדים לישראל.

והיית רק עשוק ורצוץ כל הימים.

בכל קללה נצרר ברכה בכנפי', הננו רואים בעינינו שבשעה זו ברכה היא לנו שעוד עושקים ורוצצים אותנו כל הימים. היינו גם בזמן הזה אחרי המבול של דם ואש ותמרות עשן בארצות אשר ישבו אחינו מעבר לים, אשר אויבינו בנפש אמרו להכחיש מארץ זכרם ולא יזכר שם עוד שם ישראל, עוד שאלת-ישראל לא נפתרה ועדיין הננו צועקים חמס על אשר עושקים

ורוצצים משפט אחינו שם, לא עלתה בידי האשכנזים הארורים להשמיד חלילה כל היהודים כאשר הם הציבו להם למטרה, ואולי גם תושבי הארצות אשר אחינו גרו בהם גם הם כבר סברו שמלאכתם נעשה על ידי אחרים לכלות ולגמור את שאלת היהודים בארצותם באופן מאוים כזה שלא ישארו בהם יהודים חיים, אבל בהשגחת הבורא ית"ש שאמר: חצי אכלה בם, וכדרשת חז"ל, חצי כלים והם אינם כלים, עוד נשארו בדרך נס בהשגחה פרטית שלא על פי דרך הטבע, בני ישראל אשר נחבאו במשך כמה שנים בחורים ובסדקים במחילות ובצנורות שתחת הקרקע, והשי"ת המציא להם מים ומזון להחיות את נפשם, שלא תצא הנשמה טרם תבוא הנחמה, ממש כמו במצרים שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך, שיצאו ובצבצו נערי ישראל מתחת האדמה, כמו כן הם יצאו אחרי המלחמה מחוריהם, ואומרים לעלות לארץ ישראל להתישב שם במדינת היהודים בלתי תלויה וגם הולכים ומיסדים קהלות ישראל בארצות אויביהם, ועדיין יש בידי אלו המתימרים לאוהבים שלנו לעשוק את הנעשקים עד אשר ירחם השי"ת שארית עמו וישיש עלינו לטוב לנו כל הימים.

— ג —

נחפשה דרכינו ונחקורה.

כמו אסתר המלכה בשעתה כן גם אנחנו צריכים לדעת מה זה ועל מה זה, אין אנו שואלים חו"ש קשיות ותמיהות על השגחה העליונה, אלא מתיירא אני מאד אם לא נתקיים בנו דברי חז"ל במסכת כתובות דף קי"א בענין השבועות אשר נשבעו בני ישראל, הגם כי מפני טעמים ידועים אני מונע את עצמי מלהעתיק בזה שבועות הללו, כמו שמספרים ממח"ש שנקרא לעלות לתורה לעשרת הדברות וחרה לו מאד כאשר קראו לפניו דברי אלקים חיים, אבל אני מאמין באמונה שלימה שדברי חז"ל אמת הם כאילו נתנו בסיני, מה שאמרו שלא יעלו בחומה פרש"י ז"ל, יחד ביד חזקה, ויותר מפורש בפירוש עץ יוסף, שלא ילכו כולם כאחד יאספו ואיש לאחיו יחזק באו ונלכה לירושלים ביד חזקה ולבנות בית המקדש ונקריב קרבנות, אבל חלילה לנו זאת עד יערה רוח ממרום רוח חסד וישלח ישועה על ידי משיחו ובהרשאה מן יושב מרום, אבל ודאי דרשות לכל אחד לעלות לארץ ישראל אלא שלא יעלו יחד ביד חזקה. משבועה זו אין לנו לחוש כי לא יעלה על הדעת אפילו להמעפילים הכי גדולים לעלות ביד חזקה. ובפרט כי ירושלים וסביבותיה יצאו מתחום מדינה יהודית ואין בדעת המעפילים וכל העולם לבנות בית הבחירה ולהקריב קרבנות, בזה הם

מודים שאין זאת אפילו אתחלתא דגאולה שכל בית ישראל מצפה זה אלפי שנה, שעדיין בית אלקינו חרב ושכינתא בגלותא.

אבל מה שאמרו שלא ידחקו את הקץ פירש"י ז"ל שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי, וביאר בספר ערבי נחל הטעם בזה כי דבר הבא בעתו ובזמנו כבר נתלבש הדבר תוך הטבע ואין מונע ואין שטן ופגע רע לכן בא יבא הדבר ההוא בנחת ולא בצער, משא"כ אם ידחקו את הקץ דהיינו שירבו בתפילה אף כי אל כביר לא ימאס ויבוא הגאולה קודם זמנו יהיו הרבה מקטרגים ויהי' הדבר ההוא בהרבה צער ויסורין, בדברים אלו יש לנו תשובה מספקת על השאלה מדוע צדיקים שבדורות העברו לא פעלו בתפילתם להביא את הגאולה, כי יראו מפני חבלי משיח אם ידחקו את הקץ, ואם צל של מדינה יהודית הביא לנו בימינו חבלים נוראים כאלו, מה נורא הי' יכולים להיות חבלי משיח ממש, אשר חז"ל ראו ברוח קדשם לפני אלפי שנה והורו לנו את הדרך אשר נלך בו.

בשם הה"ק מקאצק זצ"ל שמעתי שאמר על צדיק אחד שהרבה להתפלל על הגאולה, הוא אוהבו מאד אבל מה צועק להקב"ה שישלח לנו משיח צדקנו למה אינו צועק לישראל שישובו, וסיים וזהו כוונת הכתוב בפרשת בשלח שאמר הקב"ה למשה מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל עכ"ל, ואמנם דבריו הקדושים הם לנו לעינים גם בדור הזה כי במקום אשר הננו צועקים להקב"ה על כל העול אשר נעשה לנו מכל הגוים מסביב, עלינו לדבר אל בני ישראל ולעוררם שישובו לאבינו שבשמים.

בצבאות או באילות השדה. (שה"ש ב').

נוראים הם דברי רבי אלעזר שגילה לנו ברוח קדשו, אמר להם הקב"ה לישראל אם אתם מקיימים את השבועה מוטב ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות או כאילות השדה, וברש"י ז"ל מתיר את בשרכם, לשון הפקר, אוי לנו כי הגדישו רשעים הללו את המידה, והרעו לנו הרבה יותר עוד מאשר עושים לחיות השדה, עשו את נפשם ואת מאודם של אחינו בני ישראל הפקר ממש לכל הרוצה לפגוע בם בלי שום דין ומשפט, והעמים הנאורים אשר לחמו בשם הצדק והיושר גם הם העלימו עין כאילו לא ראו ולא ידעו מה שנעשה עם בני ישראל בארצות אויביהם.

מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל.

במסכת מגילה דף י"ב איתא שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור — של מרדכי ואסתר — כליה, —

כי היה כפשע בינם ובין המות לולא מעשה נסים, — אמר להם אמרו לי אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם א"כ של שושן יהרגו — לפי דעתם שחיבים מיתה על שנהנו מסעודתו הלא רק של שושן סעדו אצלו — של כל העולם כולו לא יהרגו — שהם לא נהנו מסעודתו, — אמרו לו אמור לנו אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אי אפשר לומר שתלמידי רשב"י סברו שנתחייבו כליה רח"ל מפני שאכלו אצל אחשורוש מאכלות אסורות, מפני שא"כ היה להם לומר בפשיטות שאכלו מאכלות אסורות, אלא בטח ידעו היטב שעל ידי מאכלות אסורות לבד אין חייבים כליה, ושפיר מפרש בזה הרי"ף שדעתם היה בזה לפי שמשתה זו עשה אחשורוש כשמנה לפי דעתו שכבר נתמלא שבעים שנה לגלות ישראל ולא נגאלו, אמר יען שבמלאת שבעים שנה לגלות בבל לא נגאלו בטח לא יגאלו עוד, ועשה משתה על ביטול בנין המקדש ועל חורבן ארץ ישראל, וכל מי שנהנה מאותה סעודה יורה שהוא שמח על חורבן המקדש ועל חורבן הארץ לכך נתחייבו לפי דעתם. במדרש שה"ש פ"ז איתא ג"כ, רבנן אמרו על שעבדו ישראל עכו"ם, ור"ש אמר על שאכלו בתבשיל אחשורוש אמרו לו והלא לא אכלו בסעודתו אלא אנשי שושן בלבד — אמר להם והלא כל ישראל ערבין אלין באלין.

מה חרי האף הגדול הזה.

בדור האחרון ישאלו התלמידים את רבותיהם מפני מה נתחייב ישראל שבדורנו כליה רח"ל, לצלם לא השתחוו ומסעודתם של אותם הרשעים אשר שמחו על גלות ישראל וחורבן ארצנו לא נהנו, ואם גם ישנם כאלו אשר מתגאלים במאכלות אסורות אמנם ראוים הם לעונש הנקצב לעוברים על לא תעשה שבתורה אבל אין להם עונש כלי' רח"ל, גם הבטיח לנו הקב"ה שאף בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, הבטחה זו נראה לנו שאף אם חלילה נטמאו ונמאסו בנ"י על ידי חטאים ועונות עכ"ז הקב"ה ברוב רחמיו לא ימאס אותם והגלות תכפר עליהם, כי מדת הרחמים תמליץ טוב בעדם שעל ידי זה שהם בארץ אויביהם באו לידי ירידה רוחנית ונתלבשו בבגדים לא מטוהרים, ואמנם בימי המן הרשע לא עלתה בידו לבצע את זממו הרע, ואפילו בישראל אחד לא נגע לרעה, ונהפוך הוא כי בני ישראל שלטו המה בשונאיהם, אבל המן שבימינו הרג בלי חמלה אלפי רבבות מישראל.

המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה. (ב"ק צ"ב).

הרהורי דברים יש לי בענין זה אשר קשה להעלותם על הכתב, בימי מרדכי ואסתר אמנם שבו מדרכם הלא טוב, קימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר,

קבלו עליהם ועל זרעם ועל הבאים אחריהם לקיים את כל דברי התורה הזאת, אסתר המלכה עוד הוסיפה ואמרה להם, לא די לכם שאתם שבים לד׳ בכל לב ותקבלו עליכם עול מלכות שמים, רק צריכים אתם גם להתאחד כאיש אחד חברים להתחזק ולהתאמץ באהבת ישראל, ובזה השכילה ואמרה לך כנוס את כל היהודים, כמו אבינו יעקב בעת צרתם כנוסו וכנוס בניו הצילו אותם מידי עשו, כמו כן התכנסו יחד וצומו עלי, היינו מעט לכם לצום ולצעוק לד׳ בעדכם ובעד ביתכם שתנצלו מזרע עמלק רק הצום שלכם תהיה בעדי, שאנכי אנצל ואמצא חן בעיני אחשורוש שיושט לי את שרויט הזהב שלו, וגם אני ונערותי נצום כן, היינו כמו שאתם תצימו בעדי אנהנו נצום ונתפלל בעדכם, ונהיה כל אחד מתפלל בעד חבירו אז נהיה בטוחים כי תפילותינו תתקבלו לרצון לפני השי״ת.

שמעתי שרבינו האלשי״ך זצ״ל ביאר דברי אסתר המלכה על זה הדרך, ברוך השי״ת שנתן בלבי הרעיון לכוון לדברי ראש הדרשנים, ובכל זאת יש בדברי גם ענין מיוחד המרמז לאחדות ישראל אשר זאת היא סגולה מיוחדת לבני ישראל שיוכלו לקיים ולעמוד נגד כל הקמים עלינו, ושערי רחמים נפתחים מפני תפילותינו בשעה שאנחנו זוכרים את חברינו להתפלל בעדם.

כמו שאמרו חז״ל במסכת ב״ק דף צ״ב הנ״ל, וכן הוא בירושלמי כרם רבעי פ״א: מר זוטרא דמצלי על חורנן מתעני ועל נפשיה לא מתעני, ונ״ל טעם הדבר יען שדבר זה הוא ענין של מסירת נפש בעד חבירו, שבשעה שנצרך לו אותו דבר ומאמין הוא שעל ידי התפילה שלו יכול הוא להשיג מבוקשו ואין שום דבר מפריע אותו מלהתפלל להשי״ת בעד אותו הדבר, עכ״ז הוא מעביר על דעתו ורצונו, מוותר הוא על צרכיו שנפשו חשקה בהם ומתפלל בעד חבירו שהשי״ת ישלח לו עזרתו מקודש, אין לך גמילת חסדים גדולה מזו, וכבר אמרו חז״ל במסכת שבת דף קנ״א ע״ב: המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכן בירושלמי ב״ק פ״ח: בזמן שאת רחמן המקום מרחם עליך, וכדי שתהי׳ תפילתו זכה ונקיה עוזרין לו מן השמים עוד טרם שעונין לחבריו, וזה שאמרה להם אסתר כי עלינו לתקן את המעוות, נתפלל כל אחד בעד רעהו אז השי״ת יושיע את כולנו.

— ד —

מה ראו לתקן משלוח מנות בפורים.

כבר כתבנו מזה מפני מה התקינו לשלוח מנות איש לרעהו בפורים, כי לכאורה נראה שהנם לא היה מענין זה כלל, בספרי כל ישראל חברים ח״א

הבאתי מה ששמעתי בשם הגאון הקדוש רי"מ מאסטראוואי זצ"ל שלכך תקנו אנשי כנסת הגדולה שבאותו דור מצות משלוח מנות בפורים, לפי דברי חז"ל במסכת מגילה י"ב הנ"ל שישראל שבאותו הדור נתחייבו כליה רח"ל מפני שהשתחוו לצלם, ומקשה שם הגמרא וכי משוא פנים יש בדבר ומתרץ הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים, ואמר הגאון זצ"ל כי מפני זה ישראלים שבאותו דור לא אכלו אחד אצל חבירו בשר ולא שתו יין, כי כל אחד היה יודע שהוא לא פלח לצלם אלא לפנים, אבל חשד שמא חבירו עבד באמת לצלם בלב ונפש, ועי"ז יינו יין נסך ובשר שלו פיגול ונבלה, אבל כשראו שהקב"ה עשה עמהם הנס הגדול, ושאלו וכי משוא פנים יש לפניו חלילה, אלא ודאי אגלאי מילתא למפרע שכל בני ישראל שבאותו הדור לא השתחוו לצלם אלא לפנים, מש"ה תקנו חכמים שבאותו הדור שכל אחד ישלח לחבירו מנות בשר ויין — שזהו עיקר משלוח מנות דבר מאכל — זכר הנס שבא על ידי זה ששום ישראל לא השתחוה לצלם אלא לפנים ובשרו ויינו מותר לכל בני ישראל החרדים לדבר ד'.

גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים. (סנהדרין ק"ג).

לפי דברינו הנ"ל בביאור דברי אסתר המלכה שאמרה צומו עלי, יש לומר שלכך תקנו לדורות משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים, להראות לנו שהנס היה על ידי זה ששבו מדרכם, לא בלבד בדברים שבין אדם למקום אלא גם בדבר אהבת ישראל, כדי שנדע בכל פעם שעת צרה היא ליעקב עלינו לשוב לד' בכל לב, לשמור ולעשות מה שכתוב בלוחות העדות, על פי התורה אשר יורו לנו רבותינו, וגם להתבונן בדבר הזה שגם בזמנינו עם ישראל מפוזר ומפורד, נחלק למפלגות שונות בהבדל כזה אשר לא נאמר בו כי טוב והתיקון הוא להתאחד באגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים.

זכור את אשר עשה לך עמלק.

שמעתי בשם הרה"ק הרי"ם זצ"ל מגור שאמר מפני מה כתיב אזהרה זו בלשון יחיד ולא כתיב את אשר עשה לכם בלשון רבים, וביאר כך שעמלק לא יכול לנצח אלא את זה שהיה בפני עצמו, שפרש את עצמו מן הצבור, אז הענן פלטו ובא לידי עמלק, אבל בני ישראל הללו שהיו ביחד מאוחדים באגודה אחת הם היו בענן ולא נפלו לידי עמלק, זה שרמזה התורה הקדושה כי רק אז בשעה שהנכם יחידים מפוזר ומפורד בין עצמיכם עליכם לפחוד מעמלק. ועלינו לזכור בכל עת שבשעה שעם ישראל מפוזר ומפורד

יכול עמלק לבוא עליהם ולהלחם בם, ואין לנו עצה אלא להעשות אגודה אחת לכבוד התורה ולכבוד המקום ב"ה, כמו כן כשקם עלינו כעת אחר המלחמה הנוראה עמלק חדש, אשר הרים ידו על שארית הפליטה ועל ארצינו הקדושה, עלינו להעשות חטיבה אחת בעולם גוי אחד בארץ המיוחד לד' אחד.

אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה. (חולין ז').

הלילה לנו לחשוב מחשבת פיגול שאף פרט אחד מכל מה שקרה לנו בימים האחרונים הוא רק מקרה, עלינו לדעת ולהאמין באמונה שלימה כי הכל הוא מהשגחה העליונה, עונש מן השמים לכפר על כל חטאות עם בית ישראל, כי שונאי ישראל עמלק המן והבאים אחריהם חפצו לקלקל ולהרע אותנו, להשפיל לעפר נפשינו ולהסית אותנו שנדמה כי חלילה הסיר השי"ת השגחתו מעלינו, ומסר אותנו בידי אנשים רשעים אכזרים שיוכלו לעשות עמנו מה שלבם הערל חפץ, אבל חלילה לנו לשמוע להם ולספק אפילו רגע אחת היש ד' בקרבנו אם אין. עלינו לדעת כי אם נאמין בהשגחה עליונה כראוי ונבטח בד' אשר בידו נפש כל חי, אז עיני ד' אל יראיו המיחלים לחסדו להציל ממות נפשם וכל כלי יוצר לא יצלח עלינו, לכך התעמלו שונאי ישראל להחטיאם ולפתותם שלא יאמינו בהשגחה עליונה ונסים שלא כדרך הטבע כדי שיוכלו להם, ראשית גוים עמלק אשר בא תיכף אחר יציאת מצרים וקריעת ים סוף עכ"ז החציף לומר שהכל מקרה הוא, וזה שנאמר אשר קרך בדרך, ר"ל שפיתה את ישראל לאמור מקרה הוא.

— ח —

מלחמה לד' בעמלק.

שמעתי מפי האדמו"ר מהר"ש זצ"ל מסקיערניעוויץ שפירש הכתוב בפרשת בשלח: כי יד על כס יה וגו', יד הוא לשון התגלות, כמו שפירש התרגום את הכתוב ובני ישראל יוצאים ביד רמה, ובני ישראל נפקין בריש גלי, לזאת יש לומר יד מכוון ל ה ת ג ל ו ת א ל ק ו ת, על כס הוא לשון מכוסה אשר עמלק רוצה לכסות ולהסתיר מציאת ד', מלחמה לד' בעמלק, כי הוי"ה הוא שם של רחמים, נסים גלוים שלא כדרך הטבע, הם מראים בגלוי לכל כי שיטתו של עמלק אשר הכל הוא כן במקרה ובטבע, בשקר יסודה ואין לנו לשמוע לדברי הסתה שלו. בספרי אה"י ח"א כבר הבאתי דברי קדשו, כעת נראה לי להסביר דברי האדמו"ר זצ"ל, מה שהכתוב מסיים מ ל ח מ ה

לד׳ בעמלק, הכי צריך הקב״ה מלחמה ללחום נגד עמלק, הלא אם רק יהיה רצון המקום להעבירו מן הארץ אז יפול עמלק חלל כפגר מובס בעצמו בלי שום מלחמה, אלא המלחמה נצרכת רק נגד שיטתו של עמלק אשר רצה להחטיא את ישראל שלא יאמינו בהשגחה עליונה, וידמו בנפשם שהכל הוא במקרה, דבר זה אין בידו של הקב״ה לשנות, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, רק מניח הבחירה לכל אדם מישראל שיבחר לו בעצמו דרך ד׳. אבל עכ״ז הקב״ה מתנהג עמנו בדבר זה בטכסוסי מלחמה.

האנוש מאלקי יצדק אם מעושהו יטהר גבר.

בספר ארץ צבי יפרש הפסוק הנ״ל שלכאורה קשה כפילות הלשון, ועוד שכתב תמיה ראשונה בה״א והב׳ באם, אבל הענין הוא שהרשות נתונה ביד כל איש ואיש לעשות כרצונו, הבחירה חפשית ואין הקב״ה מסייע לשום אדם שיהי׳ צדיק, כמ״ש בזוהר הקדוש שמקודם צריך להיות אתערותא דלתתא, ואם ישאל השואל הלא אמרו חז״ל במסכת שבת דף ק״ד בא לטהר מסייעין אותו—מן השמים, על זה נאמר לו, זאת אמת שהקב״ה מסייע את האדם, אבל ההתחלה צריך להיות מן האדם בעצמו, והסיוע מאת הבורא ית״ש בא רק אח״כ כאשר האדם מעצמו כבר עשה את ההתחלה, וז״ש האנוש מאלקי יצדק, ירצה האם יהי׳ הדבר הזה שאנוש יהי׳ צדיק מאת אלקים, ר״ל שהקב״ה יעשהו צדיק שלא ברצונו, ומוסיף אם מעושהו ירצה אם לפעמים ימצא שיהיה דבר זה מעושהו הוא היוצר הוא הבורא, אז יטהר גבר, ר״ל מקודם צריך שיטהר גבר בעצמו שיהיה בכלל בא לטהר, ואחר שהתחיל בעצמו יסייע אותו מן השמים.

כי לד׳ המלחמה. (ש״א י״ז).

מדרך לוחמי מלחמה שעל שדה קטל יורד רק גדוד קטן ללחום נגד האויב, ומלאחריו נמצא מחנה גדולה שיבואו מדי פעם בפעם לעזור ולסייע את הגדוד הלוחם, כמו כן הקב״ה עורך מלחמה נגד עמלק בדרך זה, כאשר איש מישראל בא ליטהר ולוחם בכחותיו הפעוטות נגד עמלק, אז הקב״ה עוזרו ומסייע אותו שיתגבר על יצרו ויכיר את בוראו, וידע כי יש ד׳ בישראל וכי חסד אל חופף עליו כל היום.

ויספר המן—את כל אשר קרהו. (אסתר).

המן הרשע היה שורש צפע ונחש מזרע אגג העמלקי, והיה ג״כ כופר בהשגחה אע״פ שראה את מעשה הנס בלילה ההוא נדדה שנת המלך, ונתהפך

עליו הגלגל שהיה מוכרח להנהיג את מרדכי ולהכריז לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, הוא ברוע לבבו לא האמין כי מאת ד׳ היתה זאת להושיע על ידי מרדכי את ישראל, ולא חשב זאת לתחילת מפלתו לפני מרדכי היהודי, כי אמר מקרה הוא ונדדה שנת המלך במקרה, ומבלי משים ממי שהוא קראו לפניו מעשה בגתן ותרש אשר מרדכי הציל נפש המלך, והיה חייב לו הכרת טובה לכן עשה לו המלך את כל הכבוד הזה, ויאמר המן בלבו הרע מעתה כבר גבה מרדכי מאת המלך מה שהיה חייב לו ואין לו עוד שום זכות אצל המלך לכך החזיק ברשעתו לאמר למלך לתלות את מרדכי, וז״ש ויספר המן — את כל אשר קרהו, ר״ל שאמר שכל שנעשה עמו הכל מקרה הוא, ואין לפחוד על ידי זה שד׳ עם מרדכי והוא ישמרנו מכל רע.

ויאמרו לו חכמיו אם מזרע היהודים מרדכי. (אסתר).

אמנם יש להתפלא על דברי חכמיו של המן שאמרו לו אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו, מפני מה קראו אותם חכמים, איזהו דבר חכמה יש בדבריהם, הלא הם אינם אלא דברי יאוש, בספר עשרה למאה מפרש שאמנם דברי חכמה הגידו להמן, הם הבינו שדבר זה אינו במקרה רק הוא התחלת מפלתו לכן אמרו לו שמע נא המן לעצתנו, אין לך עצה ותבונה נגד מרדכי אלא א״כ תלך ותפול לפניו ותתחנן לו ותבקש ממנו שימחול לך את כל אשר עשית לו, כי ישראל הם רחמנים בטבעם ובמדה זאת הם נפלאים ונבדלים מכל העמים אשר על פני האדמה, והיה אם תצליח במעשיך ותפעול אצל מרדכי שירחם עליך אז תוכל לו, כי ענש יענש כאשר נענש שאול בחמלתו על אגג.

ויבהילו להביא את המן.

וזה שאמרו לו אם מזרע היהודים מרדכי, ר״ל אם יש בו מדת רחמנות כאשר אמנם כן היא מדה זו אצל זרע היהודים בני אברהם, והוסיפו אשר החלות לנפול לפניו, ר״ל כי איננו מקרה אלא תחלת מפלה דרך נס, ומעתה אין לך תקוה להמלט ממנו אלא אם תשמע לעצה אחת הנשארת לך עוד, אם נפול תפול לפניו בתחנות ובקשות עד אשר ירצך כדרך זרע היהודים רחמנים בני רחמנים ואז תוכל לו כי יענש ע״ז מאת ד׳ כמו שנענש שאול זקנו, זאת היתה החכמה שלהם אשר יעצו לו באמת עצה טובה, והשגחה העליונה אמנם מנעה אותו שלא יתפתה מרדכי מבקשתו של המן כמו שנתפתה שאול מאגג, לכך היה הנס בחפזון שעודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו

ויבהילו להביא את המן, כדי שלא יהיה לו פנאי לילך אל מרדכי ולבקש ממנו ולבטוח על הרחמנות שלו, כי כבר נגזרה הגזירה על מפלת המן ומחיית עמלק על כל פנים לפי שעה.

מי חכם ויבן אלה. (הושע י"ד).

מי יתן ויעשו כן ההכמים שלנו להורות את עם בני ישראל בזמננו שלא יתלו שום דבר במקרה, כמו כן לא יבטחו בנדיבים במושלי ארצות הנאורות שהם יבנו בית ישראל וארץ ישראל בחסדם, שהיא אמנם רק חסד לאומים חטאת, גם טובתם לא טוב לנו, כן יכירו וידעו שאין לנו אח בבית המלכות ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, הבה נבקש רחמים מאת אבינו שבשמים שירחם על שארית עמו ויגאל אותנו ברוב חסדו, כי טוב לחסות בד' מבטוח באדם, אז תתגלה מלכות שמים עלינו ונזכה לגאולה שלימה, אויבי ד' ושונאי ישראל מכל המינים הגלוים והנסתרים יכלו כהמן בשעתו, נצים הארורים וכל הנמשכים אחריהם די בכל אתר ואתר יפלו חללים וכעשן יכלו, וישראל עושה חיל ימין ד' רוממה. לא ירעו ולא ישחיתו בכל ארץ הקדושה, יעלו לציון ברנה ושמחה שמעולם על ראשם, ישראל נושע בד' תשועת עולמים, שוא תשועת אדם, ובלי טוב לב מראשי ממלכות הנאורות ישובו בנים לגבולם, ממלכה יהודית בלתי תלויה בארץ ישראל לא תהי' תחת אפוטרופסות של איזהו ממלכה נאורה מאומות העולם רק תחת הנהלת של מלך המשיח צמח דוד נעים זמירות ישראל, יתגשמו בחיים דברי משה רבינו ע"ה אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד', — ויכחשו אויביך לך, כל שונאי ישראל יכחשו ויאמרו כי מעולם לא היו שונאים שלנו וכל מה שהרעו לנו לא היתה רק לטובתנו, ואנחנו על במותימו נדרוך לכבוד ולתפארת ולגאולת עולמים לכל העולם כולו תחת ממלכת כהנים וגוי קדוש, בני ישראל יראי ד' וחושבי שמו המצפים לישועה ולגאולת עולמים בהגלות מלכות שמים על הארץ במהרה בימינו אמן.

אודה להשי"ת על אשר זיכני לברך על המוגמר בחבורי זה על המועדים וימים נוראים, בתלתא זמני הוה חזקה, יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שספרי זה השלישי יצא לאור בכי טוב להביא לי חוזק ואומץ ורפואה שלימה על כל מחלותי אשר הנני סובל ל"ע זה כמה שנים. גם בריאות וכל טוב לזוגתי הרבנית מרת פיגא בת ר' מרדכי יהודה שתחי' ולכל בני ובנותי חתני וכלותי נכדי ונכדותי שיחי', אשר הם תומכים ועוזרים לי, לסדר ולהוציא לאור יתר הספרים שלי על הרי יהודה וירושלים בארץ הקדושה ומלכות ישראל המחכמת, מתוך שלות הגוף והנפש ומתוך נחת של תשועת ישראל בכל ארצות פזוריהם, וביחוד בארצנו הקדושה, מדינה יהודית בלתי תלוי', נחלה בלי מצרים, בביאת גואל צדק בבי"א.

ציון לנפשות יקרות

יזכור אלקים לטובה את נשמות הנפטרים והנפטרות ששמותיהם נזכרים כאן

החסיד איש ירא אלקים	האשה יראת ד׳
ר׳ חיים ב״ר ישכר ז״ל	מרת גיטל ז״ל
סינגער	בת ר׳ חיים בער
סופר סת״ם	ריטשמאן
נפטר בשיבה טובה	נפטרה בשם טוב
ביום ג׳ כ״ח מרחשון	ביום י״ט שבט
שנת תש״ח	שנת תש״ו
תנצב״ה	תנצב״ה

מאת בנו הנדיב
ר׳ אשר אנשיל-הערי-סינגער
ומשפחתו
אשתו מרת פרידא
בנם צבי-הירשל
בתם שרה באשא-שוירלי
בעלה מר יוסף פעלבער
ובנם הילד אברהם ברוך
שיחי׳ כולם לכל טוב

מאת בנה הנדיב
ר׳ חיים דוב ב״ר יעקב
ריטשמאן
ומשפחתו
אשתו מרת מרים לאה
בת ר׳ מנחם מענדל
בתם מרת מינדל
בעלה ר׳ יצחק גרינעף
בנם ראובן אברהם שיחי׳
שיחי׳ כולם לכל טוב

לטוב יחקו בספר

משפחת שפירא

מרת יכט בת ר' מנחם מענדל שתחי'
בנה ר' דוב בר' שמואל אביגדור הלוי
אשתו מרת חי' גיטל שתחי'
וכל יוצאי חלציהם שיחי'

בנה ר' יחזקאל
בר' שמואל אביגדור הלוי
אשתו מרת בילא שתחי'
וכל יוצאי חלציהם שיחי'

בנה ר' חיים יצחק
בר' שמואל אביגדור הלוי
אשתו מרת חי' בלומא
בת ר' חיים זאב
וכל יוצאי חלציהם שיחי'

ר' יצחק בר' אברהם שטיינבערג
אשתו מרת רחל בת ר' אברהם יצחק
בתם מרת אסתר
בעלה מר חיים שערמאן
ובנם הילד אברהם דוד
אחותו מרת רבקה ווייזינגער
בתה מרת אסתר שפירא
בעלה מר לוי בן שמחה שפירא
וכל יוצאי חלציהם שיחי'
גיסו אהרן הכהן מארגאלין
אשתו שרה דינה
וכל יוצאי חלציהם שיחי'

ר' יוסף שמחה בר' אלי' יצחק ווייס
אשתו מרת חנה בת ר' יעקב
וכל יוצאי חלציהם שיחי'

חתני ר' צבי מאיר בהרב הגאון ר' אברהם בנימין זילבערבערג שליט"א מפיטסבורג
בתי מרת אידל רחל
בניהם נפתלי מרדכי ומשה שמעון חיים
בתם שרה בריינא שיחי'

חתני הרב ר' משה העלפאן
בהרב ר' אלי' חיים
בתי מרים מירל
ובתם בריינא שיחי'

חתני הרב ר' שמואל בר' יהושע
זעליג פליסקין
ראב"ד בבאלטימאר, מד.
בתי רבקה בילא יענטא
בנם יהושע זעליג
ובתם חיענא דבורה שיחי'

בני השו"ב ר' יוסף מאיר בערגער
כלתי שושנה בת ר' מתתי'
הלוי גראסס
בנם שמואל משה, ובתם יהודית שיחי'

בני השו"ב ר' ירחמיאל מנחם
בערגער, כלתי הענא
בת הרב ר' יעקב שיפרין
בנם מרדכי יוסף שיחי'

בני הרב אברהם יצחק שיחי'
בני העומד לסמיכת חכמים
משה צבי שיחי'

אחי פינחס יהודא בר' משה צבי
אשתו רבקה שתחי'

גיסתי הרבנית רחל שתחי' בערגער
בנה הרב חיים ישראל בערגער שיחי'
בתה מרת טאבא ובעלה מר דוד
הערשקאוויטץ שיחי'
בתה מרת חי' שרה ובעלה מר פישל
שיין שיחי', עם כל יוצאי חלציהם שיח'

אלה יעמדו על הברכה

חברי הקהלה שלי אהבת ישראל, חברה משנה וגמרא, ונדיבי עם עושים ומעשים, כולם יתברכו ממעון הברכות בברכה עד בלי די, חיי אריכא ומזוני רויחי ודור ישרים יבורך, הון ועושר בביתם וצדקתם עומדת לעד, יושעו בכל מיני ישועות ובפרט לראות בבנין ציון וירושלים בנין עדי עד בבוא לציון גואל בבי"א.

ר' ברוך בר' יהודא אברהאם
ר' יהושע הכהן בערגער
ר' יהודה ארי' הלוי בעסס
ר' אליעזר יעקב בלום
ר' דוב הלוי גאלד
ר' אלטער אלעזר יודא הלוי גרינבערגער, שוחט
ר' יוסף גורני
ר' אשר גארדאן
ר' אליהו הכהן דאלינסקי
ר' אהרן דזשאזוף
ר' פינחס הלוי וואקסמאן
ר' יוחנן הכהן כ"ץ
ר' גרשון הכהן כ"ץ
ר' יעקב ארי' הכהן כ"ץ
ר' יוסף אהרן הכהן כ"ץ
ר' יעקב ליבאו
ר' צבי ליפשיץ
ר' ישראל ליב ליבערמאן
ר' שמואל ליכטענשטיין

ר' וואלף מאנהיים
ר' ישראל יוסף מארקס
ר' יוסף ניומאן
ר' וועלוויל ניומאן
ר' מרדכי סינאוויטש
ר' אברהם יהודא סיגער
ר' ישראל פורת
ר' שמואל פיינבערג
ר' משה פרענקיל
ר' אברהם צאלא שו"ב
ר' יעקב ארי' קורלאנדער
ר' יעקב מאיר קויפמאן
ר' ראובן בר' איסר ראטמאן
ר' ישראל דוד ראגאלסקי
בנו הבחור חיים יהודא ראגאלסקי
ר' חיים אהרן הכהן ראסס
ר' כתריאל שרייבער
בנו ר' לוי שרייבער
ר' אהרן הכהן שווימער

מנשים באהל תברכנה

חברות אגודת נשים עוזרות, ושאר נשים צדקניות, תחול עליהן הברכות אשר נאמרו ונשנו למחזיקי תורה, עוז והדר לבושן ותשחק ליום אחרון, גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים. (ברכות י"ז ע"א)

מרת חי' שבע אבראהאם
מרת רויזא אלעקס
מרת דבורה בערגער
מרת מליא נחמה בעסס
מרת רחל בלום
מרת דבורה באשא גאלד
מרת לאה גרינבערגער
מרת דאבא פריידא דזשאזעף
מרת שרה רבקה וואלדמאן
מרת וויטאל וויינער
מרת פעסא גיטל וואקסמאן
מרת רבקה רחל ווייזינגער
מרת מרים זינגער
מרת חי' גיטל יודקאווסקי
מרת לאה לעססער

מרת פיינא מארקס
מרת שרה יוכבד ניומאן
מרת חי' ריינא סיעגער
מרת נעכא ליבא סעיפער
מרת מרים פורת
מרת דבורה פלאטנערזש
מרת אלטא פרענקיל
מרת הענא לאה צאלא
מרת בתי' צבי' קאהן
מרת בילא רחל קורלאנדער
מרת בילא קעטץ
מרת גאלדא ראשא ראטמאן
מרת חי' ראגאלסקי
מרת מלכה ראזענוואסער
מרת בלימא שטערין
מרת אסתר שרייבער

לזכר עולם

ר' **אברהם** בר' שמעון שרגא ז"ל
שטיינבערג
נפטר יום כ"ב טבת
בנו שמעון שרגא

אשתו **אסתר** בת ר' שמואל מרדכי ז"ל
שטיינבערג
נפטרה יום י"ב תמוז
בתה פיגא בילא